

9
E
48

EPISTOLARUM
BEATI PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO.

EPISTOLARUM B. PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO :

ANALYSI, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur ;
PARAPHRASI, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè ;
COMMENTARIO, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque
textui conformiores afferuntur.

ACCEDUNT ET OBSERVATIONES DOGMATICÆ, PIÆ, MORALES ET ASCETICÆ, NECNON
VARIÆ PRAXES CHRISTIANÆ PER TOTUM COMMENTARIUM DISPERSE, ET IN COROL-
LARIO PIETATIS, POST SINGULA CAPITA, COLLECTÆ.

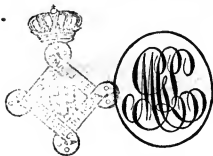
Liber itaque utilissimus, non modo Divini verbi concionatoribus, ad sui et aliorum
salutem ; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam ;

AUCTORE

B. P. BERNARDINO A PICONIO,

MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE,
ET ANTIQVO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS TERTIUS.

VESONTIONE. — OUTH. CHALANDRE FILIUS.

PARISIIS.

J. LEROUX, JOUBY ET C^o, BIBLIOP.,
Via Grands-Augustins, 9.

GAUME ET SOC., BIBLIOPOLÆ,
Via Cassette, 4.

M DCCC LIII.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI
AD THESSALONICENSES
TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

SECUNDA hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potius complementum.

In prioris enim Epistolæ capite secundo, Ƴ. 27 et 28, cum multo desiderio semel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire. In capite tertio, Ƴ. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat; ut, scilicet, sermonibus suis comple-ret quæ deerant Thessalonicensium fidei.

Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne redeat ad eos, per hanc Epistolam, quasi per præsentiae suæ supple-mentum, facit absens, quod fecisset præsens; fidem quippe Thessalonicensium roborat, spem firmat, animos erigit ad constanter pro Christo patiendum.

Pro regno Dei patimini, inquit; vobis tribulatis à justo Ju-dice requies æterna dabitur; vos autem tribulantibus tribu-latio retribuetur, pœnas illi dabunt æternas: in vobis verò, sanctis suis, glorificabitur et admirabilis fiet Deus; tantum ergo vestrâ digni sitis vocatione.

His et similibus in cap. 1, illorum fidem et patientiam con-firmat; laudat utramque, ut utramque confirmet, augeat et compleat.

• In prioris Epistolæ cap. 4 et 5, de resurrectione mortuorum et de glorioso Christi adventu egerat, ad Thessalonicensium, in suorum obitu, consolationem.

Sed quia de utroque sic locutus fuerat, quasi brevi futuro; de resurrectione enim agens, cap. 4, v. 15, dixerat in primâ personâ : *Nos qui vivimus, etc.* quasi suo tempore futura foret resurrectio : de die autem adventûs Christi ad iudicium loquens, capite quinto, v. 2 et 4, etc. Thessalonicenses hortatus erat ad vigilandum, ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehendat.

Hinc turbati Thessalonicenses putabant et mortuorum resurrectionem et diem iudicii instare : ipsorum terrorem augerant fraudulentum quidam doctores, tum fictis quibusdam revelationibus, tum suppositis ejusdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Thessalonicensium metum adimat Paulus, impostoresque redarguat, docet in secundo hujus Epistolæ capite, nondum instare diem iudicii, cujus duo dat authentica signa illud præcedentia : apostasiam à fide, et adventum Antichristi quem hic graphicè describit.

In priori denique Epistolâ, cap. 5, v. 14, otiosos quosdam et inquietos corrigi voluerat : et quia nondum emendatos noverat, in hac secunda, cap. 3, v. 6, illos acrius castigat, et, nisi resipiscant, excommunicandos denuntiât.

Tandem dat signum Thessalonicensibus, quo suas Epistolas distinguant à supposititiis quas proferebant impostores.

Verè ergo toto aberravit cælo * Neotericus ille qui, contra communem omnium sanctorum Patrum et Doctorum Ecclesiæ sensum, asseruit hanc Epistolam esse omnium Paulinarum primam, sub Caligulâ scriptam, de quo Caligulâ et de Simone Mago vult intelligi quæ divus Paulus de Antichristo dixit in capite secundo.

Hujus opinionis falsitas, quoad primam sui partem, seu quòd hæc Epistola non sit omnium Paulinarum prima, patet

* Grotius, de quo Usserius etiam hæreticus, dixit : Toto cælo aberravit.

primò ex ipsa Epistolæ serie, quæ manifestat quòd secunda sit, et alterius complementum : vide hucusque dicta.

Secundò, ex ipso textu capitis secundi, §. 14, primam citante. Denique ex eo quòd id asserat Grotius, nullà fulcitus auctoritate : nullam enim citat, nullà ratione stabilitus; quam enim affert, nulla prorsus est.

Hujus rei argumentum est, inquit Grotius in præfatione, quòd manûs suæ signum Apostolus vult observari; quod non fecisset, si jam aliàs scripsisset.

Hæc, inquam, ratio nulla prorsus : apponit enim signum livus Paulus, quia, sicut jam dixi, supponebantur Epistolæ falsæ; ut veræ scilicet à supposititiis discernerentur.

Ejusdem opinionis, quoad secundam sut partem, falsitas, seu quòd falsa sit interpretatio Grotii de Caligulâ et de Simone Mago, videbitur suo loco, capite secundo, §. 11.

Porrò, ubi et quando scripta sit hæc Epistola, non conveniunt Doctores : communiter tamen, post Baronium, putatur scripta Corinthi, sicut et prima : ibi enim divus Paulus per octodecim menses permansit, teste divo Lucâ, Act., c. 18, §. 11; fuit ergo scripta anno 52 vel 53.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

In hoc capite tria facit Apostolus : Deo gratias agit ; Thessalonicenses solatur ; orat pro ipsis.

PRIMO.

Salutatione præmissâ , *ÿ. 1 et 2*, pro fidei et charitatis Thessalonicensium augmento , mediis etiam in persecutionibus , Deo gratias agit continuas , *ÿ. 3 et 4*.

SECUNDO.

Spe futurorum solatur eos , animique magnitudinem excitat , asserens quòd condigna suæ patientiæ præmia recipient ; illorum verò persecutores dignas dabunt pœnas in die iudicii , *ÿ. 5, 6, 7*.

Christi Domini , ut iudicis , adventum ita depingit , ut duos illius fines exprimat : infideles scilicet et impios punire , sanctos glorificare , *ÿ. 8, 9, 10*.

TERTIO.

Orat pro Thessalonicensibus , ut Deus eos suâ vocatione dignos efficiat ; suâque gratiâ opus fidei compleat in ipsis , ut in illis Deus glorificetur , *ÿ. 11, 12*.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

PAULUS, et Sylvanus, seu Syllas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiam, in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo existenti :

Gratia vobis et pax detur ac multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

Debemus gratias Deo semper agere pro vobis, ut par et æquum est, eo quòd fides vestra supra modum accrescat, et unius-

PAULUS, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesia Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo :

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis fratres, ita ut dignum est, quoniam

CAP. I. 1. *Paulus et Sylvanus...*

Idem exordium ac in primâ epistolâ ut suprâ ad eosdem, quam vide.

Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre... id est, Ecclesiæ Thessalonicensium christianæ, seu gratiâ Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi existenti : seu, quam adoptavit Deus, fidelium pater; et quam Dominus noster Deus Christus, auctor fidei nostræ et animarum episcopus, ad fidem vocat, sibi per Baptismum adunavit, suum corpus effecit, sanctoque Spiritu suo animavit.

Hoc est in Deo existere : talis est omnis Ecclesia verè christiana, seu in Deo existens.

Talis sit ergo unusquisque Christianus : sit in Deo Patre, per adoptionis gratiam, sit Christo, Dei filio, adunatus, ut membrum capiti suo; sit à Spiritu sancto animatus et actus.

Recordetur semper se, per Baptismum, esse Dei filium, Christi membrum, Spiritus sancti habitaculum : vivat itaque ut Dei filius, ut alter Christus; agat in Spiritu sancto.

2. *Gratia vobis...* Vide primam epistolam.

3. *Gratias agere debemus...*

In primâ epistolâ ad Thessalonicenses, D. Paulus fidem et charitatem Thessalonicensium laudavit; hic utriusque virtutis laudat incrementa : hæc ergo alterâ posterior, et verè secunda.

Ex hac Apostoli laude et gratiarum actione, discite quòd fides et charitas sint veræ Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ, et pro quarum acquisitione, conservatione et incremento (sive fiat in nobis, sive in aliis) gratiâ Deo semper agendæ.

Sed inquires, unde agnoscam illud augmentum fidei?

Quando pro eâ grave quid patimur, ait D. Joannes Chrysostomus; quando in tentationum inundatione non submergimur, sed *supercrescit fides nostra*. *Supercrescit*, nota hoc verbum, altitudinis excessum indicat, ait Theophylactus ex sancto Chrysostomo.

Hoc seculum, vita præsens, est instar maris : sæpè irruunt venti, fit tempestas, attolluntur crebri et densi fluctus. Ad fidem recurre : illa sit tibi

supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem :

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientiâ vestrâ et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus quas sustinetis,

5. In exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in

cujusque vestrum charitas in proximum suum magis ac magis multiplicetur.

Adeo ut et nos ipsi apud alias Ecclesias Dei gloriemur de vobis de fide vestrâ ; et de vestra patientiâ in omnibus persecutionibus et tribulationibus vestris ;

Quas patimini, seu vos pati sint Deus, ut in vobis ostendat justum suum in im-

instar montis, quod fugiens, inundationem tentationum superes, tunc supercrescat fides tua, fluctibus altior fiat, sicque non submergeris.

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur.

Non tristatur, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidellum tribulationes : sed pro illorum patientiâ Deo gratias agit, et apud alias Ecclesias ob illam gloriatur.

Discamus hinc et nos gaudere et gloriari in tribulationibus nostris : quippe quæ indicium, ostensio et demonstratio sunt justi judicii quo Deus nos regno suo dignos reddit et judicat.

5. In exemplum justi judicii Dei... est quædam in textu varietas ; Græcus enim textus, facto puncto post verbum *sustinetis*, habet *ἐνδειγμα τῆς δικαιοσύνης*, etc. indicium certum justi judicii Dei, ad dignos censerî vos regno Dei ; et ita etiam legit D. Chrysostomus.

Vulgata verò nostra habet sine puncto, *quas sustinetis in exemplum*... legit noster interpres, *ἐνδειγμα* ; ita etiam legit Syrus, imò et Theophylactus.

Major est in explicando textu varietas, ob quam aliquando hæsitavit tandem mihi textum legenti, relegenti et ad sequentia attendenti, occurrit explicatio quam naturalem puto, et est sequens :

Quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei... id est, quas patimini, seu quas sint vos pati, ut in vobis ostendat justum suum in impios futurum judicium.

Ut digni habeamini in regno Dei, id est, et ut vos suo regno dignos reddat.

In his itaque verbis duos puto designari : fines ob quos Deus sint bonos à malis affligi : scilicet, ut in bonorum punitione Deus demonstret præjudicium sui futuri in impios judicii, et ut justî per patientiam mereantur regni patientibus promissum.

In hac explicatione omnia coherent : versus enim 6 et 7 sequentes explicant hæc duo hujus n. 5. membra ; seu duos fines hic tactos, malorum scilicet punitionem, et bonorum requiem et solatium.

Ad idem collimant versus 8 et 9, ubi de malorum punitione ; et versus 10, ubi de bonorum gloriâ ; et ideo hanc dixi naturalem : sed ad verba.

In exemplum, id est, in præjudicium justî judicii in impios, scilicet qui vos persequuntur, futuri : si enim et in vos justos Deus nunc apparet severissimus, quantò severior erit aliquando in impios qui vos injustè persequuntur !

Si in viridi ligno... in arido quid fiet ?

Si justis non pareit, sed eos punit Deus, ut purificet et ampliùs sancti-

plos judicium futurum, et ut vos regno suo dignos reddat.

Siquidem justum est coram Deo vos afflictionibus afflictionem rependere;

regno Dei pro quo et patimini:

6. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant;

fiet; quomodo puniet impios nunquam purificandos nec convertendos! De hoc judicio Dei in impios, vide primam divi Petri, cap. 4, n. 17, 18, etc.

Ut digni habeamini in regno Dei;

Ad horum verborum clarorem intelligentiam.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Suppono ex divo Paulo, Act. 14, n. 21. quod *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*; seu, quod Deus suum nobis regnum promisit sub conditione patendi: *sicut oportuit pati Christum, et ita, etc.* sic oportet pati Christianum.

Tribulationes autem et persecutiones quaslibet sustinebant Christiani Thessalonicenses: adimplebant ergo conditionem sub qua promissum illis erat regnum.

Illorum itaque passiones erant certum indicium, ostensio et demonstratio justi iudicii Dei, quo illis regnum suum, etiam ex iustitia, adjudicaturus esset, seu quo illos regno suo dignos judicabit, quasi diceret Apostolus:

Deus regnum æternum promisit illis qui pro fide patientur ex charitate; vos, ô Thessalonicenses, pro fide omnia tribulationum et persecutionum genera patimini; nec minus constantes estis quam fideles.

Quod ergo Deus ex misericordia et liberalitate promisit, illud vobis nunc ex iustitia et fidelitate debet.

Tribulationes ergo vestrae certum sunt iudicium justi iudicii quo vobis Deus regnum suum ex iustitia dabit: seu, cum nostra Vulgata: patimini ergo, ut ostendatur iustum iudicium quo Deus vos regno suo dignos judicabit.

Quanta et quam mira hinc afflictis consolatio! afflictio mea certum est indicium, declaratio, ostentamen et demonstratio justi iudicii Dei, quo Dei regno dignus judicabor in fine mundi, palmam coram angelis et hominibus.

Afflictio mea nunc parit in me regni Dei meritum, ipsum regnum aliquando paritura.

Momentaneum et leve tribulationis nostrae æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Verè itaque afflictio mater gloriæ.

Verè itaque crux amabilis et desideranda.

6 et 7. *Si tamen justum est apud Deum.* Gr. siquidem; Syr. quandoquidem justum est, etc. Itaque si, non est hic dubitantis, sed certissime affirmantis; quasi diceret Apostolus:

Etenim si naturalis æquitas et ipsa recta ratio, etiam apud homines, postulat ut alios injustè vexantibus retribuatur vexatio, et injustè vexatis concedatur requies et à pœnis relaxatio;

Quantò magis æquum est apud Deum, ipsiusque tum iustitiâ, tum bonitate dignum, ut iis qui vos propter fidem injustè persequuntur pœnas rependat debitas, vobis autem propter se tribulatis dei regulem!

Si autem hoc exigit ipsa naturalis æquitas et recta ratio, tum apud homines, tum apud Deum, etiamsi nulla Dei, propter fidem patientibus facta foret promissio, et nulla alios injustè persequentibus comminatio;

<p>7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum, in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus,</p> <p>8. In flammâ ignis dantis vindictam iis qui non nove-</p>	<p>Vobis autem afflictis concedere requiem, seu solatium nobiscum Apostolis, cùm scilicet apparebit Dominus noster Jesus Christus, descendetque de cœlo cum Angelis, virtutis suæ ministris,</p> <p>In medio ignis flammæ, ultionem facturum de iis qui Deum non noverunt, et de</p>
--	--

quantò magis ubi supponitur facta à Deo, malis omnibus et injustis, inferni comminatio; et bonis propter fidem patientibus, regni cœlestis repositio!

Bono itaque estote animo, constantes estote: *Levate capita vestra, appropinquat redemptio vestra*, dies in quâ et vestris persecutoribus justitia Dei reddet debitas pœnas; et vobis propter Deum patientibus, requiem et gaudium æternum.

Nobiscum, id est, cum ipsis Apostolis, quorum gloriæ participes eritis, sicut et passionum socii nunc estis.

Eandem ac Apostoli fidem habetis; itaque si eandem ac Apostoli pro fide patimini, eadem ac ipse gloriâ fruamini.

Collige hinc dispersas in verbis Apostoli consolationes.

Primò Thessalonicenses solatur, cùm pro fidei et charitatis illorum augmento gratias agit.

Secundò, cùm apud alias ecclesias eadem de causa gloriatur.

Tertio, cùm afflictiones illorum vocat indicium, præjudicium futuri in eorum persecutores iudicii Dei.

Quartò, cùm easdem passiones dicit esse meritum regni cœlestis et demonstrationem futuræ eorum beatitudinis.

Quintò, cùm affirmat quòd hæc beatitudine cum ipsis Apostolis fruuntur.

Nobiscum, en consolatio ex parte societatis.

In revelatione.

Adest temporis designatio quo fiet et malorum punitio, et bonorum remuneratio.

Intelligite tempus quo generaliter, perfectè et palàm, coram angelis et hominibus fiet bonis et malis æqua retributio, in corpore et in animâ: singulis eum animabus, in articulo mortis, fit hæc retributio.

In revelatione Domini nostri Jesu Christi, id est, cùm veniet et apparebit palàm omnibusque conspicuus, ut Deus et Dominus Jesus Christus.

Breviter describit majestatem venientis ad iudicium, de quo fusiùs in primâ ad Thessal. 4, n. 15. quem vide.

De cœlo. Vide ibi dicta.

Cum angelis... comitabuntur eum angeli; erantque virtutis suæ ministri, omniaque sua jussa exsequentur.

8. *In flammâ ignis.*

Gr. In igne flammæ, id est flammeo.

Ubi egit de ministris, angelis scilicet, statim et de instrumento quo ad impios puniendos utetur, igne nimis urente simul et lucente, et ideo aspectu et contactu torquente.

Dantis vindictam.

Dantis refertur ad *Domini Jesu*, non ad *ignis*; patet ex Græco.

Seusus est: cùm veniet in medio ignis flammæ, ultionem facturum de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui noverunt quidem, sed ejus Evangelio

lis qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

runt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi;

Qui pœnas luent, interitum scilicet æternum, quem pronuntiabit os Domini, et exsequetur magnifica virtus ejus, seu gloriosa et terribilis illius omnipotentia :

9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, à facie Domini et à gloriâ virtutis ejus :

non obediunt; id est, et de infidelibus quibus vel prædicatum non fuit Evangelium, vel illud non receperunt: et de fidelibus illis qui receperunt quidem Evangelium, sed secundum illud vitam suam non instituerunt, imò factis fidem negarunt.

Duo itaque ad salutem necessaria, scilicet, Evangelio credere, et Evangelio obedire; et non minùs, imò, graviùs punientur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes: *servus, qui scit voluntatem Domini et non facit, vapulabit multis.*

9. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas.*

Gr. Qui pœnam luent, interitum æternum.

Sensus est: pœnas luent mortis æternæ: ita miseri erunt ac si semper interirent; seu, interitûs et agonizans dolores in æternum sentient.

Propriè interibunt nunquàm; sen, esse non desinent, sed interitûs pœnas semper luent, et in æternum.

A facie Domini, id est, ab ore et sententiâ Christi Domini... Vide parapsim.

Vel, hanc pœnam recipient in judicio ab ipso et solo aspectu Domini.

Tanta erit ejus majestas et gloria, tanta virtus et potentia, ideo terribilis aspectu omnibus implis, ob iram et indignationem, ut ejus præsentiam ferre non valentes, mortis æternæ pœnas et agoniam æternam, ex ipsius solo aspectu luituri sint.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — *A facie Domini.*

Facilitatem declarat, ait Theophylactus: satis est visum esse Deum, et inobedientes in pœnâ erunt.

Magno non opus est negotio (ad perdendos scilicet impios) quos sola pesumdabit Domini præsentia; aliis quidem est lux, aliis verò supplicium. S. Chrysostomus.

Hæc ergo eadem Domini facies; præsentia, majestas, seu aspectus, qui lætificat ac beatificat sanctos, torquebit et occidet impios.

Unde hæc effectuum diversitas?

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione.

Sicut eadem lux solis oculum sanum recreat, ægrum torquet;

Ita sancti, quia sancti et mundi corde, Deum sanctitatem ipsam, videntes, gaudent et vivunt; impii, quia impii et immundi corde, Deum mundi-tem ipsam, videntes torquentur et interitûs dolores sentiunt.

Beati ergo mundo corde... quoniam ipsi Deum videbunt, et quia mundi, Deum, summum bonum videntes, possidebunt.

Væ immundis corde, quoniam et ipsi Deum videbunt; at Deum mundum immundi videntes, agonizabuntur, mortis æternæ pœnas inent.

Quid est ergo Deus? non minùs perversorum pœna, quàm humilium gloriæ; Dux est enim: hoc divinitus explicat D. Bernardus, lib. 5, de Consid. cap. 12. Vide divinum hoc caput.

Quod D. Paulus hic dicit de Domini præsentia quoad malorum supplicium in judicio ultimo, idem intellige et de judicio quod fit in mortis articulo.

10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt; quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.

11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute;

Cùm venerit in sanctis suis glorificari, et mirificari in omnibus fidelibus, et consequenter in vobis qui prædicationi nostræ de die illâ credidistis.

Propterea semper pro vobis oramus, ut vos Deus noster vocatione suâ (ad hanc scilicet gloriam) dignos efficiat; et sic impleat æternum bonitatis suæ beneplacitum (quo vos elegit), et divinâ gratiâ suæ potentiâ opus fidei perficiat in vobis;

A facie Domini pœnas luunt impli: à Dei gloriâ, sanctitate et iustitiâ sic reverberantur in instanti mortis, ut ab eâ, quasi fulmine icti et prostrati, corruant in gehennam; idque suâ quasi sponte, scilicet ut fugiant maiestatem, cuius fulgorem ferre non valent.

Sicut noctuæ fugiunt solem, tenebras quærunt, conformiter ad verbum Domini: montes, cadite super nos...

10. Cùm venerit glorificari...

Duos ob fines fiet generale iudicium; primò, ut puniantur mali; et de hoc in versibus superioribus; secundò, ut remunerentur sancti, de quo hic.

Cùm venerit ad sanctos suos præmiandos et ad tantam gloriæ suæ participationem evehendos, ut et ipse, ob hanc suæ gloriæ irradiationem, in sanctis suis admirabiliter gloriosus videntur.

Gr. mirificari, id est, admirandus fieri, seu dignus quem admirentur alii.

Hujus gloriæ sanctorum aspectus augebit implorum dolorem, videntes turbabuntur timore horribili..... dicentes: *Hi sunt quos habuimus in derisum. Nos insensati!....* Sap. 5.

Quia creditum est...

Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Thessalonicensibus.

Supplendum itaque, *et in vobis*; hoc enim continetur, *in omnibus*.

Seu, è quibus vos estis, quia testimonium nostrum, seu prædicationi nostra credita est à vobis de die illâ.

Super vos, id est, inter vos, apud vos, à vobis, *in illâ die*, de die illâ.

11. In quo etiam oramus... Syr. propterea.

Quapropter, seu; ut Christus sic in vobis glorificetur, *semper pro vobis oramus*.

Ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster.

Id est, ut vos Deus noster dignos efficiat suâ vocatione, seu quâ vos jam vocavit ad fidem et ad gratiam, et per eam ad hanc excellentem gloriam; dignos, inquam, efficiat per sanctam in fide, charitate, bonis operibus et in patientiâ perseverantiam.

Gr. non habet, suâ, sed tantûm, vocatione, cum articulo, quem aliqui vertunt, istâ.

Syrus vertit, *vestrâ vocatione*.

Et impleat omnem voluntatem bonitatis. Gr. omnem bonam voluntatem bonitatis; *εὐδοκία ἀγαθότητος*.

S. Anselmus, Vatablus et alii intelligunt bonam hominis voluntatem, quasi diceret:

Ut in vobis glorificetur Dominus noster Jesus Christus, et vos, per gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi, sitis etiam in illo glorificati.

12. Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi.

Oro Deum ut faciat vos velle omne bonum.

Syrus : et adimpleat vos omni voluntate bonorum operum, et actionibus fidei in virtute.

Theophylactus : ut quidquid ei placuerit impieatur in vobis, et omne bonum transigatis.

Añi : perficiat in vobis omnem bonitatem sibi gratam.

Communius, et, ut puto, melius intelligitur de bona Dei voluntate, quæ dicitur hic, *bona voluntas bonitatis*, seu, benevolentissima, quasi satis deprædicari nequeat; sit itaque sensus :

Et hæc sanctâ, quam dixi, perseverantiâ, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem misericordiæ suæ, quâ scilicet vos elegit ab æterno, vosque vocavit in tempore.

Et opus fidei.

Demum divinâ gratiâ, vos illuminando scilicet, demulcendo et roborando perficiat opus fidei, seu salutis, quod in Baptismo inchoatum est.

12. *Ut clarificetur...*

Ut in vobis glorificetur Christus, et vos in Christo : utrumque autem per gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad præsim redigenda.

PRIMO. — Nota quid sit Christianus, scilicet Dei filius, Christi membrum, Spiritus sancti habitaculum.

Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Christus, ut à Sancto Spiritu animatus et actus. Vide in commentario, n. 1.

SECUNDO. — Disce quæ sint veri Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ : fides scilicet et charitas.

Hujus veritatis memor, roga frequenter cum Apostolis : *Domine, adauge fidem*. Vide n. 2. in Commentario.

Ibidem vide et nota unde possit agnosci augmentum fidei, scilicet, si in tentationum inundatione non submergeris, sed supererescit fides tua.

TERCIO. — Nota solidam et christianam in afflictionibus consolationem.

Afflictio certum est indicium iusti iudicii quo Deus nos suo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta n. 5. in Commentario.

Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum æternum aliquando paritura.

Crux itaque verè pretiosa, verè desiderabilis.

QUARTO. — Disce quid sit Dens; quomodo manens semper Idem, bonorum tamen est vita, malorum mors et supplicium æternum.

Lux est æterna; ideo sanctorum vita æterna; ideo et perversorum pœna æterna. Sicut eadem solis lux oculum sanum recreat, ægrum torquet.

Disce ergo unde hæc vitæ et mortis diversitas :

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione, ex cordis scilicet munditiâ et immunditiâ.

Omnem itaque immunditiam horre; omnimodæ munditiæ stude.

Hinc disce quantâ facilitatè Deus præmiat et torquet. Satis est visum esse Deum. *A facie Domini* justis vita, impiis æterna agonía. Vide in Commentario dicta, n. 9. observ. litter. et moral.

QUINTO. — Ex n. 12. æternitatis religionem concipe.

In æternum Christus, sanctorum caput, glorificabitur in sanctis; in æternum sancti, membra Christi, glorificabuntur in Christo, capite suo: Christus autem et sancti, caput et membra, seu totum Christi mysticum corpus, Deum benedicent et glorificabunt.

Et hæc est æternitatis religio, ad quam tendit christianismus, quasi tyrocinium.

Ad hanc tendit Christiani dignitas, de quâ in versu primo.

Ad hanc disponit afflictio christianè tolerata, de quâ, n. 4 et 5.

Da mihi, ô Deus misericors! mei nunc tyrocinii munia sic adimplere, ut in hanc æternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in æternum, in Christo, cum Christo, et cum omnibus Christi membris. Amen.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ut medeatur Thessalonicensium terrori, malè concepto de die iudicii extremi, quasi jamjam instante,

PRIMO.

Rogat eos per hunc ipsum Domini nostri Jesu Christi, seu Salvatoris, et ideo desiderabilem adventum, ne ob eum moveantur, nec credant quòd instet, *ŷ. 1, 2.*

SECUNDO.

Dat illis duo signa quæ hunc Domini adventum præcedere debent, quibus consequenter illius propinquitatem agnoscant.

Primum est apostasia generalis.

Secundum Antichristus, *ŷ. 3.*

TERTIO.

Antichristi describit impietatem, fastum et in Deum ipsum sacrilegiam elationem, *ŷ. 4.*

Dixi vobis quid illius implissimi publicum retardet adventum, *ŷ. 5, 6.*

Addo quòd arcanè jam in suis figuris agit, donec cessaverit in quod illius retardat adventum, *ŷ. 7.* et tunc palam apparebit ille sceleratissimus, *ŷ. 8.*

Cujus potentiam, præstigias et mendacia, prodigia describit, *ŷ. 9,* quibus credent qui Christo, veritati, credere noluerunt, *ŷ. 10, 11.*

QUARTO.

Congratulatur Thessalonicensibus, et pro ipsis Deo gratias agit, quòd non sint ex hoc numero; quinimò primitiæ sunt fidelium, et idèò salvandorum, *ŷ. 12, 13.*

QUINTO.

Hortatur eos ut in fide constanter perseverent, et traditiones firmiter teneant, *ŷ. 14.*

Tandem gratiam eis apprecatur, quâ in doctrinâ eis tradita stabiliantur, et in bonis operibus, *ŷ. 15, 16.*

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **R**OGAMUS autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in ipsum : **O**BSECRAMUS vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad ipsum aggregationem,

CAP. II. 1. *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi.*

In præfatione hujus epistolæ dixi cur et quomodo Thessalonicenses turbati sunt et commoti, quasi jamjam instaret Dies Domini, advenientis scilicet ad judicium.

Ut huic eorum morbo nunc medeatur Apostolus, ipsâ suâ locutione remedium præparat et porrigit.

Observe itaque locutionem :

Rogamus autem vos, fratres, per adventum, etc. quasi diceret :

Per hunc ipsum quem creditis, sed reveremini, adventum Domini nostri Jesu Christi ;

Et nostræ congregationis in ipsum :

Et per hanc quam speratis simul et reformidatis ; nostram ad eum aggregationem (rapiemur enim obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus). 1. ad Thess. 4, n. 27.

Per hæc, inquam, duo vos rogo et obsecro.

OBSERVATIO MORALIS. — Sanè non rogamus per terribilia, sed per chariora, et maximè desiderabilia.

Hæc igitur obsecratio per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses et nos Christianos, adventum Domini sperare potius quàm timere, desiderare potius quàm fugere.

Dominus noster est : ejus gloriam cur totis votis non exoptemus ?

Salvator noster est : in ejus adventum cur non totâ fiduciâ speremus ? cur ad eum non anhelemus ?

Sed, inquit, peccator sum.

Respondeo, ipse peccatorum Salvator est.

Instas, peccavi multum.

Respondeo, infiniti meriti Salvator est.

Urges, omnia ferè opera mea mala fuerunt.

Respondeo, omnes illius actus et passiones valoris infiniti fuerunt.

Infinitorum non modò peccatorum et scelerum, sed et infinitorum mundorum redimendorum capacia, et plusquam digna sunt illius merita.

Ipsæ est propitiatio pro peccatis nostris ; et non pro nostris tantum, sed et pro totius mundi. 1. Joan. 2. 2.

Cur ergo non sperem in tantum et talem Salvatorem, dummodo me peccatorum meorum poeniteat ?

Timeat peccator impoenitens, speret peccator poenitens.

Speravi anima mea in Domino, quia copiosa apud eum redemptio. Psalm. 129. 7.

Ut non citò, nec facillè vacilletis in doctrinà (quam à me audistis, et hucusque tenuistis de die iudicii, et alijs);

Neque terreamini, quasi jamjam instet illa dies;

Ne inquam, terreamini, neque per spiritum, tanquam propheticum,

Neque per sermonem, quasi à nobis prolatum;

Neque per Epistolam, tanquam à nobis profectam.

Nec quisquam vos ullo modo decipiat :

2. Ut non citò moveamini à vestro sensu,

neque terreamini,

neque per spiritum,

neque per sermonem,

neque per Epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.

3. Ne quis vos seducat ullo modo :

Quid optabilius Christiano; quàm Christum Dominum suum videre, quid felicius membro, quàm Christo capiti suo adnari?

Veni itaque, Domine Jesu, veni, ô Salvator mundi! In te, Domine, speravi, etc.

Nota quoad litteram. Aliqui *ἐπι*. Gr. mutant in *πρι*, seu, per adventum, in, de adventu.

Sed præterquam quòd Gr. habet *ἐπι*, et Syr. etiam et aliæ versiones habent, per adventum; hæc, per adventum Domini, obsecratio majorem vim habet, ut patet ex supradictis.

Et nostræ congregationis... Subaudi et repete, per adventum nostræ congregationis ad ipsum.

2. Ut non citò moveamini, id est, ne vacilletis, neque facillè dimoveamini.

A vestro sensu, Gr. *ἐκ τοῦ νοῦς*, à mente vestrà, id est, à doctrinà vobis à me traditâ, et quam hucusque in mente tenuistis, de die iudicii et alijs mysticis.

Neque terreamini. Gr. turbemini: scilicet præ timore: hinc Idem sensus. Neque per spiritum.

Amovet ea per quæ terreabantur; quasi diceret: Ne terreamini; licet quis dicat id sibi à Deo revelatum fuisse, id ne credatis.

Hinc conjicitur quòd aliqui prophetias hæc de re simlabant.

Neque per sermonem, neque per epistolam. Gr. non habet, tanquam per nos missam; sed tanquam per nos: quod refertur ad utrumque, scilicet, ad sermonem, et ad epistolam, tanquam à nobis.

Fingeant ergo alii se à Paulo id audivisse; alii fingeant epistolas, tanquam à Paulo missas, quibus asserebant instare diem Domini.

3. Ne quis vos seducat ullo modo.

Omnia in genere excludit, quibus, circa iudicii diem, brevi vel tardiùs futuri, possent decipi.

Hæc de re unum certum quod dixit Christus, scilicet: *id nemo scit*. Quisquis contrarium dicit, deceptor est.

Hoc igitur soli Deo cognitum relinquamus; interim, juxta Christi monitum, vigilemus; Dominum venturum, sicut servi fideles et vigiles, expectemus: ipsius adventum vivâ fide; in mente et in corde semper habeamus, ut ad eum per bona opera paratos nos exhibeamus: Sicut lumbi nostri præcincti et lucernæ, etc.

quoniam nisi venerit discessio primum,

Quoniam non veniet Christus ad iudicium, nisi prius contigerit apostasia (generalis) à fide;

Quoniam, nisi venerit discessio primum...

Astruit veritatem, scilicet quòd non veniet dies ille iudicii, quin prius contigerit apostasia, et apparuerit Antichristus.

Duo itaque dat signa quibus (non iudicii dies agnoscatur; est enim omnibus prorsus incognita, soli que Deo nota); sed quibus ipseus propinquitas certò poterit agnosci.

Primum erit apostasia.

Secundum erit apparitio Antichristi.

Equidem divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et alii Græci, hæc duo redigunt ad unum, voluntque ipsum Antichristum defectionem dici, quia multos faciet deficere; ita ut scandalizentur etiam, si fieri potest, electi.

Sed communiter, et magis ad litteram ita distinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura.

Sed primò fiet defectio;

Deinde apparebit Antichristus;

Denique Christus Dominus veniet ad iudicium.

Quantum autem temporis intervallum inter hæc debeat intercipi, non docet Apostolus; sed hoc omisso, tactisque inter hæc intervalla futuris eventibus, agit simul de his duobus signis, quia quædam causalitatis concatenatione sunt conjuncta, cum defectio adventum Antichristi promoveat, nec ante eam venturus sit Antichristus.

DISQUISITIO LITTERALIS. — *Nisi venerit discessio.* Gr. Apostasia.

Quid sit hæc discessio, seu defectio, seu apostasia, non explicat Paulus, quia præsens explicuerat Thessalonicensibus, ut patet ex n. 5 et 6.

Et quia scriptis non explicat, mens ipseus in his et sequentibus versibus valde perplexa est, et nobis obscura, quæ Thessalonicensibus erat clarissima; eam conjicere licet, non scire: quis enim audeat claram sibi promittere intelligentiam, ubi divus Augustinus suam fatetur ignorantiam? *Ego prorsus quid dixerit fateor me ignorare.* D. Augustinus, de civit. Dei, lib. 20. cap. 29.

Tertullianus, D. Irenæus, et post ipsos omnes communiter antiqui, opinati sunt fore defectionem, seu discessionem ab imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc subditus.

Sed cum temporale Romanorum imperium à longo jam tempore sit eversum, nec tamen apparuerit Antichristus, ipsa patet experientia id de temporali hoc imperio intelligi non debere.

De quo itaque?

De defectione à spiritali Romanorum imperio, seu de defectione generali à fide catholica romanæ Ecclesiæ. Ita D. Thomas, et alii communiter.

Dicendum, inquit D. Thomas, quòd nondum cessavit (Romanorum imperium), sed est commutatum de temporali in spirituale; et ideo dicendum quòd discessio à romano imperio debet intelligi, non solum à temporali, sed à spiritali; scilicet, à fide catholica romanæ Ecclesiæ.

Et hoc est conveniens signum quòd, sicut Christus venit quando romanum imperium omnibus domluabatur; ita, è converso, signum Antichristi est discessio ab eo. D. Thomas.

Suspicio est et opinio Doctorum, non definitio Patrum. Fateor; sed

Et palam et publice apparuerit Antichristus, peccator ille sceleratissimus, et ideo æternâ damnatione dignissimus. et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.

Sceleratissimus, inquam, qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur

tamen opinio quæ in Scripturis fundata videtur, in quibus duo futura notantur.

Primum, quod in toto orbe prædicabitur Evangelium, et ei credetur. Matth. 24.

Secundum, quod multi deinde discedent à fide.

Et hæc à fide discessio, seu defectio populorum, via erit et præparatio adventus Antichristi.

Itaque, omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab apostolicâ Petri Sede, quæ centrum est fidei catholicæ, et hæc fidei defectio; hæc apostasia primum signum erit approximationis Christi ad iudicium.

Quod etiam indicare videtur ipse Christus, cum dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem?* Luc. 18.

Et revelatus fuerit homo peccati.

Primum signum nominavit Paulus, nobis verò non explicuit.

Secundum autem ita vivis deplngit coloribus, ut à nemine, nisi voluntariè cæco, non possit non agnosci:

Designat enim personæ singularitatem, mores improbos, impietatem, superbiam, insolentiam, potentiam satanicam, præstigias, fallendi artes, tandem infelicem exitum.

Quasi spiritu prophetico prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam, eamque voluisset retundere. De quâ vide n. 11.

Et revelatus fuerit, id est, publicè et palam apparuerit ut rex et universalis monarcha.

Homo, ὁ ἀνθρώπος, ille homo, id est, singularis homo; quasi diceret: Erit homo, non dæmon; erit singularis homo, non plures homines.

Sed *homo peccati*, id est, sceleratissimus.

Fons omnium peccatorum, ait divus Hieronymus.

Omnium hominum pessimus, sicut Christus omnium optimus, ait divus Thomas; et ideo.

Filius perditionis: æternâ damnatione dignissimus.

Filius perditionis: ex perditione, quasi matre genitus.

Filius perditionis: ad perendum natus, sicut Christus ad salvandum.

Adsunt primi colores quibus depingitur Antichristus.

Erit homo singularis, sceleratissimus, perditioni destinatus; et ad perendum natus.

Adduntur et secundi colores.

4. *Qui adversatur, et extollitur...*

Probat esse, seu fore sceleratissimum.

Primo, quia impiissimus.

Secundo, quia superbissimus.

Qui adversatur. Gr. ille oppositus, seu ille Dei adversarius et hostis, quasi diceret: Qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et consequenter qui est impiissimus.

impietas autem peccatorum maximum, et omnium scelerum radix.

Et extollitur. Gr. et elatus supra omnem dictum Deum, aut Numen.

Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. Inr adversus omne quod dicitur Deus, aut adoratur (quasi sit ipse omni Deo major); ita ut in templo Dei sedeat ut Deus, et se ut Deum ostentans.

5. Non retinetis quòd, cùm adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Nonne meministis quòd hæc dicebam et exponebam vobis, cùm essem apud vos?

6. Et nunc quid detineat (Ex illis quæ vobis præsens dixi) nostis

Qui non tantùm Deo sese adæquabit, ut Lucifer; sed *extolletur supra omne quod Deus dicitur, aut colitur ut Deus*, id est, supra verum unicunque Deum, et supra falsos Gentium Deos.

Et consequenter, qui omnem cultum, seu verum, seu falsum evertet, ut ipse solus colatur tanquam Deus et Christus.

Ecce impietatem simul et superbiam.

Superbia autem omnium malorum mater.

Ita ut in templo Dei.

Sive Jerosolymitano, ut volunt aliqui, arbitantes quòd Antichristus Judæus erit, ex tribu Dan oriundus, et supponentes templum reedificandum.

Sive in Ecclesia et templis christianis, ut probabilis creditur (nec enim templum Jerosolymitanum, esto reedificetur, erit templum Dei).

Ita ut, inquam, in omni templo divino sedeat tanquam Deus solus adorandus, et sese ut Deum ostentans, seque Christum et Deum nominans.

Quid insolentius?

Invadet ergo etiam christianas ecclesias, et à quibusdam aposiatis christianis recipietur.

5. *Non retinetis...*

Quasi diceret: Quid turbamini? non meministis quòd, cùm essem apud vos, hæc dicebam, exponebam vobis.

Tacitè objurgat eos.

Multa dixit ergo quæ non scripsit; et multò plura dixit quàm scripsit: traditioni ergo credendum, non Scripturis tantùm.

6. *Et nunc quid detineat scitis...*

Gr. et nunc oraculum scitis.

Ex illis quæ præsens dixi vobis, *scitis quid* Antichristum *detineat*, seu quid adventum ejus retardet, et consequenter, diem judicii.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Hoc obstaculum sciebant Thessalonicenses, quia vivâ voce illud eis dixerat Apostolus; nobis verò incognitum est, illudque ex scriptis ejus conijcere tantummodo licet, non scire.

Omnes antiqui, tum Græci, tum Latini, per illud obstaculum intellexerunt romanum Imperii potentiam, quâ stante, Antichristus regnare non posset, nec in Ecclesiam quidquid libet facere.

Hinc pntant Antichristum non venturum nisi dissoluto hoc imperio.

Quando romanum imperium de medio sublatum fuerit, tum ille veniet, ait divus Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus, etc.

Quandiu enim fuerit metus hujus Imperii, nemo citò subjungetur: quando autem hoc fuerit eversum, vacans invadet imperium, hominumque et Dei imperium aggredietur agere. Chrysostomus.

Sed, ut dictum est suprâ, n. 3. ipsâ nunc experientia patet id panò aliter intelligendum: nimirum de Imperio, non temporali tantùm, sed et spiritali per fidem.

quæ sit causa cur tardet, ut congruo tempore sit appariturus.

scitis, ut reveletur in suo tempore.

Dixi, appariturus; jam enim arcanè et figuraliter agit et operatur iniquus ille (In

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantum

Itaque, conformiter ad præcedentia, dicendum quòd si discessio à fide, seu celebris regum à fide apostasia debet Antichristum præcedere, et ei viam præparare; dicendum, inquam, quòd fides catholica, publicaue illius professio, regum et regnorum erga sanctam romanam Ecclesiam reverentia et submitissio, sit obstaculum quòd Antichristum detinet ejusque retardat adventum.

Hæresis, seu particularium apostasis et à fide discessio, est inchoatio et promotio Antichristi.

Generalis regnum et regnorum discessio et apostasia, erit Antichristi quasi consummatio, signum ipsius adventus jamjam futuri.

Sana itaque particularium fides, orthodoxa regum professio, illorum erga Sedem apostolicam reverentia, obstaculum est Antichristi.

Conjectura est, et quidem textui apostolico valde conformis, non tamen dogma fidei, nec certa cognitio.

Unicuique cum divo Augustino hic dicere licet: Ego prorsus quid dixerit, fateor me ignorare.

Hoc obstaculum Antichristi Deus voluit Thessalonicensibus revelari, à nobis autem voluit ignorari.

Adoremus ejus voluntatem; grato animo revelatas nobis veritates recipiamus; humili corde absconditas veneremur, libenter eas ignoremus; nec cupiamus sapere plus quàm oportet sapere.

Hoc, ut ait divus Thomas, non est multum necessarium ad sciendum.

Ut reveletur suo tempore. Gr. ad revelari suo ipsius tempore; quasi diceret: Tardat quidem quia detinetur; sed suo et congruo tempore, seu tardius, seu citius, veniet et apparebit.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis...

Ne quid nobis ad Antichristi cognitionem desit, ne fortè ab ipso decipiamur.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — His verbis nos monet Apostolus, quòd implus ille duplici modo sit et operetur in mundo; scilicet, vel per seipsum, in sua propriâ personâ, vel præcursores suos, et in suis figuris.

Circa finem mundi ipse veniet in propriâ personâ, ipse palam apparebit; palam et publicè seducet per signa et prodigia mendacia.

Ab initio Ecclesiæ, usque ad publicum suum adventum, clam et absconditè serpit et obrepit in suis similibus, et quasi præcursoribus, implis scilicet, hæresiarhis, iniquitatem antichristi subdolè et arcanè agentibus et promoventibus.

Iniquitas quippe Antichristi erit oppugnare Deum et Christum: hinc n. 4. qui *adversatur*. Gr. ille oppositus, seu adversarius, seu qui Deo et Christo in omnibus adversatur.

Hoc autem impli et hæretici faciunt ab initio, cum hoc discrimine, quòd Antichristus id faciet publicè, cum potestate, per prodigia; impii autem et hæretici absconditè, arcanè et subdolè; nec enim volunt ut tales agnosci: hinc illorum iniquitas vocatur *mysterium iniquitatis*, seu iniquitas arcana.

Differunt igitur in modo; sed quia conveniunt in animo, seu quia illi eodem ac ipse spiritu agunt et aguntur; hinc dicitur quòd in illis, quasi suis typis, iniquitatem suam *operatur*, seu agit Antichristus.

ut qui tenet nunc, teneat, [suis figuris), donec è medio tollatur, seu donec de medio fiat. amoveatur id quod detinet ne veniat.

Vel, si sumatur passivè *operatur*, in illis et per illos Iniquitas Antichristi stabilitur et peragitur.

Sensus itaque est :

Dixi quòd suo tempore apparebit, seu *revelabitur*; nec sine causâ dixi, *revelabitur*.

Jam enim est mundo, sed quasi incognitò, in suis, scilicet figuris et præcursoribus, in Simone Mago, in Nicolao aliisque impiis et hæreticis, hominum seductoribus, in quibus suam Iniquitatem arcanè *operatur*, vel in quibus Iniquitas illius agitur absconditè et in mysterio.

Apostolorum tempore erant Impii magiæ dediti, qui inter baptizatos cultum dæmonum promovere satagebant, Ecclesiæque sacrificium magicis oblationibus suis profanabant. In illis *iniquitatis mysterium* agebatur.

Erant hæretici qui Evangelii veritatem et sanctitatem suis erroribus et impuris moribus destruebant: in illis etiam agebatur *iniquitatis mysterium*.

Hos omnes eorumque similes, velut Antichristos intuebantur Apostoli.

Et hic loquendi modus etiam à D. Joanne expressius usitatus est, primæ epist. cap. 2: *Filioli, novissima hora est, et sicut audistis quia Antichristus venit; nunc Antichristi multi facti sunt, scilicet hæresiarchæ Gnostici, Nicolaitæ, etc.*

22. *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium.*

Cap. 4, v. 3. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est; et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est.*

Hoc etiam potest intelligi de Nerone et aliis Impiis Imperatoribus, juxta antiquorum opinionem.

Nero enim fuit typus Antichristi.

De Nerone autem non locutus est Apostolus, quippe qui sub Claudio hanc epistolam scripsit ante Neronis Imperium. Vide Baron. an. 70. Estium, hlc.

Omnes itaque Impii, magiæ dediti, qui cultum dæmonum promovent, sunt Antichristi.

Omnes hæresiarchæ et hæretici, qui Evangelii veritatem vel sanctitatem corrumpunt suis erroribus, vel moribus impuris, sunt Antichristi, id est, Antichristi inchoationes, rudimenta, figuræ, typi, symbola, præcursores, etsi ore Christum confiteantur.

Sicut Christus ab initio mundi fuit in Patriarchis præfiguratus, undè sancti Patriarchæ rudimenta Christi vocantur.

Sic, ab initio Ecclesiæ Antichristus figuras suas et typos habet in omnibus malis, hominum seductoribus.

Inciunt enim quod illo consummabit, scilicet defectionem à fide destruunt regnum Dei, inchoant, stabiliunt et promovent regnum Antichristi.

Hinc addit Apostolus ad fidellum cantelam: *Tantum qui tenet, teneat.*

Monet fideles ut fidem firmiter teneant, ut sibi caveant ab omnibus istis Antichristis, seu, ut ait Christus, à lupis in vestimentis ovium, quasi diceret:

Interim, qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter teneat, *donec de medio fiat*, id est, de medio Ecclesiæ exeat, seu separetur illud mysterium Iniquitatis, seu donec Iniquitas, quæ mystica nunc et occulta est, fiat publica.

Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichristus, quem Dominus Jesus Christus interficiet solo jussu et nutu suo; et solâ irradiatione gloriæ suæ destruet eum.

Cujus adventus et omnis operatio erit per efficaciam Satanæ, omnem suam potentiam in ipso et per ipsum exercentis, per quanta poterit signa et prodigia falsa,

Ut omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem eos qui culpâ suâ pereunt eo quod (Christum) veritatem et charitatem ipsam

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventûs sui eum;

9. Cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus,

10. Et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt: eo quod charitatem veritatis non

De medio fieri, exire, separari: et hic sensus est conformis locutioni D. Joannis primæ epistolæ, cap. 2, n. 19. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, etc.*

Textus græcus habet: solùm tenens nunc, donec à medio fiat.

Syr. dummodo id quod nunc detinet, tollatur à medio.

Unde potest simpliciter verti donec tollatur à medio id quod detinet ne veniat, id est, iniquitas arcanè stabilitur et agitur, donec fiat defectio generalis: tunc enim revelabitur...

8. Et tunc revelabitur ille iniquus. Gr. exlex. D. Hieronymus: fons iniquitatis.

Et tunc, id est, factâ separatione, seu factâ generali apostasiâ, vel sublato eo quod retardat Antichristum.

Tunc manifestè et palam apparebit, et aget, et dominabitur iniquus ille Antichristus, quasi totius orbis monarcha.

Quem post aliquos annos Dominus noster Jesus Christus interficiet solo flatu oris sui, id est, jussu nutuque suo.

Et destruet illum illustratione adventûs sui, id est, cùm primùm quasi per crepusculum apparere cœperit.

Ad primum radium suæ præsentis, hoc iniquitatis monstrum destruet sol justitiæ; sicut ad solis adventum, fugantur tenebræ, ait D. Hieronymus; sicut ad ignis approximationem, comburantur bestiolæ, ait D. Chrysostomus.

9. Cujus est adventus secundum operationem Satanæ...

Describit satanicam Antichristi potentiam ad seducendum, hisque quasi ultimis coloribus ejus perficit imaginem.

Qui cùm advenit, per operationem et efficaciam. Satanæ omne genus endacium miraculorum faciet.

Non enim vera faciet miracula, vim naturæ superantia; sed falsa, vi scilicet naturæ; vel per præstigias diabolicas, illudendo sensibus hominum.

Hinc Gr. prodigiis mendacii, id est, falsis et fallacibus.

10. Et in omni seductione...

Ut in omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem non quoslibet, sed eos qui sponte suâ perire volunt.

Eo quod charitatem veritatis...

Propterea quod veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem Evangelii charissimam et amabilissimam noluerunt recipere, ut per eam salvi fierent.

Christus charitas et veritas est, seu verissima charitas et charissima veritas: ut veritas docuit, ut charitas redemit.

receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio :

11. Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

non receperunt, per quem salvi facti fuissent. Ideo Deus mittet illis hunc impium, qui præstigiis suis facum sic faciet, ut credant mendacio ;

Unde inexcusabiles erunt, et iustissime damnabuntur omnes qui Christo Domino, veritati, non crediderunt ; Antichristo, ipsi iniquitati, consenserunt.

Christus, veritas, lux mundi, docuit, illuxit ; at homines magis dilexerunt tenebras et mendacium quàm lucem et veritatem.

Christus charitas redemit nos ; sanguinem suum fudit et obtulit in pretium nostræ redemptionis : homines hunc amorem non amaverunt ; hoc salutis suæ pretium non receperunt.

Hoc est iudicium mundi.

Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

Ideo, in pœnam incredulitatis et ingratitudeis suæ, quia Christum veritatem et charitatem, ex amore vera docentem et per vera miracula suum Evangelium confirmantem, non receperunt ;

Ideo mittet illis hunc impostorem, qui, per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula variaque fallendi artificia, in errorem et mendacium illos pelliciet ; ita ut mendacio credunt qui veritati fidem noluerunt adhibere.

O terribilem peccati pœnam ! eò sanè terribiliorem, quò minùs sentitur hæc pœna, et quò libentiùs et liberiùs recipitur ; libenter enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent.

Hæc erit terribilis et justa incredulorum et præcipuè obstinatorum Judæorum punitio : Antichristo mendaci credent, qui Christo veritati credere noluerunt.

Nota ad litteræ explicationem : *Deus mittet Antichristum* : Deus permittet Antichristum per operationem Satanæ seducere : hinc fiet ut qui Christo non crediderunt, credant mendacio.

11. *Ut judicentur omnes...*

Hincque patebit quàm sint inexcusabiles ; et quàm justè condemnentur Judæi eorumque similes, qui Christo veritati, vera docenti et vera miracula facienti, non crediderunt ; Antichristo autem mendaci, seducenti, falsa miracula facienti, adhæserunt, ejusque acceleratos mores secuti sunt.

Itaque fallacia seductionis Antichristi nocet illis qui aliàs perituri erant, sen, ut ait Chrysostomus, illis qui, etiamsi non accessisset Antichristus, non credidissent Christo.

Justum est autem ut illi qui veritatem respuunt, in errorem incendant ; et qui salvari nolunt, à Deo deserantur, tradantur diabolo.

SUPRADICTORUM RESUMPTIO ET IN HÆRETICOS ANIMADVERSIÃO. — Hucusque de Antichristo actum ab Apostolo : ejus personæ singularitatem, mores improbos, et ob eos, infelicem exitum, descripsit, n. 3.

Illius in Deum rebellionem, et Christo oppositionem, necnon superbissimam insolentiam, n. 4.

Quando venturus sit, quid adventum ejus retardet, aut promoveat, quia præsens clarè dixit, obscurè scribit ; sed ita ut possit etiam à nobis conjici, n. 5, 6.

Interim, donec appareat palàm, in figuris et sui similibus latere et operari monet, n. 7.

Ejus, cū apparuerit, potentiam satanicam et præstigias diabolicas describit, n. 9.

In quos hanc potentiam sit exerciturus, quosque seducturus, n. 10, et quare n. 11; ejus denique mortem.

Quid clarius et distinctius in Scripturis? hoc prædixit, ne decipiantur qui tunc erunt, ait D. Joannes Chrysostomus.

Addam, hanc Antichristi imaginem adeo vivis et propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omninò Christianis agnosceretur ille implus, nullusque ab eo deciperetur.

Addam et quod in n. 3. dixi: Quasi spiritu prophetico tunc prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam (quæ Christi vicarium, romanum Pontificem, non veretur Antichristum nominare), eamque Paulus ex tunc reprimere voluisset;

Ideo ipsis prædicit: Antichristus homo erit singularis et unus: non multi, sicut romani pontifices.

Homo erit sceleratissimus, non sanctus, quales saltem multi romani pontifices.

Homo Deo et Christo contrarius, cultum Dei destruens, et solus nō Deus adorari volens; non ita romani pontifices, qui Deum et Christum adorant; cultum Dei et Christi satagunt et promovent, qui nec coll volunt et adorari, ut Deus.

Homo erit in quo et per quem diabolus signa faciet et prodigia: nbi hæc in Summo Pontifice et reliqua alia?

O astutiam diabolicam! hæretici sunt Antichristi rudimenta, figuræ et præcursores; Antichristi iniquitatem arcanè peragunt; ipsius adventum suis defectionibus et apostasiis promovent.

Veniet ille impius, cū per multas singulares apostasias facia tandem fuerit apostasia generalis.

Et ut ipsi securius et tranquillius Antichristi negotia peragant, sicquo ejus adventum citius promoveant, duplici eos cæcitate fuerit diabolus: non vident quæ sunt, vident quæ non sunt: Antichristum in seipso non agnoscunt, sen Antichristi in semetipsis typos et figuras non vident, Antichristum in romanis pontificibus fingunt, in quibus nullus Antichristi character.

ANIMADVERSIO IN GROTIUM. — Hæc cæcitate quidem non laboravit Grotius, sed maximam temeritatis notam incurrit, dum hoc quod Apostolus de nno Antichristo prædixit in hoc capite, de duobus hominibus, Caio Caligula, et Simone Mago intellexit.

Temeraria est, inquam, hæc opinio Grotii, et maximè temeraria.

Primò, quia contra communem omnium sanctorum Patrum et Doctorum sententiam, etiam antiquiorum, qui Apostoli sensum à viris apostolicis, ut non dicam ab Apostolis ipsis, receperunt.

Secundò, quia nullà solidà ratione, vel auctoritate, sed temerario prorsus et erroneo fundamento fulcitus, id dixit Grotius.

Quodnam est istud fundamentum?

Illud in epistolæ præfatione declarat his verbis:

Jam tribus locis vidimus opinatum esse Paulum, se vivo, posse evenire judicium illud ultimum et universale.

Ex hoc fundamento colligit Grotius primò, quòd Pauli prophetiæ, quæ sunt in capite hujus epistolæ secundo, spectare debeant ad res quæ intra unius vitæ spatium poterant contingere.

Colligit secundò, historià cum vaticiniis collatà, non de aliis agi quàm de Caio imperatore, et de Simone Mago, quorum res actæ verbis prophetiæ adamussim congruunt: verba sunt Grotii in Præf. Epist. secundæ ad Thessal.

12. Nos autem debemus | Quantùm ad nos, debemus Deo conti-
 gratias agere Deo semper pro | nuas agere gratias pro vobis, fratres à Deo
 vobis, fratres dilecti à Deo, | dilecti, quia vos primitias ad salutem ele-

Cui ut respondeam, Prophætæ verbis utor : *Abyssus abyssum invocat*, temeritas temeritatem attrahit.

Ex tribus locis malè intellectis, scilicet, intellectis secundùm Grotii sensum, non secundùm Patrum sententiam, auctet dicere Grotius quòd Apostolus circa iudicii tempus erraverit et errorem docuerit.

Ergo Paulus non est prædicator veritatis, sed falsitatis.

Ergo Pauli epistolæ, saltem hæc in parte, falsæ sunt et erroneæ.

Quis Christianus hoc non horreat ?

Hoc tamen dicere non veretur Grotius, et ex hoc errore duo falsa colligit et temeraria.

Tantùm enim abest ut hoc opinatus sit Paulus, idque docuerit quòd asserit Grotius, quòimò, quia Thessalonicenses partim à pseudoapostolis decepti, partim à supposititiis Pauli litteris territi, partim etiam à primâ ejusdem Pauli epistolâ, malè intellectâ; quia, inquam, turbabantur, et timebant ne instaret dies Domini : ideo Paulus totis viribus studet hunc Thessalonicensium terrorem amovere, eosque rogat et vehementer hortatur ut nemini cuiquam, sive prophetæ, sive spiritui credant, dicenti quoniam *instat dies Domini*.

Si ergo in propriâ personâ locutus est in primâ suâ epistolâ ubi de resurrectione, quasi suo tempore futura fuisset, hujus rei rationem reddidi in explicatione, n. 15, cap. 4. scilicet, ut doceret fideles diem iudicii semper præsentem habere, et ad illum sese continuè præparare.

Temeritatis ergo, et quidem maximæ, non potest excusari Grotius, id asserens contra communem sanctorum Patrum et Doctorum sententiam, idque sine fundamento.

Sed præterea, falsum est quòd Calo Caligulæ conveniant quæ Paulus hujus capituli versibus, 3 et 4. dicit.

Equidem Calus adorari voluit ut Deus; sed non fuit adoratus in templo Dei; nec illius statua fuit in eo collocata; nec ipse aliorum deorum, seu idolorum abtulit cultum, ut solus adoraretur.

Non minus falsò Grotius Simonî Mago adaptat quæ Paulus hic, n. 8, 9, 10, dicit.

Ex ipso enim hujus capituli textu, et ex aliis Scripturæ locis patet quòd in novissimis, seu ultimis mundi temporibus, venturus sit ille seductor de quo hic agitur; non in primo Ecclesiæ sæculo, in quo Simon.

Omitto alia multa quæ ex Scripturis tunc evenire debent, de quibus Cornelius à Lapide in fine hujus capituli, quorum nulla nec Caligulæ, nec Simonis Magi temporibus contigerunt : et quæ consequenter omnia simul uncta, Grotianæ opinionis falsitatem cuicumque fideli, Scripturis credenti, demonstrant.

12. Nos autem debemus gratias agere...

Post hæc duo signa, ab Apostolo data, quæ Christi advenum præcessura sunt, poterant Thessalonicenses convinci quòd nondum instaret ultimi iudicii dies; quia neutrum signum apparuerat: debebant ergo tranquillo animo fieri.

Sed quia tristia sunt et horrenda quæ de Antichristo et de pereuntibus dicta sunt;

Hinc Paulus, ut Thessalonicenses soletur, et ex omni parte quietos reddat

git, per Spiritum sanctum suum vos sanctificando, et veritatis fidem vobis inspirando.

Ad quam fidem et sanctitatem vocavit vos per nostram Evangelii prædicationem, ut Jesu Christi, Domini nostri, gloriam acquiratis.

quod elegerit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritûs, et in fide veritatis,

13. In quâ et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi.

et securos, eos ex pereuntium numero subtrahit, et pro illorum salute Deo gratias agit.

Nos autem debemus... quasi diceret :

Paveant ergo et terrore concutiantur omnes Increduli : *Nos autem lætitiâ perfusi, debemus Deo gratias semper agere pro vobis, fratres à Deo dilecti*, eo quod vos tanquam primitias sibi gratas ad salutem elegit.

Vos, scilicet, per Spiritum sanctum sanctificando, et vobis fidem, veræ sanctitatis germen inspirando. Elegit, sibi separavit, è Gentilitatis massâ scilicet, ad christianismum, quæ unica salutis est via.

Quomodo elegit? *Per sanctificationem Spiritûs et fidem veritatis*, ait Syr. ; id est, vobis, in Baptismo, gratiam sanctificantem et veram fidem infundendo.

Agitur ergo de electione ad gratiam.

Elegit vos primitias. Græcum habet, ab initio, ἀπαρχῆς; noster interpret legit, ἀπαρχαί.

Primitiæ dicuntur Thessalonicenses, quia eis inter primos prædicavit Paulus, eosque ad salutem convertit.

Nota his in verbis varias Thessalonicensium cum infidelibus oppositiones.

Peribunt illi : vos autem elegit Deus ad salutem.

Judicabuntur illi et damnabuntur, quia veritati non crediderunt, sed iniquitati consenserunt : vos verò salvabimini, quia veritati credidistis et sanctitati studuistis.

Et ob hoc debemus nos, à fortiori et vos, *Deo semper agere gratias*; hoc enim Dei donum est.

Donum quod vos dilexit, quod elegit, quod, quasi primitias salvandorum, elegit, quod sanctificavit, non per opera, sed per fidem veritatis quam dedit ipse vobis.

Vide quomodo nihil ostendit esse eorum, sed totum Dei, ait S. Chrysostomus.

Vide ergo et tu, ô Christiane, qui tale donum receplisti, quales debeas et Deo gratias agere.

13. *In quâ et vocavit vos.* Gr. in quod. Syr. in quæ, scilicet, in ea de quibus suprâ.

Cum nostro interprete : in quam fidem et sanctitatem vocavit et adduxit vos Deus.

Per Evangelium nostrum, id est, per nostrum ministerium.

Ecce medium, prædicatio Pauli.

In acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi, id est, ut acquiratis cœlestem gloriam, quam possidet Christus Dominus in cœlis.

Sed, sicut vertit Syrus, ut decori sitis Domino nostro Jesu Christo, id est, ut per vos laudetur et gloriam consequatur Dominus noster Jesus Christus.

14. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratiâ :

16. Exhortetur corda ves-

Itaque, perseverate constantes in fide, fratres, et fideliter servate traditiones à nobis acceptas, sive per sermonem nostrum, sive per epistolam nostram.

Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos, et gratiam suam nobis dando, consolatus est nos spe bonorum æternorum ;

Ipse, inquam, consolationem hanc impr-

Seu, ut sitis acquisitio, vel populus acquisitus gloriæ Christi.

Adest finis et Dei vocantis et Pauli prædicantis.

Hoc sensu dixit alibi Paulus : *Empti estis pretio magno*, sui scilicet sanguinis ; *glorificate ergo Deum* ; ipsius totti estote.

Hoc sensus D. Petr. primæ epist. 2. 9, vocatur *populus acquisitionis*, id est, Christi possessio, ejus sanguine acquisita.

O anima christiana ! quanti vales, quanti te Christus emit : sis tandem illi tota, ut aliquando sis tibi totus ; sis nunc illius acquisitio, ut tua sit in æternum acquisitio.

14. *Itaque, fratres, state*, id est, constantes estote in fide et vocatione vestrà, et firmiter servate traditiones quas à nobis accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

Hinc perspicuum est primò, quòd jam scripserat D. Paulus, et ideo hæc epistola non sit omnium prima, ut voluit Grotius.

Secundò, quòd scripta et non scripta præcepta dederint Apostoli, et utraque sint observatione digna.

Hinc et colligitur Ecclesiæ traditionem fide dignam esse.

Hoc expressè notant D. Chrysostomus et Theophylactus : traditio est, nihil quæras ampliùs.

Hoc et ipse Grotius, cujus verba refero :

Duobus modis docebant Apostoli : loquendo et scribendo, et par in utroque auctoritas : et præcessit locutio ; secuta est scriptura ; multa quidem quæ dixere Apostoli, etiam scripsere ; at non omnia, quia satis erat quædam in usum Ecclesiarum esse introducta, ita ut nihil opus esset et per epistolas præcepti : in transcurso tamen et horum interdum sit mentio, Grotius annotat, in secunda epist. ad Thessal. cap. 2, n. 15.

15. *Ipse est autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus* qui Christi pater est per naturam, noster verò per gratiam.

Qui dilexit nos,... et per gratiam suam, quæ est semen æternæ gloriæ, nos consolatus est spe bonorum æternorum.

16. *Exhortetur corda vestra*, ipse, inquam, uterque cordibus vestris istud solatium imprimat, et confirmet in omni opere bono et sermone, vosque sic stabiliat in bona doctrina et in opere bono, ut recta loquamini et faciatis.

Post exhortationem precatione finit ; quasi diceret :

Ipse Jesus Christus salvator noster, et Deus pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Gr. enim significat utrumque) et confirmator.

mat cordibus vestris, vosque stabiliat in tra, et confirmet in omni bona doctrina et in omni opere bono. | opere et sermone bono.

Internā scilicet consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrinæ vobis traditæ, et ad bonorum operum consummationem, ut ad salutem, ad quam vocati estis, valeatis pervenire.

Deus solus cordum verè consolator, exhortator et confirmator. gratiæ suæ unctione et perfusione cor sic consolatur, ut et illud exhortetur, et confirmet, et impellat ad omne bonum opus.

Deus cordis mei, cor meum gratiæ tuæ luce perfunde, unctione penetra, ut luce divinā perfusum credenda credat; ut unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.—Ad tui consolationem discite cum gaudio et nota quòd homini verè christiano, de peccatis verè doleuti, et in Jesum Christum, Salvatorem mundi, speranti, multò magis optandus et desiderabilis sit, quàm metuentis adventus Domini.

Hujus consolatoriæ veritatis rationes vide in commentario, n. 1.

Ibidem vide responsiones objectionibus timorem suadentibus.

Id etiam videre potest primæ ad Thessalonicenses, cap. 5, n. 5.

De peccatis itaque dole, spera in Jesum Christum, tulque Salvatoris adventum opta.

SECUNDO.—Ad tuæ salutis securitatem, quia prorsus incertum est hujus adventus dominici tempus, solique Deo cognitum.

Juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila; Tanquam servus fidelis et prudens, exspecta Dominum, lumbis præcincti, lucernas tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta, n. 3.

TERTIO.—Ex n. 6. discite quid agendum in Scripturæ difficultatibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clarè revelare noluit.

Hanc ipsam Dei voluntatem humilis adora, et de infinità ejus sapientiā plenè persuasus, tu te ei submitte.

Libenter ignora quæ Deus à te vult ignorari; et ne præsumas sapere plusquam oportet sapere.

Recordare quòd Deus, etiam absconditus, sit adorandus.

Veritates itaque ab eo revelatas grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

Abscondita verò Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

QUARTO.—Ex n. 7, discite quid sint impii et hæretici.

Nimirum, Antichristi rudimenta et præcursores. Vide ibi dicta in commentario.

Hincque concludite quòd dixit D. Joannes primæ epistol. cap. 2, n. 22: *Nunc Antichristi multi facti sunt.*

Antichristus jam est in mundo, in suis scilicet figuris et rudimentis. Vide n. 7.

Attende itaque et vide quomodo cautè ambales, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

QUINTO.—Astutiam diaboli in hæreticis vide, et nota n. 11.

Ipsi sunt Antichristi, et, ne se ut tales agnoscant, duplici cæcitate ferit

eos diabolus : Antichristum in semetipsis non vident in quibus est de facto ; in Papa vident in quo non est.

Hincque discere quàm timenda sit mentis cæcitas ; et quàm horrenda hæresis perversitas quâ diabolus tot homines excæcat.

Sexto. — Ex n. 10, discere quàm terribile sit Christo , veritati et charitati , non credere.

Hoc enim est iudicium mundi.

Hoc veritatis et charitatis oblatæ repudium gravissimâ infidelitatis et cæcitatatis pœnâ punitur.

Catholicus ergo veritati credens , sanctitati studens , Deo gratias agat quòd eum elegit in salutem per sanctificationem Spiritûs et fidem veritatis, n. 12.

In quâ fide constanter perseverans , Christo mente , corde , opere jugiter adhæreat.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

THESSALONICENSIVM orationes interpellat, γ. 1, 2.

Eis vicissim auxilium Dei promittit, γ. 3.

Confidit quòd, Deo juvante, sua præcepta servabunt, γ. 4, et ob id Deum orat, γ. 5.

Præcipit ergo ut otiosos et inquietos vitent, γ. 6 : ipse apud eos non vixit otiosus, sed die nocteque laborans, γ. 7, 8, 9 : itaque otiosi ad laborandum coerceantur, γ. 10, 11, 12. Quòd si quis eorum sit contumax, notetur, ut vitetur, γ. 14 : non tamen ut inimicus separetur, sed ut frater corrigatur, γ. 15.

Denique pacem eis apprecatur et gratiam, γ. 16, etc.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **D**e cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur sicut et apud vos :

2. Et ut liberemur ab importunis et malis hominibus : non enim omnium est fides.

De cætero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris), ut evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et citò propagetur, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.

Et propterea orate ut liberemur ab hominibus improbis et facinorosis (qui nobis resistunt cursunque sistunt Evangelii) : non enim omnes Evangelio credunt.

CAP. III. 1. *De cætero, fratres, orate pro nobis.*

Preces pro precibus petit; in fine capituli præcedentis oravit pro eis : eorum nunc orationes rogat.

Attende autem quid petat : non à periculis liberari, in hoc enim positus erat, ait D. Chrysostomus : sed ut sermo Dei currat.

Egregià metaphorà significans, ut Evangelium Christi, per nostrum ministerium, feliciter et citò propagetur, innotescat ubique et in honore habeatur, sicut apud vos honoratur.

Ecce dignum ministro Christi votum : gloriam Christi, Evangelii honorem optare, non sua querere.

Adeo nihil privati optabat, sed omnia Dei, ait Theophylactus.

2. *Et ut liberemur ab importunis...*

Duplex videtur esse petitio : una tamen est ; superatis enim hominibus improbis, currit sermo Dei, ait Theodoretus.

Sed qui sunt illi D. Paulo importuni? Gr. ἀνέμοι, quasi nullo loco consistentes.

Et Judæos puto, legis Mosaicæ zelantes, et judaizantes, seu christianismum judaismo conciliare volentes.

Utrique enim Paulo erant infensi : de civitate in civitatem properabant ut Paulo contradicerent et Evangelii cursum impedirent, ut videre est in Actis Apostolorum.

Illorum importunitates et persecutiones moverant Thessalonicenses, ut patet ex Act. 17, n. 5 : hinc ut illis notas supponit Apostolus ; earum tamen rationem reddit, dicens :

Non enim omnium est fides, quasi diceret : Ne miremini et quòd nos persequantur, et quòd Evangelio contradicant.

Non enim omnes, quibus annuntiatur Evangelium, ei credunt.

Nec etiam omnes qui Evangelio credere profitentur, verè credunt, seu veram fidem habent.

Utraque explicatio et litteræ convenit, et menti Apostoli conformis est.

Prima quidem de Judæis vera est, qui audità fidei prædicatione credere noluerunt, sed in sua infidelitate persistenterunt.

Secunda verò de judaizantibus et aliis hæreticis qui, christianismum profitentes, non sunt tamen verè fideles et Christiani.

Sed unde hoc? an à Deo? et quidem quantum est ex se, illuminat omnia

(Ne tamen ideo turbemini); fidelis enim est Deus, qui vos in fide confirmabit; vosque liberabit à malo.

De vobis optimè spero, confidoque quòd per Dei gratiam et facitis modò, et delinceps facietis fidelius quæ vobis præcipio.

3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos et custodiet à malo.

4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quæ præcipimus, et facitis et facietis.

hominem, etc. omnes quibus annuntiatur Evangelium vocat ad fidem. Unde ergo?

Ex hominum rebellione, vocanti Deo resistente; ex hominum obstinata malitia, tenebras lucis præferente, vitiaque virtuti.

Tenebras et tenebrarum amant opera: hinc Evangelii lucem et sanctitatem reformidant et repellunt.

In vitis et concupiscentiis suis sibi placent: hinc Evangelium, vitia prohibens et concupiscentias reprimere præcipiens, oderunt.

Qui in vitis sibi placent non credunt nobis, etiam si solem manibus gestemus, ait Lactantius, à Grotio citatus.

Quàm meritò itaque Christus dixit: *Hoc est iudicium mundi, quia dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.*

Quàm justè dictum est alibi: *Perditio tua ex te, Israel.* Osce, 13. 9.

3. *Fidelis autem Deus est...* quasi diceret:

Licet, ut dico, fides externos et domesticos habeat hostes, Judæos scilicet et hæreticos, ne propterea turbemini, nec eos timeatis.

Fidelis autem Deus est, id est, Deus, qui rebelles et ingratos in sua relinquit obstinatione et malitia, suos fideles et sibi obedientes servat et protegit.

Vos ergo sic confirmabit in fide (sicut oravimus), ut non concutiamini; vosque ita proteget, ut non contra vos prævaleat Satanas.

Magna hinc omnibus fidelibus in Deum fiducia: *Qui capit, ipse perficiet*: qui vocavit et ad salutem elegit, ipse confirmabit in fide, et custodiet à malo, seu à maligno, seu ab omni malo.

Caveamus tamen socordiam, propter sequentia.

4. *Confidimus autem in Domino de vobis...*

Ne, existimantes totum esse Dei, ipsi segnes evadant, ecce nunc eorum cooperationem postulat, ait Theophylactus post Chrysostomum.

Quasi diceret: Deus quidem fidelis est, et omninò faciet quæ sua sunt, sed si vos etiam operemini. Theophylactus et Chrysostomus.

Dabit Deus salutem quam promissit, sed ut promissit; id est, si velimus, et eum audiamus: non enim promissit absolutè, neque tanquam lignis et lapidibus; sed ut hominibus, liberis scilicet et volentibus. Ex D. Chrysostomo.

Uterque D. Chrysostomus et Theophylactus expendunt divi Pauli sapientiam his in verbis:

Confidimus in Domino de vobis...

Quibus, inquit, Paulus ita indicat totum à Deo pendere, ut et etiam totum pendeat à nobis.

Confidimus in Domino, id est, bonitati Dei quæ vos confortabit. Hoc ostendit totum à Deo pendere.

Sed, ne propterea ipsi fiant otiosiores, addit: *Confidimus in Domino de vobis quòd facitis et facietis*: quibus verbis indicat ita totum in Deum esse rejciendum, ut nos etiam operemur.

5. Dominus autem dirigat
corda vestra in charitate Dei,
et patientia Christi.

Confido, inquam, sed et propterea rogo
ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque
vos rectâ viâ ambulare) in charitate Dei et
patientia Christi.

Nec fuit contentus dicere *facitis*, sed adiecit *facietis*, ostendens nobis ad extremum usque spiritum virtutem adesse debere.

5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei... Gr. In charitatem Dei et patientiam Christi.

Rursus ad Deum, omnes justitiæ fontem nostræque salutis auctorem, recurrit, quasi diceret : Confido in Domino, seu bonitati Dei : de vobis certus sum : propterea rogo ut per Spiritum suum *corda vestra sic dirigat in charitatem Dei et patientiam Christi*, ut per utramque virtutem recto tramite faciat vos ad salutem pervenire Dei, scilicet, præcepta ex amore servando, et persecutiones, omniaque hujus vitæ mala, Christi patientiâ perferendo.

OBSERVATIO MORALIS. — Hinc discamus quòd charitas et patientia recta sint ad salutem semita.

Per charitatem, ad Deum, qui charitas et amor est, rectâ tendimus ;

Per patientiam, Christo patienti, salutis auctori, conformamur, ut Christo glorioso similes efficiamur.

His itaque duabus virtutibus præcipuè et continuè nobis studendum est, omnia et amore Dei facere, omnia Christi patientiâ ferre.

Orationum itaquestrarum summa, nostrumque votum continuum est : *Dominus dirigat corda nostra, etc.*

Per gratiam suam sic cor meum dirigat in charitatem Dei, ut ipsum verè et unicè diligam ; ipsius gloriam in omnibus unicè quæram ; ad eum ita rectè tendam, ut in ipso solo quiescat cor meum.

A recto charitatis calle, et consequenter à Deo nos retrahunt opes, vana gloria, seculi voluptates.

Dominus autem sic dirigat cor meum, ut contemptis opibus, inani gloriâ, deliciis, rectâ tendat ad Deum, et in ipso solo Deo quiescat, ut summo bono, ut gloriæ centro, ut deliciarum immenso pelago.

Deus et omnia : Deus meus et omnia, et divitiæ, et gloria, et gaudium, et vita.

Diligam ergo te, thesaure meus, et in te, solo et unico bono quiescat cor meum.

Diligam ergo te, gloria mea, honoris centrum, et in te solo et de te solo glorietur cor meum.

Diligam ergo te, ô cordis mei voluptas et vita !

Signa, signa super me lumen vultûs tui ; da te, lætitiâ in corde meo : sicque verè vivam, verè gaudebo et beatus ero.

Beatus homo cujus Dominus Deus ejus.

Et in patientia Christi.

Non immeritò charitati Dei patientiam addit Christi.

Non solùm enim hic agendum est, sed sæpissimè patiendum : mala hic inevitabilia : oportet pati Christianum : *sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam.*

Patiatur itaque Christianus, non ut philosophus, non ut politicus, sed ut ipse Christus.

Et in patientia Christi.

Præcipimus autem vobis, auctoritate nobis à Christo Domino datâ, ut eorum fructum familiarem fugatis consuetudinem, qui vivunt turbulenter et inordinatè, et non servant eam institutionem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.

Ipsi enim scitis qualia vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari: non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi fuimus, nec inquieti.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, et non secundum traditionem, quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos.

Patiatur sicut passus est Christus, eo quo Christus passus est animo: ex amore Dei et cum amore proximi, cum obedientia erga Deum cruces nobis destinantem, charitate erga proximum cruci nos affigentem: diligamus inimicos nostros sicut Christus crucifixus dilexit suos: beneficiamus illis, etc., et oremus, etc.

Hoc est Deum diligere, propter eum pati eo quo Christus passus est animo, id est, eâ charitate.

Passio Christi fuit summus amor et Dei et proximi.

Sic itaque patiamur, ut Deum amemus et proximum: Deum, primam malorum nostrorum causam, adoremus, colamus, diligamus: proximum, Dei ministerium nos torquentem, amemus, honoremus, beneficiis commulemus.

6. Denuntiamus autem vobis...

In prima Thessal. epist. cap. 5, n. 14, dixerat Ecclesiæ superioribus: *Corripite inquietos.*

Hic autem, quia novit nondum emendatos, acrius corrigit et excommunicandos denuntiat.

Præcipimus vobis, nomine et auctoritate Christi, ut eorum vitetis consortium qui vivunt inordinatè.

Gr. ἀτάκτως, hoc nomen explicatum est primæ Thessal. cap. 5, n. 14: hic significat otiosos, curiosos, negligentes sui ordinis et officii, inquietos sibi et aliis, seu aliorum pacem perturbantes.

Otium quippe curiositatem parit, curiositas inquietudinem, inquietudo disciplinam solvit, causat inordinationem: etenim otiosi et curiosi omnibus sese immiscent, inquieti sunt et alios inquietant; sicque ordinem et pacem perturbant.

Hoc hominum genere nihil in societate pejus: hinc non mirum si tantâ severitate eos coerceat Apostolus.

Debet unusquisque Christianus facere quod hic Thessalonicensibus præcipit Apostolus, inordinatos vitare.

Et non secundum traditionem...

Inter alia vitæ præcepta, eos vivâ voce docuerat Apostolus ut quivis laboraret, nullus inertiae vacaret, nullus otio, n. 10; hinc non secundum traditionem....

7. Ipsi enim scitis quemadmodum....

Quia otio valde dediti erant Thessalonicenses, hinc Paulus non verbis tantum laborem eis præcepit; sed et hujus instituti dedit exemplum, suis manibus nocte laborans et die.

8. Neque gratis panem manducavimus ab aliquo; sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.

Neque gratis ab aliquo vestrum panem accepimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assidue laborantes, ne cui vestrum essemus oneri.

9. Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nos-

Non quòd nobis deesset jus vestris vendi sumptibus: sed ut in nobismetipsis

Hinc ipsi scitis, quasi diceret: Exemplum dedi vobis: itaque nos imitemini.

Nec otiosus fui nec inquietus.

8. *Neque gratis panem manducavimus...* Gr. accipimus; idem vide in prima epistola, cap. 2, n. 9.

Sed in labore et fatigatione. Græca vox significat laborem graviolem, qui defatigare solet et sudorem exprimere.

Nocte et die operantes, assiduitatem laboris exprimit.

Erat artis scenofactoriæ, seu consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in castris uterentur.

Hinc Origenes, homiliâ 17 in Num. ait: Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cœlestia construenda translatus est.

OBSERVATIO MORALIS. — Sed quod hic magis mirandam occurrit, utraque tabernacula simul faciebat, et terrena et cœlestia: et animas convertebat, et manibus laborabat; et Ecclesias fundabat, et terrena tabernacula diu noctuque consuebat: ne panem, inquit, à nemine gratis acciperem.

Papæi Paulus Gentium Apostolus, totius orbis doctor, tot et tantarum Ecclesiarum pater, magister et curator sollicitus, diu noctuque laborat, et usque ad defatigationem et sudorem laborat, ut panem gratis non comedat!

O spectaculum Deo, et angelis, et hominibus dignum!

Dignum, inquam, Dei complacentiæ, angelorum extasi et stupore, hominum admiratione simul et imitatione.

Mirentur illud et imitentur præsertim omnes Evangelii et animarum ministri; hincque discant,

Primò, apostoli animi libertatem nullo gratuito dono mancipare, munera omnia spernere, temporalia contemnere: cupiditatem omnem, si fieri potest, è cordibus suis evellere, ut spiritalia animo liberali et gratuito largiantur.

Qui recipit, ei à quo recipit, mancipatur.

Non bene pro toto libertas venditur auro:

Multò minùs apostolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injustè petita denegandi, officio suo generosè fungendi.

Secundò, discant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere: sed laboriosam et pœnitentem amplecti, tempus nunquam inutiliter terere; sed diu noctuque laborare; modo in divinis laudibus decantandis; modò in lectione et meditatione verbi divini; modò in doctrina ejusdem verbi; modò in sacramentorum administratione; modò etiam in quadam corporali exercitatione.

9. *Non quasi non habuerimus potestatem.*

Hoc ipsum dixit eis in prima epistola, cap. 2, n. 7: *cùm possemus, ut Apostoli, vobis oneri esse...* Vide hunc locum.

exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.

Etenim, cum apud vos essemus, præciplebamus ut quisquis operari noluerit, is nec manducet.

Siquidem audivimus quosdam esse apud vos qui, licet jam moniti, vitam tamen agunt incompositam, nihil agentes, hincque inquieti, curiosi, aliena scrutantes.

metipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

10. Nam, et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

Ex Christi ipsius ordinatione et ex æquitate, potestatem habebamus vestro sumptu vivendi.

Æquum enim est ut qui Ecclesiæ servit, de Ecclesia vivat; et qui spiritualia ministrat, carnalia recipiat.

Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum.

Si enim ego, cui jus erat à vobis vitæ necessaria exigendi, juri meo cedens, diurno nocturnoque labore panem manducandum acquisivi;

Quantò magis vos, quibus tale jus non est, labore debetis vobis necessaria comparare; non autem otio indulgere, et panem ab aliis accipere gratis!

10. *Nam cum essemus apud vos...*

Nihil novi vobis dico : nam, cum apud vos essem, præciplebam vobis propriis manibus laborare; addebam adagium commune :

Si quis non vult laborare....

Quia Thessalonicenses erant otio valde dediti, ut eos corrigeret Apostolus, et docuit laborandum, et doctrinam suam adagii confirmavit et exemplis suis.

Quod autem Thessalonicenses docuit, hoc et docet omnes. Laborandum est, quia homo nascitur ad laborem, ut avis ad volatum, Job. 5. 7.

Quia præterea homo damnatus ad laborem.

Post peccatum, labor omnibus hominibus in Adamo, quasi pœnitentia generalis et communis, à Deo impositus est.

In sudore vultus tui vesceris pane... Gen. 3. 19.

Hæc conditione panis homini peccatori conceditur : *In sudore...*

Labor itaque, sive corporalis, sive spiritualis, omni prorsus homini necessarius.

Hinc à labore nullum eximit Apostolus : *Si quis non vult operari* : quicumque sit, sive dives, sive pauper, etc.

Nota tamen verba : *Si quis non vult operari* : non verò, si quis non operatur.

Quia voluntas et cordis dispositio potius a Deo spectantur, quàm manus et opus.

D. Chrysostomus et Theophylactus orantem et jejunantem à labore corporali non eximunt.

At is qui docet non cogitur operari, quia difficilius opus aggreditur, ait Theophylactus.

11. *Audivimus* (Gr. audimus) *enim inter vos...*

Audi vi tamen quosdam apud vos, licet verbis et exemplis meis edoctos, licet etiam à me per primam epistolam meam jam monitos, vitam tamen otiosam, et ideo inordinatam et inquietam sibi et aliis agere.

12. *Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut, cum silentio operantes, suum panem manducent.*

13. *Vos autem, fratres, nolite deficere beneficientes.*

14. *Quòd si quis non obedit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur :*

Talibus autem denuntiamus, sed et eos obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut quietè laborantes, manducent panem suum, non alienum.

Vos autem, fratres, ne cessetis beneficere.

Quòd si quis huic nostro præcepto, per hanc epistolam significato, non obedit, eum notate, et cum eo ne conversemini, ut pudore suffusus, respiscat.

Vita otiosa est et curiosa, et inquieta, et inordinata, quia, ut dictum est supra, otium curiositatem parit, curiositas, etc. Vide n. 6.

Est etiam inordinata, quia contra ordinem Dei, de quo versu præcedente.

12. *Iis autem qui ejusmodi sunt...*

Talibus, quicunque sint, præcipimus, sed et obsecramus.

Præcipit ut Apostolus, obsecrat ut pater; utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Christum.

Præcipit ergo auctoritatem à Domino nostro Jesu Christo sibi traditâ.

Obsecrat Christianos fratres suos per paternam Jesu Christi viscera.

Sicque facit sermonem et terribiliorem et blandiorem simul, et ex utraque parte, terroris scilicet et blandimenti, potentior.

Hinc discat omnis prælatus, Christi vicarius, præcepta sua mitigare, plus obsecrare quàm præcipere, et ad paternam Christi viscera sæpius quàm ad divinam Christi auctoritatem recurrere.

Utrumque autem, et potestatem et bonitatem adhibere, ubi necessitas est, spiritu et animo ipsius Christi, id est, quo usus est et uteretur Christus, cujus vices gerit: scilicet ex sola charitate, ex solo charitatis motivo, ut corrigatur et salvetur frater, pro quo Christus mortuus est.

Ut cum silentio operantes...

Præcipio et obsecro, etc., ut cum silentio, id est, sileant, quieti sint, apud se maneant, non cursitent, non sint dicaces et garruli, non sibi et aliis inquieti.

Operantes, laborent, non sint otiosi.

Sicque panem suum, labore suo scilicet acquisitum, manducent: otiosi non suum, sed alienum comedunt.

Silentium imponit inquietudini, laborem otio.

Tunc labor utilis est animæ et corpori, cum sit in silentio, animo patienti, contrito et recollecto.

13. *Vos autem, fratres...*

Otiosis præcipit ut laborent: nunc cæteros fratres, corpus scilicet Ecclesiæ, hortatur ad beneficentiam.

Quia dixit de otiosis, separemini ab eis, statim misericordiâ motus, timensque ne fame pereant, addit:

Vos autem, fratres, ne fatigemini benefacere, nec vestram munificentiam superet eorum improbitas: etsi non corrigantur, ne propterea cessetis eis benefacere.

Charitatis semper charitas est, id est, semper benefaciens; sicut Deus,

Ne propterea tamen eam ut inimicum existimetis et asperè tractetis; sed ut fratrem vestrum benignè ac benevolè revocate.

Dominus autem, pacis auctor, det vobis pacem continuam, seu in omni tempore et omni loco. Dominus per suam gratiam sit cum omnibus vobis.

15. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.

16. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

Ipsa charitas essentialis, bonis et malis benefacit: *Solem suum super bonos et malos oriri facit; sic et vos... estote perfecti et boni, sicut Pater vester celestis.*

Deus in paupere videndus, non attendenda improbitas pauperis.

14. *Quòd si quis non obedit... hunc notate*, sicut bovem cornupetam, ait Erasmus; et nullum cum eo habeatis commercium.

Ecce pœnam.

Ut confundatur, ut pudore suffusus respiscat.

Ecce finem et utilitatem punitionis.

Superiores hic alloquitur, ut contumacem notent.

Hæc nota est quasi specialis excommunicatio.

§. 6. *Comminatio facta est, seu excommunicatio lata in genere: Denuntiamus ut subtrahatis vos ab omni fratre...*

Nunc autem hanc pœnam restringit ad eos qui, post hanc epistolam admoniti, contumaces erunt: *hos notate*, publicè ac nominatim eos designate, ut à cæteris fratribus vitentur.

Hinc bene potest inferri quòd priùs præcedere debeat excommunicationis comminatio;

Quòd solis contumacibus et rebellibus imponi debeat hæc terribilis puniitio; Quòd animo non duro, nec acri, aut imperioso; sed paterno, misericordiâ et charitate pleno.

Non ut perdatur frater, sed ut sanetur infirmus.

Eo itaque animo quo porrigitur medicina.

15. *Et nolite quasi inimicum...*

Ecce rursus paterna Pauli viscera præ teneritudine commota.

Timens ne, ob id ipsum, infirmus ille desperans, à fraternitate decedat, aut excludatur, addit: *Nolite quasi inimicum existimare, sed ut fratrem fraternâ charitate corripite.*

Sic æquitas servanda, ut non lædatur charitas.

Justitia à misericordiâ nunquam est separanda, sed utraque semper jungenda.

Etiam excommunicatum debet superior, ut fratrem, animo benevolo prosequi; ei eleemosynam corporalem et spiritualem porrigere, et panem dare famem patienti, n. 13. *Vos autem, fratres...* et eum mansuetè corrigere, ut respiscat.

Theophylactus hic in eos qui pauperibus durè denegant eleemosynam: Propter te, inquit, pauperie afficitur, ut tu, per clementiam tuam quam illi exhibes, vulnera tua curare possis: tu verò eum, qui tui causâ inops repellis! qualis sunt ista stupiditatis!

16. *Ipse autem Dominus pacis...* Vide paraphrasim.

In omni loco: noster interpres legit: *ἐν παντί τόπου*.

17. Salutatio, meâ manu Pauli : quod est signum in omni epistola ; ita scribo.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Salutatio, meâ Pauli manu propriâ litteris subscripta, et quæ signum est quod epistola verè sit mea, hæc est quæ sequitur :

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

In omni loco. Græca nunc habent ἐν παντί τόπῳ, in omni modo. Nostra lectio melior, optat pacem semper et ubique quæ per Dei gratiam hic haberi potest ; omnimoda verò reservatur in cælis.

17. *Salutatio meâ manu...*

Hucusque per amanuensem scripsit, cui scilicet epistolam dictavit Apostolus ; nunc verò propriâ manu salutatur.

Quod est signum in omni epistola : ita scribo, id est, sic meâ propriâ manu salutationem scribo ; hæcque salutatio, meâ manu scripta, signum est quo omnis germana epistola mea à supposititilis discerni potest.

Hæc autem salutatio est quæ sequitur :

18. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

Hæc verba pro eo quod est vale, scribere solebat, ait Theodoretus.

A gratiâ orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus.

Hanc semper toto corde desideremus, sine qua nec opus bonum incipere possumus, nec exsequi, nec perficere.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

ΠΑΙΧΟ. — Ex n. 5, disce quàm meritò sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis oret, et suo nos exemplo doceat orare : *Dominus autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.*

Charitas et patientia sunt recta salutis semita.

Huc utrique virtuti nobis semper studendum.

Nostrum itaque votum continuum, omniumque orationumstrarum summa hæc esse debet :

Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.

Deus à nobis est super omnia diligendus.

Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis via, nos continuè retrahunt fallacia hujus mundi bona.

Hinc jugiter orandum : *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei.* Diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo ; nec sinas minimam illius partem ad bona creata effluere. Vide n. 5 et observationem moralem.

Mala hic sunt inevitabilia, necessario patiendum.

Hinc rursus orandum : *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi.*

Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus.

Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, ad æternæ beatitudinis meritum, sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad æternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide n. 5.

40 SECUNDÆ EPISTOLÆ AD THESSALONICENSES, etc.

SECUNDO. — Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem, ecclesias fundantem, eisque æterna tabernacula præparantem; et nihilominus diu noctuque terrena tabernacula consuentem.

Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem.

Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera respue, spiritualia gratis largire.

TERTIO. — Nota quòd laborandum. Quare? vide n. 10. Modum sanctè laborandi vide n. 12.

QUARTO. — Paterna Pauli viscera in n. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

PRIMÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD TIMOTHEUM
TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

TIMOTHEUS, Lystris in Lycaonia natus ex patre gentili et matre judæâ, sed christianâ, cui nomen ¹ Eunice, in Christi fide fuit educatus, et à pueritia sacris ² litteris eruditus, et ob egregias animi dotes, maximæ apud suos concives et vicinos ³ existimationis; et propter hæc omnia, S. Paulo apostolo ita gratus, ut, cùm Lystram pervenisset, Timotheum, licèt juvenem et adolescentem, assumpserit suæ peregrinationis comitem et prædicationis socium, Act., 16, §. 3.

Quantùm autem apud talem et tantum doctorem et magistrum, tam egregius discipulus profecerit in fide, in sacra doctrina, in omni sanctitate et in apostolico animarum zelo, testis sit nobis, et quidem indubitatus, ipsemet apostolus Paulus, qui hac in Epistola, cap. 10, §. 2, Timotheum vocat *filium suum dilectum*. Gr. *υιότιμον*, id est, germanum; Syr. verum; Arab. sincerum; id est, præ cæteris omnibus verum, legitimum, in nullo degenerem, sed qui patrem per omnia refert.

Et ad Philip., c. 2, §. 20: *Neminem, inquit, habeo mihi tam unanimum*; quasi Timotheus eundem animum, idem cor, eundemque sensum haberet ac Paulus, et quasi, ut ait divus Chrysostomus, factus fuisset novus Paulus.

¹ 2 Tim., cap. 1. — ² Ibid., c. 3, §. 13. — ³ Act., 16. §. 2.

Ex hac Timothei cum divo Paulo unanimitate, quidni factum credam quòd Paulus suis in Epistolis, Timothei nomen tam sæpe cum suo nomine miscet et conjungit? Quidni et factum putem quod Paulus Timotheum, quasi suum à latere legatum, frequenter mittit quò non potest ipsemet ire : quidni et quòd, Epheso Paulus à fabris Dianæ compulsus exire, Timotheum ibi reliquit episcopum, imò archiepiscopum et primatem, qui Evangelii semina à Paulo projecta fovcat et excolat, tanquam Paulus alter.

Huic ergo admirabili Timotheo, non Ephesinæ Ecclesiæ tantum episcopo, sed et omnium Asiæ minoris Ecclesiarum primati, binas Paulus scripsit Epistolas, ut eum, non tanquam Christianum quemlibet, sed tanquam plebis christianæ doctorem, instituat de iis quæ, seu agere, seu docere debeat.

Ac primò quidem, in hac priori Epistola illum instruit de doctrina, seu quid non docendum, quid verò docendum.

Deinde de cultu Dei, quòd ante omnia Deus sit orandus, à quibus, ubi et quomodo.

Tertiò, de ordinatione ministrorum; quæ in episcopo et diacono dotes requirantur, et consequenter, qualis ipse debeat esse, et quales ordinare.

Quartò, prædicit suborituras hæreses, contra quas Timotheum præmunit et armat.

Quintò, docet eum quomodo erga omnes et singulos fideles, pro varietate statuum, se gerere debeat.

Sextò, servos docet obedientiam, divites humilitatem et liberalitatem; denique, Timotheum hortatur ad omnia vitia fugienda, ad omnem justitiam sedulò sectandam, in primis verò, ut fidci depositum servet, novaque vitet dogmata.

Et hæc est hujus Epistolæ substantia.

Ubi autem et quando scripta fuit hæc prior ad Timotheum Epistola, variant auctores. Quoad locum quidem, aliqui, juxta Græcum et Syriacum, volunt quòd è Laodicea scripta sit; alii probabiliùs putant è Macedonia, idque videtur insinuat, c. 1, §. 3 : ita Baronius, Estius, etc.

Jamverò, circa tempus major est apud auctores variatio. Baronius, et post ipsum plerique volunt scriptam esse anno Christi 57, post primam et ante secundam ad Corinthios: at recentiores aliqui, re, ut putant, accuratiùs examinatà, volunt multò tardiùs scriptam, scilicet anno 64, juxta dominum de Tillemont; imò an. 66, juxta P. Mauduit.

Hæc studioso lectori examinanda relinquo; videat P. Mauduit analys. in præfat. primæ Epistolæ ad Timotheum, et in dissert. II.

Videat et D. de Tillemont: *Mémoires sur saint Paul*, art. 47, *l'an de Jésus-Christ 64*; et note 74, *sur saint Paul*.

Porrò, omittendum non puto quòd hæc ad Timotheum et ad Titum Epistolæ vocentur hierarchicæ, quia docent ea quæ ad ecclesiasticam disciplinam instituendam spectent; et quia sic ad Timotheum et ad Titum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites pleraque sua verba dirigat, quibus discant quales esse, et qualiter regere debeant.

Hinc divus Augustinus de doct. Christi, lib. 4, cap. 16, omnes episcopos et Ecclesiæ ministros hortatur ut has Epistolas præ oculis semper habeant, easque continuè legant et meditentur, tanquam sibi scriptas.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRÆMISSA salutatione Timotheo propriâ et singulari, §. 1 et 2, Apostolus Timotheum instruit de doctrinâ.

Ac primò, abstinendum à vanis quæstionibus : hinc obsecrat illum ut sese viriliter opponat quibusdam legis doctoribus, fabulas inutiles et genealogias quæ lites generant, docentibus, §. 3 et 4.

Docenda verò sunt quæ fidem, charitatem et bonos mores promonent, quia charitas scopus est legis, §. 5.

A scopo itaque aberrant illi doctores, ad vaniloquia conversi, legemque ignorant cujus se doctores esse gloriantur, §. 6, 7.

Hoc dicens in eos, ait Apostolus, homines carpo, legem non vituperò : lex enim in se bona, sed eâ utendum juxta scopum legis, §. 8.

In primis autem sciendum quòd lex justis non est posita, sed peccatoribus et sceleratis, quales erant plerique Judæi ; et ideo ob legem sibi datam, non est eis ita gloriandum, §. 9, 10, 11.

Paulus, facto sibi sensim sine sensu à lege ad Evangelium sibi creditum transitu, Deo gratias agit ob misericordiam sibi exhibitam, quâ ex blasphemo factus fuit Apostolus, §. 12, 13, 14.

Hæc Dei in Paulum misericordia debet omnibus peccatoribus spem et fiduciam inspirare, eisque suadere quòd venit Christus peccatores salvos facere. §. 15, 16.

Ob id rursus Deo gratias agit, §. 17.

Denique Timotheum hortatur ad bene juxta regulam hic sibi traditam decertandum in fide et bonâ conscientia, sine qua timendum fidei naufragium, quale accidit Hymenæo et Alexandro.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS

1. **P**AULUS, apostolus Jesu Christi, secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ ; **P**AULUS, apostolus Jesu Christi, ex mandato Dei, nostræ salutis auctoris, et ex mandato Jesu Christi, in quo spes nostra :

CAP. I. 1. Paulus, apostolus Jesu Christi...

Officium sui dignitatem hic ascribit, ut epistolæ suæ concillet auctoritatem, non apud Timotheum, Paulo obsequentissimum ; sed apud omnes, ac præsertim apud Ecclesiæ ministros qui hanc epistolam legerint.

Ut enim in præfatione dixi, sic ad Timotheum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites et ministros pleraque verba sua dirigat, quibus edoceat eos quales ipsi debeant esse, et qualiter in domo Dei sese gerere.

Hanc itaque epistolam unusquisque Dei minister legat ac meditetur, tanquam sibi, sub Timothei nomine à divo Paulo directam, usibusque suis adaptet ea quæ ad suum ministerium spectant.

Secundum imperium Dei.

Gr. secundum ordinationem.

Syr. ex mandato.

Quasi diceret : Non sponte meâ, sed per mandatum Dei, seu à Deo jussus, apostolatam suscepi. *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos.* Act. 13, n. 2. *Vade quoniam ego in nationes longè mittam te.* Act. 22, 21.

Dei Salvatoris nostri; id est, qui est nostræ salutis auctor : quippe qui sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.

Et Christi Jesu, spei nostræ, id est, qui est spes nostra in quem et per quem speramus salutem.

OBSERVATIO MORALIS. — Ecclesiasticæ potestatis origo est Dei voluntas Dei-que jussus.

Ante omnia in quocunque Ecclesiæ ministro requiritur Dei vocatio.

Et ideo hanc suam vocationem Apostolus pro cæterorum fundamento ponit.

Attendat hic sibi Dei minister, et vocationis suæ requirat originem : an Dei jussu ministerium suscepit ? an verò sponte suâ, hominum arbitratu, aut favore ?

Pœnitentiâ reparet quæ vocationi suæ defuerunt ; humilis et supplex divinam imploret gratiam, eoque abundantiorē, quò magis defuit prima vocationis gratia :

Suum coram Deo renovet ingressum in ministerium ; illud suscipiat ad obediendum Deo, hominum salutis auctori ; ad cooperandum Christo, hominum Salvatori.

Dei minister est in hominum salute procurandâ : Dei itaque Salvatoris imperio perfectè subdatur.

Secundum imperium Dei Salvatoris agat.

Christi Salvatoris nostri cooperarius est in salvandis hominibus : Christi itaque spiritu animetur, et charitate moveatur.

Timotheo, meo in fide germano filio, gratia tibi sit, et misericordia et pax à Deo Patre nostro, et à Jesu Christo Domino nostro.

Rogo, sicut et rogavi te, Epheso discedens in Macedoniam iturus, scilicet, ut

2. Timotheo, dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

3. Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, cum irem in

2. *Timotheo dilecto.* Gr. *γερμανία*, germano. Syr. vero, id est, legitimo, non degeneri, sed patri simillimo.

In fide : non quòd in fide genuerit illum, ut ex præfatione patet; sed quia in fide eum excoluit, plenius instruxit, sibi que simillimum et unanimum fecit : ad Philip. 2, n. 20.

Omnis Christianus, omnis præsertim Ecclesiæ minister, debet esse sicut et Timotheus, Apostolorum filius germanus, verus, legitimus, unanims : eandem cum illis fidem habens, eundem animum, idem cor, eandem charitatem, eosdem sensus et mores.

Sed, heu ! quot spurii ! quot degeneres ! quot in quorum mente, corde, sensibus et moribus nihil apostolicum !

Væ, filii desertores. Isai. 30, 1.

Attendat sibi quisque, et se cum Apostolis conferat.

Gratia, misericordia et pax.

Omnibus aliis gratiam et pacem optare solet Apostolus; Timotheo, charissimo filio suo, misericordiam, ipsum gratiæ et pacis fontem, etiam apprecatur.

Quare ? primò, quia ex majori et paterno affectu majora ei exoptat.

Secundò, quia ex eodem affectu metuit ei, et ejus nomine tremit.

Tertiò, quia præceptores et prælati majore opus habent misericordiâ, ait divus Chrysostomus, et Theophylactus.

Quartò, ut ex Ruperto refert Cornelius à Lapide, quia Timotheus erat, sicut aliqui juvenes episcopi et inexperti, in objurgando et castigando severior et acrior.

Vide Cornelium ibidem explicantem quæ fuerit angeli Ephesi culpa, de qua in Ap. c. 2.

A Deo Patre, à quo scilicet omne datum optimum, et à Christo Jesu, per quem maxima nobis et pretiosa promissa sunt, 1. Petr. 2.

3. *Sicut rogavi te.*

Supplendum, rogo te sicut rogavi.

Vel, fac sicut rogavi.

Velim ut facias sicut, etc.

Ad majorem hujus versùs intelligentiam, supponendum est ex actis Apost. p. 20, quòd Paulus Epheso discedens, vocavit discipulos, etc.

In hac verò epistola supplendum est quòd Timotheus erat inter illos;

Quòd Paulus eum per manuum impositionem constituit episcopum Ephesiorum;

Quòd illi mandavit ut in jnncto officio intenderet, ac præsertim ut doctores inutilia et noxia docentes cohiberet.

Hoc supposito, rogo te, *sicut et rogavi* Epheso discedens et in Macedoniam proficiscens;

Primò, *ut remaneres Ephesi*, seu, ut illius Ecclesiæ curam suscipleres, ibique resideres ad docendum et ad regendum.

Episcopus residere debet, ut suum accuratè gerat officium.

Macedoniam, ut denunciaret quibusdam ne aliter docerent,

4. Neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis; quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei, quæ est in fide.

5. Finis autem præcepti est

Ephesi remaneres, et quibusdam præclperes ne aliter docerent quàm nos;

Neque judaïcis fabulis intenderent, et longissimis generationum narrationibus, quæ disputationes pariunt, pietatem verò promovent quæ per fidem ædificatur.

Præcepti divini scopus est charitas, pro-

Secundò, ut denunciaret quibusdam.

Syr. ut præclperes.

Hoc verbum auctoritatem denotat.

Hinc bene infertur quòd illi quidam, quos Apostolus non nominat, christiani erant, ex Judæis scilicet, qui judaismum christianismo miscebant; nec enim extraneis præclperet episcopus.

Judaizantes ergo intelligit, qui fideles ad legem conabantur attrahere.

Ne aliter docerent : supple, quàm nos.

Seu, ne diversam ab Evangelio doctrinam quod ubique prædicamus.

Episcopus falsa, et inutilia, et ab Evangelio aliena docentes cohibere debet.

4. Neque intenderent fabulis, id est, falsis et fabulosis traditionibus, judaïcis scilicet, quales multæ leguntur in Talmud et apud Rabbinos.

Et genealogiis interminatis, id est, longissimis et quasi infinitis, quibus conabantur Judæi genus suum ab Abraham deducere.

Hincque gloriabantur, tum ob generis sui antiquam nobilitatem, tum ob hanc tam antiquarum generationum scientiam, ut notat D. Chrysostomus.

Ante Christum illæ genealogiæ utiles erant, ut Judæi suam scirent tribum et terræ portionem suæ tribui assignatam; et maxime, ut constaret Christum natum esse ex tribu Juda, juxta Jacobi prophetiam, Genes. 49. 10; at everso judaismo, Christoque nato, sunt inutilles.

Quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem...

In texendis enim longissimis illis genealogiis infinitæ difficultates occurrunt, quæ altercationes pariunt et lites : pietatem verò in Deum non promovent : quæ pietas, non per hominum disputationes, sed per fidem in Deum, solidè ædificatur.

Fidem intellige operantem per charitatem, seu charitate vestitam.

Talis fides est brevior, securior et simplicior ad pietatem via; vera quippe pietas in Dei veritate fundatur, non in hominum vanitate.

D. Chrysostomus, et alii post ipsum, legunt *οὐκ οὐκ*, dispensationem Dei, scilicet, circa salutem nostram.

Sed Syrus cum interprete nostro legit *οὐκ οὐκ*, ædificationem : et melior est illa lectio.

Verissimum est tamen quòd divina circa salutem nostram dispensatio fide meliùs percipitur quàm ratiocinationibus, cum religionis mysteria sint humano sensui incomprehensibilia.

5. Finis autem præcepti est charitas.

Ostendit suprà quid non docendum, scilicet falsa, fabulosa, inutilia et quæ disputationes pariunt.

Illic autem quid docendum, scilicet, quæ fidem, bonos mores, puritatem cordis et charitatem pariunt.

cedens à voluntate pravis cupiditatibus purificatâ, et conscientiâ bonâ, et ex fide sincera.

A quibus (charitatis conditionibus, et ab ipsa charitate, legis scopo) aberrantes illi doctores, ad vaniloquia deflexerunt.

Ambinunt magisterii titulum et honorem, et ipsi legem et legis scopum ignorant, et ea de quibus audacter affirmant, non intelligunt.

charitas de corde puro, et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ.

6. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

7. Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

Simul et probat à fine legis aberrare vaniloquos.

Finis præcepti, παραγγελίας.

Per παραγγελίαν alii legem Mosaicam intelligunt, quæ à D. Paulo lex mandatorum dicitur;

Alii Evangelium, alii prædicationem, doctrinam, denuntiationem.

Sed hæc faciliè conciliantur; de omni enim præcepto divino, seu de lege veteri, seu de nova, et de utriusque prædicatione verum est quòd *finis præcepti est charitas.*

Scopus quippe veteris et novæ legis, et utriusque prædicationis est,

Primò, fidem parere, sen Dei et rerum divinarum cognitionem: ostendit enim quid placeat Deo, quid displiceat; quid faciendum sit, quid non faciendum.

Secundò, per hanc cognitionem faciendorum et non faciendorum intendit lex bonam et sanctam parere conscientiam, scilicet, abstinendam à malo, bonorum operum exercitium.

Tertiò, ex bona conscientia nascitur interior cordis puritas, et ex cordis puritate procedit charitas.

Cùm ergo lex intendat et præcipiat ea ex quibus charitas nascitur, intendit et præcipuè charitatem: sicque charitas est finis et scopus à lege intentus.

Docenda sunt ergo quæ fidem, quæ bonam conscientiam, quæ puritatem cordis, quæ pietatem et charitatem pariunt.

Ergo à scopo legis aberrant qui vana et inutilia docent.

Nota quòd hic charitatis genealogiam à lege deduximus, lineâ quasi descendente, quam Paulus describit quasi ascendente lineâ,

Dum dicit quòd procedit charitas, primò, à voluntate pravis purificatâ cupiditatibus;

Secundò, ex conscientia bona, peccatis non sædata;

Tertiò, ex fide sincera et non ficta.

6. A quibus quidam aberrantes...

A quibus, scilicet à fide, à bona conscientia et à cordis puritate, intentis lege, cùm longè distent illi vaniloqui doctores (fidem quippe negligunt, bonam conscientiam, etc.), hinc longè aberrant à scopo et à fine legis.

7. Volentes esse legis doctores...

Probat eos longè distare à charitate: nec enim ad talia docendum charitate moventur; sed ambitione suâ, affectantes scilicet titulum et honorem magisterii.

Volunt vocari legis doctores et magistri; hinc suas fabulas et deuteroseos narrant et explicant: et ipsi legis scopum ignorant, à quo longè aberrant.

Prædicant legem et legalia tanquam necessaria; et ipsi non intelligunt ea

8. Scimus autem quia bona est lex, si quis eam legitime utatur : (Hoc in eos dicens, legem non vitupero) scimus quia bona est, si quis ea juxta legis scopum utatur.

9. Sciens hoc, quia lex justo In primis si sciat quod lex data non est

de quibus loquuntur, cum ea Christianis applicent, legalia eis necessaria affirmantes.

Ignorant et scopum legis, et ignorant quibus lex et legalia conveniunt; ergo non intelligunt ea quæ loquuntur, etc.

Quam antiquum in doctoribus vanitatis vitium! quam antiquus doctoratus et magisterii affectus!

Plerique docere volunt, non discere; magistri videri et dici, non discipuli fieri.

Hinc docent quæ nesciunt, hinc cæci cæcos ducunt.

Magna aberratio et aberrationis causa.

Multi alij suâ vanitate rapti, non charitate moti, vana docent, non utilia, ad vaniloquia deflectuntur, non ædificantia loquuntur; sua querunt, non quæ Jesu Christi.

Altera inordinatio et à scopo legis aberratio.

A talibus inordinationibus libera nos, Deus misericors: cor humile et docile da nobis;

Cor sincerum, veritatis amicum, et te super omnia diligens, et unicè querens in omnibus.

8. Scimus autem quia bona est lex...

Est occupatio quæ occurrit calumniæ sibi sæpe à Judæis objectæ: nimis, quod esset legis hostis; quasi diceret:

Dum hæc in vanos legis doctores dico, legem non vitupero; scio enim quia bona est, utpote à Deo bono data, bona præcipientis, mala prohibens, ad Christum Salvatorem manu ducens.

Sed lege bonâ, bene et legitime, seu juxta finem et scopum legis, utendum est.

Cum ergo finis legis sit charitas, cumque finis legis sit Christus (intendit enim charitatem parere et ad Christum ducere),

Lege utendum est ad charitatem, per fidem et bonam conscientiam, producendam, et ad homines ducendos ad Christum.

A quo sanè aberrant doctores vaniloqui, quia lege non utuntur ad charitatem in se et in aliis producendam.

Aberrant rursus, quia non ducunt ad Christum.

Aberrant denique, quia legalia docent tanquam necessaria, quæ tamen Christianis sunt inutilia,

Tum quia ad Christum jam pervenerunt, qui est finis legis; tum quia justificati per Spiritum sanctum faciunt ex amore quod lex præcipit.

9. Sciens hoc quod justo non est lex...

In primis sciendum quod lex justis non sit imposita: non quod eos non obliget lex, seu quod justi legem observare non teneantur;

Sed quia ipsi, sponte suâ et ex amore justitiæ, faciunt quod lex præcipit præriorum spe, vel penarum timore.

Tria præstat lex: obligat, dirigit, coercet seu punit.

Duo priora etiam erga sanctos facit, tertium in peccatoribus.

Itaque justo lex minax non est posita: quia ipse sibi lex est; ipse legem prævenit cumque sponte et ex amore complet.

Sicut sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob lex data non fuit, quia

ad coercendos justos; sed exleges et effrenos, impios et flagitiosos, nefarios et profanos, patricidas et matricidas, homicidas,

non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis,

Scortatores, masculorum concubitores, mancipulorum fures, mendaces, et perju-

10. Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagia-

ipsi legem prævenierunt, legemque sponte et ex amore, ante legem datam, servaverunt;

Sic nec eorum filiis, si justii fuissent, justitiamque semper servassent, lex data fuisset, utpote non necessaria.

Sed quia mali et injusti evaserunt, hinc lex eis necessaria fuit ad eos ab injustitia, poenarum timore, coercendos, et ad eos, præmiorum spe, ad justitiam alliciendos.

Hic itaque D. Paulus taxat confunditque Judæos qui, ob legem sibi datam gloriantur, ob quam tamen erubescere magis debuissent, cum lex supponat et arguat eorum propriam et patrum suorum malitiam.

Si justii fuissent sicut sancti patriarchæ, lex eis necessaria non fuisset, et consequenter eis data non fuisset.

Extollit autem Christianos, per Baptisma justificados, insinuatque legem eis necessariam non esse, utpote qui justii sunt, quippe ex amore justitiæ faciunt quæ lex præcipit timore poenæ.

Sunt supra legem, non sub lege, ait D. Chrysostomus; supra legem vivunt quia majora perficiunt quam ipsa lex præcipit. Idem.

Medicus ægroto, non homini sano necessarius.

Frenum equo indomito necessarium, non mansueto. Divus Chrysostomus et Theodoretus.

Sed injustis. Gr. ἀνόμοις, exlegibus, id est, qui sibi ipsi, per rationis usum, non sunt lex.

Et non subditis. Gr. ἀνυποτάκτοις, effrenibus, Inobsequentibus, Injugibus.

Ex malis moribus natæ sunt bonæ leges.

Lex in lapide fuit inscripta, ut in hominum cordibus insculperetur: ante oculos eorum fuit exposita, ut in mentibus eorum imprimeretur.

Nunquam autem sculpta fuisset in lapide, si nunquam ex cordibus fuisset exsculpta.

Nunquam oculis corporeis exposita, si nunquam in mentibus fuisset deleta.

Si ad rectam rationem, legemque naturalem in cordibus suis insculptam advertere voluissent, lex eis alia nunquam data fuisset.

At quia effrenes, Injuges fuerunt et exleges, ideo lex eis fuit imposita, quæ eos coerceret.

Impiis, reverentiam Deo debitam non præstantibus.

Et peccatoribus: ita vocantur in Scriptura maxime flagitiosi et scelesti.

Sceleratis et contaminatis, id est, nefariis et profanis, seu à sacris, ob impuritatem suas, arcendis.

10. *Fornicariis*: ergo fornicatio maximum et mortale peccatum.

Plagiariis: sic dicti, quia lege Flaviâ damnabantur plagis.

Alii tamen sic dici volunt à voce græcâ πλάγιος, id est, obliquus et dolosus, quia dolo et artibus obliquis homines furto subducunt.

riis, mendacibus et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

11. Quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

ros; et in universum omnes quoscunque quorum vita contraria est sanæ doctrinæ rectæque morum institutioni.

Quæ sana doctrina concordat cum Evangelio Dei summè beati, gloriam nobis promittente, cujus Evangelii prædicatio mihi commissæ est.

Plagiarum ergo sunt qui, vel aliena mancipia furantur sibi que vendicant; vel qui homines liberos in servitutem redigunt, venduntque ut mancipia, quod sanè maximum est furti genus.

Mendacibus, præsertim qui fidem fallunt in contractibus, et qui suis mendaciis proximo notabiliter nocent.

Et si quid aliud sanæ doctrinæ...

Non dubitantis est, sed scelera omnia uno verbo comprehendentis; quasi diceret:

In universum lex imposita est his omnibus et quibuscunque, qui aliud simile perpetrant quod sanæ doctrinæ rectæque morum institutioni adversatur.

Tales autem fuisse Judæos insinuat.

Ad hos ergo et omnes alios similes coercendos lex data est.

Qui autem ab his omnibus abstinet, legis præceptis non indiget.

Ergo Christiano justo, qui hæc omnia fugit et horret, lex non est necessaria.

11. Quæ est secundum Evangelium, id est, quæ est Evangelio consentanea.

Evangelium est sanæ doctrinæ norma.

In lege quidem sana fuit; at in Evangelio sanior, amplior et clarior.

In philosophis partim sana doctrina est, partim morbida; in Evangelio tota sana est et omnis sanæ doctrinæ regula.

Potest etiam intelligi quod in hoc cum lege consonat Evangelium.

Quasi diceret Apostolus: Hæc legis necessaria præcipit et vetat Evangelium; hæc et nos Evangelii prædicatores præcipimus et prohibemus.

Evangelium gloriæ Dei dicitur, quia Dei gloriam prædicat et promittit: docet nos modum glorificandi Deum, et nobis Deum glorificantibus æternam Dei gloriam promittit.

Potest etiam dici *gloriæ Dei*, quia Evangelium lux est et splendor præ lege, quæ erat umbra.

Beati Dei, id est, qui Dei summè beatus est, qui fons est beatitudinis, qui tibi soli sufficiens est, nullusque indigens ad suam beatitudinem.

Ipsæ tamen nobis obsequentibus gloriæ suæ possessionem æternam promittit in Evangelio.

Nobis, non Deo, prodest virtus et bonitas nostra; sicut nobis, non Deo, nocet iniquitas nostra.

Ipsæ summè beatus est, sibi sufficiens: *Saddai*, id est, ipsa sufficientia: omne bonum.

Ex mera et pura bonitate vult et nos beatos.

Hinc ejus ad nos Evangelium, verbum salutis, missum est, ejusque prædicatio gloriæ.

Quod mihi creditum est, id est,

Cujus prædicatio mihi commissæ est.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo qui mihi vires ad id suppeditavit, gratias, inquam, ago, quia fidelem me judicavit cui tantum committeret ministerium.

Mihi scilicet, qui prius fui blasphemus, et persecutor, et hostis contumeliosus; sed Deus mei misertus est, quia per ignorantiam feci, et cum adhuc essem in tenebris incredulitatis.

12. Gratias ago ei qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio:

13. Qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

12. Gratias ago ei qui me confortavit...

Gr. et gratiam habeo roboranti me Christo Jesu.

Dicendo, *Evangelium quod mihi creditum est*, recordatur eorum quæ contra Evangelium fecit aliquando, hincque Deo, benefactori suo, gratias cum majores agit, quod sese tali et tanto beneficio reputat indigniorem.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo, qui mihi vires suppeditavit ad rem tanti momenti exsequendam, nimirum, ad Evangelium strenne et feliciter prædicandum.

Gratias, inquam, ago, quia fidelem me existimavit, seu duxit, cui committeret apostolatus ministerium.

Fidelem, id est, fidum: non à fide, sed à fidelitate quæ requiritur in his quibus aliquid committitur, scilicet, ut bonâ fide administrent sibi credita.

Fidelem me existimavit.

Modus loquendi communis: rex, vel dominus meus fidelem, sufficientem, idoneum, dignum me judicavit cui tale committeret negotium, id est, mihi commisit.

Ubi nota eum D. Thoma tria hinc, ordine retrogrado, poni ad apostolatam requisita.

Ut quis sit Evangelii minister tria requiruntur: Primum, ut committatur sibi. Secundum, idoneitas, seu ut sit fidelis, idoneus. Tertium, ut sit fortis ad prosequendum.

Tertium primò ponit: *qui me confortavit.*

Secundum, *qui fidelem me existimavit.*

Primum, *ponens in ministerio.*

Itaque gratias agit Deo, et quòd ministerium credidit, et quòd idoneum reddidit, et quòd fortem ad exsequendum præstitit.

13. *Qui prius blasphemus fui...* Gr. eum, prius existentem blasphemum. Hanc gratiam exaggerat ex sui indignitate ob præcedentem statum suum.

Me, inquam, fecit Apostolum, *qui prius fui blasphemus in Christum*, imò et qui alios ad blasphemandum coegi; qui fui Ecclesiæ persecutor et violentus oppressor; qui fui Christi et Christianorum hostis contumeliosus.

Verbis, factis, vi, Christum et Christianos offendi.

Sed misericordiam Dei consecutus sum...

Sed Deus mei misertus est, qui per ignorantiam feci, et cum adhuc essem in tenebris incredulitatis, et ignorans me persequi Messiam, quem sanè si nossem, persecutus non essem.

Peccata ignorantie sunt minus graviora, et consequenter peccantem reddunt minus indignum misericordia, non tamen dignum.

Divus itaque Paulus non assignat propriam hinc suæ justificationis causam, sed improprie dictam et occasionalem tantum.

14. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide et dilectione quæ est in Christo Jesu.

15. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.

In me autem superabundavit gratia Domini nostri, cum fide et dilectione christiana (at in me non constitit Dei misericordia).

Veritas certa est, et digna planè quam recipiant omnes; scilicet quod Christus Jesus in hunc mundum venit, ut peccatores salvaret, quorum ego sum pessimus.

Propriè dicta causa fuit Dei misericordia; ignorantia verò occasionalis et quædam impedimenta removens.

14. *Superabundavit autem gratia... superabundavit*, supercrevit, supermultiplicata est in me gratia Dei, et in me superabundarunt effectus gratiæ, fides et dilectio christiana; quasi diceret:

Sed iniquitate meâ longè major fuit Dei gratia, quæ me ex incredulo fecit fidelem; ex hoste ardentem fecit Christi et Christianorum dilectorem; ex blasphemio fecit prædicatorem.

Itaque hoc *superabundavit*, gratiæ Dei præcellentiæ præ Pauli malitiâ significat; quasi diceret: Longe major fuit Dei benignitas quam indignitas mea.

Addendo, *cum fide et dilectione*, designat effectus gratiæ, seu virtutes divini gratiæ comites, fidem et charitatem.

Fidem opponit priori infidelitati suæ;

Charitatem suo priori in Christum et Christianos odio quo utrumque persequabatur.

Pauli fides in Christum, sicut et ejus in Christianos, seu Ecclesiam charitas, toti nota est orbi, quem præ charitate convertendum suscepit.

Hæ autem virtutes sunt divini gratiæ effectus.

Duplex itaque fuit in Paulum misericordia Dei. Prima, quod peccantem non punivit. Secunda, quod peccatorem justificavit, ex incredulo fecit fidelem, ex hoste fecit amicum, ex blasphemio fecit Apostolum.

Utraque et in nobis *superabundavit Dei gratia*; innumeris enim dignos supplicis non punivit, sed in illorum adoptionem repenti nos traduxit, fecit amicos, filios et hæredes.

Ob utramque misericordiam infinitas reddamus Deo gratias.

15. *Fidelis sermo...*

Hæ erga me misericordia Dei spem omnibus inspiret peccatoribus; quippe,

Sermo verus, gratus et acceptabilis, dignus quem ansulent et cum gaudio suscipiant omnes.

Nimirum, *quod Christus Jesus in hunc mundum venit*, ut juxta lumen suum salvet peccatores.

Quorum ego sum primus, maximus, pessimus.

Quia blasphemus fui et cogens ad blasphemandum, et quia non persecutor tantum, sed et persecutorum dux et princeps.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Basis apostolicæ doctrinæ.

Christus Jesus est peccatorum salvator; hunc in mundum venit, ut peccatores salvet.

Hanc veritatem cum gaudio recipimus et credimus omnes. At quis de cû

Sed propterea mei misertus est Christus Jesus, ut in me, primo et maximo peccatore, summam patientiam et misericordiam suam ostenderet, ad exemplum et consolationem eorum, qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam.

16. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

seriò cogitat? quis eam penetrat? quis eam animo grato sentit ut debet? quis suam opere et vitæ sanctitate gratitudinem exhibet?

Deus factus est homo, ut ego miserrimus et vilissimus homunculo salver.

Da mihi, ô Deus misericors! hanc veritatem nosse, sentire, penetrare, et ab eâ penetrari:

Deus pro homine, Deus summè beatus, fonsque beatitudinis, pro homine miserrimo, miseriarumque fonte;

Deus, inquam, summè beatus, factus est homo, doloribus et miseris obnoxius, ut homo miserrimus fiat summè beatus, divinæquo beatitudinis et naturæ consors.

O bonitas, ô divina, infinita et ineffabilis charitas!

Ut quid te obliviscor nunquam? ut quid aliud præter te cogito? ut quid aliud sentio et amo? ut quid tepidus in viâ salutis languco, et non totus hæc immensâ charitate tuâ accensus et ardens, viam mandatorum et justificationem percurro.

16. Sed ideo misericordiam consecutus...

Sed ideo Christus mei misertus est (eo quo suprâ dictum est modo, n. 13), ut in me primo et maximo peccatore summam suam patientiam et misericordiam ostenderet, ad exemplum eorum qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam, ut scilicet exemplo meo instruerentur Dei misericordiam sperare.

OBSERVATIONES LITTERALES ET MORALES. — In me primo. Non quòd reverà non sit major peccator, sed quia major est in suo sensu.

Sicut qui magnum aliquem dolorem sentit, hoc nullum majorem pntat, suumque dicit omnium maximum: ita Apostolus peccatum suum fide penetrans et sentiens, illud pulat et dicit maximum.

Sic suum quisque peccatum videat, sentiat et præ dolore dicat: Peccatorum primus ego sum.

Sic tamen ob peccata sua sese quisquis humiliet, ut in Christum Jesum confidat et speret, qui venit peccatores salvos facere.

Omnem patientiam, non partem tantùm aliquam patientiæ, sed omnem longanimitatem suam.

Quia in immensum peccaveram, universâ indigebam ejus misericordiâ, seu totâ quanta est.

Nullus est qui tantâ indigeat misericordiæ abundantia, ut ait D. Chrysostomus.

Ad informationem. Gr. hypotyposin, ad exemplar, ad exhortationem. Chrysostomus. Ad consolationem. Theodoretus.

Ut exemplo meo informarentur in Dei misericordiam sperare, et ad eam confugere.

Quasi diceret: Me fecit exemplum gratiæ; me quo omnibus posuit in exemplum, ut nullus desperet.

Aspiciant itaque peccatores me Apostolum suum, et in Deum sperent.

17. Regi autem sæculorum immortalī, invisibilī, soli Deo, honor, et gloria in secula sæculorum. Amen.

18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,

Ob hoc æterna gloria æternusque honor sit unico solique Deo, sæculorum temporumque omnium regi immortalī et invisibilī. Amen.

Totam doctrinam præcedentem, seu, hoc præceptum de quo in hoc capite commendo tibi, fili mi Timothee, ut juxta prophetias de te factas, illisque respondens, bonam militem militiam;

Quemadmodum medicus, cū in unā domo multi simul ægrotant, et omnes de salute desperant, si unum pessimè affectum acceperit, et datis ei medicamentis ad perfectissimam sanitatem deduxerit, facit ut alii omnes fiduciam concipiant;

Ita Christus Dominus, animarum medicus, cū pro salute peccatorum homo factus esset, me omnium iniquissimum producens in medium, non solum à prioribus maculis liberavit; sed maximis etiam donis cumulavit, omnibus hominibus per me ostendens immensam patientiam, ut nemo eorum qui maxima scelera perpetrassent, ad me respiciens, de salute desperet. Theodoretus.

Aliam, sed similem comparisonem habet divus Chrysostomus.

17. Regi autem sæculorum... ob tantam misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam æternas Deo gratias agit.

Deus rex est entium et sæculorum, seu omnium durationum, scilicet æternitatis, æternitatis et temporum: ab ipso manat omne ens et omnis duratio.

Regi omnium sæculorum incorruptibilī, invisibilī, qui unus et solus est Deus.

Gr. soli sapienti Deo: ita etiam Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

18. Hoc præceptum commendo tibi...

OBSERVATIO LITTERALIS. — Triplex est hujus versiculi intellectus.

Primus aliquorum, qui hoc præceptum ad sequentia referunt: scilicet, commendo tibi ut milites...

Sed strictior videtur hic sensus et Apostoli verba nimis determinans.

Secundus aliorum, qui ad proximè præcedentia referunt, scilicet, ut prædices Christum venisse ut peccatores salvet; et hic etiam strictior.

Tertius Theodreti et plurimorum post ipsum, qui volunt Apostolum, post digressionem, ad primam orationem reverti; hæcque verba jungunt versiculo 3.

Quasi diceret: Hoc præceptum, hanc denuntiationem, de quā, n. 3, rursus tibi commendo.

Seu, rogavi te ut denuntiares... et hoc rogo et præcipio tibi, o fili Timothee! tuo insta officio, et juxta prophetias de te factas, eisque respondens, bonam militem militiam, falsis resistens doctoribus, et sanam prædicans doctrinam.

Et hic sensus bonus est et litteralis, mihi que primū placuit præ cæteris.

Re tamen attentius consideratā, pnto quod sensus multo plenior erit, et toti textui conformior, si per hoc præceptum intelligatur tota doctrina præcedens, seu omnes veritates in hoc capite explicatæ.

Fidem servans sinceram, bonamque habens conscientiam; quam quia repulerunt quidam, fidei naufragium, seu jacturam fecerunt.

E quorum numero et Hymenæus et Alexander, quos per excommunicationem

19. Habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt:

20. Ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tra-

Quasi diceret: *Hoc præceptum*, hanc denuntiationem, seu has veritates suprâ explicatas, *commendo tibi*, ut, etc.

Hic, inquam, sensus est toti textui conformior: eâdem enim voce utitur hic Apostolus, quâ n. 3 et 5; unde colligo quòd hic versus præcedentes omnes respiciat.

Hoc præceptum. Gr. ταυτὴν παραγγέλλω, de quâ n. 3. *Ne docerent aliter*, neque ad fabulas intenderent.

Et de quâ, n. 5, ut ad charitatem, scopum præcepti divini, tenderent.

Et hanc veritatem quam pro fundamento cæterarum stabilivi, quòd *Christus Dominus venit peccatores salvos facere*.

Has omnes veritates, totam hanc doctrinam commendo tibi.

Ut secundùm præcedentes prophetias.

Versimile est Timotheum ex revelatione factum fuisse evangelistam et episcopum, ait Theodoretus.

Tunc enim omnia fiebant cum prophetiâ, id est, revelatione Spiritûs sancti. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Itaque commendo tibi totam hanc doctrinam, ut juxta prophetias de te factas, easque adimplens, *bonam militem militiam*, bonique præsulis exsequaris officium.

Bonus pastor perpetuò militare debet, ut peccatum, diaboli regnum, destruat, et ut Christi regnum tueatur et adimpleret.

19. *Habens fidem et bonam conscientiam*.

Hæc sunt christianæ militiæ arma, fides orthodoxa et vitæ sanctitas.

Quam vitæ sanctitatem postquam aliqui repulerunt, et fidei jacturam fecerunt, apostatæ facti.

Naufragaverunt, fidei naufragium fecerunt.

Egregia metaphora à navigatione et à naufragio ducta.

Fides est quasi navis ad vitam æternam ducens.

Sancta vita, seu bona conscientia, et ex eâ manans spes æternæ beatitudinis, est anchora navim in procellis sistens et roborans; hæc projectâ, non nilum si navis ad scopulos impactâ confringatur.

Hæresis nunquam primum est peccatum, sed ex malâ conscientia oritur, nimirum, vel ex ambitione, vel avaritiâ, vel libidine, vide Cornellum à Lapide.

Justo Dei judicio fit ut amittant fidem qui nolunt exercere charitatem. Divus Prosper ab Estio citatus.

Qui conscientiam non dirigit ex fide, fidem suam ex conscientia sæpe contorquet.

20. *Ex quibus est Hymenæus*.

De quorum naufragantium numero est, etc.

Quos excommunicavit, et per excommunicationem *traditi Satanae* ut carnisfici, in corpore cruciandos, ut hæc suâ cruciatione emendantur, et resipiscant à suâ blasphemâ et hæresi.

Tradidi Satanae.

didi Satanæ, ut discant non tradidi Satanæ, in corpore cruciandos, ut blasphemare. | discant non ampliùs blasphemare.

Ex D. Chrysostomo, Theodoro et Theophylacto, corporalis à dæmone vexatio erat excommunicationis effectus.

Idem asserit D. Thomas : tantæ virtutis erant Apostoli, quòd excommunicati mox corripiebantur à diabolo et corporaliter vexabantur.

Ut discant : emendatio est excommunicationis finis ; non blasphemare : omnis hæresis est in Deum, qui prima veritas est, blasphemia.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis Dei minister notet ecclesiastici ministerii originem : est Dei voluntas :

Finem : est æterna salus hominum procuranda ;

Et statim ad se reflexus, semetipsum examinet per respectum ad utraque ;

Quomodo sit in ministerium Ingressus ?

Quomodo hominum salutis procurandæ allaboret ? n. 1.

Attendat et an sit vir apostolicus, Apostolorum germanus in fide filius ? n. 2.

Quid doceat ? an quæ fidem, charitatem bonos mores promovent ? n. 4, 5.

Quomodo doceat ? an vitia doctoribus communia vitet ? n. 6, 7.

Secundo. — Ascendens ad misericordiæ fontem, miretur.

Primò quòd Deus in se, ab æterno summè beatus et nullius indigens ex merà tamen bonitate suà velit homines æternæ suæ beatitudinis consortes facere.

Secundò, quòd Deus ipsum, licèt peccatorem, præ tot aliis Evangelii, seu boni gloriæ suæ participandæ nuntii ad homines, ministrum et præconem elegerit, n. 11.

Ob peccata sua coram Deo pudore suffusus, suam agnoscat indignitatem ;

Deo gratias agat ob misericordiam suam demerita superabundantem, n. 13.

Oret ut Deus illum dignum reddat ministrum, ipsius augendo fidem et charitatem, n. 14.

TERCIO. — Pro suæ et aliorum salutis basi, certissimam menti semper insculptam hanc habeat veritatem, n. 15 : *Jesus Christus venit in mundum peccatores salvos facere.*

Itaque Salvatoris hominum spiritu animatus, statuatur suam et aliorum peccatorum salutem omni modo in posterum procurare.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Hic cultum Dei docet.

Ante omnia orandum est, et quidem omni modo, γ. 1.

Pro quibus? pro omnibus hominibus, γ. 2.

Quare? quia Deus vult omnes salvos fieri, γ. 3, 4, 5, 6, 7.

Ubi orandum? in omni loco precibus dicato, γ. 8.

Quibus orandum? viris et mulieribus, γ. 8, 9.

Quomodo viri debent orare? γ. 8. Quomodo mulieres? γ. 9, 10.

Hæ quidem orent, sed non doceant, γ. 11, 12.

Salvabuntur autem per filiorum educationem et per suam in fide, in charitate et vitæ sanctitate perseverantiam, γ. 15.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **O**BSECREO igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes; gratiarum actiones, pro omnibus hominibus :
- A**NTE omnia igitur adhortor et obsecro ut (in quotidiano cultu) fiant obsecrationes ad avertenda mala; orationes, seu petitiones bonorum; postulationes, seu preces; pro aliis gratiarum actiones pro beneficiis acceptis, idque pro omnibus hominibus.

CAP. II. 1. *Obsecro igitur primùm omnium fieri...*

Stabilito docendi modo in primo capite, in hoc secundo publicum Dei cultum docet :

Seu, Timotheum, episcopum jam factum, instruit quomodo debeat preces ecclesiasticas ordinare.

Igitur. Hæc particula denotat subsequentia ex præcedentibus inferri;

Sive ex n. 15, cap. 1, ubi dicitur quòd *Christus venit in hunc mundum peccatores salvare;*

Sive ex n. 18, ubi hortatur Timotheum Apostolus ut bonam militet militiam;

Sive ex utroque, sic :

Igitur, ut Christo ad peccatorum salutem coopereris, *utque bonam milites militiam*; uno verbo, ut episcopali munere ritè fungaris, juxta prophetias de te factas,

Obsecro, admoneo et adhortor.

Primùm omnium, id est, ante omnia.

Tum quia primum episcopi munus est orare pro se et pro aliis : ad hoc enim constituitur ;

Tum quia oratio ex se maxime necessaria, utpote à quâ cætera bona pendent : à Deo enim peti et expectari debent, à quo omne bonum, etc.

Fieri, id est, ut in publico et quotidiano cultu fiant.

Obsecrationes, id est, supplicationes ad avertenda mala, seu pro liberatione à rebus tristibus.

Orationes, id est, bonorum petitiones.

Postulationes, id est, preces pro aliis.

Gratiarum actiones pro beneficiis acceptis. Ita Theodoretus, Theophylactus; ita D. Thomas.

Theophylactus tamen tria priora nomina idem hic significare putat probabilis.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — Docet ergo Apostolus quòd anto omnia Deus sit orandus, et quidem omnibus orationum modis, sive ad avertenda mala, sive ad obtinenda bona, sive ad gratias agendas pro impetratis; idque omne, tum pro nobis, tum pro aliis.

Porrò, id divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Ambrosius, divus Augustinus et omnes, tum græci, tum latini interpretes, intelligunt de publicis Ecclesiæ conventibus, ubi sacerdotes et populus simul orant.

Divus Augustinus, epist. 59, ad Paulin., q. 5, hunc locum refert ad liturgiam missæ, ejusque partes.

At præsertim pro regibus et omnibus rempublicam gerentibus, ut placidam ac quietam sub illis vitam agentes, pietatem faciliùs excolamus, omnemque morum honestatem.

2. Pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate.

Idem eodem modo explicat divus Thomas.

Quod præcipuè in divo Augustino notandum, quia inde probatur antiquitas Missæ quoad omnes ejus partes.

Pro omnibus hominibus, id est, pro universis et singulis hominibus, ita ut nullum prorsus ab oratione excludamus, quod nota propter sequentia, n. 4.

Sacerdos est quasi totius orbis pater: dignum igitur est ut omniam curam gerat, omnibusque provideat, sicut et Deus, cujus ministerio servit et vice fungitur, ait D. Chrysostomus.

Christianus est Dei filius; Christiani ergo charitas, sicut et Dei Patris sui, extendatur ad omnes: sit *perfectus sicut et Pater celestis, etc.*

Ad omnes miseros, id est, ad omnes homines (quis enim hominum non miser?), ad omnes, inquam, miseros extenditur, et patet Dei miseratio: ad omnes igitur miseros, seu homines, extendatur fidelium oratio: oret Christianus pro omnibus et singulis hominibus.

Et hæc est regula ecclesiastica à magistro Gentilium tradita quâ utuntur sacerdotes nostri ut supplicent pro omnibus, ait Ambrosianus.

Hæc eadem regulâ utatur quilibet fidelis: nunc obsecret, nunc petat, nunc gratias agat.

Rursus iterum oret, statimque gratias agat, mox obsecret, hosque omnes mentis et cordis affectus simul misceat et alternet, exemplo Davidis in psalmis.

Hæc itaque in eadem oratione facienda et sæpius reiteranda.

2. *Pro regibus et omnibus qui in sublimitate*. Gr. dignitate vel eminentiâ, Syr. magnatibus. Ambrosius, qui in sublimiori loco positi sunt.

Pro regibus, etiam si ethnicis, nec enim alii tunc erant in mundo.

Pro illorum ministris et omnibus quibuscunque qui sub illis rempublicam gerunt, orandum est à Christianis.

Hoc illorum postulat conditio regia quidem dignitas quæ divinæ majestatis est radius et participatio.

Ministerialis etiam quæ regis potestatis radius est et emanatio.

At hoc exigit nostrum et totius Ecclesiæ commune bonum: illorum quippe salus est nostra tranquillitas, ait Theophylactus.

Ut quietam et tranquillam vitam...

Id est, ut sub regimine principum rempublicam justè administrantium, vitam agamus pacatam et quietam.

Temporalis nostra et Ecclesiæ pax pendet à pace regnorum; regnorum autem pax pendet à regimine principum: hinc pro illis et illorum ministris nostrâ interest orare.

Ad nos præterea extenduntur bona et gratiæ quæ pro illis obtemus à Deo.

Pax regni debet esse regum et magistratuum scopus; hoc idem à Deo debemus colligere.

In omni pietate et castitate.

Explicat Apostolus ad quid pacem optamus, non ad comessiones et ad libidines; sed ad sacros cœtus faciliùs et frequentius celebrandos, et ad mores honestos, probos et pudicos liberiùs et perfectiùs excolendos.

3. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo,

4. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.

5. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum Homo Christus Jesus,

6. Qui dedit redemptionem

Etenim (sic pro omnibus orare) in se bonum est, et Deo Salvatore nostro gratum,

Qui vult omnes homines salvos fieri; utque salventur, vult eos ad agnitionem veritatis, id est, Christi pervenire.

(Nec id mirum) est; unus enim est omnium creator Deus, unus et Dei et omnium hominum mediator, scilicet, Jesus Christus, Homo (Deus).

Qui semetipsum dedit in mortem pro

Gr. καὶ σεμνότης, non tantum castitatem significat, sed et morum gravitatem et honestatem.

His itaque duobus nominibus, *pietate et castitate*, omnes externos pietatis actus et omnem morum gravitatem et honestatem exprimit.

Qui actus externi pietatis et honestatis tempore pacis liberius exercentur ab Ecclesiâ.

Tempore quippe belli, templa profanantur, sacri cœtus cessant, Dei cultus negligitur, grassantur vitia; cœdibus, rapinis et impudicitiis omnia loca replentur.

Cum ergo à regibus pendent subditorum pax, et à pace temporali multum pendeat externum religionis exercitium;

Cum aliunde corda regum sint in manu Dei;

Hinc ab omnibus fidelibus orandum est pro regibus.

3. *Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo.*

Gr. hoc enim pulchrum et acceptum, etc.

Probat orandum esse pro omnibus hominibus.

Tum quia hoc, scilicet orare pro omnibus, in se bonum est, utpote charitatis opus; tum quia hoc, consequenter, Deo gratum et acceptum est.

4. *Qui omnes homines vult salvos fieri...*

Probat hoc, id est, pro omnibus orare pulchrum et Deo gratum esse, quia, scilicet, hoc Dei voluntati conforme est; ipse enim Deus et Salvator noster vult omnes homines salvos fieri.... Gr. servari.

Et quia hoc ipse vult, gratum est illi quod nos idem velimus, idem optemus, et consequenter oremus id quod optat ipse: scilicet, ut omnes convertantur, et propterea ad cognitionem veritatis evangelicæ perveniant, seu, ad fidem in Christum, sine qua non est salus.

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Imitare ergo Deum tuum; illius concorda voluntati; velis quod omnes salvi fiant: quod si vis, et ora; quippe volentium est orare. Divus Chrysostomus.

5. *Unus enim Deus, unus, et mediator....* probat Deum velle omnium salutem.

Primò, quia unus et idem est omnium Deus, creator, pater et dominus: omnes ergo homines, utpote, opus suum, filios suos, servos suos, diligit et salvos cupit.

Secundò, quia unus et idem est omnium hominum mediator apud Deum, scilicet Jesus Christus, Homo-Deus, qui mediationis suæ beneficium extendit ad omnes; omnium ergo reconciliationem vult et salutem.

Et ne dubites quin id seriò velit et sincerè.

6. *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

omnibus redimendis testimonium (sanè indubitatum) quod tempore destinato dedit, de divinâ voluntate salutis omnium. semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis :

Tertiò, his Jesus Christus, Homo-Deus, mediator noster, *semetipsum dedit* in pretium redemptionis omnium hominum, seu pro redimendis atque salvandis omnibus hominibus.

Non redimit auro et argento, sed *semetipsum dedit* in ἀντίλυτρον.

Lytrum, pretium redemptionis, quaecunque sit; antilytrum, pretium vicarium, quo res cum re simili et vicariâ redimitur: vita pro vitâ, caput pro capite.

Hoc fecit Christus, qui *semetipsum dedit* pro nobis, vitam suam pro vitâ nostrâ: vitam Dei pro vitâ hominum; vitam Filii Dei pro vitâ Dei inimicorum.

O ineffabilis dilectio! ô sanè vera et seria voluntas salutis omnium hominum!

Moses, cæterique secundarii et ministeriales mediatores, hostias et preces obtulerunt pro his quorum erant mediatores.

At Jesus Christus, primarius, principalis ac propè unicus mediator noster, *semetipsum* obtulit hostiam in arâ crucis, pro reconciliandis Deo omnibus hominibus.

Testimonium temporibus suis.

Gr. testimonium temporibus propriis.

Syr. testimonium quod evenit tempore suo.

Correctio romana: testimonium temporibus suis.

Et ita legendum putant Estius, Cornelius à Lapide; ita legerunt Lovanienses.

Sensusque tunc videtur valdè naturalis:

Authenticum sanè et indubitatum testimonium quod, tempore in Scripturis destinato, dedit divinæ suæ erga nos dilectionis, et quod reverâ et seriò velit omnes homines salvos fieri.

Hoc quippe probandum suscepit Apostolus, hoc ergo ex dictis concludit.

Quòd si non placeat hæc explicatio, accipe Theodoretî interpretationem: Testimonium, inquit, vocat passionem, quia omnes prophetas testes habet.

Tempora propria testimonii sunt quæ ad Gal. capite 4, vocantur plenitudo temporis.

DISQUISITIO VERITATIS in qua verus versusum 4, 5 et 6 sensus sincerè, et sine preventionè quaritur.

Attendo ad Apostoli scopum et ad sermonis contextum.

Primò, asseruit pro omnibus hominibus orandum esse.

Hæc propositio universalis est, et nullam prorsus suscipit exemptionem; nec enim nobis fas est quemquam ab orationibus nostris excludere: hoc fatetur etiam Estius.

Secundò, ut hanc propositionem universalem probet Apostolus, seu ut nos ad illam in praxi redigendam excitet; id est, ut nos excitet ad orandum pro omnibus, affirmat talem orationem bonam esse, et Deo gratam.

Tertiò, hoc ipsam, scilicet orare pro omnibus pulchrum et gratum esse Deo, probat ex eo quòd Deus salvator noster vult omnes homines salvos fieri, et propterea vult ut ad veritatis cognitionem veniant.

Affirmans autem Apostolus quòd Deus vult omnes homines fieri salvos,

nobis concludendum relinquit quòd, cùm Deum oramus pro omnium hominum salute, divinæ tunc voluntati conformamur, quòd Deo gratum et acceptum est.

His omnibus seriò et sincerè attentis, sic ratiocinor :

Si accuratè loquitur Apostolus, atque rectè probat (quod in dubium revocare nefas) tam latè et universaliter sumit in n. 4 : *Omnes homines*, quàm in n. 1, latè et universaliter sumpsit *pro omnibus hominibus*.

Ideo enim vult Apostolus *pro omnibus hominibus* orari à fidelibus, quia *Deus vult omnes homines salvari*.

Sicut ergo pro omnibus prorsus hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit in n. 1.

Ita et in n. 4 affirmat Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

Hoc ipsum confirmant rationes quibus n. 5 et 6, probat Deum velle omnium hominum salutem ;

Nimirum, quia omnium hominum Deus est ;

Quia Jesus Christus omnium hominum mediator est ;

Et quia hic mediator noster *semetipsum dedit pro omnibus* redimendis hominibus.

Deus enim omnium, nemine excepto, creator est hominum.

Jesus Christus omnium, nullo excluso, mediator est hominum.

Pro omnibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum.

MENS D. PAULI. — Mens itaque D. Pauli est, quòd Deus, Salvator noster, velit et omnium prorsus hominum, nemine secluso, salutem, voluntate scilicet antecedente, ut explicabitur infra.

ILLATIO QUA TRES REJICIUNTUR INTERPRETATIONES. — Unde infero Apostolicæ menti non convenire tres aliquorum interpretationes.

Primò, interpretationem illorum qui dicunt : *Deus vult salvos fieri omnes homines*, id est, quicumque salvantur.

Secundò, illorum qui dicunt : *Deus vult salvari omnes homines*, id est, omnis generis homines, sive Judæi sint, sive Gentiles, sive liberi, sive servi, sive principes, sive subditi, etc.

Tertiò, illorum qui dicunt : *Deus vult salvari omnes homines*, id est, quamplurimos, et tot, ut aliquo modo dici possent omnes.

Hæ tres, inquam, interpretationes Apostolicæ menti non conveniunt, nisi vera supponatur communis interpretatio quam mox attulimus de voluntate antecedente salvandi omnes homines.

Primò, quia limitant propositionem quam S. Paulus fecit universalem.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Apostolus.

Nulla est in terminis, nec in mente exceptio, ut visum est suprà ex sermonis Apostolici contextu.

Contra hanc Apostolicæ propositionis universalitatem :

Deus vult tantùm salvandos salvari, ait prima interpretatio.

Deus vult aliquos tantùm ex omni genere hominum salvari, ait secundæ interpretatio.

Deus vult tantùm quamplurimos salvari, ait tertiæ interpretatio.

Ecce maximas exceptiones quæ si omninò locum habeant, Apostoli verba, mentem et scopum immeritò coarctant.

Secundò, quia hæ tres interpretationes (seclusà alià quam suprà tetigimus) non modò D. Pauli mentem et scopum non assequuntur : sed ex illis, contra expressissimam Apostoli mentem, sequeretur non esse pro omnibus

hominibus orandum; sed tantum pro aliquibus, nimirum, pro salvandis tantum; pro aliquibus ex omni genere, pro quamplurimis.

Hæc sequela manifesta est.

Ex divo Paulo, Dei voluntas circa salutem hominum est ratio nos movens et excitans ad orandum pro omnium hominum salute.

Seu, ideo, secundum Apostolum, debemus pro omnibus orare, quia Deus vult omnes salvari.

Sed ex primâ interpretatione, Deus vult tantum salvandos salvari; ergo et pro salvandis tantum debemus orare.

Ex secundâ interpretatione, Deus vult aliquos tantum ex omni genere homines salvari; ergo et pro aliquibus tantum, ex omni genere nobis est orandum.

Ex tertiâ interpretatione, Deus vult quamplurimos tantum homines salvari; ergo et pro quamplurimis tantum orare debemus.

Et hoc cuilibet homini S. Paulum attentè legenti ita perspicuum est, ut ipse Estius has tres interpretationes rejiciat tanquam Apostolicæ menti et instituto non congruas.

Quia, inquit Estius, sensum faciunt haud prorsus universalem, ut manifestum est; multos enim homines exceptos relinquunt, et proinde non conveniunt Instituto Apostoli, qui docere vult orandum esse pro omnibus hominibus, sine exceptione.

Adde quod ita dicitur Deus omnes velle salvos fieri, ut etiam addi possit quod neminem velit perire; nam utrumque conjunxit Petrus apostolus 2. epist. 3, dicens Deum nolle *aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti*; atqui hæc negatio non recipit dictas tres interpretationes: ergo nec illa affirmatio: hucusque Estius, pag. 772, col. 2, circa medium.

EXAMINATUR CELEBRIOR INTERPRETATIO. — Sed quid dicendum de aliâ interpretatione celebri, ab Estio, quamplurimis, et quidem doctissimis viris, laudata et approbata? scilicet:

Deus vult omnes homines salvos fieri, id est, Deus dat suis fidelibus servis voluntatem salutis omnium hominum.

Seu, Deus facit ut sui fideles servi velint omnium hominum salutem, et pro eâ laborent et orent.

Itaque, inquit, hæc propositio, *Deus vult omnes homines salvos fieri*, est locutio causalis, quâ dicitur Deus velle, vel facere id quod facit, ut nos ipsi velimus et faciamus: sicut Rom. 8, dicitur Spiritus sanctus postulare gemitibus inenarrabilibus, quia facit sanctos ita postulare;

Hanc interpretationem hucusque reveritus sum, quâ doctis et sanctis pariter viris usurpatur.

Sed nunc veritatem in semetipsâ quærens, non in hominum auctoritate; Nunc, inquam, D. Pauli mentem in suis propriis verbis et argumentis perscrutans, non in alienis ratiocinationibus, aut præjudiciis,

Animadverto hanc interpretationem (nisi nostra prius adhibeatur) esse à D. Pauli mente alienam; sic enim argumentor.

Mens D. Pauli hæc est: Vult et ordinat ut in Ecclesiâ orecur pro omnibus prorsus hominibus: hoc jam supra monstratum est.

Ut fideles excitet Apostolus ad orandum pro omnibus prorsus hominibus, affirmat eis quod hæc oratio Deo grata sit et accepta, utpote divinæ voluntati conformis, quia Deus ipse, qui *Salvator noster est, vult etiam omnes homines salvos fieri*.

Mens itaque D. Pauli est, quod per hoc nostrum votum circa salutem omnium, divinæ conformamur voluntati; hincque Deo grata et accepta est oratio nostra.

Supponit ergo D. Paulus esse reverà in Deo voluntatem salutis omnium, cui nostra voluntas et desiderium circa salutem omnium hominum conformetur.

Quomodo enim hæc in re Dei voluntati conformabimur, nisi reverà sit in Deo voluntas salutis omnium, et nisi id Deus in seipso velit?

Addo : Ex D. Paulo voluntas Dei circa salutem omnium, est regula nostræ voluntatis circa eandem omnium salutem : nostram ergo voluntatem præcedit, sicut regula regularum : est ergo reverà in Deo talis voluntas, antequam sit in nobis.

Addo rursus : Paulus hæc Dei voluntate salutis omnium utitur tanquam medio et motivo, quo nostram excitet et moveat voluntatem ad orandum pro omnium salute.

In mente ergo divi Pauli hæc Dei voluntas non est ipsa fidelium volitio, ut à Deo, exercitata, cum è contra hæc Dei voluntas sit quid nostram voluntatem excitans, movens, et consequenter, eam præcedens, et ab eà prorsus distinctum.

Denique, ex D. Paulo, placet Deo nostra pro omnium salute deprecatio, quia Deus vult omnium prorsus hominum salutem.

Sicut ergo hæc Dei complacentia, circa nostram orationem, est reverà Dei et in Deo : ita et Dei voluntas de salute omnium est reverà Dei et in Deo.

Quomodo enim Deus sibi complacebit circa quidquam, nisi in seipso? et quomodo complacebit sibi in seipso ob nostras pro omnium salute deprecationes, nisi reverà velit in seipso omnium salutem?

Sed ut clariùs paleat hanc interpretationem à divi Pauli mente alienam : hæc interpretatione gratis admissa, reflectamus ad sensum quem format.

Orate pro omnium prorsus hominum salute.

Quare? quia hoc Deo gratum.

Unde nosti hoc Deo gratum?

Quia *Deus vult omnes salvari*, id est, Deus vobis dat voluntatem salutis omnium.

Quenam est vis hujus argumenti tui?

Excitas ut velim, quia Deus dat mihi velle.

Si dat velle, ut supponis, reverà volo, et infallibiliter volo; frustrà igitur hortaris ut velim quod, ex te, jam volo, cum Deus mihi dederit velle.

Nullum et inutile redditur argumentum Apostoli per talem interpretationem : est itaque ab ejus mente aliena.

Præterea, ab Apostolo sic interpretatio quæri posset :

Unde nosti quòd Deus talem mihi voluntatem dederit?

Nec enim illam in me sentio, imò mens et voluntas mea repngnat orare Deum pro infideli, pro idololatrà, pro fidelium persecutore, pro tyranno, pro homine pessimo, vitilis corrupto, et penitus perditio.

Ad quid præterea Deum orabo pro homine quem Deus ipse videtur reverà deseruisse?

Unum tantummodo potest ad id me movere.

Nimirum, si sciam quòd Deo placitura sit hæc oratio mea, utpote qui vult etiam istius hominis pessimi salutem, quia scilicet, Deus omnium hominum creator, *vult omnes omninò homines salvos fieri*.

Et hinc redditur vis et robur Apostoli argumento.

Orate pro omnibus hominibus, quia hoc Deo gratum, utpote ejus voluntati conforme : Ipse enim Deus, omnium hominum creator, *vult omnes omninò homines salvos fieri*.

CONCLUSIO. — Cum omnes supradictæ interpretationes (nisi nostra vera supponatur) sint à D. Pauli mente alienæ, illiusque infrigant argumentum, quod à simpliciter et litterali verborum sensu totam vim suam habet.

Concludo simpliciter et ad litteram credendum esse D. Paulo, Gentium Apostolo, veritatisque doctori, formaliter et expressè dicenti :

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Credendum et D. Petro, Apostolorum principi, Ecclesiæ fundamento et veritatis columnæ, confirmanti Paulum et quasi explicanti.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Paulus.

Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti, ait D. Petr. secundæ epist. cap. 3, n. 9.

Ecce veritatem eandem, propositionibus æquè universalibus, tum affirmativis, tum negativis, à duobus præcipuis Apostolis formaliter expressam, et multis à D. Paulo rationibus probatam, n. 5 et 6.

Utquid dubitamus ?

Quia, inquit, magnæ hinc difficultates oriuntur.

Fateor : sed primò, an minores oriuntur ex hujus veritatis opposito ?

Secundò, an propter difficultates ex aliquâ veritate nascentes, licet de eadem veritate formaliter et expressè revelatâ dubitare ?

Quot, quæso, difficultates ex mysterio sanctissimæ Trinitatis ! quot ex mysterio sanctissimæ Incarnationis ! ex mysterio sanctissimæ Eucharistiæ ?

Has omnes superamus, quia hæc mysteria formaliter in Scripturis sunt revelata.

Sic et superandæ difficultates ex hac veritate nascentes, quia ipsa expressè revelata.

Et sanè, licèt inextricabiles ex eâ difficultates oriantur, mallet ingenii mei imbecillitatem fateri (quæ divinæ voluntatis immensitatem non potest attingere, multò minùs comprehendere) quàm veritatem ita formaliter expressam et probatam à D. Paulo, et confirmatam à D. Petro, aut denegare, aut alienis interpretationibus detorquere.

Sed non sunt hujusmodi difficultates quæ hic possent objici, et quas tamen scholasticis relinquo solvendas : quia hic locus non est disputandi, sed mentem D. Pauli in suis verbis agnoscendi.

Agnoscamus itaque veritatem, et ipsa bene nota difficultatum tenebras dissipabit, modumque nobis præbebit veritatem cum veritate conciliandi.

VERITATES IN SANCTI PAULI VERBIS INCLUSÆ. — Prima itaque veritas in verbis D. Pauli nobis revelata hæc est :

Deus, utpote omnium hominum creator, sincerè et seriò vult omnes homines salvos fieri.

Secunda, Deus omnium hominum creator, ita seriò et sincerè vult omnium hominum salutem, ut propterea Fillum suum unigenitum Jesum Christum, Deum et hominem, eis omnibus dederit salutis mediatorem.

Tertia, Jesus Christus, Filius Dei, Homo-Deus, hominumque cum Deo mediator et reconciliator, ita sincerè vult omnium hominum reconciliationem et salutem, ut semetipsam dederit pro omnibus redimendis hominibus, Deoque reconciliandis.

Quarta veritas in præcedentibus inclusa :

Per et propter hunc omnium hominum Redemptorem, Deus gratiam suam, sacramenta et alia media ad salutem necessaria, omnibus subministrat hominibus.

EXPLICATUR HÆC DEI VOLUNTAS. — Hinc, ad explicandas et solvendas difficultates,

Collige quòd hæc voluntas non sit tantùm signi et extra Deum, quâ scilicet Deus omnibus hominibus proponit doctrinam Evangelii et præcepta salutis ;

7. In quo positus sum ego | Ad quod testimonium publicandum, ego
prædicator et apostolus (ve- | constitutus sum prædicator et Apostolus
ritatem dico, non mentior), | (sincerè loquor et ex conscientia), quia
doctor Gentium in fide et ve- | doctor sum et præco destinatus præcipuè
ritate. | Gentibus in fide et veritate instituendis.

8. Volo ergo viros orare in | Volo igitur et opto ut in quavis Eccle-

Sed etiam beneplaciti voluntas, et in Deo; quæ scilicet Deus verè, sincerè et serio vult et cupit omnium hominum salutem; imò et ex parte suâ efficitur.

Quòd non sit signal tantum, patet ex eo quòd si significaret tantum Deus se velle omnium hominum salutem, quam tamen reverà non vult in se, simulatè et dolosè ageret Deus: quod impium cogitare.

Est ergo voluntas beneplaciti, non absoluta: alias omnes salventur:

Sed ex hypothesi quòd ipsi velint, ope gratiæ, præstare quæ ab ipsis ad salutem requiruntur.

Hæc voluntas Dei dicitur efficax ex parte Dei; quia Deus per eam, et Christum dedit Salvatorem, et media ad salutem necessaria suppeditat.

Non est tamen totaliter efficax et completa; sed incompleta, et ex parte Dei tantum efficax.

Hanc voluntatem divus Chrysostomus vocat primam, et post ipsam Theophylactus ait: Prima voluntas Dei est quòd nemo pereat. Secunda voluntas est, ut impii pereant: in epist. ad Ephes. c. 1, n. 6.

D. Damascenus, et post ipsum, theologi vocant hanc voluntatem antecedentem. Ita etiam Theophylactus ibidem.

Quia antecedit omnem prævisionem bonorum aut malorum operum hominis.

Possent dici naturalis voluntas Dei, quia manat ex Deo tantum, qui de suo bonus.

SATISFIT OBJECTIONI. — At, inquires: Si reverà Deus vult omnes homines salvos fieri, ad quid illum orare?

Resp. ut opere compleat quod vult, ut rebelles etiam compellat hominum voluntates, earumque duritiam vincat.

Instabis: Satiùs videretur homines excitare ad volendum, quàm Deum exorare.

Resp. utrumque faciendum; quia salus à Deo et ab homine. Vide dicta ad Philip. c. 2, n. 13.

A Deo, inquam: hinc orandus ut det id sine quo nulla salus, gratiam scilicet.

Ab homine autem: hinc excitandus, ut humiliter et sedulò divinæ gratiæ cooperetur; seu, sicut ait Apostolus, ut cum metu et tremore suam salutem operetur: loco citato.

Qui enim fecit nos sine nobis, non salvabit nos sine nobis. D. August.

7. In quo positus sum...

Ad quod testimonium de Christi charitate et de Dei voluntate toti mundo publicandum, ego constitutus sum *Apostolus et prædicator*.

Veritatem dico, et non mentior.

Hoc addit ad obstruendum os eorum qui ejus apostolatam negabant.

Sincerè loquor et ex conscientia, quia *doctor* sum et *præco*, destinatus præcipuè Gentibus in fide et veritate docendis.

Et ut talis, volo, precor, ut orent viri, etc.

8. Volo ergo viros orare in omni loco.

sia orent viri, levantes ad cælum manus à
sorde peccati mundas, et corda ab odio et
discordia pura. | omni loco, levantes puras
manus, sine irâ et discepta-
tione.

Redit ad id quod n. 1. Inchoavit, et postquam docuit orandum, et quidem omnibus modis, et pro omnibus hominibus;

Nunc pergît docere à quibus, ubi, et quomodo sit orandum.

A quibus orandus est Deus? a viris pariter et à mulieribus. *Volo viros... similiter et mulieres...*

Oratio est alimonia mentis: hinc virorum et mulierum animæ tam necessaria, quàm cibus eorum corpori.

Par utrique sexui necessitas orandi (*Volo igitur, etc.*): una natura, una et gratia.

Ubi orandum? in omni loco.

Per Christum tota terra sanctificata est, omnisque locus oratorium factus.

Quoniam Christus adveniens expiavit universam terram, nobis omnis locus oratorium factus est, ait August. serm. 130. In parasc. de cruce et latrone.

Hinc præcipit Apostolus orare ubique.

Nobis itaque licet in omni loco orare.

Sed quia hic agitur de publicis precibus, et præcipuè de sacrificio et synaxi, ut alunt omnes interpretes, et ut manifestum est ex habitu decenti et ornato quem Apostolus requirit in mulieribus: quid enim refert quo habitu orent in cubiculis?

Hinc in omni loco, intellige publicis precibus dicato, seu in quâvis ecclesiâ, seu potiùs oratoriis.

Tunc enim nondum erant ecclesiæ, sed fideles conveniebant quò poterant.

His autem verbis affirmat illis Paulus, quòd eorum preces non minùs gratæ essent Deo in quocunque loco precibus dicato, seu oratorio, quàm si in templo Jerosolymitano factæ fuissent: vult ergo ut ad orandum conveniant ubi poterunt, eritque commodum orare.

Quomodo orabunt viri?

Levantes ad cælum manus puras, non aquâ lotas; sed cupiditate, rapinâ, cædibus mundas. Chrysostomus.

Levatio manuum significat cordis elevationem, ait divus Thomas; hûc cæremoniâ auxillum ab alto petitur.

Proprium erat sacerdotum veteris Testamenti levare manus.

Hoc autem Apostolus vult fieri ab omnibus Christianis, quia omnes sunt sacerdotes, ait Theodoretus: *Regale sacerdotium*.

Sine irâ et disceptatione.

Mundum sit et cor ab irâ et inimicitia.

Quia viros nominavit, vitia excludit in viros magis cadentia.

Disceptatione. Gr. *διαλογισμός*.

Latini Interpretantur disputatione, seu discordiâ cum fratribus.

Juxta quos sensus est: pacificus sit animus, sine odio et disputatione; hocque conforme est rationi Dominicæ; *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos, etc.*

Orationis fructus est reconciliatio cum Deo: huic autem reconciliationi cum Deo nihil sic obest ac discordia cum fratribus; hinc sine odio et discordiâ orandum.

9. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundiâ et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosâ :

10. Sed quod docet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

Similiter precari volo mulieres in habitu mundo et decenti, qui pudorem et modestiam redeat; non cum tortis, seu calamistratis capillis, non auro, aut pretiosis lapidibus ornatas, vel splendidis vestibus indutas;

Sed bonis operibus, sicut decet mulieres pietatem professas, seu christianas.

Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, versio arabica, athiopica, etc. interpretantur diffidentiam, hæsitationem.

Glossa etiam apud D. Thomam : ut non disputemus contra Deum, increduli verbis ejus.

Grotius etiam : duo sunt quæ maximè preces Deo ingratas faciunt, odium adversus fratrem, quod hic iram dixit, et dubitationem de Dei promissis.

Hi omnes volunt quòd oremus sine odio in fratrem, et sine diffidentia in Deum; sed cum fiducia, juxta D. Jacob. 1 : *Postulet in fide nihil hæsitans.*

9. *Similiter et mulieres.*

Quomodo orabunt mulieres?

Similiter precari volo, puris manibus, sine odio et disputatione.

Sed præter hæc, viris et mulieribus communia,

Volo ut honestè et modestè sint ornatæ.

Syrus, in habitu casto vestimenti, cum verecundiâ et pudicitia sit ornatus earum.

A mulieribus removet vitia muliebria : piæque enim peccant nimio corporis ornatu : vult habitum illarum mundum quidem esse, sed non luxuriantem, sed qui castitatem redeat.

In habitu. Gr. ἐν ἀκαταστον, tunicam undique honestam, compositam significare voluit, ait D. Chrys.

Habitu longiorem dicit, hoc est, ut undique vestiantur et contegantur, et ne impudenter detegantur. Theophylactus.

Ornato. Per ornatum non intelligit exquisitam, sed moderatum. D. Chrysostomus.

Habitus itaque illarum sit mundus, id est, modestus et decens.

Cum verecundiâ et sobrietate ornantes se. Pudor et modestia sint illarum ornamenta.

Volo igitur mulieres orare in habitu modesto, qui honestatem et castitatem redeat.

Sed non in tortis, seu calamistratis capillis. Non se comant.

Non in auro..... Nec aurum, nec margaritas gestent, nec pretiosis ac splendidis vestibus induantur.

10. *Sed quod docet mulieres.....*

Sed bonis operibus ornatæ, sicut decet mulieres pietatem professas, id est, christianas.

Vel : ut decet mulieres profitentes, non lingua tantum. sed et operibus bonis, pietatem.

OBSERVATIONES MORALES. — Contra luxum mulierum in templo, vide D. Joannem Chrysostomum hic :

Mulier in silentio discat, cum summâ submissione.

Docere autem in Ecclesiâ mulierem non permitto, nec ullam in virum auctoritatem exercere; sed eam silentium servare volo.

11. Mulier in silentio discat cum omni subiectione.

12. Docere autem mulierem non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio.

Deum precatura pergis, et ornamenta aurea circumfers, flavosque crines, et ipsos auro compositos?

An verò saltatim ad ecclesiam pergis? numquid hic nuptias et lasciviam oblectamenta conquiris? num ut tui spectaculum præbeas advenisti? num tibi nunc instruendus est thalamus, etc.?

Accessisti ut Deum pro peccatis tuis depreceris, etc.: non iste supplicis habitus.

Quo enim pacto potes ingemiscere, etc., quæ eo ornata compta procedis?

Nam etsi lacrymas fuderis, risum cernentibus hujusmodi lacrymæ movebunt, etc.

Est enim scena quædam atque simulatio, si ex eodem animo ex quo tanta sumptus magnificentia tantaque ambitio prodit, inde etiam lacrymas profundi viderint.

Amputa omnem hujusmodi simulationem, circumcide abs te omnem illum scenæ atque histrionum gestum: *Deus enim profectò non irridetur.*

Eundem ibidem vide contra mulieres quæ purpuris vultum inficiunt, stibio oculos pingunt, etc.

Vide e contra eas quæ vilibus quidem pannis induuntur, sed in veste etiam nigrâ nimium magnâ arte quærunto ornata.

Si vanitas, si luxus, si ornamentorum amor tantum sit in mulieribus vitium, quantò majus in viris?

Fateamur, necesse est, sumptuositatem, luxum, ornatuum amorem nimium, in quibuscunque sint, christianismo esse opposita et orationis spiritui contraria.

Christianismus est humilitatis, poenitentiae et mortificationis status: est quippe Christi imitatio.

Quid ergo ei plùs oppositum quàm amor mudi, pompam quibus in Baptismo fit renuntiatio?

Compunctio, poenitentia, annihilatio coram Deo, sunt animæ ad bonam orationem dispositio, et quasi orationis spiritus.

Hic spiritui quid magis contrarium quàm superbia cordis, ornatus corporis, mollities utriusque.

Conteratur igitur cor, sacco et cinere induatur corpus: saltem utramque sit humile, poenitens, humiliata; sicque humiliati et compuncti, Dei misericordiam supplices oremus.

11. *Mulier in silentio discat...*

In ecclesiâ doctores audiendo, in domo maritum interrogando, ut 1. Cor. 14, n. 34.

In templo autem nihil debet interrogare, sed omninò silere; nihil loquatur in ecclesiâ. *Turpe est illi loqui*, 1. Cor. 14, n. 35.

12. *Docere autem mulieri non permitto neque dominari in virum...*

In ecclesiâ docere non potest mulier, nec ullam ubicunque in virum auctoritatem sumere.

Domi tamen docere potest et debet puellas, filios; imò et Prisca docuit

13. Adam enim primus formatus est, (In virum non dominetur) quia Adam (ut pote præstantior et dignitate prior) primus formatus est ;
 deinde Eva. Deinde Eva (ex Adamo et propter Adamum).
14. Et Adam non est seductus, (Non doceat mulier) quia ut imbecillior et deceptioni magis obnoxia, fuit à serpente in prævaricatione divini præcepti decepta : Adam autem non fuit à serpente deceptus (sed ab uxore allectus).

Apollinem, Act. 18, n. 26; et mulier fidelis virum infidelem, 1. Cor. 7, ait Theophylactus.

13. *Adam enim primò formatus est.*

Duo sunt in versu præcedente, scilicet, mulieri docere non permitto, et eam in virum dominari nolo.

Hinc duæ in hoc sequenti versu rationes utrique asserto, ordine tamen inverso correspondentes.

Non dominetur in virum, quia vir est illà præstantior, ut patet ex utriusque formatione.

Adam enim prior formatus est, Eva posterior;

Adam non propter Evam, neque ex Evà; sed Eva propter Adam et ex Adam;

Ergo non se præferat viro, cui Deus primatum dedit, quemque hoc signo præstantiorem declaravit.

14. *Et Adam non est seductus.*

Non doceat mulier, quia ipsa seducta fuit; Adam verò non fuit à serpente seductus.

Quasi diceret: Ipsa est mente imbecillior, et errori atque deceptioni nimis obnoxia; ut patet ex eo quòd fuit à serpente seducta.

Non doceat ergo eum qui vigore mentis præstat ei, quique deceptioni minus est obnoxius: ut patet ex eo quòd à serpente non fuit seductus, imò nec aggressus.

NOTA LITTERALIS.—Peccavit uterque Adam et Eva; sed adverte discrimen in Scripturis notatum, et quod hic exprimit Apostolus:

Adam non est seductus, mulier autem seducta.

Eva peccavit seducta, *serpens decepit me*, credidi serpenti dicenti: Nequaquam moriemini.

Hocque credens, putavit vel quòd in Dei præcepto aliquod lateret mysterium, vel quòd verborum Dei sensum nec ipsa, nec maritus suus essent assecuti:

Et ita seducta, fructum pulchrum visu et gustu suavem comedit, virumque suum blanditiis suis ad comedendum induxit.

Non sic Adamus: Ipse enim à serpente non fuit seductus, à quo nec fuit aggressus; neque etiam ab Evà propriè deceptus fuit, quæ non fallendi animo, sed seducta et decepta, fructum obtulit.

Peccavit itaque tum inordinato conjugis amore, tum quâdam superbiæ titillatione et excellendi libidine;

Cùmque potuisset faciliè hos motus inordinatos reprimere, sponte permisit eos in se suboriri et prævalere.

Quibus tandem victus, deliciasque suas contristare nolens (ut ait divus Augustinus), uxori roganti et blandienti morem gessit, et contra Dei præceptum comedit, sciens quidem se peccare, sed divinæ severitatis inexper-tus, credens quòd ei facillè remitteretur, ait D. Thomas.

Salvabitur autem mulier, per plam liberorum educationem, si permauserit constans in fide, in charitate, in sanctitate et morum sobrietate.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate.

Hinc infert Apostolus : Non doceat illa, ntpote errori magis obnoxia, quæque legem Domini tam malè interpretata, virum et omnes filios suos in peccatum pertraxit.

Semel docuit mulier, et cuncta pervertit : Idem ultra non doceat. D. Chrysostomus.

15. *Salvabitur autem per filiorum generationem...*

Quia vetuit mulieri loqui, nunc eam consolans, tradit ei quòd doceat.

Quasi diceret : Sileat ergo mulier, subijciatur; non deerit tamen illi pia occupatio.

Salvabitur per filiorum educationem, si illos benè instituat atque doceat.

Loquitur hic conjugatis, quales erant pleræque, easque docet officium quo salvari debeant.

Virginibus autem sua privilegia reservat, de quibus egit 1. ad Cor. c. 7.

Ex divo Thomà *per*, non dicit causam, sed non repugnantiam, estque sensus : mulier *salvabitur*, etsi incedat *per generationem filiorum*; id est, etsi nubat et non sit virgo.

Si filios bene educaverit, et ipse in fide *permanserit*.

Si permanserit in fide.

Si Evæ exemplum non sequatur, nec se à Satanà seduci permittat, sed constans permanceat in fide Christi, in charitate Dei et proximi, in sanctitate morum et sobrietate, seu temperantiâ cupiditatum, in matrimonio scilicet, seu, si legitimè in matrimonio conversetur. Ita Theophylactus.

Plerique legunt in plurali, *si permanserint*. Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Græc., Syr., Arab., Æthiop., multi etiam latini.

Jamvero bipertuntur : aliquid enim volunt illud plurale ad filios referri; sitque sensus :

Si filios educet, et, quantum est in se, curet ut illi permanceant in fide, etc.

Alii referunt illud ad mulierem in genere, seu quæ sic sumpta, æquivalet plurali.

De communi mulierum naturâ, ait Theodoretus.

Parum refert quomodo sumatur; cùm tamen sensus primò allatus sit valde naturalis, nostraque versio à romanis correctoribus non sit immutata, huc adhæreo.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Dei minister plenè persuasus quòd *Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere*, cap. 1, n. 15, et quòd *Deus vult omnes homines salvos fieri*, hujus secundi capitis, n. 3.

Omnibus modis oret :

Nunc peccatorum remissionem obsecrans;

Nunc gratiæ largitionem petens;

Nunc liberationem à malis et bonorum concessionem postulans;

Nunc pro beneficiis acceptis gratias agens;

Præsertim verò sacrificium redemptionis hominum, quod ita propitiatorium est, ut impetratorium simul sit et eucharisticum, frequenter et quasi jugiter offerens.

Pro omnibus omnino hominibus, quia, ut sacerdos, quasi totius orbis est pater.

Speciatim autem pro regibus et omnibus in dignitate constitutis, ut sub illis quietè et pacificè Deo serviamus.

Meminerit ergo sacerdos se ad hoc, scilicet ad orandum et ad sacrificandum pro omnibus, constitutum esse sacerdotem, Dei et hominum mediatorem, n. 7.

SECUNDO. — Quia oratio omnibus est necessaria, et totius est Ecclesie orare;

Sacerdos, Dei minister, doceat omnes, et viros et mulieres modum ubique, ac præsertim in ecclesiis orandi.

Curet ergo ut viri orent purè, manibus et corde mundis, n. 8.

Ut mulieres præterea orent modestæ, verecundiæ et pudicitia ornatæ, n. 9, 10.

Sacerdos et populus sic purè et humiliter orantes, et quasi manu factâ, ambientes thronum gratiæ Dei, misericordiam consequentur.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

AGITUR de ordinatione ministrorum.

Primò, quales in episcopo requirantur dotes, §. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundò, quales in diacono, §. 8, 9, 10, 12, 13.

Tertiò, quales in eorum uxoribus, §. 11.

Denique, Timotheum monet, ut juxta præcepta sibi tradita, gubernet Ecclesiam Dei quæ est veritatis columna, §. 14, 15.

Quæ sit autem hæc veritas explicat §. 16, brevi, sed distinctâ incarnationis Dominicæ expositione.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

FIDELIS sermo : Si quis episcopatum desiderat, **C**ERTA et indubitata res est, quòd si quis episcopatum desiderat, præclarum optat ministerium.

CAP. III. 1. *Fidelis sermo...*

Hæc verba D. Chrysostomus et Theophylactus referunt ad ultimò dicta, in præcedenti capite; sed meliùs ad jamjam dicenda referuntur, ob rationem statim dicendam.

Timotheus erat non solùm Ephesiòrum episcopus, sed et omnium totius Asiæ Ecclesiarum archiepiscopus et primas, et cui incumbere cura Episcopos et ministros per singulas urbes instituendi et ordinandi.

Hinc illum Apostolus instruit de episcoporum et aliorum ordinandorum qualitatibus.

Et quia res hæc est maximi momenti et ad omnes in Ecclesià, per universum mundum usque ad consummationem seculorum, ordinandos pertinens :

Hinc Apostolus vult omnes ad ea, quæ circa rem hanc jam dicturus est, attentos esse : et propterea utitur consueta sibi, in rebus majoris momenti, præfatuncula.

Fidelis sermo, id est, verissimus, ideoque attentè audiendus et fideliter amplectendus; seu veritas certa est et fide digna.

Seu, verissimum est et omni fide dignissimum quod jam dicturus sum.

Etsi vera sint et indubitata quæcunque nobis à Spiritu sancto revelantur, quò tamen utiliora sunt et scitu magis necessaria, eò etiam sunt fide et attentione digniora.

Hinc in sacris scripturis variae sunt locutiones quibus aliquorum revelationum veritas præcipuè commendatur, v. g., Apoc. 22. *Hæc verba fidelissima sunt et vera* : ita et apud D. Paulum hic et alibi in rebus gravioris momenti, vel in re fidei, vel in opere ministerii : *Fidelis sermo...*

Si quis episcopatum...

Επισκοπή significat omnem in genere inspectionem; hic autem inspectionem in Ecclesiam, seu super Ecclesiam, seu præfecturam, prælaturam, cui incumbit ex officio animarum sibi subditarum saluti assiduè vigilare.

Sensus itaque est : si quis inspectionem in alios, seu munus et onus aliorum salutis gaaviter invigilandi, et pro eà indefessè aliaborandi, desiderat;

Ἰσ καλόν, bonum, pulchrum, præclarum,

Ἔργον, opus, munus, officium, functionem et ministerium optat.

Sed arduum sanè et maximè periculosum, ut patet ex ipso nomine et officio inspectionis seu superinspectionis, ἐπισκοπῆς.

OBSERVATIONES LITTERALES. — Duo sunt in episcopatu, honor et onus, dignitas et opus.

Videns ergo D. Paulus quia et suo forsàn tempore nonnulli episcopatum, ob dignitatem et honorem, desiderabant;

At certè spiritu prophetico prævidens quòd in Ecclesià multi futuri erant qui, episcopatum nescientes, illum erant appetituri, ob ea quæ ipsum circumstant et subsequuntur;

Hinc de episcopis acturus, ante omnia exponit quid sit episcopatus, ut sciant omnes quid sit episcopatum desiderare.

Exponit autem quid sit illa prælatura, Ipso nomine :

Ἐπισκοπή, inspectio, munus et onus inspiciendi, invigilandi, laborandi, etc.

Episcopatus ex eo dicitur, quòd omnes inspiciat, cunctaque speculetur, ait D. Chrysostomus.

Episcopatus nomen est operis, non honoris, ait D. Augustinus, deductum ab Ἐπισκοπεῖν, superintendere; ut intelligat, non se episcopum esse, qui præesse dixerit, non prodesse. August. lib. 10. de civitate Dei, cap. 19.

Exponit etiam quid sit illa prælatura, dicendo quòd sit opus, seu onus operandi et laborandi.

Munus proponit, sed per opus exponit, ait divus Chrysostomus, bonum opus.

Si quis ergo episcopatum, superinspectionem, munus in alios inspiciendi, et pro eorum salute continuè laborandi desiderat;

Bonum opus quidem desiderat, aliorum scilicet utilitatem,

Sed opus difficultatibus et periculis plenum, ut patet ex nomine et officio inspiciendi, cum onere rationem de animabus reddendi.

Non dicit, qui episcopatum desiderat, bonum desiderium habet, sed *bonum opus*, scilicet *utilitatem plebis*, ait divus Thomas.

OBSERVATIONES MORALES. — Itaque, tantùm abest ut his verbis Apostolus ambitioni faveat, quinimo illam, si bene perpendantur, omnino reprimat.

Episcopatus, prælatura, inspectio, est munus et onus in alios inspiciendi et invigilandi.

Labor igitur et opus est.

Episcopatum ergo desiderare, est opus arduum et laborem maximè periculosum optare.

Ipsa itaque nominis et muneris episcopalis expositione D. Paulus dicit implicitè quod verbis expressis concilium Tridentinum docet; scilicet episcopatum onus esse angelicis etiam humeris formidandum.

Quia nimirum munus est, onus et cura inspiciendi, vigilandi, laborandi continuè et assiduè circa æternam animarum sibi subditarum salutem : do quibus rationem Deo redditurus est episcopus, animam pro animâ.

Dicit et consequenter temerarium et præsumptuosum esse hoc opus et onus, licèt in se bonum, ambire, appetere, cum sit sese aliorum salutis sponsorem et vadem spontè et ultro reddere, cum propriæ salutis periculo.

Dicit et consequenter tale munus suscipiendum non esse, nisi impositum, ut ait D. Thomas; et urgente Ecclesiæ necessitate, ut dixit D. Augustinus.

Dicit et eis quibus sic imponitur, quo animo debeant hoc munus et onus suscipere; scilicet, ut inspiciant, vigilent, laborent, ministrent, etc. utque martyrium subeant.

Tempore D. Pauli episcopatus non tam erat honor, quàm ingens labor, et proximus ad martyrium gradus.

Ut enim ait D. Hieronymus, quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta trahebatur : tunc ergo fuit laudabile episcopatum quærere, quando per hoc non dubium erat ad supplicia breviora pervenire. D. Hieron.

Nunc verò, mutatis temporibus, et res mutatæ sunt : episcopatus ingens est honor, magna dignitas, copiosis stipata proventibus et divitiis; hinc illius appetentia perumquè honoris et divitiarum cupiditas est. Fugendus itaque, non appetendus episcopatus.

Sic tamen fugendus, ut si imponatur, tunc extincto omni cupiditatis instinctu, consulatur charitatis genius, quo saltem cordis martyrium que-

ratur, per sollicitudines, per opus et laborem, per omnia ministeria quibus animarum sibi subditarum salutem allaboret, totusque incumbat episcopus.

QUÆSTIO MORALIS.—Sed, inquit, cum ex D. Paulo episcopatus sit *bonum opus*, nonne hoc *bonum opus* licite desiderari potest? seu nonne hujus operis boni desiderium bonum est?

Respondeo cum D. Thomâ tale desiderium videri maximè præsumptuosum. Propria refero verba :

Ille bene episcopatum desiderare posset, cujus facultas episcopatus esset proportionata : ad hoc autem nullus est idoneus ; quia prælatus, secundum gradum et convenientiam, debet omnes alios excedere omni conversatione et contemplatione, ita ut in respectu sui alii sint grex : et hanc idoneitatem de se præsumere est maximæ superbæ.

Aut ergo appetit circumstantias, et tunc nescit quid appetat quia non est hic episcopatus : vel ipsum opus appetit, et hoc est superbæ, et ideo non est accipiendum nisi impositum. D. Thomas, hic.

Hoc idem distinctius et fusiùs docet et probat secunda secundæ quæst. 185. n. 1.

Tria in episcopatu possunt considerari : unum quod est principale et finale, scilicet, episcopalis operatio, per quam utilitati proximorum consulitur.

Aliud, scilicet, altitudo gradus, quâ episcopus super alios constituitur.

Tertium, quod se consequenter habet ad ista : sicut reverentia, honor, sufficientia temporalium.

Appetere episcopatum ratione circumstantium honorum, manifestè est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel ambitionem.

Appetere autem episcopatum ob gradus celsitudinem, est præsumptuosum.

Sed appetere proximis prodesse, est secundum se laudabile et virtuosum.

Verùm, quia, prout est episcopalis actus, habet annexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur quòd aliquis præesse appetat, ad hoc quòd subditis prosit, nisi manifestâ necessitate imminente. Ita sanctus Thomas.

Et hæc angelici doctoris responsio conformis est D. Augustini doctrinæ, quem citat.

De August. lib. 19. de civit. Dei, cap. 19 de episcopali dignitate loquens, dixit absolutè :

Locus superior, sine quo regi non potest populus, etsi ita teneatur atque administretur, ut decet, tamen indecenter appetitur.

De opere autem episcopali dicit, non appetendum, sed, urgente Ecclesiæ necessitate, si imponitur, suscipiendum.

Otium sanctum quærit charitas veritatis ; negotium justum suscipit necessitas charitatis ; quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati : si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. D. Augustinus suprâ citatus.

Cæterùm, sub nomine episcopatus D. Paulus et presbyteratum comprehendit, quia presbyteris idem munus incumbit vigilandi, docendi, etc. licet circa pauciores.

Hinc Syrus : si quis presbyteratum desiderat.

Eosdem, inquit Theodoretus, olim vocabant presbyteros et episcopos : eos autem qui nunc vocantur episcopi Apostolos nominabant : procedente verò tempore, apostolicum nomen reliquerunt iis qui verè erant Apostoli : episcopatus autem appellationem imposuerunt iis qui olim vocabantur Apostoli.

Itaque parochi et presbyteri, quibus inest animarum salutis cura, sunt

Oportet autem ut Episcopus sit vitæ | 2. Oportet ergo episcopum
prorsus irreprehensibilis, non bigamus, | irreprehensibilem esse, unius
sit sobrius, et consequenter vigilans, pru- | uxoris virum, sobrium, pru-

etiam ex officio inspectores, de quibus, servatâ proportione, intelligenda sunt quæ suprâ.

2. *Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse.*

Incipit conditiones in episcopo requisitas indicare, ac primò, quod vitæ sit prorsus irreprehensibilis, seu de quo nulla fieri possit justa querela.

Irreprehensibilis : hoc unico verbo genus omne virtutis expressit, ait D. Chrysostomus.

Irreprehensibilis, id est, omni virtute conspicuus, ut neque illum alii, neque ipse se ipsum reprehendat. Theophylactus. Hujus rei ratio hæc est :

Episcopus Christi repræsentator est : Christus enim primus est nostrarum animarum episcopus ; princeps est pastorum : Christi itaque sanctitatis et innocentiae particeps esse debet, sicut et sacerdotii.

Sicut ergo Christus, pontifex noster, est *innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus* ; ita episcopus ait *irreprehensibilis*, seu, ut ait Syrus, in quo nævus non reperitur.

Hoc postulat ejus dignitas, seu Christi repræsentatio.

Hoc postulat et munus, seu officium docendi, regendi, etc.

Indecens est si reprehensibilis sit reprehensor. Divus Thomas.

Non decet hujusmodi regere, sed regi. D. Chrysost.

Quem ab episcopatu appetendo non deterruit onus ministerii, onus scilicet invigilandi et rationem de animabus Deo reddendi,

Hunc deterreat sanctitas in ministro requisita.

Oportet ut sit irreprehensibilis, id est, à vitio et ab omni malâ suspicione liber, ut sit omni virtute conspicuus, ut sit solis instar, qui suo fulgore cæteros obscurat. D. Chrysostomus.

Ut omnes alios excedat sanctitate et doctrinâ, ut respectu sui alii sint grex. D. Thomas.

Episcopus sit omnium scopus, sicut Christus est episcopi scopus. Clemens Alexandrinus citatus à Cornel. lib. 2. const. Apost. cap. 15.

Quis talis ? aut nullus, aut rarus est, ait D. Hieronymus.

Unius uxoris virum.

OBSERVATIO LITTERALIS. — Hoc loco abutuntur hæretici, hinc ante omnia removendi sunt falsi sensus.

Primò, his verbis non imperatur matrimonium, quasi oporteat quòd episcopus sit aut fuerit uxoratus.

Alloquin, ut ait D. Hieronymus, lib. 1. adversus Jovin. ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit : *Volo vos omnes esse sicut meipsum*, id est, liberos à conjugio.

Et Joannes indignus hoc gradu existimabitur, et omnes virgines et continentes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesiæ monile decoratur.

Adde quòd Timotheus Paulo præcipienti morem malè gessisset, nec enim duxit uxorem, sicut neque Titus.

Multò pejus fecisset D. Petrus, qui uxorem reliquit.

Secundò, non prohibetur polygamia simultanea, seu non prohibetur plures habere, aut habuisse conjuges.

Hæc enim polygamia apud Christianos nunquam fuit licita : apud Judæos erat tunc abrogata ; apud Gentiles erat romanis legibus prohibita : ad quid ergo specialiter à D. Paulo prohiberetur episcopis ?

dentem, ornatum, pudicum, | dens, compositus, castus, amans perëgrino-
hospitalem, doctorem, | nos, aptus et paratus ad docendum;

Vide hæc de re fusiùs D. Thomam in epist. ad Titum, 1. Vide Estlum et Cornel. à Lapide.

Inter antiquos, solus Theodoretus approbat hanc opinionem, dicentem his verbis prohiberi polygamiam simultaneam, seu, prohiberi ne in episcopum eligatur qui plures simul habuerit uxores.

Omnes verò sancti Patres senserunt vetari polygamiam successivam; seu ne in episcopum eligendus qui plures habuerit uxores. licet successivè videantur. Apud Bellar. lib. 1. de Cler. cap. 23 et 24.

Itaque sensus est: sit unus uxoris vir; non sit bigamus, secundas nuptias etiam successivè non inierit: unus tantum fuerit matrimonii; aut sit agamus, aut monogamus.

Ita intelligendum esse hunc locum docet traditio et antiquissimus Ecclesiæ usus, bigamos non ordinandi.

Audiatur hæc de re Tertullianus: quantum detrahant fidei, quantum obestrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina ecclesiæ et præscriptio Apostoli declarat, cum bigamos non sinit præsedere, cum viduam allegi in ordinem, nisi nūlviram, non concedit. Tertullian. ad uxorem, primo loco et exhortatione castitatis, citatus à Grotio.

Sed præterea hunc esse D. Pauli sensum patet ex altero loco, cap. 5, n. 9. ubi de feminâ eligendâ in viduarum ordinem, ait: *Vidua eligatur... quæ fuerit unus viri uxor*; seu, quæ unum virum habuerit; ne successivè quidem duos: nec enim feminæ licuit unquam duos simul viros habere.

Itaque non exigitur ut episcopus habeat, aut habuerit uxorem, nec etiam vera polygamia prohibetur; sed conceditur pro tempore et pro naturâ rei, quæ tunc inerat, ait D. Chrysostomus, ut unus matrimonii vir ordinetur.

Quia primis Ecclesiæ temporibus pauci cælibes erant: virginitatem enim nec Græci, nec Judæi exercebant; hinc ordinabantur etiam conjugati, dummodo forent monogami.

QUESTIO LITTERALIS ET DOGMATICA. — Cur autem bigami ab episcopatu rejiciantur?

Duplex affertur ratio, una mystica, moralis altera.

Moralis quidem, quia bigamia signum est incontinentiæ.

Mystica verò, scilicet Christi representatio.

Episcopus Christi Domini est representator: Christus autem Ecclesiæ sponsus est unus, et Ecclesia Christi sponsa est una: hinc oportet ut episcopus sit unus tantum uxoris sponsus, non plurium; et ut episcopi uxor sit monogama; seu ut episcopus virginem nupserit, non viduam.

Hoc figurabatur in veteris legis summo pontifice, qui ex legis præscripto virginem debet sponsare.

Et hæc mystica Christi in episcopo representatio, præcipua est ratio bigamos à sacerdotio rejiciendi, ait D. Thomas in epist. ad Titum; quod et ibidem probat.

Itaque, non tam damnatur vitium incontinentiæ in bigamiâ, quàm servatur mysterium in monogamiâ, scilicet, representatio sacramenti.

Christus Ecclesiæ sponsus est unus, Ecclesia Christi sponsa est una: ut utrumque suo matrimonio bene representet episcopus, sit monogamus, et uxor ejus monogama.

Sit igitur episcopus virgo, aut saltem monogamus,

Quod ex D. Augustino et ex communi Ecclesiæ praxi sic intelligendum est, ut pluralitas uxorum sive ante, sive post Baptismum contracta, sit quædam irregularitas sacro ministerio repugnans.

Aliter sensit D. Hieronymus, qui de polygamiâ post Baptismum contracta intellexit : non de eâ quæ ante Baptismum fuit inita : quia, inquit, per Baptismum omnia delentur.

Sed, ut ait D. Augustinus, hic de sacramento agitur, non de peccato : peccatum non commisit qui excessit uxorum numerum singularem; sed normam quamdam sacramenti amisit, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium : libro de bono conjug., cap. 18.

Licet itaque Baptismus omnia deleat crimina, non tamen hanc reparat irregularitatem.

Irregularitas autem potest incurri sine ullo peccato, ex solâ Ecclesiæ institutione, v. g., iudex qui reos morte mulctavit, est irregularis et ad sacerdotium inhabilis.

Ita et bigamus, sive qui duas nupsit uxores, sive qui viduam.

Porrò, licet è conjugio aliqui olim ad sacerdotium vocarentur, communi tamen Ecclesiæ, seu consuetudine, seu lege, post ordinationem abstinebant ab usu conjugii, ob angelicam puritatem in sacerdote requisitam, ut Christo totus et Ecclesiæ vacet.

Id docet D. Epiph. hæres. 59. quæ est Catharorum. D. Chrysost. D. Hieronym., lib. 1, contra Vigilantium.

Cum Græcis tamen, ob incontinentiam, indultum fuit in Trullanâ synodo, anno circiter 700, ut uxoribus, si quas ante susceptos ordines duxissent, uti possent.

Et licet sit abusus contra canones antiquos, inductus à synodo non legitima, nunc tamen, quia inolitus, pacis causâ toleratur ab Ecclesiâ. Vide Cornel. à Lapide.

Nunquam verò *permissum* fuit ordinato uxorem de novo ducere.

Sobrium. Syr. vigilantem. D. Chrysostomus : sobrium atque vigilantem; seu, ut ait, clarissimâ mentis acie præditum, innumerosque habentem omni ex parte oculos quibus acutissimè omnia prospiciat. Chrysostomus. Acutum, perspicacem, solertem, semper expergefatum. Theophylactus.

Nomen græcum, *νπαλιον*, significat et sobrium et vigilantem.

Reverà sobrietas est vigilantiae mater.

Vigil esse debet omnis inspector; et tantò vigilantior, quantò pretiosioris rei inspector est et custos.

Quantà ergo vigilantia pollere debet æternæ salutis animarum inspector! Omnes alios duces exercitûs et castrorum sollicitudine atque industria superet, ait D. Chrysost.

In Apocal. episcopus dicitur angelus, quia, sicut angelus, debet esse semper vigil, semper ad officium attentus.

Ut autem sit vigil, sit sobrius : qui parcus est in cibo, et in somno parcus est.

Prudentem. Syr. et Arab. castum, pudicum.

Gr. *σωφρονα*, quod significat utrumque.

Hinc noster Interpres et prudentem posuit et pudicem, ait Gagnæns.

Ars artium, scientia scientiarum mihi esse videtur hominem regere, animal scilicet omnium maximè varium et multiplex. D. Gregor. Naz. ap. 1.

Quanta ergo et quàm varia debet esse omnis animarum rectoris prudentia, et præsertim episcopi, aliorum rectorum rectoris!

5. Non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum, | Vino non sit obnoxius, non violentus et qui percutiat; sed sit mansuetus, rixarum et litium abstinens, non amator argenti;

Ornatum. Syr. compositum, id est, qui vultu, incessu, habitu, sermone et omni motu decorum servet.

Ut etiam per corpus appareat animæ moderatio, ait Theodorctus.

Pudicum respondet hoc nomini græco *σωφρον*, de quo suprâ; nec enim aliud est nomen in textu, cui respondeat.

Duabus itaque vocibus, prudentem et pudicum, dicit interpret noster quod unicâ voce græcâ dixit D. Paulus, *σωφρον*.

Virtutes suprâ memoratæ ad propriam episcopi personam spectant: sequentes verò ad alios.

Hospitalem. Gr. et Syr. qui advenas et peregrinos diligit.

Ad hospitalitatem ergo omnes exercendam tot et tantæ datæ sunt episcopis divitiæ.

Advenientes aliunde Christianos domi suæ olim excipiebant episcopi.

Hinc D. Greg. ait: Hospitalitatem nesciens non fiat episcopus. Vide ap. Cornel. à Lapide, qui et D. Hieronymum citat et alios.

Doctorem, id est, qui sit aptus et paratus ad docendum.

Prædicatio præcipuum est episcopi munus.

Summa enim, ait D. Hilarius, lib. 8. de Trinitate, omnium virtutum episcopallum est scientia et doctrina.

Et, ut ait Theophylactus in epist. ad Titum, cap. 1, n. 9. præcipuus episcopi character est docendi facultas.

3. *Non vinolentum*, id est, non vino obnoxium.

Supradictas virtutes necessarias indicat per negationem vitiorum eis oppositorum.

D. Chrysostomus putat hîc significari non conviciatorum atque elatum.

Non percussorem: violentia vinolentiæ sæpe est vicina.

Hinc decenter post vinum manus petulantia prohibetur.

D. Chrysost. quem sequuntur Theophylactus et D. Anselmus: fratrum consentiam non feriat improbè.

Sed modestum. Syr. mansuetum, id est, sed humanus sit, mitis et moderatus.

Non litigiosum. Gr. non pugnantem, seu rixarum et litium sit abstinens, absque jurgio et dissidio.

Non cupidum, scilicet, habendi. Gr. non cupidum argenti. Syr. non sit amator argenti, id est, sit alienus ab avaritiâ.

D. Chrysostomus quærit cur Apostolus de episcopo disserens, dixerit: Oportet illum non ebriosum esse, non percussorem, etc., cum longè excellentiora pro celsitudine gradûs exigere debuisset videatur.

Cur non dixit: Oportet episcopum angelum esse, nulli humanæ perturbationi, aut vitio subjectum, etc.

Cur ab episcopo saltem non requirat ea quæ etiam subditis necessaria esse docuit; scilicet, circumferre crucem suam, atque in manibus habere animam pro fratribus semper exponendam?

Moderatam, inquit, virtutem proposuit in episcopo inquirendam, non supremam atque celestem, quia hæc in paucis reperitur: episcopis autem plurimis tunc opus fuit; ne ergo perirent Ecclesiæ negotia, utilis moderatione.

Propriæ domui suæ bene præseat, filios contineat in obedientiâ sibi subditos, et in omni honestate et gravitate morum.

Nam si familiam suam nescit regere, quomodo Ecclesiæ Dei curam geret?

Non sit nuper baptizatus et Christo insitus, ne, ob episcopatûs honorem inflatus, superbiat, et ob superbiam, in eandem cum dæmone damnationem incidat.

Oportet etiam illum bene audire apud

4. Sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate.

5. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?

6. Non neophytum; ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli.

7. Oportet autem illum et

Addit Theophylactus, moderatam tantum virtutem requirit: at nunc (proh dolor!) quò excidimus episcopi, ut ne umbram quidem adeo moderate virtutis in nobis deprehendi liceat! Parce nobis, Domine.

4. *Suæ domui bene præpositum.*

Syr. probè gubernans domum suam.

Domus christiana est parva quædam Ecclesia; sicut Ecclesia est velut magna quædam domus, ait D. Chrys.; ex regimine autem parvæ domus infertur iudicium de aptitudine ad magnam regendam, scilicet Ecclesiam.

Filios habentem subditos.

Filios, si quos habuit antequam fieret episcopus, in obedientiâ contineat et sibi subditos.

Cum omni castitate, in verbo, habitu, opere, et ad omnes et in omni tempore, ait Theophylactus.

Ex educatione filiorum infertur aptitudo patris ad instituendos filios spirituales.

Episcopus pater est fidelium, quos, ut filios, debet in omni honestate et gravitate morum instituere; quomodo autem alios castos faciet, ait Theophylactus, qui propria viscera sinit impudicè vivere?

5. *Si quis autem domui suæ...*

Syr. si quis enim domum propriam nescit bene moderari, quomodo poterit Ecclesiam Dei gubernare?

Domus parva est Ecclesia. Si igitur modicæ et facilè circumscriptili et cognoscibili non possit præesse, quomodo tot animarum sententias, quas cognoscere non possit, gubernabit? Theophylactus.

6. *Non neophytum.*

Gr. non nuper insitum, plantatum.

Metaphorâ à plantis ductâ; non nuper baptizatus in Christo insitus (non sit recentis discipulatus: Syr.) seu, non sit puer in doctrinâ et novitius in fide.

Ne in superbiam elatus...

Ne episcopatûs honore inflatus superbiat, sibi que complacet quasi Ecclesiæ necessario; sicque sibi complacens et in se superbiens, incidat in peccatum, et ideo in damnationem diaboli; id est, ne ob suam superbiam damnetur et pereat, sicut Lucifer, qui neophytus in cælo, superbiit, et ideo fuit damnatus et eiectus è cælo.

Judicium appellavit damnationem, pœnam et supplicium.

Hinc bene colligitur superbiam fuisse diaboli peccatum.

7. *Oportet autem illum et testimonium....*

testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli.

eos qui sunt extra Ecclesiam, id est, infideles; ne apud eos contemptus, et probro subditus, incidat in laqueum diaboli.

8. Diaconos similiter pud-

Eodem quoque modo oportet ut diaconi

Oportet et illum bene audire apud eos qui sunt extra Ecclesiam, seu infideles; ne, si apud eos aliquā laboret infamia, ei, facto jam episcopo, sua anteacta vita ab ipsis exprobetur, et ob hoc probum et infamiam *incidat in laqueum diaboli*, sive in iram et odium, sive in impatientiam et in vindictam; sive in pusillanimitatem, quibus quasi laqueis captus, incidat in peccatum, et fortē revertatur in pristina vitia, quod Ecclesiae foret scandalo.

Duplex tangit periculum, ait D. Thomas.

Primum, ne fiat probrosus, et per hoc ejus auctoritas minuatur, et per consequens auferatur audacia corrigendi.

Secundum, ne *incidat in laqueum diaboli*, scilicet, impatienter sustinendo, per quod infamis concitetur ad odia et desperetur.

Quod si ab ipsis hostibus testimonium bonum sit requirendum, quanto magis ab amicis, seu a fidelibus, inquit D. Chrysostomus et Theophylactus!

Quid ergo si quis probro pateat? non fiat episcopus: nocet enim plurimum præcedens pessima, falsa licet, opinio. Chrysost. pag. 467.

Reverā, quomodo is lumen crit mundi? quomodo sal terræ?

Audiat hic D. Chrysostomum omnis superior:

Elegit nos Deus ut simus quasi luminaria; ut velut fermentum evadamus; ut magistri cæterorum efficiamur; ut velut angeli cum hominibus versemur, tanquam viri cum pueris, quasi spirituales cum animalibus; ut ex contubernio nostro ingentia lucra conquirant; ut semina simus, ut fructum lætissimum asseramus. Hucusque D. Chrysostomus.

Ad quæ attendens superior, de semetipso judicet.

8. Diaconus similiter pudicos.

Omisso presbyterorum ordine, transit ab episcopis ad diaconos, sive, quia, ut ait D. Chrysostomus, inter episcopum et presbyterum interest ferme nihil; sive quia, ut ex D. Epiphania colligitur, tunc, quia pauci fideles erant et rari ministri, per episcopos cum diaconis tantum complerentur ecclesiastica ministeria.

Non agitur etiam de subdiaconis, sive quia subdiaconorum seu ministrorum nomine comprehendebantur, sive quia nundum institutus erat ille ordo, aut saltem distinctus ob paucitatem et fidelium et ministrorum. Vide hac de re Estium.

Etenim, ut ex D. Dionysio notat D. Thomas,

In primitiva Ecclesia erant tres tantum ordines, scilicet episcoporum, presbyterorum et ministrorum; et non dividebantur per singulos gradus; sed omnia erant in uno ordine, propter paucitatem ministrorum et propter novitatem Ecclesiae.

Diaconos similiter pudicos: supple ex præcedentibus, oportet esse *σεμνούς*, graves, morum honestate conspicuos.

Diaconorum officium erat, primò, episcopo sacrificanti astare, ministrare et quasi cooperari; dicit enim cum eo, *offerimus tibi, Domine, etc.* ex missali romano.

Secundò, calicem pretiosissimi Sanguinis Domini populo communicare.

Tertiò, eleemosynas oblatas recipere, custodire et fidelibus distribuere.

casti sint et honesti, duplici non loquantur, non sint bibaces et ad vinum proclives, neque turpiter et avarè pecunias quærant;

Sed fidem christianam servant et custodiant per bonam conscientiam.

Et hi primùm probentur, et longo tempore explorentur; et si inculpati et irreprehensibiles reperiantur, tandem ordinentur et ministrent.

cos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes:

9. Habentes mysterium fidei in conscientia purâ.

10. Et hi autem probentur primùm, et sic ministrent, nullum crimen habentes.

Quartò, externa Ecclesiæ negotia pro episcopi arbitratu gerere, et de eis ipsi rationem reddere.

Hinc diaconus erat episcopo quasi oculus et manus.

Maximè autem decet pudicum esse eum qui sacris astat altaribus et ministrat, quique pretiosissimi Sanguinis habet dispensationem.

Non bilingues, id est, non duas habeant linguas: unum unâ, aliud aliâ loquentes. Non sint fallaces, subdoli, aliud in pectore sentientes, et aliud ore loquentes.

Talis non sit ille cuius lingua sancti Spiritûs debet organum esse.

Non multo vino deditos.

Non dicit temulentos: hoc enim omninò indignum erat; sed non bibaces, non multum potantes: immodica enim potatio animæ vim laxat, ait Theophyl.

Altaris ministros maximè dedecet potatio: hinc qui templum ingrediebantur ministraturi, omnino abstinebant à vino et ab omni quod poterat inebriare.

Non turpe lucrum sectantes. Gr. non turpilucros.

D. Chrysost. non turpis lucri appetitores.

Sacrum custodiebant ærarium: hinc non decet esse turpilucros.

Omne studium lucri fœdum est clerico: hinc negotiatio eis prohibita.

9. *Habentes mysterium fidei...*

Fidem mysteriorum christianæ religionis, seu fidem christianam conservantes in animo sibi bene consulo.

Habeant fidem et bonam conscientiam, sicut cap. 1, n. 19.

Conscientia pura est, quæ in vitâ non potest reprehendi. Theophylactus.

Per talem conscientiam custoditur fides, quæ pravis moribus deperditur, cap. 1, n. 19.

Sint ergo in fide sinceri, et in vitâ irreprehensibiles.

Alii per *mysterium fidei* intelligunt sanctissimam Eucharistiam, quæ antonomasticè vocatur *mysterium fidei*, et volunt præcipuum diaconorum officium hic designari, quasi diceret: Calicem Domini, *mysterium fidei*, purâ mente, parisque mentibus tractent ac populo ministrent.

Et sanè hic sensus est valdè appositus.

10. *Et hi autem probentur primùm.*

Et hi primò quidem probentur, id est, fiat de illorum vitâ et moribus exploratio: si constantes in fide, si in vitâ irreprehensibiles.

Post quam explorationem, si apparuerint inaccusabiles, seu nihil eis possit objici, ordinentur et ad suum ministerium admittantur.

Hinc orta est antiqua consuetudo, ut publicentur in ecclesiâ ordinandorum nomina, ad hoc ut, si quis habeat quod in eis culpet, illud proferat.

Sicut ergo episcopus non debet neophytus esse, sic neque diaconus ordinari, nisi longo tempore exploratus.

11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

12. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus.

13. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide quæ est in Christo Jesu.

Sic etiam oportet ut mulieres eorum castæ sint et graves, non calumniatrices; sobriæ, per omnia fideles.

Diaconi sint monogami qui filios suos suamque domum bene rexerint :

Qui enim diaconatus officio ritè perfuncti fuerint, honestam viam sibi parant ad altiore gradum, multamque sibi pariunt alios, juxta Christi fidem, docendi et monendi confidentiam.

De ordinatione non loquitur Apostolus, quia Timotheo notâ, tum ex sua ordinatione, tum ex ordinatione septem primorum diaconorum per manuum impositionem, de quâ Act. 6.

11. *Mulieres similiter pudicas...*

D. Chrysostomus, et post eum alii Græci, Imò et vetustiores Latini id intelligunt de diaconissis.

Erant enim in primitivâ Ecclesiâ feminæ quædam certis quibusdam ministeriis deputatæ, quarum aliæ, juniores scilicet, diaconissæ; aliæ seniores, presbyteræ dicebantur; de quibus cap. 5, n. 8.

Petrus Lombardus, D. Thomas et neoterici istud intelligunt de uxoribus diaconorum, seu quas habebant ante suam ordinationem, et à quarum usu licet abstinerent, cum eis tamen morabantur, ne à viris separatæ, laberentur in peccatum.

Sicut autem voluit Apostolus ut episcopi familia sit illibata; ita vult ut et diaconorum uxores et filii sint bene morigeri: quia ex vitâ uxoris pendet fama viri.

Quod autem de diaconorum uxoribus dicit, id et de presbyterorum conjugibus intellige.

Has ergo mulieres oportet esse *pudicas, non detrahentes*, seu oblectatrices, *sobrias* et vigilantes, *vagas*, *fideles*, nihilque defraudantes.

12. *Diaconi sint unius uxoris viri.*

Id intelligendum eodem modo quo suprà de episcopo explicatum est, et ob easdem rationes.

Diaconus, in suo erga episcopum ministerio, Jesum Christum, Dei Patris diaconum, seu ministrum, repræsenterat; Christus enim fuit Dei minister Rom. 15.

Sicut ergo circa unam Ecclesiam, sponsam suam, fuit Dei minister: ita et diaconus unius sponsæ tantum sit vir.

13. *Qui enim benè ministraverint...* seu diaconatus officio benè perfuncti fuerint, honestam sibi viam parant ad altiore gradum, presbyteratus scilicet, vel episcopatus.

Tunc enim, sicut ex probatis Christianis fiebant diaconi; sic, ex diaconis benè suo officio perfunctis, fiebant sacerdotes, et ex optimis sacerdotibus, episcopi.

Theodoretus id intelligit de præstantissimo gradu in vitâ æternâ recipiendo à diaconis qui humiliter ministraverint.

Et multam fiduciam... et si ex diaconis fiant sacerdotes, aut episcopi, liberius et majore cum fiducia, juxta Christi fidem et Evangelium ceteros docebunt, monebunt et corrigent.

Hæc tibi scribo, sperans me ad te brevi venturum :

Si autem tardiùs venero, hæc tibi scribo ut scias quomodo ordinanda et gubernanda sit domus Dei, Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et fulcrum firmissimum veritatis.

14. Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire citò.

15. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.

Fidelitas in ministerio, et irreprehensibilis vita ministri, miram dant fiduciam, nova à Deo auxilia gratiæ petendi; miramque libertatem hominibus veritates christianas prædicandi.

Hic notat prudenter Estius quòd Apostolus non agat neque de ordinationibus ministrorum, neque de administratione sacramentorum, neque de oblatione sacrificii, neque de cæremoniis ad altare observandis; quia, inquit, ad prudentiam apostolicam pertinebat hæc secretiora occultare, ne proderentur infidelibus.

Hinc solà traditione, non scripto tradebantur.

14. *Hæc tibi scribo sperans...*

Sperat, non promittit, ignorans, et incertus quò sibi, sancti Spiritûs instinctu, foret eundem :

Nec enim omnia præselebant admirabiles prophetæ et apostoli, ait Theodoretus; sed quæcunque expediebant, ea illis (in tempore) significabat gratia Spiritûs.

Hæc igitur scribo tibi, sperans quidem me brevi ad te venturum.

15. *Si autem tardavero*; id est, quòd si ob imprævisa quædam accidentia, venire tardavero, aut forsitan Ephesum non rediero, hæc scribo, ut his literis discas :

Quomodo oporteat te... Gr. et Syr. non habent *te*, sed quomodo oporteat in domo Dei conversari, id est, quomodo versari debeas in ordinandâ, et bonis ministris instruendâ domo Dei;

Seu, quos et quales debeas ordinare, et qualiter tu et illi debeatis conversari in domo Dei.

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA. — Quæ est illa domus?

Explicat dicens, *quæ est Ecclesia Dei...*

Ecclesia dicitur domus, propter aptam fidelium inter se, tanquam partium, ordinationem et adunationem.

Dicitur domus Dei, quia Deus habitat in eâ: si enim unusquisque fidelis est templum Dei, ut multis in locis docet Apostolus; quantò magis cætus fidelium, de quibus intelligendum præcipuè, *deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Additur *Dei vivi*, tum ut distinguatur Ecclesia christiana ab ecclesiis falsorum deorum, qui nec sunt, nec vivunt;

Tum ut indicetur effectus Dei habitantis in eâ, scilicet influxus vitæ cælestis et divinæ in fideles.

Vita spiritualis et divina consistit in Dei, et Christi verâ cognitione, amore et cultu. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

Hæc autem vita fidelibus inspiratur in Ecclesia, in qua Deus unus verè cognoscitur, adoratur et colitur, et Jesus Christus, Filius Dei vivi.

Hæc eadem Ecclesia, domus Dei; est columna et firmamentum veritatis,

16. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloriâ.

(De eâ veritate loquor) quæ sanè maximum est pietatis sacramentum (quæque omnis christianæ veritatis, seu religionis est caput), de dominicæ scilicet incarnationis mysterio (in hoc consistente) quòd Deus, in se invisibilis, in humana carne manifestus et visibilis factus est, quòd per Spiritum sanctum (seu per stupenda miracula à Spiritu sancto facta) hic Homo visibilis, verè Deus et Dei Filius, justificatus et probatus est; quòd hic Dens-Homo, ab Angelis visus et adoratus est; quòd annuntiatus est gentibus: quòd per univsum mundum creditus et adoratus; quòd in cælum assumptus, sedet ad dexteram Dei.

Primò, *columna est*, quia recta, stabilis, et in æternum duratura, nec unquam portæ inferi prævalebunt adversus eam.

Secundò, *columna est et firmamentum veritatis*, idque duplici modo, et activo et passivo.

Passivo quidem, quia *columna* est firmata, fulcita, stabilita in ipsâ veritate, id est, fundata super Christum, lapidem angularem, petram, veritatem.

Activo, quia *columna* est firmans, fulciens, stabilis, sustentans et attollens ipsam veritatem, Christum ipsum; Christi incarnationem, Christi Evangelium, Christi doctrinam, et fidem, quam servat illibatam et indefectibilem, quamque docet, prædicat, extollit, omnibusque hominibus per univsum mundum conspiciendam, credendam, sequendam proponit ad salutem æternam.

16. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum...

Textus græcus, D. Chrysostomus, et alii græci, habent: et manifestè magnum est pietatis mysterium; Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, visus est ab angelis, prædicatus est in gentibus, creditus est in mundo, receptus est in gloria.

Syrus sic habet et certè magnum et hoc pietatis arcannum, quòd manifestatus sit in carne, et justificatus in spiritu, visusque angelis, et prædicatus inter gentes, et creditus in mundo, denique assumptus in gloria.

Sensus itaque sit: et sanè magnum prorsus et ineffabile est hoc divinæ erga nos pietatis sacramentum.

Intellige dominicæ incarnationis mysterium, et quòd Ecclesiæ christianæ fundamentum est, et quòd Ecclesia christiana, velut columna, firmat, stabilit, ostentat, docet et prædicat ubique terrarum.

Quod manifestatum est in carne, id est, hoc autem mysterium in hoc consistit, quòd Filius Dei, in se invisibilis, in humanâ carne visibilis et manifestus factus est hominibus.

Justificatum est in spiritu, id est, et quòd hic visibilis homo, per stupenda sancti Spiritus miracula, verè Deus, et Dei Filius esse, justificatus et probatus est.

Apparuit angelis, id est, quòd hic Deus Homo ab angelis visus, ministratus, admiratus, et adoratus est.

Prædicatum est gentibus, id est, quòdque ut talis, prædicatus est universis gentibus.

Creditum est in mundo, id est, et in toto mundo creditus et adoratus.
Assumptum est in gloriâ, id est, quoddam denique in cælum assumptus
 sedet ad dexteram Majestatis.

OBSERVATIO MORALIS ET DOGMATICA. — His posterioribus versibus tria simul conficit Apostolus.

PRIMO. — Timotheum, et alios Ecclesiæ ministros ad sua munia piè, exactè, et reverenter obeunda exstimulat; utpote qui in domo Dei versantur, et qui immortalis seculorum regi, in aula propria, et quasi in oculis ejus ministrant.

Ecclesia domus Dei civi est, in quâ habitat.

Aula templumque Dei est, in quo colitur, et in quo vitam cœlestem et divinam se colentibus influit.

Vos ergo, Ecclesiæ ministri,

Qui principales estis domestici Dei,

Qui aulici, et ministri ejus visibiles estis,

Qui cœlestis et divinæ vitæ estis dispensatores;

Videte quàm sanctè, quàm diligenter et piè vestra, in ipsis Dei oculis, obeatis munia.

SECUNDO. — Timotheum et alios ministros, parat et munit contra futuras hæreses, de quibus capite sequenti acturus est; eosque docet antiquâ Ecclesiæ doctrinâ novitates omnes debellare.

Oportet hæreses esse: hoc manifestè prædicit sanctus Spiritus.

At ne paveatis, Ecclesiæ ministri,

Ecclesia in Christo, ipsâ veritate, fundata est; non commovebitur, nunquam deficiet, nec portæ inferi prævalebunt adversus eam.

Ecclesia in veritate fundata, *veritatis est columna* et basis, seu fulcimentum.

Veritatem sibi conceditam sic custodit, sustinet, et conservat illibatam, ut et eam ostendat, doceat, protegat, et tueatur.

In dubiis itaque, veritas in Ecclesiâ, et ab Ecclesiâ, veritatis custode fidissimâ, et basi firmissimâ, quærenda est.

Falsum nunquam docebit *veritatis columna*.

Per antiquam Ecclesiæ doctrinam, omnes hominum adinventiones confutabuntur.

TERCIO. — Quia divini Verbi incarnatio Christianæ religionis summa est, et ideo ab hæreticis principaliter impetenda.

Hinc mysterium illud Apostolus explicat distinctè, quoad divinitatem, et quoad humanitatem; ut illud Ecclesiæ ministri et expressius doceant, et contra futuros hæreticos fortius propugnent.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis Dei minister, in quocunque gradu constitutus, hic attentum se reddat Apostolo; et juxta divinam ejus doctrinam, reflectat ad duo:

Primum, ad ecclesiasticæ inspectionis onus;

Attendat ergo quam grave, et quàm periculosum sit munus in alios indesinenter vigilandi, assiduè pro eorum salute laborandi, et sese salutis eorum sponsorem, et coram Deo vadem, cum suæ salutis propriæ periculo, reddendi. n. 1.

Deinde, attendat ad dotes huic implendo muneri necessarias, et hic ab Apostolo requisitas, tum ex parte morum, tum ex parte ingenii, scientiæ;

Scilicet, ut sit omni vitio vacuus, omni virtute conspicuus, sit sanctitate et scientiâ aliis superior:

Et hæc duo si bene coram Deo penetraverit;

Procul dubio fugiet inspectionis onus, angelicis etiam humeris formidandum. Vide dicta n. 1.

Ibidem vide quando et quomodo susciplendum sit hoc onus.

SECUNDO.—Omnis Ecclesiæ minister, quicumque sit, cognoscet quomodo eum oportet suo munere fungi, si attendat quid sit Ecclesia, et ideo quid sit Ecclesiæ minister.

Ecclesia est Dei domus; in qua Deus inhabitat;

Ecclesiæ ergo minister est domesticus Dei.

Ecclesia est aula Dei, in qua colitur Deus;

Ecclesiæ ergo minister est aulicus Dei.

Ecclesia est domus, aula, templum Dei vivi, et vitam cœlestem suis cultoribus influentis;

Ecclesiæ ergo minister est hujus vitæ cœlestis, sub Deo dispensator.

Quia autem domesticus est Dei domus, quam decet sanctitudo;

Sanctè, purè, mundus corde, et corpore ministret in eâ.

Quia aulicus est Dei, et coram Deo semper;

Piè, reverenter, et quasi sub oculis Dei, sua obeat munia.

Quia sub Deo, et cum Deo vitæ cœlestis communicator;

Hanc vitam cum charitate, et ex charitate largiatur; Deique spiritu animatus, mysteria dispenset:

Sit ergo in se sanctus, erga Deum pius, erga proximum charitate plenus, n. 15.

TERCIO.—Ut sciat Dei, Ecclesiæque minister, quid in dubiis aut in controversiis circa fidem debeat agere, attendat infallibilitatem Ecclesiæ.

Ecclesia veritatis est columna.

Hanc ergo columnam amplectatur, illique firmus innitatur; fugiat, horreat nova, singularia, etc.

Ecclesia veritatis est firmamentum:

Huius igitur firmamento semper inconcussus inhæreat; Ecclesiæ doctrinam sequatur in omnibus.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PREDICAT Apostolus, hæreses brevi suborituræ, quæ nuptias velut illicitas, damnabunt, certosque cibos, tanquam malos. §. 1, 2, 3.

Omnes autem cibos in se bonos esse probat, tum ex intentione Creatoris, §. 5, tum ex naturâ rei creatæ, §. 4, tum ex bono fidelium usu quem docet. §. 5.

Hæc alios doceat Timotheus, fabulas autem spernat. §. 6, 7.

Timothcum ante omnia ad pietatis exercitium hortatur; et ut eo studiosius illam exerceat, quò pietas utilior est ad omnia et hujus et futuræ vitæ bona. §. 8.

Hancque pietatis utilitatem, ad futuram præsertim, vitam, vult Apostolus à Timotheo firmiter credi et cum auctoritate doceri. §. 9, 10, 11.

Ne quis autem ipsum spernat ut juvenem, hortatur ut sit omnibus fidelibus sanctitatis exemplar, §. 12, utque lectioni sacræ Scripturæ et divini verbi doctrinæ sedulus intendat. §. 13.

Denique, ut gratiam, in ordinatione sibi collatam, non negligat, §. 14.

Sed ita suæ et aliorum sanctificationi sit attentus, ut pateat omnibus quantum in pietate et doctrinâ profecerit. §. 15, 16.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **S**PIRITUS autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum,

2. In hypocrisi loquentium

SPIRITUS sanctus mihi apertè denuntiat quod posthac Christiani quidam à fide suscepta deficient, aurem præbentes spiritibus erroneis et doctrinis diabolicis,

Hominum cum simulatione falsidicorum,

CAP. IV. 1. *Spiritus autem manifestè...*

In fine capitis præcedentis firmitatis ecclesiasticæ fundamentum præcivit Apostolus; nunc ad diruendas procedit hæreses, quas Spiritu sancto revelante, brevè suboriturus prædicat; et contra quas hic Timotheum, et omnes in illo prælatos Ecclesiæ præmunit.

Spiritus sanctus, futurorum præscius, mihi, et aliis Ecclesiæ christianæ prophetis,

Manifestè, *ῥητῶς*, apertè, clarè, perspicuè, sine ænigmate,

Dicit, denuntiat, revelat:

Quia posthac in novissimis, id est subsequentibus et proximè futuris temporibus.

Hoc significat vox *ὑστερῶς*, quâ utitur Apostolus, ut sciat Timotheus sibi vigilandum esse, cùm hoc, de quo agitur, sit, ipso vivente, eventurum.

Discedent quidam. Gr. apostatabunt à fide, à fide scilicet susceptâ, ergo Christiani.

Attendentes spiritibus erroris, *πλάνης*.

Græca nunc habent *πλάνους*, deceptoribus.

Et doctrinis dæmoniorum.

Hos genitivos, *erroris et dæmoniorum*, puto more hebræico positos pro epithetis, erroneis scilicet et dæmoniacis.

2. *In hypocrisi loquentium mendacium*.

Gr. *ψευδολόγων*, mendaciloquorum, vel falsidicorum.

In hypocrisi. Hanc hypocrisim, seu simulationem aliqui referunt ad doctrinam, quam hypocriticè, nec eam credentes, docebunt illi falsidici.

Alii ad opera, seu vitam illorum doctorum qui pietatem simulantes, erunt tamen in vitâ suâ turpissimâ.

Utrumque simul verum puto et juxta mentem divi Pauli, qui et doctrinam et vitam illorum falsidicorum ut hypocritæam depingit.

Illorum doctrina erit hypocritica, speciem enim quandam sanctitatis habebit.

Verbi gratiâ, doctrina nuptias prohibens speciem habet castitatis;

Doctrina præcipiens à quibusdam abstinere cibis speciem habet temperantiæ:

Reverà tamen ntraque in se mala est, contra Dei Institutum, à diabolo, ad malum finem inventa; ergo hypocritica.

Vita quoque, quia sanctimoniam simulantes, pii et sancti coram homi-

et conscientiam criminum cauterio inustam habentium; seu quas docebunt falsi doctores, hypocritæ et conscientiam cauteriatam habentes. mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam;

nibus apparere satagentes, cauteriatam tamen habebunt suam conscientiam, id est, cauterio libidinum et omnium scelerum inustam et denigratam.

Cauteriatam habentium...

Hæc metaphora sumptâ à maleficis quibus ferro candente cutis inuritur, in signum delicti et infamiæ, D. Paulus significare voluit,

Primò, infamiæ notam; seu, ut ait Theophylactus, indelebiles notas sordidæ illorum vitæ: et huc conformis est Syrus: erunt, inquit, notati cauterio in suâ conscientiâ.

Secundò, putidam morum illorum corruptionem.

Cauterium enim, ut ait D. Thomas, est corruptio in carne per ignem, ex quâ egreditur continuè putredo.

Ita ex igne perversæ voluntatis illorum ulceratur conscientia, et demoniorum egreditur falsa doctrina.

Tertiò, fervorem et ardorem libidinum, seu, ut ait Emannel Sa, ignem malitiæ.

Quartò, illorum malitiæ immutabilitatem, seu, ut ait Theodoretus, stuporem eorum extremum.

Locus cauterii, morte affectus, priorem sensum amisit, ait Theodoretus.

Cauteriatam itaque habentium conscientiam, id est, habentium conscientiam infami, putido, ardente et inextinguibili libidinum igne inustam, unde oritur corruptio, putredo, stupor, mors animæ.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.—Nec poterat paucioribus verbis plura dicere; nec poterat significantioribus verbis horrendam hæresium enormitatem nobis exprimere.

Illam animadvertite et horre.

Hæreses sunt à *spiritibus erroris*, id est, à dæmone falsitatis, erroris et mendacii patre.

Sunt à *spiritibus erroris*, id est, ab hominibus fallacibus, mendacibus, inspiratis à dæmone, omnis falsitatis et erroris fonte.

Hæreses sunt *doctrinæ demoniorum*, id est, à dæmonibus inventæ et suggestæ.

Sunt *doctrinæ demoniorum*, id est, ab hominibus dæmoniis et à dæmone spiritaliter obsessis evulgatæ.

Hæreses sunt doctrinæ hypocritæ, speciem cujusdam sanctitatis habentes; at in se semper malæ et pessimæ, et contra Dei verbum et veritatem.

Sunt et hypocritarum doctrinæ, hominum qui sanctimoniam quidem simulant; at qui conscientiam habent cauterio, id est, igne, ardore, corruptione, putredine, stupore omnium libidinum et criminum inustam et indelebiter notatam.

Hic est omnium hærestum character.

Omnes hæreses signavit dicens: *spiritibus erroris et doctrinis demoniorum*, ait D. Chrysostomus.

Hic etiam omnium hæresiarcharum character.

Omnes erroris duces sunt *spiritus erroris*, quia ejusmodi spiritibus afflati errorem suum loquuntur. Idem D. Chrysostomus.

Addo quòd omnium ferè hæresiarcharum conscientia fuit cauteriata, seu vita flagitiosa; et hinc illorum hæresis nata: malitia cordis eorum excæcavit eos.

3. Prohibentium nubere, | Qui nubere prohibebunt, et præcipient
abstinere à cibis quos Deus | abstinere à cibis, quos Deus creavit ut iis

Sicut ex carne per ignem cauterii corrupta egreditur putredo : ita ex conscientia per ignem perversæ voluntatis ulcerata egreditur falsa dæmoniorum doctrina. D. Thomas.

Quàm timenda itaque, et ab omnibus cavenda tum mentis curiositas, tum cordis perversitas : curiositas mentis, inquam, ne spiritibus erroris aurem præbeat ; perversitas autem cordis, ne pervertat et mentem !

3. *Prohibentium nubere, abstinere à cibis...* Est hic ellipticus contrarii, scilicet præcipientium abstinere.

Omnibus generatim depictis hæresibus et hæresiarchis, nunc duas specialim notat hæreses, quæ jam tum initium ceperant, ait D. Chrysostomus.

Manichæi quidem docuerunt nuptias à malo Deo, seu dæmone institutas ; carnem, vinum, etc. ab eodem malo Deo creata, ac proinde mala esse et hominibus cavenda, ne illorum inficiantur usu.

Sed non primus id docuit Manes ; Apostolorum enim tempore hoc ipsum docuere Simoniani et Saturniani, Ebionitæ ; deinde docuere Marcionitæ, Encratitæ, Manichæi. Vide Corneliolum à Lapide, Estium, Tyrinum.

Hos primos hæreticos verisimiliter Timotheo designat Apostolus.

Fortè et alios ex scholâ pythagoricâ natos, quorum præcipui erant Magi, et ab animalium esu abstinabant.

Fortè et ipsum Apollonium Thyasæum, qui fuit pythagoricus et magus, et qui, Timotheo vivente, ivit Ephesum.

ANIMADVERSIO IN NOSTRATES HÆRETICOS. — Sed sanè ridicula est hæreticorum temeritas, quæ hos errores Ecclesiæ catholicæ audet impingere, cum ipsa veritates doceat his erroribus oppositas.

D. Paulus loquitur de hæreticis qui nuptias damnabant ut illicitas, à dæmone institutas.

Ecclesia nuptias laudat ut bonas : matrimonium reveretur ut sacramentum à Christo Domino institutum, illudque docet sanctum, magnum, honorabile.

Equidem virginitatem ei præfert, ut honorabiliorem et pretiosorem : sed argentumne damnat qui ei præfert aurum ?

Quinimo, Ecclesia virginitatem ut matrimonio pretiosorem laudando, et matrimonium laudat ut pretiosum.

Etenim, ut bene Theophylactus ait, quod pretiosius est, pretioso pretiosius est ; et quod melius est, bono melius est, non malo.

Qui ergo potest, virginitatis aurum retineat ; si verò non possit, argentum matrimonii recipiat.

Sed, inquit, nuptias initiandis prohibet.

Fateor :

Ergo nuptias prohibet :

Hoc est novantium sophisma, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

Quasi quis diceret : Apostolus Paulus, cap. 5. 12. hujus epistolæ, viduarum conjugium damnat quæ post continentiae votum nubunt : ergo Paulus damnat conjugium.

Itaque Ecclesia non prohibet initiandis nuptias quasi malas ; sed cælibatum initiatis præcipit, ut suo statui convenientiorem : hunc autem statum nulli præcipit.

D. Paulus loquitur de hæreticis, qui cibos prohibebant ut malos,

cum gratiarum actione utantur fideles et qui veritatem cognoscunt.

creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem.

Verum quippe est, quia quidquid à Deo creatum est, secundum se bonum est; et ideo nihil rejiciendum tanquam malum, si cum gratiarum actione sumatur ad cibum.

4. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur;

Illius præterea usus sanctificatur, sitque Deo gratus per verbum Dei et orationem.

5. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem.

Ecclesia docet omnia à Deo creata esse et bona.

Quorundam tamen ciborum abstinentionem certis diebus mortificationis et penitentiae causâ, laudat et præcipit.

In hoc quid mali?

Nonne Deus Adamo prohibuit boni fructus esum?

Porro, sicut hæc Ecclesiæ praxis et doctrina de cælibatu et de ciborum abstinentione nova non est, sed cum eâ cœpit et crevit; sic et hæc hæreticorum calumnia cœpit primis Ecclesiæ temporibus. Eam refutârunt sancti Patres, D. Hieronymus, lib. 1. adversus Jovinianum; D. Augustinus, l. 3. contra Faustum, cap. 5 et 6. Videatur etiam D. Joannes Chrys. hic pag. 480.

Prohibentium nubere, abstinere... Id est, illi falsidici, hypocritæ et conscientia cauteriati prohibebunt matrimonium contrahere; hoc in Saturnianis completum esse docet D. Irenæus, lib. 1, cap. 22: nubere et generare à Saturnâ dicunt esse.

Et præcipient à multis abstinere cibis; et hoc de Saturnianis dicit D. Irenæus: Multi ex his qui sunt à Saturnino, ab animalibus abstinere, perfectâ hujusmodi continentia seducunt multos.

Quos Deus creavit ad percipiendum...

Primi erroris malitiam, quasi per se notam, prætermittit Apostolus; secundi verò malitiam detegit et refutat.

Primò, ex intentione Dei creatoris, qui cibos omnes creavit, ut fideles et illi qui veritatem noverunt, illis utantur cum benefactoris laude et benedictione.

4. *Quia omnis creatura Dei bona est...*

Secundò ex natura rei creatæ, quæ bona est,

Vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona...

Itaque nihil rejiciendum ut ex se malum, sed cum gratiarum actione recipiendum.

5. *Sanctificatur enim...*

Tertiò, ex bono fidellum usui; quasi diceret: Præterquam quòd in se bonus est cibus et à Deo creatus, illius præterea usus sanctificatur, Deo consecratur, sitque gratus, per benedictionem et preces quas ante ciborum sumptionem præmittimus.

OBSERVATIONES MORALES. — Ad tuâ ædificationem adverte tria hæc:

Intentionem Dei creatoris, ut in eorum usu nostram in illum religionem exerceamus, corque nostrum, quasi victimam, in gratiarum actionem ei offeramus.

Attende quomodo huic omnium Creatoris intentioni respondeas: Deumne laudas dum ejus creaturis uteris? Benefactorine gratias agis? an temetipsum offers gratitudinis ergo?

6. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam assecutus es.

Hæc si doceas fratres, ostendes te bonum Jesu Christi ministrum, innutritum verbis fidei et sanæ doctrinæ, id est, in vera fide et sana doctrina quam perfectè didicisti :

Hoc faciunt qui verè, id est, qui vitâ, opere et corde sunt fideles.

Sed hèn i quot infideles in christianismo, qui de Deo creatore, dum ejus creaturis utuntur, ne quidem cogitant i

Quot ingrati qui Dei creaturis ad Creatoris offensam abutuntur i

Hanc utramque ingratitudinem cave.

Adverte creaturæ naturam :

Bona est, quia divinæ bonitatis est quædam effusio atque participatio.

Hanc itaque Dei bonitatem in omni creaturâ intueri et dilige.

Creatura, ut bonitatis divinæ effusio et participatio, naturale quoddam est Esse divini sacramentum ;

Deum quippe continet, sicque tegit, ut et ipsum nobis exhibeat semper et ubique.

Deum itaque in omni creatura ut bona, mirare, reverere, adora.

Attende ad modum quo sanctificandus est creaturarum usus, per *verbum Dei et orationem*.

Per verbum Dei, quo benedicitur ante sumptionem ;

Per verbum Dei, cujus lectione et meditatione quasi conditur in ipsa sumptione ;

Per verbum Dei, quo gratiæ aguntur post sumptionem.

Hæc praxi omnis nostra vita sanctificabitur, omniaque nostra opera Deo grata erunt et nobis meritoria.

Obiter nota antiquum morem benedicendi per signaculum crucis, pluries hic à dño Joanne Chrysostomo commemoratum.

Signum illud crucis imprime, ait, gratias age, Deo gloriam refer.

Nihil immundum, si cum gratiarum actione percipitur crucisque signaculo. Idem Chrysostomus.

6. Hæc proponens fratribus....

Hanc de cibus doctrinam fratribus proponens, ostendes te fidelem Christi ministrum : Gr. diaconum.

Enutritus verbis fidei.

Gr. *ἐντρέφωμαι*, innutritus ; quasi diceret : In ipsius fide, et pietatis sinu educatus.

Potest etiam verti, enutrens, scilicet alios ; est enim participium medium.

Hæc ergo proponens, ostendes te verè à pueritia in sacris Scripturis conversatum, et in sana doctrina quam continuè sectatus es.

Fides ad credenda refertur, doctrina ad facienda.

Hinc collige primò, quòd ministri fidelitas, non in docendis tantùm fidei mysteriis consistat, sed et in communibus etiam et naturalibus actionibus sanctificandis.

Docenda sunt quidem religionis mysteria, sed docendus etiam modus opera nostra per religionem sanctificandi.

Collige secundò, quòd verbum Dei sit animæ cibus.

Idco continuè legendum, sedulò meditandum et quasi ruminandum, ut digeratur ; et in nostram quasi substantiam convertatur, sicque per illud nutriamur, et alios nutriamus.

(Talis cūm sis, enutritus scilicet in verā fide, etc.) has fatuas et aniles falsidicorum fabulas contemne : te autem exerce in solida pietate (quam parit vera fides).

Exercitatio etenim palæstrica parum et modico tempore juvat : pietatis autem exercitatio ad omnia utilis est : ipsi enim Deus promisit hujus et futuræ vitæ bona.

7. Ineptas autem et aniles fabulas devita : exerce autem teipsum ad pietatem.

8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est ; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ.

7. *Ineptas autem et aniles fabulas...* quasi diceret :

Talis itaque cūm sis, in vera fide et sana doctrina enutritus, has fatuas et aniles falsidicorum fabulas devita, contemne, rejice.

Fabulæ sunt, quia ad nutum composiæ :

At fabulæ ineptæ, inanes, nihil veri continentes aut docentes, ideo aniculis relinquendæ.

Tu verò, ô verbo Dei enutrite, exerce teipsum in solida pietate quam parit vera fides, seu verbum Dei.

Gr. *γυμνάσιον*, id est, exerce te, quasi athleta et pugnile Christi, in arena aut stadio veræ pietatis, ut illius bravium assequaris.

Græcis scribens Apostolus, ad Græcorum sæpè palæstras alludit, eisque christianæ pietatis palæstras et certamina comparat ; ita 1. Cor. 9, n. 24, 25. *Nescitis quòd ii qui in stadio currunt, etc.*

Et meritò : pietas enim exercitio assiduo et laboribus continuis vult acquiri.

Exercitatione nobis opus est, sed dignā, sed spiritali, ait D. Chrysostomus.

8. *Nam corporalis exercitatio...* Gr. *γυμνασία*, id est, nam palæstrica exercitatio luctaque gymnastica parum et modico tempore juvat, scilicet, vel ad sanitatem corporis tantum, vel ad aliquod temporale et corruptibile bravium.

Pietas autem ad omnia utilis est.

Pietatis autem exercitatio ad omnia utilis est, nunc et in futuro : ipsi quippe Deus promisit hujus et futuræ vitæ bona.

Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. Matth. 6, n. 33.

Per pietatis exercitium intellige studium veræ et internæ devotionis excitans ad fidem, spem, timorem, amorem sincerumque Dei cultum.

NOTÆ LITTERALES ET MORALES. — Vera pietas ad omnia utilis est : in eam etiam hujus vitæ felicitas consistit.

Qui enim nullius peccati conscius, veræ pietati stndet ; hic crescit in gratia, gaudet in pace bonæ conscientie ; spiritualibus bonis perfusus, fruitur Deo, in quo delectatur per gratiam et spem bonam, donec eo per gloriam fruatur, et in ipso et per ipsum vita vivat æterna.

Itaque ad omnia utilis est pietas, ad animæ sanitatem procurandam, ad beatæ vitæ æternitatem comparandam, ad alios edocendos, et ad salutem adducendos.

Hinc, ubi promissionem legimus, Gr. *promissiones* habet, tum quia multis in locis sacræ Scripturæ continentur, tum quia per eas hujus et futuræ vitæ bona nobis promittuntur.

Centuplum hic accipietis, et vitam æternam possidebitis. Matth. 19,

9. *Fidelis sermo*, et omni acceptione dignus. | Hoc quod de pietate dico, certissimum est, et fide dignissimum.

10. *In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est* | Cur enim nos, Christiani, hujus vitæ labores libenter sustinemus et hominum probra cum gaudio patimur, nisi quia spe-

Centuplum, intellige bonorum temporalium, si ad salutem conducant; vel bona et gaudia spiritualia, quæ temporalia longè superant.

Quidam hanc exercitationem corporalem explicant de jejuniis; sed profectò errant: neque enim corporalis est exercitatio, jejunium, sed spiritualis, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theodoretus et Theophylactus.

Adde quòd de jejuniis nihil præcessit, et quòd jejuniis sicut et pietati promissa sit vita æterna. Matth. 6. 18.

Si quis tamen cum divo Thoma qui falsum secutus est Ambrosium, per exercitationem corporalem intelligat jejunium et pœnalia corporis exercitia, hic dicere debet quòd ea divus Paulus non rejiciat, sed minora pietate bona ducat, quippe quæ bona sunt et utilia, sed in suo gradu.

9. *Fidelis sermo*..... certissimum est id quod de pietate et de promissione pietati hic et in futuro facta dixi.

Vide dicta cap. 1, n. 5. et cap. 3, n. 1.

Hoc D. Paulus addit, sicut D. Joan. Apoc. 25. ubi dixit, *regnabunt in secula seculorum*, statim addit, *fidelissima et vera sunt hæc verba*.

Et meritò sanè; hujus enim veritatis oblitio, aut vacillans et infirma fides, est omnium ferè defectuum causa; sicut è contra, hujus veritatis firma fides et certa persuasio est omnium virtutum et præsertim patientiæ causa, ut patet ex sequentibus.

10. *In hoc enim laboramus.*

Cur enim nos Apostoli et omnes Christiani et agimus et patimur? cur hujus vitæ labores et ærumnas tam libenter sustinemus? cur aliorum hominum probra et persecutiones cum tanto gaudio patimur?

Quia speramus in Deum vivum...

Novæ quia speramus in Deum, vitæ fontem, et consequenter hujus præsentis et æternæ vitæ largitorem, à quo utriusque vitæ bona speramus?

NOTÆ LITTERALES ET MORALES.—Nota primò, in *Deum vivum*, et ideo videntem, nos et omnia nostra influentem, et adjuvare paratum, et ubi et quomodo expedit adjuvantem.

Nota secundò, in *Deum vivum*, id est, æternum et immortalem: idcò semper remunerantem.

Hic, sæpe numero milites qui pro Imperatore pericula subière, illo laterim defuncto, mercedem amittunt: noster autem Rex semper vivit; itaque semper dat, semper remunerat. D. Chrysostomus, Theophyl.

Hæc veritas ad patientiam mirum in modum excitat.

Deus vivit, me videt, me penetrat, in ejus oculis et corde sum et patior.

Quid timeo, in oculis omnipotentis Dei patior.

Dens semper vivit, vitæ fons est.

Quid amitto, in ejus corde moriens, qui vita est et vitæ fons; et qui mihi vitam mortalem eripit ut vitam donet æternam?

Ab eo vita, ab eo omnia temporalia bona; ipse dedit, ipse aufert, ipse restituet in æternum.

Qui est Salvator omnium, id est, omnium quidem hominum Salvator est.

Pro hæc vita conservanda illis necessaria suppeditat.

ramus in Deum semper vivum, qui quidem omnium hominum salvator est, et maxime fidelium (quibus æterna præmia promisit et largietur).

Hæc omnia supradicta (licet juvenis, tamen ut episcopus) cum auctoritate doce,

Ut autem juventutem tuam nemo contemnat, esto fidelium exemplar in sermonibus seriis, in suavi conversandi modo, in charitate, in fide, in castitate.

Usque dum veniam ad te, sedulam operam nava in legendis sacris Scripturis, in exhortandis et docendis fidelibus.

Salvator omnium hominum; maxime fidelium.

11. Præcipe hæc et doce.

12. Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ.

Pro æterna vita comparanda, illis, quantum est ex se, media exhibet, quibus, si velint, possint salvari.

Sed maxime fidelium.

Hic specialiter eis providens, eis specialiter attentus.

Ecce oculi Domini super timentes... et in eos qui sperant... Psal. 32. 18.

Eos specialiter diligit; eos in afflictionibus per internas gratias solatur, sustinet et erigit æternorum spe.

Cum ipso sum in tribulatione.

At pro futura vita maxime fidelium Salvator est; eis enim fidem, spem, gratiam, proxima salutis auxilia nunc confert: et reverà aliquando salvabit verè fideles, id est, qui in fide per dilectionem operante perseverant.

11. Præcipe hæc et doce, scilicet, ut in pietate exerceantur, ut expectent remunerationem, ut agonothetam respiciant. Theodoretus.

Vel, omnia superiùs dicta præcipe, et licet juvenis, tamen ut episcopus, cum auctoritate doce, seu præcipiens doce.

12. Nemo adolescentiam... Gr. juventutem.

Νέτρος, ætas senectuti opposita.

Tunc presbyteri verè erant presbyteri, seu senes, et ætatis provecæ.

Quia verò Timotheus ante solitam ætatem, Spiritu sancto revelante, factus fuerat episcopus; hinc illum monet, ut morum gravitate suppleat quod deerat ætati.

Quasi diceret: Ut juventutem tuam nemo spernat (erat autem annorum circiter triginta, ait Cornelius à Lapide), sed ut omnes te reverenter audiant.

Exemplum esto fidelium, esto fidelibus exemplar vitæ.

In verbo, sermones tui sint graves et seri.

In conversatione, id est, tua cum proximis conversatio suavis et honesta sit.

In charitate, in fide, in castitate: tua erga eos charitas affectuosa simul et efficax, tua fides sincera, vita pura et casta.

Felix illa juvenus quæ senectutis virtutibus decoratur!

Senectus venerabilis est non diuturna... cani autem sunt sensus hominis... Sep. 4. 8.

13. Dum venio, attende lectioni...

Usque dum veniam, et te plenius instruam, esto sedulus in lectione sacrarum Scripturarum.

14. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Noli negligere donum quod est in te, quodque tibi collatum est, cum, juxta Dei revelationem, manus imposuerunt tibi presbyteri, id est, episcopi.

15. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Hæc meditare, et esto totus in illis, ut tuus tum in pietate, tum in scientiâ profectus pateat omnibus.

16. Attende tibi et doctrinæ; insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. Attende tibi ipsi (quod benè vivas), et gregi (quod benè doceas); in his duobus sta et persevera: hoc si feceris, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt salvabis.

Inde habetis ut alios consoleris et doceas, seu, ut fideles privatim exhorteris et soleris, publicè doceas.

Quod uni dicit, omnibus pastoribus et doctoribus dicit: *attende lectioni* Scripturarum. Liber est sacerdotalis, ait Ambrosius; substantia sacerdotii nostri, S. Dionysius, à Cornelio à Lapide citatus.

Exhortare privatim, publicè doce.

14. *Noli negligere gratiam.* Gr. χάρισμα, donum gratuitum, pastoralis officio exsequendo necessarium, quod tibi collatum est, etc., scilicet donum docendi, exhortandi, Scripturas interpretandi, etc.

Admonet ut collata sibi dona applicet ad usum, legendo, hortando, docendo.

Quæ tibi data est per prophetiam, id est, quando, Spiritu sancto inspirante, factus es episcopus, per impositionem manuum mearum et cæteris presbyterorum.

Paulus ipse manus imposuit Timotheo, secundæ Tim. cap. 1, et cum eo cæteris virorum apostolicorum, id est, episcoporum.

Hinc episcopus per tres episcopos consecratur.

Si hoc monitu indiguit sanctus Timotheus, per Spiritum sanctum factus episcopus, quantò magis omnes quorum vocatio certissimè non fuit ita divina.

15. *Hæc meditare....* et sic in illis totus esto, ut omnes cognoscant quantum profeceris, non in vitâ tantum, sed et in verbo doctrinæ, ait Theophylact. id est, in pietate et doctrina.

16. *Attende tibi* (ut benè vivas) et *doctrinæ* (ut benè doceas), in hisque duobus persevera.

Hoc enim faciens, id est, si feceris, et teipsum salvabis et eos qui te audiunt.

Prælati sanctè vivens, sanè docens, sua et suorum salus erit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite, alia speciatim spectant ad Ecclesiæ ministros, alia ad omnes prorsus fideles.

PRIMO. — Omnis sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ minister attendat ad hæresium enormitatem, de quâ, n. 1 et 2.

Ut hinc omnem horreat hæresim, et duo vitia caveat ad eam ducentia, scilicet, mentis curiositatem et cordis perversitatem. Vide dicta ad n. 1 et 2.

Discat ex n. 6. quòd ministri fidelis non sit tantùm mysteria docere; sed et modum omnes actiones, etiam communiores et necessarias sanctificandi.

A n. 8. quòd ante omnia debeat pietati studere, quæ ad omnia utilis est, ad hujus et ad futuræ vitæ felicitatem.

A n. 12. quòd omnibus exemplar esse debet sanctæ conversationis.

A n. 13. quòd sanctæ Scripturæ lectioni et populorum exhortationi debet sedulò vacare.

A n. 16. quòd sanctâ vitâ et sanâ doctrinâ, sua et suorum salus erit.

Secundo. — Omnis verè fidelis et Christianus attendat ad modum quo Dei creaturis ntitur.

Primò, Deus cibos creavit ut illis cum Dei laude ntamnr.

Quomodo hinc beneficæ intentioni Creatoris respondes?

Secundò, omnis creatura est quædam divinæ bonitatis in nos effusio, et naturale divini Esse sacramentum.

An Deum in illa revereris? an illa cum Dei amore nteris?

Tertiò, oratio debet omnium nostrorum ciborum esse condimentum.

An revera cibos oratione condis? Vide dicta ad n. 5.

Attendat et omnis fidelis ad omnimodam pietatis ntilitatem, de qua n. 8, ut pietatem omnibus præferat.

Attendat denique, et penetret quantum sit nobis bonum Deo semper vivo, et ideo nos semper videnti, nos semper remunerare potenti, servire.

Hincque in Dei servitio magis ac magis ferveat. Vide n. 10.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

PRIMO.

TIMOTHEUM instruit quomodo singulos fideles, pro ætate, sexu et gradu debeat admonere, *ŷ. 1, 2.*

SECUNDO.

Circa viduas, pro vario earum statu, specialia dat illi monita.

Vult ut verè viduas, id est, desolatas nutriat sumptibus ecclesiæ, *ŷ. 3.*

Viduis divitibus, filios aut nepotes habentibus, præcipit ut suam familiam benè instruant et piè regant, *ŷ. 4.*

Redit ad veram viduam, ejusque pia notat exercitia, *ŷ. 5.*

Viduam verò voluptuosam asserit coram Deo mortuam esse, *ŷ. 6.* Conditiones assignat requisitas, ut quæ vidua inter ecclesiasticas reponatur. *ŷ. 9, 10.*

Juniores ex illarum numero excludit, quia rarò castæ, et sæpè vitiis ex otio nascentibus deditæ, *ŷ. 11, 12, 13.*

Præstat ut vel nubant, *ŷ. 14, 15,* vel à suis propinquis, si quos habent divites, alantur, *ŷ. 16.*

TERTIO.

Bonis presbyteris pro dignitate et labore vult abundantius provideri; vetat in eos accusationem temerè recipi, *ŷ. 17, 18, 19;* publicè tamen peccantes, quicumque sint, arguantur publicè, *ŷ. 20.*

QUARTO.

Timotheum per sacratissima quælibet obtestatur, ut in judiciis æquum se præbeat, *ŷ. 21.*

Ut nulli, sine diligenti examine prævio, manus imponat, *ŷ. 22,* sed de bonis et malis ordinandorum operibus inquirat accuratè, *ŷ. 24, 25.*

Ad castitatem sollicitè servandam hortatur; ne tamen meram propterea bibat aquam, sed modico utatur vino, propter infirmitates, *ŷ. 23.*

CAPUT QUINTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

ÆTATE seniore[m] ne oburgaveris; sed blandè et reverenter admone, sicut filius qui suum admonet patrem; juvenes blandè, ut fratres, hortare.

Majores natu mulieres mone, ut matres; adolescentulas hortare, ut sorores, cum omni puritate.

Viduas, quæ verè sunt viduæ, ale et sustentata.

1. **S**ENIOREM ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres;

2. Anus ut matres, juvenulas ut sorores, in omni castitate.

3. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.

CAP. V. 1. Seniore[m], scilicet ætate, non dignitate, ut indicant sequentia.

Ne increpaveris: verbum græcum significat, seculi ne plagam inferas, plagam scilicet verborum, non verberum.

Id est, senem ne oburgaveris; ne durè et acriter correxeris.

Sed blandè, leniter et cum aliquâ reverentiæ notâ admone, sicut filius, qui suum patrem admonet.

Grave et molestum est argui, maximè cum senex arguitur ab adolescente, ait D. Chrysostomus.

Hæc Apostoli monitio de vulgari senum correptione intelligenda est: quando enim gravia sunt illorum peccata et scandalosa, junioresque ad interitum trahentia, tunc acriter sunt increpandi, ut ait divus Gregorius Magnus, Januarium, episcopum senem increpans. Epist. 1, l. 7, inductione 2.

Quia, ut ait D. Thomas hic, senex propter excedentem malitiam perdit honorem senectutis, et tunc increpandus.

Juvenes, ut fratres.

Et hic Timotheum lenitatis admonet, ut scilicet ætatis frenaret audaciam, inquit D. Chrysostomus.

2. Anus ut matres.

Idem vult ætatum discrimen in mulieribus observari, cum hoc addito, ut adolescentulas alioquatur cum omni castitate;

Scilicet, in corde, in oculis, in verbis, in gestu, in modo.

Ne ex blanditiis malo amoris, vel saltem suspicioni pateat aditus.

Si hoc Timotheo præcipit, consideret quisque qualiter conversari debeat, ne umbram quidem occasionis columnari volentibus det, ait D. Chrysost.

Duo enim mulieribus cavenda sunt extrema, scilicet, indiscreta durities, et nimia mollities.

Infirmus est sexus; ne sis ergo durior:

At magis infirma caro; ne sis ergo blandior.

Hinc cum omnimodâ castitate, internâ et externâ, conversandum; præcavendo etiam ne, vel ob tempus, vel ob locum, orlatur suspicio.

3. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.

Viduæ quæ verè, et secundum nominis etymologiam, viduæ sunt, id est, desolatæ, n. 5. seu ab omni auxilio destitutæ;

Honora, id est, ale, sustentata, adjuva.

4. Si qua autem vidua filios
aut nepotes habet,
disceat primum domum suam
regere,

Si qua autem vidua, viro quidem orbata,
sed facultatibus non destituta, filios aut fi-
liorum filios habet;
Hæc ante omnia disceat familiam suam,
hos scilicet filios aut nepotes, plè instruere
et regere;

Honor, in Scripturis, frequenter sumitur pro alimentorum et vitæ necessariorum subministratiōe: ita hujus capituli n. 17 et Matth. 15. Dominus Jesus præceptum parentes honorandi, de obligatione alendi interpretatur. Itaque, verè viduas, desolatas et omnibus subditiis destitutas, ale et sustentat, scilicet de largitionibus Ecclesiæ.

Ecclesia miserorum mater, miseris semper est misera: hinc viduas Ecclesia nascens aluit.

Ilic autem erga eas præcipitur honor, oppositus despectui: de quo Act. 6, n. 1.

4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, disceat...

(OBSERVATIO LITTERALIS. — Hujus versiculi sicut duplex est lectio, ita et duplex sensus:

Prima lectio quam nostra Vulgata sequitur, est illa quam apposui: *si qua vidua... disceat*, in singulari.

Hujusque nostræ lectionis sensus est quem in paraphrasi expressi: Si qua vidua, viro quidem orbata, sed facultatibus non destituta, filios aut filiorum filios habet: hæc ante omnia disceat familiam suam, hos scilicet filios, aut filiorum filios instruere et regere, etc. Vide reliqua in paraphrasi.

Secunda lectio, quam habet Græcus hodiernus et quam sequuntur multi, est hæc:

Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discant... in plurali;

Hujusque lectionis sensus:

Si qua vidua filios aut nepotes habet, discant hi scilicet filii et nepotes pietatem in familiam suam, matrem, vel aviam suam, in primis et ante omnia exercere: et suis parentibus reddere quod ab eis in infantia sua receperunt, id est, nutrant illos senes, sicut ab eis nutriti sunt infantes.

Juxta hunc sensum, vult Apostolus quòd antequam talis vidua inter viduas ecclesiasticas, seu ecclesiæ sumptibus nutriendas reponatur, ipsius propinqui illam, quantum poterunt, nutrant et adjuvent; et hæc filiorum pietas in matrem, vel aviam suam, Deo grata erit.

Huic sensui favent, non græcus tantum textus hodiernus, sed et syriaca, æthiopica et arabica versio, quæ omnes habent, *discant*.

Hunc sensum sequuntur, inter Græcos, Theophylactus et OEcumenius; inter Latinos, D. Hieronymus et Estius.

Fateor quòd hic sensus aliquandiu mihi placuerit, quia valde appositus, et magis continuus videbatur.

Animum tamen suspendi, tum propter auctoritatem nostræ Vulgatæ ab Ecclesia approbatæ, tum propter auctoritatem D. Augustini, Primasii, Ambrosii et aliorum antiquorum, qui legerunt, *disceat*.

Idò et maxime propter auctoritatem D. Chrysostomi et Theodreti, qui licèt in plurali, *discant*, legerint, de vidua tamen collectivè sumpta, non de filiis, id explicant.

Satis enim frequens est in collectivis nominibus, ut transitus fiat à singulari ad plurale, et à plurali ad singulare.

Animo itaque sic suspensio propter auctoritates quasi æquilibrantes, tex-

Sicque educationis beneficium, quod à parentibus accepit, in filios refundere :

Hoc enim opus est Deo gratum.

Quæ autem verè vidua est, id est, desolata et omni auxilio destituta, in Deum speret opitulatorem, et obsecret assiduè, orationi vacans nocte et die.

et mutuam vicem reddere parentibus :

hoc enim acceptum est coram Deo.

5. Quæ autem verè vidua est et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

tum accuratiùs legi et relegi ; seriàque lectione animadverti quòd Apostolus de viduis præsertim ecclesiasticis acturus, agat et per occasionem de quibuscunque aliis viduis.

Viduam itaque in triplici, imò quadruplici statu, considerat.

Sunt viduæ verè viduæ, id est desolatæ, et ab omni auxilio destitutæ.

Sunt viduæ, viro quidem orbatæ, sed facultatibus non destitutæ, et quæ filios habent.

Sunt viduæ quæ pauperes quidem sunt, sed quæ propinquos divites habent, à quibus alii possunt.

Sunt et viduæ quædam, quæ in viduitate restant ut deliciosiùs vivant, nempe, ut à mariti jugo liberæ, faciant quidquid placuerit.

Et de omnibus his viduis in hoc capite loquitur Apostolus.

De verà viduâ, n. 3 et 5.

De viduâ facultates et filios habente, n. 4.

De viduâ paupere, sed propinquos divites habentes, n. 16.

De viduâ voluptuosâ, seu, quæ vidua manet ut deliciis vacet, n. 6.

Ex hac autem distinctione mihi lumen affulsit, Apostolicæ mens clariùs apparuit, et nostri interpretis lectionem retinendam et præferendam sine hæsitatione judicavi.

Itaque, credo quòd D. Apostolus, ubi de viduâ verè viduâ, seu desolatâ, incipit agere, n. 3; antequam illam definiat illiusque pia notet exercitia, n. 5; statim quasi per occasionem (quod apostolo frequens,) de vidua divite et filios habente agit, n. 4.

Huicque viduæ præcipit ut suam pietatem in primis exerceat in filiorum suorum educatione, et in suâ bene regendâ familiâ.

Pauperes quidem viduæ, viro et filiis orbatæ, instant orationi, Deoque soli vacent.

Divites verò viduæ et quæ filios habent, suam in primis pietatem in filiis suis plè et sanctè educandis collocent : hoc enim acceptum est Deo...

5. Quæ autem verè vidua est...

Nunc veram describit viduam, de quâ, n. 3, cœpit agere, ejusque pia designat officia.

Quasi diceret : Ea porrò verè vidua est, quæ est desolata, id est, ab omni prorsus auxilio viri, filiorum, nepotum, propinquorum et rerum omnium destituta.

Ecce vera viduitas, vacuitas, desolatio.

ἡρπᾶ, vidua, à verbo ἡρπᾶν, desolare.

Hæc rerum omnium vidua, ad Deum confugiat, in eum speret, illique noctu et die, quantum fieri potest, orationibus adhæreat.

Deum rerum omnium vice habeat.

Ecce veræ viduæ plam occupationem.

6. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est.

7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint.

8. Si quis autem suorum et maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.

At vidua deliciis dedita, mundo vivens, Deo mortua est.

Et hæc quæ dixi omnibus viduis præcipe et explica, ut eas nullus jure possit reprehendere.

Si quis autem, vel si quæ sibi sanguine junctis, et maximè sibi cohabitantibus, non prospicit; fidem christianam quam profitetur hæc suâ duritiâ negavit, et hæc in parte deterior est infideli, qui suos curat.

9. Nam quæ in deliciis est... Gr. at voluptaria. Syr. illa verò quæ versatur in deliciis.

Quia nonnullæ viduæ Ideo viduæ manent, non ut Deo vacent, nec ut filios, si quos habent piè educant, sed ut deliciosius vivant, et à mariti potestate solutæ, liberius faciant quod illius libuerit;

D. Paulus, ut eas corrigat, et à tali genere vitæ, christianismo oppositæ, deterreat, tales viduas Deo mortuas esse pronuntiat.

Sicut vera vidua et desolata, mundo mortua, Deo vivit; sic è contra, vidua voluptaria seculum spirans, vanitatisque vacans, mundo quidem vivit, at Deo et coram Deo mortua est.

Gratiæ vitam, quæ Deus est, perdidit.

Sicut enim anima vita corporis est; sic animæ vita Deus: sicut moritur corpus quando emissa est anima; sic, amisso Deo, mortua est anima. Vide sanctum Augustinum, tract. 47 in Joan.

Hæc autem Deum amisit: ergo mortua.

7. Et hoc (Gr. hæc) præcipe.

Hæc quæ dixi de viduis, tum divitibus, tum pauperibus, tum voluptariis; hæc, inquam, omnia illis omnibus præcipe et explica, ut nullus eas jure possit reprehendere: seu, crimen eis objicere.

8. Si quis autem suorum..... hoc dicit in omnes utriusque sexûs qui suos negligunt. Comprehendit ergo et voluptuosas et alias de quibus, n. 4, si suos non piè regant: et viros etiam qui suos non aiebant, sed eos sinebant Ecclesiæ esse oneri.

Si quis, vel quæ, suis, id est, sibi sanguine conjunctis, et maximè domesticis, seu sibi cohabitantibus non prospicit, curando ut habeant animæ et corpori necessaria.

Fidem negavit, id est, christianismum quem profitetur, hæc suâ duritiâ factoque crudeli, destruit; et hæc in parte deterior est infideli, qui suos, naturali instinctu et pietate, curat.

Ideo itaque deterior, quia inhumanior, et quia fide instructus, non facit quod infideli facit pietate tantùm naturali ductus.

Itinc collige primò, Christiani peccata enormiora, quia transgreditur Del voluntatem sibi meliùs notam.

Collige secundò, quòd operibus nostris possimus per omnia credere, et per omnia fidem abnegare.

Credimus, si juxta fidem operamur.

Fidem abnegamus, si fidel contraria faciamus.

Fidei abnegationem, apostasiam horremus verbalem; realem non horremus: linguâ fidem profiteremur, factis negare non erubescimus.

Collige tertio, quanta debeat esse omnium quidem, sed maximè prælatorum, patrum, dominorum cura de suis; et ad hæc terribilia D. Pauli

Vidua in catalogo viduarum ab Ecclesia alendarum adscribenda sexagesimum attigerit annum, secundas non experta nuptias,

Quam bonorum operum fama comitetur, si filios piè educavit; si sanctos peregrinos hospitio recepit, eorumque pedes lavit; si afflictis subministravit necessaria ad solatium; si omnes bonorum operum occasiones prosecuta est.

Juniores verò viduas ne recipias in dicto catalogo; quia, cum Ecclesiæ copiis sagi-

9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

10. In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

11. Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim

verba exspergefacti, paveant ob suas de suis negligentias: *Fidem negavit...*

9. *Vidua eligatur non minus sexaginta...* Agit hic de viduis ecclesiasticis, seu publico Ecclesiæ sumptu alendis, variasque conditiones assignat necessarias ut quæ in earum cœtum aggregetur.

Tunc ergo cœtus erant viduarum ætate et sanctitate venerabilium, continentia voto obstrictarum, simul commorantium, perpetuo Dei et Ecclesiæ obsequio insistentium.

Hæ viduæ ex fidelium oblationibus alebantur, sicut et ecclesiastici.

Ex illis eligebantur diaconissæ, quæ cæteris præsent, mulierum in templis conventui invigilarent, quæ Imperitis instruerent, quæ baptizandas juvarent: hæc ex Tyrino qui citat auctores.

De his agit etiam Cornelius à Lapide, Estius, etc.

De his ergo viduis agitur et de conditionibus ad earum cœtum requisitis.

Prima, ut sit sexagenaria, quia laboris tunc sunt incapaces, continentia verò capacissimæ.

Secunda, ut sit univira, seu secundas nuptias non experta: sit casta.

10. *In operibus bonis testimonium habens...*

Tertia, ut publico bonorum operum testimonio publicum beneficentiæ subsidium promeretur.

Quædam autem specificantur opera bona

Si filios piè et sanctè educavit.

Si sanctos, peregrinos et viatores hospitio recepit, eorumque pedes lavit, et alia infima erga illos exercuit ministeria.

Si patientes adjuvit quantum potuit, pecuniis, patrocínio et intercessione, ait Theophylactus.

Si omnes bonorum operum occasiones sit prosecuta, ita ut nec voluntas, nec amor defuerit, si fortè defuit facultas, aut occasio.

11. *Adolescentiores autem...*

Sexagenariis minores viduas à dicto catalogo rejice, ne recipias, ob duo:

Primò, quia pleræque castitatem diu non servant, sed saginata, lasciviant et nubere volunt.

Secundò, quia multis etiam aliis in rebus pleræque peccant, otiosæ, discursatrices, etc.

Cum enim luxuriata fuerint.

Gr. cum enim lascivierint: verbum græcum significat præ delictis lascivire, ferocire.

Syr. lasciviant enim sibi adversus Christum.

luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt :

12. *Habentes damnationem*, quia primam fidem irritam fecerunt.

13. *Simul autem et otiosæ* discunt circuire domos : non solum otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet.

14. *Volo ergo juniores nubere*, filios procreare, ma-

nate fuerint, in Christum sponsum recalcitrant, et homini mortali nubere volunt :

Hincque damnationis meritum habent, quia fidem quam Christo, sponso suo, primum dederunt, irritam fecerunt, seu violaverunt.

Præterea, otiosæ assuescunt cursitare per domos : parum est otiosas vagari, sed et garrulæ sunt, et rerum alienarum indagatrices ; loquuntur quæ non oportet.

Itaque malo ut nubant, matres sint, et filios pie educant, familiæ eam gerant,

Sensus est : eum sumptibus Ecclesiæ bene alitæ, saginatæ et Indelictatæ fuerint, lasciviant, recalcitrant in Christum ; et rejectâ continentis professione, homini mortali, in maximam Christi sponsi sui injuriam, nubere volunt.

Metaphora sumpta à jumentis, vel vitulis saginatis, quæ ferocinant, jugum exeunt et in dominum recalcitrant.

Sic et juniores viduæ, eum in lasciviam, deliciasque resolutæ fuerint, ait D. Chrysostomus, eum Indelictatæ fuerint, ait D. Cyprianus ; fœdus et pactum continentis quam Christo devoverunt violantes, nubere volunt.

Vidua Christum sponsum habet, sicut et virgo. Theophylactus.

12. *Habentes damnationem*... Syr. condemnatio earum statuta est, quippe quæ rejecerint primam suam fidem.

Id est, damnationis meritum habent, quia fidem fefellerunt quam Christo sponso suo dederunt. Ita D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Illam fidem, ait Tertull., lib. de monogamiâ quâ in viduitate inventæ et professæ eam, non perseverant : propter quod vult eas nubere, ne primam fidem susceptæ viduitatis postea rescindant.

Pater Amelotte citat S. Innocent. Primum, primâ epist., cap. 13, conc. Carthag. 4, cui aderat divus Augustinus, cap. 104.

Citat et divus Augustinus lib. 1, de adulter. conjug. cap. 24, etc.

Hinc bene colligitur quod Apostolorum tempore erant vota. Vide Cornelium à Lapide.

13. *Simul autem et otiosæ*...

Secundam dat rationem ob quam juniores viduas debeat rejicere : quia in otio nutritæ ab Ecclesiâ, nec laborare coactæ, sunt discursatrices, percunctatrices, etc.

Ex otio nascitur circumeursatio, garrulitas, curiositas et alia mulieribus, præsertim junioribus, frequentia vitia quæ in Christianis turpia.

Christiana mulier, quasi testudo, domum suam non deserat : domus curam habentes, ad Tit. 2. 4.

14. *Volo ergo juniores nubere*...

His omnibus consideratis, circa tales viduas duo statuit Apostolus.

Primum, ut nubant.

Volo ergo, id est, malo, præstat, melius est ut nubant et matres sint, quam incontinentes vivere ; et melius est ut filios suos nutrant, educant, domusque curam habeant, quam ut otiosæ circumeant verbosæ.

Longè præstat hæc facere quam illa : D. Chrysostomus ; quia, ait Apo-

quia sic nullum dabunt inimico pretextum ad maledicta.

Jam enim quædam à Christo aversæ, Satanam sunt secutæ.

Si quis, aut quæ fidelis viduas habet sibi agnatas, aut affines, illis subveniat, ne sint oneri Ecclesiæ; ut iis quæ reverà viduæ sunt et desolatæ necessaria possit subministrare.

Presbyteri qui bene præsent, et illi potissimum qui in verbo Dei evangelizando laborant, ampliori et abundantiori subsidio digni sunt.

Dicit enim Scriptura, Deut. 25 : Non in-

tres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ.

15. Jam enim quædam conversæ sunt retrò Satanam.

16. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia, ut iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat.

17. Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo et doctrina.

18. Dicit enim Scriptura :

stolus, nullam sic dabunt occasionem, nullumque pretextum inimico ad maledicta; nec se per Incontinentiam damnabunt.

Ita sancti Patres illud volo explicant : Volo : quia ipsæ volunt. D. Chrysostomus, Theophylactus.

Non viduas vetat esse Paulus, sed adulteras; quia melius est esse bigamum quàm scortum : D. Hieronymus, epist. 12, ad Ageruchiam.

Volo, id est, concedo tales nubere antequam promittant quod non valent implere. Primasius.

Itaque, hæc nihil contra adolescentularum vota, præsertim in monasteriis.

15. Jam enim quædam...

Ex experienciâ lex lata est, ait Theodoretus.

Jam enim quædam ex illis junioribus Christum et christianismum deseruere, seculum et diabolum secutæ.

Non prohibet adolescentulas esse viduas, sed adulteras fieri vetat, nolens otiosas esse, etc.

Eâ causâ sublatâ, non prohibet juniores viduas esse, ait D. Chrysostomus.

16. Si quis fidelis habet viduas...

Secundum Apostoli statutum circa juniores viduas, quæ propinquos habent à quibus possunt adjuvari.

Ecce quantum viduarum genus, de quo in hoc capite.

Si quis ergo, aut ei quæ fidelis habet viduas sibi agnatas, aut affines, illis subveniat; ut non gravetur Ecclesia, et habeat unde necessaria subministret iis quæ reverà sunt viduæ et omni auxilio destitutæ.

17. Qui bene præsent presbyteri... Id est, episcopi, pastores, etc., qui præsent Ecclesiis, circa quos duo statuit.

Primum, duplici, id est, ampliori, multo et abundanti, honore, scilicet, reali subsidio digni sunt, id est, commodè sustentari merentur.

Honorem dicit obsequium et rerum necessariorum largitionem. D. Chrysostomus.

Maximè qui in evangelizando verbo Dei intenti sunt, et in docendi ministerio.

18. Dicit enim Scriptura...

Hoc ipsâ lege firmat Deuter. 25. 14; Levit. 19. 13. et ipso naturali jure, à Christo Domino confirmato, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7.

Adverte, inquit S. Athanasius, quemadmodum undique cogitur insudare

Non alligabis os bovi trituranti. Et : Dignus est operarius mercede sua.

19. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

20. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant.

21. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

frenabis os bovi trituranti : et Christus, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7 : Dignus est operarius mercede sua.

Adversus presbyterum accusationem ne recipias, nisi per duos vel tres testes probatam.

Peccantes publicè argue et publicè, ut cæteri hoc punitionis exemplo deterri, coerceantur.

Obtestor et adjuro te, audientibus Deo, et Christo Jesu, beatis et angelis, ut quæ de judiciis ecclesiasticis dixi, observes exactè, teque sic præbeas æquum, ut nec judicium præcipites, nec per affectum in hanc vel illam partem inclines.

qui docet. Nam, ut frumenta dissolvere et in grana deinceps comminere, non mediocris est labor; sic et qui alios instruit, necesse est ad angoris et laborum se tolerantiam præparet. Cum verò de operario disserit, ostendit nequaquam hunc oportere delicias et quietem conquirere: operarius namque sua dignus est mercede, sive cibo dixeris et potu: qui verò nihil operatur, vel his indignus esse arguitur.

19. *Adversus presbyterum...*

Secundum, ut in illos accusatio non recipiatur, nisi per duos aut tres testes probata.

Ubi notandum quod non dicit: Presbyterum ne damnes, nisi, etc. sed *accusationem ne recipias*, nisi, etc.

Lege quidem Moysis damnari nemo poterat, nisi causâ per duos saltem testes probatâ: sed plebeus, ad unius viri dictum capi poterat, et contra eum inquiri.

Non ita de presbytero, tum propter honorem ei debitum, tum quia qui præest et alios corrigit, multorum patet tum invidiæ, tum odii et inimicitii.

Hinc contra eos exigendus testium numerus.

20. *Peccantes coram omnibus...*

Quando tamen publica sunt peccata, quorumcunque sint, sive presbyterorum, sive laicorum, argui, corrigi debent publicè; ut cæteri, hoc punitionis exemplo deterri, peccare timeant.

Triplici de causa corrigi debent delinquentes: ut ipsi fiant meliores, ut honor Ecclesiæ per eos læsus resarciatur, ut alii hoc exemplo absterri coerceantur.

21. *Testor coram Deo et Christo Jesu...*

Postquam hæc circa judicia ecclesiastica statuit, Timotheum per Deum, à quo omnis potestas, per Christum Jesum, omnium judicem, per sanctos angelos, ejus ministros, obtestatur et adjurat, ut quæ dixit, exactè servet, et ita se præbeat æquum; ut nec judicium præcipitet.

Sine præjudicio. Syr. nulla re præoccupetur mens tua.

Πρόξινος, præjudicium, cum judicium præcipitur, seu cum inauditus et indefensus damnatur.

Nihil faciens in alteram... Syr. et nihil agas per acceptionem personarum,

Ne citò, et sine examine prævlo, manus cuiquam imponas, ne te peccatorum alienorum reddas participem.

Te castum serva. Ne propterea meram posthac bibas aquam; sed vino utere modico et bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Quidam sunt homines quorum peccata, ante quodcumque examen et iudicium, sunt

22. Manus citò nemini imponueris, neque communicaveris peccatis alienis.

23. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates.

24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præ-

id est, nec per affectum in hanc, vel illam partem inclinet, seu nihil propensione faciat in gratiam.

Quanti refert justè judicare! et quàm periculosum præoccupari iudicem, vel affici! cùm divinus Apostolus Timotheum suum tam vehementer obtestetur ut utrumque vitet, et iudicet æquè.

In Timothei autem personâ omnes instruit episcopos et praelatos, quos minatur Dei omnipotentis iræ, Christi iudicis vindictæ, angelorum sanctorum indignationis, nisi se iudices æquos præbeant.

22. Manus citò...

Timotheo, et aliis episcopis quos repræsentat Timotheus, Imperat ne citò et sine serio meritum examine cuiquam manus imponet ut illum ordinet, sive in episcopum, sive in presbyterum, sive in diaconum; ne præcipitatâ indignorum ordinatione, sese peccatorum alienorum reddat participem.

Idem intelligi potest de confessoris indignos absolventibus; et de facto aliqui sic intellexerunt: reverà tamen de ordinatione intelligendum cum sanctis patribus et interpretibus.

Diu explorandus est qui præficitur aliis, ne, si quod habeat vitium in doctrina, aut in moribus, in culpæ partem veniat illius ordinator.

Meritò hic applicari potest quod dixit Christus: *Nolite projicere margaritas ante porcos*; ordines impuris et ignavis conferendo, quorum indignos se reputarent angeli.

Teipsum castum custodi.

Castum et irreprehensibilem invenit illum Apostolus, et ordinavit. Hinc ait: *Castum te serva* et immaculatum, ut scilicet, juvenis, possis senes impudicos arguere, et in eos indeclinabilia exercere iudicia.

23. *Noli adhuc aquam...* Gr. ne ampliùs. Syr. ne posthac.

Id est, ne propterea bibas posthac aquam meram, cum tanto valetudinis tuæ dispendio;

Sed modico vino utere, id est, vino bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Ergo Apostoli et apostolici viri, præter labores continuos et Ecclesiarum sollicitudines, abstinencia corpus suum afflictabant.

24. *Quorumdam hominum peccata...*

Redit ad ordinandorum examen, de quo n. 22. et Timotheum tacitè monet ut de ordinandorum, non malis tantùm operibus, sed et de bonis diligenter inquirat: ne scilicet indignos ordinet.

Quod ut exactiùs faciat et securiùs, distinguit peccatorum genera.

Sunt enim quidam, quorum peccata manifesta sunt et omnibus nota, communis hominum fama, ante quodcumque examen et iudicium.

cedentia ad iudicium; quosdam autem et subsequuntur. nota; sunt autem alii quidam quorum peccata, non nisi post examen, manifesta sunt.

25. Similiter et facta bona manifesta sunt: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Similiter et quorundam opera bona nota sunt ante examen; et aliorum sunt secreta: sed hæc diutius abscondi non possunt.

Et de his nihil inquirendum, sed penitus rejiciendi, ut ordinatione indigni: debent enim ordinandi esse inculpati et prorsus irreprehensibiles.

Quosdam autem et subsequuntur. Sunt alii, è contra, quorum peccata sunt abscondita; quippe qui presbyterium ambientes, vitia sua sub quadam sanctitatis specie occultant:

Et hi diligenter sunt examinandi: de his accuratè inquirendum, ut si, post examen, manifesta fiant in iudicio, rejiciantur.

25. *Similiter et facta bona...*

Non de malis autem eorum operibus, sed et præcipuè de bonis fieri debet inquisitio: debent enim esse virtutum exemplar qui cæteris præficiuntur.

Similiter et facta bona manifesta sunt.

Sunt autem quidem pii, quorum opera bona omnibus nota sunt, quia virtus sese, vel invitam, prodit: et hi examine non indigent.

Et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Sunt verò alii quorum opera bona sunt secreta quidem, sed quæ per examen manifesta fiunt: nec enim diu possunt abscondi, quia per opera brevi declaratur qualis quisque sit.

Hi ergo per diligens examen dignoscuntur.

Quòd si autem diligenti examine facto, latent eorum opera bona, sanè suspecti possunt esse, et non ordinandi.

Si autem per diligentem inquisitionem manifesta fiant tandem bona eorum opera, eò majori honore digni, quò majori cura honorem fugerunt.

Utinam nulli, quorum peccata manifesta sunt, ad Ordines et ad ecclesiastica beneficia promoveantur!

Utinam et hypocritarum, qui, dum beneficium ambiunt, sub sanctitatis simulatione peccata sua occultant, diligens fiat examen; ut eorum detecta malitia, vel rejiciantur à beneficiis obtinendis, vel per censuras ecclesiasticas priventur ab obtentis!

Utinam et humilium secreta virtus per inquisitionem detegatur, et larvæ ambientium impietati præferatur?

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ecclesiasticus superior ac prælatus audiat, velut sibi dictum, quod divus Paulus circa correctionis modum Timotheo præcipit.

Senes corrigat reverenter, ut patres; juvenes leniter, ut fratres, n. 1, 2.

SECUNDO. — Omnis Dei et ecclesiæ minister audiat, intelligat, et altè mente retineat hoc Apostoli verbum circa conversationem cum mulieribus.

In omni castitate, internà scilicet et externà, conversetur cum illis, n. 2.

Duoque notet vitia erga illas pariter vitanda: nimiam scilicet duritiem, nimiam et molliem. Vide n. 2.

TERTIO. — Animum intendant prælati ad terribilem modum quo sanctus

Apostolus Timotheum adjurat ut æquum se præbeat in suis judiciis : *Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis angelis, etc.*

Hincque intelligant quanti refert ipsorum justè judicare; et quantum imminet illis periculum, si in judiciis vel præoccupetur, vel affectu ducantur. Vide n. 21.

QUARTO. — Attendant et ad id quod Timotheo præcipit circa ordinationes, caveantque ne temerariâ et inconsideratâ indignorum ordinatione, sese coram Deo alienorum peccatorum reddant participes. Vide n. 22.

QUINTO. — Omnis anima christiana desolata et ab hominibus derelicta audiat, quasi sibi dictum, quod D. Apostolus de verè vidua et desolata dicit. n. 5.

Speret in Deum, ad Deum confugiat, et eò magis in eum speret, quò magis est desolata et ab hominibus derelicta.

Omnimoda derelictio dat jus ad Deum, omne bonum confugiendi, in eum sperandi et ab illo necessaria eò pressius et instantius petendi, quò majori necessitate premimur.

SEXTO. — Omnis Christianus suorum negligens, at præsertim patres, domini, prælati, qui de suis non curant, audiant terribilia divi Pauli verba, n. 8 : *Sì quis suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, etc.*

Hocque tonitru experefacti, gemant ob suas de suis negligentias.

Fidemque, quam hac sua duritia abnegarunt, sollicita in posterum sua charitate profiteantur. Vide n. 8.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

PRIMO.

DOCET quomodo instituendi sunt servi christiani : suis nimirum dominis, etiam ethnicis, promptè et reverenter obediant, §. 1 et 2.

Secus autem docentes damnat ut hæreticos, in quos rursus invehitur; superbi sunt, ignari, mente et corde corrupti, religionis prætextu abutentes ad quæstum, §. 3, 4, 5.

SECUNDO.

Docet pietatem magnum quidem quæstum esse, non divitiarum externarum, quas ambiunt hæretici; sed internarum, quæ dant sufficientiam, seu faciunt ut animus sit necessariis contentus, §. 6.

Hanc sufficientiam inculcat Christianis omnibus, quos ab avaritiâ deterret, ut malorum omnium et temporalium et æternorum radice, §. 8, 9, 10.

TERTIO.

Timotheum, et in eo omnes Dei ministros, speciatim avertit ab avaritiâ, ne in laico quidem ferendâ, et ad justitiam sedulò sectandam potenter impellit, §. 11, 12.

Eundem Timotheum, et omnes in eo Episcopos, obtestatur per Deum vivum et per Christum judicem, ut fortiter certet, hancque Epistolam observet usque ad adventum Domini, §. 13, 14, 15, 16.

QUARTO.

Divites sanctum docet usum divitiarum : in se sint humiles, erga Deum pii, in proximum liberales, suisque eleemosynis æternam sibi comparent beatitudinem, §. 17, 18, 19.

QUINTO.

Timotheum, et in ipso omnes episcopos, hortatur ut fidei depositum servet, nova vitet dogmata, objectiones ex falsæ philosophiæ principiis petitas rejiciat, §. 20, 21.

CAPUT SEXTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

QUICUNQUE sunt sub servitutis iugo, heros suos, licet ethnicos, perfecta prosequantur reverentia, ne propter eorum inobedientiam christiana professio et evangelica doctrina male audiat.

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentia remittant, quia Christiani sunt; imò, eò libentiùs illis ministrent, quòd fideles sunt, et illis

1. QUICUNQUE sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.

2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt: sed magis servant, quia fideles sunt et

CAP. VI. 1. *Quicumque sub iugo...*

Omnibus debitor est episcopus: hinc et mancipiorum salutem debet invigilare, memor quòd Christus Dominus, ejus ipse repræsentator est, *formam servi accepit; venit ministrare, non ministrari, factusque est obediens usque ad mortem.*

Mancipiorum autem et aliorum servitutem sanctificabit episcopus, si doceat eos ut propter Deum et ad imitationem Christi Domini suis heris promptè servant et reverenter obediant.

Hoc docet Apostolus.

Quicumque sub iugo servitutis sunt, seu mancipia, dominos suos, licet ethnicos, in omni habeant honore, id est, eos honorent verbis, signis, operibus, prompta scilicet obedientia et reverenti obsequio.

Ne nomen Domini.... id est, ne ex eorum inobedientia, professio christiana et doctrina evangelica traducatur quasi ordinis politici dissolutrix, rebellionisque faulrix.

Sed ut, è contra, ex promptà et reverenti eorum obedientia bene audiat christianismus, et ad eum alliciantur infideles.

Hoc subintelligi voluit Apostolus, et utrumque in mente habuit.

Idem præceptum nunc servis dandum, etiam pietatem colentibus: eò sint erga suos dominos et reverentiores et obedientiores, quò pietati sunt addictiores; ne pietas, ob eorum in ministerio negligentiam, ab heris blasphemetur: quod non rarum.

2. Qui autem fideles habent dominos...

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentià et obsequio remittant, quia illos domini suos appellant et reputant in Christo fratres.

Sed magis servant... id est, quinimò ipsis eò libentiùs et promptiùs ministrent, quòd Christiani sint; illosque eò chariùs diligant, quòd ejusdem cum eis sunt gratiæ participes.

Et dilecti, ἀγαπῶμαι, quod alii vertunt, diligibiles, quasi diceret: Eò majori dilectione sunt digni, seu eò magis diligibiles.

OBSERVATIONES MORALES. — Gratia cœlestis, seu divina filiatio omnibus baptizatis collata, non tollit conditionum civilium inæqualitatem, sed eas omnes sanctificat:

dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce et exhortare.

3. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ:

4. Superbus est, nihil sciens, sed languens circa

eò chariores sint, quòd ejusdem sunt cum ipsis gratiæ participes. Hæc doce nescientes, hortare verò scientes.

Si quis doctrinam ab hac nostra alienam docet, et non adhæret salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus, seu evangelicæ doctrinæ quæ veram pietatem promovet;

Superbus est et ignarus, sed et languet circa fuitles quæstiones et meras de verbis

Herilem quidem, dum dominis inspirat ut servos suos, velut fratres, diligant.

Servilem verò, dum servos docet Christum in dominis suis revèreri, cisque, velut Christo Domino, promptè, libenter et cum affectu ministrare.

Ex quo Christus, filius Dei, frater noster factus est, nosque fratres suos appellare dignatus est; nullus homo, cujuscunque dignitatis et præeminentiæ, dedignetur servos suos ut fratres intueri et diligere.

Ex quo Christus, filius Dei, *formam servi accepit, et pro nobis factus est obediens usque ad mortem*; nullus homo, qualiscunque sit, erubescat alteri homini subdi, servire et obedire; imò gloriatur id promptè, libenter et reverenter ob Christum Dominum præstare.

Hæc doce servos nescientes, ut suum noverint officium suæque sanctificationis modum.

Exhortare verò scientes, ut quod noverunt opere perficiant, seque in servitute sanctificent.

3. Si quis aliter docet.... seu alienam à nostrâ doctrinam docet, et non adhæret *salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus*, id est, evangelicæ doctrinæ, quæ tota salutaris est et sana, quæque veram pietatem docet, verumque Dei cultum promovet.

Hinc apparet quòd aliqui falsi doctores, sive judaizantes, sive alii, christianam libertatem, quæ spiritualis est et divina, confundentes cum civili et humana libertate, quæ corporalis est et externa, docebant quòd servi christiani, utpote per Christum liberati Dei que filii facti, ab hominum servitute essent liberi.

Hos falsos doctores, velut Evangelii inimicos et ordinis politici perturbatores, acriter redarguit Apostolus; et hinc occasione captâ, in omnes quoscunque novantes rursus invehitur, sicut initio epistolæ, capito 1.

4. *Superbus est...* Gr. turget, inflatus est.

Per quamdam ad corporum morbos analogiam, describit spirituales mentium ab Evangelii veritate recedentium ægritudinem.

Christi doctrina tota salutaris est, ut versiculo superiori dixit; imò salutis fons est et causa: *Verbum salutis*.

Qui ab ea doctrina recedit, à salute recedit.

Hinc necessariò fit æger; ac primò,

Turget, inflator, sicut tument ægra corpora.

Quod in corporibus tumor, in hoc animabus superbis. D. Chrysostomus.

Tumet ergo novator typho vanæ scientiæ.

Nihil sciens; et tamen nihil scit, verâ et solidâ destitutus scientiâ, utpote fide privatus.

pugnas; ex quibus inanibus disputationibus oritur invidia, rixa, convicia, opiniones malæ, seu pernicioſa dogmata,

Inanes et prævæ exercitationes hominum mente corruptorum, qui veritatis lumine sunt privati, et ideo existimant pietatem rem esse quæstuosam.

quæſiones et pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

5. Conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæſum esse pietatem.

Fides oculus est: qui non habet oculos nihil videt, ait Theophylactus.

Liceat dicere: Fides quasi dioptra optica est, sine qua caligat rationis oculus, præcipuè circa divina.

Fides elenchus, demonstratio non apparentium sine hac dioptra non videntur cælestia.

Hominis infidelis scientia nihil est, quia vel falsa, sicque nulla; vel inutilis ad salutem, sicque vana et quasi nihil.

Languet, ægrotat, imò delirat, ut æger, circa fuitiles quæſiones et meras de verbis pugnas, quæ vera sunt deliramenta.

Ex quibus oriuntur invidiæ, id est,

Ex quibus inanibus disputationibus nascitur invidia, his seu rixa; male-dictentia, seu probra et convicia.

Quod frequens apud disputantes.

Potest etiam intelligi de blasphemia in Deum.

Suspiciones malæ, seu opiniones malæ, seu pernicioſa dogmata, ait D. Joannes Chrysostomus.

Hi sunt eorum deliramentorum fructus.

5. Conflictationes hominum mente corruptorum... Gr. Παράδιατριβαι.

Διατριβή, disputatio; παράδιατριβή, pernicioſa disputatio.

Significat primò inanes et pravæ exercitationes hominum mente corruptorum.

D. Chrysostomus, et post ipsam Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius dicunt, confractiones seu attritiones contagiosas.

Quemadmodum scabiosæ oves, dum affricant sese, sanas quoque morbo inficiunt; sic et isti, cum aliis conflictantes corrumpunt eos.

Qui à veritate recedunt non convenientia docent: hinc contentio. Ex contentione oritur blasphemia in Deum; ejectione fide oriuntur malæ suspensiones: hinc verò lues procreatur quæ inficit eos qui appropinquant. Theodoretus.

Hinc, inquit, contagio eorum qui sunt mente corrupti: quemadmodum oves ægrotæ, etc.

Inanes itaque et perversæ cogitationes hominum mente simul et corde corruptorum:

Mente quidem, quia veritatis lumine sunt privati, excæcati sunt.

Corde etiam, suâ scilicet cupiditate et avaritiâ.

Ex una parte, deest illis veritas in mente.

Ex alia parte, inest illis cupiditas in corde.

Veritatis lumine destituti, suâ cupiditate possessi,

Existimant pietatem rem esse quæstuosam, et eâ ad quæstum faciendum abutuntur.

Quot adhuc hujusmodi homines mente et corde corrupti, qui Dei cultum

6. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientiâ.

Reverà magnus quæstus est pietas, cui necessaria sufficiunt.

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum : haud dubium quòd nec auferre quid possumus.

Sicut enim in hunc mundum nihil intulimus, ita procul dubio nihil ex mundo auferemus.

ordinant ad quæstum et acquisitionem, sive divitiarum, sive gloriæ; quique pietatem, quasi rem fructuosam excolentes, quidquid dicunt et faciunt ad suam referunt utilitatem!

Abcede ab hujusmodi : hæc verba addit Græcus hodiernus.

Similiter et syriaca versio : tu verò procul fuge ab his.

Hæc eadem verba exponunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Habet etiam Ambrosius : discede ab hujusmodi.

Hinc apparet vetustam esse hanc additionem.

6. *Est autem quæstus magnus...* Gr. est autem quæstus magnus pietas cum suæ sortis probatione. Arab. versio : bona verò pietas, cum animo suâ sorte contento, quæstus est maximus.

Est quidem quæstus pietas, sed excellentiori modo, ait S. Chrysostomus.

Non quæstus divitiarum externarum, ait D. Thomas; sed illarum quæ dant sufficientiam, seu quæstus divitiarum spiritualium et internarum, quæstus gratiæ, etc.

Sufficientia est magnæ stabilesque opes. Theophylactus.

Sensus ergo litteralis est, quòd pietas sit quidem quæstus magnus, non eo sensu quo arbitrantur hæretici, seu ad divitias comparandas; sed in seipsâ quæstus est pietas, magnusque thesaurus, si sufficientiâ conjuncta sit, seu si animo sibi sufficienti, paucis et necessariis contento sit conjuncta.

Hanc autem sufficientiam, huncque animum necessariis contentum parit vera pietas, sicut reverà peperit in Paulo dicente, Phil. 4.

Ego didici in quibus sum sufficiens esse... Magnus itaque quæstus, magnusque thesaurus vera pietas, quæ Deum dat, qui est ipsa sufficientia. Saddæi : ipsa sufficientia, quia scilicet omne bonum.

Deus magne! Deus bone! thesaurus meus! sufficientia mea! omne bonum! cor meum reple tuâ pietate; omnia perdam, dummodo te verâ pietate possideam!

Quid mihi est in cælo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei tu es, et cris pars mea, Deus, in æternum.

7. *Nihil enim intulimus...*

Dat rationem et ob quam inutilis est avarorum quæstus, et ob quam debeant necessaria sufficere, sitque quæstus magnus pietas cum sufficientiâ;

Quia sicut in hunc mundum nihil intulimus, ita nihil ex mundo effremus.

Nuda natura nostra prodit, nuda discedet; ergo superfluis opus non habemus. D. Chrysostomus.

Ergo inutilis avarorum quæstus.

Ergo sola sufficientia querenda.

Hoc seriò cogitet moralis homo, et terrena despiciet.

A tumultu tumultum peto, ait D. Greg. Naz.

Ah utero matris, unde nudus egressus sum, in uterum terræ, quòd nudus ingrediar.

Ad quid ergo divitias congero? heri non habebam, cras non habebo.

Necessaria ergo habentes, pasci scilicet et tegi, his contenti sumus.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias incidunt peccandi tentationes, quibus quasi retibus illaqueantur à diabolo, et in multas incidunt cupiditates, non tantùm inutiles, sed et nocivas, quæ hominem demergunt in interitum et damnationem :

Amor enim pecuniæ est omnium malorum radix, cui studentes quidam, à fide

8. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus.

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.

10. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam

O clementiam, superflua cras deserenda, cum tanto labore et anxietate comparandi !

3. *Habentes autem alimenta...* Syr. quapropter sufficit nobis cibus et tegumentum.

Ex superiori versiculo concludit.

Habentes ergo necessaria, contenti simus.

Pasci et tegi necessaria :

Cibus sufficiens ut nutriat, vestis et domicilium, quæ ab injuriis tueantur : Ecce ad vitam necessaria ; cætera superflua.

Quis hisce necessariis contentus ! quis superflua quædam non quærit !

Quis itaque non timeat hisce verbis condemnari ?

9. *Nam qui volunt divites fieri...*

Aliam rationem affert, cur avaritiam fugientes, debeamus paucis et sufficientibus esse contenti.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias peccandi tentationes incidunt, scilicet in tentationes fraudis, rapacitatis, furti, mendaciorum, in jurisjurandi violationem, etc.

Et in laqueum diaboli, id est, quibus peccatis, quasi retibus, illaqueantur à diabolo.

Et desideria multa inutilia et nociva, id est,

incidunt et in multas cupiditates, non tantùm inutiles, sed et nocivas, quæ hominem demergunt in interitum et damnationem.

Seu, ut ait divus Chrysostomus, in perditionem hujus temporis et futuri.

Theophylactus : in perditionem præsentem et futuram.

Idem divus Chrysostomus habet, desideria stulta et nociva Theophylactus legit similiter, quibus conformis est Syrus : inconcupiscentias multas, quæ stultæ sunt et nocivæ.

Cupiditates accusavit, non facultates : avaritia enim est velle fieri divitem, non autem esse divitem. Divus Augustinus.

Pauper ergo quis esse potest in divitiis, sicut et in paupertate multi sunt divites, quia cupiditas divitem et avarum facit, non possessio.

Itaque caveat pauper à cupiditate ;

Caveat dives ab affectu divitiarum.

Hic possideat sine affectu, ille careat sine desiderio.

10. *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Gr. *φιλὰργυρία*, amor pecuniæ est radix omnium malorum, temporalium scilicet et æternorum, culpæ et pœnæ.

Primò, ex avaritia, quasi ex radice, pullulant omnia peccata : ambitio,

quidam appetentes, erraverunt à fide, et inseruerunt se doloribus multis.

11. Tu autem, ô homo Dei! hæc fuge: sectare verò justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

aberraverunt, et seipsos transfixerunt doloribus multis.

Tu autem, ô homo Dei! avaritiam et hæc eam comitantia peccata fuge; sectare verò sanctitatem et virtutes illius comites, scilicet, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

luxus in vestitu, in mensà, in domicilio, in famulatu, etc. fraus, furtum, etc.

Hinc *avaro nihil scelestius*. Eccli. 10. 9.

Secundò, multa et temporalia mala, seu pœnæ: quot enim pœnas subeunt avari, quot luctus! etc.

Quam quidam appetentes: id est,

Cui amor pecuniæ studentes quidam, à fide aberraverunt.

Quia avaritia oculos ad seipsam attrahens, non sinit nos veritatis viam aspicere, ait Theophylactus ex D. Chrysostomo.

Non potest idem oculos sursum simul et deorsum, cælum et terras aspicere.

Ita fit ut animus terrenis intentus, rerum cœlestium perdat cogitationem et affectum:

Sicque paulatim aberrat à fide;

Sicut viator sibi non attentus, aberrat à loco ad quem pergere volebat.

Ecce malum culpæ.

Et inseruerunt se... Gr. seipsos transfixerunt *doloribus multis*.

Divitiarum sollicitudines, spinarum instar, quacunque ex parte cruciant, et vulnera infligunt.

Quis explicare queat avarorum curas et dolores? D. Chrysostomus.

Ecce mala pœnæ: bona quærun, infernum inveniunt.

Veritatem hanc noverunt philosophi: studium, seu amor pecuniæ, metropolis est omnis malitiæ, dicebat Bias.

Duo sunt malorum elementa: inexplebilis opum cupiditas, et gloriæ appetentia. Timon, à Cornelio citatus.

11. Tu autem, ô homo Dei...

Tu autem, ô Timothee, qui Deo addictus es, non seculo, ideoque totus in ea quæ Dei sunt intentus, avaritiam et omnia eam comitantia peccata fuge, longè sis ab his alienus.

Sectare verò justitiam christianam, seu innocentiam et sanctitatem, et omnes virtutes illius comites.

Scilicet, *pietatem* in Deum, quæ maximus est quæstus, utpote quæ Deum promeretur.

Fidem, quæ cœlestia bona ostendit et promittit;

Charitatem in proximum, quæ sua non quærit, imò largitur;

Patientiam in adversis;

Mansuetudinem in offensis.

Omnes interpretes emphasis notant in his verbis, *fuge, sectare*.

Fuge, esto remotissimus.

Sectare, persequere.

Omnis episcopus et pastor Deo addictus, et in ea quæ Dei sunt intentus, *est homo Dei*, non naturâ tantum, sicut ceteri omnes, sed habitudine, ut ait Theodoretus: Dei quippe minister est, Dei vicarius.

Certa fortiter præclarum certamen fidei; apprehende vitam æternam (quæ palma est victori promissa), ad quam à Deo, quasi agonothetà, vocatus es, et quam hucusque persecutus es, egregiam confessus confessionem coram testibus plurimis.

Obtestor te coram Deo vivente et omnia vivificante, et coram Jesu Christo qui sub Pontio Pilato testimonium perhibuit veritati præclarum;

12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in quâ vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus.

13. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem;

Homo Dei: sicut procurator generalis, homo regis:

Omnes itaque episcopos et pastores præsertim alloquitur Apostolus, et hortatur ad fugiendam avaritiam, ad sectandam sanctitatem christianam quæ omnes virtutes complectitur, sicut avaritia omnium vitiorum est radix;

Si enim cuilibet Christiano hæc fugienda, illa verò sectanda; quanto magis episcopo, Ecclesie ministro, homini Dei!

12. *Certa bonum certamen fidei...*

Hoc velut sibi dictum excipiat omnis Dei minister.

Justitia christiana ad quam hortatur hic Apostolus, duas partes habet:

Vitia fugere, seu impugnare, et superare;

Virtutem sectari, exercere, propugnare.

Neutrum fit sine quodam certamine: sibi vis in utroque facienda.

Hoc autem certamen, *certamen est fidei*: hæc est enim victoria quæ vincit mundum, *fides nostra*. 1. Joan. 5. 4.

Ut ergo ad utrumque vehementius et sensibilius hortetur, alludit ad agones et palæstras, quæ in Græcia, Ephesi celebrabantur.

Agoniza, *certa fortiter et athleticè præclarum fidei certamen*, quod in vitis superandis et in virtutibus excrendis consistit.

Quasi strenuus athleta Christi, *certa* et agoniza, abstine, sustine, aggredere.

Apprehende vitam æternam, quæ scilicet, bravium est et palma victori proposita.

In quâ. Gr. ad quam *vocatus es à Deo*, quasi agonothetà,

Et quam hucusque persecutus es, egregiam et illustrem *confessus confessionem*;

In Baptismo, ubi christianismum professus;

In ordinatione, ubi fidelitatem pactus;

In persecutione Ephesi excitata. Actor. 19, n. 25. ubi quasi martyr generosè passus fuisti.

Hæc divi Pauli ad Timotheum, et sub Timothei nomine, ad omnes episcopos exhortatio, cuilibet christiano convenit ob promissiones in Baptismo factas; et cuilibet religioso, ob vota in professione emissa.

13. *Præcipio tibi coram Deo...*

Duos addit stimulos Timotheo et episcopis, ad excitandam illorum virtutem in agone de quo in versu superiori, et ad observandam hanc epistolam.

Primus est, quod certet, agonizet *coram Deo*, qui fons est vitæ, vitam donans, vivos servans et mortuos à morte revocans.

Secundus est, quod agonizet *coram Christo*, omnis quidem christianus exemplari, at præsertim episcopi, qui Christi repræsentator est.

14. Ut serves mandatum sine maculâ, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi :

15. Quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium :

16. Qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem : quem nullus

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hac Epistola trado, exactè custodias usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem.

Quem adventum, tempore destinato, exhibebit ille qui à se beatus est et qui solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium :

Qui solus per se immortalis est, quique lux est, præ nimio splendore; mortalibus inaccessibilis, quemque, præ nimia luce,

Præcipio tibi et obtestor te coram Deo vivente et vivificante, seu qui vita est et fons vitæ: vitam dâns, servans et reddens quibus vult, et qui consequenter eam tibi reddere potest.

Et coram Jesu Christo, qui sub Pontio Pilato testimonium perhibuit veritati, eamque suo subsignavit sanguine.

Et consequenter, exemplum tibi dedit, etiam cum vitæ periculo, veritatem profitendi.

14. Ut serves mandatum sine maculâ.

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hac epistola trado, perfectè et exactè custodias.

Usque ad adventum. Gr. apparitionem, Domini nostri Jesu Christi.

Ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem aut negligentiam ;

Quia ad omnes Ecclesiæ episcopos scribit sub Timothei nomine, et quia quæ scribit, usque ad finem mundi servanda sunt.

Hinc Timotheo, episcoporum repræsentatori, præcipit ut ea servet usque ad illustrem et gloriosam Christi apparitionem.

Potest etiam dici quòd hoc addat, ut Timotheus meminerit se à Christo Domino judicandum, et consequenter, pastoris officium gerat irreprehensibiliter.

15. Quem suis temporibus... Gr. quam, scilicet apparitionem, id est, quem gloriosum Christi adventum suis temporibus, seu, tempore sibi noto, exhibebit ille,

Qui beatus, et ipsa beatitudo est, omnesque sanctos beans.

Et solus potens. Gr. dynasta, princeps, seu solus à se princeps, et principatum habens.

Rex regum, sub cuius imperio regnant quicunque regnant.

Dominus dominantium, cui serviunt quicunque dominantur aliis; illi serviunt aut volentes, aut inviti, ait S. Anselmus.

Hæc absolutam indicant potentiam Dei, qui à se, independenter, à quolibet Rex et Dominus est; à quo, è contra, essentialiter dependent quicunque potestatem habent.

16. Qui solus habet immortalitatem, id est, qui solus per se immortalis est, utpote vita ipsa et fons vitæ :

Et lucem habitat inaccessibilem, quæ Deus ipse est :

Deus enim domum non habet, in quâ habitat, sed existit in seipso.

Itaque sensus est :

Qui lux est immensa, infinita, increata, et lucem habitat inaccessibilem ; id est, et ideo mortalibus inaccessibilis.

nullus hominum vidit in hac vita, nec videre potest naturæ viribus; cuius honor et imperium non ad tempus est, sed ad omnem æternitatem. Amen.

hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor et imperium sempiternum. Amen.

Præ nimia luce et majestate invisibilis est.

Quem nullus hominum vidit.

Ipsum hac in vita nullus mortalium vidit, sed nec videre potest naturæ viribus.

Cujus honor et imperium non ad tempus, sed ad omnem æternitatem est. Ita sit.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Attendamus ad hoc elogium Dei à S. Paulo, ipsius Dei Spiritu afflato, compositum:

Deus est à se summè beatus, omnipotens, solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium, solus immortalis, ipsaque vita; lux, majestas, gloria immensa, infinita, præ nimio fulgore inaccessibilis; quem nullus mortalium vidit, nec potest naturæ suæ viribus videre; cuius honor, potestas et imperium est ad omnem æternitatem.

Quid majus? quid divinius dici potuit?

Magnum itaque, admirandum est hoc elogium Dei; dignum sanè quod in nostris mentibus et cordibus inculpamus, quod diu noctuque meditemur, ut tantæ majestatis semper memores tanto Domino servire gloriemur.

Regis regum, Domini dominantium servus sum ego.

Hoc tamen clogium sic miremur, ut sciamus sermonem esse Dei, per hominem, de Deo ad homines, et consequenter hominibus accommodatum, ac propterea elogium, infinitæ Dei majestati longè inadæquatum.

Magnus Dominus et laudabilis nimis; omnem intellectum, et laudem hominum et Angelorum transcendit infinitè.

Quidquid homo, etiam Dei Spiritu afflatus, dicat de Deo; hoc parvum reputandum est, si ad immensam et infinitam divinitatis naturam ac dignitatem comparetur.

Solus Deus sese comprehendit: solus ergo Deus sese adæquatè dicit et laudat; solus Deus sese sic dicentem intelligit et audit.

Nos ad ipsum, ne nocturnè quidem ad solem:

Hinc minimo majestatis illius opprimimur radio;

Hinc illum, pro ejus majestate, nec intelligere, nec dicere, nec audire possumus.

Nobis mortalibus tantummodo concessum credere, mirari, adorare, amare, obedire, obsequi.

Et hoc ipsum maximum reputantes, credamus humiles, admiremur, adoremus, amemus, obediamus, obsequamur, nosque totos semper et in æternum, tantæ majestatis obsequio supplices et tremebundi devoveamus.

Deus magne, Deus nimis laudabilis! indignus sum qui te laudem, tibi-que serviam; sed ad indignitatem meam non attentus, *suscipe me secundum eloquium tuum, et non confundas me ab expectatione mea.*

Me nihilum et nihilo minorem, quia peccator sum, tibi, æternæ, immensæ, infinitæ Majestati devoveo.

Tibi, *Regi regum, Domino dominantium, cuius imperium sempiternum,* in æternum obsequi et servire volo.

Ne proicias me à facie tua, quia nihilum et peccator sum, sed *suscipe me, secundum eloquium tuum.* Me, inquam, secundum Verbum tuum æternum, adæquatum, sed pro me exinanitum in tempore, pro me carnem

17. Divitibus hujus seculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum)

18. Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare,

19. Thesaurizare sibi fun-

Denuntia hujus mundi divitias habentibus, ne de se sublimiter sentiant, neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus, sed ut sperent et confidant in Deum semper vivum, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria.

Præcipe ut bona faciant opera, suisque præclaris ditescant operibus, sint liberales, suasque divitias indigentibus communes reddant.

Thesaurus meritorum sibi ipsis reponant,

factum, pro me passum et mortuum, pro me nunc *interpellans ad dexteram Majestatis*. Ipsum audi, ipsum in me respice, et propter ipsum. *Non confundas me ab expectatione mea*, sed in ipso, cum ipso, et per ipsum tibi servire merear in tempore et in æternitate.

17. *Divitibus hujus seculi præcipe.*

Finita videtur epistola in versu præcedenti : at quia superiùs multa contra divitiarum amorem dixerat Apostolus, ne fortè divites et divitias damnassee videatur, addit sequentia, ut divites doceat sanctorum divitiarum usum.

Primò, docet vitia à quibus cavere debent divites, à superbia scilicet, et in divitiis confidentia.

Secundò, virtutes quas debent exercere, liberalitatem, bona opera, quibus sibi thesaurizent in cælo.

Præcipe divitibus hujus seculi...

Sunt enim divites in Deum, de quibus Matth. 6, 20 et 19. 21 ; Marc. 10. 21 ; Luc. 12. 25, etc.

Et sunt divites juxta seculum, qui scilicet substantiam hujus seculi possident.

Præcipe, ne sublimiter de se sentiant, neque magni faciant, et sibi multum arrogant.

Vermis divitiarum est superbia, ait D. Augustinus.

Neque sperare in incerto divitiarum. Neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Sed in Deo vivo, id est, sed sperare in Deo vivo : quia Deus est, semper manet ; quia Deus vivus est, omnia videt ac audit, et in se confidentes adjuvat.

Divitiæ citò pereunt, Deus manet in æternum.

Divitiæ res sunt mortuæ, inanes : Deus autem vivit, videt, audit, ad se recurrentes suscipit et juvat.

Hinc in illo sperandum, non in divitiis.

Qui præstat nobis omnia abundè...

In illo, inquam, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria ; Et ejus consequenter munificentia non minùs est liberalis quàm vita invariabilis.

18. *Bene agere...*

Præcipe ut bona faciant opera, suisque ditescant præclaris operibus.

Facile tribuere communicare.

Liberaliter dent pauperibus, suasque divitias communicent ; indigentibus faciant illas communes.

fundamentum solidum in posterum, ut veram assequantur vitam.

O Timothee! fideliter serva doctrinam, instar depositi tibi traditam; idcirco devita-

damentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

20. O Timothee! depositum custodi, devitans profa-

19. *Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum...*

Per eleemosynas reponant sibi ipsis thesauros meritorum, quasi fundamentum solidum in posterum, jusque certum ad veram assequendam vitam.

Thesaurus spiritualis est congregatio meritorum, quæ sunt fundamentum futuri ædificii, quod nobis præparatur in cælo;

Quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita, quæ acquirimus per gratiam, quæ est principium merendi, ait D. Thomas.

Divitum itaque Evangelium hoc est:

Ut non sint superbi:

Spem suam in suis non reponant divitibus;

Non sicut in pauperes duri, suarumque opum tenaces proprietarii:

Sed humiles in se et erga Deum, à quo omne bonum;

Sperent in Deum vivum;

Sint erga proximum liberales et benefici;

Suæque charitate suas opes indigentibus communes faciant.

Hoc si fecerint, veras divitias sibi cumuliabunt in posterum, thesauros æternos sibi ipsis congerent, usque ad veram vitam.

Viri divitiarum morientes nihil inveniunt in manibus suis. Regius Psal. 75, n. 6.

Misericordes, è contra, thesauros inveniunt, in perpetuas æternitates duraturos, cælestemque domum et veram vitam.

O felicem usuram, eleemosynam!

Nota, cum fundamento benè comparari eleemosynam quidem omnem, at præsertim eam quæ sit in abscondito, ut consulit Christus.

Fundamentum absconditur in terra; sic et eleemosyna debet, si fieri potest, abscondi.

Ex fundamento in terra abscondito, domus assurgit in altum;

Sic ex piis operibus absconditis, assurgit domus cælestis, ædificium spirituale, salus æterna, ubi vera vita et thesauri: quos nec ærugo demolitur, nec tinea corrumpit.

20. *O Timothee! depositum custodi.*

Evangelii doctrina vocatur depositum, quia sicut depositum est alterius, ita evangelica doctrina Christi est, non pastorum.

Et sicut depositum fideliter à depositario servandum est, ita episcopis incumbit inviolabiliter servare, et ad alios transmittere doctrinam sibi depositam atque commendatam.

Timotheo itaque suo et omnibus episcopis commendat sacræ doctrinæ depositum.

Illius sunt depositarii, non proprietarii; sunt custodes, non domini:

Ergo servent illam, propugnent, ne minimam ejus partem vitari patiantur.

Lex enim depositi non patitur ut aliquid illius pereat sine culpa apud depositarium.

Devitans profanas vocum novitates....

nas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ,

21. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt, Gratia tecum. Amen.

profanas vocum novitates, et omnes rejice objectiones quas opponunt hæretici, qui falsò sibi scientiæ nomen arrogant, seu sub ementito scientiæ nomine,

Quam profitentes quidam, aberraverunt à fide. Gratia tecum. Amen.

Idcirco vitent novitates doctrinæ et sermonum, unde novantes dicuntur hæretici.

Profanæ non sunt novitates vocum, quæ antiquam doctrinam clariùs et brevius exprimunt, v. g., trinitas, consubstantialitas, transsubstantialitas, etc.

Et oppositiones. Gr. antitheses, id est, objectiones quas opponunt novantes, qui falsò sibi scientiæ nomen vindicant.

D. Chrysostomus putat hic Gnosticos perstringi.

21. Quam quidam promittentes, id est,

Quam scientiam profitentes quidam, aberrarunt à fide, in errorem inciderunt, christianismum deseruerunt.

Gratia tecum. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Observet episcopus et quilibet sacerdos, proportionem servatà, quòd omnibus sit debitor: *Sal enim est terræ et lux mundi.* Matth. 5, n. 13, 14.

Ut *sal terræ* debet omnes alios homines, quantum est in se, à corruptione morum præservare.

Ut *lux mundi*, omnibus lucem debet et ardorem; omnes etiam servos et mancipia debet verbo et exemplo sanctificare.

Neminem itaque negligat, servos etiam vilissimos sanctificet modo sibi a doctore Gentium præscripto. Vide n. 1 et 2, et observationem moralem.

SECUNDO. — Omnis catholicus quidem, at omnis speciatim Ecclesiæ catholicæ minister, hæreticam notet pravitatem, quam horreat, detestetur ac fugiat.

Illam Apostolus, cap. 4, n. 1, 2, verbis valde significantibus expresserat dicens, *hæreses à spiritibus erroris esse, doctrinas demoniorum, hominumque in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam.*

Talem picturam, vide cap. 4, n. 1, 2, et observationem litteralem et moralem in commentario.

Hic autem, ut hanc eandem pravitatem sensibiliùs nobis exprimat, illam describit per analogiam ad corporum morbos.

Hæresis pessimus et mortifer est animæ morbus.

Quare? quia sicut Evangelium, Christi doctrina, verbum est salutis, fons vitæ, cui per fidem adherentes, vivimus, sani sumus, in æternam vitam;

Ita qui per infidelitatem ab hac Christi doctrina recedit, statim à salute, à vita recedit, et fit æger ad mortem.

Ac primò, turgit typho vanæ scientiæ.

Secundò, cæcutit circa divina, amisso fidei oculo.

Tertiò, delirat circa futilla.

Quartò, delirans, falsa, stulta, pernicioſa dicit.

Hincque non modo in se rēger ad mortem, sed et aliis est contagioſus et peſtifer.

Hunc ergo quaſi peſtem fuge.

Ad hanc fugam nos excitat Apoſtolus, addens : *Conſlictationes hominum mente corruptorum* ; ſeu, ut explicant Patres græci, confricationes hominum mente et corde corruptorum, et ideo attritiones contagioſæ. Sicut ovis ſcabloſa alias infeſcit, ſic hæreticus quos approximat corrumpit.

Abscede igitur ab hujusmodi.

Vide in commentario dicta ad n. 4, 5.

TERTIO. — Omnis Chriſtianus notet aureas ſubſequentes D. Pauli ſententias, æternā memoriā dignas ; illas verò omnis præſertim eccleſiaſticus, Deoque ſacer, in ſua mente inſculpat, nunquam obliſſendas.

Prima. — *Eſt quæſtus magnus pietas cum ſufficiētia*, n. 6.

Vera pietas magnus ſanè quæſtus, quia Deum dat in corde : Deus autem omne bonum et ipſa ſufficiētia.

Dat cordi pio ſanctam ſufficiētiā, quæ felicitatem inchoat quam perficiet æterna Dei fruitio.

Huc ergo unleo quæſtui ſtudebo.

Secunda. — *Nihil intulimus in hunc mundum ; haud dubium quòd nec auferre quid poſſumus*, n. 7.

Tertia. — Quæ ſecundæ eſt conſequentia.

Habentes igitur alimenta et quibus tegamur, his contenti ſimus, n. 8.

Paceſ et tegi ſufficiant.

O dementiam, ſuperflua eras deſerenda, cum tanto labore comparandi !

Quarta. — *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et deſideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem*, n. 9.

Quinta. — *Radix enim omnium malorum eſt cupiditas*, n. 10.

Has veritates, ó homo Dei, Deoque ſacer, ſi bene penetraveris, ab omni temporalium cupiditate liber, pietatem et ſanctitatem ſectaberis, ad quam n. 11, 12, 13, hortatur Apoſtolus.

Vide in commentario dicta ad n. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

QUARTO. — Notent omnes Evangelium ſpeciale divitum.

Primò, vitia quæ debent fugere.

Non ſublime ſapere, n. 17. Non ſint ſuperbi, arrogantes, elati.

Neque ſperare in incerto divitiarum, id eſt, non confident, ſpemque ſuam non reponant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Secundò, virtutes quas debent exercere.

Sed ſperare in Deo vivo, id eſt, ſed humiles et grati ſperent in Deum vivum, et ob illum ſint erga proximum liberales et benedicti.

Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, n. 18.

Sicque diſceſcant ſuis præclaris operibus, quibus theſauros ſibi congerant æternos.

Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant eternam vitam.

Huc brevi Evangelio ſtude, ó homo Dei ! illudque ſerva, ſi ſis dives ; doce et prædica in quocunque ſis ſtatu. Vide in commentario dicta n. 17, 18, 19.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD TIMOTHEUM
TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HANC ad Timotheum Epistolam, Romæ, in vinculis scriptam fuisse constat ex ipso textu, cap. 1, v. 8 et 16 : cap. 2, v. 9.

Sed quia divus Paulus bis Romæ fuit catenâ ligatus, controvertitur quibus in vinculis; an in primis, an in secundis hanc scripserit.

Omnes antiqui, Eusebius, divus Hieronymus, divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et plerique post eos, censent illam in ultimis vinculis scriptam, ideoque omnium Epistolarum divi Pauli ultimam reputant, et quasi vocem cycneam, quam morti proximus, et ad martyrium sese accingens, edidit.

Hoc ipsum formaliter affirmat textus græcus, in fine Epistolæ. Ad Timotheum secunda, Ephesiorum Ecclesiæ primum episcopum ordinatum, scripta est à Roma, cum secundò sisteretur Paulus Cæsari Neroni.

Idem asserit arabica versio. Scripta fuit ab urbe Roma, cum Timotheus constitutus jam esset episcopus super Ephesum, quando secundâ vice stetit Paulus in præsentia Cæsaris Neronis, imperatoris romani.

Pro hac opinione dissertationem novissimè fecit R. P. Mau-
duit, auctor libri, cui titulus : *Analyse des Epîtres de saint*

Paul, secundâ parte, dissertatione undecimâ. Eamdem opinionem supponit et sequitur D. de Tillemont, *Mémoires, etc. sur saint Paul, an de Jésus-Christ* 65.

Hæc opinio præcipuè nititur c. 4, §. 6. *Ego jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.*

Reverà, in expositione hujus versiculi pro hac opinione concludo. Vide cap. 4, §. 8, circa finem.

Baronius tamen, et alii post eum multi è recentioribus, putant in primis vinculis scriptam fuisse; præsertim ob c. 4, §. 17. *Dominus mihi astitit, etc., et liberatus sum de ore leonis.*

Sed hic versus explicabitur suo loco, et primæ opinioni non contradicere, imò favere ostendetur. Vide cap. 4, §. 17, sub finem.

Hanc Baronii opinionem satis fusè propugnat Estius, quam et fusiùs explicat et propugnat P. Amelotte.

Hujus Epistolæ argumentum idem est ac primæ; Timotheum scilicet Apostolus docet quæ sunt episcopi et pastoris officia, et ad ea fideliter exsequenda hortatur.

Quæ distinctius videbis in analysi uniuscujusque capituli.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

PRÆMISSA in hac, sicut in prima epistola salutatione propria, et singulari, suum Paulus erga Timotheum amorem testatur, cujus diu et noctu recordatur in orationibus suis, quemque videre desiderat: idque omne, ob fidem et pietatem illius sinceram et ei quasi hæreditariam, *ŷ. 1, 2, 3, 4, 5.*

SECUNDO.

Hortatur Timotheum ad gratiam in ordinatione sibi datam reaccendendam, ut episcopalis fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis spiritu roboratus, non erubescat Evangelium Crucifixi prædicare; quinimò Dei fretus auxilio, secum et vincula, et adversa quæque, lubens pro Evangelio patiatur, *ŷ. 6, 7, 8.*

TERTIO.

Rationes affert in Deum fidendi et pro eo libenter patiendi: nos ab æterno dilexit, nosque in tempore salvavit: æterna quidem ejus in nos dilectio diu latuit; at, nunc manifestata est per apparitionem Domini nostri Jesu Christi et per illius Evangelii prædicationem, *ŷ. 9, 10.*

QUARTO.

Hujus Divinæ bonitatis in homines, ego Paulus sum præco, Apostolus, et doctor apud Gentes: equidem vincula et probra hac de causa patior, sed non confundor; quin glorior, quia scio cui commisi, *ŷ. 11, 12.*

Ita et tu prædica, et pro Evangelio pati gloriare.

Quoad prædicandi modum, imitare meum, *ŷ. 13.*

Quoad doctrinæ substantiam à me tibi traditam, custodi ut depositum, *ŷ. 14.*

QUINTO.

Notat quosdam qui à se defecerant, *ŷ. 15.* commendat autem Onesiphori erga se vinctum charitatem, eique bene precatur, *ŷ. 16, 17, 18.*

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

PAULUS, apostolus Jesu Christi constitutus per voluntatem Dei, ad prædicandum promissum vitæ divinæ et æternæ quæ fidelibus datur à Deo per Jesum Christum.

Timotheo filio charissimo gratia, misericordia, pax detur et multiplicetur à Deo Patre, et à Domino nostro Jesu Christo.

Gratias ago Deo, quem cum purâ con-

PAULUS, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu :

2. Timotheo charissimo filio gratia, misericordia, pax à Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro.

3. Gratias ago Deo, cui

CAP. I. 1. Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei...

Dei voluntas est principium apostolatûs et omnis ecclesiastici ministerii. Vide dicta initio primæ epistolæ ad Timotheum.

Secundum promissionem vitæ.

Hoc, secundum, Gr. κατὰ, determinat ad quid et propter quid Paulus constitutus sit Apostolus; scilicet, ad prædicandum, et omnibus annuntiandum promissum vitæ æternæ.

Quæ est in Christo Jesu, id est, quæ vita à Deo fidelibus, Evangelium servantibus, datur per Jesum Christum, redemptorem nostrum.

Patet ex Græco particulam (quæ) ad vitam referri, non ad promissionem.

Alter itaque apostolatûs et ministerii finis, et prioris obtuendi medium, est fidem in Christum prædicare et promovere; seu, homines adducere ad Christum qui *via, vita, veritas est.*

Juxta tria hæc ab Apostolo tacta, suum in ministerium introitum examinet minister Christi, paveatque omnis in illud suâ sponte intrusus.

Secundò, suum in ministerio, seu suscipiendo, seu exercendo, finem examinet, paveatque omnis qui sua temporalia querit in spiritali ministerio et ad æterna ordinato.

Tertiò, examinet suum ministrandi, vivendique modum: an ad Christum adducat? et paveat omnis qui Christianos ipsos à Christo suis corruptis moribus avertit.

2. *Timotheo charissimo filio.* Vide dicta in primâ epistolâ.

Gratia, misericordia... Vide et dicta in hæc verba ibidem.

O votum Apostolo verè dignum! suo charissimo filio non divitias exoptat, nec honores, nec principum favorem;

Sed gratiam Dei, quâ et ipse sanctificetur, ampliùs, et alios sanctificet.

Misericordiam Dei, quâ illius et ei subditorum peccata condonentur.

Pacem Dei, seu Spiritûs sancti, quâ repletus Timotheus temporalia spernat, ad æterna aspiret, temporalium contemptum et æternorum amorem omnibus suis inspiet.

Hæc tria sibi et aliis exoptet vir apostolicus.

Gratias ago Deo...

Paternum hic suum affectum demonstrat suo charissimo filio, pro quo orat assiduè, quem et videre desiderat;

servio à progenitoribus in conscientiâ purâ, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die.

4. Desiderans te videre, Exopto te videre, ut ex tui conspectu
memor lacrymarum tuarum, implear gaudio, memor lacrymarum quibus
ut gaudio implear, me abeuntem prosecutus es.

Simul et commemorat bona quæ in Timotheo sunt, et se Paulum ad talem incitant affectum.

Scilicet, lacrymæ, seu affectus Timothei, ejusque sincera fides.

Gratias ago. Gr. habeo Deo.

Cui servio, λατρεύω, quem colo, cultu patriæ; quem adoro.

A progenitoribus meis, id est, sicut mei majores, Abraham, Isaac, Jacob et Benjamin.

Judæus erat et Benjamita.

Sensus ergo est: Deum colo religione mihi à Benjamine et cæteris majoribus meis sanctisque patriarchis transfusâ, et mihi quasi hæreditariâ.

Idem quippe Judæorum et Christianorum Deus.

In pura conscientia, id est,

In conscientia sincera et non ficta, sine ulla hypocrisi.

Vel etiam, cum conscientia munda et peccatorum à sordibus aliena.

Fuit enim justitiæ legalis zelantissimus, et sectâ Pharisæus.

Et licet Christum et Ecclesiam sit persecutus, hincque omnium peccatorum se primum dixerit in capite secundo prioris epistolæ, id fecit ignorans, et zelo traditionum paternarum, Deoque servire credens ut ait ad Philipp. 3.

Quod sine intermissione. Gr. Intermissam, id est, gratias ago Deo quod assiduam die et nocte tui memoriam habeo in meis orationibus.

Tanti te facio, tantum te diligo, ita te cupio, quod tui perpetuo sim memor, etc.

De hoc affectu gratias agit, quia charitatis est, ait D. Thomas: charitas autem est principale donum.

Omnis quippe hic affectus propter fidem est, ut ex n. 5. patet.

Nota quod in Græco sit ὥς, ut, sicut.

Unde traduci potest:

Sicut assiduam habeo tui memoriam.

Et ita traduxerunt Lovanienses, *comme sans cesse j'ai mémoire, etc.* similis est locutio ad Philemonem, c. 1, n. 4.

Tuncque sensus erit: gratias ago pro tibi collatis beneficiis, sicut assiduam tui memoriam habeo.

D. tamen Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus habent quod.

4. Desiderans te videre... Exopto te videre, ut ex tui conspectu implear gaudio.

Memor lacrymarum quibus me abeuntem prosecutus es,isque tactus.

Fieri potest, ait D. Chrysostomus, ut gratus discipulus à magistro separatus, fleverit ac lamentatus sit, sicut infans distractus ab uberibus matris atque lactis alimoniam destitutus.

Lapidea ergo et adamantina non erant apostolica corda.

Memor et fidei sinceræ quam in te vidi, quæ primum in Loide, materna avia tua, et in matre tua Eunice firmiter et perseveranter inhæsit; persuasus sum autem quod et in te perseverabit.

Hoc ut ita sit, hortor te ut reaccendas gratiam Dei, quæ est in te, scilicet collata tibi in ordinatione tua, facta per impositionem manuum mearum :

5. Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tuâ Eunice, certus sum autem quod et in te.

6. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei qui est in te per impositionem manuum mearum.

Charitas ergo sicut et naturalis amor, suos sensus habet et affectus; eoque puriores, quod ipsa sanctior est.

Et ex charitate flere licet, et per charitatem lacrymis tangi.

5. *Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te*, id est, memor et fidei, etc.; seu in memoriam mihi revocans sinceram fidem tuam, seu quam in te vidi.

Quæ et habitavit, id est, firmiter inhæsit, seu usque ad finem vitæ perseveravit.

In avia tua, maternâ scilicet : erat enim Timotheus ex patre gentili. Act. 16.

Et matre tuâ Eunice : nomen Gr. victoria, vincentia.

Hæ duæ feminæ fuerunt ex primis christianis, ab aliquo Apostolorum conversæ, antequam Paulus Lystram perveniret, ut patet ex Actis.

Certus sum autem quod et in te.

Confido, persuasus sum, quod et in te firmiter perseverabit.

Nota quomodo magister suum sibi comparet et æquiparet discipulum.

Sicut Paulus Deum à progenitoribus, pietate hæreditariâ, sincere et purè se colere dixit ;

Ita Timotheum laudat quod fide sincerâ, et ab avia et genitrice sua quasi transfusa, Deo servit.

Et hæc utriusque similitudo in fide, in pietate, in bonis operibus, est eorum charitatis fundamentum.

6. *Propter quam causam admoneo te...*

Plerique intelligunt, *propter quam causam*, sen quia novi te sinceram habere fidem, excito te. Ita Theophylactus.

Hæc cum mihi de te sint persuasa, hortor te, ait Theodoretus.

Sed, si D. Thomæ vera sit opinio, ut sequentia et contextus indicant, existimo hæc verba, *propter quam causam*, meliùs ad ultimò dicta referri, et significare :

Quod ut fiat, sen, quod ut ita sit : scilicet, ut in te firmiter perseveret, hortor te ut reaccendas et vigere facias donum, etc.

Timotheus effectus pusillanimis, torpuerat circa prædicationem, ait D. Thomas, et ideo eum hortatur Apostolus ut resuscitet, etc.

Ἀναζωπυεῖν significat ignem sopitum flatu suscitare.

Itaque hortor ut suscites, ne mori sinas, sed vivere et vivere facias, per exercitationem continuam.

Gratiam, χάρισμα, donum Dei, quod est in te, tibi scilicet collatum per sacramentum Ordinis, ad episcopale munus strenuè obeundum, ad evangelizandum et ad promovendam fidem, etc.

7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. Nobis enim episcopis Deus in ordinatione nostra non dedit spiritum timiditatis, sed spiritum fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — Gratia Dei est sicut ignis, ait D. Thomas, qui, quando obtegitur cinere, non lucet: sic gratia obtegitur in homine per teporem, vel humanum timorem.

Eadem paritate addi potest: sicut ignis sopitus et sub cineribus reconditus, statu suscitatur; ita gratia tepore sopita suscitatur precibus, meditatione et iugi piâ operatione.

Timotheus, pusillanimitis effectus, torpuerat circa prædicationem, ait idem angelicus Doctor; hinc D. Paulus eum hortatur ut gratiam, per episcopalem ordinationem sibi collatam, suscitet ac veluti reaccendat.

Hinc plura cum fundamento colligere licet.

Primum, ordinationem episcopalem esse sacramentum, quandoquidem in eâ, per manuum impositionem, Spiritus sancti gratia confertur.

Secundum, hanc gratiam habitualement esse et permanentem, quæ in te est, minuitur tepore, augetur et quasi reaccenditur fide, oratione et exercitatione.

Tertium, hanc gratiam, non tantum gratis datam esse, sed et sanctificantem, ut patet ex n. 7, ubi dicitur quod sit *Spiritus virtutis, dilectionis et sobrietatis*.

Adde quod gratia sanctificans non minus sit ad episcopale munus ritè obeundum necessaria, quam gratia gratis data.

Porrò, si tepor et pusillanimitas irrepsit in apostolicum virum, in Timotheum, divo Paulo unanimum,

Quis non timeat teporem? quis non sibi dictum putet ab Apostolo: *Moneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te?*

Nondum abiit, vide ut retineas: nondum extinctus est ignis ille divinus; vide ne exstinguas.

Spiritum nolite exstinguere.

Angore animi et negligentia exstinguitur.

Vigilantia verò et attentione suscitatur, ait divus Chrysost.

Itaque nobis sedulo attendendum, continuè vigilandum.

Exstinguitur et reaccenditur Spiritus Dei in nobis.

Dona Dei sunt veluti prunæ accensæ in cordibus nostris.

Eas Satan, caro, mundus, vanis amoribus, terroribus, erroribus suffocare, vel saltem obruere nituntur.

Nos contra, satagamus magis ac magis oratione fovere, vigilantia custodire, exercitio et continuâ operatione sanctâ acuere, recreare, reaccendere.

7. Non enim dedit nobis Deus spiritum...

Explicat qualis sit gratia in ordinatione collata.

Nobis, intellige episcopis; agitur enim de spiritu in ordinatione episcopali collato.

Sensus ergo est:

Spiritus enim episcopalis non est spiritus timiditatis et ignaviae, quo adversa et mortem timeamus.

Sed virtutis, seu fortitudinis, quâ timiditas expellatur, ut mediis in periculis Evangelium strenuè prædicemus.

Et dilectionis Dei, scilicet et proximi, quâ cupiditas abigatur, ut solo divinæ gloriæ zelo et proximorum salutis ardore ferveamus.

Itaque ne te pudeat Christi crucifixi Domini nostri, nec te pudeat mel, ejus gratia vincti; sed tu ipse collabora mecum in Evangelio prædicando, secundum vires tibi datas à Deo,

8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio, secundum virtutem Dei,

Et sobrietatis, sen moderationis, quâ constanter et animo tranquillo feramus adversa, et prospera moderatè recipiamus, eisque utamur sobriè.

OBSERVATIO MORALIS.—Triplex his in verbis notatur episcoporum virtus.

Prima, fortitudo, *δύναμις*, virtus, potentia, robur, vigor, virtus ex alto.

Episcopi Christianorum duces sunt, seu christianæ militiæ duces.

Hinc vigore pleno debent agere, ait divus Cyprianus.

Fortitudo eis necessaria, quâ Dei et Ecclesiæ hostes impugnent.

Secunda, charitas: Christi sunt repræsentatores; sicut ergo Christus gloriam Deo in omnibus quæsit, et pro Ecclesia mortem subivit; sic episcopus non sua, sed quæ Dei et Ecclesiæ sunt, et charitate debet quærere.

Tertia, sobrietas, *σωφροσύνης*, moderatio, refrenatio.

Sanitas mentis et animæ, ait D. Chrysostomus.

Castigatio, ait Theodorctus, Theophylactus, et etiam Chrysostomus.

Admonitio, ait syriaca versio.

Intellige ergo sobrietatem non in cibo tantum, sed quamdam æquanimi-
tatem et animi moderationem tam in adversis quàm in prosperis;

Seu, virtutem omnia nimia et immodica, tam in seipso quàm in aliis, moderantem, refrenantem, castigantem.

Episcopus est sal terræ; ita sit sapiens, ut et alios sapere faciat, eorumque sanet insipientias.

8. Noli itaque erubescere testimonium... Gr. *μάρτυριον*.

D. Chrysostomus crucem et mortem Christi Domini intelligit.

Quasi diceret Apostolus: Ne te pudeat martyrii, seu mortis, quam in cruce subit Dominus noster Jesus Christus, et qua suam obseguavit doctrinam.

Plerique communiter intelligunt:

Ne te pudeat testimonium reddere de Domino nostro Jesu Christo, id est, illum prædicare, illum Dominum tuum profiteri, licet crucifixum, et me tum magistrum agnoscere, licet Christi causâ vinctum.

Potest et per martyrium intelligi Evangelium, quod est testimonium de Christo.

Sed collabora. G. *συγκαταπάθῃς*, coaffligere.

Per prosopopæiam, quâ sensus Evangelio tribuitur:

Particeps esto passionum et persecutionum quas patitur Evangelium.

Itaque, explicatâ in versu superiori ordinis episcopalis gratiâ Timotheum hortatur ad illius gratiæ usum; quasi diceret:

Cum talem in ordinatione tuâ spiritum acceperis, scilicet *virtutis, dilectionis et sobrietatis, etc.*, illo utere spiritu.

Spiritu quidem fortitudinis.

Ne te pudeat Christi crucifixi Evangelium prædicare, eumque Dominum tuum profiteri.

Nec te pudeat me ipsius causâ vinctum agnoscere magistrum.

Spiritu verò dilectionis et sobrietatis,

Tu ipse fortiter collabora, et constanter mecum coaffligere, in Evangelio prædicando et promovendo, quantum poteris.

Secundum virtutem Dei, secundum vires à Deo tibi datas in ordinatione,

9. Qui nos liberavit et vocavit vocatione suâ sanctâ, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia.

10. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi,

Qui nos liberavit (à vitis) et ad veram vitæ sanctitatem vocavit, non propter opera nostra (erant enim mala), sed ex liberali beneplacito suo, quo decrevit ab æterno gratiam nobis dare, intuitu meritorum Jesu Christi.

(Hæc Dei voluntas in Deo quidem latuit ab æterno), nunc autem in toto mundo manifestata est per adventum Jesu Christi

et dandas in occasione, si tuis diffidens viribus, tu te projicias in Deum.

9. Qui nos liberavit...

Rationes affert incitantes et ad fiduciam in Deum, et ad laborandum et patiendum pro Deo.

Scilicet, nos liberavit in tempore, nos dilexit ab æterno.

Qui nos liberavit. Gr. salvavit, scilicet à vitis et ab æterna morte.

Et vocavit: explicat modum quo nos à vitis et à morte salvavit: scilicet, quia vocavit nos ad veram vitæ sanctitatem, seu ad christianismum.

Vocatione sanctâ, id est, vocatione ad sanctitatem, seu, ut ad Ephes. cap. 1. ut simus sancti, etc.

In Græco non est *sud*.

Non secundum opera nostra, erant enim mala. Sed secundum propositum suum. Gr. sed secundum proprium propositum κατ' ἰδίαν πρόθεσιν.

Syr. sed juxta voluntatem suam.

Id est, ex liberali suo beneplacito: et ex decreto quo nobis ab æterno dare decrevit gratiam, intuitu meritorum Christi.

Quæ data est, id est, dari decreta.

In Christo Jesu, id est, intuitu Christi, ob Christum.

Ante tempora secularia, ante secula ab æterno.

Quasi diceret: Quidni fidamus in eum, ejusque nitamur auxilio,

Qui nos salvavit immeritos, et cum illius essemus inimici?

Quidni diligamus eum, et propter eum laboremus et patiamur?

Ipsæ prior dilexit nos charitate æternâ, salutem nostram voluit, nobisque gratiam suam dare decrevit: in tempore, per Baptismum, gratiam sanctificantiæ dedit.

Fidamus in eum qui nos cogitat et diligit antequam simus.

Diligamus eum qui nos prior et gratuito dilexit.

Laboremus, patiamur in tempore pro eo qui nos æterna charitate salvare decrevit, et in tempore salvavit de facto.

10. Manifestata est autem nunc...

In Græco, manifestata, æqualiter refertur ad πρόθεσιν et ad χάρις, gratiam.

Hæc quidem gratuita Dei voluntas in ipso latuit ab æterno; nunc autem in toto mundo est manifestata per illuminationem. Gr. per apparitionem Domini nostri Jesu Christi, id est, postquam apparuit, etc. ex tunc enim apparuit benignitas et humanitas, etc. ad Tit. 2. 11.

OBSERVATIONES LITTERALES ET MORALES. — Qui destruxit mortem.

Triplícter Christus mortem destruxit.

Primò, quia morte sua destruxit peccatum, mortis utriusque, temporalis et æternæ, causam.

salvatoris nostri, qui mortem quidem destruxit, vitam autem incorruptibilem per Evangelium ubique prædicatum patefecit.

Ad quod prædicandum, ego constitutus sum præco, apostolus et doctor Gentium.

qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium,

11. In quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister Gentium.

Secundò, quia resurrectione in sua mortem suo corpore naturali destruxit: resurrexit enim nunquam moriturus.

Tertio, quia per eandem resurrectionem suam jus dedit nobis aliquando resurgendi, ut alibi probat D. Paulus.

Et per tale jus ad vitam immortalem nobis, membris suis, collatum, mortem in nobis, id est, in suo mystico corpore, quodammodo destruxit, aliquando totaliter destruendam.

Morimur quidem, quia Christus mortuus est: at morimur in æternum resurrecturi.

Morimur, jus habentes ad vitam immortalem.

Mortem itaque etiam in nobis destruxit.

Gr. evacuavit, invalidam reddidit, enervavit: mortis dominium in nos ademitt.

Illuminavit autem vitam et incorruptionem. Syr. et vitam patefecit;

Id est, vitam incorruptibilem, immortalem et æternam patefecit, è tenebris in lucem produxit, manifestavit.

Christus vitam æternam dupliciter patefecit.

Primò, illam in semetipso per dies 40. patefecit suis discipulis.

Deinde, per Evangelium ubique prædicatum, toto orbe evulgavit, et spem certam nobis fidelibus de ea dedit.

Equidem aliqua in mundo, per philosophiam et per legem, exstabat de hac vita lux et cognitio; at lux umbris plena, cognitio incerta et dubia.

Sed ex quo resurrexit Christus immortalis;

Ex quo apparuit hominibus incorruptibilis;

Ex quo, per Evangelium, ejus vita gloriosa ubique prædicata, omnibusque credentibus promissa,

Hæc immortalis vita, quasi è tenebris in lucem prodit.

Quidquid de ea philosophi, quidquid lex dixit, tenebræ sunt, ad Evangelii lucem collatæ.

Christus resurgens, lux est mundi, sol gloriosus, vitam, incorruptionem, immortalitatem omnibus clarè patefaciens et manifestans, omnibusque sibi credentibus et obsequentibus promittens, tot vocibus quot habet gloriæ radios.

Hunc solem oculis fidel respice; auribus cordis audi verba vitæ æternæ habentem; in eum spera; ad hanc immortalitatem aspira; ut ad illam pervenias, Christo crede, obedi, obsequere.

11. In quo... Gr. ad quod, Evangelium scilicet prædicandum, et ad quam immortalitatem promittendam.

Recordare versùs primì, *secundùm promissionem vitæ...*

Ego Paulus positus sum, seu constitutus sum præco, apostolus et magister Gentium.

Præco, scilicet ad promulgandam legem gratiæ.

Apostolus, seu legatus, ad promittendam immortalitatem.

Magister, seu doctor, ad docendum modum illam acquirendi, scilicet per fidem et observantiam Evangelii.

12. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem.

13. Formam habes sanorum verborum quæ à me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu.

Ob quod etiam hæc patior vincula : sed eorum non me pudet : quia scio quantus sit ille, cui meipsum commisi, et certus sum quia potest depositum meum incorruptum servare usque ad diem iudicii.

Forma et exemplar tibi sint sani sermones quos à me audisti circa fidem et dilectionem christianam.

Tres honoris tituli ; at tres persecutionum causæ.

12. Ob quam causam etiam hæc patior, id est, quia præconis, legati et doctoris officio fungor, hæc vincula patior.

Sed non confundor.

Respicit ad id quod n. 8. dixit, *noli erubescere*, Timotheumque docet exemplo et verbo.

Tantum abest ut propterea pudeam, quinimò gloriatur, quia pro Deo patior.

Scio enim cui credidi.

Duas affert rationes ob quas non confunditur in carcere, sed et gloriatur.

Primam, quia scio quantus sit ille cui meipsum, labores et passiones meas commisi.

Credidi, id est, commisi : ad hunc sensum mentio depositi determinat, quasi diceret :

Deo omnipotenti, veraci et in promissis fidei meipsum commisi, apud eum deposui labores pro Evangelio susceptos, et dolores pro eo passos, quasi thesaurum meum, seu coronam iustitiæ, ut ait capite 4, 8. primæ epistolæ.

Deus noster depositarius, apud quem nihil perit ; imò crescunt deposita. Vide infra.

Secundam, et certus sum quia potest thesaurum illum servare integrum et incorruptum usque ad iudicii diem.

Apud Deum nihil deperditur, quia fidelis est, et quia omnipotens est.

Duo in depositario requisita. Primum, ut sit bonæ fidei et bonæ voluntatis. Secundum, ut possit facere quod vult bene, scilicet depositum servare.

Utrumque non semper in hominibus : hinc aliquando deposita pereunt.

At apud Deum nihil perit unquam, quia fidelis est et omnipotens : vult et potest quod vult ; hinc servat deposita.

Imò apud eum deposita crescunt et perficiuntur, momentum enim et leve tribulationis commutat in æternam gloriæ pondus : vitam caducam et miseram apud eum, pro Evangelio depositam, commutat in æternam et divinam.

Hoc si firmiter credamus, gloriamur pro Deo pati, pro Deo mori.

13. Formam habes sanorum verborum...

Transit ad prædicationis formam, hincque Timotheum et alios episcopos docet, et circa doctrinæ substantiam, et circa docendi modum.

Primo, quoad modum docendi, seu quoad verba quibus doctrinam evangelicam communicare debent,

Formam habet, id est, habere perge, seu retine in mente formam verborum quibus sanam doctrinam circa fidem et dilectionem christianam me audisti evangelizantem.

Syrus : formæ tibi sint sani sermones mei quos, etc.

Præclarum doctrinæ depositum, quod tibi tradidi, fideliter custodi ope et gratiâ Spiritûs sancti habitantis in nobis (nobis propterea in ordinatione collati).

Nosti quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, inter quos est Phigellus et Hermogenes.

Excipio Onesiphorum, et precor Deum ut ejus familiæ misereatur; quia mihi sæpe subsidio et solatio fuit, nec eum puduit vinculorum meorum.

Quinimò, cùm Romam venisset, cum diligentia me quæsivit, et tandem invenit.

Det illi Dominus ut apud se misericordiam inveniat in die judicii; quanta et

14. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis.

15. Scis hoc quòd aversi sunt à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes.

16. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit.

17. Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit et invenit.

18. Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino

Seu, sint tibi quæst exemplar: illos habere pro archetypo, ad quem respicias cùm docere volueris.

14. *Bonum depositum custodi...*

Secundò, quoad doctrinæ substantiam,

Præclarum et protiosum evangelicæ doctrinæ depositum diligenter custodi ope et gratiâ sancti Spiritûs, ad hoc, in ordinatione, tibi collati.

Spiritus sanctus in tota quidem habitat Ecclesia, et speciatim in prælatis, ut traditiones custodiant, Scripturas ad Apostolorum mentem interpretentur.

Duplex et varium adverte depositum.

Unum quod nostrum est, apud Deum, depositum: labores, dolores pro Evangelio tolerati, n. 12.

Alterum quod est Dei, apud nos, depositum, scilicet, verbum Dei, traditiones, evangelica doctrina.

Hujus thesauri divini depositarii sunt episcopi: ad eos pertinet illum servare illibatum ope Spiritûs veritatis, illis sine limitatione collati.

15. *Scis hoc...* Id est, nosti, nescire non potes, quia ad te perlatum est quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, scilicet vinculis meis offensi et pericula sibi metuentes.

Ex quibus, seu inter quos est Phigellus... hos nominat, ut ab eis Timotheus et alii fideles sibi caveant.

16. *Det Deus misericordiam Onesiphori domui.*

Excipio Onesiphorum, Deumque precor ut ejus familiæ misereatur.

Quia sæpe me refrigeravit, id est, consolatus est, seu subsidio fuit et solatio.

Metaphora ducta ab umbra, aut à vento, in locis æstuosis refrigerante.

Et catenam meam non erubuit, id est,

Nec eum puduit vinculorum meorum: nec pericula metuit, nec infamiam, ut me adjuvaret.

17. *Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit* (per totam urbem cursitando de carcere in carcerem), tandem invenit, et sæpè visitavit.

18. *Det illi Dominus misericordiam invenire à Domino,* id est, apud se.

in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu meliùs
 quantis in rebus Ephesi ministraverit mihi
 non scribo, quia tu meliùs nosti quàm ego
 nosti.
 (seu optimè nosti).

Hebraismus est, sicut Genes. 19. *Pluit Dominus sulphur super Sodomam à Domino*, id est, à seipso.

Sicut ergo me invenit ut misericordiam faceret, ita det illi Dominus misericordiam apud se invenire in die iudicii.

Dies illa per excellentiam dicitur iudicii dies.

Et quanta Ephesi... quanta et quantis in rebus mihi ministraverit Ephesi non scribo, quia optimè nosti.

Quippe qui mihi adfulsit, testis eorum bonorum quæ mihi fecit et Ecclesie.

Potest etiam dici, tu meliùs nosti quàm ego ipse, quia inscio Paulo, solim conscio Timotheo, potest multa ministrasse Onesiphorus.

Cæterùm, ex his loquendi modis de Onesiphoro, præsertim verò ex distinctione precum pro Onesiphori familia à precibus pro ipso Onesiphoro; et quia etiam in fine cap. 4, familiam Onesiphori salutatur, non ipsum Onesiphorum, multi colligunt eum tunc fuisse mortuum cùm hæc scriberet Apostolus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis Ecclesie minister, à n. 1, discat ecclesiastici ministerii Principium: est Dei voluntas;

Finem: est æterna vita hominibus communicanda.

Alterum finem mediatum, seu medium quo finem suum assequatur: est fides in Christum prædicanda, promovenda.

Statimque in se reflexus attendat ad tria quæ in commentario videat, n. 1.

SECUNDO. — A monitione, n. 6, data Timotheo, discat omnis Ecclesie minister, quàm necessaria sibi sit spiritus renovatio.

Assumat ergo velut sibi dictum: *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei.*

Ut autem illud impleat,

Attendat primò quæ gratia fuit sibi data.

Episcopalis, et à proportionem, sacerdotalis spiritus,

Non est timiditatis, sed fortitudinis;

Non est cupiditatis, sed charitatis;

Non est intemperantiæ, sed sobrietatis, n. 7.

Attendat secundò an hic spiritus sit suus.

Hunc ergo spiritum virtutis, dilectionis et sobrietatis suscitet precibus, poenitentia et majori custodiat vigilantia, sanctaque foveat operatione. Vide in commentario dicta, n. 6.

TERTIO. — A n. 8, discat usum hujus spiritus sibi in ordinatione sua collati.

In versibus 9 et 10 videat ad hunc usum animanda.

Speciatim verò notet n. 12, quòd Deus noster sit depositarius fidelis, apud quem nihil perit, imò crescunt deposita.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

TIMOTHEUM hortatur ad fortitudinem, et per strenuam pastoralis muneris functionem, quasi præparat ad martyrium.

Evangelii itaque prædicationi et propagationi totus incumbat.

Hæc de causa patiatut fortiter ut miles, certet ut athleta, laboret ut agricola, *ÿ.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

SECUNDO.

Ut hæc omnia munia fortiùs obeat, ante illius oculos exponit Christi Domini à mortuis suscitati gloriam, *ÿ.* 8;

Sui ipsius Pauli patientis, certantis et laborantis exemplum, *ÿ.* 9, 10;

Æternam denique martyrii gloriam.

Si pro Christo patimur et morimur, cum Christo resurgemus et regnabimus, *ÿ.* 11, 12, 13.

Et hæc omnia vult à Timotheo etiam doceri, *ÿ.* 14.

TERTIO.

Hæc ad fortitudinem exhortatione finitâ, instruit illum de modo quo dignus, et Deo gratus evadat divini verbi minister; nimirum verborum pugnas vitet, veritatis verbum rectè tractet, *ÿ.* 15; quæ profanas hæreticorum novitates fugiat, *ÿ.* 16; quæ ut canceres proxima quæque depascunt, et de facto quosdam subverterunt, *ÿ.* 17, 18.

QUARTO.

Ne propterea turbetur Timotheus, asserit Apostolus quod stant et stabunt immoti verè fideles, fundamenta domûs Dei, duobus sigillata signaculis, *ÿ.* 19.

Asserit præterea quòd subversi possunt per pœnitentiam restitui, *ÿ.* 20, 21.

QUINTO.

Pergit Timotheum instruere de modo quo fiat operarius Deo gratus; juvenilia fugiat desideria; sectetur verò justitiam, fidem, etc. *ÿ.* 22; contentiones vitet, *ÿ.* 23, 24; corripit modestè, instruat mansuetè, *ÿ.* 25, 26.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **T**u ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu.

2. Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere.

Tu ergo, filii mi, fortis esto per gratiam à Christo tibi collatam (in ordinatione).

Et quæ vivâ voce audisti aliquando ex ore meo, coram multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc nunc vicissim trade et commenda fidelibus et idoneis viris qui eadem doceant populum.

CAP. II. 1. *Tu ergo, fili mi, confortare...*

Exhortationem capite primo ceptam resumit.

Versu quippe septimo dixerat quòd spiritus episcopis in ordinatione datus, non sit spiritus timiditatis, sed spiritus fortitudinis, etc.

Hincque Timotheum ad fortitudinem exhortans, concluderat: *Noli ergo erubescere, etc.; sed collabora, etc.*

At quia hanc exhortationem per aliqua interjecta interrupt, illam nunc resumit, blandè et cum affectu Timotheum interpellans.

Tu ergo, fili mi, secundùm spiritum tibi datum, per impositionem manuum mearum, abjectâ omni timiditate, fortis esto, viriliter age; pastorale munus tuum fortiter exerce, non tuis innixus viribus, sed Dei gratiâ, per Christum tibi in ordinatione collatâ.

Hoc significat: *In gratia quæ est in Christo Jesu.*

2. *Et quæ audisti à me...*

Et quæ tibi ore tenus tradidi coram multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc intrepidè prædica, et non tantùm ea tu ipse prædica, sed et in illis alios institue ministros fideles et idoneos, qui ea prædicent et aliis communicent.

Seu, doctrinam evangelicam, à me tibi traditam et concreditam, hanc tu vicissim trade, et quasi thesaurum commenda fidelibus et idoneis viris, qui pari fide custodiant eam, et quasi depositum sibi concreditum tradant et suis commendent successoribus.

Episcopos et presbyteros intelligit, ait Theophylactus.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Nota primum modum quo evangelica doctrina propagata est in mundo, nimirum per verbalem traditionem, non per Scripturam, juxta Domini mandatum: *Euntes docete et prædicato Evangelium omni creaturæ.*

Jussit docere, prædicare, non scribere.

D. Paulus ore, non scripto, docerat Timotheum et alios, ut ex hoc versiculo patet.

Quæ audisti à me, etc. Quod ore tradiderat ei, vult ut Timotheus aliis vicissim ore tradat, qui et suis idem ore tradant successoribus.

Traditio itaque prima fuit, et aliquandiu unica fidei regula.

Hinc observanda, et in dubiis consulenda traditio, et non tantùm Scriptura.

Porrò hanc divi Pauli ad Timotheum num. 1. exhortationem et sequentes

Mala (Evangelii causâ) ferto, sicut præclarus Christi Jesu miles.

Attende quòd qui Dei militiæ ascriptus est, hujus vitæ negotiis non implicatur, ut se totum det militiæ, et placeat ei qui se in militem elegit.

3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu,

4. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.

applicet sibi quilibet Christi minister, imò et quilibet Christianus, juxta statum suum.

Tu ergo, fili mi, fortis esto, animos assume ad tua munia in statu tuo strenuè obeunda per gratiam tibi, seu in Baptismo, seu in Ordinatione, seu in Matrimonio, ob Christum collatam, et per gratiam tibi in occasione dandam, et ad quam, vi sacramenti recepti, jus habes.

Hanc ora, hanc pete, humiliter et cum fiducia, per Christum mediatorem nostrum.

Aspice Jesum, recurre ad Jesum, gratiam pete per Jesum.

Gratiam quæ est in Christo Jesu.

Hoc emphasim habet. Christus nobis fons est gratiæ: de cujus plenitudine nos omnes accipimus.

Ad hunc ergo gratiæ fontem recurre, huic fonti teipsum uni fide, charitate, ut in tuum sese sinum effundat.

3. Labora sicut bonus miles.

Labora. Gr. *μαχομαθῆσθαι*, mala patere, dura ferto, in adversis obdurare. Sicut bonus. Gr. pulcher, præclarus miles Jesu Christi.

Quasi diccret: Præclaræ Jesu Christi militiæ nomen dedisti;

Militum autem est gratè et libenter ferre labores; imò dolere cùm non laborant:

Tu ergo, ô præclare Christi miles, sub tanto duce fortiter adversa ferto, et in laboribus obdurare: forti feras animo quidquid Evangelii causâ perfendum occurrit.

4. Nemo militans Deo (in Græco non est Deo) implicat se... Gr. implicatur vitæ negotiis.

Implicatur vim habet: ista negotia sunt vincula, sunt serpentes. Theophylactus.

Ut ei placeat cui se probavit. Gr. ut diligentè milites placeat, id est, ut placeat ei qui se in militem elegit; quasi diceret:

Ea militum lex est et conditio, ut nihil aliud quàm bellum et arma cogitent et agant.

Hinc, qui alicui principi nomen dedit, statim ab omnibus eximitur secularibus curis et negotiis, à mercatura, à tutela, etc., ut se totum det militiæ, sitque gratus Imperatori cui se dedit et qui illum inter suos milites ascripsit.

Si hoc in seculari militia, quantò magis in christiana!

Tu te ergo totum da Christi militiæ: cæteris omnibus neglectis, unum tibi curæ sit Christo, Imperatori tuo, placere, qui te in suos eligere dignatus est milites, imò et duces.

OBSERVATIO MORALIS. — Quod Timotheo dicit Apostolus, hoc et omni Christi ministro.

Recordare quòd Christi sis miles;

Quòd ideo ab omnibus mundanis negotiis sis exemptus, ut ad omnia Christi mandata sis expeditior.

5. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitimè certaverit.

6. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.

7. Intellige quæ dico : da-

Considera quòd et qui certat in publicis certaminibus, non coronatur, nisi secundùm leges athletic præscriptas, pugnauerit et vicerit.

Considera et quòd agricola in terra colenda assiduus, primus est in percipiendis agri sui fructibus.

Expende quæ ænigmaticè dico : aderit

Itaque tu te totum da Christo; secularia contemne, hujus vitæ negotia sperne; unum tibi curæ sit Christo, imperatori tuo, placere, obedire.

Hoc et omni Christiano convenit.

Ut enim Tertullianus, ad martyr. cap. 3, ait: Vocati sumus ad malitiam Dei vivi, jam tunc cum ad sacramenti verba respondimus.

Itaque, respice cujus sis miles, et fer forti animo labores militiæ, ait Theodoretus.

Recordare tyrocinii diem, quâ Christo in Baptismate consepultus, in sacramenti verba jurasti pro nomine ejus non te parciturum pati. D. Hieronymus, epist. 13, ad Heliodorum.

Recordare, Christiane, miles Christi, quod pro regno cœlesti et æterno militas; itaque libenter patere, fortiter dimica, vince, ut in æternum triumphes.

5. Nam et qui certat in agone...

Quasi diceret: Non tantummodo certandum tibi est, sed et juxta leges à Christo, duce tuo, præscriptas, certandum.

Sicut enim athleta, publicis in certaminibus pugnans, non coronatur, nisi secundùm leges de cibo, potu, temperantia, athletic præscriptas pugnauerit, ait Theophylactus;

Sic nec tibi, quocunque modo certasse sufficit, sed secundùm leges à Christo datas et à me tibi dudum propositas.

Sicut ergo illi ab omnibus abinent, ut caducam et corruptibilem coronam reportent;

Ita et tu, ô Christi athleta, ut incorruptibilem et immarcescibilem coronam habeas, ab omnibus abstine quæ victoriam possent impedire; sobrius sis, gravis, castus, omnia servans quæ certantibus congruunt.

Recordetur christianus athleta Christi legum à Christo datarum.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Luc, 14. 33.

Juxta has leges pugnet, vim sibi inferens et omnibus renuntians.

6. Laborantem agricolam.

Mercedis mentio Timotheum recreat et ad laborem et certamen animat. Quasi diceret: Merces tibi non deerit.

Sicut enim agricola laboriosus et in terra excolenda assiduus, laborum suorum fructus ipse prior percipit, hæcque fructuum spe ad labores ferendos excitatur;

Sic et tu non sine fructu patieris et laborabis in agro Christi excolendo; sis si diligenter illum excolueris, fructum percipies æternum.

Hæc ergo spe patere, labora.

7. Intellige quæ dico...

Tres tibi proposui parabolas, militis, pugilis et agricolæ, quas recessu

tibi Dominus, et intellectum dabit in omnibus (si attenderis et auxilium petieris).

Memento et cogita sæpe quòd Dominus Jesus Christus, ex Davidis semine natus (post mortem acerbam), resurrexit gloriosus, secundùm Evangelii veritatem quam omnibus ubique prædico.

Memento et quòd propter Evangelium ego (magister tuus) patior afflictiones et persecutiones usque ad carcerem et vincula, quasi maleficus et facinorosus quidam;

bit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundùm Evangelium meum,

9. In quo laboro usque ad vincula, quasi malè operans :

non est ut explicem; Deus enim intellectum tibi dabit ut eas intelligas.

Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Gr. det tibi Deus.

In milite intelliges quòd debeas libenter pati, fortis esse, totus Christi militiæ vacare, ut Christo, duci tuo; placeas.

In athleta intelliges quòd tibi non sufficit certare, sed et legitimè; juxta Christi leges pugnandum, sobrius, prudens, castus, ab omnibus abstinens quæ victoriam possint impedire.

In agricola fructuum spe tot labores patienter suscipiente, intelligo messem tibi in cœlis præparatam.

Hic tibi laborandum quidem; sed ibi metes.

Hic patiendum; ibi quiesces in summa et æterna beatitudine.

Hic certandum tibi est; ibi gloriâ coronatus, in æternum triumphabis.

Hæc non minùs nobis quàm Timotheo dicta;

Si, ut Christi milites, fortiter patiamur;

Si, ut athletæ, abstemii pugnemus;

Si, ut agricolæ, assiduè Christi agrum colamus.

Ut hæc omnia præstemus alacriter, æternam aspicimus beatitudinem.

8. *Memor esto Dominum nostrum Jesum Christum resurrexisse....* quasi diceret: indiges hujus æternæ beatitudinis intuitu confortari.

Cogita Christum: ex semine David natus est mortalis et passibilis; toto tempore vitæ laboravit, passus est, tandem in cruce acerbam et infamem pro nobis mortem tulit.

Cogita, inquam, quòd gloriosus, beatus, immortalis resurrexit, sedetque ad dexteram majestatis.

Quod Christo, capiti et duci nostro, contigit, hoc et nobis, ejus membris et militibus, eveniet.

Si ipsius causâ patiamur, laboremus, moriamur, resurgemus impassibiles, beati, immortales.

Secundùm Evangelium meum, id est, secundùm Evangelii veritatem quam ubique et omnibus prædico.

9. *In quo laboro.*

Vis exemplum hominis patientis, certantis et laborantis?

Memento mei, magistri tui.

In quo, id est, ejus causâ, seu propter Christum ejusque promulgandum Evangelium.

Laboro, Gr. *κακοπαθω*, mala patior, affligor, incarcerationatus, vinculis constrictus, quasi forem malefactor et facinorosus.

Patior ergo carcerem, vincula, infamiam; sed non deficior; quicquid, fortiter pugno, quamvis ligatus.

sed verbum Dei non est alligatum.

10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur quæ est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti.

11. Fidelis sermo : Nam si commortui sumus, et convivemus ;

12. Si sustinebimus, et conregnabimus ; si negaverimus, et ille negabit nos :

13. Si non credimus, ille fidelis permanet,

Memento, inquam, quod vincula quidem patior, sed verbum Dei vinculis non adstringitur (quia, etsi ligatus, prædico).

Propter hoc idem Evangelium omnia mala patior ; ut illi quos Deus elegit, nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum Jesum obtinetur, nobiscum nunc gratiæ vitam inveniant, et aliquando cœlestem.

(Hujus recordare gloriæ) : nam res est certa et inaubitata quod si pro Christo et cum Christo morimur, cum Christo resurgemus, vitam immortalem victuri ;

Si pro illo patimur, et cum illo in æternum regnabimus :

Si verò negaverimus eum coram hominibus, et ille negabit nos coram Angelis.

Si non credimus (sive quod est, sive quod dixit), ipse nihilominus permanet idem in se, fidelis et verax in verbis suis ;

Verbum Dei non est alligatum.

Vincuntur quidem membra, sed lingua manet libera : hæc Evangelium, etiam in carcere, non desino prædicare.

Nobis ligatis, solutum est nihilominus Dei verbum, currit, spargitur, auditur.

Itaque, vinculis etiam constrictus, pugno verbo Dei, quod est gladius spiritus.

10. Ideo, Gr. διὰ τοῦτο, propter hoc, scilicet Dei verbum, seu propter hoc idem Evangelium.

Omnia sustineo propter electos...

Propter hoc igitur idem Evangelium hæc et alia multa patior mala ; ut illi, quos Deus elegit nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum obtinetur, nunc in eo vitam inveniant gratiæ, et aliquando gloriam cœlestem : *Ut salutem consequantur quæ est in Christo Jesu.*

Itaque, quasi cœlestis agricola, semino semen æternitatis et gloriæ cœlestis.

Tu ergo, fili mi, et Christi gloriosi recreatus intuitu, et mei patientis, certantis et laborantis exemplo confortatus, pro Christi gloria propaganda, et pro salute electorum, tibi commissorum, tuisque laboribus et exemplis salvandorum, mecum patere, certa, collabora.

Nec tibi, nec mihi merces deerit.

11. *Fidelis sermo :*

Præfatio Apostolo solita ante aliquam majoris momenti veritatem.

Res certa et indubitata est quod, si pro Christo et cum Christo moriamur cum illo resurgemus et vitam vivemus immortalem.

12. *Si sustinebimus...* Id est, si pro illo patiamur, et cum illo regnabimus in æternum.

Si negaverimus... enim scilicet, et ejus fidem coram hominibus ;

Et ille negabit nos coram Angelis suis, et à suo nos excludet regno.

Terreat itaque supplicium quos non invitat gloria.

13. *Si non credimus...*

Nec potest seipsum negare, seu non esse, nec potest sua verba negare, seu mentiri (negatione nostrâ nil illi accedit, nil recedit).

De his frequenter admone fideles tibi commissos, Christum Dominum attestans. 14. Hæc commune, testificans coram Domino..

Porro, nostra nobis tantum nocebit infidelitas, non illi.

Si enim non credimus, vel quod est, scilicet Deus ab æterno, ut homo in tempore natus, mortuus et à mortuis suscitatus; vel quod dixit et sibi credentibus promisit.

Si negemus, inquam, ipsum, et ipsius verba, et promissa; negatione nostrâ nihil illi accedit, nihil decedit.

Ille fidelis permanet, id est,

Idem quippe in se est, et erit semper quod fuit ab æterno, nimirum Deus immutabilis.

Ipsius verba et promissa nihilominus vera sunt et implebuntur;

Quippe qui verax et fidelis est, summaque veritas,

Negare se ipsum non potest. Naturam habet immutabilem: non potest non esse, semper manet.

Negare etiam non potest quod dixit, quia veritas Dei non mutatur.

Verax est in verbis, fidelis in promissis, terribilis in comminationibus: mentiri nequit.

14. Hæc commune....

Hæc omnia supradicta fidelibus tibi commissis prædica frequenter, et in eorum memoriam sæpe revoca;

Testificans coram Domino, id est, cumque eos de his admones, Christum Dominum attestare, tanquam harum omnium veritatum auctorem, et illarum contemptus vindicem;

Ut hæc commotione et attestatione commoti, caveant ab infidelitate, perseverent in fide, et pro Christo constanter patiantur; si necesse est, moriantur.

OBSERVATIONES MORALES. — Non minus et nos quam fideles illi frequenti hæc indigemus admonitione et attestatione circa has supradictas veritates, à quibus maximè pendet et nostra salus, et noster in christianismo profectus.

Si commortui sumus, et convivemus.

Credis hanc veritatem, quæ de fide est, et de qua dubitari nefas?

Credo, ais:

Cur ergo non studes pro Christo, per assiduam mortificationem et penitentiam, mori peccato, vitis, passionibus inordinatis, tuisque concupiscentiis?

Cur metuis mori pro Christo; id est, tuam miserabilem vitam cum vitâ Christi summè beatâ commutare;

Si sustinebimus, et conregnabimus.

Credis hanc alteram veritatem, quæ æqualiter est de fide.

Credo.

Cur ergo invitus et murmurans pateris, etiam minima mala?

Cur, è contra, non gaudes in passionibus, sciens et credens quòd etiam levis afflictio sit regni cælestis pretium?

Si negaverimus eum, et ille negabit nos.

Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. | Verbis ne contendas: hoc enim non prodest, imò nocet, quia disputationibus sæpè subvertuntur audientium animæ.

Et hanc credis tertiam veritatem?

Credo.

Cur ergo factis tuis tam frequenter negas eum quem linguâ profiteris?

Eur impuris moribus tuis Christum et christianismum negas?

Cur vita tua promissis à te in Baptismo factis est contraria?

Cur pompas diaboli et mundi sectaris, quibus palam renuntiasti?

Et ille negabit nos.

Credis et hanc terribilem veritatem?

Intelligis eam? à Deo, æternâ veritate, denegari? à Deo, summo bono, in æternum repelli? nesciri? excommunicari?

Discedite à me, maledicti, etc. Matth. 25. 41.

Nunquam novi vos. Matth. 7. 23.

Vos non populus meus. Osee. 1, 9 et 10.

Non credit, qui non tremit et non fremit.

Bone Deus! Christe Jesu, Salvator meus! has in mente mea et in corde meo imprime veritates.

Si tecum mortificationis gladio commorior, tecum vitam immortalem vivam.

Quod persecutionis gladius in martyribus est operatus, hoc mortificatio in pœnitentibus operatur.

Pœnitentem mori, est vitam infelicem et miseris plenam in vitam summè felicem commutare.

Mors pro Christo passa, finis est miseriarum et beatæ æternitatis initium.

O felicem itaque et totis votis exoptandam mortem!

Moriar, ô Christe! et pro te moriar!

Si sustineo pro Christo, cum Christo regnabo.

Passio regni cœlestis et æterni pretium est.

Momentaneum et leve tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

Pro tantillo et tam modico pretio, tantum regnum! tam immensam mercedem!

Non sunt condignæ passionēs, etc. Rom. 8. 18.

Si negavero, etc. ah bone Deus! misericors Deus! da mihi mori potius quàm te quocunque modo negare.

Da mihi te linguâ, corde, vitâ, moribus confiteri;

Da mihi te, puro corde, charitate sincerâ, diligere,

Et qui me diligis meque vis beatum, mei non indigens nullamque prorsus ex me utilitatem capiens, sed propter bonitatem tuam; da ut te, propter te, diligam, tibi que serviam non tantum pœnarum timore pressus, aut spe beatitudinis attractus, sed unico in primis tuæ dilectionis actus spiritu. Amen.

Noli contendere verbis.

Quidam hæc verba jungunt cum præcedentibus, et eis favet græcus contextus: testificans coram Domino, non contendere verbis.

Favet et syriaca versio: contestans coram Domino, non contendant verbis inutilibus.

Sed præterquam quòd D. Augustinus, Ambrosius, sicut et noster interpres, ea disjungunt et separant.

Stude teipsum Deo gratum operarium exhibere, non erubescens propter op-
probria Christi, verbum veritatis (pro eu-
jusque captu) distribuentem.

15. Sollicitè cura teipsum
probabilem exhibere Deo,
opcrarium inconfusibilem,
rectè tractantem verbum ve-
ritatis.

Sanè ipsa contestatio coram Domino, quæ nonnisi rei gravioris est, in-
dicat quòd superiorum monitorum debeat esse confirmatio, co quo expli-
catum est modo, suprà n. 14.

Finità itaque superiori ad fortitudinem exhortatione, nunc Timotheum
hortatur ut se dignum divini verbi ministrum exhibeat, illumque instruit
de modo quo talis evadat; seu, ut ait Theodoretus, docet eum regulam di-
vinorum eloquiorum.

Ac primò notat ab ipso vitandum juvenibusque non inusitatum,
nempe verborum pugnam, logomachiam.

Tunc verbis contenditur, cùm in disputando non tam quæritur veritas
quàm vanitas, scilicet seu ostentatio scientiæ; doctior videri, vincere, præ-
valere:

Noli contendere verbis. Gr. non contendere verbis. More hebraico, infi-
nitivum pro imperativo. Non contendas, etc. noli verbigerari.

P. Amelotte citat manuscriptum Alexandrinum, in quo legitur *νὴ λογο-
μάχει*, ne contendas verbis.

Credibile est quòd ita legit noster Interpres, non *λογομάχειν* sicut legitur
hodie.

Ad nihil enim utile est, imò nocet multùm, quia hinc sæpe subvertun-
tur audientium animæ;

Tum scandalo, ob pertinaciam, animositatem et vanitatem disputantium;

Tum mutæ charitatis amissione: scinduntur enim plerumquò in di-
versas partes, sitque inter eos schisma;

Tum errore in quem sæpe deducuntur, veritate scilicet talibus logoma-
chis obscuratà potiùs quàm elucidatà.

Ob has et alias rationes fuge verborum pugnam; sed,

15. *Sollicitè cura.* Gr. stude.

Teipsum probabilem. Gr. *δόκιμον*, probum, probatum, Deo gratum opera-
rium exhibere.

Inconfusibilem. Gr. non erubescens.

Explicat modum quo fiat Deo gratus et probatus, nempe si non erubescat
ob crucem Christi, sed eam liberè profiteatur, et Intrepidè prædict Gen-
tilibus eam irridentibus.

Recte tractantem. Gr. rectè s. cantem verbum, etc.

Metaphorà sumptà à nutricibus et parentibus, qui panem secant in par-
ticulas et offulas, et quidem unicuique parvulorum suorum proportionatas,
ut eas parvuli faciliùs deglutiant eisque nutrantur;

Ita tu, quasi parens et nutrix, panem vitæ, *verbum veritatis*, animæ
cibum, seca, divide, quantùm cuique tuorum convenit; et sic secatum,
divisum, proportionatum, unicuique accommodatum, expone, propone,
ministra.

Nota his in verbis tria monita omni concionatori necessaria.

Primum, uni Deo placere studeat, posthabitis hominum iudiciis; om-
nique vanitate contemptà, unum sit illi curæ, Deo gratum se exhibere mi-
nistrum.

16. Profana autem et vaniloquia devita; multum enim proficiunt ad impietatem;

Profanas vocum novitates devita, quia multum conferunt ad impietatem in animo ingenerandam;

17. Et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus,

Et sermo illorum profana et nova loquentium, instar canceris aut gangrænæ serpit, sui que veneni vim longius semper diffundit. Ex illorum hæreticorum numero est Hymenæus et Philetus.

18. Qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem,

Qui circa veritatem aberraverunt, dicentes quod resurrectio jam facta sit (spi-

Secundum, sit inconfusibilis: eum non pudeat crucis Christi, nec illius ministerii, seu prædicationis.

Seu, ipsum nihil eorum quæ ad pietatem pertinent facere pudeat. Theophylactus.

Ad hanc piam non erubescitiam ubique hortatur Apostolus, et non sine causa: quia, ut ait idem Theophylactus, in n. 8 huius capituli,

Adeo humiliatus est Deus propter nos, ut homines erubescant tantam humiliationem applicare Deo. Idem aliis verbis D. Chrysostomus in n. 8.

Tertium, se nutricem consideret, panemque vitæ secatum, accommodatum unicuique distribuat.

Nucem aperiat, ut nucleus pateat, capi et comedi possit.

Plato dialecticum insulsum vocabat malum cocum, eo quod non rectè secaret, seu divideret.

16. *Profana autem et vaniloquia.*

Gr. at profanas, vanas voces cohibe; In Græco non est conjunctio *et*.

D. Chrysostomus: profanas vocum novitates devita.

Alterum notat abusum in concione divini verbi vitandum; quasi diceret: A profanis vanisque vocibus cave.

Quin etiam cas cohibe, quia multum conferunt ad impietatem ingenerandam et promovendam in animo.

Nam, ut ait D. Chrysostomus, cum quid novi fuerit inventum, semper nova id parturit; infinitusque sit error ejus, qui tranquillam fidemque stationem littoris egressus, per devia cœperit vagari.

17. *Et sermo eorum...* scilicet, vaniloquentium, seu illorum hæreticorum qui profana et nova loquuntur, est instar gangrænæ.

Gr. ut gangræna pastum habebit, id est, carnem etiam sanam latè depascet.

Quasi diceret: Pestilens illorum doctrina, seu sermo hæreticorum vana et profana loquentium, instar gangrænæ, aut canceris, serpit venenique sui vim longius semper diffundit, donec totum corruerit corpus.

Cancer est morbus putredinem efficiens, adeoque omnia circumcirca depascens. Theophylactus.

Illius morbi proprium est carnes proximas exedere, et quod sanum et integrum est paulatim corrumpere: ita est de hæreticorum doctrina.

Ex quibus... id est, ex quorum hæreticorum numero est *Hymenæus et Philetus*.

Illos duos hæreticorum præcipuos nominat, ut ab eis, sibi caveant fideles.

18. *Qui à veritate exciderunt...*

Gr. qui circa veritatem aberraverunt.

Dicentes resurrectionem jam factam, id est, dicentes quod omnia quæ

ritualiter et per Baptismum), et errore suo quorundam fidem subverterunt.

Sed verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei, stant firmi et immoti, habentes has in animo sigillatas sententias

nem esse jam factam, et subverterunt quorundam fidem.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : Cognovit Domi-

dicantur deresurrectione in Scripturis, referendasint ad resurrectionem animarum, quæ jam facta est per Baptismum et Pœnitentiam. Ita D. Thomas.

Negabant itaque corporum resurrectionem, sed mysticam et spirituales animarum resurrectionem admittebant, hic per Baptismum et Pœnitentiam; et in futuro, per gloriam.

Hoc Tertull. lib. de Resurrectione carnis, citatus à P. Amelotte.

Et subverterunt quorundam fidem.

Resurrectio mortuorum fidei fundamentum est; hoc everso, ruit et subvertitur fides.

19. *Sed firmum fundamentum Dei stat...*

Quorundam dixi, non omnium : nec timeri debet ne subvertantur omnes.

Nam verè fideles, qui sunt domûs Dei fundamentum, stant et stabunt in fide firmi et immoti.

OBSERVATIO LITTERALIS. — Ut his in verbis Apostoli mentem clariùs intelligas, textum adverte :

17. Dixit hæreticorum doctrinam, velut cancerem, vicina quæque depascere.

18. De Hymenæo et Phileto dixit quòd errore suo quorundam fidem jam subverterint.

Hinc itaque timendum videbatur ne hîc illorum error, quasi gangræna, totum hujus Ecclesiæ corpus paulatim pervaderet atque corrumperet.

Huic timori occurrit Apostolus, quasi diceret : Quorundam quidem instabilitatem fidem subverterunt; at vero stant et stabunt immoti et firmi verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei.

Instabilibus quibusdam opponit multò plures firmos et stables.

Subversis aliquibus opponit plerosque stantes et immotos.

Hos autem firmos et stables vocat fundamentum Dei, ob illorum in fide firmitatem et constantiam, ait D. Joannes Chrysostomus.

Vel vocat eos fundamentum Dei, id est, fundamentum domûs Dei, patris divini, Ecclesiæ Dei vivi; quia hi primi Christiani fuerunt quasi Ecclesiæ fundamenta : fundati quippe sunt *super fundamenta Apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

Rectè ergo fundamentum dicuntur, tum quia firmi et immoti permanent; quod fundamenti proprium est : tum quia primi fuerunt lapides vivi, super Apostolos substrati cæteris fidelibus super eos ædificandis.

Habens signaculum hoc.

Pergit in incœpta metaphora fundamenti.

Lapidibus fundamentalibus solebant, boni omnis gratia, quædam insculpi litteræ, vel quidam characteres imprimi, vel quædam inscribi sententiæ; et hoc non deest istis fidelibus quos Deus elegit ut essent Ecclesiæ suæ fundamenta.

Duas habent in animo sententias insculptas, ad quas attendunt frequenter, et quas opere complent; hisque duabus sententiis per opera exhibitâ dignoscuntur quasi signaculis.

Cognovit Dominus qui sunt ejus. Numer. 16. 5.

nus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

quas operibus demonstrant. Primam: Cognovit Dominus qui verè sunt sui. Secundam: Discedat ab iniquitate, justitiam verò operetur omnis qui verè Christianus est.

Ubi D. Hieronymus dicit: Notum faciet Dominus qui ad se pertineant, Septuaginta habent, *Cognovit Dominus eos qui sui sunt.*

Primò itaque, hanc in animo habent impressam sententiam: *Novit Dominus, qui verè sunt ejus*: Deus intuetur cor: penetrat animum, interiora videt.

Hancque veritatem persuasi student non externâ tantùm professione, sed et internâ præcipuè religione Deum colere.

Corde credunt et animo, fide sincerâ, coram Deo, in cujus oculis, sciunt se vivere.

Ecce primum veri fidelis characterem: sinceritas fidel.

Et discedat ab iniquitate... Numer. 16. 26, ubi: Recedite à tabernaculis hominum impiorum.

Secundò; habent et hanc alteram sententiam in animo sigillatam: *Discedat ab iniquitate.*

Quasi diceret: Sciunt quòd Christiano credere non sufficit; sed et secundùm fidem debet vivere, à malo declinare, facere bonum.

Sciunt quòd qui injustè vivit, etsi credat, etsi Domini nomen invocet, non est verè Christi, nec illum Christus agnoscit suum.

Et hanc veritatem persuasi, quam semper in animo præsertim habent, sollicitè student malum omne fugere, bonum operari, sanctæque vitæ fidem complere.

Et hic est secundus veri fidelis character: puritas vitæ.

Duos itaque his in verbis veri fidelis characteres nobis exhiberet Apostolus, quibus quasi signaculis dignoscantur qui verè sunt Christi.

Hicque duo characteres sunt, sincera fides, vita sancta.

OBSERVATIO MORALIS. — Simul et duo nobis media præbet quibus veri fideles flamus.

Primum, si in animo fixum et quasi impressum habeamus:

Novit Dominus qui sunt ejus.

Deus intuetur cor.

Ergo sincerè et ex animo colendus.

Corde credendum.

Secundum, *discedat ab iniquitate....* si in animo sigillatam hanc veritatem habeamus.

Credere non sufficit, sed operibus fides complenda.

Sanctè et justè vivendum.

Hic semper se reflectat quilibet fidelis, et videat num sit verè fidelis? An mente credit? An sanctè vivit?

Hoc ut ita sit, duas in mente sua sigillet dictas sententias.

Novit Dominus qui sui sunt.

Homo videt ea quæ parent; Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. 7.

Pene rabior omni gladio accipiti, pertingit usque ad divisionem animæ ac spiritûs... Hebr. 4. 12.

Ergo non irridendus.

Ergo sincerè colendus.

Invisibilem ergo tanquam videntes sustineamus.

(Et ne mireris si qui sint inter Christianos non sancti et non fideles); nam in Ecclesia, sicut in magna domo, non solum sunt vasa aurea et argentea, id est, homines firmi et illustres in fide et iustitia; sed etiam lignea et testacea, homines vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

20. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia;

In ejus oculis vivo: ipsum itaque continuo videbo.

Discedat ab iniquitate.

Nihil prodest externa christianismi professio, si mala sit vita.

Fides sine operibus mortua est.

Christi, sancti et iusti, non est qui injustus et malus est.

Peccatum ergo et injustitiam omnem fugiamus, bonum sectemur.

Per bona opera vocationem nostram et electionem certam faciamus.

D. Petr. secunda epist. 2.

Porro præcedentis interpretationis initium et quasi fundamenta reperi in Chrysostomo, et illam omnibus aliis expositionibus, serio à me considerata, præfero; quia hæc naturalior est, textum litteralem clarius explicat, et Apostoli mentem sic exponit, ut omnia sibi invicem cohæreant.

Non ita mihi visum est de aliis interpretationibus.

Tum quia ad Dei decreta recurrentes, explicant obscurum per obscurius;

Tum quia, contra D. Pauli mentem et verba, qui in ipso fundamento, seu fundamentalibus lapidibus, ex more, signacula reponit: ipsi è contra, in fundatore, seu Deo, sigilla constituunt.

Primum enim signaculum: *Novit Dominus.....* explicant de præscientiâ Dei, seu prædestinatione.

Utraque autem in Deo est, non in fidei.

Ἐπαγέλ, signaculum quod inscribitur lapidi, vel in annulo insculpitur.

Inter alias explicationes, Tyrini et Estii explicatio magis placet. Videatur itaque, si non placeat nostra.

20. In magna autem domo.

Mirari quis posset quòd inter christianos, id est, inter fideles et sanctos, reperiantur quidam infideles et mali.

Hanc autem mirationem solvit Apostolus, dicens quòd in Ecclesia Dei, sicut in magna domo, sint omnis generis vasa.

Quædam aurea et argentea, nimirum firmi et illustres in fide, in iustitia et in charitate.

Quædam lignea et fictilia. Gr. testacea: scilicet, vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

Quædam in honorem, id est, honorificis usibus deputata.

Quædam intellige tam ex aureis et argenteis, quàm ex ligneis et testaceis. Sic enim in domibus regum etiam vasa testacea, vitrea et lutea honorificis deputantur usibus.

Quædam in contumeliam, id est, in vilibus ministeriis destinata.

Intellige pariter quædam etiam ex aureis et argenteis, ut sit in palatiis principum et divitum, ubi videmus ex argento vasa vilissimis usibus deputata. Sicut ergo nemo miratur si in magnis domibus aliqua à fragillioribus vasis frangantur, si aliqua vilibus destinata ministeriis sordescant;

Sic mirum non est quòd in Ecclesia aliqui fragiles sint moribus sordidi; aliqui quoad fidem frangantur, et fracti ejiciantur è domo.

et quædam quidem in honorem, quædam autem in conlumeliam.

21. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

Quædam ex utrisque sunt honorificis usibus deputata; quædam vilibus ministeriis destinata: non mirum ergo si sordescant et frangantur aliqui.

(In hac similitudine est maxima hæc dissimilitudo, quod metaphorica vasa talia aut talia non sint à natura, sed à voluntate): si quis ergo sordidorum sc, Dei gratiâ, emundaverit à peccatorum suorum sordibus, fiet vas honestum, consecratum, usibus Domini accommodum et idoneum ad omne bonum opus.

No tamen illos perditos putes: possunt enim per pœnitentiam emundari et reparari.

21. Si quis ergo emundaverit se ab istis...

Duas allatæ similitudinis ostendit dissimilitudines.

Primam, vasa illa domesticæ suppellectilis nihîl conferunt ut aurea sint et argentea, vel lignea aut testacea; sed à natura talia sunt.

Vasa autem metaphorica, seu homines, ad id conferunt aliquid; talia non sunt à natura, sed à voluntate.

Secundam, vasa aurea aut argentea nunquam fiunt lignea aut lutea; nec vicissim, lignea et testacea fiunt argentea aut aurea.

Contra verò, homines sordidi, lutei, peccatores, possunt Dei gratiâ à suis sordibus expurgari; possunt per pœnitentiam à peccatorum maculis purificari, et fieri vasa aurea, argentea, vasa ad honorificos usus accommoda.

Vas erat fictile Paulus, sed evasit in aureum.

Vas fuit aureum Judas, sed in fictile conversum fuit. D. Chrysostomus.

Si quis ergo eorum sordidorum se, Dei gratiâ, emundaverit ab ipsis, id est, sordibus, sive peccatorum, sive errorum.

D. Chrysostomus vim facit in verbo *emundaverit*, id est, penitus purgaverit.

Paulus, inquit, non simpliciter dicit, mundet, sed emundet, id est, penitus purget.

Si quis ergo ab omnibus suis sordibus sese expurget,

Erit vas in honorem, honestum.

Sanctificatum Dei gratiâ: ornatum, et per hanc Deo consecratum.

Et utile Domino, id est, usibus Domini accommodum.

Ad omne opus... idoneum ad omne bonum opus, seu fiet divinæ bonitatis instrumentum ad quodcunque Deo placuerit.

Nota quod hoc in loco purificatio, conversio et sanctificatio homini tribuitur: Si quis se emundaverit...

Aliis in locis Deo tribuitur: reverà utrique convenit, Deo, ut causæ principii; homini, ut causæ secundariæ.

Hæc ergo loca non debent solitariè considerari, sed unum per aliud explicari; et nos Deus emundat; et nos ipsos, Dei gratiâ, emundamus; et nos Deus convertit à peccato; et nos ab iniquitate discedimus.

Hinc Deo dicimus: *Converte nos, Deus, etc.*

Hinc et Deus dicit nobis: *Discedat ab iniquitate, etc. Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos. Zachar. 1. 3.*

Adolescentiæ cupiditates fuge; sectare verò sanctitatem vitæ, fidem in verbis, charitatem erga omnes, pacem cum omnibus sincerè Christianis.

Ineptas et Ineruditas quæstiones respue; scis enim quia lites et jurgia parant.

Christianus autem, Christi Domini servus, rixari non debet; sed erga omnes mansuetus esse, paratus ad eos docendum, malorum tolerans;

Cum mansuetudine erudiens eos qui de veritate aliter sentiunt quàm nos; tentando si fortè, per doctrinam, Deus inspiret illis pœnitentiam, ut perveniant ad agnitionem veritatis;

22. Juvenilia autem desideria fuge, sectare verò justitiam, fidem, charitatem et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.

23. Stultas autem et sine disciplina quæstiones evita; sciens quia generant lites.

24. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,

25. Cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,

22. *Juvenilia autem desideria fuge.*

§. 15. monuit Timotheum ut se operarium Deo gratum exhibeat, ipsumque incepit docere modum quo talis evadat.

Sit inconfusibilis, rectè tractet verbum veritatis: fugiat profanas vocum novitates; quas sectati Hymenæus et Philetus, aberraverunt, et quosdam subverterunt.

Cætera, horum occasione, quasi per digressionem, dixit.

Jam ad propositum redit, et pergit docere modum quo Timotheus Deo gratus evadat operarius.

Juvenilia desideria, id est,

Juvenum fuge cupiditates, non corporeas tantum (erat enim maxime continens et abstemius), sed et animi cupiditates, scilicet, curiositatem, ambitionem, inanem gloriæ, gloriolas, etc.

Quasi diceret: Noli, ut juvenis, ambire doctoris nomen;

Sectare verò justitiam... Ambi innocentiam vitæ, fidem in verbis, dilectionem erga omnes, concordiam cum omnibus verè et sincerè christianis.

Recordare duorum characterum de quibus n. 19.

23. *Stultas autem et sine disciplina.* Gr. Ineruditas, etc.

Id est, quæstiones Ineptas, frivolas et quæ ad veram sapientiam nihil pertinent, respue:

Sciens quia generant lites. Scis enim quia inde oriuntur lites et jurgia.

24. *Servum autem Domini non oportet litigare*: Christianus autem, maxime verbi minister, servus Christi, adeo patientis et pacifici, non debet rixari, verbis pugnare;

Sed mansuetum esse ad omnes.

Sed erga unumquemque mansuetus, paratus ad docendum, patiens, malorumque tolerans, ut eos mansuetudine et patientiâ vincat.

25. *Cum modestia corripientem.* Gr. erudiantem eos qui resistunt veritati. Gr. contrapositos. Syr. qui contendunt adversus ipsam;

Id est, qui adversa sentiunt et aliter affecti sunt quàm nos.

Nequando. Syr. siquando. Utrumque significat *μήποτε*. Aliqui vertunt,

26. Et respiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem (diaboli scilicet; in cuius sunt potestate, propter peccata).

an, id est, experiendo, tentando, si fortè per doctrinam foris adhibitam, Deus dignetur in eorum cordibus inspirare fidem et pœnitentiam.

26. *Et respiscant.*

Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo decepti, capti et irretiti sunt, *ad voluntatem ipsius*, id est, diaboli.

Alii volunt *ad voluntatem Dei*, id est, quandiu voluerit Deus: ideoque modestè corrigendi, si fortè Deus misereatur, et pœnitentiam inspiret, et vincula captivitatis frangat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis Ecclesiæ Dei minister assumat, velut sibi dictum, quod in primis septem versibus Apostolus Timotheo dicit:

Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu, seu quæ tibi per Christum in ordinatione tua collata est.

Pro Evangelio patere fortiter, ut miles, n. 3.

Pugna legitimè sicut athleta, n. 5.

Agrum Christi diligenter excole, sicut agricola, n. 6. Vide in commentario dicta, et observationes morales in n. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Ibidem vide quòd hoc omnibus, etiam Christianis, suo modo convenit.

SECUNDO. — Ut hæc alacriter præstes, tria sæpe cogita:

Primum, Christi Domini à mortuis suscitati gloriam.

Sedet ad dexteram majestatis.

Secundum, S. Pauli, sanctorum Apostolorum, sanctorum antistitum et Dei ministrorum exempla:

Fortes facti sunt in bello, vicerunt regna, adepti sunt repromissiones.

Tertium, æternam gloriam Christi et sanctorum imitatoribus promissam. Insculpe itaque menti tuæ has aureas et æternâ memoriâ dignas sententias:

Si commortui sumus, et convivemus, n. 11.

Si sustinebimus, et conregnabimus, n. 12.

Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest, n. 13.

Vide in commentario dicta et observationes morales in n. 11, 12, 13.

Ibidem, n. 14, in observatione morali vide has easdem veritates ab omnibus Christianis seriò perpendendas; quia ab eis maximè pendet noster in christianismo profectus.

TERTIO. — A versibus 15, 16, 22, 23, 24, 25, Ecclesiæ Dei minister motum discat quo fiat bonus et Deo gratus operarius;

Quæ vitia fugere, quas virtutes sectari debeat.

Notet speciatim, n. 15, tria monita omni concionatori necessaria.

QUARTO. — A n. 17, agnoscamus quantum malum sit hæresis, et quàm perniciosum, cum D. Paulus tot modis et toties illius nobis horrorem inculcat.

Primæ ad Timotheum cap. 4, n. 1, 2, hæresim descripsit ut daemoniorum doctrinam.

Cap. 6, n. 4, 5, depingit eam ut morbum pestiferum.

Ibidem hæreticos vocat homines mente et corde corruptos.

Hic autem, n. 17, hæreticum sermonem ait instar gangrænæ aut canceris serpere.

Juxta mentem divi Pauli horreamus hæresim;

Hæreticos fugiamus;

Caveamus ab hæreticorum colloquiis.

QUIRTO. — A n. 20, discamus non turbari ob aliquorum lapsus, sicut non turbamur si in magna domo aliqua vasa frangantur.

A n. 21, discamus de nullius unquam peccatoris salute desperare; quia potest per pœnitentiam emundari et reparari.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO.

PRÆDIXIT falsos in novissimis temporibus exorituros doctores, quorum mores impios ad vivum depingit, γ. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO.

Indicit Timotheo ut hos fugiat, quia jam aliqui tales existunt, qui domos alienas obrepunt, et mulierculas peccatis oneratas seducunt.

Hi Evangelio quidem contradicunt, sicut olim Jannes et Mambres Moysi restiterunt; at illorum, sicut horum, impostura brevi detegitur, γ. 5, 6, 7, 8, 9.

TERTIO.

Timotheum hortatur ut doctrinam retineat quam ab eo didicit, magistrique sui sequatur exemplum, et speciatim patientiam in persecutionibus: omnes enim qui piè volunt vivere, persecutiones patientur, γ. 10, 11, 12, 13, 14, 15.

QUARTO.

Ipsam excitat ad studium sacræ Scripturæ, quæ utilis est ut perfectus sit homo Dei et ad omne bonum opus apparatus.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Non mireris quod de Hymenæo et Phileto dixi : etenim scias velim quòd posthac in diebus etiam proximè futuris tempora erunt ad salutem periculis plena.

Erunt enim homines sui solùm amatores, avari, fastuosi, superbi, blasphemii,

Hoc autem scito, quòd in novissimis diebus instabunt tempora periculosa :

2. Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, su-

CAP. III. 1. *Hoc autem scito...*

His et sequentibus verbis continetur prophetia quæ divus Paulus Timotheum et alios, sub ejus nomine, episcopos præmonet simul, et præmunit ad vitandos et refellendos hæreticorum errores; quasi diceret :

Ne mireris quæ de Hymenæo et Phileto supra, n. 17, dixi, quòd à veritate exciderint, factique errorum magistri, quorundam fidem subverterint.

Etenim scire te volo, teque præmoneo quòd non longè absunt, sed instant tempora dura, acerba, difficilia, periculis plena.

Κακοὶ κακίστοι, pessima, ait D. Chrysostomus; scilicet, oh corruptos hominum mores, seu, quia homines erunt mali, corrupti, pessimi, quales in sequentibus describuntur.

Per novissimos dies non intelliguntur hic ultima tantùm mundi, seu Antichristi tempora; sed etiam instantia, proximè et Timotheo adhuc vivente futura, ut patet ex n. 5, ubi dicitur ei, *et hos evita*.

Totum itaque tempus à Christo usque ad finem mundi, est tempus novissimum : juxta illud Joann. primæ 2. 18. *Filioli, hora novissima est*; id est, novissimum tempus, ultima ætas mundi; novissimus Ecclesiæ status, ultima lex et religio, cui nulla succedet alia.

2. *Et erunt*. Gr. erunt enim, itaque *et*, est causalis conjunctio, significans idem ac quia : Romana non habent *et*.

Et erunt homines seipsos amantes. Gr. sui amatores, id est, sui tantùm amatores, ait Ambrosius; idem ac *quærentes quæ sua sunt*.

Φίλαυτος, ille est qui se solum amat, ait Theophylactus.

Et hæc est malorum radix, seipsum solum amare.

Sicut ex charitate omne bonum, sic ex philautia, utpote charitati opposita, omne malum.

Nam charitas est lata, id est, sese dilatat et diffundit in Deum et proximum.

Philautia verò latitudinem ejus in arctum constringit et in unum tantummodo contrahit, scilicet in seipsum. Theophylactus post Chrysostomum.

Φίλαυτος, est quasi sui idololatra, omnia ad se refert, propter se facit, ad se, quasi ultimum finem, ordinat. Hinc omnis inordinatio.

Cupidi. Gr. pecuniæ amatores, id est, avari.

Postquam radicem dixit, infert speciatim ab ea enatos ramos, quorum primus et maximus est avaritia. Theophylactus.

Ab amore sui oritur amor divitiarum, tanquam medii et instrumenti generalis, quo sibi satisfacere possit amor proprius, terrenisque frui delictis.

Omnibus exterioribus bonis abutitur ad suum commodum suamque gloriam.

Elati, id est, fastuosi, jactabundi.

perbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, parentibus rebelles, ingrati, impii, et ad omne scelerum genus effusi;

3. Sine affectione, sine pace, criminales, incontinentes, immites, sine benignitate, Omnem naturalem affectum exuli, fœdifragi, calumniatores, concupiscentiæ subditi, feri et inhumani, bonorum osores:

4. Proditores, protervi, Proditores amicissimorum, petulantes,

Hæc elatio, seu fastuositas, est species superbiæ, quâ quis vult singulariter videri supra omnes, ut divus Thomas hic.

Et hæc elatio est fœtus amoris sui ipsius, fructusque divitiarum quibus abutitur amor proprius ad fastum, ad luxum, ad omnem vanitatem.

Superbi: omnes alias, præter elationem supradictam, intellige superbiæ species, v. g. omnia sibi tanquam debita arrogare, seipsum æstimare, cæteros contemnere, dominatum ambire, subiecti nolle.

Et hic est naturalissimus philantiæ fœtus.

Blasphemi, in Deum, ait D. Chrysostomus: qui enim contra homines sese effert, facile in Deum impius est. Idem Chrysostomus et Theophylactus.

Alii vertunt, maledici, contumeliosi.

Vox græca utrumque significat: sive in Deum, sive in hominem blasphemum.

Ordo tamen hic postulare videtur ut de blasphemiâ in Deum intelligatur.

Parentibus... intellige et suis superioribus *rebelles*.

Et hæc inobedientia sicut et præcedens blasphemia, sunt summæ superbiæ fructus.

Ingrati, erga Deum et parentes: hoc sequitur ex dictis.

Sed nota quodd Ingrati cum impiis et sceleratis hic copulantur; hincque conjice ingratitudeis enormitatem.

Scelesti, id est, nefarii; ad omne scelerum genus effusi, qui nullâ recti et sancti ratione habitâ, perpetrant fœda quæque.

Syr. vertit, impii, similiter et Ambrosianus.

Sic amor sui per superbiam, impletatem, inobedientiam et ingratitude devenit tandem ad irreligionem et ad atheismum.

3. *Sine affectione*, qui omnem naturalem affectum exuunt, nulloque tanguntur amoris affectu etiam erga proximos naturaliter charos, v. g., parentes, liberos, cognatos; quasi insensibiles et barbari.

Sine pace, fœdifragi, perfidi, cum aliis pacificè vivere nescientes, sine fœdere.

Potest etiam verti implacabiles, quique nulli reconciliantur unquam.

Criminales. Gr. diaboli, id est, calumniatores, seu qui proborum innocentiam suis vexant calumniis.

Hoc diabolicum, hocque cacodæmonum est.

Incontinentes, id est, voluptuosi, gula, ventre, etc.

Syr. concupiscentiæ subditi.

Immites, id est, inhumani; feri, bestiarum more.

Sine benignitate. Gr. bonos non amantes. Syr. osores bonorum.

Theophylactus, omnis boni hostes.

4. *Proditores*, amicorum et sodalium.

Protervi, id est, præcipites, temerarii, petulantes, procaces.

typho superbim̃ tumidi, voluptatum longè amantioreſ quàm Dei, ſeu quorum Deus venter eſt;

Larvam quidem pietatiſ et reverentiæ Dei præ ſe ferentem; veritatem verò pietatiſ operibus abnegantem: et hoſ averſare.

Jam enim ſunt aliqui ex eiſ, qui in alienaſ ſubrepunt domoſ, et falſiſ ſuiſ doctriniſ, quaſi laqueiſ captiſ muliercuſaſ,

tumidi, et voluptatum amatores magiſ quàm Dei:

5. Habentem ſpeciem quidem pietatiſ, virtutem autem eiſ abnegantem. Et hoſ devita:

6. Ex hiſ enim ſunt, qui penetrant domoſ, et captiſ ducunt muliercuſaſ onerataſ

Tumidi, ſcilicet typho ſuperbiſ, vanæque de ſe opinione inflati.

Voluptatum amatores magiſ...

Necaſſariò hoc ſequitur, ait Theophylactus: ubi enim eſt huiſ mundi voluptatum amor, illic divinum deſiderium non eſt.

Hoc idem ſignificat ac quorum Deus venter eſt.

5. *Habentem ſpeciem*, id eſt, larvam, imaginem, ſimilitudinem externam, reverentiæ Dei, cultuſ divini: vim autem, *virtutem*, id eſt, veritatem, factiſ abnegantem.

Pietatem ſimulant quidem, ſed reverà non habent; imò factiſ ſuiſ eam abnegàſſe videntur.

Verbiſ affectant quod opere et moribuſ negant.

OBSERVATIO MORALIS. — Quiſ non horreat funeſtam hanc vitiorum concaſtationem ab amore ſui, tanquam annulorum primo, exortam?

Quiſ hunc igitur amorem ſui, vitiorum omnium radicem, non exhorreat magiſ?

Sicut à charitate, virtutum reginà, omne bonum omniſque virtuſ;

Sic à philautià, vitiorum radice, omne malum omniſque infelicitat.

A charitate civitat Dei; à philautià civitat diaboli.

Etenim, ait D. Auguſtinuſ, civitat Dei incipit et conſtituitur ex amore Dei, et creſcit ad odium ſui ipſiſ.

Civitat verò diaboli incipit ab amore ſui, et creſcit uſque ad odium Dei, per contemptum proximorum. Aug. initio lib. de Civitate Dei.

Deuſ charitat! Deuſ igniſ conſumendiſ! Deuſ æmulatoriſ! cor meum in tui charitate ſuccende, ut hoc tui amoris igne ſuccenſu, te diligam, me metipſum odio habeam, te verò colam, me verò contemnā, et per hunc mel contemptum et odium, per tui amorem et cultum, flam civitat et habitatio tua.

Et hoſ devita. Gr. averſare. Syr. repelle à te; quaſi diceret:

Taleſ jam exiſtunt aliqui qualeſ deſcripiſ: hoſ fuge, averſare; quin et adverſare.

Hiſ verbis omneſ adhortatur ut taleſ fugiant, ait D. Chryſoſtomuſ, ne corrumpant.

6. *Ex hiſ enim ſunt quiſ penetrant...*

Ex hiſ quidam in alienaſ obrepunt domoſ, et ſuiſ lenociniſ et falſiſ doctriniſ, quaſi laqueiſ, captiſ muliercuſaſ ſic obnoxiaſ ſibi faciunt, ut velut captiſ abducant quocunquè voluerint.

Nota muliercuſaſ, ut indicet non omneſ muliereſ, ſed leviores tantum et inconſtantiores.

Onerataſ peccatiſ. Syr. obrutaſ peccatiſ, id eſt, magno peccatorum nu-

peccatis, quæ ducuntur variis desideriis :

7. Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.

8. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi : ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem ;

ita sibi faciunt obnoxias, ut quasi captivas abducant quocumque voluerint, peccatis oneratas et variis circumactas concupiscentiis ;

Semper discendi cupidas, sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.

Sicut autem magi Jannes et Mambres divinæ Moysi potestati restiterunt, ita illi nunc evangelicæ resistunt veritati ; homines mente et corde corrupti, et ideo circa fidem errantes.

mero prægravatas, sive ab ipsis earum magistris, qui eas suis erroribus corruerunt.

Patet enim ex epistolâ ad Titum, quod doctrinis falsis domos subvertebant, cap. 1, n. 11 ;

Sive à semetipsis, quæ Christum professæ, vitam egerunt non christianam, sed paganam et carnalem.

Quæ ducuntur... Gr. actas desideriiis variis, id est, variis circumactas concupiscentiis : aguntur tanquam bruta, ait Theophylactus.

His in verbis nota duo.

Primum, cum D. Hieronymo, quod per mulieres propagari cœperunt omnes hæreses, epist. ad Ctesiph. tom. 2 ; citatur à Cornelio à Lapide.

Secundum, cum Theophylacto, quod mulierum sit decipi, at præsertim si peccatis sint oneratae.

Qui enim nullius sibi boni conscius est, pravis doctoribus citò obtemperat, ait Theophylactus.

7. Semper discentes... Patet ex Græco quod de mulieribus id dicatur.

Semper discendi cupidas, seu quæ semper fingunt se velle instrui et salutis viam addiscere, sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.

Quia nimirum peccatis obruta et variis cupiditatibus acta.

Hinc illarum mens excæcata est, ait Theophylactus.

Addi potest et quia falsarios et erronei consulunt.

8. Quemadmodum autem Jannes...

Solet cum frumento nasci lolium.

Adversarios semper habuerunt prædicatores veritatis.

Quid Moyse in pietate illustrius ? et tamen ille habuit viros præstigiatores, qui veritati apertè repugnabant. Theodoretus.

Jannes et Mambres, duo præcipui magorum Pharaonis, qui in Exodo cap. 7, n. 11, narrantur restitisse Moysi, et cum eo certasse in portentis edendis.

D. Paulus eorum nomina didicit vel ex traditione, vel ex revelatione ; nullibi enim in Scriptura nominantur.

Homines mente corrupti, id est, qui mentis judicium vitiosis affectibus corruptum habent.

Hinc circa fidem errant.

Ex primo, secundum : ex cordis corruptione, fidei naufragium.

Mens incorrupta fidem admittit, corrupta verò respuit, ait Theophylactus.

Sed diu non proficient in seductione hominum, quia brevi insipientia, seu impostura eorum omnibus detegetur ad ipsorum confusionem, sicut accidit Janni et Mambrae.

Tales quidem illi: tu autem (utpote qui apud me diu permansisti) planè nosti quòd tales non sumus: cognovisti doctrinam meam, mores meos, scopum et finem meum, fidei meae sinceritatem, meam erga omnes lenitatem, charitatem, patientiam.

Vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli; nosti quas passus sum Antiochiæ, Iconii et Lystris; quas et alias non minùs graves persecutiones sustinui, sed ex quibus omnibus Dei potentiâ liberatus sum.

9. Sed ultrà non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. Persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii et Lystris: quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus.

9. *Sed ultrà non proficient...* Gr. non proficient amplius, id est, non diu proficient in seductione hominum, seu non multos decipient ampliùs.

Quia brevi illorum insipientia et impostura detegetur, et in confusionem adducentur, sicut accidit Janni et Mambrae.

Impostura ad tempus durat; veritas autem in æternum stat.

10. *Tu autem assecutus es...* hæreticorum erroribus et pravis moribus suam opponit doctrinam et vitam, quas sequatur Timotheus; quasi diceret:

Tales quidem sunt illi, nos verò, ut planè nosti, tales non sumus: apud me non fuisti tantùm, sed et longo tempore permansisti.

Hinc *assecutus es meam doctrinam*, seu quam prædico.

Institutionem, meam vivendi rationem, mores meos! puri sunt, sine lucro, sine avaritia.

Propositum, id est, scopum et finem quem mihi in prædicatione et in omnibus meis propono, scilicet gloriam Dei et salutem proximi.

Fidem, id est, sinceritatem et constantiam fidei meae.

Longanimitatem, id est, lenitatem, tum erga persecutores, fidei hostes; tum erga fratres, in eorum ferendis infirmitatibus.

Dilectionem, erga omnes.

Patientiam, in adversis quibuscunque.

Apostolicas virtutes discipulum suis Paulus docet exemplis.

Et tu, vir apostolice, eas cum Timotheo discas à Paulo: doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, fidei firmitatem, infirmorum tolerantiam, erga omnes indefectibilem charitatem, in omnibus malis invictam patientiam.

11. *Persecutiones, passiones...* id est, vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli.

Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, in Pisidia. Vide Act. 13, n. 45 et 50 ubi vi ejectus Paulus.

Iconii. Vide Act. 14, num. 2, 4, 5, ubi facta est conspiratio ut Paulum lapidarent.

Lystris. Vide Act. 14, n. 18, ibi reverà Paulus lapidatus est, et mortuus reputatus.

Quales persecutiones sustinui, id est, vidisti has et alias non minùs graves persecutiones quas pro Christo pertuli. Scis qualiter eas toleraverim.

12. Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.

13. Mali autem homines et seductores proficient in pejus; errantes, et in errorem mittentes.

Sed quid de me dico? omnes enim qui piè, juxta Christi præscriptum, vivere volunt, persecutionem patientur.

Homines autem vitiosi dediti, subdoli et impostores, liberè indulgent impletæ suæ; et in ea, nemine reclamante, crescent magis ac magis seducentes et seducti.

Timotheum Paulus docet exemplo suo christianum patendi modum.

Et ex omnibus eripuit,... id est, Del potentiâ liberatus sum.

Discipulum suum audentiolem reddit, et eum fiduciam docet in Deum. Hæc omnia etiam tua, sicut et Timothei, sunt doctrina.

12. *Et omnes qui piè*. Syr. cum timore Dei.

Id est, ut quid de me loquor? Hoc mihi singulare non est, sed commune omnibus Deum piè et religiosè colentibus.

In Christo Jesu, id est, juxta Christi præscriptum. Omnes, ut plurimum persecutionem, dolores et ærumnas patientur,

Seu ab infidelibus et hæreticis, seu ab invidis et malis quibus displicet virtus; aliquando ab amicis et à cognatis; aliquando ab ipso Deo, ita ordinante, ut tentet et virtutem perficiat.

A dæmone, ait Theodoretus: communis enim hostis, vel per homines cum hominibus, vel per proprias cogitationes cum eis bellum gerit. Idem Theodoretus.

Tentatio est vita hominis, ait Job: at speciatim Christiani vita, quia participatio passionum et opprobrium Christi, in cujus morte baptizatus, seu regeneratus est.

Hoc ipse Christus suis prædixit discipulis: *Non est discipulus super magistrum: si me persecuti sunt, et vos persequentur*. Matth. 10. 24; Joan. 15. 20.

Nefas est pugilem Dei vacare delictis, etc. aliud est quietis tempus; hoc ærumnis et sudoribus est deputatum. D. Chrysostomus.

Christus ipse prior pro te passus est: cur ergo pati non vis, si vis Christum sequi, ait D. Athanasius?

Qui angustum iter ingreditur, necessariò premitur, ait Theophylactus. Christianismus autem est arcta via quæ ducit ad vitam.

Hinc necessarium ut Christianus patiatur, vel ab aliis, vel à semetipso, per sui abnegationem.

13. *Mali autem homines*, id est, homines vitiosi dediti, in seipsis mali;

Et seductores, id est, subdoli, impostores, seu aliorum seductores.

Proficient in pejus. Syrus, addent ad malitiam suam, errantes inducentisque in errorem.

Gr. seducti et seducentes.

Proficiunt ergo dupliciter, in pejus errando, et magis seducendo.

Ideo duplicis pænæ rei, et quòd ipsi non acquirerint veritati, et quòd alios à veritate abstraxerint et in errorem miserint.

Hic versus non contradicit versiculo nono, ubi dictum est: *ultrà non proficient*. Nec enim de hisdem personis agitur in hoc et in illo versu.

9. Num agitur de quibusdam qui tunc erant, et qui per suam hypocrisim alios decipiebant, sed quorum impostura brevi erat detegenda, sicut magorum Jannis et Mambrae impostura per Moysen fuit detecta.

Hic autem agit de malis in genere, sicut in num. 12, egit de bonis in genere.

Tu verò constanter persiste in iis credendis et prædicandis quæ à me didicisti et quæ tibi commisi, ut ea serves et promulges, memor à quo magistro ea didiceris.

Memor et quòd ab infantia edoctus es sacras litteras, quæ (mel loco) te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum Jesum ad quem ducunt.

Siquidem omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendam veritatem

14. Tu verò permane in iis quæ didicisti et credita sunt tibi: sciens à quo didiceris;

15. Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu.

16. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad

Quasi diceret: Pili patientur persecutiones; mali autem sunt in otio et quiete, et liberè proficiunt in impietate suâ, ait Chrysostomus.

Reverà tamen non proficient diu, quia, ut dictum est, impostura tantùm ad tempus, veritas verò stabilit in æternum.

14. Tu ergo permane, id est, te verò nulla vis tentationis à sancto proposito dimoveat; sed constanter permane in iis credendis et prædicandis, etc. Vide paraphrasim.

Sciens à quo didiceris.

Duas allegat causas ob quas Timotheus fidelis permaneat.

Primam, ab auctoritate magistri ductam: *sciens à quo didiceris*, id est, memor esto à quo magistro ea didiceris, scilicet, ab Apostolo quem Christus ipse docuit in cælo.

Itaque quasi ab ipso Christo Jesu glorioso et in cælis regnante edoctus es.

Hujus et nos honoris cum Timotheo participes sumus, si D. Pauli doctrinam suscipiamus et sequamur.

15. Et quia ab infantia. Gr. à puero. Syr. à pueritia tua.

Secundam, à diturnitate educationis in christiana religione: non enim nuper, aut à paucis diebus; sed ab infantia edoctus es sacras Scripturas, curante plâ matre tuâ Eunice et aviâ Lolde, cap. 1.

Quæ te possunt instruere. Gr. sapientem reddere, id est, doctum efficere ad salutem.

Per fidem quæ est in Christo Jesu, id est, per fidem in Christum, quem docent et ad quem ducunt. *Finis enim legis Christus.*

D. Paulus jamjam moriturnus discipulum suum ad sacras mittit Scripturas, quibus sapientior evadat.

Quasi diceret, ait D. Chrysostomus:

Cùm delibor, ad martyrium accingor, at loco mel, sacras habes Scripturas quæ te possunt instruere.

Si autem Timotheo, sancto Spiritu pleno, ista scribit, quantò magis nobis dicta putare debemus à idem D. Chrysostomus.

Hæc ergo tanquam nobis dicta suscipiamus.

16. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est... Gr. omnis Scriptura divinitus inspirata et utilis est.

Vis tacita in *et*, ait Erasmus; scilicet, Scriptura est divinitus inspirata, et eadem est utilis, etc.

Itaque duo dicit Apostolus: primum, quòd Scriptura sit à sancto Spiritu inspirata; secundum, quòd sit utilis, etc.

docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia :

17. Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

fidel, ad refellendos errores ei contrarios, ad corrigendos mores depravatos, ad instituendum ad vitæ sanctimoniam.

Ut (per sacræ Scripturæ studium) perfectus evadat homo Dei, salutis animarum curator, et ad omnem officii sui partem comparatus.

Ad docendum. Gr. Ad doctrinam. Syr. ad doctrinam, id est, ad docendum veritatem fidel eam ignorantes.

Ad arguendum. Gr. ad redargutionem. Syr. ad correctionem, id est, ad redarguendos errores eorum qui veritatem fidel impugnant, eosque falsitatis convincendum.

Ad corripiendum. Gr. ad correctionem. Syrus, ad directionem, id est, ad corrigendam morum corruptelam, sen, ut ait Ambrosianus, ad redintegrationem, quâ scilicet fideles à christiana vita aberrantes corriguntur et pristinæ sanctitati restituntur.

Ad erudiendum in justitia. Gr. ad eruditionem quæ in justitia. Syrus simil modo, id est :

Ad erudiendum, seu quâ erudias alios ad omnem vitæ sanctimoniam.

Quatuor sunt præcipua doctoris Evangelii officia : primum docere veritatem fidei ; secundum, refellere errores fidel contrarios ; tertium, admonitionibus et correptionibus depravatos mores redintegrare ; quartum, instituere ad justitiam, sen ad vitæ sanctimoniam.

Ad hæc quatuor utilis est Scriptura.

17. *Ut perfectus sit homo Dei,* id est, ita ut per illius studium perfectus sit homo Dei, id est, episcopus, propheta, doctor, apostolicus homo.

Ad omne opus bonum instructus, id est,

Apparatus ad quatuor supra dicta doctoris Evangelii munia.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — Utilis igitur est sacra Scriptura viro Dei, sen episcopo, seu doctori evangelico, ad omnem officii sui partem implendam ; imò illi necessaria est, non enim sine illa perfici potest, ait D. Chrysostomus.

Non ideo omni prorsus Christiano necessaria, nec utilis ; Ecclesiæ judicio relinquitur quibus personis utilis sit sacra Scriptura.

Nec ideo sola viro Dei sufficit ; nam cap. 2, n. 2, jubet Apostolus traditiones vivâ voce acceptas teneri.

Nec etiam ideo sola sufficit ad omnem, circa fidel mysteria, aut circa Scripturas ipsas, difficultatem solvendam.

Hic itaque locus nec traditionibus offert, nec tollit necessitatem iudicis infallibilis in controversiis agnoscendi.

Sed ex eo bene colligi potest quomodo legenda sit Scriptura.

Primò, ut salutis liber aspicienda.

Secundò, aperienda, ut in ea de nostris instruamur officiis.

Tertiò, cum fide legenda, et in ea per fidem Jesus Christus Salvator quærendus ; ut in eo crescamus, et ipse crescat in nobis, usque in virum perfectum, per fidem vivam, spem firmam, charitatem operantem.

Porro, circa divinam Scripturarum inspirationem non omnes omnino conveniunt auctores.

Aliqui, inter quos Estius, Fromondus, etc., putant omnem sacram Scripturam sic à Spiritu sancto dictante conscriptam esse, ut non solum senten-

tis, sed et verba singula, et verborum ordo et tota dispositio sit à Deo, tanquam per semetipsum loquente.

Alii, inter quos Cornelius à Lapide, putant non eodem modo Spiritum sanctum dictasse omnes sacras litteras.

Nam legem, inquit Cornelius, et prophetias ad verbum dictavit et revelavit Moysi et prophetis.

Historias verò et morales exhortationes quas antea vel visu, auditu, vel lectione, vel meditatione didicerant ipsi scriptores hagiographi, non fuit necesse inspirari, aut dictari à Spiritu sancto, utpote cùm eas scirent et callerent, etc.

Dicitur tamen Spiritus sanctus eas dictasse.

Primò, quia scribentibus assistit, ne vel in puncto aberrarent à veritate.

Secundò, quia eos excitavit et suggessit ut hæc potius scriberent quàm illa.

Conceptum quidem et memoriam eorum quæ sciebant non eis ingessit Spiritus sanctus; sed inspiravit ut hunc potius quàm illum conceptum scriberent.

Tertiò, quia omnes eorum conceptus et sententias ordinavit, digessit et direxit Spiritus Sanctus, v. g., ut hanc sententiam primo, illam secundo, aliam tertio loco, etc., collocarent et scripto consignarent.

Hanc opinionem auctor historiæ criticæ novi Testamenti tribus capitibus, 23, 24 et 25, examinat, explicat et tuetur contra doctores Lovanicenses et Duacenses.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis, non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, suæ salutis amator studiosus, attendat seriò ad funestam vitiorum concatenationem, primis quinque versibus expressam;

Et statim in se reflexus, examinet num et amor proprius, omnium vitiorum radix, simile quid in semetipso non produxerit; non seipsum amans, cupidus, elatus, superbus, etc.?

Etenim, de nostro seculo iustius, ut puto, quàm Theodoretus de suo, dicere possumus:

Existimo prædictum esse hoc tempus: his enī malis vita nostra plena est; et pietatis speciem præ nobis ferentes, improbitatis simulacrum per opera construimus.

Pro Dei amatoribus pecuniæ amatores evasimus; et animi perturbationum ac vitiorum servitutem amplectimur, ac reliqua, ut semel dicam, in nobis videre licet, quæ prædixit divinus Apostolus. Hucusque Theodoretus.

Ne sit ita de nobis in posterum: charitati, virtutum reginæ, studeamus; philautiæ, omnium vitiorum radici, extirpandæ, continuum laborem impendamus. Vide dicta versibus 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO. — Ab Apostolo vir ecclesiasticus discat virtutes apostolicas, n. 10, doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, etc. Vide ibi dicta, n. 10.

TERCIO. — Omnis verè pius apostolici recordetur apophthegmatis: *Omnes qui piè volunt, etc.*, n. 12, huiusque memor, generosè patiat pro Christo.

QUARTO. — A n. 16. vir ecclesiasticus discat quatuor doctoris evangelici munia.

Ibidem et à n. 17. discat ad hæc sacram Scripturam sibi utilem esse et necessariam.

Videat et ibi quomodo legenda sit hæc sacra Scriptura.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRIMO.

TIMOTHEUM obtestatur ad assiduam omnium pastoralium functionum adimpletionem, ut præveniat tempora mala brevi futura, in quibus ipsi Christiani, ob morum corruptelam et mentis pruriginem, à veritate suas avertent aures, ad fabulas declinabunt, *ŷ. 1, 2, 3, 4, 5.*

SECUNDO.

Mortem sibi instare prædicit : ut autem Timotheum de ea soletur, simul et ad sui imitationem excitet : *Bonum*, inquit, *certamen certavi, etc., reposita est mihi corona justitiæ*, et eis qui diligunt adventum Domini, *ŷ. 6, 7, 8, 9.*

TERTIO.

Rogat ut ad se citò veniat, quia ferè solus, *ŷ. 10, 11, etc.* In prima sua defensione ab omnibus derelictus; *sed Dominus adfuit illi, ŷ. 16, 17.*

Concludit salutationibus.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

OBTESTOR te coram Deo Patre et Jesu Christo Filio ejus qui, potestate à Patre accepta,

Judicabit omnes, tum eos quos in tempore judicii reperiet vivos, tum eos qui fuerint præmortui;

Omnes judicabit, inquam, cum apparebit in gloria et majestate, ut mundi monarcha.

1. TESTIFICOR coram Deo et Jesu Christo,

qui judicaturus est vivos et mortuos,

per adventum ipsius et regnum ejus :

CAP. IV. 1. *Testificor.*

In fine præcedentis capitis indicavit quatuor præcipuas episcopalis officii partes; ad quas ritè peragendas, sacram Scripturam asseveravit utilem esse.

Nunc, majori quàm potest efficacità, Timotheum hortatur ad has omnes muneris sui partes perfectè complendas.

Et propterea tremendo cum jnramento obtestatur.

Testificor, id est, rogo, obtestor et adjuro te. *Coram Deo*, Patre scilicet : Deus enim hic sumitur personaliter, ut patet ex eo quod additur.

Et Jesu Christo Filio ejus, id est, coram testibus eò magis à te reverendis et metuendis, quò tuæ, vel fidelitatis, vel negligentiae judices erunt et vindicæ : quippe

Qui judicaturus est, id est, qui Jesus Christus, potestate sibi à Patre tradita, omnes judicabit mortales.

Sive *vivos*, id est, eos qui tempore judicii reperientur vivi; qui tamen ante judicium mortem subibunt, vitæ statim restituendi. Vide primam ad Thessal., cap. 4, n. 15 et 16.

Sive *mortuos*, id est, eos qui præmortui reperiuntur quidem, sed qui tunc fient redvivi. Vide ibid.

Per adventum ejus et regnum ejus.

Gr. secundum apparitionem ipsius et regnum ejus. Syr. in revelatione regni sui.

D. Chrysostomus, in adventu suo qui erit cum gloriâ et regno,

Id est, qui judicabit omnes prorsus homines, cum apparebit in gloria et majestate sua, tanquam totius mundi monarcha.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Hæc ergo verba *per adventum ejus...* non significant quòd D. Paulus Timotheum adjuret per adventum Christi; dixisset enim græcè *διὰ*, non *κατὰ*.

Sed indicant tempus et modum quo Christus Dominus judicaturus est orbem, et discrimen insinuant quod futurum est inter secundum et primum adventum ejus.

Non ita venit ut antea venit in humilitate, sed in gloria et regno. D. Chrysostomus.

Equidem Christus Dominus nunc est in sinu et gloria Patris, sed divina ejus gloria nondum omnibus apparuit.

2. Prædica verbum, insta | Te obtestor igitur, ut prædices verbum
opportunè, importunè; ar- | Dei; huiusque operi instes cum sedulitate,

Nunc quidem regnat in cælo, *sedetque ad dexteram majestatis*; sed nondum omnes ejus imperio subduntur in terris, non omnes obediunt Evangelio.

At tunc cum judicaturus veniet, omnibus apparebit in gloria Dei, et in omnibus, et super omnes regnabit ut Rex universi.

Omnes tunc subicientur ei, vel liberè, vel inviti.

Adoro te, Christe; in sinu Patris latentem, teque Patris splendorem agnosco!

Adoro te, Christe, Rex mundi, meque volens et lubens tuæ subdotioni!

Judicem te credo, te spero, te exopto venturam, non in mea confusus justitia: *Nullus enim ante te justificabitur homo*, sed in tua unicè confusus misericordia.

O Jesu misericors! ô Jesu Salvator mundi, qui venisti peccatores salvos facere! salva me miserrimum peccatorem, sed te confidentem et in te confidentem.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

2. Prædica verbum... obtestor, inquam, te,

Primò, ut prædices verbum Dei, et cum sedulitate instes veritatis evangelicæ prædicationi, tempestivè, intempestivè, id est, quocunque tempore et loco.

Nullum habeas tempus definitum, sed semper tibi tempus sit. Chrysostomus idem dicit de loco: In ecclesia, in carcere, in catena, ad mortem properans, prædica, doce veritatem.

Secundò, ut arguas, *argue*, cum videris illud fieri debere, ait Theophylactus.

Id est, ubi videris falsos doctores veritatem suis erroribus impugnantem: tales, inquam, argumentis convince falsitatis.

Tertio, ut increpes et corrigas, *increpa* depravatos peccatorum mores, eisque, si necesse sit. poenam et supplicium imponas, ut à peccato abstractos sanctitati christianæ restituas.

Quartò, ut obsecres seu hortaris omnes ad vitæ sanctimoniam *obsecre*.

Ecce quatuor præcipuas episcopalis officii partes erga diversos homines exercendas.

At quia erga eundem hominem, pro vario ipsius statu et pro varia ejus necessitate debent etiam exerceri,

Hinc optimè potest intelligi quòd Timotheum et episcopos adjuret Apostolus, ut Dei verbum unicuique pro suo statu et necessitate accommodet, eundem modò ducendo, modò arguendo, modò increpando, modò obsecrando, idque verbis ex sacra Scriptura deductis.

Episcopi sunt animarum medici: sicut ergo medici omnis generis remediis, ad corporum sanitatem, nunc lenibus pharmacis, nunc acerbis utuntur;

Ita episcopus et quilibet animarum medicus, nunc blandis, nunc asperis verbis, ex Scriptura desumptis, uti debet, ad suos sanandos ægrotos.

Doceat ergo, arguat, increpet, obsecret.

Hic ordo servatur in græco, et respondet n. 16, cap. 3; hincque notant Patres græci, D. Chrysostomus. Theophylactus, quòd per lenia finiendum sit.

tempestivè, intempestivè, docendo, arguendo, obsecrando, increpando; idque omne cum omnimodâ patientiâ et doctrinâ sanâ.

gue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.

Noster Interpres transposuit dicens, *obsecra, increpa*, fortè ut indicaret clariùs affectuum alternationem hîc ab Apostolo præceptam.

In omni patientia....

Hoc prædictis omnibus conjunge, ait Theophylactus, sive doceas, sive arguas, etc.; patientia tibi necessaria est, non quæcunque; sed *omnis*, id est, omnimoda et quam omnibus modis demonstres, verbis, operibus, habitu.

Et doctrina, quâ solidè doceas ignaros, arguas errantem et eum errasse convincas, eique viam veritatis ostendas: ratione duci volunt homines.

OBSERVATIONES MORALES. — Quot in his duobus versibus à Spiritu sancto dantur nobis, Christi ministris, documenta.

PRIMO. — Hæc de verbo Dei prædicando obtestatio tremenda, docet omnes episcopos quòd Evangelii prædicatio sit præcipuum episcopi munus, cui sedulò et assiduò debet incumbere, et de cujus omissione rationem Christo Domino, summo omnium judici, redditurus est.

Hoc etiam docet conc. Trident., sess. 5, cap. 2, et sess. 24, c. de refor. 4 hinc Theophylactus episcopus, episcoporum nomine, hîc exclamat: terrore concutiatur qui non prædicamus!

SECUNDO. — Hæc eadem gravis admodum et seria nimis adjuratio omnem prorsus Christi sacerdotem, confessorium, concionatorem et parochum debet expergefacerè, ut supra se reflectens, advertat an Deo fideliter in suo statu serviat, et cum diligentia et instantia hîc præscripta? an verò sit operarius dolosus, negligens, infidelis?

Quis sub tanta testificatione segnis esse audeat? ait D. Augustinus, lib. 1, contra Crescon., cap. 6. Citatur à Cornelio à Lapide.

Eheu! vereor ne de nobis potiori jure dicatur quod de sui temporis sacerdotibus dixit D. Gregor. papa, hom. 17. in Evang.

Ecce mundus totus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator; quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus.

TERTIO. — Ex officiorum et affectuum alternatione in verbis apostolicis expressa et Christi ministro præcepta, *prædica, insta, argue, obsecra*, discat omnis animarum minister quòd omnibus debeat uti remediis ad illarum salutem: nunc docere, nunc arguere, nunc increpare, nunc obsecrare.

Medicum se recordetur: sanare ergo quærat, non placere.

Nunc ergo lenibus, nunc acribus utatur remediis.

Lenibus tamen acria semper ita temperet, ut lenitas superet, sicut in Deo *miseri cordia superexaltat iudicium*.

Reprehensio per se intolerabilis est, nisi habeat admixtam obsecrationem: sicut in chirurgia sectio, licèt salutaris sit, pharmaco suavi indiget consolari. D. Chrysostomus.

QUARTO. — Ex ultimis verbis idem animarum minister discat duas sibi dotes perpetuò necessarias esse:

Patientia, seu, ut aiunt Gr. et Syr. *longanimitas*.

Non quælibet, sed *omnis*, seu omnimoda: in verbis, in operibus, in toto habitu.

Itaque, nunquam irascatur, sive tarditati, sive duritie, sive ulli molestiæ, imò et rebellionis peccatoris.

3. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt

sed ad sua desideria coacer-
vabunt sibi magistros,

prurientes auribus :

4. Et à veritate quidem audi-
tum avertent, ad fabulas
autem convertentur.

Non sine causa te sic adjuro, charissime fili; etenim tempus brevi futurum inspicio, in quo illeles ipsi sanam Evangelii doctrinam non ferent, sed velut onus grave et importabile rejicient;

Et juxta corrupta cordis sui desideria adulescent sibi, et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos :

Idque quia ipsi pruriunt auribus, seu quia nova, placencia et mollia cupiunt audire.

Hinc aures avertent ab evangelicâ veritate, ad fabulas autem convertent.

Sed amans et dolens, et magis quàm ille iugens, omnia toleret, infirmoque suo compatiatur.

Doctrina pariter omnis, sed ex sacra Scriptura desumpta, quâ pro vario statu doceat, arguat, etc.

Sacra ergo Scripturæ studio totus incumbat.

QUINTO. — Ex conjunctione patientiæ cum doctrina, et doctrinæ cum patientia, discat quòd semper pati debet, semper et docere; seu semper cum patientia docere.

Nec faciat ergo docendi finem; nec ponat ulios suæ patientiæ limites, sicut nec divinæ misericordiæ.

Sed infinità Dei misericordiâ innixus, faciat quod suum est, doceat, arguat, obsecret, increpet :

Donec veniat tempus miserendi ejus.

Si fortè Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendum veritatem, etc., cap. 2, n. 25.

3. Erit enim tempus.... quasi diceret :

Non sine causa, charissime fili, te sic adjuro ut tuo gnaviger incumbas officio.

Etenim tempus brevi futurum inspicio,

Cum sanam doctrinam, id est, in quo homines christiani evangelicam doctrinam quæ sola sana est, sanitatem et sanctitatem animæ conferens, ampliùs non ferent, sed eam velut onus sibi grave et importabile rejicient ab humeris suis.

Sed ad sua desideria... hinc evangelicis non contenti doctoribus, temerè et sine delectu, juxta corrupta cordis sui desideria, seu, ut suis pravis satisfaciunt concupiscentiis.

Coacervabunt sibi magistros, adulescent sibi et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos, et qui suis titillent vitulis.

Prurientes, *κνηθόμενοι*, in nominativo, quasi diceret : Tales sibi magistros eligent, quia ipsi pruriunt auribus, id est, nova, placencia, mollia cupiunt audire.

Quærun assentatores qui sibi blandiantur, quique suas ipsorum aures leniter scalpant, non verò qui veritate et terrore gehennæ radant.

4. Et à veritate quidem...

Hinc aures avertent ab Evangelii veritate, quòd nulli assentatur.

Ad fabulas autem... ad fabulas autem judaicas, aut hæreticorum convertent insanâ curiositate.

Ut his imminentibus malis tu te opponas, vigila continuè, labora assidue, malaque patere;

Fac quod officium est evangelistæ, ministerium tuum fideliter adimple, nihilque omitto: propterea sobrius esto.

Eò instantiis tuo debes officio incumbere, quo brevi nullum à me auxilium habebis: ego enim jam præparor ad mortem ut victima, instatque mortis meæ tempus.

5. Tu verò vigila, in omnibus labora,

opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto.

6. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.

Adverte quomodo pruritus aurium, curiositas mentis, aures spiritualiter fornicantes (ut ait D. August., tract. 94, in Joan.), avertunt animam à veritate, convertunt ad vanitatem, fidem destruunt, christianismum everunt.

In quot Christianis hoc completum est!

Hinc hæretici, hinc et impii qui divinis fidel veritatibus, per tot sæcula et per tot motiva factis evidenter credibilibus, credere detrectantes, vanis hominum somniis et deliriis assensum præbunt.

Sicut itaque ex auditu simplicis, verbum fidei et christianismus: ita ex auditu curioso, pruriente, destructio fidel, eversio christianismi.

Hinc non minùs affectuosè de auribus Deum deprecari debemus, quàm de oculis orabat Propheta Regius. Averte aures meas ne audiant vanitatem.

In via tua vivifica me.

Statue servo tuo eloquium tuum.

5. Tu verò vigila, in omnibus labora...

Gr. Syr. D. Chrysostomus, Theophylactus jungunt, vigila in omnibus, deinde, mala patere.

Quasi diceret: Ut huic imminenti malo tu te, quantum poteris, opponas, vigila ubique, seu continuè labora, mala sustine, nullis absterretor periculis aut malis;

Fac quod est evangelistæ, omnes ministerii tui partes fideliter exsequere, nihil negligere. Væ ministro officii sui partes tantum aliquas facienti!

Ob adimpletas laudatur ab hominibus: ob omissas damnatur à Deo.

Itaque, imple, nihil omitte.

Sobrius esto. Hoc non est nunc in Græco, nec in Syro, nec legerunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Hinc putant irrepsisse ex varia translatione vocis græcæ *νῆψ*, quæ ambigua est et significat æquè, *tu vigila*, ac, *sobrius esto*.

Nihilominus P. Amelotte citat manuscripta conformia Interpreti nostro.

Sensus itaque est: vigilabis, etc., si sobrius et parcus fueris.

Cognata sunt enim sobrium esse et vigilare.

6. Ego enim jam delibor...

Assignat rationem obquam Timotheus suo ministerio fideliter adimplendo debeat instare: nimirum, imminet mors mea, hincque brevi non habebis auxilium à me.

Libamen itaque hic consideratur ut præparatio ad immolationem.

Quasi diceret: Aspergor vino, præparor ad mortem ut victima jamjam immolanda;

Instatque mortis meæ tempus, in quâ solvetur anima à corpore; seu, ut ait Syrus, tempus quo dissolvat.

7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.	Si amas, non propterea moreris, sed congaudebis; quippe præclarum pro Christi fide certamen certavi, cursum feliciter consummavi, fidem servavi.
--	--

Hæc verba Pauli sunt exultantis ad præsentiam mortis et ad coronam anhelantis, ait D. Augustinus in Psal. 31.

Qui mundo verè crucifixus est, exultat exiturus è mundo;

Qui verè Deo totus est, exultat immolari Deo, totusque ad ejus gloriam consummari;

Qui super terram quasi peregrinus et exul vivit, exultat in patriam reverti et ad Deum, principium, finem centrumque suum redire, in eo sine fine quieturus.

7. *Bonum certamen certavi...*

Videtur hic Paulus de testamento cogitare et Timotheo, tanquam filio charissimo, gloriam suam relinquere in memoriam, ait D. Chrysostomus.

Bonum certamen...

Quia ergo hic de mortis suæ vicino nuntius poterat magnum Timotheo mororem afferre;

Hinc statim solatur eum Paulus, addens quòd ad coronas percipiendas abeat; sicque, si amat, congaudere debet, non tristari.

Simul et Timotheum excitat ad fideliter pugnandum, ut ipse quoque coronam percipiat.

Bonum. Gr. pulchrum, id est, illustrem et gloriosum, pro Christi fide promulgandâ ejusque Evangelio ubique prædicando, agonem agonizavi.

Scis quot et quantos hujus rei gratiâ labores et ærumnas subivi.

Spero quòd imminens meum martyrium me victorem efficiet et coronâ donabit.

Alludit ad Olympicos agones, ubi certabant pugiles, et victor coronâ donabatur.

Cursum consummavi, jamque ferè metam tango.

Alludit ad stadium, in quo stadiodromi currendo certabant, et victor brævium reportabat.

Suas ergo peregrinationes per terras, per maria, Evangelii causâ susceptas, cursui in stadio comparat.

Fidem servavi, id est, imperatori meo, Domino meo, Deo meo fui fidelis.

Vitam et ministerium suum comparat militiæ.

Benè certavi, legitime cucurri, fidelis fui:

Itaque congaude mecum.

Et tu fac similiter, pugna fortiter, curre alacriter, fidelis esto.

OBSERVATIO MORALIS.—O felicem! terque felicem illum qui in fine vitæ cum D. Paulo verè potest dicere: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.*

Vita christiana agon est in quo, sicut athletæ, suscepimus contra diabolum, mundum et carnem luctari: ideo nuncti sumus in Baptismo.

Vita nostra stadium est in quo, per hujus vitæ labores, ærumnas et passionem omnes, ad felicem æternitatis metam percurramus.

Ideo terrenorum affectui renuntiavimus in Baptismo, ut expediti curramus alacrius.

Vita nostra militia est, in quâ Christo Imperatori nomen dedimus, vitia continuè impugnaturi, vitam secundum ejus Evangelium ducturi.

De cætero, à Deo reposita est et asservatur mihi, jam penè victori, corona quam justè merui, et quam Dominus Jesus Christus, ut justus judex, mihi reddet in illa

8. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum

Hoc per sacramenti verba coram hominibus, angelis, et Deo juravimus. Omnium itaque Christianorum est luctari, currere, fidem servare. Felicem, inquam, illum qui bene certaverit ! mors illi victori triumphus erit. Felicem illum qui alacriter cucurrerit ! mors erit illi requies et felicitas æterna.

Felicem illum qui Christo imperatori fidelis fuerit ! Christus ipse erit illi corona et gloria nunquam marcescibilis.

8. In reliquo reposita est...

Pergit in cæpta metaphorà : ut athleta certavi, et vici ; ut stadiodromus cucurri, et metam tango.

Utrumque autem fideliter et legitime : etenim qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitime certaverit, cap. 2, n. 5.

Vel tanquam miles imperatori meo fidelis fui.

In reliquo, id est, quod restat, quod reliquum est, de cætero.

Ab agonotheta, Deo scilicet, reposita est et asservatur mihi, jam pene victori, corona, braviolum, præmium, id est, vita æterna.

Corona, inquam, justitiæ, quam justè merui in lucta, in stadio, in militia christiana.

Et quam Dominus meus Jesus Christus, ut justus Judex, mihi reddet (asservat enim eam) in die illa, vel meæ resolutioni brevi futuræ, vel in die extremi judicii.

Non solum autem mihi...

Excitat Timotheum et omnes Christianos, et præsertim episcopos ad pugnam, ad cursum, ad fidelitatem, sub spe præmii communis.

Quasi diceret : In agone, in stadio, omnes quidem currunt et pugnant : sed unus tantum accipit braviolum.

Non ita de agone et stadio christiano : omnes possunt coronam mereri.

Sic ergo currite, ut comprehendatis.

Non enim mihi soli Christus asservat et reddet coronam ; sed etiam illis omnibus qui diligunt et optant gloriosum ejus adventum, et qui se ad illud, per vitæ sanctitatem, studiosè comparant.

OBSERVATIONES LITTERALES. — Singula verba vim habent.

Reposita est mihi. Non apparet quidem, sed apud Deum reposita est, et fideliter asservatur.

Corona justitiæ, quam merui, quia bene certavi, bene cucurri, etc.

Æterna vita et merces est, quia datur pro meritis.

Et gratia est, quia hæc ipsa merita sunt Dei dona :

Nec enim legitime certare posset homo, nisi Dei gratiâ adjutus ;

Nec ad coronam pervenire, nisi lapsus et errata certando commissâ, Deus condonaret misericorditer.

Itaque corona est justitiæ, quia debita.

Hinc addit quam reddet, non quam dabit, et justus Judex.

Et corona est misericordiæ, quia per Dei gratiam merita, et quia ipsa omnem laborem nostrum excedit infinities.

In die illa. Equidem datur justitiæ corona in judicio particulari quod fit in instanti mortis ; sed plena erit et consummata in die judicii universalis :

autem mihi, sed et iis qui die, et mihi non solum, sed et iis omnibus ligunt adventum ejus. Fes- qui diligunt et optant gloriosum illius adventum.
tina ad me venire citò.

dabitur enim et corpori et animæ publicè, coram angelis et hominibus.

Non solum mihi... Non D. Paulo tantum, non viris tantum heroicis et apostolicis; sed et omnibus Christianis qui in suo statu bene certaverint, bene cucurrerint, et fideles fuerint: *reposita est et asservatur apud Deum corona justitiæ.*

OBSERVATIO MORALIS. — Quidquid ergo fuerit hactenus de præterito nostro agone et cursu militiæ nostræ, hæc immarecibilis et æternæ coronæ repositio et asservatio nos exiteit et reacendat ad nostra perfectiùs adimplenda munia.

Certemus, curramus, fideles simus.

Certemus luctantes fortiter contra diabolum, ejusque caveamus insidias;

Contra mundum, ejusque pompas et vanitates spernamus;

Contra carnem, ejusque sednetrices illecebras mortificatione vincamus.

Curramus alacriter, *deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam* curramus ad propositam nobis æternæ beatitudinis metam.

Fideles simus Christo, imperatori nostro; et ut veri christiani, vitam ducamus Evangelio Christi conformem.

Ut hæc omnia præstemus alacriùs,

Christum Jesum aspiciamus agonothetam nostrum, brabeutam nostrum, imperatorem nostrum, nostræ fidel et religionis auctorem et consummatorem.

Fecit, docuit, passus est, cruceemque prætulit gaudio.

Nunc autem *sedet ad dexteram majestatis*, habens in capite diademata multa. Unum sibi, cætera nobis asservat.

Habens vestem aspersam sanguine, ut indleat nobis quâ viâ ingressus sit in gloriam, et quâ viâ nobis illuc sit intrandum.

Quasi dicat hæc vestis eruenta: *Oportuit pati Christum, etc.*; sic oportet pati Christianum, etc.

Hinc vires, animos et solatium hauriamus.

Domine Jesu, Rex regum, Domine dominantium, Verbum Dei, qui totus verbum es, in quo omnia verbum, omnia loquuntur, et qui *vestitus veste aspersa sanguine, vocaris* specialim Verbum Dei, da mihi audire vocem sanguinis tui: da mihi per hunc sanguinem tuum, te sequi, te imitari; per cruceem, per patientiam et humilitatem ad tuam gloriam pervenire.

NOTA LITTERALIS. — Cæterum, totus ille textus, et illius connexus, si legatur attentè, indicat, et, ut mihi videtur, clarè indicat quòd D. Paulus hæc scripsit de suo martyrio proximè futuro certus, sive ex divina revelatione; sive, quod credibilius, ex præsentibus rerum suarum circumstantiis, id est, ex iis quæ Romæ et in aula fieri videbat.

Rationem quippe Timotheo reddens cur tam instantem enim ad vigilantiam, ad prædicationem, ad suum ministerium perfectè adimplendum horretur, dicit:

Ego enim jam delibor... Ecce jam ad mortem proximè præparor, ut victima jamjam immolanda.

Et ne dubitetur quod de præparatione proxima loquatur, addit: *Instat*, imminet, *tempus resolutionis meæ*, tempus quo dissolvam.

Quasi diceret: Hæc sunt ultima verba mea, posthac nec te poterò monere nec te jurare.

Festina ad me citò venire Romam : Demas enim me reliquit, et amore seculi victus, abiit Thessaloniceam.

Crescens à me missus, abiit in Galatiam, seu Galliam; Titus, in Dalmatiam.

Lucas solus mecum manet; Marcum

9. Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, et abiit Thessaloniceam :

10. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

11. Lucas est mecum solus.

Hunc sensum confirmant sequentia :

Quia enim hic de mortis suæ vicino nuntius Timotheo mœrorem erat causaturus,

Ut eum soletur, statim addit :

Bonum certamen certavi... Quasi diceret : Noli tristari, sed potius mihi congaude; bene *certavi*, feliciter *cursum* meum *consummavi*; spero itaque quòd ad coronas abeo.

Hæc omnia sanè confirmant quòd de morte propinqua loquatur, de fine scilicet, qui coronam debet percipere.

Sed hoc magis confirmat quòd sequitur.

In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, etc. Quasi diceret : Restat solum ut coronam mihi repositam percipiam.

Cùm hic sit naturalis horum verborum sensus :

Concludo : vel hæc in fine vitæ suæ scripsit Apostolus, vel (quòd cogitare nefas) in re maximi momenti falsus est et suum charissimum Timotheum fefellit.

Itaque cum antiquioribus sentio quòd in secundis vinculis et morti proximis, hanc secundam scripsit epistolam.

Opinionis contrariæ fundamentum præcipuum solvetur infra, n. 16 et 17.

Festina ad me venire citò, scilicet, Romam.

Cupiebat, antequam excederet è vita, plurima illi commendare, ait D. Chrysostomus.

9. *Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum*; Id est, quietem et requiem amans, et esse in tuto absque periculo : maluit domi deliciis frui, quàm mecum ærumnas pati præsentiaque ferro pericula.

Si frangantur cedri, quid de arundinibus?

Si viri apostolici cadunt victi amore seculi, quis erit securus?

Nec Apostoli Pauli societas, nec exempla, nec miracula hunc à lapsu præservârunt :

Semper et ubiquè cadendi periculum.

Qui stat ergo, videat ne cadat.

10. *Crescens in Galatiam*, supple : abiit, sed à me missus, ad prædicandum Evangelium.

Galatia nomen fuit ambiguum : sic enim Gallia vocata fuit à Græcis.

Unde Theodoretus ait, Gallias sic appellavit; ita enim appellabantur antiquitàs.

Et Asiæ pars à Gallis antiquitàs habitata, Galatia fuit dicta : hinc epistola ad Galatas.

S. Epiphanius in sui temporis codicibus, Galliam legisse nos docet. Hæres. 51.

Quin et vetus fuit hac de re fama : putatur enim quòd Crescens fuerit episcopus Moguntinus. Vide Emmanuelem Sa, qui citat multos.

11. *Lucas est mecum solus*. Ratio urgens Timotheum ut veniat citò.

Marcum assume, et adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerium.

12. Tychicum autem misi Ephesum.

13. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maximè autem membranas.

Joannem assume, et adduc ad me: est enim mihi in Evangelii ministerium utilis.

Tychicum misi Ephesum, ut tuas suppleat vices.

Pallium quod Troade apud Carpum reliqui, veniens tecum affer, et libros, et maximè scripta mea.

Marcum assume... Marcum, scilicet Joannem, consobrinum Barnabæ, de quo Act. 12 et 15.

Profuit et Pauli severitas.

Est enim mihi utilis in ministerium, Evangelii.

Inutilis sit Demas, Paulumque deserit: resumitur Marcus aliquando repositus, et Paulo sit utilis ad Evangelii ministerium.

Quil cecidit, non desperet: qui stat, non præsumat.

12. *Tychicum autem misi Ephesum...* ut tuas suppleat vices, dum tu, ô Timothee, hic mecum eris.

Tanta erat D. Pauli pro Ecclesiis sollicitudo!

13. *Penulam...* Syr. thecam librorum. D. Chrysostomus pallium hic penulam dicit.

Alii loculos putant in quibus libri condebantur.

Communiter penula putatur pallium, seu vestis extrema ad pluviam et frigus arcendum.

Quam reliqui Troade apud Carpum.

Carpus ergo Pauli hospes et depositarius.

Veniens affer tecum.

Hinc apparet Apostoll pauperies, rem tantillam et tam longè distantem repetentis.

Apparet et cura ne cuiquam foret gravis, si rem sibi necessariam ab aliis accepisset.

Et libros sacræ Scripturæ, aliorum manuscriptos.

Maximè autem membranas, id est, schedulas meas, seu scripta, manu propriâ exarata.

Membranae pelles erant aptae ad scripturam: dictæ sunt Pergamenæ, quia inventæ sunt ab Attalo Pergami rege.

In his membranis, seu pellibus Pergameis, Paulus quædam sibi utiliora excerpserat.

Unde colligitur quodd, licet à Spiritu sancto esset affatus et ab ipso Christo edoctus, nihil tamen negligebat humani laboris et studii quo instrueretur.

Sed quid tunc illi opus erat libris, cum brevi esset migraturus ad Dominum?

Maximè, ut eos fidelibus commendaret habendos et ab illis servandos, doctrinae illius vice, ait D. Chrysostomus. Addi potest quodd D. Paulus otium oderat, et sacræ Scripturæ lectioni, studio et meditationi volebat immori.

Si autem doctor Gentium, ab ipso Christo in collis fidei mysteria edoctus, et per tot annos ubique apostolatu functus, libros desiderat quos legat: quantò magis nobis sacræ Scripturæ lectio, studium et meditatio sunt necessaria!

Et in lege Domini meditabor die et nocte, etiam brevi et citò moriturnus.

Alexander, faber ærarius, multa mala mihi intulit : reddet illi Dominus secundum opera ejus.

Tu tibi ab illo cave ne scilicet quid simile tibi faciat : valde enim restitit nostræ prædicationi.

Cum in his secundis vinculis causam meam ante Neronem primò dixi, nemo familiarium mihi adfuit :

Sed omnes ferè me dereliquerunt, Neronem extimescentes.

Hoc non illis imputetur ad peccatum, sed ignoscat Deus.

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihi-que fiduciam et animum dedit ad mei de-

14. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus :

15. Quem et tu devita : valde enim restitit verbis nostris.

16. In prima mea defensione nemo mihi adfuit,

sed omnes me dereliquerunt :

non illis imputetur.

17. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me, ut

14. *Alexander ærarius*, id est, faber ærarius, de quo primæ ad Tim. cap. 1, n. 20.

Multa mala mihi ostendit, id est, intulit, seu, ut ait divus Chrysostomus, afflixit me variis modis.

Forsan irritatus ob sui ab Apostolo excommunicationem, de qua ibidem. *Reddet illi* : prophetia est cum divinæ justitiæ in impœnitentem approbatione.

15. *Quem et tu devita*, id est, tu tibi ab illo cave, ne quid tibi faciat simile. *Valde enim restitit*, prædicationi nostræ.

16. *In prima mea defensione*, id est, cum in hisce secundis vinculis causam meam primò dixi, sive ante ipsum Neronem, ut credunt aliqui, sive ante alium inferiorem judicem, ut volunt alii;

Nemo familiarium mihi adfuit;

Sed omnes, id est, pene omnes : nec enim D. Lucas et alii sancti illum dereliquerunt, vel omnes qui poterant aliquid in aula.

Me dereliquerunt, Neronis crudelitatem pertimescentes.

Non illis imputetur, scilicet, ad peccatum ; sed illis ignoscat Deus.

Quia ex infirmitate peccaverunt, veniam illis precatur.

17. *Dominus autem mihi astitit et confortavit me...* παρέστη, astitit ; vertunt aliqui, apparuit : quidquid sit, sive apparuerit, sive non ;

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihi-que robur et animos dedit, ad meam scilicet defensionem.

Ut per me prædicationi impleatur... quasi diceret : Tali dignus non sum auxilio, sed propter verbi divini prædicationem mihi collatum est.

Indicat finem ob quem Christus illi præstò fuit, nimirum ut impleret Evangelii prædicationem :

Simul et finem ob quem ipse sui defensionem suscepit, suamque causam dixit ; scilicet, non amore vitæ, sed prædicationis gratiâ.

Et confortavit me, id est,

Et Dominus me roboravit ad mei defensionem, seu, et ipse divino roboratus auxilio me defendit, ut per me prædicationi expleretur, id est, suam consequeretur consummationem, eamque per me gentes omnes audirent. Romæ scilicet et in Cæsaris aulâ,

per me prædicatio impleatur, fensionem (Id ego non merni; sed), ut per
et audiant omnes gentes; et me impleatur Evangelii prædicatio, eamque
liberatus sum de ore leonis. omnes gentes audiant; ideo liberatus sum
ex ore leonis.

Urbs erat tunc orbis centrum; aula Cæsaris erat totius mundi caput: in utramque quamplurimi undequaque ex omnibus nationibus confluebant. Voluit Christus ut in hoc mundi centro Paulus suam compleret prædicationem, et ibi Doctorem Gentium audirent omnes gentes.

Et liberatus sum ex ore leonis.

Ideo liberatus sum ex ore Neronis, ob feritatem leonis dicti.

Sive e carcere de facto eductus fuerit penitus liber, ut insinuare videtur D. Chrysostomus, dicens:

Quam verò dicit primam defensionem?

Neroni jam assiterat, et illius effugerat: ubi verò pincernam ejus instituit et fidei sacramentis instruxit, tunc jam ipsum capite truncavit.

Sive mortis tantummodo periculum evaserit, sub quâdam tamen custodia relictus.

Vel, sicut olim, Act. 28. 16, permissum sit Paulo manere sibi cum custodiente se milite.

Hoc vocat ex ore leonis liberari.

Ecce quasi fuit ipse proximus morti, et in ipsas pene leonis decidit fauces.

Leonem Neronem vocat pro feritate et imperii acerbitate, summâque potentiâ, ait D. Chrysostomus.

At Christo auspice, causam suam ita dixit, ut è mortis faucibus ad tempus sit ereptus, et quâdam libertate donatus, ut suam Romæ compleret prædicationem, eamque in hoc mundi centro audirent omnes gentes, varias ob causas, indequaque hic congregatæ.

Ita ut hæc secunda Pauli vincula, sicut et prima, manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, et in cæteris omnibus; Id est, in tota aula et in tota urbe Christus cum gloria cognosceretur per D. Pauli prædicationem.

OBSERVATIO LITTERALIS.—Ex his ergo versibus nihil concluditur contra sententiam antiquorum, affirmantem quòd hæc epistola in secundis vinculis scripta sit, et sub finem vitæ D. Pauli.

Imò, hoc ipsum indicant et confirmant aliquæ in his verbis expressæ circumstantiæ.

In prima mea defensione... omnes me dereliquerunt, Neronis crudelitatem extimescentes.

Liberatus sum de ore leonis, id est, Neronis, ob feritatem sic dicti.

Hi duo loquendi modi primis D. Pauli vinculis non conveniunt, nec possunt convenire.

Ex una parte enim constat apud auctores ecclesiasticos quòd contigerint in primis Neronis annis: plerique dicunt anno secundo aut tertio.

Ex altera verò parte constat apud omnes historicos quòd quatuor aut quinque primi Neronis imperatoris anni fuerint non tantum innoxii, sed et benignissimi. Vide Moreri, nomine Nero.

Audiat Seneca, lib. 1, de Clement. cap. 11: Præstitisti, Cæsar, civitatem incruentam; et hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse, eò majus est et mirabilius, quòd nulli unquam citius gladius commissus est.

Idem Seneca, lib. 1, de Clem. cap. 1: Animadversurus in latrones duos Burrus, præfectus tuus, vir egregius et tibi principi natus, exigebat à te ut

Sicut à corporali leone liberavit, spero quòd et à spiritali leone, peccato scilicet, liberabit, et quod servabit me in regnum suum quod est in cœlis, cui sit gloria in secula seculorum.

18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo; et saluum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum. Amen.

scriberes in quos et ex causa animadverti velles; hoc sæpe dilatum; ut aliquando fieret, instabat: invitus invito cùm charitiam protulisset, exclamasti: Vellem nescire litteras!

Quæro igitur cur fideles omnes deseruerint Paulum?

Cur timuerint imperatorem tunc benignissimum?

Cur leonem eum vocat Apostolus?

Præstò responsum erit, si hæc supradicta de secundis vinculis Intelligantur, quæ anno Neronis decimo tertio contigerunt: tunc enim monstrum erat crudelitatis.

Sensus itaque naturalis horum versuum hic est:

In prima mea defensione, seu, ut est in Græco, apologiâ; id est, cùm in his secundis vinculis causam meam dixi.

Primam vocat, quia cùm hæc scriberet, vel jam pluries fuerat interrogatus et auditus, vel sperabat pluries audiri.

Tunc ferè omnes me dereliquerunt:

Quia metuebant Neronem, quem sciebant mihi Paulo infensum: et aliunde crudelissimum.

Sed Dominus mihi, ab hominibus derelicto, *astitit*, sive præsentia suâ recreaverit, sive internæ gratiæ auxilio roboraverit.

Confortavit me, fiduciam dedit, ait Chrysostomus, seu vires et animum dedit ad mei defensionem.

Ut per me prædicatio.

Non quòd id ego meruerim, sed ut compleam ejus Evangelii prædicationem.

Christo igitur auspice causam sic dixi, ut dilutis omnibus illatis in me calumniis, *liberatus sim ex ore leonis*, et è mortis faucibus creptus et quâdam libertate donatus,

Sed sufficienti, ut per me, juxta Christi finem et placitum, Evangelii prædicationem consummem, non percurrendo nationes, sed residens in mundi centro, in quod undequaque confluunt omnes gentes.

Quod sic adimpleo, ut hæc vincula mea simul et prædicatio Christum manifestum et gloriosum reddiderint in tota urbe, in tota Neronis aula: hincque in toto orbe.

18. *Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et saluum faciet in regnum suum cœleste...*

Græcè, in futuro, et eripiet me Dominus, etc.; ita etiam Syrus; ita et D. Chrysostomus, qui sic explicat:

Attende quid dixerit, eripuit me de ore leonis et rursum eripiet, non jam ex ore, sed quid?

Ex omni opere malo, id est, ab omni peccato; non à leone corporali Nerone, sed à leone spiritali diabolo qui longè sævior ac nocentior est.

Ab illo, inquam, servabit Dominus, ut innocens et illæsus merear ingredi in regnum cœlorum, et æternam salutem consequi.

Sensus itaque est: quòd sicut eripuit à noxa, spero quòd sic eripiet ab omni culpa, et in regnum transferet æternum.

Cui gloria in secula.

19. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori domum. Saluta meo nomine Priscam, et Aquilam, et Onesiphori familiam.
20. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliquit infirmum Mileti. Erastus Corinthi remansit, quibusdam negotiis retentus; Trophimum autem infirmum reliquit Mileti.
21. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. Festina ad me venire ante hiemem. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.
22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen. Dominus Jesus Christus per gratiam suam sit tecum, et cum omnibus ecclesiæ tuæ fidelibus. Amen.

19. *Saluta Priscam et Aquilam* : de quibus vide Rom. 16, n. 3, et *Onesiphori domum* : non ipsum Onesiphorum salutatur, sive quia Romæ erat, ut putat D. Chrysostomus, sive quia mortuus jam erat, ut voluit alii.

20. *Erastus remansit Corinthi* : erat hujus urbis arcarius : vide Rom. 16. 23. *Trophimum autem reliquit infirmum Mileti*. Gr. Syr. Arab. Æthiop. legunt Mileti; D. Chrysostomus et ejus sequaces :

Cur reliquisti? Cur non sanasti, ait D. Chrysostomus? Non omnia potuerunt Sancti, ut homines apparerent, non dii putarentur.

Adde quodd signa infidelibus data sint ut eis tacti convertantur, non fidelibus qui his non indigent.

Hinc D. Paulus Timotheum etiam non sanat divinitus, sed consulit uti vino.

21. *Festina ante hiemem venire*.

Hoc scribebat ergo ante hiemem, vel in æstate, vel in autumnum: mortuus est autem die 29 junii sequentis: fuit ergo saltem per annum in hisce secundis vinculis.

Salutant te Eubulus et Pudens... et fratres omnes, id est, omnes Christiani qui sunt Romæ.

22. *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo*.

Noli mœrere quia discedo: Dominus tecum est; neque simpliciter tecum, sed cum spiritu tuo. D. Chrysostomus.

Gratia vobiscum, id est, tecum et cum omnibus Ecclesiæ tuæ fidelibus. Amen: ita sit.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Omnis Dei et animarum minister attendat seriò ad documenta sibi ab Apostolo data, n. 2.

PRIMO.—Observe quatuor officii sui partes ibi quatuor verbis expressas: *Prædica, argue, obseca, increpa*. Videat ibi in commentario dicta.

SECUNDO.—Observe harum quatuor partium alternationem hisdem verbis ab Apostolo indicatam.

Hincque agnoscat se medicum, qui ad animarum salutem omnibus debeat uti remediis. Videat in commentario observationem moralem, n. 3.

TERTIO.—Observe modum quo suas debeat partes exsequi, scilicet, in omni patientia et in omni doctrina.

182 SECUNDÆ EPISTOLÆ AD TIMOTHEUM, etc.

Semper pati, semper docere, semper cum omni patientia docere debet. Vide commentarium et observationem moralem, n. 4.

QUARTO. — In se reversus, attendat an has quatuor officii sui partes impleat, et quomodo impleat.

Eheu ! ecce mundus plenus est sacerdotibus, et rarus tamen in Dei messe sacerdos operator ! Vide observ. moral., n. 2.

QUINTO. — Audiat animarum minister, velut sibi dictum, illud Apostoli : *Testificor coram Deo et Jesu Christo, etc., prædica, seu doce, argue, increpa, obsecra* ; officii sui partes fidelius adimpleat.

Ex versu septimo et octavo, omnis non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, discat,

Primò. — Quòd vita christiana sit agon, stadium, militia, omniumque nostrum sit inctari, currere, fidem servare. Vide dicta in commentario, n. 7.

Secundò. — Ut alacrius certemus, curramus, fideles simus ; discamus, ad exemplum sancti Pauli, coronam aspicere, quàm Dominus noster Jesus Christus, agonotheta, brabeuta et Imperator noster, asservat dandam omnibus bene certantibus, bene currentibus, suo imperatori fidelibus.

TERTIO. — Hunc nostrum imperatorem, coronas victoribus asservantem, sic intueamur, ut et ipsum audiamus nos suis exemplis et voce sui sanguinis excitantem ad victoriam.

Vide dicta in commentario, n. 8, et observationes litterales et morales.

EPISTOLÆ
BEATI PAULI AD TITUM
TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HÆC ad Titum Epistola est quasi compendium utriusque ad Timotheum Epistolæ : in hac enim , sicut in illis , docet Apostolus , sed paucioribus verbis , quæ sunt episcopi munia.

In primo quidem capite , quales Titus debeat in episcopos ordinare.

In secundo , quid unicuique fideli pro suo statu prædicare debeat.

In tertio , notat aliqua omnibus fidelibus communia.

Hæ tres igitur Epistolæ pontificales sunt ejusdem argumenti , sibi que persimiles.

Hinc ex divo Augustino , lib. de Doctr. christ. , c. 16 , illas ante oculos habere debet cui est in Ecclesia doctoris persona imposita.

Nicopoli scriptam esse docent Græca et Syriaca , et colligitur ex §. 12 , c. 3 ; sive sit Nicopolis in Epiro , ut vult divus Hieronymus ; sive Nicopolis in Thracia , ut opinatur divus Chrysostomus , et alii post eum Græci.

Liber , et non captivus scripsit Apostolus , tum quia de vinculis mentionem non facit , tum quia cap. 3 , §. 12 , dicit : *Statui ibi hiemare* , quæ hominis liberi est locutio.

Hinc Baronius vult hanc Epistolam ante prima vincula scriptam fuisse ; divus Chrysost. inter utramque captivitatem.

Anno Christi 64 , juxta D. de Tillemont , *Mémoires, etc. sur saint Paul* , art. 47.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

PAULUS se Dei servum et Jesu Christi apostolum dicit; statimque apostolatus sui finem et effectus ita describit, ut Tito et aliis apostolicis viris breviter exponat quid esse et facere debeant: ipsa itaque salutatio est totius Epistolæ velut epitome, §. 1, 2, 3, 4.

SECUNDO.

Docet expressiùs quales Titus episcopos ordinare debeat in urbibus sibi commissis; quales illi fuisse debent, et in se, et in sua familia, §. 5, 6. Quibus vitiis carere, §. 7. Quibus virtutibus ornari, §. 8. Quâ scientiâ, §. 9.

TERTIO.

Scientiæ evangelicæ necessitatem in episcopo demonstrat:

Primò, ex parte falsorum doctorum quos describit, et quibus vult os ab episcopo obturari, §. 10, 11.

Secundò, ex parte Cretensium quos Epimenidis, poetæ Cretensis testimonio depingit, et quos vult de suis vitiis acriter argui, ut integritatem fidei servent et judaicis fabulis non intendant, §. 12, 13, 14.

QUARTO.

Judaizantium errorem de cibis breviter refutat Apostolus. *Omnia munda mundis, etc.* §. 15; Judaizantes rursus pingit, et ad vivum acerrimè pungit, §. 16.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **P**AULUS, servus Dei, | **P**AULUS, Dei servus, seu apostolus Jesu
apostolus autem Jesu | Christi, missus ut annuntiem electis Dei

CAP. I. 1. *Paulus, servus Dei...*

Novo hic honoris titulo gloriatur D. Paulus, et meritò : gloriosam enim est; imò et fons gloriæ, Deo servire, Deo placere, Dei voluntatem exsequi.

Triplex autem titulo potest quis dici *servus Dei*.

Primò, per creationem : omnis quippe creatura, quæ talis, tota est à Deo ; et ideo tota Dei, serva et mancipium Dei.

Secundò, per fidem : omnis enim homo christianus, per Baptismum, se Deo, iubens et volens, consecrat ; ejus mandata ex amore servaturum se, ejusque gloriam in omnibus se quæsiturum promittit ; uno verbo, gratiæ divinæ fit filius et servus Dei.

Tertiò, per delegationem, seu specialem à Deo deputationem ad aliquod in Dei familia et regno obeundum ministerium, v. g., ad prædicandum Evangelium : et de hac præsertim servitute intelligendus hic locus.

Paulus, servus Dei, non creatione tantum, ut omnes creaturæ ; non fide tantum, ut omnes Christiani : sed et publicâ deputatione et delegatione ; id est, publicus Dei minister et legatus in prædicando Jesu Christi, filii Dei, Evangelio.

OBSERVATIO MORALIS. — *Paulus servus Dei.* Cum hoc lego et ex ore divi Pauli audio, legatum à rege missum mihi videre et audire videor, qui cum apparatu, veneratione simul et pompa, se sui regis servum dicit ; regemque suum cum reverentia, suum Dominum vocat.

Sed quid nos docet hic apostolicus gloriandi modus ?

Ut in Dei famulatu gloriemur, et cum gaudio et gloria nos Dei servos repntemus.

Servus Dei. Apostolis equidem hic titulus eximie convenit : omni tamen Ecclesiæ ministro, imò et cuilibet fidei, pro suo modulo, competit ; et quilibet illorum, in suo statu glorians, dicere potest :

Ego servus Dei : *Servus tuus sum ego.* Psal. 118.

Creatione tuus sum totus, ò fons entis, motusque principium ! à te pendeo in esse, in servari et in operari ; totus ergo sum tibi mancipatus.

Fide in Baptismo totus tibi devotus et consecratus ; hinc et unctus quasi res tibi sacra.

Ordine meo : quilibet ecclesiasticus ordo est specialis cujuslibet clerici à Deo deputatio ad tale in Ecclesia ministerium.

Conditione meâ : quælibet conditio in Ecclesia est unuscujusque Christiani destinatio ad tale vel tale quid in Dei regno faciendum, juxta Dei voluntatem ; v. g., magistratus, ad justè judicandum ; mercatura, ad æquum commercium, artes, ad fidei laborandum et reipublicæ serviendum.

Conditiones quidem sunt aliæ aliis eminentiores ; sed in hoc conveniunt omnes, quòd Dei sint erga nos voluntatis signa et quasi deputationes ; ita ut de unaquaque verè dici possit : *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, in tali talique statu.*

Quid ergo cuilibet fidelis faciendum ad sui sanctificationem ?

veram fidem quâ cognoscant veritatem quæ
verum Dei cultum docet.

Christi secundum fidem electorum Dei et agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est.

Se Dei ministrum in suo statu consideret ; et ut Dei servus, sic agat quod officii sui est, ut in hoc Dei famulatu, seu in Dei voluntatis adimplerione, unice gloriatur.

Magna, parva, sublimia, humilia sint mea ministeria ; quid meâ refert, dummodo Regis regum voluntatem facio ; dummodo ipsis placeo, et quod ipsi placet hoc ago ;

Imò si parva aut ferè nihil operor, mentis elationem, cordis arrogantiam, animæ pestem, salutis hostem, minus timebo ; christianæ humilitatis emolumenta faciliùs assequar.

Quid magni coram hominibus Christus per annos triginta fecit, ignotus mundo, et Deus verè absconditus ?

Amemus ergo parva, aut nihil agere, humiles, non pigri ; Deo obedientes, non pusillanimes, Christi imitatores, non desidiosi.

Unum hoc æstimemus, Deo servire, Deum amare, à Deo amari, Deo placere ; quod Deo placet ex charitate facere ; in omnibus Deo corde et voluntate uniri.

Hoc plusquam regnare est ; hoc infinitè superat omnes seculi celsitudines ; hoc præstat omnibus mundi regnis et imperiis, quia cælestis et æterni regni comparatio est et meritum.

Sine hoc omnia nihil ; quidquid ad hoc non tendit nihil est, et in nihilum abit.

Da mihi, Deus misericors ! hoc plenè, integrè et semper sentire, ut verè dicam : *Mihi mundus crucifixus est ; mundum ut crucifixum horreo, aversor, fugio, ipsi nunquam serviam.*

Ego servus tuus, *servus Dei* ; hæc est gloria mea, hoc unum æstimo, diligo, volo ; cætera sperno.

Apostolus autem Jesu Christi.

Explicat in quo sit Dei servus : scilicet legatus, missus ad prædicandum Jesu Christi filii Dei, per totum terrarum orbem, Evangelium.

Finis apostolatûs evangelici est ubique serere verbum Dei.

Ad hoc Christus ipse venit in mundum : *Exiit qui seminat seminare....* Matth. 13. 3.

Ad hos suos Apostolos misit in omnem terram : *Euntes docete omnes gentes...* Matth. 28. 19. *Sicut misit me Pater, ita ego mitto vos...*

Secundum fidem electorum Dei.

Κατὰ, secundum, significat hic materiam et finem prædicationis, seu, ad quid missus sit prædicare Evangelium ; quasi diceret :

Apostolus, legatus missus sum à Christo, ut, me prædicante verbum Dei, credant electi Dei.

Seu, missus sum prædicare ut electos instruam in fide.

Finis prædicationis evangelicæ est fides : *Fides ex auditu ; auditus per verbum Dei.*

Fides autem est *initium creaturæ Dei* ; per fidem homines animales et terreni fiunt *genus electum, gens sancta, ... nova in Christo creatura, et ob Christum charissimi, electi Dei.*

Et agnitionem veritatis...

2. In spem vitæ æternæ, | Qui Dei cultus dat spem vitæ æternæ,
quam promisit qui non men- | quam Deus verax et fallere nesciens promi-
titur, Deus, ante tempora se- | sit, seu dare decrevit ab æterno.

3. Manifestavit autem tem- | Hoc autem decretum suum, seu promi-
poribus suis verbum suum in | sionem, in se ab æterno abscondita, pate-

Et ut credentes, sen per fidem cognoscant veritatem quæ spectat ad veram religionem, seu quæ verum Dei cultum docet.

Primarius et formalis effectus fidei est cognitio veritatis, sicut effectus lucis est illuminatio.

Ipsa autem fides est cognitio veritatis, non cujuslibet; sed veritatis quæ dat religionem tenditque ad Dei cultum.

In quo differt à philosophia: hæc dat rerum naturalium cognitionem; fides verò dat cognitionem veritatis quæ spectat ad veram pietatem.

Pietas itaque est alter fidei effectus, imò et finis.

2. In spem vitæ æternæ. Gr. sub spe... quæ pietas spem vitæ æternæ secum annexam habet; seu, quâ pietate fideles Deum verum colunt sub spe vitæ æternæ, id est, sperantes vitam æternam.

Sub lege, se colentibus Deus promiserat *terram fluentem lac et mel*, id est, bona terrena.

Sub fide, se colentibus Deus promisit regnum cæleste, vitam æternam, summè beatam.

Finis apostolatûs Moysis (fuit enim à Deo missus) erat terra Hevæi et Amorrhæi, ait hic D. Thomas.

Finis apostolatûs Christi et discipulorum ejus est regnum cælorum, vita æterna.

In spem vitæ æternæ: missi sunt Apostoli, sen ut hanc spem nobis darent: in hac spe et sub hac spe, nos Christiani Deum colimus, piè et sanctè vivimus, temporalia et terrena spernimus; æterna, cælestia, divina sperantes.

Quam promisit qui non mentitur...

Hæc autem nostra spes non inanis aut frustratoria; sed certa firmaque est, sicut Deus ipse certus firmusque, utpote tota in Deo fundata.

Hanc enim vitam æternam, Deus ipse qui non mentitur, ἀψευδής, expers mendacii, fallere nesciens, id est, summè verax, promisit ante tempora secularia; id est, ab æterno proposuit, prædestinavit, dare decrevit.

Duo sunt in promittente sincero, voluntas dandi, et ipsa promissio: hic voluntas, seu decretum Dei, sumitur pro promissione.

Spes itaque nostra firma est. Primò, ex parte Dei promittentis, qui summè verax est et fallere nescit. Secundò, ex parte promissi, seu propositi et decreti, quod æternum et immobile est.

Æternà, immobili, Dei summè veracis, promissione innixi, firmiter speramus et gloriantur in spe filiorum Dei.

3. Manifestavit autem... verbum suum...

Totus contextus indicat per verbum suum hic intelligendum esse decretum promissionis, de quâ suprâ.

Sed hoc indicant præsertim et articulus τὸν λόγον αὐτοῦ, verbum illud suum.

Articulus enim vim habet repetendi quod præcessit.

Et conjunctio adversativa autem, quæ hæc præcedentibus annectit.

Itaque sensus est:

fecit tempore à se ad id destinato, per prædicationem meam, seu per illum nuntium qui mihi commissus et concreditus est, per delegationem Dei Salvatoris nostri. prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei :

Hoc quidem decretum, seu promissio, ab æterno latuit in Deo ; tempore autem ad id à se destinato illud patefecit per publicam Evangelii prædicationem quæ mihi concredita est, ex mandato et delegatione Dei Salvatoris nostri.

Hinc in Deum, summè veracem, non tantum credendum et sperandum est ; sed Deum summè bonum, nosque summè diligentem diligere debemus.

Ipsæ prior dilexit nos ab æterno, suâ sponte, gratis et ultrò nobis æterna promisit, dare decrevit.

Ipsæ prior dilexit nos : In tempore, nobis clarè, manifestè, publicè, per Apostolos, imò per ipsum Christum, suam erga nos beneficam voluntatem declaravit.

Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum. Joan. 6. 40.

Deum taliter et tandiu diligentem diligamus, adoremus, colamus, ipsi gloria in secula.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — Hoc quidem et omnes supra factas veritates hic omnibus christianis obiter insinuat Apostolus ; sed apostolicos viros de suis officiis, juxta epistolæ suæ scopum, specialiter instruit.

Cur enim apostolatûs sui finem et functiones fusiùs hic explicat quàm alibi ?

Nisi ut Tito et omnibus Ecclesiæ prælatiis et animarum ministris, in ipsa salutatione, quasi in speculo, exponat quid esse, et quid agere debeant ?

Exordium itaque longiusculum quidem, si mos attendatur Apostoli, sed valdè breve, si doctrina spectetur quam continet : totum enim doctrina est, et totius epistolæ quasi epitome.

Attendant igitur ad illud apostolici viri.

Quid est Apostolus, episcopus, pastor, doctor, conclonator, confessarius et quilibet salutis animarum minister ?

Servus Dei, missus à Christo, ut prædicatione, doctrinâ, serat verbum Dei, *verbum salutis, Evangelium Christi.*

Ad quid illa divini verbi ratio ?

Primò, ut ex ejus auditu fides, vel nascatur, vel nutriatur et crescat in electorum animabus, et per fidem homines terreni fiant *nova in Christo creatura, Deo chari, electi Dei.*

Secundò, ut per fidem cognoscant verum Dei cultum, sanctè pièque vivant.

Tertiò, ut piè viventes, sperent vitam æternam eò firmitus, quò hæc nostra spes in Deo summè veraci, summè bono nititur.

Quartò, ut in Deum ab æterno promittentem sic sperent, ut et gratis, ultro, et ex sola bonitate promittentem diligant : priùs et ab æterno diligentem diligant.

Apostolicarum itaque functionum quasi epitome hæc est : docere, verbo Dei fidem in fidelibus nutrire, pietatem augere, spem firmare, charitatem accendere.

Hoc qui præstat, verus et fidelis Dei servus est.

4. Tito, dilecto filio secundum communem fidem, gratia et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Salvatore nostro.

Tito, genuino filio, non secundum carnem, sed secundum fidem mihi et illi communem, quā eum in Christo genui; gratia et pax à Deo Patre, et à Jesu Christo Salvatore nostro.

Hoc qui non facit, servus inutilis est.

Qui verò vel verbis, vel operibus suis, contrarium facit, servus nequam est et Antichristus.

Deus bone! Deus clemens! Deus misericors! parce mihi, indigno, inutili et nequam servo tuo, tot et tot in officio meo pravaricationes, tot negligentias et omissiones, tot verba, totque opera inutilia, nociva, scandalosa animas à te avertentia.

Da mihi, ó piissime Pater! voluntatem tuam fidelius exsequi; verbis et operibus fidem in electorum tuorum animabus augere, pietatem nutrire, spem roborare, charitatem accendere, ut ex ore Domini mei Jesu Christi, tili tui, audiam aliquando: *Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti....*

Hoc ut in aliis præstare valeas, in temetipso primum operari stude: assiduā verbi divini meditatione, digestionem, et in tuam quasi substantiam transformatione, fidem tuam roboras, pietatem refove, spem firma, charitatem inflamma.

Ignitus alios illuminabis et calefacies.

4. *Tito dilecto.* Gr. germano, id est, vero et genuino filio, secundum fidem mihi et illi communem, quā illum in Christo genui.

Fides est initium creaturæ Dei: hinc qui fidem alteri communicat, ipsius in Christo pater est, huncque in Christo gignit.

Omnes Christiani debent esse Apostolorum germani filii. Vide primam ad Tim. 1, n. 2.

Gratia et pax. Gr. gratia, misericordia et pax. Ita Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius.

Attamen D. Chrysostomus in suo textu græco, non habet *Gratia*, misericordia.

Sed quod plus est, juxta Erasmum hic in notis, Origenes in epistola ad Romanos, annotans ac distinguens formas salutationum quibus D. Paulus usus est in singulis epistolis, sic loquitur, ad Timoth. primā et secundā: *Gratia et misericordia et pax, etc.*; ad Titum verò, *gratia et pax à Deo Patre.*

Cum ergo aliunde nec Ambrosius, nec D. Hieronymus, nec alii Latini legerint *misericordia*, merito creditur additum.

Votum tamen est patre spirituali pro filio spirituali orante, dignum: quid enim spiritualis pater suo in fide filio utilis optaret: quā *gratiam* quā secundum fidem vivat; *misericordiam*, quā Deus illius in fide defectus indulgeat; *pacem* internam, quā fidem et gratiam roborat; *pacem* æternam, quā coronet in eternitate?

Hujusmodi precibus plus cæteris indigent doctores et sacerdotes, ait D. Chrysostomus, ut quibus necessitatis plus imminet, plusque periculi divinæ offensionis incumbat: nam quantò fuerit celsior dignitas, tantò sacerdotis majora sunt pericula.

Quod clariùs explicat Theophylactus, dicens: Magis enim episcopus et doctor *gratiā* Dei indiget, ut qui multa opera bajulet; et *misericordiā*, ut qui multis est obnoxius; et *pæce*, ut qui turbis et innumeris telis impetitur.

Ob id reliquit te in insula Creta (toti insulæ præpositum) ut in ea corrigere pergās quæ corrigenda restant; et præsertim, ut per singulas civitates constituas presbyteros, quales præcipi tibi et quales iterum describo.

Presbyter sit irreprehensibilis, non bigamus; cuius filii (si quos habuit nondum ordinatus) sint fideles, seu christiani; ita temperantes, ut, nec de luxu, nec de luxuria sint accusati, parentibus obediētes :

5. Hujus rei gratiā reliquit te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.

6. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.

5. *Hujus rei gratiā reliquit te Cretæ...* Id est, ideo te in insula Creta reliquit episcopum, archiepiscopum et toti insulæ præpositum.

Ut ea quæ desunt corrigas. Ut in ea corrigas. Gr. supercorrigas, id est, pergās corrigere quæ corrigenda restant.

Seu, ut in ea ordine quæ restant ordinanda et ob brevitatem temporis ordinare non potui.

Et constituas, et præsertim per singulas civitates constituas presbyteros, in majoribus scilicet episcopos, in minoribus pastores.

Sicut, seu quales præcipi tibi.

Hinc collige primò, quòd Ecclesiarum fundamenta jaciebant Apostoli; deinde idoneis ministris, qui superædificarent, eas committebant, ipsi ad alias orbis partes properaturi.

Collige secundò, ab Apostolorum tempore fuisse inter Ecclesiæ ministros subordinationem, seu varios in hierarchia ecclesiastica gradus sibi invicem subordinatos.

D. enim Paulus in omnem terram missus, Titum toti insulæ Cretæ præponit episcopum, archiepiscopum et Primatem.

Hujus præposito præcipit ut alios constituat in singulis civitatibus inferiores sibi presbyteros, episcopos scilicet et parochos.

Hanc ergo ministrorum subordinationem, vel ipse Christus instituit, vel Apostoli ab ipso Christo edocti instituerunt.

6. *Si quis sine crimine est.*

Conditiones notat in episcopo requisitas.

Ac primò, quòd sit *sine crimine*. Gr. inculpatus, inaccusabilis, irreprehensibilis; id est, de quo nulla fieri possit justa querela: vide primam Timoth. 3. 2, ubi habes hujus conditionis explicationem et rationem.

Unius uxoris vir.

Secundò, sit *unius tantum uxoris vir*, seu non bigamus: vide ibidem hujus præcepti sensum et rationem tum mysticam, tum moralem.

Filios habens fideles.

Tertiò, ut si quos filios habuit nondum ordinatus, hi fideles sint, Christi scilicet fidem professi.

Non in accusatione luxuriæ.

Luxui non sint obnoxii, sed in omni genere ita moderati ac temperantes, ut nec de luxu in comessionibus et potationibus, nec de luxuria fuerint accusati aut suspecti.

Asueti, universum intemperantiæ genus significant: bene tamen pro luxuria spectatum sumitur.

Aut non subditos.

Quartò, parentibus sint obediētes: non sint inobsequentes, intractabiles.

7. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum:

8. Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem,

Oportet enim ut episcopus sit irreprehensibilis, quia domus Dei administrator est: non sit superbus, non iracundus, non obnoxius vino, non violentus, non avarus.

Sed erga externos hospitalis, proborum amicus, in se sobrius, erga omnes justus, in Deum pius, qui se contineat à voluptatibus.

Pietas, temperantia, obedientia filiorum, indicant patris probitatem et illius diligentiam in suis instituendis filiis.

Hinc dignum eum demonstrant cui majus et amplius regimen committatur.

E contra, qui proprios filios negligit, quomodo alienorum curam habebit? vide 1. Tim. 3, n. 4 et 5.

7. *Oportet enim episcopum...*

Redit ad episcopum, et de eo repetit quod jam dixit, oportet episcopum... redditque rationem, quia domus Dei dispensator est et œconomus: Sicut Dei dispensatorem.

Homini ob crimen in jus vocato nemo sapiens rerum suarum dispensationem committet.

Homini culpato, de crimine suspecto, conferretur administratio domus Dei, dispensatio verbi divini et sacramentorum Dei!

Quia ergo episcopus est œconomus Dei, sit ab omnibus vitis liber, præsertim à quinque episcopum maximè dedecentibus;

Ab arrogantia: non *superbum*. Græcè, non arrogantem, id est, non protervum, inflexibilem, sui sensus et judicii tenacem.

Regimen ecclesiasticum humile debet esse:

Reges gentium dominantur... Vos autem non sic, sed qui.

Antigonus rex filios suos subditos ferociùs tractanti dixit: An ignoras, fili, regnum nostrum splendidiùs esse servitutem?

Hoc Christus episcopi.

Ab iracundia: non *iracundum*.

Ab ebrietate: non *vinolentum*; vide 1. Tim. 3. 3.

A violentia: non *percussorem*, ibid.

Medicus enim est; medicus autem vulnera curat, non ipse vulnerat. Theophylactus post S. Chrysostomum.

Ab avaritia, non *turpis lucri cupidum*, ibid.

8. *Sed hospitalem...*

Virtutes his vitis oppositas notat.

Hospitalis sit, etiam erga ignotos et extraneos beneficus, 1. Tim. 3, n. 2.

Benignum. Gr. amantem bonorum, ἀγαθόν, seu sit proborum speciatim amicus, bonique amator.

Sobrium. Gr. σώφρον, alii prudentem, alii sobrium, alii castum vertunt.

Sapiens ergo, moderatus et sobrius sit in omnibus actibus suis.

Justum erga omnes, seu unicuique quod suum est tribuentem.

Sanctum, pius sit et religiosus erga Deum.

Continentem, ab omni prorsus intemperantia sit alienus.

Sit tenax fidelis sermonis, sanæ scilicet Evangelii doctrinæ, ut juxta illam possit fideles ad pietatem hortari et hæreticos contradictores convincere.

Sunt enim quamplurimi refractarii, vaniloqui et seductores, et præsertim ex illis qui à judaismo sunt conversi :

Quibus oportet ora obturare; quia familias integras suis erroribus pervertunt falsa

9. Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.

10. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores; maxime qui de circumcissione sunt.

11. Quos oportet redargui, qui universas domos subver-

Syrus : qui se contineat à concupiscentiis.

Non malè, qui castitatem continè servet : talis enim propriè dicitur continens.

9. *Amplectentem...* Gr. tenacem ejus, etc., tria hic notantur : diligentia studii, sic tenax, etc. materia studii, sermo fidelis, etc. finis seu utilitas studii, ut possit, etc. : vide D. Thomam.

Indicat ergo qualitates ex parte ingenii requisitas.

Non sufficit enim vita bona in episcopo, sed præterea requiritur ut sit doctus, sit doctrinæ sanæ, ut possit alios docere, fideles ad pietatem et ad quamlibet virtutem hortari; hæreticos autem redarguere et convincere.

Multis explicat hic quòd ad Tim. primæ cap. 3. 2. uno verbo dixit, *doctorem*.

Sit ergo tenax fidelis sermonis, seu per fidem traditi; doctrinæ fidelis, seu evangelicæ.

Hanc scientiam enret, in hanc incumbat. Chrysostomus, Theophylactus. Non statuit ut sit disertus, sed ut divinorum eloquiorum sit peritus, ait Theodoretus.

Ut per sanam, integram et incorruptam Evangelii doctrinam possit exhortari, etc.

Non opus est fastuosis verbis, sed summa Scripturarum peritia, etc. quâ Paulus longè majora perfecit, quàm Plato, ait D. Chrysostomus.

10. *Sunt enim multi etiam inobedientes...*

Rationem assignat cur supradicta scientia in episcopo requiratur, maxime apud Cretenses :

Quia scilicet quamplurimi sunt apud eos refractarii, christianæ discipline et doctrinæ impatientes.

Vaniloqui, vana, inanla, frivola et fabulosa docentes.

Seductores : qui errores seminant, et erroribus seducunt sen à veritate abducunt.

Maximè qui de circumcissione, maximè ex Judæis, quorum multi erant in Creta : hinc Act. 2, in die Pentecostes, *Cretenses*, etc.

Hi à judaismo conversi judaismum cum christianâ religione observandum docebant.

11. *Quos oportet redargui*. Gr. quibus oportet os obturare : erroris scilicet convincendo, vel silentium imponendo, ait D. Chrysostomus.

Ideo autem durè et imperiosè cum illis agendum, ob aliorum utilitatem. *Qui universas domos....*

tunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ. et erronea docentes, suâ avaritiâ ducti.

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta : Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

Unus autem ex Cretensibus, et quem illi reputant ut suum Prophetam, de illis dixit : Cretenses semper sunt mendaces, malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, gulæ et inertiae dediti.

13. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos durè, ut sani sint in fide,

Hoc Epimenidis de Cretensibus testimonium est verum ; quapropter severè et acriter illos admone, et argue de his vitis, et cura diligenter ut sanam fidei doctrinam servent.

Domos enim et familias integras suis erroribus pervertunt, à salute abducunt, falsa et erronea eos docentes.

Turpis lucri gratiâ :

Avaritiâ ducti : quæstum enim æstimant pietatem.

Fides fundamentum ædificii spiritualis : hæc evulsâ, ruit ædificium, subvertitur domus.

12. *Dixit quidam ex illis,....* id est,

Unus ex illis Cretensibus, et ideo qui eos bene noverat, et cujus testimonium recusare non possunt, quia illum ut prophetam suum reputant, dixit de eis :

Cretenses semper mendaces : hoc nomine semper Infamati fuerunt.

Hinc proverbium Græcorum : cum Cretensi cretizandum, seu cum mendacibus mentlendum.

Cretizare apud Græcos, mentiri.

Adagium græcum, *τῆς Κάππα κακίστη*, trla pessima Kappa, Cilices, Cretenses, Cappadoces.

Malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, lectu, cornu, morzu, veneno.

Ventres pigri, gulæ et inertiae dediti.

Hic poeta Cretensis est Epimenides.

Dicitur autem à sancto Paulo propheta, quia pro tali habebatur à Cretensibus : hinc, *proprius propheta*.

Dicitur etiam propheta, quia poetæ vates appellabantur.

Denique, quia scripsit de oraculis.

Hunc locum quem D. Paulus citat, versus est hexameter.

Κῆρες δὲ ψευταί, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Qui verti sic potest :

Cres semper mendax, mala bestia, venter iners est.

13. *Testimonium hoc verum est.*

Hoc verum esse experientiâ didici.

Non alia quæ poeta dixit, Paulus approbat, sed tantum hoc testimonium.

Id autem dicit non maledicens, sed ex charitate ulcus ostendit medico ut illud sanet.

Hinc statim addit.

Quam ob causam, seu, tales cum sint, severè et acriter eos admone, increpa et argue.

Non despero quin Dei gratiâ sanentur, Evangelique fructum percipientes, fiant veridici, benefici, abstinentes et laboriosi.

Increpa illos durè ; profundiore inflige plagam. D. Chrysostomus.

Et non intendant Judæorum fabulis et traditionibus hominum, veritatem, seu Evangelium aversantium; seu qui veritatem oderunt.

Christiani omnia munda sunt, seu nullus cibus immundus: Immundis autem et infidelibus nullus cibus mundus est; non ex se, sed ob eorum infidelitatem et conscientiam erroneam.

Profitentur se nosse Deum, sed factis professioni suæ contrariis negant; cum sint ob peccata sua abominabiles, ob suam per-

14. Non intendentes judaicis fabulis et mandatis hominum aversantium se à veritate.

15. Omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia.

16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati et incre-

Increpationis vulnus variè, et habità uniuscujusque subditorum ratione, est infiligendum. Idem.

Ut sani sint in fide, id est,

Sed et cura ut integritatem fidei servant incorruptam, respuentes quicquid ei contrarium suggeritur.

14. *Non intendentes judaicis...*

Et nominatim aures non præbeant Judæis seductoribus, de quibus supra, fabulas suas venditantibus, et hominum perversorum et veritatem aversantium instituta prædicantibus.

Fabulosa à Rabbiniis excogitata et multa ab illis instituta, quales sunt Deuteroseos, Thal mudicas traditiones, Ineptiarum et Impletatis plenas.

15. *Omnia munda mundis.*

In particulari refutat errorem judaizantium, qui certos cibos ut immundos reputabant, quasi lex Mosalca vigeret adhuc: contra quos D. Paulus docet nullum cibum, aut naturâ snâ, aut Dei præcepto, Christianis immundum esse.

Itaque mundis, id est, Christianis in sanguine Christi mundatis, omnia munda sunt, seu nullus cibus vel ex se, vel ex lege, immundus est.

Nec enim Ecclesia prohibet aliquorum ciborum usum, quasi sint immundi; sed penitentis causâ, quam certis diebus præcipit. Vide primæ ad Timotheum, cap. 4. 3; Rom. 14. 6.

Coinquinatis autem et infidelibus, id est, Immundis et infidelibus, seu judaizantibus nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam.

Putant, juxta legis Mosalcae præscriptum, sibi à carne sulla, v. g., abstinendum: vel ergo abinent ab illa, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione; vel non abinent, et sic peccant contra conscientiam dictantem sibi abstinendum esse.

Hoc significant Apostoli verba: *inquinatæ sunt eorum mens et conscientia; mens*, per errorem suum; *conscientia*, per peccatum quod erroris sui fructus et effectus est.

16. *Confitentur se nosse Deum...*

Judaizantes isti profitentur unius Dei notitiam et cultum; sed quem oro confitentur.

Factis negant: cum sint ob morum impuritatem abominabiles, seu execrabiles.

Cum sint etiam incredibiles, id est,

dibiles, et ad omne opus bonum reprobi. | vicaciam Impersuasibiles, et vitio suo ad
| omne bonum opus inepti.

Increduli, Impersuasibiles, perversi et Inobedientes, et vitio suo ad omne bonum opus inepti.

Quia scilicet Christum et Christi gratiam, boni operis principium, rejiciunt, suamque justitiam ex lege Mosaiica requirunt.

Hinc collige quovis peccato negari Deum. Christus est sapientia, justitia, veritas, sanctitas, fortitudo : per insipientiam negatur sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo : et quoties vitis vincimur, Deum negamus ; è contrario, quoties bona quid agimus, non ore sed reipsa Deum confitemur. Divus Hieronymus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Attende, ô Dei minister ! quantus sit honor tuus, Deo, Regi regum et Domino dominantium servire !

Hic est fons honoris, hoc multò plus quàm in toto terrarum orbe regnare, quia cælestis et æterni regni meritum.

In hoc itaque Dei famulatu gloriare, ordinemque tuum quo ad tale ministerium à Deo deputatus, gaudens et gloriabundus adimple ;

Certus quoniam hæc est voluntas Dei, sanctificatio tua in tali ordine.

Hoc eodem honore potiri potes et debes, ô Christiane, serve Dei !

Considerans ergo statum tuum, quasi tuam à Deo deputationem ad tale, vel tale quid agendum ; hoc ipsum adimplens, gloriare quòd Deo servis, certus quòd et hæc sit Dei voluntas, sanctificatio tua in tali statu.

Vide dicta in commentario, n. 1 ; vide et observationem moralem.

Nemini displiceat ministerii sui vilitas, quia humilliora, sæpe salutis utiliora. Vide ibidem.

SECUNDO. — Quilibet Dei minister notet seriò ecclesiasticarum functionum epitomen, de quâ D. Paulus in primis versibus : scilicet, docere, verboque Dei fidem nutrire, spem firmare, charitatem accendere.

Videat dicta in fine n. 3, et observationes, etc.

Et in se reflexus attendat quomodo hæc adimpleat ; et an revera sit fidelis Dei servus et animarum minister, an verò servus nequam ? Ibidem.

Episcopus et sacerdos plus cæteris indiget misericordiâ Dei. Vide quare, num. 4.

Episcopus semetipsum animadvertat in n. 6, 7, 8, 9.

Quæ vitia ipsum maximè dedecent, n. 6 et 7.

Quæ virtutes ipsi maximè conveniunt, n. 8.

Quæ dotes in ipso requisitæ ex parte ingenii, n. 9.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

TITUM ad omnem in genere sanam doctrinam hortatur, γ. 1. Deinde instruit eum quid debeat docere senes, γ. 2. Quid anus, γ. 3, 4, 5. Quid juvenes, γ. 6.

SECUNDO.

Titum ipsum monet, ut omnibus se præbeat exemplum bonorum operum, γ. 7, utque doctrinam sanam et gravem cum morum integritate conjungat, γ. 8.

γ. autem 9 et 10 tangit quid Titus servos doceat.

TERTIO.

Ut Titum ad omnes supradictos, seu liberos, seu servos, verbis et exemplis docendos potentiùs excitet, proponit illi Christi Salvatoris exemplum, qui visibilis apparuit, ut omnes, et liberos, et servos, exemplis et verbis suis instrueret, γ. 11.

Ipsius doctrinæ brevem facit epitomen, γ. 12, 13.

Mortis ipsius finem et scopum declarat, γ. 14.

Hæc omnia vult à Tito cum auctoritate prædicari.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **T**u autem, loquere quæ decent sanam doctrinam :
2. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia.

FABULAS docent illi; tu autem populum tuum doce quæ sanæ doctrinæ sunt consentanea (et eorum moribus sanctificandis accommoda).

Senes hortare ut sint sobrii, pudici, prudentes, sinceri in fide, in dilectione et in patientia.

CAP. II. 1. Tu autem, loquere quæ decent.

Judaizantes illi fabulas docent, hominumque commenta, cap. 1, n. 11 et 14.

Tu autem, ô serve Dei, Evangelique fidelis minister ! doce quæ consentanea sunt sanæ fidei doctrinæ, de qua cap. 1, n. 9.

Id est, vera, solida, christiana doce populum tuum, et quæ ad ejus corruptos mores reformandos judicabis maximè utilia.

Quia ergo Cretenses tui, ut cap. 1, n. 12, dictum est, sunt *ventres pigri*, gula et inertiae dediti, hinc ut eos corrigas, sobrietatem viris, mulieribus, senibus et junioribus maximè commenda.

Hanc puto veram rationem cur in hoc capite quater præcipit sobrietatem.

2. Senes, ut sobrii sint...

A senioribus incipe, ut aliis sint in exemplum.

Itaque senes ætate (de illis enim hic agi indicant sequentia) hortare ut sobrii sint.

Ἠπαίδευτος αἴσιος, sobrios esse : hæc vox equidem vigilantem significat æquè ac sobrium, ut 1. Tim. cap. 3, n. 2, dictum est.

Sed hic significat sobrium in cibo et potu : patet ex toto contextu, et maximè ex ratione allata, n. 1.

Senes ergo hortare ut sobrii sint in cibo et potu, et maximè in potu.

Præterquam quòd enim, ut optimè D. Thomas ait, illam materiam sibi specialiter sobrietas adscribit, in quo maximè laudabile est mensuram servare, cujusmodi est potus, inebriare valens ; quia sicut ejus mensuratus usus multum utilitatis confert, ita et modicus ejus excessus multum lædit, quia impedit rationis usum, etc.

Præterea, inquam, quia similis ætas, utpote infirma, vino opus habet ; vinum enim senum lac esse aiunt Græci ; hinc senes moneri opus habent ut in ejus usu modum servant ; seu non plus utantur vino quàm eorum requirit valetudo.

Modicus excessus in vino plus lædit quàm in aliis, ait D. Thomas.

Senes ergo sobrii sint.

Pudici, σεμνοίς. Vide 1. Tim. 3, n. 8. Sint maturi, graves, morum honestate conspicui, et præsertim ab omni lascivia maximè alieni.

Prudentes, σώφρονες, modesti, moderatè et prudenter se gerentes in omnibus.

Has virtutes à senibus, præsertim Cretensibus, requirit, non tantùm

quia senes omnes maximè decent, sicut et vitia his virtutibus opposita ipsos dedecent, sed etiam quia æquum est ut qui cæteris ætate præstant, præstent et exemplo.

Vult itaque Paulus senes Cretenses sic sobrios, pudicos et prudentes esse, ut exemplo suo sobrietatem, pudicitiam et moderationem omnem doceant juniores.

A capitibus inchoanda populi reformatio, quia plus valent exempla quàm verba.

Sunt in fide, in dilectione, in patientia.

Quia Cretenses semper mendaces; ne de illorum erga verum Deum pietate dici possit quod de eorum in Jovem superstitione dixit Epimenides: *Cretenses semper mendaces*. De hac re vide D. Chrysostomum, homil. 3. in cap. 1. epist. ad Titum.

Mone eos ut sint *sani in fide*, sinceri, orthodoxi.

Sani in dilectione, sinceri, sine simulatione.

Sani in patientia, ita sincerè coram Deo et hominibus patientes in adversis, ut nec in Deum, nec in proximum peccent.

Hanc autem patientiam sinceram habebunt, si verè sperent in Deum; spes enim robur est animi.

Hinc 1. Thess. 1. 3. dicitur *sustinentia spei*, quasi spes sit baculus et fulcrum sustentans et roborans.

OBSERVATIO MORALIS. — Tres itaque virtutes theologicas hic commendat Apostolus: fidem sinceram, spem firmam, et charitatem non fletam.

Quarum quidem virtutum sinceritatem speciatim requirit à Cretensibus senibus, ob rationem allatam, sed quarum frequentiam omnibus prorsus senibus præcipuè consulit et præcipit.

Primò, ut qui laborum corporeorum, ob ætatem, sunt incapaces, per has tres internas virtutes suam operentur salutem.

Secundò, ut qui plurimis ob ætatem affliguntur ærumnis et infirmitatibus, has suas infirmitates et passiones sanctificent per frequentes fidei, spei et charitatis actus; sicque sanctificatæ prosint illis, et ad peccatorum suorum expiationem, et ad æternæ beatitudinis meritum.

Patiantur ergo cum fide et in fidei spiritum.

Credant quòd pro Deo pati sit donum ipso fidei dono præstantius, juxta illud Philipp. 1. 29. *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.*

Fides est inchoatio christianismi; bonum opus est christianismi continuatio et accretio; patientia autem est christianismi consummatio.

Opus perfectum, consummatum Jacobi. 1. 4.

Sicut passione suâ Christus nostræ salutis opus consummavit; sic et patientiâ Christianus suam debet salutem perficere.

Hinc in fine vitæ tot nobis infirmitates, totque passiones plerumquè tolerandæ.

Patiantur in spe, et cum spe: *sustinentia spei*.

Hoc baculo maximè senes indigent, multis ob ætatem incommodis onerati:

Hoc igitur fulcro roborati et sustentati, dicant: *Momentaneum hoc et leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Perpende verba, et simul compara.

Momentum, æternum.

Leve, pondus;

Tribulationis, gloriæ.

3. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes.

Hortare similiter anus ut sint in habitu sancto, seu externâ corporis compositione, quæ sanctitatem redoleat; non sint calumniatrices, non bibaces, sed recta suis exemplis et verbis docentes.

Patientur in charitate et cum charitate : Dei voluntatem adorantes, ad Deum anhelantes.

Cupientes dissolvi et esse cum Christo. Philippensium 1. 25.

Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Roman. 7. 24.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Psal. 41. 2.

3. Anus similiter in habitu sancto,..... Id est,

Ætatis provectæ matronas similiter exhortare, ut sint in habitu sancto, ἐν καταστάσει λεονπενεῖς.

Καταστάσις significat non vestimenta tantum, sed et gestum, incessum, omnemque corporis compositionem.

λεονπενεῖς, sanctè decentes. Syr. qui decet reverentiam Dei, quasi versentur in templo et loco sacro.

Christianas itaque matronas ætate seniores admone ut amictu, Incessu, gestu, totiusque corporis compositione, sanctitatis christianæ decorum servant.

Sint in habitu, seu statu, qui sanctimoniam et modestiam christianam ubique redoleat.

Ita modestæ sint ubique, quasi in templo versentur et coram Deo.

Eheu! Paulus sui temporis matronas vult ubique sic modestas quasi versentur in templo!

Et mulier nostri temporis dominæ, nec in ipso templo modestiam servant; sed in templo, quasi in theatro, versantur!

Væ nobis et temporibus nostris!

Ubi christiana modestia reperietur, cum nec in templis servetur ab ipsis mulieribus; imò cum ibidem ab ipsismet publicè et scandalosè violetur?

Non criminatrices, μὴ διακόλους.

Dæmon antonomasticè diabolus seu calumniator dicitur; quia Dei præceptum, primo parenti datum, malè interpretatus, Deo ipsi calumniam fecit; hæcque malitiosa calumniâ Deo illatâ, hominem fecit Deo rebellem.

Qui hanc dæmonis malitiam imitantur et calumnias disseminant, diaboli vocantur. Vide 2. Timoth. cap. 3, n. 3.

Non multo vino servientes, id est, non bibaces, seu non multibibæ, merobibæ.

Ecce aniculis eandem in potu sobrietatem commendat, quam n. 2, commendavit senibus viris: luxur quippe utrumque sexum Cretæ vitiaverat: centres pigri.

Senibus tamen, sive viris, sive mulieribus non interdicit vinum; sed modicum concedit, ob ætatis infirmitatem, sicut juveni Timotheo infirmo.

Lac quidem senum est, sed moderatè sumendum, quia modicus excessus plus lædit. n. 2.

Nota servientes: bibaces sunt vini mancipia.

Bene docentes, id est, recta docentes; quod textus græcus unâ voce compositâ exprimit καλοδιδασκαλος, honestarum rerum magistras.

Quasi diceret: Domi, non in templo, juniores verbis et exemplis doceant, non inaniam, aniam, aut turpia; sed bona et honesta.

Adolescentulas igitur omnem suo sexui, et ætati, et statui convenientem sapientiam doceant, scilicet, ut suos maritos ament, suosque filios diligant.

Ut sint prudentes, castæ, sobriæ, domi assiduas, remque domesticam curantes, mites et benignæ erga domesticos, viris suis subditæ; ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles.

Similiter hortare juvenes ut temperantes sint et sobrii.

4. Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant.

5. Prudentes, castas, sobrias, domûs curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei,

6. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint,

Hic ab auctulis requirit quòd n. 2, à senibus requisivit, ut juniorum sint exemplum et magistræ in bono.

Quæ ætate præeunt, et sapientiâ præeant.

Addi potest quòd speciatim vult matronas seniores juniorum esse magistras, quia non decebat episcopum Titum, scandali vitandi causâ, nisi pro concione et in publico, adolescentulas et juniores docere.

4. Ut prudentiam doceant.

Illas ergo doceant omnem suo sexui, ætati et statui convenientem sapientiam, moderatas et temperantes esse.

Viros suos ament. Gr. φιλόφρονες, suorum maritorum amantes esse, casto scilicet amore et reverentiali; caput enim est.

Filios suos diligant. Gr. φιλοτέκνους.

Liberorum amantes, christiano scilicet amore, et ideo ordinato, vigilant, qui eorum salutem et educationem præcipuè curet.

Theophylactus notat quòd amor mariti sit domesticorum bonorum caput: si hoc affuerit, sequentur reliqua, etc.; si absit amor maritalis, etiamsi omnia affuerint, diffuunt et pessumibunt.

Quæ maritum suum diligit, filios diligit, sobria erit et casta, domûs curam habebit, etc. Idem.

5. Prudentes, castas, sobrias.

Ecce sobrietatem tertio commendatam.

Domûs curam habentes. Gr. οἰκονομίς, domi assiduas seu domûs custodes. Harum symbolum, testudo.

Benignas, erga domesticos.

Subditas viris suis, ut non blasphemetur....

Ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles; quasi vel mala doceat, vel saltem illius doctrina nihil proficiat; sintquo propter eas dicturi: Quid eis prodest hæc doctrina nova?

Quot conjuges, ob horum præceptorum inobservantiam, sunt causa blasphemiarum! quot hodie divortia, quot scandala ob mores conjugum huc Pauli doctrinæ contrarios!

6. Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.

Ecce sobrietatem quarto commendatam.

Quia utrumque sexum et omnem ætatem luxus corruerat, hinc viris et mulieribus, senibus et juvenibus, luxui deditis, sobrietatem et modestiam vult præcipuè commendari.

Commendat autem ut vitiosos curet.

Nullum quippe vitium est, quantumvis inolitum, quod non sanet Christi salutifera gratia.

7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.

8. Verbum sanum, irreprehensibile; ut is qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes.

In omnibus temetipsum præbe exemplar bonorum operum: in doctrina, docendiquo modo, in puritate vitæ, in gravitate conversationis.

Sermo tuus nihil noxium contineat, nihilque quod possit reprehendi; ut adversarius pudeat, cum nihil possit in nobis reprehendere.

Servos hortare ut dominis suis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, non respondeant, neque in illos mussitent.

Hortari ut sobrii sint. Gr. temperantes; Ambrosius, continentes; Hieronymus, pudicos esse.

7. *In omnibus.* Gr. circa omnia teipsum præbe exemplum. Gr. typum bonorum operum.

Quia exempla verbis sunt ad persuadendum efficaciora, Titum hortatur ut se præbeat omnis virtutis exemplar, quod imitentur cæteri.

Sit vita tua exemplar eorum quæ à te dicuntur. Theodoretus.

Publica institutio, exemplarque virtutis sit vitæ tuæ splendor, seu archetypus ad imitandum præpositus. Theophylactus.

Hoc idem Paulus Timotheum docuit, primæ 2.

Hoc D. Petrus omnes episcopos docet primæ 5.

Forma facti gregis.

In doctrina, in integritate, in gravitate.

Explicat in quibus specialim et præcipuè debeat alijs exemplum esse, scilicet:

In doctrina sana et in modo docendi.

In integritate, puritate et sanctitate vitæ.

In gravitate, regiminis scilicet et sanctæ cum hominibus conversationis.

In modo docendi, in puritate morum, in gravitate regiminis.

Græcus textus habet: circa omnia teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina integritatem, gravitatem, incorruptibilitatem.

Syrus: in omnibus autem exemplum in temetipso præbeto in omni opere bono, et in doctrina tua habeas sermonem sanum, castum et incorruptibilem, quem nemo contemnat.

8. *Verbum sanum...* sermo tuus sit talis, ut in eo nihil sit noxium, nihil quod possit reprehendi, ut adversarius, quicumque sit, Judæus aut Græcus, pudeat; cum non possit in nos episcopos quidquam arguere.

Licet in textibus sit quoddam discrimen circa verba et verborum constructionem versiculorum 7 et 8, in hoc tamen conveniunt omnes,

Quod D. Paulus Titum, et in eo omnes episcopos, hortetur ut se omnis virtutis archetypum præbeat, ut doctrinam sanam sine erroris admixtione prædicet, gravem sine ulla futilium vanitate, sanæ fidei conformem, et quam nemo possit reprehendere.

9. *Servos dominis suis subditos esse.*

Servos hortare ut suis dominis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, propter Deum quem debent in eis revereri.

Non contradicentes, id est, non responsatores, neque mussitantes adversus eos.

Nihil furtim detrahant; sed sint in omnibus fideles, ut suâ fidelitâ et obedientiâ christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant, sicque fidei fiant ornamenta.

(Talia ergo doce omnes, et liberos, et servos): etenim Jesus Christus, Salvator noster, ipsa Dei gratia substantialis, per incarnationem apparuit, et illuxit omnibus hominibus, liberis et servis.

Et nos omnes erudit, velut pædagogus noster, ut abdicantes impietatem et mundana desideria, in hoc seculo vivamus sobriè, et justè, et piè.

Expectantes æternam beatitudinem quam

10. Non fraudantes; sed in omnibus fidem bonam ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus.

12. Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo.

13. Expectantes beatam

10. *Non fraudantes*, id est, non suffragantes, nihil furtim detrahentes; Sed sint in omnibus fideles, ut suâ obedientiâ, fidelitate et morum integritate christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant; sicque christianæ fidei fiant ornamenta, doctrinam Salvatoris nostri ornent...

Servos negligebant pagani; hinc erant apud eos flagitiosissimi.

Hos instruit fides christiana et bonos efficit.

Servi itaque bene morigeri, fideles, obsequentes, modesti, patientes, christianæ fidei specialia sunt ornamenta.

De servis vide plura Coloss. 3. 22; Ephes. 6. 5.

11. *Apparuit enim gratia Dei Salvatoris.*

Hæc particula enim, hanc propositionem nectit cum superioribus.

Itaque cum D. Thoma puto hic plenam supradictorum rationem assignari, seu cur Tito præscripserit omnes homines: senes, anus, adolescentulas, juvenes et servos ipsos, verbo et exemplo docere, nimirum quia Christus ipse Salvator noster, animarum nostrarum episcopus, exemplo et verbo erudit omnes et liberos et servos.

Apparuit. Gr. illuxit. Syr. patefacta est.

Gratia Dei, Salvatoris nostri. Gr. salutifera, id est,

Christus, Filius Dei, Deus et salvator noster, fons gratiæ, ipsaque gratia substantialis, essentialis et divina;

Hæc, inquam, *gratia Dei Salvatoris nostri apparuit*, illuxit, patefacta est, visibilis facta est.

Omnibus hominibus, seu liberis, seu servis, cum *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

12. *Erudiens nos.*

Et nos erudit, velut pædagogus qui pueros erudit, παιδαγωγὸς.

Erudit primùm exemplis, deinde verbis: *Cæpit facere et docere.*

Ut abnegantes, id est, abdicantes impietatem tum doctrinæ tum morum.

Et secularia. Gr. mundana desideria, id est, cupiditates carnis, opum, honoris et gloriæ quas mundus, seu major pars hominum appetit et sequitur;

Sobriè... vivamus, id est, moderatè, quoad nos, *justè* erga proximum, *et piè* erga Deum.

13. *Expectantes beatam spem*, id est, beatitudinem æternam, quam speramus, et quæ bonis hujus vitæ operibus promissa est quasi merces.

spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

14. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

15. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Qui (non tantum nos erudit, sed et) semetipsum pro nobis dedit in mortem,

Ut nos ab omni redimeret iniquitate, et à peccatorum sordibus, per suum sanguinem mundatos, non possideret populum sibi peculiarem, et instar peculii sui selectum; populum, inquam, bonorum operum summè et ardentè studiosum.

Hæc omnia quæ dixi doce nescientes, exhortare scientes, ut in praxim ea redigant; refractarios autem et contradicentes argue cum plena potestate, ut Dei minister; sicque te in tuo geras officio, ut nullus ausit te despiciere.

Et adventum gloriæ, id est, gloriosum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Sicut duplici constamus parte, sic et duplicem expectamus beatitudinem, animæ scilicet in morte, corporis autem in adventu Christi, per quem nostra resurgent corpora.

14. Qui dedit semetipsum pro nobis.

Qui non tantum natus est et apparuit, ut nos erudiret, sed et semetipsum obtulit pro nobis in ara crucis.

Ut nos redimeret ab omni iniquitate sanguinis sui pretio, utque nos à peccatorum sordibus, per baptismi lavacrum mundatos, adieceret populum sibi selectum, peculiarem, peculium suum, suamque possessionem egregiam et præstantissimam.

Hæc omnia significat *populus acceptabilis*.

Alludit D. Paulus ad Exod. 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.*

Sectatorem, id est, zelatorem summè et ardentè studiosum bonorum operum, seu ardenti studio virtutis exercitia capessentem.

15. Hæc loquere et exhortare.

Hæc doce nescientes, exhortare scientes, ut juxta ea vivant. Argue cum plena potestate refractarios et contradicentes: ita te gerens in officio, ut nemo te despiciat.

Quot in toto quidem hoc capite, ac præsertim in his ultimis versibus, veræ pietatis principia atque documenta? sit ergo

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ex n. 11, discite quod Christus salvator noster sit salutifera Dei gratia.

Apparuit Dei gratia salvatoris nostri, etc. quia Christus Jesus est primum Dei in nos peccatores gratuitum donum.

At donum in quo omnia continentur salutifera Dei dona.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Rom. 8. 32.

Fons omnis doni et gratiæ, ex quo, per quem, et propter quem omnis emanat ad nos gratia Dei.

Hinc collige quantus debeat esse tuus in Christum affectus, quàm continua, et intima tui, cum hoc gratiarum fonte, cordis unio, sine quo nihil es, nihil habes, nihil potes, à quo, in quo et per quod habes et potes omnia : *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Christo itaque Jesu, gratiæ substantiali, gratiarum omnium fonti, mente et corde frequenter unire, dicens : *Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum, liberator meus, adjutor meus, susceptor meus, protector meus, vita mea.*

Secundo.— Ex n. 12, discere quòd Christus, Filius Dei, æterna sapientia, sol, lux, doctor mundi, apparuit, illuxitque mundo per incarnationem, tanquam noster pædagogus, ut nos omnes erudiret

Suis primùm exemplis ;

Suis deinde prædicationibus, per Evangelium ad nos usque transmissis (quod de exemplis intellige).

Tandem internis gratiæ suæ illustrationibus et motionibus, quibus nostrum quotidie illuminat intellectum et affectum movet.

Quid ergo homini verè christiano faciendum ut huic summæ Dei bonitati respondeat ?

Primò, sciat et recordetur se Dei discipulum esse, in hocque gloriatur : *Et erunt omnes docibiles Dei.*

Secundò, sibi ab æterno Patre dictum putet quod de nube omnibus hominibus inelamavit : *Hic est Filius meus, etc.* Ipsa veritas et sapientia, ipsum audite.

Huc ergo voci divini obediens, Filio Dei æternæ veritati, doctori suo continuè sit attentus.

Audiat attentè exemplorum ipsius vocem.

Lege, relege, meditare Christi vitam et mortem.

Audi præsertim quod omnibus commendat super omnia : *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.*

Audiat attentè præceptorum et consiliorum evangelicorum vocem.

Lege, relege, meditare Christi doctrinam : *Beati pauperes, etc. Beati mundo corde, etc.* Vide Matth. 5, 6 et 7, sermonem in monte.

Audiat attentè Internam inspirationem et gratiæ vocem, quâ externæ exemplorum et verborum voci dat virtutem.

Hæc enim vox est Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, id est, vox magna faciens, vox potentes efficiens, vox contritione cordis humani humilia superbos, conterens per pœnitentiam.

Ex D. Augustino psalm. 28, n. 4.

Hanc ergo Domini vocem audiat attentus.

Huc voci obediat sedulus, juxta illud Psalmistæ : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

Ad hanc Domini vocem continuè recurat, hancque assiduè imploret, ut ipsius efficacità et virtute valeat exemplorum et verborum vocem adimplere.

Verbum Dei, doctor meus, doce me ! Veritas æterna lux et sol mundi ! sapientiæ tuæ splendore illumina, perfunde, penetra animam meam, ut ego tui luminis radio perfusus, penetratus, omnium temporalium vanitatem despiciam, teque solum diligam, ó veritas æterna !

Verbum Dei ! Salvator meus, Fili Dei vivi, qui cum Æterno Patre tuo æternum spiras amorem, hujus amoris æterni sciutillam spiram in corde meo ;

amoris tui igne sic ure renes meos et cor meum, ut te solum diligam, & charitas æterna!

TERTIO. — Ex eodem u. 12, discas quòd primùm doctoris nostri erga nos documentum ait abnegatio: hic, et Luc. 9. 24.

Dicebat ad omnes: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Luc. 9. 23.

Abnegantes primò impietatem doctrinæ, doctrinam Dei cultui contrariam, perversa dogmata, ait D. Chrysostomus.

Secundò, *impietatem* morum, scelestam atque improbam vitam. Idem D. Chrysostomus; seu omnia peccata quibus homo avertitur à Deo, convertitur ad creaturas.

Tertiò, *mundana desideria* quibus homo creaturæ, quasi fini suo adhæret; quibus cor suum dat creaturis, quod soli Creatori debet; quibus creaturas quasi idola colit in corde et quasi in abscondito.

Quot ergo Christiani non sunt verè Christiani, non sunt verè discipuli Christi, quippe qui primo Christi documento nondum obaudierunt!

Nimirum, quotquot perversa de Deo rebusque divinis dogmata sequuntur.

Quotquot peccatis suis adeo sunt habitualiter aversi, ad creaturas conversi.

Quotquot suis secularibus desideriis adhærent creaturæ, interiùs colunt creaturas, imò et interiùs et exteriùs, et desideriis et actionibus toti occupantur creaturis: has cogitant, has amant, has colunt, in his sunt toti.

Tales sunt avari omnes, auri et argenti idololatræ.

Ambitiosi omnes, gloriæ et honoris idololatræ.

Voluptuosi omnes, seu ventricolæ, seu veneris idololatræ.

Quid prodest homini statuas et externa idola contemnere, evertere, confringere, si idola interna habet in corde, quibus se et omnia sua devovit et in quibus colendis totus occupatur, vero Deo obliato, neglecto, contempto.

Maledictus homo qui facit sculptile, etc. ponitque illud in abscondito. Deuter. 27. 15.

Consule cor tuum, et vide ne fortè aliquid abscondat idolum.

Hoc ne fiat, abrenuntia Satauræ, omnibusque externis et internis idolis.

Baptismum renova, teque Christo, solique Deo vero et vivo consecra; illum unicum ama, adora, cole, cæteris contemptis.

Externorum tibi necessarius usus conceditur, prohibetur amor et cultus, ut Deum, tuum et illorum creatorem, unicè diligas et colas.

QUARTO. — Ex eodem n. 12. discas æcundum Christi documentum, et quod est primi consequentia.

Ad quid enim prædictam abnegationem nobis discipulis suis præcipit?

Ut vivamus sobriè, justè et piè.

Piè et religiosè erga Deum.

Hanc autem erga Deum pietatem in corde nostro destrunt seculares cupiditates, quibus avertitur cor à Deo, ad creaturas convertitur.

Justè erga proximum; ad quam justitiam charitatis officia reducuntur, quia sunt à Deo præcepta.

Hanc autem utramque, et justitiam et charitatem violare semper paratus est qui suis obedit cupiditatibus.

Sobriè et temperatè, quoad nosmetipsos.

Hanc quoque sobrietatem nescit cupiditatum servus.

Abnegationis ergo fructus et finis est, ut in hoc seculo vivamus sobriè justè et piè.

Attende igitur huc Doctoris nostri secundæ lectioni, quæ est totius Evangelii epitome, omnisque justitiæ christianæ summa, quæ tribus verbis omnes officii nostri partes nos docet; et vide:

Num erga Deum verè plus sis : num adoras in spirita et in veritate?

Num erga proximum iustus : illum nec verbo, nec facto lædis ; illum diligis, adjuvas, etc.?

Num sobrius in rerum externarum usu.

Bria est mensura, ait D. Thomas ; sobrietas, inquit, accipitur pro mensurato usu rerum exteriorum, et extrinsecarum passionum.

An uteris mensuratè?

Recordare hanc mensuram concludi debere intra necessitatis limites, intra regulas utilitatis, et intra charitatis finem.

Requiritur necessitas, aut saltem utilitas, et in utentis corde gratiarum actio.

Externorum usus necessarius conceditur, etc. Vide superiùs.

QUINTO. — Ex n. 13. discce quòd si vita sobria, justa et pia sit abnegationis fructus, ipsa semen est beatitudinis æternæ.

Tertium est ergo hoc Christi documentum, quo nos hic sobrios, justos et pios docet expectare beatitudinem æternam in cælis promissam.

Expectantes beatam spem... Quasi diceret :

Peregrini estis super terram : estis autem cives sanctorum, et domestici Dei. Hic permanentem non habetis civitatem ; sed futuram exquiritis et expectatis.

Sitis itaque *expectantes beatam spem*, æternam beatitudinem, vitæ piæ, iustæ et sobriæ scopum, finem et præmium.

Hanc æternam felicitatem cogitate, amate, desiderate, semper expectate.

Hic rursus consule cor tuum, et vide an huc Christi documento respondeat ? an à terrenis separatum, æternam expectat beatitudinem ? an, à contra, terrenis adhærens, in terrenis suam quærit beatitudinem ?

Et expectantes adventum gloriæ, etc.

Quia duabus constamus partibus, animâ et corpore, duas expectamus partiales beatitudines, animæ beatitudinem post mortem ; corporis beatitudinem post gloriosum Christi adventum, qui corpora nostra vivificabit et glorificabit.

Hæc est igitur secunda pars spæ nostræ, *expectantes adventum, etc.* sperate, desiderate, expectate *adventum gloriæ, etc.*

Hunc adventum quotidie petimus, orantes : *Pater noster, etc. adveniat regnum tuum.* Sed heu ! ne adveniat reformidamus.

Ut hanc formidinem in spem convertat Apostolus, paucissimis verbis hic conglobat omnia quæ spem nostram possunt roborare.

Primò, *adventus est gloriæ* : veniet gloriosus suam nobis gloriam communicaturus, nosque sibi similes in æterna felicitate redditurus.

Secundò, *magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* ; quasi diceret : De hoc ne dubitetis, *Jesus est, Salvator noster est, magnus Deus est.*

Quia *Jesus*, misericors est ; quia *Salvator*, vult in æternum salvare ; quia *Deus magnus*, omnipotens est, facit omnia quæ vult.

Quòd si hæc vobis non sufficiunt, attendite quæ sequuntur.

Tertiò, *qui dedit semetipsum pro nobis.*

Perpende hæc, *Jesu, Salvator, magnus Deus, dedit semetipsum pro nobis peccatoribus et inimicis suis, cum inimici essemus, etc.*

Quid ergo faciet nobis, nunc amicis suis, filiis et fratribus suis ?

Attende finem ob quem *dedit semetipsum, etc.*, ut nos *redimeret ab omni iniquitate, et mundaret, etc.*

Quid ergo non sperabit tanto pretio redemptus, et in Christi sanguine per omnia sacramenta mundatus ?

Et mundaret sibi populum, etc.

Obstupesce hinc, et obstupefactus, clama : Domine, quid est homo, quòd memor es ejus? quòd pro eo nasci, vivere, pati, mori dignatus?

Ad quid? ut redimeres, ut mundares, ut à peccatis mundatum seligeres populum tibi peculiarem, qui esset instar peculii tui (*le propre bien de Dieu*).

Hinc, ó peculium Dei! disce in infinitam et ineffabilem hanc Dei misericordiam sperare.

Disco huic incomprehensibili bonitati respondere;

Jesum, salvatorem nostrum, magnum Deum diligere;

Peccata, ob quæ mortuus est, detestari;

Omnia opera bona sectari;

Totum Dei esse, et in hoc solo gloriari;

Sum Dei pecillum, thesaurus, Dei possessio præstantissima!

Cave ne quidquam tanto honore indignum facias.

Hæc loquere, hæc alios doce, hæcque faciens et docens, spera, desidera, expecta adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO.

MONITA dat omnibus communia : Potestatibus obediant, §. 1. Neminem despiciant, nec conviciantur; sed sint ad omnes, etiam infideles, mansueti, §. 2. Memores quid ipsi fuerint, §. 3. Memores et divinæ in nos misericordiæ, §. 4.

SECUNDO.

Immensam in nos Dei misericordiam exaggerat, quā nos immeritos, in Baptismo, per Spiritum sanctum regeneravit, ut hæredes simus æternæ vitæ, §. 5, 6, 7, hancque misericordiam vult à Tito fidelibus inculcari, ut ejus memores, bonis operibus præcellant. §. 8.

TERTIO.

Inanes et futes prohibet quæstiones et pugnas, §. 9.

Hominem hæreticum, semel et iterum admonitum, jubet devitari, §. 10, 11.

QUARTO.

Titum ad se vocat, §. 12; Zenam autem et Apollo sollicitè præmittat, eisque necessarium curet viaticum, §. 13. Discant, te hortante, nostri Christiani, in talibus occasionibus, pro suo modulo Evangelii promotioni deservire, §. 14.

QUINTO.

clutat et solitâ adprecatione claudit epistolam, §. 15.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **A**DMONE illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.

2. Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli,

ADMONE Cretenses tuos, ut principibus et quibuscumque potestatem habentibus sint subditi, ut illorum jussis promptè obediunt, et sint parati ad omne bonum opus faciendum, si ab eis iungantur;

Ut nemini maledicant, nec sint contentiosi, aut rixarum amantes; sed æqui et placidi, summam in omnes prorsus homines exhibeant mansuetudinem.

Nam et nos aliquando fulmus veræ sapientiæ lumine destituti, increduli, à via

CAP. III. 1. *Admone illos principibus et potestatibus...*

In præcedenti capite singulis statibus monita dedit Apostolus; hic omnibus communia dat.

Ac primò, ut superioribus obediant.

Admone illos, id est, Cretenses tuos, etc. Vide paraphrasim.

Tria notantur his in verbis inferiorum erga superiores officia, ait D. Thomas :

Reverentia subjectionis, seu illorum auctoritati submissio : *subditos esse*;

Obedientia jussionis, seu illorum jussionis prompta et libens obtemperatio : *dicto obedire*;

Cordis et animi præparatio ad omne bonum opus faciendum, si iungatur : *paratos esse*.

Dicit *ad omne bonum opus* : alioquin, si malum opus imperaretur, Deo magis obediendum foret quàm hominibus.

Hinc discretio requiritur in obedientia, ait divus Thomas, sicut et promptitudo.

2. *Neminem blasphemare*, id est, ut nemini maledicant.

Non litigiosos esse, id est, non sint contentiosi et rixarum amantes. Gr. à pugna alienos. Syr. non sint pugnaces, sed mansueti.

Sed modestos, id est, sed sint æqui, placidi, et summam in omnes homines mansuetudinem exhibeant, non fideles tantum, sed infideles et eis contradicentes.

3. *Eramus enim aliquando et nos...*

Dat rationem cur etiam erga infideles et improbos debemus esse mites et mansueti.

Quasi diceret : Fulmus et nos aliquando tales ac illi, debemus igitur eis compati.

Hoc dicit Apostolus in persona Gentilium ad fidem conversorum : hinc dicere potuisset : Fuiſtis et vos, etc. sed modestiùs, *fuiſmus et nos*, etc.

Insipientes. Syr. rationis expertes, id est, veræ sapientiæ lumine destituti.

Increduli. Syr. refractarii, inobedientes.

veritatis errantes, variis desideris et voluptatibus mancipati, malignè et invidè cum aliis agentes, odio digni, et alios invicem odientes.

Cùm autem illuxit (per Evangelii prædicationem) bonitas et singularis in homines amor Dei, Salvatoris nostri;

Non propter opera nostra justa, sed gratis et ex sua mera misericordia, salvos nos fecit per Baptismum, in quo, per gratiam Spiritus sancti, regeneramur in filios Dei, et novi homines effeicimur.

Quem Spiritum sanctum Deus Pater in

errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

4. Cùm autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei;

5. Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti.

6. Quem effudit in nos

Errantes, à via veritatis.

Servientes desideriis et voluptatibus variis, id est, variis desideris et voluptatibus mancipati.

In malitia et invidia agentes, id est, in spiritu maligno et luido cum aliis agentes.

Odibiles, odientes invicem : id est, digni odio et alios invicem odientes, seu mutuo infesti more ferarum.

Hujus ergo miseri status memores, compatiamur aliis.

Sed et attendentes ad benignitatem Domini nostri Jesu Christi erga nos, qui immeritos renovavit.

4. *Cùm autem benignitas et humanitas.*

Gr. *χρηστότης*, bonitas, benevolentia, etc.

Φιλανθρωπία, singularis in homines amor.

Dei Patris, distinguitur enim à Jesu Christo in n. 6.

Cùm ergo illuxit bonitas et singularis Dei Patris in homines amor, qui volens nos ad salutem perducere, nobis Filium suum unigenitum dedit salvatorem.

Pater salvator est, quia salvare voluit, deditque Filium salvatorem : Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit... Joan. 3.

Et Filius salvator est, quia sanguinis sui pretio nos redemit, et sacramenta instituit quibus salutem consequimur.

5. *Non ex operibus justitiæ...* id est, non propter opera nostra justa, seu non ex merito operum nostrorum justitiæ, quia nulla erant.

Sed secundum suam misericordiam, id est, sed gratis, et ex mera sua misericordia.

Salvos nos fecit, id est, justificavit et in via salutis constituit, ut ad perfectam salutem perveniamus.

Per lavacrum regenerationis, id est, per Baptismum quo exterius abluti fuimus, et interius, per infusam Spiritus sancti gratiam, regenerati in filios Dei, et renovati, seu novi homines effecti.

Scilicet, ex insipientibus, incredulis, errantibus, vitis servientibus, etc. n. 3. facili sapientes, credentes, Deo obedientes, Spiritu Dei agentes et acti.

6. *Quem effudit in nos abundè...*

Quem Spiritum sanctum Deus pater in nos largè et copiosè effudit per

abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

7. Ut justificati gratiâ ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.

8. Fidelis sermo est, et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo; hæc sunt bona et utilia hominibus.

nos largè et copiosè effudit, per Jesum Christum Salvatorem nostrum;

Ut per gratiam ipsius à peccatis purgati, et justitiâ donati, simus hæredes vitæ æternæ; cum spe certa eam assequendi.

Certa sunt quæ dixi, et volo ut de his fratres tuos confirmes; ut qui Deo credunt curant alijs præire in bonis operibus, quæ sola propriè bona sunt, et hominibus utilis;

Jesum Christum salvatorem nostrum, in Baptismo scilicet et Confirmatione, quæ statim post Baptismum dabatur per manuum impositionem.

Ecce sacrosanctam Trinitatem formaliter expressam.

7. *Ut justificati gratiâ ipsius...* id est, ut per gratiam à peccatis purgati et justitiâ donati, *simus hæredes æternæ vitæ*, cum spe certissima hereditatis consequendæ.

Jam quidem hæredes sumus, non in re, sed in spe, jus habemus ad hereditatem; et certò speramus quòd eam aliquando consequemur.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.—His in versibus nota non tantum formalem sanctissimæ Trinitatis mentionem, sed et distinctam in nostra regeneratione operationem, et quidem unicuique personæ proportionatam et conformem.

Deus, pater et salvator noster, per Jesum Christum, salvatorem nostrum, caputque nostrum, in nos Spiritum sanctum sanctificationis formam effundit, ait Apostolus.

Pater, qui divinitatis, omnisque divinæ processions principium est, et nostri esse divini, nostræque vitæ novæ est principium.

Filius, qui cum Patre Spiritus sancti comprincipium est, et cum Patre sancti Spiritus in nos effusionis est comprincipium.

Spiritus sanctus, qui Patris et Filii spiritus est, amor et quasi cor in nobis à Patre per Filium effusus, utriusque spiritus est habitans in nobis, animans nos, sanctificans nos.

Quid mirum, si in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti baptizamus?

Pater æternus, baptizati pater est, ejusque divini esse principium.

Filius divinus fit caput baptizati, in quem tanquam in suum membrum infundit Spiritum suum.

Spiritus sanctus fit baptizati quasi spiritus, cor et anima, vita supernaturalis et divina.

8. *Fidelis sermo est, et de his volo te...*

Certa sunt et indubitata quæ dixi, *et de his volo* ut fratres tuos confirmes.

Sen, ut, nugis Judæorum omissis, has veritates de Dei in nos amore, de nostra renovatione et de hereditate vitæ æternæ, fratribus prædices, et affirmes tanquam certissimas.

Ut curent... id est, ut earum memores, curent alijs præire et præstare in bonis operibus, seu non solo verbo, sed opere et exemplo præcellere.

Sancti sint sicut et Deus, cujus filii sunt et hæredes.

Sancti sint sicut Filius cujus membra sunt.

Sancti sint sicut Spiritus sanctus, in quo sunt sanctificati, sanctus est.

Hæc sunt bona et utilia hominibus.

Inanes autem quæstiones, et genealogias, et fuites circa legem pugnas rejice et devita, quia vanæ sunt et inutiles.

Hæreticum hominem, si post unam et alteram correptionem fuerit pertinax, devita.

Sciens quodd hujusmodi hæreticus sit subversus, et peccat sciens et volens; et ideo semetipsum intus condemnans.

9. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ.

10. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita;

11. Sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.

Hoc enim solum, scilicet bona agere, sanctè vivere, propriè bonum est et utile.

Post mortem sola restant opera bona, et hominem comitantur, non divitiæ, non honor, etc.

9. *Stultas autem quæstiones...*

Inanes autem et frivolas quæstiones et genealogias de quibus vide 1. Tim. 1. 4, et fuites Rabbiorum pugnas et contentiones circa legem, rejice et devita; quia vanæ et inutiles.

10. *Hæreticum hominem post unam...*

Hæreticum hominem, nondum tibi sat exploratum, semel et iterum mono, instrue, corripe.

Quod si post unam et alteram admonitionem fuerit pertinax,

Devita eum, cognitâ scilicet ejus obstinatione.

11. *Sciens quia subversus est.*

Potest dici quodd triplex afferatur ratio cur relinquendus sit hæreticus contumax:

Prima, quia scilicet talis homo, dissipato fidei fundamento, cversus est et incurabilis, irreparabilis sicut ædificium cujus ruit fundamentum.

Secunda, quia suâ sponte sciens et volens peccat, seu non ex ignorantia aut ex infirmitate, sed suâ malitiâ et obstinatione in malo perseverat.

Tertia, quia cum Ecclesiam nolit audire, et ab ea semetipsum separaverit, justè relinquitur ab Ecclesia, et nulla ei sit injuria, si exsequaris quod ipse sibi suo judicio faciendum judicavit.

Suum proprium sequens judicium, sese ab Ecclesia segregavit; relinquo separatam: sese excommunicavit; excommunicatum relinque.

Cætera vitia per sacerdotes de Ecclesia propelluntur; hæretici autem in semetipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de Ecclesia recedentes: quæ recessio propriæ conscientie videtur esse damnatio:

D. Hieronymus citatus à P. Amelotte.

Gr. textus habet: sciens quia subversus est hujusmodi et peccat existens sponte condemnatus.

Quasi diceret: Scias quodd hujusmodi qui semel et iterum monitus in errore persistit, subversus est, et peccat sciens et volens, et latus semetipsum condemnans.

Scit enim quodd nova, sine revelatione animoque non recto, sed vel gloriæ, vel commodi gratiâ prædicet vel doceat.

Hinc incorrigibilis: ideo sibi relinquendus; nec cum eo familiariter conversandum.

12. Cùm misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim; ibi enim statui hiemare.

13. Zenam, legisperitum, et Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit.

14. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.

15. Salutant te qui mecum sunt omnes; saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

Cùm Artemam aut Tychicum ad te misero, ut tuas vices suppleant, festina ad me Nicopolim venire; ibi enim hiemare statui.

Zenam, legis Mosalicæ doctorem, et Apollo cura sic instructos omnibus ad iter necessariis præmittere, ut illis in via nihil desit.

Discant nostri Christiani quod supra dixi, aliis bonorum operum studio præire, ad usus aliorum (et maxime evangelicorum prædicatorum) necessarios, ut non sint infructuosi in agro Domini.

Salutant te omnes qui mecum sunt fideles; saluta eos qui nos amant ob fidem et secundum fidem. Gratia Dei sit cum omnibus vobis. Amen.

12. Cum misero ad te Artemam. Ut tuas suppleat vices.

Nicopolim, Thraciæ, ait D. Chrysostomus; Epyri, ait D. Hieronymus.

13. Zenam legisperitum, scilicet juris Mosalici, seu legis Mosalicæ doctorem.

Sollicitè præmitte, ut nihil illis desit, id est, viatico sic instructos mitte, ut nihil eis in itinere desit.

Sen, cura ut subministrantur eis omnia ad iter necessaria.

14. Discant autem et nostri bonis operibus præesse... discant et nostri fratres, te hortante, teque faciente, ita aliis præire et præcellere in bonorum operum studio, ubi occurrit necessitas, qualis est hæc, ut non sint in agro Christi arbores infructuosæ, sed pro suo modulo rem communem promoveant.

15. Salutant te qui mecum sunt omnes...

Saluta eos qui nos amant in fide, id est, ob fidem et secundum fidem, seu verâ et christianâ charitate. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3. ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In n. 4, 5, 6, 7, nota tria in mente et corde semper habenda.

PRIMUM. — Ineffabilem et singularem totius sanctissimæ Trinitatis in nos amorem.

Patris, qui nos salvare volens, Filium suum unigenitum mundo dedit; ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Joan. 3. 16.

Filii, qui copiosam nobis dare volens redemptionem, sanguinis sui pretio nos redemit, sacramentis institutis, per quæ, quasi per canales, hic idem sanguis ad nos, salutis nostræ gratiâ, difflueret.

Spiritus sancti, qui nos de nostra saluto certiores reddere volens, hujus nostræ salutis sigillum et arrha esse dignatus est; et quem propterea Pater æternus, per Jesum Christum salvatorem nostrum, in Baptismo et in confirmatione, effudit in nos abundè, n. 6.

SECUNDUM. — Hujus ineffabilis amoris divini finem, ut per gratiam Jesu

Christi, in Baptismo nobis collatam, à peccatis omnibus purgati, justitiâ donati, *hæredes simus vitæ æternæ*, cum spe certa eam assequendi, n. 9.

TERTIUM. — Hujus ejusdem amoris divini præsentem in nobis effectum, seu nostram in Deo, ob Baptismum, nobilitatem.

Pater æternus, pater noster factus est, nostrique esse divini principium.

Fillus Dei caput nostrum factus est, suum in nos Spiritum infundens, velut in sui corporis membra.

Spiritus sanctus factus est quasi noster spiritus, cor et anima nostra.

Ad hæc tria jugiter intentus,

Totam sanctissimam Trinitatem, ob tantum et talem amorem lauda, benedic, eique continuas gratias age.

Taliter amantem redama;

Sis sanctissimæ Trinitati totus, in cujus nomine baptizatus, per distinctionem et proportionatam uniuscujusque personæ operationem regeneratus es.

Uni ergo trino Deo vive.

At vive dignè Deo.

Dignè Patre æterno, patre tuo.

Dignè Filio æterno, capite tuo.

Dignè Spiritu sancto, spiritu et corde tuo.

Sanctus esto, sicut Pater æternus, cujus factus es filius et hæres.

Sanctus esto, sicut Filius, cujus membrum factus es.

Sanctus esto, sicut Spiritus sanctus, in quo sanctificatus es.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD PHILEMONEM

TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PHILEMON, vir nobilis, Phrygius genere, civis Colossensis, inter suos potentiâ quidem et opibus, sed maximè christianâ fide, pietate et charitate conspicuus,

Inter alios multos, servum habuit Onesimum nomine, Phrygem quoque et Colossensem, qui domini sui quibusdam compilatis rebus, Colossis Romam transfugit.

Hunc divus Paulus, in prioribus vinculis tunc agens, instructum, conversum, et baptizatum, cum hac Epistola commendatitia ad Philemonem, sibi Paulo, charissimum remittit, eum mirâ charitatis arte rogans ut, datâ veniâ, Onesimum in gratiam recipiat.

Scripta est itaque Romæ in primis vinculis, eodem tempore quo Epistola ad Colossenses. Vide Estium.

Per Onesimum lata an. 62.

Nullum equidem doctrinæ christianæ caput ex professo docet hac in Epistola sanctus Apostolus;

Sed mirandum dat omnibus Christianis exemplum charitatis: si enim mancipium, si fugitivum, si furem, tantâ charitate persecutus est Gentium doctor et Apostolus; quis Christianus charitatis officia negligat erga quemlibet, etsi conditione et moribus vilissimum.

Hâc præterea docemur Epistolâ, de nullo, quantumvis per-
dito homine, desperandum : Onesimus enim fur et fugitivus,
Dei gratiâ, vir illustris evasit ; S. Timotheo in episcopatu
Ephesino successit ; denique sub Trajano Romæ martyrium
gloriosè consummavit.

Alias hujus Epistolæ utilitates colligit divus Chrysostomus,
quas et nos suis in locis annotabimus.

ANALYSIS.

Hæc Epistola, quia brevis, in capita non dividitur; sed quatuor in partes dividi potest, in salutationem, in exordium, in propositionem, et in conclusionem.

Inter has autem tanta est ad invicem connexio, tanta omnium simul ad eundem scopum, scilicet, ad impetrandum Onesimo gratiam, collimatio, ut vix unum in tota hac Epistola reperiatur verbum, quod Philemonis animum ad misericordiam Onesimo faciendam non determinet.

Ad hoc præparant omnia et singula salutationis ipsius verba, tribus primis versibus contentæ. Vide §. 3. in commentario.

Ad hoc tendit exordium, in quo laudatur Philemonis charitas, ut ad charitatem in Onesimum excitetur, §. 4, 5, 6, 7. Vide §. 7. in commentario.

Ad hoc tendit et proponendi modus, §. 8, 9.

Ad hoc ipsa propositio, §. 10.

Ad hoc omnes rationes allatæ à versu 11. ad versum 16, et in commentario explicatæ.

Ad hoc ipsa conclusio, §. 17.

Ad hoc damni reparatio, pro quo Paulus se sponsorem facit, §. 18, 19.

Ad hoc blanditiæ, §. 10, fiducia, §. 21.

Lætus denique nuntius, quo claudit Epistolam, §. 22.

PARAPHRASIS.

SALUTATIO.

PAULUS, propter Christum catenâ vinc-tus, et Timotheus in Christo frater, Philemoni charissimo et cooperatori nostro;

Et Appiæ nostræ in Christo sorori charissimæ, Archippo nostro in apostolica militia commilitoni, et fidellum congregationi quæ est in domo tua.

Gratia vobis et pax sit à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

TEXTUS.

SALUTATIO.

1. PAULUS, victus Christi Jesu et Timotheus frater; Philemoni dilecto, et adjutori nostro;

2. Et Appiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

1. *Paulus, victus Christi Jesu*, id est, propter Christum. Vide Act. Apost. cap. 28. 16. ubi Paulus catenâ victus manet sub custodia militis.

Et Timotheus frater, scilicet in Christo, ob communem per Baptismum regenerationem.

Hunc alibi filium suum in fide vocat. Vide 1. ad Tim. 1. 2. *Philemoni dilecto*, id est, charissimo.

Et adjutori nostro. Gr. cooperanti, seu cooperatori nostro.

Sic vocat eum honoris gratiâ; quia fidel negotium suo modo, scilicet, hospitalitate, opibus et curâ suâ maximè promovebat.

2. *Et Appiæ sorori charissimæ*, id est, sorori in Christo, seu christianæ erat Philemonis uxor vel soror.

Et Archippo, commilitoni nostro, scilicet in Apostolica militia.

Apostolatus labores hic militiæ comparat, sicut et 1. Tim. 1. 18, et 2. Tim. 2. 3.

Archippus erat in ministerio Ecclesiæ Colossensis, ut patet ex quarto capite ad Coloss. n. 17. *Dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti à Domino, ut illud impleas;*

Sive fuerit diaconus, ut vult Baronius;

Sive fuerit presbyter, imò et episcopus, ut vult D. Ambrosius.

Et Ecclesiæ quæ in domo tua est, id est, fidellum congregationi, qui in domo tua sunt; seu universæ familiæ tuæ, quæ christiana est.

3. *Gratia vobis et pax...* Consueta Pauli salutatio, omne bonum complectens.

Nota post D. Chrysostomum et alios Interpretes, quomodo statim ab initio Philemonis animum pulsât ad misericordiam.

Vinctus in Domino: Sua vincula Philemoni demonstrat, et per ea tacitè rogat, quasi diceret: Per hæc, quæ pro Christo patior, vincula te deprecor.

Et Timotheus; quasi diceret: Idem te deprecatur Timotheus, tuus et meus in Christo frater.

Philemoni dilecto; quasi diceret: Per nostrum te deprecor amorem.

Adjutori nostro; quasi diceret: Qui tot adjuvas, hunc et me adjuva in illo.

EXORDIUM.

4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis;

5. Audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos.

6. Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu.

EXORDIUM.

Tui in orationibus meis semper memor, gratias ago Deo meo;

Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum, et charitatem quam in omnes Christianos exerces.

Adeo ut beneficentia fidei tuæ fiat omnibus evidens per patefactionem omnium bonorum operum quæ sunt à vobis per Christi Jesu gratiam.

Ut fortior evadet oratio, Philemonem per omnia illi charissima quasi deprecatur: per uxorem, per Archippum, per totam familiam, salutatur eos, ut fautores, et secum pro Onesimo deprecatores habeat.

Tanta erat Apostoli charitas et sollicitudo pro uno homuncione, mancipio, fugitivo et fure!

Unde hoc? quia non ex conditione, sed ex sanguinis Christi pretio reputabat homines.

Sic et à nobis Christus in Christianis quibuslibet, etiam conditione vilissimis, considerandus et diligendus.

EXORDIUM. — 4. *Gratias ago Deo meo, scilicet, pro donis tibi ab eo collatis.*

Semper memoriam tui faciens,... Id est, et in orationibus meis tui semper recordor.

5. *Audiens charitatem tuam et fidem...*

Rationem affert cur gratias agat.

Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum Christum.

Gr. *πρὸς*, ad Dominum Jesum, et charitatem, quam in *εἰς*, omnes sanctos, seu Christianos exerces omnibus misericordiæ operibus.

6. *Ut communicatio fidei tuæ...*

Adeo ut bonorum vestrorum communicatio, id est, liberalitas et beneficentia vestra. Hoc sensu sumitur communicatio, Rom., 12, n. 13; Ileb., 13. 16.

Fidei vestræ, id est, quæ à fide viva procedit; omnibus evidens fiat.

In agnitione, id est, per cognitionem, seu per patefactionem (*par l'éclat*) omnium bonorum operum quæ sunt à vobis, id est, à te, ab Appia et à tuis.

In Christo Jesu: per Christi gratiam, vel in negotio fidei christianæ.

Gr. in Christum Jesum, seu pro Christo Jesu.

Divus Chrysostomus, quem sequitur D. Hieronymus, aliter legit et explicat: loco enim *ἀνεργός*, per *α*, id est, *evidens*, legit *ἀνεργός*, per *ε*, *efficax*, et ita legitur in textu græco hodierno, imò et in syriaco: fiat frugifera operibus.

Secundùm hanc lectionem sensus est:

Oro ut fides tua sit efficax, et sese communicet per opera bona.

Sed cum D. Philemonis fidem jam laudaverit ut efficacem, per charitatem quam in omnes sanctos exercebat, hæc oratio non videtur ad mentem Apostoli.

(Et meritò gratias ago) magnum enim gaudium et solatium habui ex tua charitate, frater; quia per te sanctorum viscera refocillata sunt.

PROPOSITIO.

Quapropter, quamvis (ut Apostolus) multa possim erga te libertate uti, tibi que possim imperare quod officii tui est;

Tamen propter charitatem quā te diligo, malo te rogare, maxime cū sis senex,

7. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

PROPOSITIO.

8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet:

9. Propter charitatem magis obsecro, cū sis talis, ut

Itaque primus sensus est naturalior et Apostoli scopo convenientior, ideo retinendus.

7. *Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua: xapaiv, gaudium, non xapiiv, gratiam.*

Meritò gratiam ago, magnum enim gaudium habui, et in laboribus meis solatium ex tua charitate, frater, quā sanctorum viscera refocillata sunt.

Philemon fideles inopiā et miseris oppressos misericorditer refocillavit: hinc sanctorum viscera dicuntur refocillata, id est, intimā consolatione recreata.

Sicut per viscera misericordiæ intelligitur intima et visceralis miseria; sic per viscera refocillata intelligitur intima et visceralis consolatio.

Nota in hoc exordio christianum D. Pauli artificium: laudat impensè Philemonis charitatem, ut ad gratiam, quam intendit petere, disponat.

Quasi diceret: Si tanta est in Christianos omnes tua charitas, sanè et in hunc, qui christianus est, clemens eris et misericors. Onesimum nunc christianum, fratremque tuum, sicut et alios in Christo fratres refocillabis.

PROPOSITIO. — 8. *Propter quod multam fiduciam*, id est, libertatem, jus et auctoritatem habens imperandi.

Nimirum ut apostolus Christi, in universa Ecclesia auctoritatem habens.

Quod ad rem pertinet. Gr. tibi decens, id est: quod officii tui est: scilicet, ut servo penitenti parcas, et tuam in eum charitatem exerceas.

Sensus est: quamvis, ut apostolus, multa possim erga te, ut christianum, libertate uti, possimque tibi imperare quod te facere convenit.

Accedit ad rem sibi hac in epistola propositam, et quia poterat eam vel imperare, vel rogare, elegit hoc secundum.

9. *Propter charitatem magis obsecro...*

Tamen propter charitatem quā te diligo, malo te rogare, ut amicum.

Indicat quòd agat ut amicus, potius quàm ut apostolus. Inspice, obsecro, quàm multis ex locis sibi ad cor ejus aditum parat. D. Chrysostomus.

Cū sis talis ut Paulus, senex...

Maximè cū sis senex, sicut et ego Paulus, qui et nunc pro Christo catenā sum ligatus. Gr. talis existens, ut Paulus senex, etc. quod D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, syriaca versio, D. Hieronymus, vertunt: cū sim talis, scilicet Paulus, senex, vinctus Christi:

Et reverà syntaxis id videtur postulare: obsecro te, ego talis existens, qualem nosti, scilicet Paulus, senex et vinctus Christi.

O ineffabilem bonitatem, ait D. Chrysostomus! quàm varis hunc modis

Paulus senex, nunc autem et sicut et ego Paulus, qui et nunc pro victus Jesu Christi : Christo catenâ ligor.

10. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo ; Obsecro te pro filio meo, quem in vinculis meis genui, Onesimo ;

11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, Qui aliquando fuit quidem tibi inutilis, nunc autem et mihi et tibi valde utilis.

12. Quem remisisti tibi. Tu illum ad te remisisti, te ergo eum, ut mea viscera suscipe. viscera suscipe.

aggreditur ! quot ex partibus exorare pergit ! ex personæ qualitate : *Paulus*, ex ætate, *senex*; quod potentiùs persuadet : *Vinctus Jesu Christi*.

Sed noster interpres cum Ambrosio, per hebraismum, ait Cornelius à Lapide, meliùs vertit : *cùm sis senex*.

Parum refert : idem enim est sensus; quasi diceret : Da hoc senio, da vinculis Pauli martyris.

10. *Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo*. Tandem post longas insinuationes proponit suam petitionem : sed observa quomodo, antequam Onesimum nominet, eum filium suum, et filium in vinculis suis genitum vocaverit, ut his duabus qualitatibus præambulis, cor Philemonis ad reconciliationem aperiat.

11. *Qui tibi aliquando inutilis fuit, delictum confitetur, sed culpam minuit; inutilem vocat eum qui de facto uocult.*

Nunc autem et mihi et tibi utilis. Alludit ad Onesimi significationem. Græcè enim *ὄνησιμος*, Onesimus, idem est ac *χρηστος*, Christus, seu utilis.

Hinc in textu græco pulchra est antithesis, inter *ἀχρηστον*, inutilem, et *ὡ χρηστον*, utilem; quasi diceret : Olim erat Anonesimus, nunc est Onesimus.

Nota quòd simul ac proposuit suam petitionem, statim et probat concedendam esse rem petitam; probat ergo recipiendum Onesimum ratione utilitatis.

Et tibi utilis erit, quia, ut christianus, fideliter serviet; et mihi fuit utilis, vincto enim ministravit.

12. *Quem remisisti tibi* : et ex hac parte iracundiam mitigat, cùm illum in manus domini tradit. D. Chrysostomus.

Tu autem illum ut viscera mea, suscipe.

Gr. tu autem illum, id est, viscera mea suscipe; quasi diceret : Me ipsum in illo suscipe.

Filius meus est, cor meum, viscera mea, illum ergo ut talem suscipe : quidquid illi feceris, mihi, cordi meo, visceribus meis, feceris.

Ratione suæ erga Onesimum amicitiae probat non tantùm veniam ei dandam; sed et honorem impendendum : est enim Pauli filius et cor.

Quanta charitas erga homuncionem, mancipium, furem fugitivum !

Disce hinc oculis fidei homines intueri; Christianos omnes ut Christi filios, membra, corpus et cor : Christum in illis diliges : tu illos, id est, Christum suscipe in illis.

Quanta hinc exprobratio in plerosque dominos, qui servos suos quasi canes reputant, eosque minùs diligunt quàm equos suos : de homine christiano minùs curant quàm de bestia !

Volebam illum apud me retinere, ut mihi in vinculis, quæ Evangelii gratiâ perfero, illa præstaret obsequia quæ tu ipse mihi præstares, si Romæ adesses.

At, te inconsulto, eum nolui retinere; ne hoc tuum in me beneficium, ex necessitate proficisceretur; potius quàm ex voluntate.

Fortè verò permisit Dens Onesimum à te ad modicum tempus discedere, ut eum reciperes in æternum tibi adhæsurum.

Non ut servum tantùm, sed plus quàm servum scilicet, fratrem charissimum, mihi quidem maximè charum: quantò magis tibi et ob servitutem corporalem, et ob spiritualem fraternitatem!

13. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii:

14. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

15. Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, ut æternum illum reciperes.

16. Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maximè mihi; quantò autem magis tibi, et in carne, et in Domino!

13. *Quem ego volueram mecum detinere...*

Et propter meam in ipsum amicitiam, et propter illius erga me utilitatem, volebam cum apud me retinere.

Ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Vide paraphrasim.

14. *Sine consilio autem tuo nihil volui facere...* Vide paraphrasim.

In his duobus versibus conglobat multas rationes quibus Philemonis animum simul pulsant ad veniam Onesimo dandam.

Primò, resumit jam tactas amoris et utilitatis rationes.

Secundò, addit duas circumstantias singulariter efficaces ad Philemonem excitandum; dum, ait, ut pro te, mihi in vinculis ministraret. Loco tui, vice tui, ille mihi ministravit in vinculis quæ pro Christo patior.

Tertio, magnam exhibet erga Philemonem reverentiam, cum ait, *sine consilio, etc.* te inconsulto, ac nisi te ultrò volente, nolui retinere.

Et hæc reverentiâ animum Philemonis magis ac magis excitat ad concedendum quod petit.

15. *Forsitan enim ideo discessit ad horam à te...*

Ah Onesimi conversione, cujus occasio fuit illius fuga, rationem ignoscendi petit. Fortè ideo permisit Deus Onesimum à te discedere ad breve tempus, ut à me conversum reciperes non ampliùs à te recessurum, sed tibi semper adhæsurum.

16. *Jam non ut servum, ...* Id est, non ut servum tantummodo.

Sed pro servo. Gr. sed supra quàm servum. Syr. sed piùs quàm servum; nempe,

Charissimum fratrem, scilicet in Christo, seu propter Baptismum, quo omnes regenerati fratres fiunt, utpote filii Dei.

Maximè mihi, id est, mihi quidem charissimum, quia eum genui in Christo.

Quantò autem magis tibi, quia tuus est et servitute corporali, et fraternitate spiritali!

In carne, corpus ejus tuum est, ob jus dominorum in mancipia.

Et in Domino, in quo frater tuus factus est per Baptismum.

In his duobus versibus,

CONCLUSIO.

17. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me:

18. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa.

19. Ego Paulus scripsi meâ manu; ego reddam, ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes:

CONCLUSIO.

Si ergo habes me in fide socium, et in Christo amicum, illum suscipe sicut meipsum.

Si autem à te discedens, furto tibi nocuit, hoc meis rationibus imputa (pro illo me sponsorem facio).

(Ut sis certior), en meum chirographum: Ego Paulus scripsi propriâ manu, ego rependam. Taceo quòd tui ipsius mihi debitor es, ob tuam ad Christum conversionem.

Primò, culpam Onesimi minuit, dicendo: *discessit*, pro fugit; illius fugam quasi iter exhibet.

Ad horam, ad modicum tempus, minuit et fugæ durationem.

Secundò, duas aut tres rationes affert ob quas Philemon debeat ignorare.

Fortè id Dei consilium fuit, cùm eum à te fugere permisit, ut tecum per totam aeternitatem uniretur in cælo.

An Dei consilio et voluntati contradices, hominique cum Deo reconciliato pacem negabis? ex servo frater tuus in Christo factus est: an fratri tuo reconciliari renues?

Et mihi et tibi charissimus esse debet: mihi, quia meus in Christo filius; tibi, quia tuus totus est et quoad corpus et quoad spiritum. Onesimi corpus tuum est, quia tuum est mancipium; Onesimi spiritus et tuus est, quia Christi est, cum quo et tu unum es. An ergo pacem recusabis filio meo, servo tuo, qui ex servo frater tuus est, Christi membrum, unum cum Christo, sicut et tu?

CONCLUSIO. — 17. *Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me*, socium. Gr. communicantem Syr. consortem. Ex supradictis rationibus concludit.

Si ergo habes me in fide et religione et gratia Christi consortem, tibi que in Christo unitum et amicum, Onesimum suscipe sicut meipsum, quia eandem mecum fidem habet et gratiam, mihi que in Christo conjunctissimus est. Recipe illum ergo in donum, recipe in animam, sicut me, id est, quod illi feceris, mihi feceris: suprâ vocavit filium, fratrem, sua viscera, nunc alterum se: *sicut me*.

18. *Si autem aliquid nocuit tibi*. Quia Onesimus fugiens aliquid domino suo subripuerat, ideo Philemon obicere poterat: Recipiam quidem in gratiam; at quis ablata restituet?

D. Paulus duobus modis huic objectioni respondet. Primò, quòd ipse Paulus restituit. Si quid fugiens abstulit, tibi que suo furto nocuit, hoc in me transcribe, meisque rationibus imputa: pro illo sponsorem me facio.

19. *Ego Paulus scripsi meâ manu*; quasi diceret: Ut sis certior, en chirographum meum, has scilicet litteras, propriâ meâ manu scriptas: serva eas. Ego satisficiam, ego rependam.

Pro schedula hanc habere epistolam, eam ego totam scripsi, ego et debere et redditurum esse debitum promitto. Theodoretus.

Secundò, magnâ arte Philemonem admonet quòd sibi Paulo multò plùs debeat, quàm Onesimus Philemoni: *Ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes*. Sileo quod dicere possem, nimirum quòd mihi non quidem rerum

Eia, mi frater, ego per te hoc gaudio fruar in Domino, hocque beneficio recrea cor meum in Domino; vel Onesimum, meum in Domino filium, recipe in gratiam, et recrea cor meum in Domino.

Hæc tibi scripsi, de tua obedientia persuasus, habensque pro certo plûs te facturum quàm peto.

Simul etiam et te rogo, ut mihi præpares hospitium; nam spero quòd per orationes vestras è vinculis liber vobis restituar.

Salutat te Epaphras meus, propter Jesum Christum, concaptivus.

20. Ita, frater. Ego te fruar in Domino; refice viscera mea in Domino.

21. Confidens in obedientia tua scripsi tibi; sciens quoniam et super id quod dico facies.

22. Simul autem et para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis.

23. Salutat te Epaphras, concaptivus meus in Christo Jesu,

tuarum temporalium, sed tui ipsius et salutis æternæ debitor es, scilicet ob tuam ad Christum conversionem, prædicationibus meis procuratam.

20. Ita, frater. Ego te fruar in Domino.

Syr. etiam, frater mi, ego refocillabor per te in Domino nostro.

Blanditias rationibus addit et quasi ipsum amplectens, precatur: Eia, mi frater, hoc mihi præsta, hocque per te gaudio fruar in Domino.

Refice viscera mea in Domino.

Syr. refocilla viscera...

Onesimum, filium intimè dilectum in Christo, et cor meum, suscipe in gratiam.

Vel hoc beneficio animam meam recrea.

Notat Cornelius à Lapide quòd verbum frui non sumatur hîc juxta sensum à D. Augustino datum, sed juxta sensum antiquorum Latinorum, quo frui significat fructum, seu utilitatem ex aliqua re capere. Hinc putat ad Onesimi nomen hîc rursus alludi, quasi diceret: Ego hunc ex te fructum, scilicet consolationis, capiam in Domino, cor meum hoc beneficio recrea.

Ante ipsum D. Thomas hîc dixerat: Frui est uti fructu: importat autem fructûs dulcedinem. Hinc *fruar te*, interpretatur: si feceris, implebis meam voluntatem gaudiis.

Refice, id est, imple desideria cordis mei.

21. Confidens in obedientia tua, scripsi tibi, sciens quoniam et super id quod dico facies; quod in principio dixerat, fiduciam habens, etc. n. 8, hoc et modò, cùm signaret epistolam, ait D. Chrysostomus: neque Imperio usus, neque auctoritate hæc scribo, sed confidens in obedientia tua, scripsi tibi.

Sciens quoniam... habeo pro certo plûs te facturum quàm peto.

Habent ista magnam hortandi atque exorandi vim, ait D. Chrysostomus.

22. Simul autem et para mihi hospitium...

Læto nuntio claudit epistolam, dicens: Spero quòd per vestras orationes è vinculis liberatus vobis restituar: itaque para mihi hospitium.

Et hîc nuntius novum est argumentum, non mediocriter urgens Philemonem ad rogata præstandum: quomodo enim Pauli præsentiam alias sustinisset?

23. Salutat te Epaphras concaptivus...

24. Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei.	Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas mei in Evangelii negotio adjutores.
25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.	Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

Epaphras erat Colossensium episcopus, tunc autem Romæ pro Christi nomine cum D. Paulo in vinculis, in cujus locum Archippos creditur suffectus de quo n. 2.

24. *Marcus, Aristarchus, Demas.* Hic in secundis D. Pauli vinculis ab ipso deficit: secundæ Timot. 4, n. 9; ante Lucam ponitur, quia spectabilis, ait Theodoretus; qui stat, videat ne cadat.

Adjutores mei, in Evangelii negotio.

25. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro*, id est vobiscum, scilicet quos salutavit epistolam incipiens, seu cum Philemone et tota ejus familia.

Corollarium pietatis, seu in hac Epistola ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Miremur, at pro modulo nostro imitemur singularem Apostoli nostri charitatem, quæ hîc, pro vili mancipio, fure et fugitivo, facit quæ vix pro sua propria vita facere posset. Vide totam epistolam.

Ut hanc autem in omnes charitatem habeamus, ab exemplo Pauli discamus homines, non ex conditione, sed ex sanguinis Christi pretio reputare. Vide Com. n. 3.

Discamus Christianos omnes oculis fidei intueri, ut Christi filios, membra, corpus, Christum ipsum. Quis ut sua viscera non diligit eum quem Christus considerat et diligit ut semetipsum? n. 12.

Ab exemplo autem Onesimi, qui ex mancipio, fure et fugitivo, vir illustris, episcopus et martyr evasit, discamus de nullius unquam peccatoris salute desperare; cum ipsa aliquando peccata per Dei misericordiam, occasionaliter conferant ad salutem, n. 15.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD HEBRÆOS
TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

APUD Græcos, in Ecclesia orientali, nullus antiquiorum Patrum dubitavit quin hæc ad Hebræos Epistola, et canonica sit et Paulina.

Imò et plerique hæretici, ex hac Ecclesia egressi, eam ut Paulinam citant, ejusque abutuntur auctoritate.

Ariani soli, aut saltem primi, illam utpote suis erroribus contrariam rejecerunt, de quibus meritò querens Theodoretus, ait :

Oportebat ipsos, etsi nihil aliud, temporis certè diuturnitatem revereri, quo hanc Epistolam in Ecclesiis perpetuò legunt alumni veritatis : ex quo enim litterarum apostolicarum fuerunt Dei Ecclesiæ participes, ex illo etiam Epistolæ ad Hebræos utilitatem percipiunt : Theodoretus in argumento Epistolæ ad Hebræos.

Apud Latinos, multis in Ecclesiis, præsertim in Romana, dubitatum quidem fuit et de auctoritate et de auctore hujus Epistolæ ; fortè quia Novatus et Novatiani eâ abutebantur ad denegandam lapsi pœnitentiam.

Tempore divi Hieronymi nondùm publicè legebatur in Ecclesiis.

Clemens tamen romanus Pontifex, apostolorum discipulus, eam ut canonicam et Paulinam citaverat à primis Ecclesiæ

temporibus, in sua ad Cor. epist., Eusebio teste, hist. eccl., lib. 3, cap. 38.

Præcipui patres latini, sive divo Hieronymo priores, Hilarius, Optatus, Ambrosius; sive coætanei, ut divus Augustinus; sive posteriores, eam ut canonicam et Paulinam agnoverunt.

Imò et ipse divus Hieronymus, Epistolâ ad Dardanum. Nos utramque suscipimus (Epistolam scilicet ad Hebræos et Apocalypsim Joannis), nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.

Ex antiquioribus Latinis excipe Tertullianum, qui hanc Epistolam attribuit D. Barnabæ; D. Cyprianum, qui eam nullibi citat in Operibus suis.

Excipe et Caium, Ecclesiæ romanæ presbyterum, qui initio tertii seculi, sub Zephyrino papa vivebat; et quem Eusebius, hist. eccl., lib. 3, cap. 3, videtur sentire primum fuisse in Ecclesia romana, qui de hujus Epistolæ auctoritate dubitavit.

Novissimis temporibus Cajetanus Erasmus, ut solet, secutus, dubiam hujus Epistolæ auctoritatem reddidit.

At sanè, id modò sine temeritate fieri non potest, ex quo concilia multa, præsertim verò Tridentinum, hanc Epistolam in Scripturarum catalogo cæteris divi Pauli Epistolis aggregavit: et aliunde nulla sit solida dubitandi ratio.

Prima enim, quæ ex diversitate styli petitur, nulla est, quia dici potest, vel cum Theophylacto, quòd hæc Epistola scripta sit hebraicè à divo Paulo, et ab interprete perito traducta græcè, sive fuerit sanctus Lucas, sive alius;

Vel cum Origene, quòd cogitatus quidem sint divi Pauli, dictio verò alicujus ex ejus discipulis qui fuit ipsius scriba et interpres.

Altera ratio petita ex suppressione nominis divi Pauli, etiam nulla est: id enim fecit, quia Pauli nomen erat Judæis infensum; et aliunde, ut ait Theodoretus, Gentilium, non Judæorum, constitutus erat Apostolus: ideo apostolicum nomen non ponit hic in procæmio.

Tertia ratio, quæ petitur ex testibus capitis sexti et decimi, solvetur suis in locis.

Quarta petita ex verbis capitis secundi, γ. 3 et 4, ubi dicit auctor hujus Epistolæ, aut potiùs dicere videtur, se ab Apostolis in fide edoctum, aut saltem confirmatum; cùm, è contra, D. Paulus ad Galatas primò dicat se non ab homine, sed à solo Deo, per revelationem Jesu Christi, didicisse Evangelium.

Hæc, inquam, ratio ex apparenti contradictione petita, etiam nulla est: non enim hic dicit Apostolus se in fide confirmatum esse; sed ipsum Evangelium, seu fidem Christi, confirmata esse à Deo, per miracula, ad sua usque tempora.

Adde quòd in prima persona loquitur hic, sicut priùs, modestiæ causâ, concionatorum more, qui docendo, exhortando et objurgando, loquuntur in prima persona numeri pluralis.

Sic Apostolus Hebræus Hebræis loquitur, quasi unus ex ipsis: *Ne fortè pereffluamus, etc., quomodo nos effugiemus, etc. in nos confirmata est.*

Pari modo loquitur in aliis hujus Epistolæ locis, initio capitis sexti, quasi sit ex eorum numero *quibus lacte opus est; ad perfectiora feramur*, inquit; in cap. 10 et 11, sunt etiam similes loquendi modi.

Cùm, itaque, nulla sit solida dubitandi ratio, et cùm aliunde communis Ecclesiarum usus, manifesta longissimi temporis præscriptio, constans Patrum ferè omnium sententia; conciliorum canones, sanctorum pontificum decreta, hanc Epistolam et canonicam et Paulinam affirmant, certè, sicut jam dixi, nulli modò licet, seu de auctoritate, seu de auctore illius dubitare.

De his vide fusiùs Estium, in præfatione hujus Epistolæ, juxta quem non est de fide quòd divus Paulus sit hujus Epistolæ auctor; et consequenter hoc negare non est hæreticum, inquit, sed temerarium.

Vide Ederum, œconomiâ Bibliorum, in præfatione hujus.

Epistolæ, ubi ex Melchiorre Cano asserit et probat hæreticum esse hanc Epistolam canonicam negare; seu ut illius verbis utar, ex canonicarum Scripturarum numero rejicere.

Scripta est igitur hæc Epistola à divo Paulo ex Italia, Roma, scilicet, ad Hebræos conversos ad Christi fidem, ad omnes quidem per totum orbem dispersos; sed maximè ad Hebræos in Judæa degentes.

Scopus Apostoli est primò, Hebræos in puritate fidei confirmare et à legalibus observantiis prorsus avellere.

Hinc Christi dignitatem extollit, sacerdotium, sacrificium, officium.

Secundò, consolari eos qui ob fidem, à magistratibus Judæis variè divexabantur; Jerosolymis enim qui crediderant, variis calamitatibus affligebantur ab iis qui Evangelio resistebant, penes quos erat publica auctoritas.

Ne igitur tentationibus superati fideles, ad infidelitatem relabrentur, eos solatus est Apostolus, tum exemplo veterum sanctorum, tum exemplo Christi Domini, tum spe præmii cœlestis: tandem Epistolam morum instructione, suo more, concludit.

Porrò, hæc Epistola, licèt in ordine Bibliorum sit ultima, et ratione temporis pene ultima; ratione tamen doctrinæ prima est:

Hic enim agitur de veritate legis evangelicæ; in reliquis verò Epistolis, de ipsius legis observantia, veritas autem ipsa prior et præstantior est veritatis observantiâ.

Vel, sicut ait sanctus Thomas, in aliis Epistolis agitur de gratia novi Testamenti, quantum ad totum mysticum corpus Ecclesiæ: in hac autem commendat ipsam gratiam, quantum ad caput, Christum scilicet: Divus Thomas in prologo.

Scripta putatur Romæ, aut saltem ex Italia, anno Christi 62 aut 63.

ANALYSIS CAPITIS PRIM.

HEBRÆOS, bonis suis ob Christum spoliatos, Paulus eleemosynis undequaque collectis multoties adjuvit; eosdem Hebræos, legi Mosaicæ nimis addictos et in fide Christi vacillantes, nunc spiritualiter adjuvat.

Ut igitur eos à lege Mosaicâ prorsus avellat, et in fide Christi plenè confirmet,

In hoc capite Christum super omnia quæcunque legis Mosaicæ sublimia superextollit.

Super prophetas : hi fuerunt homines, Deique tantùm servi; Christus autem Filius Dei, §. 1, 2.

Super patriarchas : hi fuerunt terrenæ tantùm portiunculæ hæredes; Christus constitutus est omnium Dei bonorum hæres.

Hi fuerunt Judaicæ gentis patres; Christus totius mundi creator, §. 2.

Super Moysen : hic ex divino consortio fuit radiis quibusdam illustris; Christus est paternæ gloriæ splendor, ejusque imago consubstantialis, §. 3.

Moyses equidem populi Judaici rector; Christus autem totius mundi non tantùm creator, sed et nutu suo rector et conservator.

Super Aaron : hic vitulorum sanguine peccata Judæorum expiavit; Christus totius mundi peccata in proprio sanguine lavit.

Aaron semel in Sancta sanctorum quotannis intravit; Christus in cælum ascendit, ibique sedet ad dexteram Majestatis, §. 5.

Super Angelos etiam sublimissimos quos superat origine; Filius Dei natus est, quod nulli Angelorum convenit, §. 5.

Quos superat honore, cùm sint illius adoratores, §. 6.

Quos superat officio; illorum enim ministériale est, §. 7. Christi verò regium, §. 8, 9.

Quos superat potentiâ : cælum et terram creavit, §. 10; cælum et terram renovabit, §. 11, 12, quod non possunt Angeli.

Quos superat throno : assidet Deo proximus et æqualis; Angeli ministrant, §. 13, 14.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

DEUS olim in veteri Testamento patribus nostris locutus est per varios prophetas servos suos, diversis temporibus, multis varisque modis, figuris et similitudinibus.

At his nostris diebus nobis locutus est per unicum Filium suum Jesum Christum, ipsam Dei sapientiam, æternamque veritatem; et ideo prophetarum Prophetam, omnesque prophetas infinitè superantem.

1. **M**ULTIFARIAM, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissimè,

2. Diebus istis locutus est nobis in Filio,

CAP. I. 1. *Multifariam*. Gr. πολυμερῶς, multipartitè.

Multisque modis. Gr. πολυτροπῶς, multimodè.

Duabus his vocibus Apostolus complectitur et exprimit universam varietatem personarum, temporum, revelationum, modorum et similitudinum, etc., quæ Deus in veteri Testamento usus est ad homines docendos divina mysteria.

Multifariam: per multas partes, et varias vices, etc.

Non enim omnia mysteria Deus per unum prophetam, simul et eodem tempore revelavit, sed quasi per partes, unam partem, v. g., per Isaiam, alteram per Jeremiam, etc., unam uno tempore, alteram altero, etc.

Multisque modis, per varias figuras, varias visiones, varias similitudines, variosque divinos affatus.

Olim, id est, in veteri Testamento.

Deus loquens, Gr. λαλῶν, locutus est patribus nostris, Israeliticis, in prophetis, id est, per prophetas servos suos.

2. *Novissimè diebus istis*. Gr. In ultimis diebus istis;

Id est, at his nostris diebus locutus est nobis in Filio, id est, per Filium suum unigenitum Jesum Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei; imò qui est ipsa Dei sapientia, ipsaque veritas æterna.

Veritatem ergo evangelicam nos docuit Deus per veritatem ipsam.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Et hic indicatur Christi super omnes prophetas excellentia.

Et prima Christianorum supra Judæos prærogativa.

Prophetæ fuerunt servi Dei; Christus est Dei Filius naturalis, consubstantialis.

Prophetis Deus sua mysteria revelavit per partes, per figuras et per similitudines.

Christo Filio suo Deus simul et universim totam suam, scientiam et sapientiam dedit; imò et suum intellectum cum natura divina per æternam generationem in ipsum transfudit.

Hinc Filius omnia clarissimè novit quæ novit Pater æternus.

Christus itaque prophetarum est Propheta, et per excellentiam Propheta; quia omnium veritatum, omnium temporum Propheta; ipsa lux mundi, ipsa plenitudo veritatis.

quem constituit hæredem
universorum

per quem fecit et secula.

Quem Filium, ut Verbum caro factum,
Deus constituit omnium bonorum suorum
hæredem et Dominum.

Per quem, ut Verbum æternum, quasi
per ideam suam fecit tempora et omnia
temporaria.

O nos ergo beatos ! quibus Deus non per servos suos, sed per Filium suum locutus est; non sub figuris obscurè, sed apertè, lucidè voce sensibili et humanà; non imperfectè, per partes, sed totam legem evangelicam !

Gratias immortales Deo, qui mihi hanc felicitatem contulit, ut Filium suum veritatem ipsam audirem in Evangelio loquentem.

Christe, prophetarum Propheta, veritas æterna, veritatisque fons et plenitudo, doce me, illumina me, loquere cordi meo, fac me audire vocem tuam, fac me obedire voci tuæ.

Quem constituit... id est, quem Filium, ut hominem, seu ut Verbum caro factum, Deus constituit.

Hæredem, id est, dominum omnium, seu cui jure hæreditario dedit omnium omnino rerum dominium.

Quia enim Christus, etiam ut homo, naturalis est Dei Filius; hinc hæres est, et quidem naturalis et primarius omnium Dei bonorum.

Cum Patre dominus est mundi; hocque dominium hæreditario jure debetur etiam humanitati, ut substantialiter unitæ Verbo Dei.

Per quem (Filium ac Verbum æternum) *fecit* (quasi per ideam) *et secula*, id est, tempora et omnia temporaria, seu mundum et quicquid in mundo continetur.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Utraque hîc indicatur Christi natura humana et divina.

Ut Deus, est omnium creator; ut homo, est universorum hæres.

Ut Deus, est naturâ omnium dominus; ut homo, sit per hæreditatem dominus omnium.

Ut Deus, ab æterno natus est hæres et dominus; ut homo, in tempore factus est hæres, dominus et ex æquo cum Patre possessor omnium.

Et hîc tangitur Christi super antiquos et etiam illustrissimos patriarchas excellentia.

Et altera indicatur Christianorum super Judæos prærogativa.

Patriarchæ fuerunt Judaicæ tantùm gentis patres;

Christus autem totius mundi pater et creator.

Patriarchæ facti sunt ad breve tempus hæredes terrenæ cujusdam portionculæ;

Christus factus est in æternum hæres omnium, dominus cæli et terræ, possessor et dominus æternæ beatitudinis, cujus figura tantùm erat terra promissa.

Judæis patriarcharum filiis terrestris hæc et caduca data est ad breve tempus hæreditas :

Christianis verò, Jesu Christi filiis et fratribus, promittitur et datur cælestis et æterna hæreditas Christi.

Non vult solus Patris hæreditatem possidere Filius hæresque Dei primarius et naturalis; vult fratres adoptivos habere, ut et tales habeat cohæredes.

Ad hoc, nos per Baptismum, in sanguine suo nos regeneravit adoptivos filios Dei, suosque fecit fratres, ut hæredes simus Dei, cohæredes Christi.

O bonitas Christi !

Et in his duobus Jesus Christus infinitè major est omnibus patriarchis, Judaicæ tantùm gentis patribus, et cujusdam terrenæ portiunculæ hæredibus.

3. Qui cùm sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verba

O felicitas Christiani !

Christus hæres Dei !

Christianus hæres Dei, cohæres Christi !

Christe, fili Dei, hæres Dei, frater meus et cohæres meus, fac me per tuam gratiam dignum æterni nostri Patris hæreditate.

Fac ita vivam, ut aliquando merear audire te dicentem : *Venite, benedicti Patris mei...*

3. Qui cùm sit splendor gloriæ. Gr. *ἀπαύλαμα*, refulgentia, id in quo refulget gloria et majestas Dei :

Seu, ut vertit Syrus, radius gloriæ (scilicet paternæ).

Hæc voce æternam et mundissimam Filii Dei generationem, utcumque repræsentat.

Pater æternus soli comparatur ; Filius radio ;

Ut indicet quòd Filius à Patre procedit necessariò, ab æterno, continuè, purissimè, immutabiliter et inseparabiliter.

Sicut radius emanat à sole necessariò, indesinenter, purè, sine ulla solis mutatione.

Et figura substantiæ ejus. Gr. *καρὰ*, id est, impressa et quasi insculpta imago, non umbratica et accidentalis, sed substantialis et adæquata.

Altera similitudine à sigillo sumpta, cujus forma imprimitur ceræ, æternam Filii Dei generationem, quantum potest, explicat.

Quia divina humanam superant intelligentiam, et per unam similitudinem doceri non potest divinitatis mysterium ; hinc per plures explicat hic veritatis præco, ait Theodoretus.

Pater æternus archetypus et exemplar est ; Filius autem est Patris character et imago impressa.

At imago substantialis, imago viva, subsistens, constans, æterna, adæquata.

Portansque omnia... id est, conservans, sustentans est, regens omnia creata.

Verbo. Gr. *ἐλάλει*, id est, jussu, imperio, nutu suæ potentiae, seu suâ voluntate potentissimâ, et consequenter maxima cum facilitate.

Verbo creata sunt, nutu Dei conservantur et reguntur.

OBSERVATIONES MORALES. — Quid, quæso, Moyses, quibusdam gloriæ radiolis illustris, sed Israelitici populi tantis cùm difficultatibus rector ; quid, inquam, Moyses ille cum Christo, paternæ gloriæ substantiali splendore, totiusque mundi solo nutu suo rectore, collatus ?

Gaude ergo, ô Christiane ! et glorificare sub tali et tanto doctore, duce, rectore, salvatore ; et ut verè Christianus sis, alterque quasi Christus, Christum pro modulo tuo imitare.

Quia Dei Filius est, Patris est imago et character, Patremque per suum esse perfectè repræsentat.

Talis sit suo modo adoptivus Dei Filius, Patris cœlestis sit imago saltem accidentalis ; illum sic suis moribus exprimat, ut et in aliis, eloquio, exemplo imprimat.

Jesu character Patris ! sic te cordi meo imprime, ut tui et Patris æterni sis imago.

virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram Majestatis in excelsis :

Qui Dei Filius, cùm sit æternus poternæ gloriæ splendor, ab eo manans lumen de lumine, et sit imago expressa substantiæ illius ;

Æqualis Patri, et qui cum eo, nutu suæ potentissimæ voluntatis, omnia sustentat et regit quæ condidit :

Et per hæc plus quàm infinitè superat Moysen, populi Israelitici rectorem, et quibnsdam, ex Dei consortio, radiis illustrem.

Nostram tamen naturam humanam assumpsit, in qua, ut summus sacerdos, totius mundi peccata in ara crucis expiavit, non per pecudum sanguinem, sed per proprium sanguinem suum.

Quâ expiatione peractâ, resurrexit gloriosus, ascendit in cælum, ubi assidet æqualis Patri, ejusdem cum eo consors summæ majestatis, potestatis et gloriæ :

Et in his non Aaronem tantùm superat honore, sed et omnes prorsus homines et Angelos.

Pone te ut signaculum super cor meum.

Attende etiam, ô Christiane ! ad hæc verba : *Portansque omnia verbo, etc.*

Verbum, jussus, nutus Dei fulcrum est mundi.

Divino verbo ita fulcior, sustentor, conservor et regor, ut sine hoc fulcro continuo in nihilum statim laberer.

Bone Deus ! quæ et quanta est ingratitude mea, cùm te, vitæ meæ fulcrum, obliviscor et offendo !

Quæ et quanta bonitas tua, cùm obliviscentem, offendentem sustentas et conservas, et in manu tua omnipotenti portas !

Hanc tuam in me bonitatem sic in anima mea imprime, ut tui deinceps nunquam obliviscar, te nunquam offendam, te continuè geram in cordo meo, qui me semper portas in manu.

Purgationem peccatorum faciens. Gr. per seipsum purgationem postquam fecit peccatorum nostrorum, *πονομήντος*, in aoristo, sicut *λαλῶντος*, n. 1.

Quasi diceret : Idem Jesus Christus, homo Deus, nosterque summus sacerdos, postquàm peccata nostra expiavit, non ut Aaron per^o pecudum sanguinem, sed per seipsum tanquam hostiam, quam in ara crucis, Patri pro nobis obtulit.

Sacerdos enim et victima fuit.

Sedet ad dexteram Majestatis. Gr. sedit, id est, resurrexit gloriosus, et in cælum ascendit, ubi loco, beatitudine et gloriâ super omnes creaturas exaltatus *sedet* tanquam Rex et Judex omnium.

Ad dexteram, id est, in loco honoratissimo, æqualis Patri, ejusdemque cum eo consors majestatis, potestatis et gloriæ.

In excelsis, id est, in cœlestibus palatiis ubi cum Patre regnat in æternum.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — His verbis tacitè indicat Apostolus quod apertè dicet in sequentibus cap. 7, 8 et 9, speciatim c. 9, n. 11, 12.

Angelis, inquam, præstantior est, et eò præstantior, quò nomen filii plus habet dignitatis quàm nomen famuli.

Cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit aliquandò Deus quod Jesu Christo dixit ab æterno, et quod repetit in

4. Tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit.

5. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et

Christi sacerdotium Aaronico præstantius, et Christum pontificem nostrum, Aaronem plus quàm infinitis superiorem.

Aaron semel in anno intrabat in Sancta sanctorum.

Christus in cælum ascendit, ubique sedet in æternum ad dexteram Majestatis.

Aaron pecudes obtulit, Christus homo Dens, semetipsum, nosque in suo sanguine lavit.

O anima christiana, Dei sanguine abluta et purgata! cave ne sordescas unquam, sed amplioris munditiæ semper æmula, dic sæpe: *Amplius lava me, Domine..*

O sanguis Christi pretiose! purga me, sanctifica me.

In te tota spes mea, ô peccatorum purgatio, omnis gratiæ meritum et gloriæ pretium.

Postquàm Christus, Filius Dei, totius mundi peccata lavit in sanguine suo, ascendit in cælum, sedet ad dexteram Majestatis, sua vulnera pro nobis perpetuò ostendens Patri, et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram agens.

Hanc tui Salvatoris ideam, ô anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo, ut cum fiducia ad eum, ad illius sanguinem, ad illius vulnera recurras, et per tam benignum Salvatorem misericordiam obtineas.

Junge cor tuum contritum cordi Christi pro te sauciato, et per hujus cordis vulnus, quasi per os, ora, geme, suspira ante thronum Dei.

4. Tantò melior Angelis effectus. Gr. tantò præstantior.

Ex dictis, scilicet quòd *Dei Filius*, quòd *splendor Patris*, quòd *sedet ad dexteram....* concludit et præterea probat et Scripturis Christum Angelis esse præstantiorem, et eò præstantiorem, quò præstantius et excellentius nomen jure hæreditario adeptus est, nomen scilicet naturalis et unigeniti Filii Dei.

Hoc nomen Christus hæreditavit à Patre, quia illud habet per suam à Patre originem, sicut solet hæreditas haberi propter naturalem originem.

5. Cui enim dixit aliquando Angelorum... Id est, cui enim Angelorum, etiam præstantissimorum, dixit unquam Deus quòd Jesu Christo dixit ab æterno, et quòd repetit in incarnatione et in resurrectione illius: *Filius meus es tu*, scilicet naturalis; *ego hodie de mea substantia genui te?* Psal. 2, num. 7.

Hodie, id est, in hac æternitatis die, semper præsentì, semper tota simul permanente.

Genui, et gigno et gignam, eadem enim permanet semper divini Verbi generatio.

Nota quòd, quia triplex est Christi nativitas, scilicet,

Æterna secundum divinitatem in sinu Patris;

Temporalis una secundum infirmitatem carnis in sinu Delparæ matris;

Temporalis altera secundum gloriam carnis in sinu sepulcri,

Hinc sit quòd hæc eadem verba à sanctis Patribus intelligantur modò de

rursum : Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium ?

6. Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes Angeli Dei.

7. Et ad Angelos quidem

incarnatione, et in resurrectione sua : *Filius meus es tu, ego hodie genui te ?* et rursus in alio loco : *Ego ero illi Pater, et ille mihi Filius erit ?*

Et in Psalm. 96. ubi describitur Christi majestas venientis ad judicium, qui secundus erit ejus in mundum adventus : sic Deus loquitur : *Et adorent eum omnes Angeli*, utpote Deum et Dominum.

Cæterum, ubi de Angelis Scriptura lo-

una, modò de altera ; imò et ab ipso divo Paulo, qui hæc eadem verba applicat Christo resurgenti. Act. 13, n. 33.

Potest ergo dici, vel quòd dicta et repetita fuerint hæc verba ; vel quòd intelligantur de quacunque Christi Dei hominis generatione æternà et temporali.

Et rursum in alio loco : 2. Reg. 7. 14. Ego ero...

Hæc quidem verba in sensu litterali sunt de Salomone ; sed in sensu mystico, sunt de Christo, cujus figura erat Salomon, in hoc scilicet, quòd sapientia excelluit, in pace regnavit, gentibus multis imperavit, templum Deo ædificavit.

Et hoc notum erat Hebræis, qui sensus hos mysticos intelligebant et recipiebant.

Hinc D. Paulus Hebræis loquens, ex mystico sensu eis noto argumentatur.

6. *Et cùm iterum introducit.* Gr. cùm autem iterum introducit, etc.

Unde patet quòd iterum jungi debeat cum verbo *introducitur*, et non separandum, quasi diceret : *Et iterum*, seu rursus in alio loco, *cùm introducitur*.

Ex nomine Filii Dei, probavit Christi super Angelos excellentiam.

Idem nunc probat ex honore quem Deus Christo judici reddi vult ab omnibus Angelis.

Cum iterum... Id est, in secundo ejus adventu, etc.

Seu in fine seculorum, cùm Christus, naturalis Dei Filius, et ideo primogenitus et ante omnes filios adoptivos ; cùm, inquam, redibit orbem terræ judicaturus.

Dicit, supple Scriptura, Psalm. 96, *et adorent eum, etc.*, seu adorare eum, omnes Angeli ejus.

Tunc ergo Dei jussu, publicè et toto orbe spectante, Christum adorabunt omnes Angeli ; boni quidem gaudentes ac venerabundi, mali verò dolentes et inviti.

Omnium ergo Angelorum Deus ac Dominus est.

Nota quòd Angeli sancti Christum nascentem et resurgentem adorarunt : at in extremo judicio et boni et mali eum publicè adorabunt ut Dominum et regem hominum et Angelorum.

Hinc discet quàm pia et sancta sit illa praxis quâ in choro genuflectimus et Christum adoramus, cùm cantatur : *Judex crederis esse venturus ; te ergo quæsumus, etc.*

Hujus tunc veritatis recordare, et Dei jussu præveniens, Christum judicem adora gaudens et venerandus, ne dolens et invitus adores aliquando.

7. *Et ad Angelos quidem dicit....*

Eandem Christi super Angelos excellentiam probat ex officio.

quitur, eorumque dignitatem exprimit, quid dicit? Eos qui naturā suā sunt spiritus, Deus facit suos nuntios et ministros ferventissimos, id est, agilissimos; sunt divinæ voluntatis executores.

Longè autem magnificentius de Filio Scriptura loquitur: Thronus tuus, ô Christe Deus! stabit in æternum; sceptrum æquitatis est sceptrum regni tui.

Quia dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea te, ô Christe Deus! Deus tuus unxit oleo exultationis supra omnes regni tui consortes et coheredes.

Et in alio Psalm. 101, ut illius nobis potentiam indicet, dicit: Et tu, Domine, initio terræ fundamenta jecisti, et potentie tuæ opera sunt cæli.

dicit: Qui facit Angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis.

8. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui.

9. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

10. Et: Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli.

Ad angelos, id est, de Angelis dicit Scriptura, Psal. 103.

Qui facit Angelos suos spiritus, id est, eos quorum natura spiritualis est et ignea, id est, admodum activa; *facit nuntios et ministros suos*.

Spiritus, nomen est naturæ; *Angelus*, nomen est officii.

Sunt ergo semper spiritus; sunt autem Angeli cùm mittuntur et nuntiant.

Illorum ergo officium ministeriale est. Deus illis utitur pro nuntiis, cursoribus et ministris suis.

Longè aliud est officium Christi.

8. *Ad Filium autem, thronus tuus, Deus...* id est, de Filio dicit Scriptura. Psal. 44, qui totus est de Messia, etque Epithalamium, quo celebrantur nuptiæ ejus cum Ecclesia, undique ex gentibus congreganda.

O Deus, seu *Christe*, qui Deus es et Filius Dei! *thronus regni tui* permanebit in æternum, *virga regni tui*, est *virga æquitatis*; sic ordinanda sunt hæc verba, significantque, justissimè regnum tuum gubernas.

Officium ergo Christi regium, et confirmat n. 9, explicans hæc verba, *virga regni tui*.

9. *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem...* id est, quia justitiam summo opere dilexisti, et iniquitatem sic odisti, ut illam sanguine tuo deleveris,

Propterea. Gr. propter hoc, ô Christe Deus! Deus tuus unxit te oleo lætitiæ, id est, glorificavit, lætificavit et exaltavit super omnes regni tui participes, scilicet ad dexteram suam.

D. Thomas post S. Augustinum explicat *propterea* quasi sit causalis, id est, ad hoc ut diligeres justitiam, etc., unxit te Deus, etc.

10. *Et tu in principio, Domine, terram fundasti.*

Eandem Christi præcellentiam probat ex ejus potentia, confirmatque quod dixit n. 3. *Per quem fecit et secula.*

Et tu, ô Christe, Fili Dei, creator mundi, ab initio terræ fundamenta jecisti, eamque nutu tuo firmam et stabilem fecisti.

Et opera manuum... id est, potentie tuæ sunt cæli: cælum ergo et terram creasti.

11. *Ipsi peribunt, tu autem permanebis;*

et omnes ut vestimentum veterascent.

12. *Et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.*

13. *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?*

14. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis?*

Ipsi cœli quantumcunque durabiles, tandem peribunt: tu autem, Christe Deus, immutabilis permanes;

Omnes cœli suo motu continuo quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit.

Et velut amictum circumvolves eos, et subito mutabuntur; tu autem idem et immutabilis es, nōpote æternus.

Ubi quæso te, tale quid de Angelis legimus?

Ad quem etiam eorum dictum est quod in Psalmo 109, Pater Æternus Filio suo dicit: Sede ad dexteram meam, mecumque regna, donec omnes inimicos tuos ita tibi subjecero, ut sint quasi pedum tuorum scabellum.

Tantum abest ut Angeli Deo assideant, quinimò omnes, quantumvis magni, ministerio sunt destinati, illosque reverà mittit in terras, ad curandam hominum salutem, maximè verò eorum qui futuri sunt hæredes salutis, æternæque gloriæ.

11. *Ipsi peribunt, tu autem permanebis.* Gr. *permanes*, id est, cœli quantumcunque durabiles, tandem *peribunt*, id est, in fine mundi mutatur saltem quantum ad qualitates.

Tu autem, ô Christe Deus! Immutabilis es.

Et omnes ut vestimentum... id est, omnes cœli suo motu continuo, quasi consenescent, sicut vestis usu quotidiano veterascit, ita ut in fine mundi sint renovandi.

12. *Et velut amictum mutabis.* Gr. *complicabis*.

Tu autem idem ipse es, id est, immutabilis, æternus.

Hæc omnia summam Christi Dei potentiam innuunt.

Cælum et terram creavit.

Cœlos ut linteum, seu pallium compliceabit, id est, tam faciliè transformabit, seu renovabit, ac homo linteum complicit, pallium deponit ac mutat.

Nihil autem tale legitur de Angelorum potentia.

13. *Ad quem autem Angelorum dixit?*...

Ex throno denique probat Christi super Angelos præcellentiam; qui enim Deo proximus assidet, super omnes est.

Ad quem Angelorum dixit Pater æternus: Sede à dextris meis?.... Vide paraphrasim.

14. *Nonne sunt omnes administratorii...*

Quasi diceret: Tantum abest ut Angeli assideant Deo, quinimò omnes illi, licet nobilissimæ substantiæ sunt ministri Dei, quos sæpe mittit in terras ad hominum salutem curandam, maximè verò eorum qui vitam æternam hæreditaturi sunt.

Hinc communiter colligunt doctores Angelos omnes aliquando mitti.

De quo tamen dubitant D. Dionysius et D. Gregorius.

Et cujus contrarium asserit D. Thomas qui vult solos quinque inferiores

choros mitti, reliquos quatuor Deo semper assistere. Idem asserit D. Anselmus hic.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Hic et nos, Christiani gentiles, juxta divi Pauli mentem, agnoscamus quàm sit nobis gloriosum et quàm utile talem ac tantum habere prophetam, patrem, ducem, legislatorem, pontificem, uno verbo, Salvatorem.

Jesus Christus salvator noster Dei Filius est, hæres Dei, creator mundi, nutuque suo rector.

Hic Dei Filius, cùm sit ab æterno splendor Patris, illiusque imago substantialis, viva, adæquata, per omnia Patri similis, et in omnibus æqualis, In medio temporum factus est pro nobis homo, nobis per omnia similis; Fecit, docuit, passus est.

Tandem, ut summus Pontifex, per semetipsum hostiam Deo dignam, in ara crucis oblatam, totius mundi peccata deletit.

Quâ exultatione peractâ, gloriosus resurrexit, in cœlum ascendit, ubi sedet ad dexteram Dei sua vulnera pro nobis ostendens Patri; et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram indesinenter agens.

Hanc de tuo Salvatore ideam, ô anima christiana! insculpe menti tuæ cordique tuo nunquam delendam.

PRIMO. — Ut scias, et nunquam obliviscaris quanti te fecit Deus, quantumque dilexit, hunc suum Filium unigenitum tibi dando doctorem, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, uno verbo, Jesum;

Hincque scias et nunquam obliviscaris, ingrata, quantum debeas Deum tam beneficium redamare.

In Filio suo unigenito quid tibi non dedit? quid ergo ob tale donum non debes?

SECUNDO. — Ut scias, et nunquam, in quocunque statu, obliviscaris quanti debeas facere talem ac tantum Salvatorem, prophetarum Prophetam, patriarcharum Patriarcham, legislatorum Legislatorem, pontificum Pontificem, hominum et Angelorum Dominum et Regem;

Quantum debeas in eum credere, veritas ipsa est, et veritatis plenitudo;

Quantum debeas in eum sperare, omnipotens est, ipse mundi creator, ipse mundi solo nutu rector, ipse Dei bonorum possessor est et largitor;

Quantâ fiducia debeas ad eum recurrere: *sedet ad dexteram Majestatis, interpellans pro nobis*, ostendens sua vulnera.

Quid per talem mediatorem non obtineas?

PRAXIS CHRISTIANA. — Praxis ergo tua continua, quantum fieri potest, sit Christum Filium Dei, splendorem Patris, hæredem Dei, dominum omnium, hominum et Angelorum regem, sedentem ad dexteram Dei adorare;

Ad illum, ut doctorem et prophetam tuum, patrem, ducem, legislatorem, summum pontificem, et suo proprio sanguine salvatorem, cum fiducia in quacunque necessitate recurrere;

Ipsi pro nobis interpellanti, fide, charitate uniri, et in ipso, cum ipso et per ipsum gratiam et misericordiam à Deo patre implorare.

Christi vulneribus unire contritus, et per ea, quasi ora, supplex et fide plenus obsecra, ut n. 3, in fine.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ex Christi Domini, Filii Dei, præcellentia, in primo capite exposita, infert eò venerabiliorem esse christianam legem.

Quatuor itaque primis versibus Hebræos sui admonet officii; attentè Christum audiant, eique studiosè obedian, ne graviter à Deo puniti pereant :

Si enim lex Mosaica, per Angelos ordinata ei subministrata, tantum robur habuit, ut illius prævaricatores Deus debitâ punierit pœnâ;

Quis justissimam punitionem evadat, qui neglexerit legem à Filio Dei, ipsâ veritate, latam;

Ab Apostolis, ipsius veritatfs auditoribus auritis, prædicatam;

Ab ipso Deo, veritatis fonte, per infinita prodigia confirmatam;

Denique à Spiritu sancto, per copiosam charismatum suorum effusionem roboratam?

ÿ. 5. Hanc illationem ita confirmat, ut et Christi super Angelos præcellentiam urgeat.

Christo, non Angelis Deus subjecit mundum futurum, de quo agimus, teste David Psal. 8, dicente : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, etc.*, ergo Christo, ut Domino et Judici parendum.

Nec refert quod nondum perfectè completa sit hæc prophetia, sed tantum ex parte :

In eo enim quod jam completum est, cætera omnia complenda videmus, ÿ. 9.

Quia autem Christi passio et mors Judæis erat scandalum, et aliunde Christum Angelis inferiorem esse quasi probabat;

In reliquo capite Paulus ostendit hanc Christi Domini pro mundi salute passionem et mortem, fuisse divinæ sapientiæ convenientissimam.

Harum convenientiarum aliæ sunt ex parte Dei, aliæ ex parte Christi, aliæ ex parte nostra.

Quasi fusiùs vide in corollario pietatis.

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Quia ergo talis ac tantus est Jesus Christus, Filius Dei, æqualis Patri, ei que assidens in regno;

Nostrum est eo studiosius illi attendere quæ accepimus, ejusque doctrinam diligentius observare;

Ne, si negligentes fuerimus, misero percamus exitio.

Etenim, si lex Mosalica, per Angelos ordinata ac subministrata, tantum robur et pondus habuit, ut Deus prævaricantes, velut inobedientes, meritò punierit pœnâ;

Quomodo nos christiani debitas evade-

1. PROPTEREA

abundantiùs oportet observare nos ea quæ audivimus,

ne fortè pereffluamus.

2. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem;

3. Quomodo nos effugie-

CAP. II. 1. Propterea... Id est, quia Christus talis est ac tantus, omnium scilicet hominum eminentissimis longè eminentior, omniumque Angelorum præstantissimis longè præstantior, ut in primo capite dictum est;

Abundantiùs oportet observare nos, id est, eo studiosius debemus ejus doctrinam attendere, retinere et observare.

Quæ audivimus, id est, quam ab ipso Christo et ejus Apostolis audivimus.

Ne fortè pereffluamus. Syr. ne cadamus. Arab. decidamus;

Id est, ne funditùs pereamus.

Metaphora sumpta à vasis rimosis, à quibus sic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat.

Itaque sensus est: Ne, adinstar vasis undique rimas habentis doctrinam Evangelii sinamus effluere, sicque pereamus adinstar aquæ, quam, ubi effluxit in terram, colligere impossibile est.

2. Si enim qui per Angelos dictus est sermo...

Id est, si lex Mosalica, quæ non per Filium Dei, sed per Angelum, Dei nomine loquentem, data est.

Per Angelos: unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua et fulgora excitabant.

Factus est firmus, id est, auctoritatem, pondus et firmitatem habuit, utpote quæ minas habuit non irritas.

Firmus, id est, ratus, stabilis in promissis et in minis suis, ait D. Anselmus.

Et omnis prævaricatio..... Deo, omnes legis transgressores graviter et pœna suis sceleribus condigna puniente.

Mercēs, hic pro pœna condigna et æquali peccato.

3. Quomodo nos effugiemus, id est, quomodo nos christiani pœnas evademus?

mus? si tantam neglexerimus salutem?

quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est,

4. Contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus,

et Spiritûs sancti distributionibus, secundum suam voluntatem.

mus pœnas, si legem adeò salutarem neglexerimus?

Quæ ipsius Christi Domini ore primò promulgata fuit;

Deinde per Apostolos, ejus auditores auctores et testes oculatos, apud nos Hebræos confirmata est.

Et ne horum prædicatio parùm haberet ponderis, Dens ipse veritatis fons, illorum prædicationi testimonium perhibuit per varia miraculorum signa et prodigia, et suæ solius omnipotentis opera;

Et per copiosam sancti Spiritûs charismatum, pro suo beneplacito, effusionem.

Si tantam neglexerimus salutem, id est, si neglexerimus Christi doctrinam, seu Evangelium quod obedientibus salutem promittit æternam.

Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum: id est, quod Evangelium (seu quæ salutis æternæ doctrina) per Dominum Jesum, Filium Dei, primò prædicatum est.

Ab eis qui audierunt... deinde ab Apostolis, illius auditoribus et discipulis confirmatum est. *In nos*, id est, usque ad nos, seu nostra tempora, alunt multi.

Sed puto naturalius, in nos, id est, apud nos Hebræos.

Paulus hebræus Hebræis scribens, more suo sese inter illos interserit, modestæ causâ, ubi exhortatur.

4. *Contestante Deo signis et portentis*,..... id est, veritati evangelicæ ab Apostolis et Christi discipulis prædicatæ, Deo testimonium perhibente.

Signis,.... id est, per miracula, quæ dicuntur *signa*, quia veritatis indicia; *portenta*, quia contra usum et ordinem naturæ; *virtutes*, quia divinæ potentis opera.

Et Spiritûs sancti distributionibus,.... id est, et per dona Spiritûs sancti, v. g., donum linguarum, prophetiæ, sanationum, etc.

Secundum suam voluntatem, quæ Spiritus sanctus distribuit unicuique pro beneplacito suo.

Seu quæ, quantum et quibus vult.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Ex n. 3. Inferunt Calvinus et alii D. Paulum non esse hujus epistolæ auctorem:

Quia sibi ipsi contradiceret dicenti ad Galat. 1. n. 12. se ab homine non edoctum.

Sed nulla est contradictio in verbis Apostoli benè intellectis, juxta explicationem hic datam et fusiùs explicatam in præfatione: quam vide, *quarta petitio*, etc.

Ex n. 3 et 4. Evangelium à Christo, Dei Filio promulgatum est.

Ab Apostolis, ipsius auditoribus ac discipulis ubique publicatum.

A Deo per miracula infinita, et per Spiritûs sancti communicationem confirmatum fuit.

Quis prudenter dubitet de mysteriis, ab ipsa veritate, Christo prolatis?

Ab Apostolis, veritatis auditoribus et discipulis ubique prædicatis?

A Deo veritatis fonte confirmatis?

Et ne, quia Angeli fuerunt legis Mosai-
cæ administratores, suntque hujus præ-
sentis mundi quodam modo gubernatores;
ne, inquam, propterea putetis quod sint
et mundi futuri rectores: hunc enim mun-
dum futurum, de quo loquimur, Deus,
non Angelis, sed Christo, patri futuri se-
culi et bonorum futurorum pontifici, sub-
jecit.

Hujus veritatis testem advoco David in
Psalm. 8. dicentem: *Quid est homo, quod*

5. Non enim Angelis subje-
cit Deus orbem terræ futu-
rum, de quo loquimur.

6. Testatus est autem in
quodam loco quis, dicens:

Credo, Domine, ac toto corde, Evangelio tuo; illudque, ut vitæ meæ
regulam, amplector.

Lucerna erit pedibus meis, et lumen semitis meis.

5. Non enim Angelis subjecit...

OBSERVATIO LITTERALIS.— In quatuor primis hujus capituli versiculis con-
junctur illatio ex dictis in primo capite deducta, et quidem convenientis-
sima ad Hebræos vacillantes, stabilizandos in fide.

Hæc autem illatione peractâ, redit Apostolus ad Christi Angelos præcel-
lentiam.

Et non sine causa hæc Christi super Angelos præcellentiæ instat, sed ut
apud Hebræos funditus evertat errorem Simonianorum, Angelos Christo,
præferentium.

Adverte autem quod hanc Christi præcellentiam hæc ita confirmat Aposto-
lus, ut et simul confirmet illationem ex eâ deductam, scilicet Christo, ut-
pote Angelis majori et excellentiori parendum esse.

Sicque bene coheret textus, qui quibusdam videtur obscurus et intercisus.

Si enim qui per Angelos.... n. 2.

Quomodo nos effugiemus. n. 3.

Non enim Angelis Deus subjecit mundum futurum,

Sed uni Christo, qui propterea dictus est à prophetis pater futuri seculi.

Orbem terræ futurum. Gr. habitatum futuram. Syrus: mundum futu-
rum:

Cælum novum, terram novam, terram viventium futurorum.

Seu mundum post resurrectionem futurum.

Et ideo præsentem etiam Ecclesiam, quæ eadem est cum triumphante

De quo loquimur cap. 1, n. 6 et 12, ubi de judicio; et fusiùs intendit
loqui in hac epistola, ubi de Pontifice futurorum bonorum.

Tacitè fatetur quod Angeli quidem fuerint non tantum legis Mosaicæ
administratores, sed et siut hujus orbis quodammodo gubernatores; ut ex
Danielis 10, n. 13 et 20, colligi potest.

Sed formaliter negat quod Angeli siut novæ legis administratores mun-
dique novi principes aut rectores: sunt enim tantum *administratorii spi-
ritus*, et quasi servi, ut cap. 1, n. 14.

Tacitè autem subintelligit quod Deus hunc futurum, seu novum mundum
subjecit Christo; ideoque solus Christus sit rex et dominus, et consequenter
ei parendum.

6. Testatus est autem.

Hanc tacitam assumptionem de Christi dominio probat ex Psalm. 8.

Circa quam probationem duo notanda sunt:

Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?

7. Minuisti eum paulominus ab Angelis; gloriâ et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum.

memor es ejus, aut filius hominis, quoniam per incarnationem visitas eum?

Brevi temporis spatio in sua passione, Angelis minorem exhibuisti: at post suam passionem constituisti eum Principem et Dominum super omnia omnipotentiae tuae opera, corporalia et spiritualia.

Primò, quod nec auctorem nominet, nec locum Scripturæ citet; quia Hebræis loquitur in Scriptura doctis, et illam ferè totam memoriter scientibus.

Secundò, quod cum Hebræis ex sensu mystico argumentaretur, utpote eis noto et apud eos recepto.

Hæc enim Psalmistæ verba ad litteram sunt de Adamo et semine ejus.

In sensu autem mystico sunt de Messia, filio hominis et cujus figura erat Adamus.

Judæis autem notum erat quod Adam et seminis ejus dominium in hunc inferiorem mundum, erat figura domini supremi quod Messias, Christus Dominus, habet in cælis et post generale judicium habiturus est in totum orbem.

Testatus est autem quis, scilicet David, in quodam loco, Psal. 8. dicens Quid est homo? luteus et vilis ratione corporis.

Aut filius hominis, Christus ipse quoad humanitatem;

Quoniam visitas eum, per incarnationem?

Incarnatio est Dei visitatio: hominem perditum quærit et visitat Verbum incarnatum: *Visitavit nos Oriens ex alto.*

Visitat omnes quidem homines; at visitat specialiter humanitatem, cui hypostaticè Dei Verbum unitur.

Humanitas ergo Christi dicere potuit: *Quid est homo aut filius hominis...* in comparatione Dei, ut uniatur Deo?

Quantò justius dicit illud peccator Deo unitus per communionem; et ab eo visitatus, quando sanctissima Eucharistia defertur ægroto?

Sed hic puto non omittendum Theodoretum in hæc verba commentarium: *Domine, quid est homo?*

Hoc de communi natura dictum est; at convenit primitiis ex nobis, Christo nempe, qui ea quæ sunt totius naturæ sibi attribuit, et os naturæ factus, *dicit, Domine, quid est homo?*

Sic ex eodem Theodoro, Christus, ut os naturæ dicit: *Longè à salute mea verba delictorum meorum, Psal. 21.*

7. *Minuisti eum paulominus.* Gr. *Ἀρᾶναι*, breve quid, aut parvum quid.

Parvitas autem illa potest intelligi, vel de dignitate, vel de duratione, seu tempore.

Si Psalmus intelligatur litteraliter de homine, quatenus intellectu et libertate præditus est, par quidem est Angelis; at corporis conditione illis est inferior.

Si mysticè de Christo intelligatur, ut reverà hic à D. Paulo intelligitur, significat brevi temporis spatio in passione sua, in qua et ipsis hominibus inferior quodam modo fuit: *Ego autem vermis et non homo, opprobrius hominum et abjectio plebis. Psal. 21.*

Gloriâ et honore coronasti eum; post passionem, *et constituisti eum principem et dominum super opera...* Id est, super omnes creaturas, corporales et spirituales, præsentis et futuras.

Omnes omnino creaturas, et consequenter ipsos etiam Angelos, ô Pater æterne! Christo filio tuo subiecisti:

Generalis enim est Psalmistæ locutio: *Omnia*, sine exceptione, *subiecisti*. Christo itaque, omnium rerum domino, nobis parendum.

Equidem nondum videmus omnia ei subiecta; multos, è contra, videmus impios et infideles Christo rebellare; fateor itaque quòd hæc prophetiæ pars nondum sit perfectè completà;

At alteram partem jam completam videmus (nimirum glorià et honore coronasti eum) Christus enim Jesus, qui brevi temporis intervallo minor Angelis habitus est;

8. Omnia subiecisti sub pedibus ejus.

In eo enim quòd omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.

Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.

9. Eum autem qui modico quàm Angelis minoratus est,

8. *Omnia subiecisti sub pedibus ejus: in eo enim...* Syr. nihil omisit quod non sit subiectum, id est, omnem prorsus creaturam et consequenter Angelum.

Sicut ab opere Domini nihil excipitur, sic à potestate et dominio Christi nihil eximitur. Christus ergo omnium omnino creaturarum Dominus.

Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. His verbis Apostolus occurrit objectioni quæ fieri potest dicendo, quòd manifestum sit non omnia subijci Imperio Christi.

Fateatur nondum advenisse tempus quo prophetia hæc perfectè impleatur; sed certissimè adventurum.

Equidem quoad auctoritatem et potestatem, *Christo subiecta sunt omnia: data est mihi omnis potestas in celo et in terra.* Matth. 28. 19.

Quoad executionem verò subijcientur realiter omnia post generale iudicium. Interim,

9. *Eum autem qui modico...* Gr. breve quid præ Angelis minoratum, etc.

Id est, interim videmus, seu certè cognoscimus eum qui ad breve tempus fuit minor Angelis, Dominum scilicet Jesum, propter passionem, seu tormentum mortis, quam pertulit; *glorià et honore coronatum.*

Quasi diceret: Etsi nondum completa sit perfectè prophetia, ex parte tamen completam videmus. Jam enim toto orbe celebris est Christus, jam in ejus nomine *omne genu flectitur* in cælis, in terris et in inferis. Jam videmus eum ubique à fidelibus adorari, et cùm hæc adimpleta videmus, cætera adimplenda non dubitamus; vide paraphrasim.

Ut gratia Dei pro omnibus...

Est explicatio ejus quod præcedit, *propter passionem.*

Seu est ratio et cur passus sit et cur post passionem evectus sit ad gloriam; quasi diceret:

Ex singulari et gratuita Dei in nos bonitate, et ut suum in nos amorem exhiberet, pro omnibus passus et mortuus est; et quia ex charitate passus est, jure merito glorificatus est.

Syr. nam Deus ipse per gratiam suam pro omnibus gustavit mortem.

Theodoretus et alii, loco *χαριτι θεου*, gratià Dei, legerunt *χρησι θεου*, absque Deo, pro omnibus gustaret mortem; quia, inquit, sola natura divina remedio non indigebat.

videmus Jesum propter passionem mortis gloriâ et honore coronatum,

ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat,

Nunc doloriferæ mortis suæ merito gloriâ et honore coronatus est; victor mortis surrexit immortalis; gloriosus et triumphans in cælum ascendit, sedet ad dexteram Majestatis; ut Deus ubique adoratur: ex hac autem parte completa certò cognoscimus et complendam aliam.

Dixi propter passionem mortis: sicut enim ex singulari et gratuita Dei in nos benignitate, pro nobis passus et mortuus est; sic et jure merito, quia ex charitate pro nobis passus est, glorificatur ab omnibus ubique.

Cæterùm, ne vos scandalizet mors et passio Christi Filii Dei: hic enim nos salvandi modus fuit divinæ sapientiæ convenientissimus: decebat enim eum qui rerum

Triplex in his versibus indicatur Christi Domini status: primus humilationis quando passus est; secundus gloriæ, quam per resurrectionem et ascensionem adeptus est; tertius gloriæ, quam post resurrectionem generalem, judiciumque universale, per totam æternitatem obtinebit.

In primo statu, non tantum Angelis minor factus, sed et omnium hominum quasi opprobrium, abjectio plebis; quasi ad nihilum redactus fuit propter nos; seu propter nimiam charitatem suam erga nos.

In secundo statu, intravit quidem in gloriam suam; *Omnis ei data est potestas in cælo et in terra*; at hæc gloria plena, perfecta, totalis et adæquata in tertio statu; omnia tunc perfectè et universaliter erunt ei subjecta in cælo et in terra.

Domine Jesu, universorum rex et domine! etiam nunc tibi perfectè subijciar; nihil sit in me tibi contrarium; intellectum, voluntatem, corpus, me totum tibi submitto; fiat ergo tua in me voluntas: *Servus tuus sum ego*.

Solum peccatum minuit Christi dominium in nos: quandiu regnabit peccatum in mortali corpore nostro, Christus non regnabit in nobis.

Illud itaque destruamus, ut Christus solus in nobis vivat, regnet, imperet, triumphet.

Ora sæpe, etiam rebellem tuam compelle voluntatem.

10. Decebat enim eum propter quem...

Ne ex passione et morte Christi scandalizentur Hebræi, aut saltem hinc minoris illum faciant, et Angelis impassibilibus et immortalibus postponant, Apostolus multas affert Christi passionis et mortis convenientias.

Primam in n. 9: dixit quòd ex singulari et eximia Dei in nos bonitate id factum est, ut pro nobis, et loco nostri Christus pateretur et moreretur.

Nunc verò docet quantum hic nos salvandi modus fuerit Deo deccns, Christo gloriosus et nobis utilis. Vide corollarium in fine capitis.

Decebat enim eum propter quem... id est, qui rerum omnium finis est et principium, Deum scilicet.

Seu conveniens erat Dei sapientiæ.

Qui multos filios in gloriam adduxerat, id est, qui per Christum, multos filios adoptivos ad gloriam, ab æterno decreverat adducere.

omnium principium est et finis. Alpha et Omega, cum ab æterno decrevisset, per Filium suum naturalem, multos filios adoptivos ad gloriam adducere; Deum, Inquam, decebat ad hujus sui decreti effectum, ut hunc Filium suum primogenitum et naturalem, salutis aliorum auctorem, omniumque salvandorum caput et antesignanum, per passionem et mortem gloriâ et honore consummaret.

Decet enim pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse naturæ: decebat ergo ut Filius Dei, qui dignatus est noster esse Pontifex, ejusdem nobiscum esset naturæ passibilis, mortalis, et miseris obnoxia.

auctorem salutis eorum per passionem consummare.

11. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes.

Auctorem salutis eorum. Syr. ipsum principem salutis eorum; Arab. caput salutis eorum.

Id est, Jesum Christum, primam causam meritoriam salutis hominum, caput, principem, antesignanum, salvandorum.

Per passionem consummare. Syr. perfectum reddere.

Ad supremam beatitudinem, quæ summa est hominis perfectio, per passionem adducere.

Sed, *per passionem consummare* gloriâ et honore: hæc enim consummatio est coronatio de qua, n. 9.

Sensus ergo est: quia Deus ab æterno decreverat per Filium suum naturalem multos filios adoptivos ad gloriam adducere, conveniens fuit ut hunc Filium primogenitum, aliorum salutis auctorem, per passionem gloriâ et honore consummaret.

Convenientias tanget in sequentibus: quarum aliæ sunt ex parte Dei, cui fuit in omni rigore justitiæ satisfactum per passionem Filii sui, et qui ejusdem Filii sacrificio dignè fuit glorificatus.

Aliæ ex parte Christi, qui ut sacerdos fidelis, Deum, quantum potuit, honoravit.

Aliæ ex parte nostra, ut esset nobis magis misericors et propensior ad opitulandum miseris.

Videbuntur suis locis et in corollario fusiùs.

11. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur.

Qui sanctificat, id est, Christus pontifex noster, et qui ab eo sanctificantur, scilicet homines;

Ex uno omnes, id est, ab uno parente Adamo ducunt originem, et ideo sunt ejusdem naturæ.

Alii dicunt, ab uno Patre Deo, qui Christi Pater est naturalis, noster verò adoptivus.

Sed primus sensus videtur germanior.

Probat enim Apostolus decuisse Christum pati, et per passionem consummari, quasi diceret:

Decet pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse naturæ.

Ergo decuit ut Christus, qui pontifex ac mediator noster est, ejusdem cæset nobiscum naturæ passibilis, mortalis et miseræ.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens :

12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te.

13. Et iterum : Ego ero fidens in eum.

Et iterum : Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus.

14. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem;

ut per mortem destrueret

Reverà talis fuit : hinc Dei Filius non erubescit homines vocare fratres suos, dicens ore Davidis Ps. 21.

Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te.

Et rursus in alio loco Isal. 8. Ego, ut homo, in adversis fiduciam meam ponam in eo.

Et rursus apud eundem prophetam, discipulos vocat filios suos. Ego, inquit, et filii mei, quos Deus dedit mihi.

Quandoquidem igitur hi fratres et filii constant naturā fragili, corpus habentes carneum et sanguineum, et ideo passibile;

Voluit et ipse, eorum pater, frater et pontifex, naturam assumere fragilem et passibilem,

Ut per passionem et mortem destrueret

Propter quam causam...

Quòd autem Christus reverà fuerit ejusdem nobiscum naturæ, probat ex eo quòd non erubuit ille talis ac tantus, ut cap. 1. dictum, nos fratres suos vocare, dicens ore Davidis. Psal. 21 :

12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.

Quòd hic psalmus ad Messiam pertineat, indicavit ipse Christus in cruce magnā voce pronuntians illius initium. *Deus meus, Deus meus, etc.*

13. Et iterum... Isal. 8. 17. Ego Christus, ut homo, in adversis ero fidens in eum, juxta septuaginta, et præstolabor eum, ait Hieronymus, id est, ejus auxilium in quo consequenter confido.

Quā voce significat se hominem et fratrem nostrum, et miseris obnoxium.

Et iterum... Isal. 8. 18. Ego et mei spirituales filii quos mihi dedit Pater ut eos regenerarem; mihi, scilicet ut homini, non ut Deo, quia ut sic, mei crant.

Hic textus est conformis Joan. 17, n. 6 : *Tui erant, et tu eos mihi dedisti.*

Hæc ergo verba dixit Isalas, ut Christi figura et præcursor.

14. Quia ergo pueri communicaverunt carni... Id est, quia homines quos Christus fratres et filios suos vocat *communicaverunt*. Syr. participes fuerunt, id est, constant naturā fragili, passibili et mortali, utpote qui corpus habent carneum et sanguineum, et ideo infinitis obnoxium incommodis.

Caro et sanguis hic non significant vitiosos affectus, ut alibi sæpe; sed corporis materiam et infirmitates inde sequentes, seu omnia corporis mortalis incommoda.

Et ipse, id est, Christus eorum pater, frater et sanctificator.

Similiter. Syr. eodem modo, id est, verè et realiter.

Participavit iisdem, id est, carni et sanguini, ut suprā intellectis; seu voluit iisdem vitæ mortalis et passibilis participare incommodis.

Ut per mortem... Id est, ut per meritum passionis et mortis suæ destrueret. Gr. deleret. Syr. aboleret diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.

Diabolus, peccatum suadendo, homines reddebat morti obnoxios, et illos

diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.

Et ex servis liberos redderet eos quos timor mortis quasi tyrannus, sub sua ditione, per totam vitam detinebat, velut mancipia.

Nequaquam enim Angelorum naturam impassibilem et immortalem sibi copulavit Filius Dei;

Sed humanam suscepit ex semine Abrahamæ, judæus ex Judæis natus.

eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus :

15. Et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

16. Nusquam enim Angelos apprehendit,

sed semen Abrahamæ apprehendit.

per peccatum in mortem trahebat æternam : quisquis enim peccato est obnoxius, et morti obnoxius est.

Erat ergo quodam modo princeps mortis et corporis et animæ, seu temporalis et æternæ.

Hunc autem mortis principem, Christus vita et fons vitæ, per mortem ipsam, destruxit, enervavit.

15. Et liberaret eos.... Id est, ex servis liberos faceret eos quos timor mortis, quasi tyrannus, sub sua ditione, quasi mancipia, per totam vitam detinebat.

Ante Christum, timor mortis, quasi tyrannus, homines, quasi servos, continuis cruciabat angustis.

Si, ut Epicurei, credebant mortem omnium rerum finem, illis mors erat terribilium terribilissimum.

Ad solum nomen mortis expallescebant et vehementer commoveri solebant Epicurei, Plutarcho teste.

Si autem animam credebant immortalem, et illis, quia plerumque impii, impuri, vitis dediti, mors erat terribilissimo terribilior.

Christus suos ab hoc liberat tyranno, quia eos et à vitis liberat, et æternæ vitæ certos facit.

Mors fidelis miseriarum est finis, æternæ felicitatis inchoatio.

Hinc cupio dissolvi... mihi vivere Christus est, et mori lucrum.

16. Nusquam enim Angelos apprehendit... ex Græco patet quòd utrumque, apprehendit, sit in præsentì ἐπιλαμβάνεται.

Verbum autem ἐπιλαμβάνεται, significat, manu injectâ apprehendere, retinere : hincque triplici modo explicatur hic locus.

Nequaquam Angelos à Deo aversos et fugientes apprehendit, seu injectâ manu retinet et revocat...

Nequaquam angelos injectâ manu in libertatem vindicat.

Nequaquam Angelicam naturam apprehendit, et sibi hypostaticè unit Filius Dei.

Et hic sensus communior est et menti Apostolicæ videtur conformior : hic enim explicat quod n. 14, dixit, communicavit carni et sanguini.

Quasi diceret : Noluit Angelorum impassibilium frater fieri, sed hominum fragillum, et mille miseris obnoxiorum.

Sed semen Abrahamæ... Id est, sed naturam humanam ex semine Abrahamæ suscepit : homo judæus, ex Judæis natus est.

Hæc voce Hebræis exhibet primò, quantum Deo debeant ob hanc sui generis prælationem. Secundò, quantum debeant Christum consanguineum suum diligere. Tertio, in Christo completam esse promissionem Abraham factam, Genes. 22 : In semine tuo benedicentur omnes gentes.

17. Unde debuit per omnia fratribus similari,

ut misericors fieret,

et fidelis pontifex ad Deum,

ut repropitiaret delicta populi.

18. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari.

Quia ergo nostram assumpsit naturam, ut noster esset pontifex, decuit ut in omnibus naturæ nostræ conditionibus similis nobis fratribus suis fieret;

Ut eo promptius miseris succurrat, ipse miseræ non ignarus;

Et veri pontificis officium eo fidelius pergeret apud Deum,

Explando peccata nostra, Deumque nobis propitium reddendo.

Reverà per hoc quod Christus passus est, et per passiones tentatus, promptus est ad succurrendum afflictis.

17. Unde, id est, quia nostram naturam humanam, non Angelicam, assumpsit, ut noster pontifex fieret.

Debuit, id est, decuit, ut n. 10; seu debuit ex decencia.

Per omnia, id est, in omnibus humanæ naturæ, ut natura est, conditionibus et infirmitatibus quæ naturam consequuntur.

Exceptis morbis, ignorantia, peccato et fomite peccati, quæ Christum non decent.

Similari, id est, similis fieri.

Ut misericors fieret, id est, eo promptius nobis miseris succurrat, miseriarumstrarum nostrarum non ignarus, sed eas per experientiam edoctus.

Et fidelis pontifex ad Deum. Gr. in iis quæ sunt ad Deum, id est, et eo perfectius veri et fidelis pontificis officium perageret apud Deum,

Eum per sui sacrificium, dignè et quantum fieri potest, glorificando,

Et ejus justitiæ, per idem sacrificium pro peccatis nostris, in omni rigore, satisfaciendo.

Ut repropitiaret delicta populi. Gr. ad explandum.

Explicat quid sit, *fidelis ad Deum*, id est, ut pro nostris peccatis satisfaciatur, et his in suo sanguine dilectis, Deum nobis reddat propitium.

In eo enim in quo passus est, id est, per hoc enim, quod Christus ipse, ut homo, passus est, et per afflictiones tentatus.

Potens est, id est, idoneus et propensus redditur ad miserendum iis, quorum patientia per afflictiones tentatur, illisque opitulandum.

Seu, ut ait Theophylactus, promptus est ad manum compassionis afflictis porrigendam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.—Ex quatuor primis versibus disce et insculpe menti tuæ, quàm enorme sit Christiani peccatum, et consequenter, quanto supplicio puniendum.

Eò enormius est, quod Christus, legislator noster, excelsior et sublimior est, Filius Dei, ipsa veritas;

Quò lex christiana sanctior et diviniore est in præceptis et promissis suis;

Quò pluribus miraculis à Deo, veritatis fonte, confirmata;

Quò majoribus charismatum effusionibus à Spiritu sancto roborata.

Hæc enim omnia augent Christiani, hanc legem violentiis, ingratitude, contemptum, malitiam, et ideo condemnationem.

Secundo. — Ex n. 9. discite quod Christi passio et mors pro peccatis nostris fuit quidem opus summæ Dei gratiæ et nimix charitatis in nos;

Sed ex sequentibus versibus discite quod fuerit tamen opus divinæ sapientiæ convenientissimum.

Multas hic tangit Apostolus convenientias, quas, ut clariùs explicem, ad tria capita reduco: ex parte Dei, ex parte Christi, ex parte nostri.

EX PARTE DEI. — Decuit Christum pati pro peccatis nostris.

Primò, ut suam nobis sanctitatem manifestaret, suumque consequenter implacabile odium erga peccatum, quod nec in Filio suo, innocentissimo quidem in se, sed peccatis mundi onerato, relinquit impunitum, imò quod punit severissimè: *Si hæc in viridi ligno, in sicco quid fiet?*

Secundò, ut suam in nos nimiam exhibeat charitatem, quæ proprio Filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum. Non pepercit Filio, ut parceret servo.

Tertiò, ut Deus, propter quem omnia et per quem omnia, n. 10, per Christum dignè, et quantum possibile est, glorificetur.

In cruce Deus Deo, æqualis æquali, infinitus infinito sacrificatus est.

Ecce sacrificium Deo dignum.

Ecce Deus dignè, infinitè, et quantum potest, glorificatus.

Omnes simul creaturæ, Deo comparatæ, nihil sunt:

Omnia itaque creaturarum quarumcunque sacrificia, in comparatione Dei, nihil sunt, nihil propriè conferunt gloriæ Dei.

At Christus est Deus, est æqualis Deo; hic autem Christus, Deus, Deo sacrificatur.

Ecce tantus honorans, quantus est Deus honoratus.

Ecce tanta victima, quantus Deus cui immolatur.

Decuit eum.... Christus igitur patiens, victima Deo decens, conveniens, digna Deo.

EX PARTE CHRISTI. — Decuit eum pati, ut esset pontifex fidelis ad Deum, n. 17.

Primò, fidelis pontificis est Deum, quantum potest, honorare, illius gloriam zelare zelo sincero, et, si fieri potest, infinito.

Decuit ergo Christum, sacerdotem fidelem, Dei gloriam infinito zelo zelantem, pati et sacrificari;

Ut suo zelo satisfaciens, Deum, quantum potest, honoraret, et ut sacerdos, et ut victima.

Ut sacerdos infinitus, et ut victima infinita;

Sacrificio igitur undequaque infinito, Deum infinitum, infinitè honoraret.

Secundò, fidelis pontificis est condolere populo, ejus apud Deum causam agere, pro peccatis ejus satisfacere, Deumque propitium reddere, n. 17.

Decuit ergo Christum pontificem nostrum pati et mori pro peccatis nostris;

Ut in omni rigore divinæ justitiæ satisfaceret;

Et ut purgatione peccatorum nostrorum in sanguine suo facta, Deum nobis redderet propitium.

Tertiò, ad gloriam Christi decuit ut pateretur et moreretur: sic enim suam clariùs manifestavit potentiam; dum per mortem destruit, frangit, enervat et, quasi fractis artubus, imponit rotæ, ipsum mortis principem, seu diabolum. n. 14.

EX PARTE NOSTRA. — Decuit pati Christum:

Primò, ut misericors fieret, id est, per miseriam addisceret misericor-

diam, eoque promptior fieret ad opitulandum, quò majores expertus est misérias.

Secundò, ut etiam eò propensior esset in nos, quò majori nos pretio redemit. O anima, tanti valet!

Hinc et nostræ redemptionis pretium fert in manibus, latere et pedibus impressum: *Hic plagatus sum in domo eorum qui me diligebant.* Zach. 13. 6.

Tertiò, ut nos liberaret à timore passionum et mortis, n. 15.

Ante Christum nihil erat passionibus et morte horrendius et terribilius.

Ex quo Christus, Filius Dei, passus et mortuus est, passio facta est pretiosa, mors amabilis.

Teste D. Andræa: *O bona crux, diu desiderata!... securus et gaudens venio ad te,*

Testibus tot sanctis et martyribus, qui passionem desiderarunt et mortem.

Christus patiens, omnes passiones nostras et mortem in sua persona sanctificavit, et quasi deificavit: desiderabile, amabile reddidit et pretiosum quod erat contemptibile, odibile et horrendum.

Nunc bonum et honorificum est cum Christo, viro dolorum, pati et mori.

Decuit ergo Christum pati et mori pro nobis, ut esset nobis in afflictionibus et morte exemplum patientiæ, solatium, fortitudo et vita nostra.

Quis adoptivus Dei filius non ferat libenti et forti animo quæ Christus, consubstantialis Dei Filius, ante nos et pro nobis in summo gradu pertulit?

Per patientiam ergo curramus... aspicientes in auctorem et consummatorem fidei, Jesum, cap. 12.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Ex Christi super Angelos præcellentia, in primo et secundo capite ostensâ, sequitur ejusdem supra Moysem præeminentia.

Quia tamen apud Hebræos, etiam conversos, ingens erat Moysis auctoritas, huncque legislatorem suum Angelis parem, aut fortasse superiorem arbitrabantur, ob mirabilia ab eo patrata et ob singularem illius cum Deo familiaritatem;

Hinc in hoc tertio capite divus Paulus primò Christum Moysi comparat, deindè longè præfert.

Primò, quia Moyses pars tantùm, licèt præcipua, domûs Dei; Christus verò domûs illius architectus;

Secundò, quia Christus non tantùm synagogæ auctor, sed et universi conditor;

Moyses ergo ipse Christi creatura, et ideo cum Christo comparatus, quasi nihil;

Tertiò, Moyses famulus Dei; Christus Filius Dei.

Quartò, Moyses famulus in domo aliena, seu Dei; Christus dominus in sua:

Hincque Apostolus, §. 7, juxta scopum suum, hortatur Hebræos in reliquo capite, ut in fide Christi constanter perseverent, ne incredulitatis eorum fiat ultor,

Exemplum refert antiquorum Israelitarum qui ob incredulitatem suam in deserto perierunt, à terra promissa exclusi, §. 8, 9, 10, 11.

Hocque exemplo deterret Hebræos ne, si patrum suorum incredulorum imitatores, deficiant à fide Christi, à cœlesti hæreditate excludantur, §. 12.

Hoc ne contingat illis, vult ut mutuis et quotidianis semetipsos exhortationibus animent ad perseverantiam, §. 13.

Attendant ad gratiam in Baptismo receptam, quæ à perseverantia pendet, §. 14.

Denique urget et instat in hunc Psal. 94. versiculum: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **U**NDE, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum :

2. Qui fidelis est ei, qui fecit illum,

QUAPROPTER, fratres, in sanguine Christi, per Baptismum sanctificati et à Deo nobiscum ad cœleste regnum vocati, attendite quis et quantus sit Jesus Christus, apostolus et pontifex Evangelicæ fidei quam profitemur.

Qui hoc utrumque munus fideliter gessit juxta Dei voluntatem, qui constituit illum legatum suum et pontificem nostrum ;

CAP. III. 1. *Unde*; Syr. proinde. Æthiop. nunc, id est, propter omnia hæc tenus de Christo dicta, primo et secundo cap. et speciatim in fine secundi capituli.

Fratres, tum cognatione Abraham, tum fide Christi.

Sancti, id est, per Baptismum in Christi sanguine sanctificati.

Vocationis cœlestis. Gr. supercœlestis participes, id est, gratuitâ Dei misericordia ad regnum cœleste, sicut et nos vocati.

Considerate. Bene et seriò attendite, ut quâ par est reverentia colatis.

Jesum, id est, Filium Dei, splendorem gloriæ, etc. cap. 1.

Confessionis nostræ, id est, fidel, seu religionis quam profitemur.

Apostolum, id est, doctorem, prædicatorem qui ejus prædicandæ gratiâ missus est à Deo Patri ad omnes quidem, et speciatim ad vos, ô Hebræi : *Ad oves quæ perierunt domûs Israel*. Matth. 15. 24.

Et pontificem, id est, qui eam proprio sanguine sancivit.

Moyse Del fuit ad Judæos legatus ; Aaron fuit eorum summus sacerdos ; Christus Jesus, Dei Fillus et Deus ipse, solus nobis, quod Moyse et Aaron Judæis, at longè sublimiùs ut videtur.

Christus ergo Del Fillus et Deus ipse, Del legatus ad nos, apostolus, doctor, legislator noster. Ipse pontifex, qui seipsum victimam obtulit Deo Patri pro nobis quique nos proprio cruore sanctificat. Ipse solus auctor et consummator fidel nostræ.

Hæc et tu, juxta mentem D. Pauli, sæpe et seriò cogita.

Attende quis et quantus Jesus Christus, ut eum ardentius ames, adores et colas.

Attende quæ et qualis religio quæ talem habet apostolum et pontificem, ut eam, sicut par est, æstimes, diligas, observes ore, corde, opere.

Hic non omittendam puto D. Anselmi animadversionem : meritò Paulus illis se non scripsit apostolum, quibus nunc Jesum nominat apostolum. S. Anselmus.

2. *Qui fidelis est ei*, id est, Deo qui fecit : id est, constituit illum tum legatum suum, tum summum pontificem nostrum.

Scu qui utrumque munus fideliter juxta Dei voluntatem gessit.

Sicut et Moyse, supple fidelis fuit ; *in omni domo ejus*, id est, in administratione illi commissa populi Judæi, scu synagogæ quæ erat domus, seu familia Dei in qua habitabat : *Habitabo in medio filiorum Israel*.

De Moyse scriptum est, Num. 12, n. 7. *In omni domo mea fidelissimus est*. Ad hoc elogium D. Paulus attendit, illudque tribuit Christo.

Sicut Moyses in Scriptura laudatur quòd in tota domo Dei, seu Synagoga, in qua Deus habitabat, fuerit fidelissimus. Num. 12. 7.

Jesum, inquam, considerate, non Moysem, licet Deo fidei; quia tanto major est gloria Christi præ Moyse, quanto major est honor architecti qui domum ædificavit, quam ipsius ædificii.

Omnis siquidem domus ædificatur ab aliquo artifice; at qui rerum omnium artifex est, ut Christus, hic et Deus est, cum quo Moyses collatus, creatura, et ideo nihil.

Equidem Moyses in tota domo Dei fideliter se gessit, non ut dominus, sed ut minister qui bonâ fide, Dei mandata populo Israelitico referebat.

sicut et Moyses in omni domo ejus.

3. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quantò ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam.

4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus est.

5. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant:

Christum ergo cum Moyse comparat, statim illum Moysi prælaturus.

3. *Amplioris enim*,..... dat rationem cur dixerit n. 1. *Considerate Jesum*, non verò Moysem, licet Deo fidelissimum.

Hebræos Moysi addictiores avellit à Moyse, ut ad Christum omnino transferat.

Iste enim, id est, quia Christus *amplioris gloriæ*, id est, tantò ampliori, seu majori gloria, *præ Moyse, dignus est habitus*.

Quantò ampliorem honorem habet domus, in genitivo, more Græcorum pro ablativo, domo.

Syr. longè enim amplior est hujus gloria quàm Moysis, ut et longè amplior est honor ejus qui ædificavit domum, quàm ipsius ædificii.

In hoc ergo Christus supra Moysem excellit.

Primò, quòd Moyses erat pars domus, seu familiæ Dei, id est, synagogæ. Christus verò supra familiam, utpote synagogæ et Ecclesiæ fundator; imò et universi conditor, ut in versu sequenti.

4. *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo*, artifice, sen architecto.

Qui autem omnia creavit. Gr. construxit, seu ædificavit: eodem verbo, quod prius translatum est, *fabricatur*;

Id est, qui antem omnia prorsus quæ sunt in mundo fecit, et consequenter synagogam et Ecclesiam, et omnes illarum partes, quantumlibet eximias, hic *Deus est*.

Subintellige: atqui, ut in primo capite, n. 2, dixi, Christus est omnium creator; ergo et synagogæ, et ipsius Moysis.

Tantò ergo Moyse excellentior, quantò architectus est præstantior et domo et omni domus lapide, quamvis præcipuo.

Secundò, excellit Christus supra Moysem, in eo quòd Christus est universi, et consequenter Moysis creator, et Moyses Christi creatura; et ideo Moyses cum Christo collatus, quasi nihilum est, à Christo dependens in esse et conservari, etc.

5. *Et Moyses quidem fidelis erat*... Vide citatam locum, Num. 12. 7: *Tanquam famulus*, id est, minister, servus Dei.

In testimonium eorum... ut Dei mandata populo Israelitico annuntiaret;

6. Christus verò tanquam
filius in domo sua :

quæ domus sumus nos, si
fiduciam et gloriam spei us-
que ad finem firmam retinea-
mus.

7. Quapropter, sicut dicit
Spiritus sanctus :

Hodie si vocem ejus audierit-
tis,

At vero Christus, ut Filius Dei, et ideo
ut pater et dominus, suam ipsius familiam
administrat ;

Hæc Christi familia sumus nos Chris-
tiani, per fidem aggregati Ecclesiæ :

Dummodo usque ad finem vitæ perseve-
remus in aperta et gloriabunda fidei et spei
professione : non enim qui inceperit, sed
qui perseveraverit usque in finem, hic sal-
vus erit.

Quapropter, eâ nunc voce vos admonco
quâ Spiritus sanctus ore Davidis admonuit
patres vestros :

Hodie si vocem Christi Dei audieritis,

non vero ut populum auctoritate suâ regeret : Moyses enim nec castra, nisi
Dei jussu, movebat.

6. *Christus verò tanquam filius*, id est, Dei, et quidem naturalis, et ideo
Deus et dominus sicut Pater ipse.

In domo sua. Syr. super domum suam, id est, familiæ à se genitæ impe-
rat, ut pater et dominus.

Tertio, itaque excelsit Christus supra Moysem, quia Moyses famulus Dei ;
Christus verò Filius Dei.

Quarto, quia Moyses famulus fidelis quidem, at in domo aliena, scilicet
Dei, Christus Dominus in sua.

Hæc hucusque dicta sunt, ut Hebræos à Moyse avulsos transferat penitus
ad Christum.

In sequentibus verò verbis est tacita exhortatio ad retinendam Christi
fidem.

Sensim ergo sine sensu transit Apostolus ad scopum suum : scilicet ex-
hortatur ad perseverantiam, in qua exhortatione perelstiti usque ad finem
cap. 4.

Quæ domus sumus nos. Gr. cujus domus, id est, quæ Christi domus nos
Christiani ; per fidem enim Christus habitat in cordibus nostris.

Si fiduciam. Gr. παρρησιας ; Syr. apertam faciem, id est, si intrepidam
fidei professionem.

Et gloriam. Gr. gloriationem spei, id est, speratæ salutis æternæ : *Glo-
riamur in spe gloria, etc.* Roman. 5. 2.

Firmam, in Græco refertur ad fiduciam, cum sint ejusdem femi. gen.
παρρησια, neutrius.

Sensus ergo est : si intrepidè, lætanter et gloriabundè in fidei professione,
usque ad finem vitæ perseveremus, ita ut nec minis, nec supplicis à fide et
spe futurorum bonorum avellamur.

Aliàs enim ex hac Christi domo, seu Ecclesia, excludemur, sicut olim
rejecti sunt quidam increduli.

7. *Quapropter*, id est, et quia estis de familia Christi, et quia ad hunc
servandum honorem constanter vobis in fide perseverandum est, vos nunc
alloquor.

Sicut dicit Spiritus sanctus, ore Davidis patres nostros alloquentis.

Hodie si vocem ejus, id est, Christi Dei, gratiâ suâ vobis loquentis intus
audieritis ;

Ne obduretis corda vestra, sicut fecerunt patres vestri,

In loco qui propterea vocatus est *Meribah*, exacerbatio.

In die tentationis illius famosæ, quæ et loco dedit nomen *Massah*, tentatio;

Ubi, inquit Spiritus Dei, patres vestri post tot potentiarum mearum visa miracula, me tamen diffidentes tentaverunt, expiorarunt quid agere possem, et potentiarum mearum miracula viderunt.

Propter hanc et tales alias eorum in me diffidentias et incredulitates, quadraginta

8. Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione

secundum diem tentationis in deserto,

9. Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea

10. Quadraginta annis : Propter quod infensus fui ge-

8. *Nolite obdurare corda vestra* contra hanc vocem, id est, ne sitis ei vestram infidelitatem et inobedientiam rebelles.

Sicut patres vestri sua obduraverunt corda.

In exacerbatione, id est, in loco qui dictus est exacerbatio.

Meribah, iurgium : quia ibi contra Moysen iurgantes, Deum exacerbaverunt.

Secundum diem tentationis, id est, in die, seu tempore tentationis illius famosæ, quæ et loco nomen dedit : *Massah*, tentatio.

In deserto, juxta petram Horeb, ex qua Moyses, jussu Dei, aquam eduxit virgæ percussione.

Locus ille vocabatur *Raphidim* ; sed quia ibi Judæi sitiennes, magnis iurgis aquam à Moysæ petentes, Deum exacerbaverunt, Deumque tentaverunt, dicentes : *Estne Dominus nobis aut non ?* propterea vocatus est exacerbatio et tentatio. Vide Exod. 17.

9. *Ubi tentaverunt me...* subintellige : ait Dominus ; hic enim propheta Deum loquentem inducit.

Ubi patres vestri, licet tot et tanta viderent mearum protectionis et potentiarum miracula, tamen ex diffidentia dixerunt me tentantes : *Estne Dominus in nobis ?* etc.

Probaverunt. Gr. *me*, id est, voluerunt examinare, experiri quid agere possim.

Et viderunt opera mea, id est, potentiarum mearum miracula.

Quadraginta annis, id est, per quadraginta annos.

Hæc verba græcus textus et syriaca versio jungunt cum præcedentibus, quæ Vulgata jungit sequentibus.

Sed in re parum refert cui versus junguntur ; quia verum est, et quòd quadraginta annis Judæi viderunt opera Dei mirabilia,

Et quòd Deus quadraginta annis fuit Judæis semper incredulis et rebellibus offensus.

Reverà græcus textus, qui hic *quadraginta annis*, jungit cum uno, n. 17. jungit cum altero.

10. *Quadraginta annis : propter quòd*. Gr. ideo, id est, ob hanc et tales alias eorum diffidentias et incredulitates ; nam fuerunt frequentes et quasi continuæ,

Offensus fui. Syr. tædium mihi fuit in generatione illa, id est, me perturbatum est eorum, scilicet Judæorum illius ætatis : displicuit mihi generatio illa.

nerationi huic, et dixi : Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas,

11. Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam.

12. Videte, fratres, ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo vivo.

13. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati.

annis offensus fui generationi illi, et intra me dixi : Semper aberrat horum cor vagum, suas sequens cupiditates, et non curans de vili à me præscriptis.

Et hanc ob causam iratus juravi eos non ingressuros terram in qua promiseram illos requieturos.

Hujus patrum vestrorum incredulitatis punitionem attendentes, videte, fratres, ne sit in aliquo vestrum cor malum, obnoxium Incredulitati quæ vos à Deo vivo per apostasiam avertat.

Quid potiùs, hoc ne fiat unquam, mutuis et quotidianis hortationibus vosmetipsos animate ad fortiter perseverandum in fide Christi, quandiu hodiernus hujus vitæ dies decurrit : ne contingat aliquem vestrum, fallacibus seductum illecebris peccati, obdurescere.

In psalterio romano ex antiqua versione habetur : *Proximus fui*, id est, imminens eorum tergo et manu quasi extensâ ad percutiendum.

Et dixi intra me : Semper hi errant corde, id est, vagum cor eorum semper aberrat, suas cupiditates sequens.

Ipsi autem non cognoverunt, non curant de vili à me præscriptis.

11. *Juravi*. Gr. ut juravi. Syr. Ita ut juraverim, id est, quibus iratus juravi.

Si introibunt,... supple, habear mendax, non sim Deus, aut aliud simile, si ingrediantur in terram promissam.

12. *Videte, fratres*. Syr. cavete igitur.

Ne fortè. Gr. ne quando ; quasi diceret :

Ne fortè tale quid vobis contingat quod patribus vestris, *videte, fratres*, ne sit in aliquo vestrum cor malum et incredulum, quale fuit in illis, quod vos faciat per apostasiam discedere.

A Deo : qui enim Christum deserit, et Deum deserit ; tum quia Christus est Deus ; tum quia qui negat Filium, negat et Patrem, qui tot miracula probavit Christum à se missum. Joan. 6. 27. primæ Joannis 2.

A Deo vivo : non sine causa hoc additum ab Apostolo ; sed ut indicet horrendum esse à Deo semper vivente discedere, sicut alibi dixit, horrendum esse peccatori in manus Dei viventis incidere : qui enim vivit, semperque vivit, semper potest punire peccatorem qui eum offendit, et apostatam qui ab eo discessit.

Non est Deus vivus, ut dii gentium mortui.

13. *Sed adhortamini vosmetipsos*. Gr. alii alios ; id est, ut infidelitatem caveatis, mutuis et quotidianis, seu continuis adhortationibus animate vosmetipsos ad constanter perseverandum in fide Christi.

Donec hodie... id est, donec hodiernus dies hujus vitæ decurrit.

Ut non obduretur,... ne contingat aliquem vestrum suâ incredulitate et inobedientiâ obdurescere.

Fallaciâ peccati, id est, fallacibus illecebris peccati deceptum.

Pondera hoc, *hodie*, totum vitæ nostræ tempus dies est hodierna, quâ vocamur à Deo, quâ tempus est audienti Deum.

Per Baptismum quidem insiti sumus corpori Christi, ipsius Spiritus et gratiæ participes, jus habentes ad æternam illius gloriam;

At mementote quòd hæc omnia perdent à fide, per quam Christo quasi consubstantiati sumus, et in eo deificati: hanc itaque salutis nostræ basim, firmam et inconcussam retineamus usque in finem;

14. Participes enim Christi effecti sumus;

si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus.

At *hodie* est, præsens tantummodo certum habemus, crastinum fortassè non habituri.

Hinc Christus nos admonet, Joan. 9. 4: *Oportet operari... donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari.*

Christe Jesu, hanc veritatem cordi meo sic imprime, ut *hodie*, nunc, sine mora, verè tibi serviam, totus tibi et cum fervore serviam!

Ad hunc excitandum fervorem, dic quotidie: *Hodie*, hoc fortè tantùm die, Deo serviam. *Venit nox, etc.*

Operemur ergo bonum dum dies est: ecce, ecce nox venit, in qua non potero ampliùs unquam operari.

14. *Participes enim Christi...* Syr. nam commixti sumus Christo, id est, per Baptismum insiti sumus Christo.

Si tamen initium substantiæ ejus...

Quid est initium substantiæ ejus, ait D. Chrysostomus?

Fides, per quam constitimur et geniti sumus, et ut ita dicam: consubstantiati. Idem D. Chrysostomus.

Fides, per quam Deus existit in nobis, per quam deificamur et divinæ substantiæ participamus, ait S. Anselmus.

Fides igitur est *initium substantiæ*, seu subsistentiæ Christi in nobis, et est initium nostræ subsistentiæ spiritualis in Christo.

Seu est initium nostræ justificationis, quâ facti sumus nova in Christo creatura.

OBSERVATIO MORALIS. — Insiti sumus igitur Christo, si tamen fidem, per quam incepimus subsistere in Christo, et Christus in nobis, usque ad finem vitæ, firmam et inconcussam retineamus.

Quasi diceret: In vestris adhortationibus mutuis, rememoramini sæpe dignitatis per Baptismum susceptæ.

Christi facti estis membra, filii, fratres: ipsi uniti estis unum corpus cum ipso effecti: ipsius consequenter Spiritus et gratiæ participes: jus ad æternam illius gloriam habentes.

At hæc omnia pendent à fide, quæ basis est et fundamentum nostræ salutis; hæc omnia nobis sub conditione data sunt: Si perseveremus in fide.

Vestræ igitur dignitatis memores, fidem servate.

Tanta bona ne perdamus pro tantillis, pro nihilo.

Duo nobis sæpe considerata:

Primum, nostra in Christo dignitas, jus quod in ipso et per ipsum habemus ad futuram beatitudinem.

Secundum, terrenorum parvitas, caducitas, inanitas.

Pro rebus tantillis, tam caducis, tam inanibus, ne solida, immensa æterna Dei bona perdamus.

O vanitas! ô veritas!

O brevitatis! ô æternitatis!

15. Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra,

quemadmodum in illa exacerbatione.

16. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen.

17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto?

18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius,

Fidem, inquam, nostræ felicitatis fundamentum, servemus, et in ea semper proficiamus, donec nobis dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis : hanc Dei vocem audiamus, eique obediamus,

Ne contingat nobis quod patribus nostris divinæ voci inobedientibus, quos Deus exacerbatus exclusit à requie promissa.

Quidam enim eorum, auditâ voce Domini, non obedierunt, suâque inobedientiâ Deum ad indignationem in se provocaverunt : non tamen id fecerunt omnes qui ex Ægypto profecti fuerant sub Moysis ducatu, et ideo Deus non fuit iratus in omnes.

Quibus ergo per quadraginta annos indignatus est? nonne illis qui murmurando, Deum tentando et in ipsum non fidendo peccaverunt, qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera præ multitudine, ibi jacuerunt insepulta?

Quibus autem iratus, juravit eos non ingressuros in terram quietis et abundantiae quam eis promiserat?

O nihil! ô totum et omne bonum!

15. Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, ... id est, fidem, inquam, retinete, quandiu dicitur vobis : Hodie si vocem ejus audieritis. Hanc Dei vocem audite, eique obedite.

Et ne sitis ei rebelles, sicut patres vestri, in loco qui dictus est Exacerbatio.

Ne cras silent in æternum, et exacerbatus vos excludat ab æterna requie, sicut illos obduratos et rebelles exclusit iratus à requie in terra illis promissa.

16. Quidam enim audientes.... vocem Dei; illi non obedierunt, sed suâ inobedientiâ et obduratione Deum exacerbaverunt, id est, ad iram provocaverunt. Vide Num. 14. 26.

Sed non universi,... nec enim Josue, nec Caleb, nec levitæ, nec mulieres, nec qui vigesimum annum non attigerant, ubi numeratus est populus, Num. 1.

Et isti omnes simul collecti, licet pauci in comparatione inobedientium qui Deum exacerbaverunt, reverâ tamen sunt quamplurimi et turba magna, quorum debetis exempla sequi et mercedem sperare.

17. Quibus autem infensus est, Syr. quos pertæsus est, id est, quibus iratus est Deus?

Nonne illis qui peccaverunt, murmurando; jurgando, Deo detrahendo, et ipsi non fidendo. Vide Num. 14. n. 1, 2, 3.

Quorum cadavera.... et qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera, præ multitudine, jacuerunt insepulta, Num. 14. n. 29 et 32.

18. Quibus autem juravit... Syr. de quibus autem juravit eos non ingressuros in requiem suam. Id est, in terram quietis et abundantiae, quam illis promiserat,

Nonne illis qui divinis ejus de hac reque promissionibus non crediderunt; sed vociferantes, flentes et murmurantes dixerunt: Revertamur in Ægyptum? Num. 14, n. 1, 2, 3, 4.

Et reverà, in Scripturis videmus quòd illi propter incredulitatem et dissidentiam suam non potuerunt in terram eis promissam intrare, decreto Dei peremptorio prohibente.

nisi illis qui increduli fuerunt?

19. Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Nisi illis qui increduli fuerunt, scilicet divinis de hac reque promissionibus? Vide Num. 13. 14.

19. Et videmus, in Scripturis, Num. 14. 28. quia non potuerunt, eos Deo puniente, introire in terram promissam, quia Deo increduli fuerunt.

Horum ergo incredulorum et divinæ voci rebellium exempla ne sequamini; sed eorum qui nullis adversis territi, fidem et spem firmam retinuerunt.

NOTA LITTERALIS in n. 16, 17, etc.

In tota hac Scriptura sic explicata, omnia, ut mihi videtur, satis coherent, et rectè juxta D. Pauli scopum et mentem procedunt.

Non arbitror itaque necessarium Scripturam hanc invertere, et ex negativa in affirmantem commutare.

Sicut auctor modernus, qui super aliqua Theodoretii verba fundatus, asserit versum decimum sextum non legendum cum nostra Vulgata: *Quidam enim, etc.*

Sed per interrogationem: *Quoniam enim, etc.*

Deinde non dicendum enuntiativè cum Vulgata: *sed non universi, etc.*

Sed per similem interrogationem respondendum: *Nonne universi, etc.*

Quod et dissertatione satis ampliè conatur astruere.

Sed ad nostram Vulgatam servandam sufficit mihi, primò, ipsa Vulgatæ nostræ auctoritas.

Secundò, textus græci et omnium prorsus versionum, syriacæ, arabicæ et æthiopice, cum nostra Vulgata conformitas.

Tertiò, omnium omnino Interpretum græcorum et latinorum in hoc consensus, si fortè Theodoretum excipias.

Dico si fortè quia et ipse Gentianus Hervetus Theodoretii traductor, posuit: *sed non universi, etc.*

Quidquid ergo sit; si hæc fuit Theodoretii mens, sane fuit singularis, et ideo non tenenda, et non præferenda textui, versionibus et omnium aliorum Interpretationibus.

Sed, inquit, sensus erit planior et sub eadem figura hic et duo sequentes versus procedent.

Si hæc ratio valeat ac sufficiat, quid non immutabimus in Scriptura?

Instat: sensus erit nervosior et aptior ad terrendum.

Sed timeo ne foret durior et aptior ad desperandum.

Rursus urget: D. Paulus vult Hebræos incredulos terrere.

Fateor, sed ita ut fidelibus spes salutis affluat, et in desperationem non inducat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex divo Paulo. — Fides est omnium bonorum initium, basis et fundamentum.

Infidelitas, è contra, est omnium malorum caput et origo.

Hinc ex divo Paulo,

Nihil ita sollicitè servandum, ac fides.

Nihil tam horrendè fugiendum, quàm infidelitas.

In his duobus suadendis, totus est Apostolus in hoc cap. 3.

Bona fidei. — Ut sollicitam fidel conservationem suadeat, exhibet nobis bona quæ per fidem habemus :

Dei et Christi domus et habitatio sumus, n. 6.

Christo sumus incorporati, consubstantiali et in eo quasi deificati; ejus Spiritus et gratiæ sumus participes, ad omnia quæ Christi sunt, jus habemus, n. 14.

Hoc itaque Christi substantiæ initium, hoc jus ad omnia Christi bona sollicitè servemus, augeamus, perficiamus.

Infidelitatis mala. — Ut horrorem nobis inculcat de infidelitate, indicat quid illa sit in tempore, et quid efficiat in æternitate, n. 13.

Infidelitas est cordis humani discessus à Deo vivo;

Et hoc est omnium malorum initium.

Infidelitas efficit ut homo in æternum à Deo vivo rejiciatur : *Discedite à me, maledicti*, 19.

Et hoc erit omnium malorum consummatio.

Hanc igitur horreamus utramque à Deo vivo omniique bono separationem, illiusque causam, infidelitatem.

Infidelitas in tempore est hominis à Deo vivo discessus; infidelitas erit per totam æternitatem hominis à Deo vivo repulsa. Discede à me in æternum, qui à me in tempore discedere voluisti.

Hujus figura. — Hoc ut sensibiliùs concipiamus, profundius imprimamus in mente, et nunquam obliviscamur;

Hoc, inquam, D. Paulus vobis exhibet in exemplo, in veteribus scilicet Israelitis qui sub Moysis ducatu ex Ægypto exierunt, ut in terram à Deo sibi promissam irent :

Post duorum annorum iter, huic desideratæ terræ appropinquabant, in eam statim ingressuri;

At quia de Deo diffidentes et in eum increduli, Deum deserere et in Ægyptum voluerunt regredi.

A Deo illis irato repulsi sunt; in hanc quietis terram non introierunt, sed in deserto perierunt peremptorio Dei decreto.

Omnia in figura contingebant illis.

Hæc ergo nostri et nobis contingendorum figura sunt si Deo ingrati fuerimus et increduli.

Isti viatores in deserto, Christianorum per fidem ambulantium et ad æternam quietem tendentium, figura sunt.

Illorum incredulitatis punctio temporalis, nostræ, si fuerimus infideles, punitionis æternæ figura.

Illis incredulis Deus dixit iratus : *Si introibunt in requiem meam* : nobis infidelibus dicet Christus iratus : *Discedite à me, etc.*

Omnes illi increduli morte temporali puniti sunt; sic qui Christo non credunt, morte punientur æternâ.

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.

Da mihi credere mente, corde, opere :

Infidelis enim est qui moribus et vitâ paganus est.

PRAXIS. — Hoc ne contingat nobis, Ecclesia quotidie terribilem hanc Judæorum incredulorum punitionem exhibens ob oculos, dicit : *Hodie si vocem ejus audieritis, etc., nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, etc.*

Hæc ergo verba audiens, recordare hujus tremendæ Judæorum punitionis;

At recordare et tuæ futuræ multò majoris, si fueris infidelis et ingratus.

Quò majora sunt Dei in nos quàm in Judæos beneficia, eò enormior est ingratitude nostra, et ideo terribilior erit et punitio.

Illis dictum est : *Si introibunt in requiem meam; nobis dicetur : Discedite à me, maledicti, in ignem æternum.*

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

HORTATUR Hebræos ut caveant ne, sicut antiqui Israelitæ qui ob infidelitatem suam, à requie sibi promissa fuerunt exclusi, sic et ipsi ob incredulitatem, ab æterna requie, ad quam vocati sunt, arceantur.

Nobis etenim Christianis, sicut et illis Israelitis, bonum de requie nuntium datum est: at sicut eis non profuit tale nuntium, auditum et non creditum; sic nec nobis proderit Evangelium audiisse, nisi credamus et obediamus illi, §. 4, 2.

At verò, si crediderimus, ingrediemur in requiem, à qua excluduntur infideles;

Requiem, dico, non sabbati, §. 4, non Palæstinæ, §. 7, 8; sed æternæ beatitudinis, §. 9.

Ad hanc nos Deus vocat toto vitæ nostræ tempore, quæ dies est, §. 7.

Et hæc æterna requies, bene per sabbatum figurata fuit, quia cessatio est ab omni labore, §. 10.

Festinemus ergo in illam requiem ingredi, credamus et obediamus Evangelio, ne cum incredulis pereamus, §. 11.

Horrendum enim erit Christo, Verbo Dei, apostolo nostro, non credidisse, et ei ut iudici, fidei et vitæ rationem reddere:

Quia vivus et vita est, omnia videns, omnia penetrans, omnia potens; hinc nec falli potest, nec declinari: hunc ergo iudicem timeat omnis incredulus, §. 12, 13.

At in eum speret quicumque in fide constans est, licet adhuc infirmus et ab omni peccato nondum plenè sanus:

Noster enim summus Pontifex est Deo gratissimus, quia Dei Filius; erga nos misericordissimus, quia omnia nostra expertus, excepto peccato, §. 14, 15.

Ad illum ergo accedamus cum plena fiducia per eum misericordiam obtinendi pro peccatis, et gratiam pro beneficiis, §. 16.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Nos igitur, Christiani, quibus facta est promissio de introitu in æternam Dei requiem, timeamus, et timendo caveamus ne, hæc Dei promissione neglectâ, quis ex nobis, ob infidelitatem suam, hoc ingressu frustratus inveniat.

Nobis etenim bonum, lætumque de cælo possidendo nuntium datum est, sicut et Israelitis data fuerat promissio de terra Chanaan possidenda;

Sed valde timendum ne contingat nobis quod et illis: sicut eis non profuit audisse promissionem quietis, quia ei non crediderunt; ita nec prosit nobis Evangelium, cui non crediderimus.

1. TIMEAMUS ergo, ne fortè relictâ pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse.

2. Etenim et nobis nuntiatum est quemadmodum et illis: sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei, ex iis quæ audierunt.

CAP. IV. 1. *Timeamus ergo...* Illatio ex antecedentibus.

Caput tertium absolvit dicens: *Et videmus quia non potuerunt introire. propter incredulitatem.*

Hinc infert, illorum ergo punitionis memores, et nos Christiani, timeamus casto et filiali timore; sicque timentes, sollicitè caveamus.

Ne fortè. Gr. ne quandoque, *relictâ*, id est, neglectâ Dei promissione de introitu in æternam Dei requiem, ejus figura tantum est requies in terra promissa,

Existimetur aliquis, ... id est, quis ex nobis inveniat hoc ingressu frustratus ob inconstantiam et infidelitatem nostram.

2. Etenim et nobis nuntiatum est. Gr. sumus evangelizati.

Afferitur ratio timendi

Nobis etenim Christianis bonum et lætum de cælo possidendo nuntium datum est.

Quemadmodum et illis data fuit promissio de terra Chanaan possidenda.

Sed non profuit illis sermo auditus, seu auditionis, in genitivo, ut patet ex Græco, id est, quem audierunt.

Non admixtus fidei, id est, propterea quòd non fuit admixtus, contemptus cum fide, seu fide receptus; uno verbo, non creditus.

Ex iis quæ, ... id est, secundum ea quæ audierunt, id est, quia non crediderunt iis quæ audierunt, scilicet, quòd Dei ope et ducatu superaturi essent Chananæos.

Timeamus ergo ne similiter nobis non prosit Evangelium, nisi ei credamus et obediamus.

Nota hanc D. Pauli locutionem: *Non profuit sermo auditus non permixtus fidei.*

Quasi diceret: Sicut cibus et pharmacum non prodest, sed nocet, nisi digeratur et per digestionem nobis commisceatur;

Ita verbum Dei auditum, sed fide non digestum, et nobis non commixtum, nocet magis quàm prodest.

3. *Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus : quemadmodum dixit : Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam : et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.*

At verò, nos qui credimus et credentes Deo obedimus, ingrediemur in requiem, in quam Deus jurat non ingressuros eos qui non crediderint, dicens iratus : Si introibunt in requiem meam.

Quæ Dei verba non possunt intelligi de requie sabbati, cum Deus ea per os David dixerit, longè post opera mundi completa et ideo longè postquam homines in illam sabbati quietem fuerant inducti.

Verba Dei sunt per fidem digerenda sicut cibus per stomachum.

Hinc tot Christianis non prodest Evangelium lectum vel auditum, propterea quòd sermo auditu receptus, per fidem non digeritur, eisque non commiscetur.

Legendum ergo, audiendum quidem; at præterea meditandum, fide digerendum nobisque commiscendum.

Paulò aliter in Græco : sed non profuit sermo auditus illis non admixtus fidei audientibus, id est, non admixtus fidei, in audientibus, seu in iis qui audierunt.

Syr. propterea quòd non fuit eum fide temperatus iis qui ipsum audierunt.

Et hæc ad litteram non multùm discrepant à nostra Vulgata et explicatione superiùs facta.

Ultima tamen verba sic interpretatur Theophylactus : non profuit illis sermo auditus, quia per fidem non se conjunxerunt audientibus, seu obedientibus Josue scilicet et Caleb.

3. *Ingrediemur enim.* Gr. *Ingredimur*, etc. *qui credidimus.* Gr. *credentes.*

Juxta hunc textum fides est initium ingressus in requiem Dei, sicut in cap. 3, n. 14. *Est initium substantiæ Christi.*

Per fidem vivam et operantem ingredimur, incipimus ingredi, jus habemus ad introitum, etc.

Syrus etiam : At introimus in requiem nos qui credimus.

Meliùs tamen juxta nostram Vulgatam *ingrediemur*, ut probat Estius, estque sensus :

Etenim nos Christiani, quibus bonum et lætum datum est nuntium, n. 2, et qui Evangelio huic credidimus et credimus, et credentes, obedimus, *ingrediemur* in æternam Dei requiem.

Quemadmodum dixit : supple Deus.

Sicut juravi in ira mea : Si introibunt....

Hoc textu probat quòd fideles ingredientur, idque probat argumento à contrario.

Quasi diceret : Incredulis tantùm negata est hæc requies promissa, quemadmodum testatur ipse Deus, in Psal. *dicens : Sicut juravi, etc.*

Ergo nobis credentibus concedetur; quia sicut ab ea excludit infidelitas; ita fides introducit in illam.

Et quidem operibus ab institutione. Gr. à fundatione, etc.

His posterioribus verbis incipit explicare quæ sit illa requies de qua loquitur Psalter in loco citato, et in quam nos credentes ingressuri sumus.

Triplex enim in Scripturis reperitur requies : requies sabbati, requies in terra promissa, requies æternæ beatitudinis, figurata per alias.

De sabbati enim reque Scriptura, Genes. 2, n. 2, loquens, dixit : Et requievit Deus die septimo ob omnibus operibus suis, et hoc quidem ab initio mundi.

Plurima autem post secula rursus in Psal. citato dicit Deus : Si introibunt in requiem meam. Deus ergo præter sabbati requiem, aliam habet, à qua excludat incredulos.

Cum igitur alia sit quies, in quam introducendi sunt aliqui; et Israelitæ illi, quibus hæc requies, sub figurâ quietis in terra promissa, prius fuit annuntiata, ab ea propter incredulitatem suam fuerunt exclusi;

Hinc Deus, post tot annos à possessa Palæstina, aliud quoddam determinat tempus

4. Dixit enim in quodam loco de die septima sic : Et requievit Deus die septimâ ab omnibus operibus suis.

5. Et in isto rursum : Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et iis quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem :

7. Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David

Ostensus ergo quod hanc æternam beatitudinem ingrediemur, si fidem vivam et operantem habuerimus.

Ostendit primò, quod Dei verbi in citato psalmo non possint intelligi de reque sabbati.

Deinde, n. 8, ostendet quod nec de reque in Palæstina.

Hæc ergo verba Dei, si introibunt in requiem meam, de reque diei septimæ, seu sabbati, non intelliguntur, quia Deus ea per os David dixit,

Operibus à prima mundi constitutione completis. Ergo longè postquam homines in illam sabbati requiem erant inducti.

4. Dixit enim, id est, de hac enim sabbati quiete loquens Scriptura dixit : Et requievit Deus... hocque ab initio mundi, completis operibus creationis.

In quodam loco. Gr. alicubi, scilicet Gen. 2. n. 2.

Sed quia Hebræis in Scriptura versatissimis, et eam fere totam memoriter scientibus, loquitur, nec librum citat, nec caput.

5. Et in isto rursum... id est, post multa autem secula, rursus in psalmo jam sæpe citato, requies indicatur in quam admittuntur fideles, à qua excluduntur infideles.

Hæc ergo requies de qua in psalmo, alia est à prima, de qua in Genesi.

Deus ergo, præter requiem sabbati, aliam habet requiem, à qua excludat incredulos, dicens : Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo superest introire quosdam... id est, quandoquidem ergo, ut ex verbis Davidicis colligitur, alia superest requies in quam quidam à Deo sunt introducendi.

Superest introire quosdam, id est, futurum est ut quidam introeant, seu introducendi sunt.

Et ñ, id est, et Israelitæ quibus prioribus annuntiata est. Gr. et ipsi prius annuntiatione moniti non introierunt.

Id est, et illi quibus prius annuntiata est, scilicet, sub figura quietis in terra promissa, ab ea fuerunt exclusi, propter incredulitatem suam.

7. Iterum terminat. Syr. rursus. diem alium præfinit, id est, determinat, seu designat quoddam aliud tempus, quod vocat diem, hodie, in David Psal. citato, dicens,

dicendo, post tantum tempore, sicut supra dictum est: Hodie si vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda vestra.

8. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die.

9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.

10. Qui enim ingressus est in requiem ejus; etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis Deus.

quod vocat diem, in Psal. citato, et per quod, si divinæ vocationi obedierimus, in hanc Dei requiem introibimus.

Nec enim Josue hanc veram Dei requiem præstitit Israelitis, quos in Palestinam introduxit: aliàs Spiritus sanctus illam postea non polliceretur, nec ad eam obtinendam diem nobis aliam determinaret.

Restat ergo nobis, populo Dei, alia requies, regnum scilicet cælorum, sabbatum æternum.

In quod quicumque semel ingressus est, ab omni labore in æternum quiescit, sicut Deus, orbe condito, quievit à suis operibus.

Post tantum temporis, quod inter Moysem et Davidem intercessit.

Sicut supra dictum est, cap. 3, n. 7, 8, etc. *hodie*, in hoc tempore, si vocem Domini, ne sitis ipsi rebelles et increduli.

Paucioribus verbis, quia superest alia requies, à qua exclusi fuerunt Judæi increduli.

Hinc Deus, ne vacua remaneat illa requies, fideles, id est, Christianos invitat ad illam, dicens per Davidem: *Hodie, si vocem Domini audieritis*, etc.

Post tantum temporis, quo scilicet facta fuit terræ promissæ distributio.

His verbis indicat etiam quòd de quiete in hac terra non agatur in Psalmo, sed de alia per hanc figurata.

Iterum terminat diem, id est, spatium vitæ nostræ, quo, si Deo obedierimus, introibimus in requiem Dei.

8. *Nam si eis Jesus*. Syr. addit: filius Nun, id est, Josue, eis, id est, antiquis Israelitis,

Requiem præstitisset, de qua Spiritus sanctus in sensu sublimiore et mystico intelligit verba Davidis in Psal. 94.

Profectò nunquam idem Spiritus sanctus.

Posthac, adverbium, id est, postea. Gr. post hæc, seu post illud tempus, requiem alteram polliceretur,

Nec de alia die loqueretur; quia Judæi terram promissam possidebant, cum David dicebat: *Hodie si vocem...*

9. *Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei*. Conclusio ex dictis.

Cum nec de requie sabbati, nec de regule in Palestina loquatur David in Psalmo citato, restat igitur alia major et præstantior requies, indicata per sabbatum, et figurata per quietem in terra promissa: scilicet, æterna futuri seculi quies, quæ benè vocatur sabbatum, quia,

10. *Qui enim ingressus est in requiem ejus*,... quicumque in illam æternam et cælestem requiem ingressus est, ille quiescit ab omni labore et opere, sicut Deus die septimâ requievit ab opere.

Quies ergo Dei nostræ quietis æternæ est exemplar.

O felix! ò æterna Dei requies, omnibus promissa, ab omnibus ferè neglecta et quasi oblita! mentem meam imple, cor meum posside, totam

Studeamus ergo, aliisque rebus omissis, hoc agamus, ut ad illam summam futuri seculi tranquillitatem perveniamus; credamus Evangelio nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim erit Christo, Filio,

11. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

12. Vivus est enim sermo

animam sic occupa, ut tui nunquam obliviscar; sed ad te continuè anhelans et suspirans, Christo fide vivā et operante credam et obediam; sieque tui felici possessione frustratus non inveniar.

11. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem...*

Indicatā requie ad quam nos Deus vocat, nunc ad illam nos urget et accendit.

Festinemus. Gr. studeamus, id est, nitamur, totisque contendamus animis illam assequi et in illam ingredi.

Ut ne in idipsum quis incidat... caveamus ne eodem concidamus modo quo veteres Hebræi, qui Deo non crediderunt.

Ad hoc ostenduntur nobis præteritæ pœnæ allorum, ut caveamus, ait D. Thomas.

Credamus itaque verbo Dei nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis. Horrendum enim est Dei iudicium. Vivus est sermo Dei, etc.

OBSERVATIO MORALIS. — Festinandum est, ait D. Thomas hic;

Primò, quia longinqua via.

Secundò, quia tempus est valdè breve.

Tertiò, quia urget Christi vocatio per charitatis stimulum.

Quartò, quia periculum in mora, ut patet in fatuis virginibus, Matth. 25. D. Chrysostomus hic in moral., hom. 7. ait cursu, eoque vehementi opus esse; et quò seniores et cetero viciniore sumus, eò magis et concitatius currere debere; quod illustrat similitudine currentis in stadio, qui ad præmium attentus, non consistit, non languet metæ vicinus, sed cursum intendit.

Attende quòd Hebræi jam ferè totam deserti longitudinem emensi, et terræ promissæ jam vicini, ob suam de Deo diffidentiam, retroacti sunt, et ab ea exclusi.

Timeamus ne in idipsum incidamus incredulitatis exemplum.

Festinemus ergo... non immoremur hæsitantes.

Ad hoc, ô Deus, adauge fidem, et charitatis ardoribus accende et dilata cor meum: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

12. *Vivus est enim sermo Dei...*

OBSERVATIO LITTERALIS. — In hujus loci explicatione bipartiantur interpretes.

Aliqui enim totum hunc locum explicant de verbo Dei ad homines prolato præcipuè evangelico.

Alii de Christo æterno Dei verbo.

Juxta primos, hic sensus est:

Demus operam ingrediendi in requiem, credamus verbo nobis evangelizato, ne cum incredulis pereamus: nec enim verbum Dei nunc minoris est virtutis et efficacis quàm olim.

Si ergo omnis tunc prævaricatio justam accepit mercedem, ita nunc accidet nobis si tantam neglexerimus salutem.

Dei et efficax, et penetrabilior
omni gladio ancipiti :

et pertingens usque ad divi-
sionem animæ ac spiritûs,

compagum quoque ac medul-
larum,
et discretor cogitationum et
intentionum cordis.

13. Et non est ulla creatura
invisibilis in conspectu ejus :

Verboque Dei, non credidisse, quia vivus
est, et efficax, et penetrantior quovis gla-
dio utrinque secanti ;

Non corporis membra tantum incidens,
sed et intimos affectus animi, ita ut ani-
mam à spiritu dissecet ;

Compages quoque et medullas, seu animi
nostri abditissima, et magis intima dissecat,

Exactè discernens arcanas mentis nostræ
cogitationes et cordis nostri consilia.

Et ideo nulla est usquam creatura, nec
in cœlo, nec in terra, quæ non sit oculis
ejus manifesta ;

Ut autem omnia adaptent verbo Dei, tribuunt sermoni quod Dei proprium
est.

Hujus opinionis est Estius : videatur.

Juxta alios, sensus hic est : Credamus Dei Verbo, etc. ne pereamus, etc.
Quidquid enim Christus, Verbum Dei, Filius Dei, propheta, doctorque
noster, vide cap. 1. n. 1, nobis locutus est, sive promittens, sive commi-
nans, illud efficit, quia vivus et omnipotens ; et consequenter incredulos
damnabit, fideles salvabit.

Hunc sequor sensum, tum quia cap. 1. n. 1, Christus indicatur Verbum
Dei : *Locutus est nobis in Filio* ;

Tum quia totus n. 13. non potest nisi coactè de verbo Dei prolato expli-
cari. Singula attende verba.

Etenim, hæc particula hunc versum necit cum præcedente, datque
rationem ob quam Hebræi debeant timere ne sua infidelitate puniantur sicut
patres eorum.

Ratio autem est quia Christus.

Vivus est, vita et fons vitæ, Deus vivus. Vide cap. 3. num. 12, et conse-
quenter omnia videns, omnia penetrans, non falli potest.

Et efficax. Syr. omnino efficax, id est, omnipotenter agens, seu efficaciter
exsequens quicquid, aut promisit, aut comminatus est.

Penetrabilior. Syr. longèque præstantior.

Hoc penetrans dicitur quod ingreditur profunda rei ; nihil autem tam
profundum quod Christus non penetret : ad intima pervadit.

Omni gladio ancipiti. Gr. *διτομος*, qui duo habet ora, seu utrique parte
acutus, in utramque partem secans.

Et pertingens usque ad divisionem animæ, id est, suâ penetratione divi-
dens animam à spiritu, id est, distinguens cogitationes et motus animæ,
seu partis animalis, à cogitationibus et actibus spiritûs, seu partis superioris.

Et consequenter omnia quæ sunt in homine magis unita distinctissimè
cognoscens.

Compagum quoque ac medullarum.

Per hæc quæ sunt in corpore non sunt intima, intellige animi nostri
abditissima oculis Christi patere.

Et discretor. Gr. *κριτής*, censor, id est, severè et exactè discernens quâ
intentione, quo fine cogitamus ac volumus.

13. *Et non est ulla creatura invisibilis*. Gr. *ἀφανής*, inapparens, non ma-
nifesta, apud eum nulla latet hypocrisis.

Sed omnia sunt nuda et aperta oculis illius, cui fidei et vitæ nostræ sumus rationem reddituri: illum ergo timeat ut Judicem, quicumque sincerè non credit in eum; at in eum, ut pontificem, speret omnis verè infidelis.

omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo.

Sed omnia nuda et aperta sunt...

Apertum plus dicit quàm nudum.

Nudum dicitur quod non est vestitum.

Apertum verò cujus viscera et intestina patent.

Quod nudum est videtur in superficie; quod apertum est videtur in profundo.

Sicut fit in pecudibus mactatis vel in corporibus humanis, quæ à chirurgo dissecantur anatomicè.

Ad quem, ... id est, de quo loquimur. Syr. cui reddunt rationem D. Chrysostomus, cui reddituri sumus actuum nostrorum rationem, id est, cui Verbo, tanquam nostro judici, reddenda ratio fidei et vitæ nostræ.

Ab eis, non sermonem tantum significat, sed etiam rationem.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Metaphoricus est totus hic sermo, sed ad Apostoli scopum aptissimus.

Postquam enim Christum, prophetam doctoremque nostrum, Moysi Hebræorum doctorem et prophetam, contulit et prætulit;

Postquam et requiem indicavit excellentiorem, quam snis Christus promissit, et ad quam nos invitat;

Urgere volens Hebræos christianos, sed in fide vacillantes, ad perseverantiam in fide: ne, si patrum suorum sint imitatores, in simile cadant incredulitatis exemplum,

Terret eos, Christum illis exhibens, cui reddituri sunt fidei suæ rationem.

Ad judicem exhibet tremendum, utpote qui semper vivit, semper omnia videt, semper omnia potest, etc. quem nullus potest fallere, nullus declinare.

Metaphoras autem sumit Apostolus à rebus quæ Hebræis erant notissimæ, à victimis et à sacrificiis.

Levitæ in sacrificiis gladio utebantur ancipiti, quo discernebant in victimis quæ Dei essent, quæ hominum.

Alia pars enim Deo cedebat, alia sacerdotibus, alia iis pro quibus sacrificabatur.

Hinc Christus iudex exhibetur quasi peccatores justitiæ Dei immolans, et ideo gladio ancipiti comparatur; quia exactè discernit quæ Dei, quæ hominum, quæ bona, quæ mala, in singulo homine.

Leviticus culter ad minima et intima, ad nervos et ad medullas victimarum perveniebat: sic et Christus iudex intima, minima et abditissima penetrat animi.

In sacrificiis non tantum victimarum abstrahebatur pellis, sed sic aperiebantur victimæ, ut omnia earum interiora paterent;

Sic in iudicio, non tantum nudi, sed aperti erimus: nihil erit occultum.

Sed Christus iudex, quasi chirurgus omnia intima anatomicè dissecans, eor et viscera nuda et aperta exhibebit omnibus: cogitationes, intentiones, consilia cordis.

Ne quis non contremiscat? quis cum Propheta non clamet tremebundus: Si iniquitatem observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit? Psalm. 129. 3.

Ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo, Psalm. 18. 13.

14. Habentes ergo pontificem magnum qui penetravit cœlos, Jesum filium Dei : teneamus confessionem.

15. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato.

16. Adeamus ergo cum fi-

dem habeamus igitur pontificem verè magnum et omni summo pontifice longè majorem, Jesum Christum filium Dei, qui non tantùm in Sancta sanctorum, ut Judæorum pontifex; sed et in intima cœlorum pervenit, Patrem nobis propitiaturus, in nostrâ professione firmiter perseveremus.

Si qua autem nobis remanet infirmitas, non ideo despondeamus animam: non enim habemus pontificem qui nostris infirmitatibus compati non possit; imò quia illas, excepto peccato, sicut et nos expertus est, ad nobis miserandum est promptissimus.

Talem igitur nacti Pontificem apud

14. *Habentes ergo pontificem magnum...*

Mirâ prudentiâ, ubi terruit Apostolus, statim spem erigit.

Ne igitur Hebræi ob suas infidelitates, Christo judici notas, desperent, aut nihilum terreantur periculo punitionis,

Christum illis exhibet ut pontificem, Deo gratissimum et erga nos misericordissimum, ad quem confugiant.

Itaque transit Apostolus ad Christi sacerdotium.

Hucusque illum, ut apostolum, cum Moyse contrahit, hocque longè majorem ostendit; melioremque nobis ab eo quietem promissam, quàm Judæis à Moyse.

Nunc Christum, ut pontificem, cum Aarone confert, huiusque longè præfert. Hoc tamen quasi tacitè, ne videatur Judæis cum lege bellum agere, ait Theodoretus.

Infrâ tamen, cap. 7, expressiùs præferet.

Theodoretus hic titulum habet. Tom. 2.

Habentes ergo, id est, cum habeamus summum pontificem, omni Aarone sacerdotè longè majorem atque præstantiorem.

Qui penetravit cœlos.

Pontifex legalis transibat per atrium et per basilicam templi, usque ad intima penetrabat, scilicet, Sancta sanctorum.

Christus, summo pontifice legali major, per aerem et ætherem transiens, penetravit cœlos, usque ad intima cœlorum pervenit.

Jesum filium Dei, non adoptivum, sed consubstantialiorem, et eo nomine Deo gratissimum.

Teneamus confessionem, id est, firmiter illius fidem teneamus quam professi sumus in Baptismo, in eaque perseveremus.

15. *Non enim habemus pontificem.*

Ne autem tanti pontificis nostri supradicta majestas deterreat Hebræos, statim Apostolus ostendit illius erga nos propensionem et ad miserendum promptitudinem:

Ex eo quòd omnibus modis sicut et nos tentatus est atque afflictus: repetit quæ dixit, cap. 2, n. 18.

Pro similitudine. Gr. juxta similitudinem, supple nostram. Syrus: sicut et nos: sen similiter ac nos.

Absque peccato, id est, excepto peccato, cui nunquam fuit obnoxius.

16. *Adeamus ergo cum fiducia*. Syr. revelato oculo, id est, talem igitur

Deum potentissimum, erga nos misericordissimum, cum bona spe et plena fiducia accedamus ad thronum gratiæ, ut per eum misericordiam, seu peccatorum remissionem obtineamus, et gratiam, quæ nobis opituletur in tempore opportuno.

ducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

nacti pontificem, Deo gratissimum, quia filius Dei; nobis misericordissimum, quia nostras expertus est infirmitates,

Accedamus cum fiducia et plena spe in ipsum: seu ipsius et potentia apud Deum, et bonitate in nos, freti.

Ad thronum gratiæ. Syrus addit *ipsius*; juxta quam lectionem bene posset intelligi tribunal pœnitentiæ, à Christo institutum in Ecclesia; hic enim thronus, verè thronus est gratiæ Christi.

Sed juxta Græcum, nostram Vulgatam, et omnes alias versiones arabicam, æthiopiceam,

Ad thronum gratiæ, id est, ad thronum Dei, qui dicitur *thronus gratiæ*, sen gratosus; quia Christus, pontifex noster juxta illum, hic, sicut et alibi, representatur *interpellans pro nobis*.

Dicitur etiam nunc thronus gratiæ, seu misericordiæ, quia toto vitæ nostræ tempore Deus nobis misereri paratus est, ob Christi mediatoris nostri merita.

Ad differentiam throni justitiæ, in quo sedere concipitur ut iudex, in fine vitæ et mundi: *Nunc est tempus miserendi ejus: accedamus ergo, etc.*

Ut misericordiam, id est, peccatorum remissionem, etc.

Et gratiam... in auxilio opportuno. Gr. in opportunum auxilium. Syr. ad auxilium in tempore afflictionis, id est, auxilium opportunum, seu gratiam auxiliantem in tempore opportuno, tempore scilicet tentationis.

Accedamus ergo cum fiducia per Christum assequendi *misericordiam*, seu remissionem peccatorum pro præterito; et obtinendi *gratiam* ad vitanda peccata et ad bona opera facienda in præsentī et in futuro.

Accedentes ad Deum, recordemur quòd pontificem, mediatorem *advocatum* habemus *apud Patrem*, et ipse est *propitiatio pro peccatis nostris, etc.* primæ Joan. 2, n. 2 et 3.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Relinquitur Sabbatismus populo Dei, n. 9.

PRIMO. — De hac æterna regulo sæpe cogitas, et frequentes circa eam actus exeres fidel.

Ad æternam Dei requiem creatus sum! ô felix requies! quando te fruor! *Pater noster, qui es in cælis, etc. adveniat regnum tuum.*

SECUNDO. Recordare quòd fides sit ingressus in illam, n. 3.

Ingredivimur in requiem credentes; at credentes fide vivā et per charitatem operante.

Credo itaque, dilige; credens, diligens, operare, patere.

TERCIO. — Tota hæc vita præsens, *hodie*, n. 7, seu dies est nobis data ad hanc requiem promerendam, per actus fidei, spei, charitatis, et per opera bona virtutibus his animata.

Hanc ergo totam diem insume laboriosus, et cave ne tibi dicatur: Quid stas totā die otiosus?

QUARTO. — Dies dominica ad hunc sacrum laborem specialiter destinata : frequentius in ea cogitandum de æterna requie, et charitas ardentius exercenda.

Hæc dies dominica figura est æternæ requiei in Deo.

In hac post hujus vitæ labores quiescemus in Domino.

Sic in sabbato à laboribus corporalibus, ab operibus servilibus, id est, peccatis cessandum, et in Deo per pietatem quiescendum.

Qui peccat sabbatum violat.

E contrà, qui nunc à peccatis cessavit, et in Deo per charitatem quiescit, hic sabbatum æternum incipit.

Qui verò creatoris adhæret, et in illis quiescit, æternâ Dei requie indignum se præbet.

In Deo solo vera requies : extra Deum, ubique inquietudo.

Itaque in Deo quiesce per fidem, per charitatem, per orationem, per divini verbi lectionem et assiduam meditationem.

Hoc verè sabbati initium.

QUINTO. — Festina in illam requiem ingredi, n. 11.

Cave socordiam; sicut in stadio curre, et quò vicinior es cælo, palmamque quasi tangis, eò concitatiùs curre.

Tot Israëlitas, terræ promissæ jam vicinos, ab eâ tamen exclusos videns, time, et tremebundus ora sæpe cum Davide : *Ne projicias me in tempore senectutis; cum defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me.* Psalm. 70.

PRAXIS. — Ad fervorem excitandum, languoremque vitandum, duplicem sæpe cogita thronum Christi.

Thronum gratiæ, in quo nunc sedet, misericordiam pro te implorans;

Thronum justitiæ, in quo sedebit aliquando vitæ rationem à te exposciturus.

Nunc, ut pontifex misericordissimus, tuis compatitur infirmitatibus, auxilium suum offert tibi : *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* Heb. 7. 25.

At brevi è throno gratiæ surgens, sedebit in throno judicij, te judicaturus in justitia et in veritate.

In veritate, quia omnia nuda et aperta, etc., omnia videns, omnia penetrans, etc., falli non potest.

In æquitate, quia efficax et omnipotens est, semper vivens, semper omnipotens, semper punire valens.

Hoc ut videmus,

Adæamus cum fiducia ad thronum gratiæ, etc. elque fideliter serviamus.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

PROBATURUS quod capite quarto, §. 14, dixit Christum pontificem esse, quasdam assignat veri pontificis notas.

PRIMAM.

A naturâ, *ex hominibus*, §. 1.

SECUNDAM.

Ab officio, *ut offerat*, §. 1.

TERTIAM.

Ab affectu, *qui peccatoribus compatiatur*, §. 2.

QUARTAM.

Ab electione, §. 4. *qui vocatur*.

In harum pontificis notarum applicatione, primam, ut satis cogitam supponit Apostolus; secundam differt, fusiùs acturus de ea. Duas alias hic applicat Christo, incipiens ab ultima.

Versu itaque quinto probat ex Scripturis Christum sibi non arrogasse pontificatum; sed ad illum fuisse elevatum à Deo et quidem Patre suo, §. 5 et 6.

§. 7 et 8. Tertiam applicans pontificis notam, ostendit et quòd in nostra constitutus infirmitate, oravit pro se et pro nobis; utque fieret ad miserendum pronior, pati, obedire voluit, experientiâ nosse quàm arduum sit obedire.

§. 9. Per passiones itaque consummatus, obedientiæ suæ merito factus est nobis causa salutis æternæ; et declaratus pontifex, secundùm ordinem Melchisedech, §. 10.

De hoc ordine et sacerdotio multa hic haberet dicenda; at differt tantisper ob auditorum infirmitatem quos increpat, ut eorum attentionem acuat, §. 12, 13, 14, et ad perfectiora excitet, ut patet in capite sexto.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **O**MNIS namque pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.

2. Qui condolere possit iis qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate :

UT Christum verè pontificem esse noscatis, et per eum ad Dei misericordiam recurratis, has observate pontificis notas :

Omnis pontifex ex hominum numero selectus, constituitur quasi medius inter ipsos et Deum, ad res ipsorum apud Deum agendas; ut offerat Deo populi dona et sacrificia pro peccatis à lege præscripta ;

Qui pronus et facilis sit ad condolendum peccatoribus ex ignorantia et errore seductis, suæ propriæ memor infirmitatis : etenim et ipse, sicut alii, suâ circumdatus est et quasi indutus infirmitate.

CAP. V. 1. *Omnis namque pontifex...*

Particula *nam* hæc necit cum præcedentibus, et indicat quòd Apostolus probet hic quod cap. 4, n. 14, dixit Christum esse pontificem, etc., et ad eum cum fiducia accedendum.

Probat autem ostendendo quòd Christus habeat, et quidem excellentissimo modo, quæ ad verum pontificem requiruntur.

Omnis pontifex ex hominibus assumptus. Juxta Gr. *assumptus* est præsentis temporis : assumitur.

Syr. est ex hominibus. *Æthiop.* ex hominibus assumitur.

Id est, ex hominum numero assumitur : nec enim id munus obeunt angelis.

Pro hominibus, id est, ut eorum causam agat.

Constituitur in iis quæ sunt ad Deum, id est, quasi medius inter homines et Deum, ad res hominum apud Deum agendas.

Ut offerat dona, quæ scilicet populus offert sponte Deo, quibus illum ut omnium bonorum auctorem et largitorem patriam proficitur.

Et sacrificia pro peccatis à lege præscripta : vide Levit. 4, 5, 6, 7.

Erant et alia sacrificia et alia sacerdotalia munia ; sed generalitatem per aliquas species hic explicat Apostolus.

2. *Qui condolere.* Gr. *μετριοπαθῆς*, mesuratè pati-potens, *δυναμνος*.

Id est, idoneus, pronus ad compatiendum et miserendum peccatoribus.

Iis qui ignorant, id est, qui ex ignorantia peccant.

Et errant extra viam mandatorum.

Hoc ad omnes extenditur peccatores, ait Theophylactus, quia, inquit, omnis peccator tempore transactionis, peccati tenebris circumfusus, ignorantia et errore languet, voluptatis illicebri præcipitatus.

Quoniam et ipse circumdatus est. Syr. *indutus est infirmitatem*, id est, suam ipse, sicut et alii circumfert infirmitatem.

Suæ itaque imbecillitatis et ad peccandum proclivitatis memor, compatiatur aliis.

Et ob hanc causam debet ex præscripto legis Lev. 4, 3; Aaronicus sacerdos pro populi peccatis immolare, quemadmodum et pro populi peccatis hostias immolat.

Porrò, nullus legitimus pontifex pontificalem sibi dignitatem arbitrato suo vendicat; sed ille legitimus est, quem Deus tanto destinat officio, sicut Aaron divino vocatus est iudicio.

Christus ergo verus pontifex qui semetipsum ad pontificatum non extulit; sed Pater æternus, qui primò Jesum Filium suum naturalem agnovit, cum in Psal. 2, dixit ei: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

3. Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.

4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

5. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

3. Et propterea. Gr. et propter hanc scilicet infirmitatem quæ et ipse circumdatus est.

Debet ex legis præscripto; Levit. 4, n. 3,

Quemadmodum pro populi peccatis immolat, ita et pro suis immolare.

Hinc et sacerdos in missa, percutiendo pectus, dicit altæ voce: *Nobis quoque peccatoribus.*

In hoc Christus excellit non Aaronicum tantummodo pontificem, sed et omnem sacerdotem, quòd non pro suis, sed tantum pro alienis peccatis oravit et obtulit.

Ipse enim Sanctus sanctorum: *Talis quippe decebat ut nobis esset pontifex sanctus, etc.; cap. 7. 26.*

Condoluit autem nobis, ratione allatâ cap. 4, n. 15: *Tentatus per omnia.*

4. *Nec quisquam sumit sibi honorem*, scilicet pontificatus, id est, nemo verus et legitimus pontifex pontificalem sibi vendicat dignitatem.

Sed qui vocatur à Deo, vel immediatè, ut Aaron, Apostoli; vel mediante ordinatione, quam Deus instituit.

5. *Sic et Christus...*

In quatuor primis versibus quatuor veri pontificis expressi sunt quasi characteres.

Quorum primus pontificis naturam indicat: ex hominibus assumitur et quasi dignior seligitur; secundus, officium ut offerat; tertius, affectum compatiendi; quartus, divinam vocationem.

Horum quatuor characterum primum Christo convenire, ut rem per se notam, supponit Apostolus; ideo non probat hic quòd sit homo.

Secundum differt, de ipso fusiùs acturus capite 7, 8 et 9.

Duos reliquos characteres hic applicat Christo, ab ultimo incipiens.

Probat ergo quòd Christus pontificatum sibi non arrogavit, sed Pater æternus ei contulit, idque probat ex Scripturis.

Non semetipsum clarificavit. Gr. glorificavit.

Id est, non semetipsum extulit ad gloriam pontificalem, illam non ambivit, non usurpavit.

Sed qui locutus est,.... id est, sed Pater æternus, qui in Psal. 2, Jesum agnovit et glorificavit ut Filium, dicens ei: *Filius meus es tu naturalis, ego hodie, id est, in hoc æternitatis semper stantis die genui te, ex mea substantia.* Vide cap. 1, n. 5.

6. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

7. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.

Deinde et sacerdotalem contulit ei dignitatem, quemadmodum in alio Psal. 109, dicit : Tu, fili mi, sacerdos es in æternum secundum ordinem Melchisedech.

(Ecce divinam Christi pontificis ordinationem ; hunc pontificem nunc videto pro semetipso orantem.)

Cùm adhuc in hac nostra infirma et mortali carne viveret, preces, easque valde submissas obtulit Deo Patri qui poterat illum à morte suscitare ;

Obtulit, inquam, ingenti affectu, voce magnâ clamans, et præ dolore illacrymans :

Exauditus est pro sua erga Patrem reverentiâ, et pro paterna tam venerandi pontificis reverentia.

(Videte et vobis condoientem.)

A Deo natum esse, præparatio est ad hoc, ut à Deo etiam ordinatus sit, ait Theophylactus.

Eundem Jesum pontificem constituit, et ut pontificem glorificavit in alio Psalmo, scilicet 109.

Hæc Psal. 2 citatio : *Filius meus es tu*, ... secundum aliquos probat pontificatum Christo competere jure suæ generationis æternæ quæ est quædam Christi primogenitura ; primogeniti autem familiarum, ante legem erant familiæ sacerdotes, ait D. Hieronymus, epist. ad Evagrium.

Secundum alios, qui de hoc primogenitorum jure non satis conveniunt, hæc citatio D. Paulus non tam probat Christi sacerdotium, quam ipsius Christi supra omnes sacerdotes excellentiam, utpote qui Dei Filius et Deus est.

Alii quidem à Deo vocati sunt, sed non à Deo patre suo ; Christus à Deo, et quidem Patre suo.

6. Quemadmodum et in alio loco... Psal. 109, dicit idem Pater æternus : *Tu es sacerdos secundum ordinem*. Syr. secundum similitudinem, etc. Vide cap. 7, n. 15.

Hæc est formalis probatio quòd Christus sit sacerdos et consequenter pontifex summus : quis enim Filio Dei præponeretur ?

A Deo Patre suo vocatus, ordinatus et consecratus est pontifex.

Videamus nunc divinum hunc pontificem in nostra infirmitate constitutum pro semetipso orantem.

7. Qui in diebus carnis suæ. Syr. cùm carnē indutus esset, id est, qui Christus pontifex noster, cùm in hac infirma et mortali carne adhuc viveret, malis obnoxius.

Preces supplicationesque, id est, preces non vulgares, sed valde submissas. Supplicatio à supplicandis seu complicandis genibus dicitur.

Supplicationes igitur sunt preces humilissimæ.

Ad eum, id est, Patrem suum.

Qui possit illum salvum facere à morte, scilicet, illum à morte resuscitando.

Offerens. Gr. cùm obtulisset.

Cum clamore valido et lacrymis, præ dolore nimio.

Exauditus est pro sua reverentia ; in Græco non est *sua* ; sed et exauditus pro reverentia.

Quamvis esset Dei Filius et quidem naturalis, cui felicitas et gloria connaturalis erat, pati tamen elegit et humiliari, et experiri quàm sit arduum usque ad mortem obedire.

Per passiones ergo consummatus, obedientiæ suæ merito factus est omnibus sibi obedientibus causa salutis æternæ, quam nobis in cruce moriens promeruit.

Declaratus à Deo pontifex in æternum juxta ordinem Melchisedech.

8. Et quidem cùm esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam :

9. Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

10. Appellatus à Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA. — Plerique Latini reverentiam sumunt activè, seu exauditus est propter suam religiosam erga Patrem reverentiam, sen reverentiam quâ Christus Patrem suum prosequabatur.

Alii sumunt passivè pro reverentia quâ Pater Christus utpote sibi consubstantialem et coæqualem prosequabatur.

Alii utrumque jungunt : tantâ reverentiâ Christus pontifex noster Patrem suum exoravit, ut et ipse Pater tam venerandum pontificem sit reveritus et pro reverentia exandierit.

Ita D. Chrysostomus : tanta, inquit, fuit ejus reverentia ac pietas, ut ideo eum Deus revereretur. Theophylactus divum Chrysostomum sequitur.

Probabilis est quòd D. Paulus hic ad orationem aspiat qua Christus in cruce pendens, et semetipsum ut pontifex offerens pro salute mundi, oravit et pro se, ut per resurrectionem à morte eriperetur ; sive cum clamavit voce magnâ : *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* sive etiam cum iterum clamans dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, scilicet immortalis corpori statim restituendum.

Ob quam orationem Christus post triduum fuit à morte liberatus : circa hoc videntur Estius.

Idem Estius probat ἀπὸ τῆς εὐλαβίας bene tractatum, pro reverentia, contra Calvinum et Bezam traduentes, à metu scilicet damnationis æternæ in quo erat, inquit, Christus dum clamavit : *Deus, Deus meus, etc.* Quod blasphemum et à Cornello à Lapide bene refutatur.

Et sane D. Chrysostomum, Theophylactum et alios Græcos qui habent *pro reverentia*, æquus est audire quam nostrates hæreticos.

Videamus Christum pontificem nostrum nobis condolentem.

8. *Et quidem.* Gr. et quamvis esset filius. Syr. Item.

Id est, quamvis esset Dei Filius, et quidem naturalis, cui consequenter connaturalis erat felicitas, gloria, libertas!

Didicit ex iis quæ passus est, id est, pati tamen elegit, humiliari, obedire usque ad mortem, mortem autem cruentam, sicque experientiâ didicit, seu expertus est quàm grave sit et arduum pati et obedire.

9. *Et consummatus.* Syr. et sic perfectus redditus est.

Id est, per passiones et obedientiam adductus in gloriam. Vide cap. 2, n. 10. *per passionem consummare.*

Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, quam in cruce patiens promeruit.

10. *Appellatus à Deo pontifex...* Syr. ac nominatus est à Deo, etc.

Id est, constitutus et declaratus à Deo pontifex, ob hoc scilicet sui sacrificium quod ipsemet pro peccatis nostris, ad Dei gloriam obtulit.

11. De quo nobis grandis sermo et ininterpretabilis ad dicendum :

quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.

12. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus ; rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei : et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

13. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, parvulus enim est.

De quo Melchisedech, et de ejus cum Christo similitudine multa haberem vobis dicenda, sed quæ vobis essent intellectu difficilia ;

Quoniam ob titubantem fidem vestram, segnes facti estis in addiscendo Dei verbo.

Etenim, cum tot annis jam Christum professi sitis ejusque Evangelium audieritis, ut pro temporis modo deberetis aliorum doctores esse, rursum indigetis ut ego vos doceam elementa ejusdem Evangelii, sicque, more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.

Porrò, qui puerili adhuc indiget instructione, is incapax est doctrinæ quæ de perfecta iustitia et de sanctitate christiana traditur perfectis :

Quia passus est, propterea appellatus est pontifex, veluti semetipso offerens, ait Theophylactus.

Ilic itaque duplicem adverte Christi passionis effectum : nostram salutem, Christi claritatem, seu illius summi pontificatus declarationem.

Addere tertium effectum, summam Dei gloriam.

Hucusque animalia Deo oblata fuerant, hic Deus immolatur Deo ; dignum sane Deo sacrificium.

11. *De quo nobis grandis*, Gr. multus sermo ; id est, de quo Melchisedech et de ejus cum Christo, cujus figura fuit, similitudine, multa vobis possem dicere.

Et ininterpretabilis ad dicendum. Gr. et difficilis interpretatu dicere. Syr. et explicatu difficilia.

Id est, et quæ si dicerem, ægrè et vix intelligeretis.

Quoniam imbecilles. Gr. segnes facti estis auribus. Syr. quoniam infirmi estis auditu vestro.

Hic erat locus de ordine Melchisedechi agendi et convenientias explicandi quæ sunt inter hunc Melchisedech et Christum ; at prudenter differt Apostolus propter infirmitatem auditorum, quos interim arguit, ut eorum attentionem excitet et acuat.

Hebræi facti fuerant segnes in addiscendo Dei verbo fortè ob persecutiones ; probabiliùs ob suam titubantem fidem.

12. *Etenim cum deberetis esse magistri, propter tempus*,... id est, cum tandiu Evangelium audieritis, ut jam deberetis idonei esse ad illud alios docendum.

Rursum indigetis,... adhuc tamen opus habetis ut ego vos doceam ejusdem Evangelii elementa, id est, prima principia, rudimenta, symbolum fidei christianæ.

Et facti estis quibus lac opus sit.

Alia similitudine idem explicat ; quasi diceret : Sicque more parvulorum, lacte nutriendi estis, non solido cibo.

13. *Omnis enim qui lactis est particeps*. Supple, tantùm, seu qui rudem tantùm et facillorem fidei doctrinam capere potest.

Expers est sermonis iustitiæ. Gr. inexpertus.

His enim velut adultis solidus datur cibus : perfectos autem voco eos qui longo usu velut habitu inducto, mentem habent habilem, quā bonum et malum discernant.

14. Perfectorum autem est solidus cibus ; eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

Id est, Incapax est doctrinæ quæ de perfecta iustitia et sanctitate traditur sapientibus et perfectis.

Parvulus enim est in christianismo. Gr. infans.

Infanti autem lac tantum convenit.

14. *Perfectorum autem est solidus cibus*, id est, adultorum verò, seu eorum qui in christianismo profecerunt, solida et perfecta doctrina, seu sublimiora mysteria sunt : ad eos pertinent, illis traduntur.

Eorum, scilicet, seu illos voco perfectos.

Qui pro consuetudine. Gr. per habitum, scilicet discendi, meditandi, docendi,

Exercitatos habent sensus, scilicet internos, seu intellectum. Gr. sensoria, quæ propriè sensus externos significant et ad animum translata, significant mentem, intellectum exercitatum et habilem ad discretionem boni et mali ; ad discernendum quid bonum, quid malum, quid catholicum, quid hæreticum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.—Omnis Dei et Ecclesiæ minister attendat ad ea quæ in primis versibus de pontifice dicuntur, ut illa sibi propria faciat.

Omnis pontifex ex hominibus, n. 1.

Sacerdos itaque recordetur se hominem esse, et consequenter peccatorem.

Pro hominibus constituitur, n. 1.

Recordetur et se pro hominibus, seu peccatoribus, esse constitutum inter ipsos et Deum, quasi medium ; ut divina referat ad homines, et homines ad divina traducat : homines ergo doceat verbis, et factis ædificet, seu verbo et exemplo ducat ad Deum.

In iis quæ sunt ad Deum, n. 1.

Recordetur et se ideo constitutum esse sacerdotem, ut pro peccatoribus oret, pœnitentiam agat, preces et vota populorum offerat : at præcipuè ut sacrificium expiationis frequenter offerat pro peccatoribus, sacrificium, inquit, Corporis et Sanguinis Christi, agni Dei pro peccatis nostris immolati.

Sacerdotis ergo delicta sint oratio ; tota ejus vita sit pœnitentia ; centrum illius sit altare, felicitas, sacrificium.

Qui dolere possit iis qui ignorant et errant, n. 2.

Sacerdos ergo suæ propriæ memor infirmitatis et ad peccandum proclivitatis, compatiatur peccatoribus, non irascatur inclementer in eos, non loquatur eis durè ; sed affectuosè et clementer eos sublevet, pro eis pœnitentiam agat et pro se : quia ipse peccator, et pro peccatoribus est.

Nec quisquam sumit sibi honorem, n. 4.

Non præsumat ergo mortalis homo divinum sibi ministerium arrogare ob honorem, ob divitias, ob replem, aut otium ; sed à Deo vocatus suscipiat illud ad laborem, ad functiones supradictas sedulo et cum humilitate peragendas.

Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret, n. 5; sed à Deo, Patre suo, sacerdos constitutus, n. 6. Infirma nostra sensit, nobis condoluit, pro nobis oravit, supplicavit, genuit, clamavit, lacrymatus est, n. 7. Et licet Dei Filius, cui imperium, felicitas et honor debebantur, pro nobis tamen pati, humiliari, et obedire voluit usque ad mortem, mortem autem crucis, in qua, velut in ara, semetipsum pro nobis obtulit; ibique passionibus et opprobriis consummatus, nostræ salutis causa factus est, et summus noster pontifex in æternum declaratus, n. 9.

PRAXIS. — Summum hunc Pontificem æternum, omnium pontificum et sacerdotum principem et exemplar, oculis fidei jugiter intueamur, ut in eo sacerdotii nostri regulas studeamus.

Singulatim ergo hæc omnia à S. Paulo descripta perpendat apud se omnis sacerdos Christi, summi pontificis vicarius, et sese cum hoc sacerdotum prototypo et exemplari absolutissimo comparans, videat num, sicut ille, fuerit à Deo constitutus sacerdos; num peccatoribus compatiatur, pro illis oret, gemat, lacrymetur, laboret, patiat, etiam mori paratus, ut illorum sit causa salutis æternæ.

Hæc saltem sui cum Christo comparatione confundatur, humilietur, annihiletur; confusus, humiliatus, annihilatus, concipiat tandem veri sacerdotis ideam quam pro suo modulo, secundum datam sibi gratiam, adimpleat, orando, gemendo, lacrymando, patiando, moriendo, si necesse fuerit, pro peccatorum æternâ salute.

SECUNDO. — Omnis Christianus, seu Christi discipulus, attendat ad ea quæ de Christo, doctore nostro, ad nostram doctrinam et consolationem scripta sunt, n. 8 et 9.

Christus, licet Dei Filius, cui connaturalis erat potestas, gloria et felicitas, pati tamen, humiliari, obedire voluit, et experientiâ scire quàm arduum sit et grave, morere, tædere, tristiari, timere, pati, mori. Quare?

Primò, ad nostram consolationem: scilicet ut erga nos mæstos, patientes, humiliatos, afflictos, esset propensior et ad miserendum proclivior. Vide dicta capite secundo ad versum decimum octavum, et capite quarto ad versum decimum quintum.

Secundò, ad nostram doctrinam: ne scilicet, cùm talia sentimus, nos propterea putemus à Deo despectos atque derelictos.

Sicut enim Christus patiens, mæstus, tristis ad mortem, doloribus et opprobriis derelictus, non ideo minùs Dei Filius, non ideo minùs Deo charus, quinimò Filius Dei semper dilectus, in quo sibi complacuit;

Sic et christianus patiens, pauper, humiliatus, opprobriis onustus, doloribus et morti traditus, non ideo minùs Dei filius, non ideo minùs Deo charus, sed eò charior, quò Christo patienti conformior.

Si compatiatur, et conglorificabitur.

Si Christo conformes fuerimus in patientia, et ei conformes erimus in gloria.

PRAXIS. — Nobis ergo in hoc infirmitatis et passionum statu constitutis quid faciendum?

PRIMO. — Aspiciamus in Auctorem salutis nostræ, per passiones consummatum; et consolemur quòd, sicut et ipse, per passiones consummemur.

Passio est consummatio, seu perfectio, et per hoc oportet ad perfectionem pervenire, ait D. Chrysost.

Patior: ergo consummor, perficior, Christo fio similis, quodam modo deificor, singor ad æternam beatitudinem.

Gaudere itaque et glorior in infirmitatibus et passionibus meis, per

quas me Deus consummat, perficit, fingit ad Christi, salvatoris mei, similitudinem, et consequenter ad æternam cum eo beatitudinis hæreditatem possidendum.

Secundo. — Aspicimus in Auctorem salutis nostræ, ut cum patientem imitemur.

Patiens Christus oravit, supplicavit humiliter et ferventer, cum clamore et lacrymis cordis contriti et humiliati;

Sic nobis, in tali statu constitutis, ad Deum confugiendum est precibus, supplicationibus, gemitibus, lacrymis, corde contrito et humiliato; at præcipuè hæc reverenti ac venerabundâ pietate ob quam Christus exauditus est.

Si Christus, æqualis Patri, tantâ reverentiâ Patrem precatus est, quantâ nos, homunciones, et verè nihili, Deum orare debemus!

Quò plus humiliati sumus exteriùs, eò humiliores interiùs oremus.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

HORTATUR Hebræos ut ab infantia exeuntes, ad perfectionem contendant.

Propterea ipse Paulus in hac epistola omittit christianæ fidei rudimenta, de sublimioribus divinæ sapientiæ mysteriis acturus, *ŷ. 1, 2, 3.*

ŷ. 4. Ad quid enim vos per catechismum rursus instituere et ad Baptismum disponere? Cùm impossibile sit semel baptizatos, et deinde prolapsos, iterum ad pœnitentiam renovari, seu ad novam vitam regenerari?

ŷ. 7. Talcs à Baptismo lapsi divinam timeant maledictionem: sicut enim terra sæpius irrigata, si fruges ferat utiles, benedicitur; sin autem spinas proferat, maledicitur, et tandem incendio cum spinis deputatur: ita anima cœlesti rore imbuta, nisi bonorum operum fructus producat, maledicto proxima est, *ŷ. 8.*

ŷ. 9. Absit ut hæc dicens, malè de vobis ominer, vosque terram arbitrer infrugiferam; imò verò meliora et feliciora de vobis persuasus sum.

Novi enim quæ fuerit et quæ sit adhuc vestra in sanctos propter Deum charitas, et hanc Deus justus nunquam obliviscetur, *ŷ. 10.*

ŷ. 11. Cur ergo nobis hæc duriora dicis?

Primò, ut unusquisque vestrùm eundem charitatis fervorem habeat, non desit unus; secundò, ne fortè segnes in posterum efficiamini; tertio, ut, è contra, sanctorum imitatores, fide et patientiâ perseveretis, et proficiatis in bono, sicque cum illis promissa bona hæreditetis, *ŷ. 12.*

ŷ. 13. Recordamini Abrahæ, quantâ fide credidit, quantâ patientiâ Dei promissa cœspectavit, et tandem adeptus est! *ŷ. 14, 15.*

ŷ. 16. Attendite ad ipsamet promissa Abrahæ facta; Deus promisit, Deus promissum suum juramento firmavit. Quare?

Ut nos, spirituales Abrahæ filii, promissionis hæredes, firmius crederemus, patientius expectaremus; et securi de promissione Dei juramento firmata, bona nobis promissa spe amplecteremur et tenacissimè apprehenderemus, *ŷ. 17, 18.*

Hæcque spes, quasi anchora, nostras animas in hujus sæculi tempestatibus redderet firmas, sic tamen earum fluctuationem impediens, ut eas ad portum æternæ beatitudinis perduceret, *ŷ. 19.*

Quò Jesus Christus, prodromus noster, introivit, factus in æternum pontifex secundum ordinem Melchisedech, *ŷ. 20.*

CAPUT SEXTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

QUONIAM, sicut mox dixi, perfectorum solidus est cibus, ut vos ex infantia exeuntes, ad perfectionem contendatis, omissis christianæ doctrinæ rudimentis, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur;

Non rursus vos instituentes in illis quæ sunt christianismi fundamenta, quales sunt pœnitentia Baptismum præcedens, quæ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia;

Fides, quæ acceditur ad Deum, quæ est animæ vita et vitæ fons.

Qualia sunt et ea quæ spectant ad doc-

1. **Q**UAPROPTER intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur,

non rursus jacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,

et fidei ad Deum.

2. Baptismatum doctrinæ,

CAP. VI. 1. *Quapropter* : hæc illatio deducitur ex omnibus, à n. 11, dictis in cap. 5, quasi diceret :

Quia perfectorum solidus est cibus, infantum verò lac, et ne vos diutius tales maneatis quales dixi, infantes ac parvuli; sed è contra, ut viri tandem perfecti esse nitamini, ideo omittamus.

Hebræorum enim infirmitatem exprobravit Apostolus, non ut animum despondeant, sed ut eos excitet et acuat.

Intermittentes, id est, omittentes. Syr. omittamus.

Inchoationis. Gr. initii Christi sermonem, id est, rudimenta christianæ doctrinæ; seu principia quibus rudes in Christo, seu catechumeni initiuntur.

Ad perfectiora. Gr. ad perfectionem feramur, id est, ad altiora ejusdem doctrinæ mysteria feramur. Syr. veniamus.

Quasi diceret : Jam diutius infantes fuistis, jam diutius quasi parvuli rudimentis adhæsisistis, jam tandem sublimiora divinæ sapientiæ arcana, ut viri perfecti, intelligite; id est, ut ex cap. 7. patebit, figuras in veteri Testamento latentes et ad Evangelium pertinentes, v. g. Melchisedechi sacerdotium Christi sacerdotii figuram intelligite.

Non rursus jacentes fundamentum,... id est, non iterum vobis ea repetentes quæ jam pridem didicistis, et sunt christianismi fundamentum.

Pœnitentiæ ab operibus mortuis, v. g. non repetam quæ didicistis de pœnitentia Baptismum præcedente, quæ receditur à peccatis quæ sunt opera mortua et mortem promerentia.

Et fidei ad Deum, hic et in secundo versiculo subintellige, *Non rursus jacentes fundamentum*, seu non repetam quæ vobis dicta sunt de fide quæ acceditur ad Deum quæ est animæ vita et fons vitæ.

2. *Baptismatum doctrinæ*, id est, nec rursus jacentes fundamentum doctrinæ catechisticæ de Baptismo, quæ catechumenis tradi solet.

Dicit baptismatum, sive propter trinam immersionem, sive propter tria baptismata, fluminis, flaminis, et sanguinis.

impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum et iudicii æterni.

3. Et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.

4. Impossibile est enim eos

trinam catechisticam, de Baptismo, de sacramento Confirmationis;

De resurrectione mortuorum et de iudicio universali, in quo boni æternam felicitatem prælabuntur, mali verò supplicii cruciabantur æternis.

His, Inquam, et talibus elementis omnis, ad altiora feremur, si Deus concesserit.

(Quid enim necesse est per catechismum vos rursus instituere de his initialibus et ad Baptismum disponentibus?)

Siquidem impossibile est, ex Dei ordina-

Sive etiam, quia varia et diversa erant tunc baptismata, Judæa, Joannis et Christi; et hoc ab aliis valde distinguendum erat in doctrina catechistica.

Impositionis quoque manuum, id est, sacramenti Confirmationis, quod per manuum impositionem confertur, solebatque tunc adultis conferri statim à Baptismo.

Ac resurrectionis mortuorum, de qua scilicet in Symbolo fidei, et quæ in ipso Baptismo repræsentatur, Rom. cap. 6, n. 4.

Et iudicii æterni, in quo boni prælabuntur, mali puniuntur in æternum.

Hinc docemur ordinem quo solebant apostoli christianam tradere doctrinam.

Primò, excitabant ad pœnitentiam de peccatis.

Deinde fidem in Deum et in Christum exigebant.

Postea Baptismum proponebant cujus virtutem explicabant.

Baptizatis postmodum manus imponebant, ut per sacramentum Confirmationis Spiritum sanctum et robur gratiæ reciperent, quo generosiùs pro fide decertarent.

Denique, ad constantiam excitabant spe gloriosæ resurrectionis et æternæ vitæ; et ab apostasia deterrebant damnationis æternæ metu.

3. *Et hoc*, id est, scilicet ut, omissis fidel rudimentis, ad altiora feramur; hoc, inquam, favente Dei gratiâ quam spero, faciam in sequentibus.

4. *Impossibile est enim...*

Dat rationem ob quam de fundamentalibus christianismi veritatibus hic non agat, ne scilicet hujus doctrinæ repetitione foveret errorem quorundam Hebræorum, putantium quòd sicut in judaismo sæpius baptizabantur ut à legalibus immunditiis sanctificarentur; sic in christianismo multoties possent baptizari et priorem assequi gratiam: hincque liberius peccabant, et dissolutè viventes, et à fide deficientes.

De hoc errore Hebræorum, vide D. Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Erasmus etiam in annotationibus, D. Thomam, in n. 6. Gagnæum.

Hunc ergo errorem ut prorsus extinguat Apostolus, et Hebræos ab apostasia penitus deterreat, ait:

Impossibile est enim, quasi diceret: Frustrà vos de his initialibus et ad Baptismum disponentibus rursus instruere; impossibile est enim semel baptizatos, et deinde à fide prolapsos per pœnitentiam baptismalem ad novam vitam regenerari.

Hic sensus clariùs patet ex singulorum verborum explicatione.

Impossibile est: non dixit inutile, indecorum; sed impossibile, ut ad de-

tione, eos qui semel baptizati sunt,

Quique, condonatis per Baptismum peccatis, experti sunt spirituales illam dulcedinem, quā Deus solet animæ sanctæ gustum reficere;

Et qui per manuum impositionem acceperunt Spiritum sanctum;

Et per hunc Spiritum gustaverunt spirituales divinæ gratiæ dulcedinem;

Et in illa dulcedine quasi prægustarunt æternam futuri seculi felicitatem;

Et deinde, his Dei donis spreto, relapsi sunt, sive in antiquam perfidiam, à fide Christi deficientes, sive in dedecora prioris vitæ, voluptuose viventes;

Impossibile est, inquam, eos illam iterum novitatem consequi quam prius in Baptismo receperunt;

qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste,

et participes facti sunt Spiritus sancti:

5. Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi,

6. Et prolapsi sunt;

rursus renovari ad pœnitentiam,

sperationem eos inleiciat, et ne omnino sperent se denuo posse baptismum consequi. Theophylactus post D. Chrysostomum.

Eos qui semel illuminati sunt. Syr. qui semel ad Baptismum descenderunt.

Baptismus à Græcis vocabatur *φωτισμός* , à Latinis illuminatio; hinc et Apostolus infra, cap. 10, n. 31, baptizatos vocat illuminatos.

Itaque sensus est: *qui semel illuminati sunt* lumine fidei per Baptismum, in quo habitnale fidei lumen infunditur baptizato, et per quem Christus nos de tenebris transfert in admirabile lumen suum, id est, in Ecclesiam. 1. Petri 2, n. 9.

Gustaverunt etiam donum cœleste. Syr. donum illud quod è cœlis est, id est, sanctam Eucharistiam, ait Primasius, quæ baptizatis conferri solebat.

Vel juxta D. Chrysostomum; qui, perceptâ per Baptismum remissione peccatorum, gustaverunt, et experientiâ cognoverunt conscientiæ pacem, et spirituales illam dulcedinem quæ solet animæ sanctæ gustum reficere.

Et participes facti sunt Spiritus sancti. Syr. et acceperunt Spiritum sanctum, scilicet per Confirmationis sacramentum: tunc autem plerumque communicabantur charismata Spiritus sancti.

5. *Gustaverunt nihilominus bonum...* Gr. et pulchrum gustaverunt, etc. Syrns. gustaveruntque bonum, etc. *Nihilominus* itaque hic idem est ac *etiam*. Sensus ergo est: gustaverunt etiam spirituales divini verbi suavitatem, juxta illud Psal. 118? *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua!* et ex illo præsentī gustu interno verbi Dei, et spirituali gratiæ Dei suavitate, agnoverunt quasi ex prægustu.

Virtutes seculi futuri, id est, quid Deus possit per gloriam in futuro seculo, seu quid divina virtus operatura sit in animabus et corporibus Sanctorum post resurrectionem per totam æternitatem;

Seu quanta futura sit Sanctorum in cœlis æterna beatitudo, cū tantam et mortalibus conferat felicitatem.

6. *Et prolapsi sunt*, id est, et postea his omnibus spreto, prolapsi sunt in antiquam perfidiam, seu à fide deficientes, sive in dedecora prioris vitæ relabentes.

Rursus renovari ad pœnitentiam: id est, impossibile est, inquam, tales

**rursum crucifigentes sibi met-
ipsis Filium Dei, et ostentui
habentes.**

Quia cum Baptismus sit nobis vice cru-
cis, sitque nostra cum Christo crucifixio,
Baptismi reiteratio esset nova Christi cru-
cifixio in nobis, nova opprobriorum Christi
in nobis renovatis.

Hoc autem absurdum, quia sicut semel
pro nobis mortuus est Christus; ita semel
cum illo mortui sumus in Baptismo.

In pœnitentiam, id est, per pœnitentiam baptismalem, seu quæ præcedit
Baptismum, de quâ n. 1,

Rursus renovari, id est, eam iterum novitatem consequi quàm prius in
Baptismo receperunt.

In Gr. hodierno, *est renovare*: juxta quem est subintelligendum sese
renovare; vel fieri non potest ut sacerdotes eos renovent.

Sed syriaca versio et arabica et æthiopica habent *renovari*. Etiam Chry-
sostomus.

Non negat Apostolus quin tales apostatæ et peccatores possint respiscere,
et per pœnitentiæ sinceræ dolores et lamenta possint ad Dei gratiam redire;
sed negat quòd possint **rursus renovari**, id est, peccatorum suorum veniam
rursus recipere per viam regenerationis, sen renovationis, sicut in Bap-
tismo receperunt, ubi culpâ et pœnâ omninò dimissis, nova facti sunt in
Christo creatura.

Hoc inter Baptismum et Pœnitentiam discrimen bene divus Chrysostomus
explicat, dicens:

Renovare, seu novos facere, solius est Baptismi; Pœnitentiæ autem est
eos qui novi facti sunt, et à peccatis deinde inveteraverunt, à vetustate
liberare (quasi diceret: Non renovat, sed quasi resarcit).

Addit idem Chrysostomus.

Ad illum autem, id est, ad priorem splendorem non licet reducere: illic
enim totum est gratia.

Quasi diceret: Homo per Baptismum renovatus, totus est gratia: in illo
nihil restat nec culpæ, nec pœnæ solvendæ: ad hunc splendorem non
reducit Pœnitentia; sic enim culpam delet, ut non omnem pœnam ordina-
riè dimittat.

Homo per Baptismum renovatus, culpis et pœnis omnibus dimissis, se-
curus est de aua salute æterna.

Non ita de pœnitente, qui nunquam de venia securus est, qui et de pro-
pitio peccato non debet esse sine metu; sed qui gemens et tremens debet
expectare terribile Dei judicium, ut cap. 10.

Rursum crucifigentes sibi metipsis... Id est, hæc Baptismi reiteratione rur-
sum, ad suam propriam utilitatem, *Filium Dei* in imagine *crucifigentes et
ostentui habentes*. Syr. ignominia afficientes, infamantes, id est, et illum
opprobriis et ludibrio publicè exponentes.

His verbis D. Paulus ex D. Chrysostomo rationem reddit cur non possit
reiterari Baptismus: hæcque ratio sana fundamentalis est in doctrinâ divi
Pauli.

Etenim, ut ipse Rom. 6, docet, Baptismus est nostra cum Christo cru-
cifixio, mors et sepultura: *In morte Christi baptizati sumus*.

Ergo qui secundâ vice baptizatur, quantum est in se rursus Christum
affligit cruci, ejusque renovat opprobria in imagine saltem et signo.

Hoc autem absurdum, quia tunc signum et sacramentum mortis Christi

(Talibus ergo prolapsis non est speranda Baptismi renovatio, sed timeuda Dei maledictio et puniitio :) sicut enim terra quæ

7. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam

non concordat cum re significata. Semel enim tantum mortuus est Christus.

Sicut ergo unica fuit mors Christi; ita et unicum est Baptisma, quod est illius mortis sacramentum.

Et hæc est interpretatio D. Chrysostomi, Theodoret, Theophylacti; imò communis est apud antiquos Patres, tum græcos, tum latinos.

Hanc sequitur D. Thomas, eamque tribuit D. Augustino; Estius attribuit et D. Ambrosio, D. Damasceno.

Et sanè videtur Apostolicæ menti valde conformis, tum ex ipso contextu, tum ex singulorum verborum proprietate, ut supradicta legenti patere potest.

Est tamen alia inter recentiores valde communis expositio, quæ per impossibile intelligitur difficile; per prolapsos intelliguntur quilibet post Baptismum gravissimi peccatores; per renovari in pœnitentiam, intelligitur pœnitentia propriè dicta, quæ talibus peccatoribus est valde difficilis et moraliter impossibilis.

Juxta hanc interpretationem, hæc verba *rursum crucifigentes... ostentui habentes* non referuntur ad *renovari*; sed ad *prolapsi sunt*, hujusque lapsus sunt exaggeratio.

Quasi diceret Apostolus quòd peccatores isti, peccatis suis Christum, quantum est in se, rursus crucifigunt ejusque renovant opprobria; quia peccatum, opprobriorum et mortis Christi causam, renovant.

Utraque interpretatio catholica et vera est, id est, nihil non verum affirmat.

Verum enim est et quòd non reitteretur Baptismus, sicque ex Dei ordinatione impossibilis sit per baptismalem pœnitentiam renovatio.

Et verum est quod si qui, post multas acceptas à Deo gratias, graviter et obstinatè peccant, vix et rarò per veram pœnitentiam convertantur;

Tum quia ex una parte retinet eos in peccatis sua propria habitualis malitia;

Tum quia ex altera parte fons gratiæ et ros misericordiæ (specialis scilicet) quasi exsiccat, illorum exorbitante ingratitude.

Adeo terribile est Deum contemnere et quasi irridere!

Sed quænam Apostolicæ menti conformior? Id ex contextu et ex verborum Apostolicorum proprietate judicet lector.

Primæ expositioni favet verbum *impossibile*; quòd D. Paulus in hac epistola sumit non pro re difficili, sed pro re verè impossibili. Vide in hoc cap. 6, n. 18; cap. 10, n. 4; cap. 11, n. 6.

Favet et hæc verba, *semel illuminati, et rursus renovari*, quæ apud D. Paulum conveniunt Baptismo, quo per excellentiam illuminamur, et qui lavacrum est renovationis.

Faveat denique *rursum crucifigentes*, quia Baptismus est nobis vice crucis, et sacramentum Christi mortis. Ex eodem D. Paulo, Rom. 6.

Secundæ expositioni favet hæc locutio *renovari in pœnitentiam*.

Favet et n. 7 et 8 similitudo, quæ Pœnitentiæ meliùs convenit.

7. Terra enim sæpe venientem...

Rem illustrat elegantî similitudine: homo comparatur terræ; gratia cælestique dona de quibus n. 4 et 5, comparantur imbri, bona opera comparantur frugibus; dominus terræ et fructuum Deus est, à quo majorem benedictionem accipiunt qui benè operantur.

opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo.

8. Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est et maledictio proxima, cujus consummatio in combustionem.

pluviam frequenter in se venientem com-
biberit, et herbam suis colonis utilem ge-
nuerit, ampliorem accipit benedictionem
à Deo, qui fruges ejus ad maturitatem ad-
ducit;

At quæ sæpius irrigata, bene culta, spi-
nas profert et tribulos, reprobat, affli-
ctis maledictioni, illiusque finis combus-
tio:

(Ita erit de anima proficiente in doctrina
Christi, et de anima suam negligente
salutem.)

9. Confidimus autem de

Absit autem, fratres dilectissimi, ut hæc

Terra igitur, si pluviam in se sæpius effusam exceperit, et herbas ge-
nuerit his à quibus colitur utiles, majorem accipit à Deo benedictionem;
quia libentius et diligentius à suis dominis culta. majorem etiam accipit
à Deo frugum et fructuum abundantiam.

Vel quia Deus fruges ejus adducit ad maturitatem.

8. Proferens autem spinas...

Mali sunt terra proferens spinas; spinæ autem et tribuli sunt christianæ
religionis contemptus, mala opera; maledictio heri, damnatio; incendium,
pœna inferni, seu infernus.

Si autem, postquam venientem in se pluviam sæpe biberit; spinas profert
et herbas cuitoribus suis importunas, oneratur maledictio, et deputatur
incendio cum suis spinis et tribulis.

Cujus consummatio. Gr. finis. Syr. sed finis ejus est combustio, id est,
illius finis et exitus erit ut comburatur.

Per metonymiam dicitur terra comburi, cum spinæ, tribuli et inutiles
herbæ quæ terræ superstant, comburuntur.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — Ex utraque sexti versûs inter-
pretatione.

Collige quòd perversè hoc loco abutebantur Novatus et Novatianus, qui
lapis post Baptismum denegabant Pœnitentiam.

Et manifestè contra D. Pauli mentem, qui eam incestuoso Corinthio non
denegavit, et qui præterea in hac et in aliis epistolis suis fideles ad pœniten-
tiam frequenter hortatur.

Ex enumeratione gratiarum in n. 4 et 5. factà à D. Paulo:

Collige quòd non catechumeni tantùm, aut recens baptizati, lapsi sint
expositi, verùm etiam et qui plurimum in christianismo profecerunt.

Hincque collige quòd cum timore et tremore continuo tuam debeas salu-
tem operari; quia nullus est status, nullusque profectus in hac vita qui
nos planè securos et à periculo reddet immunes.

Ex comparatione in n. 7 et 8. contentà,

Collige quantà fidelitate debeas cœlestis gratiæ pluviam recipere etque
cooperari, et ex illo cœlesti succo fructus bonorum operum producere, ut
à Deo benedicaris.

In te reflexus, attende et vide an terra sis frugifera, an sterilis? et ideo
quid debeas expectare, an benedictionem? an maledictionem?

Time ne tibi dicatur à Christo quod ficulnæ infructuosæ: *Nusquam ex te
fructus nascatur: utiquid terram occupat?*

9. Confidimus autem de vobis. Gr. persuasi sumus.

dicens, vos arbitrer terram sterilem et maledicto affluem : Imò de vobis meliora persuasi sumus, et quæ salutem promittant, non exitum, Deo vobis usque in finem auxiliante.

Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur benefactorum vestrorum, et speciatim charitatis quam ob nominis illius gloriam exhibulistis erga sanctos quibus ministrastis olim, et adhuc ministratis hodie.

(Sed hæc usus sum similitudine, hæc-

vobis, dilectissimi, meliora et viciniore salutis : tametsi ita loquimur.

10. Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis.

11. Cupimus autem unum-

Temperat Apostolus posteriorum verborum duritiem ; quasi diceret : Absit ut hæc dicens, talia de vobis arbitrer, nimirum quod sitis *terra spinas proferens, maledicto proxima, etc.* Persuasi mihi de vobis, id est, de plerisque vestrum,

Meliora et viciniore. Gr. proxima salutis. Syr. propinqua, id est, quæ salutem promittunt, non exitum.

Tametsi ita loquimur de quibusdam terræ infrugiferæ similibus, ut divinæ gratiæ fideliter respondeatis, ne tales sitis unquam.

10. *Non enim injustus est Deus...*

Dat rationem cur bene speret de illis : scilicet, quia bene cœperunt, multaque charitatis opera propter Deum exercuerunt et adhuc actu exercent.

Non... injustus est Deus. Justitiæ est implere promissa : Deus ergo injustus quodam modo dici posset, si oblivisceretur bonorum operum eiusque promissam mercedem non retribueret.

Ut obliviscatur operis vestri, id est, bonorum vestrorum operum in gratia factorum.

Et dilectionis. Gr. et laboris dilectionis, id est, dilectionis tum laboribus et molestiis conjunctæ : putatur tamen à librariis intrusum nomen *laboris*.

Quam ostendistis in nomine ipsius, id est, propter Deum vinctis et afflictis. Vide cap. 10, n. 33 et 34.

Qui ministrastis, scilicet vitæ necessaria.

Sanctis, id est, Christianis vinctis et afflictis. Vide cap. 10, n. 33 et 34.

Et ministratis, id est, et etiam nunc ministratis pauperioribus.

Hinc collige quod stantibus et nondum lapsis loquitur Apostolus, sed in periculo labendi.

11. *Cupimus autem...*

Mira est Apostoli nostra prudentia : modò terret, modò erigit ; erectos iterum monet, quasi diceret :

Etsi de plerisque vestrum optime sentiam, propter illa charitatis opera quæ cum Dei gratia hactenus egistis, hæc tamen duriora dixi, ut vobis stimulos subiciam, quibus unumquemque vestrum ad perseverantiam adhorter et excitem, nullusque deficiat.

Cupimus : non dixit, volo quod erat præceptoris auctoritatis ; sed cupio quod est paterni affectûs, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

Magno itaque charitatis affectu desidero.

Unumquemque vestrum non dixit simpliciter, pro vobis, pro unoquoque vestrum : adeo omnium, sive majorum, sive minorum curâ tangebatur, omnesque norat. Idem Theophylactus.

quemque vestrum eandem ostentare sollicitudinem

ad expletionem spei usque in finem.

12. Ut non segnes efficiamini,

verum imitatores eorum qui fide et patientia hereditabunt promissiones.

13. Abraham namque pro-

que durissime dixi vobis,) quia vestrum omnium salutem vehementer exoptans, opto etiam ut unusquisque vestrum eundem charitatis fervorem exhibeat usque ad finem vite.

Ut quod speratis, in vobis omnibus et singulis impleatur eternae felicitatis possessione.

Hec etiam duriora dixi ut stimulos vobis subjiciam quibus vos excitem, ne forte segnes efficiamini et languidiores quam vellem;

Sed, è contra, magis ac magis in bono proficiatis, sanctorum. Imitatores qui Christi promissis firmiter credentes, et in bonorum operum exercitio et malorum patientia longanimiter perseverantes, eternam felicitatem hereditario tandem jure possident.

Unum exemplum profero, Abraham scilicet

Eandem ostentare sollicitudinem. Gr. idem studium. Syr. hanc ipsam sedulitatem ostendat.

Id est, eundem in exercenda charitate fervorem ostendere.

Quidam enim refrixerant, quos vult reaccendere.

Usque in finem, scilicet vite vestrae.

Ad expletionem spei, id est, ut quod speratis impleatur in vobis, eternae beatitudinis possessione.

Quasi diceret: Vestram salutem eternam vehementer exopto; hinc et vestram in bonis operibus perseverantiam ardentius desidero: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

12. *Ut non segnes efficiamini.* Syr. neque torpescatis.

Id est, ut non sitis pigri et tepidi; ne vobis impropereetur quod primam vestram charitatem perdidistis. Apoc. 3.

Verum imitatores, ... sed, è contra, proficientes in bono, imitatores sitis Sanctorum novi Testamenti, quibus ministrastis; et Sanctorum veteris Testamenti, quorum estis filii.

Qui fide et patientia. Gr. per fidem et longanimitatem, id est, qui Dei promissis firmiter credentes, et ea longanimiter expectantes,

Hereditabunt, id est, velut hereditatem possidebunt eterna bona illis promissa, quae crediderunt, quae speraverunt, et quae, in bonis operibus perseverantes, multa interim mala passi, longanimiter expectaverunt.

Fides salutem eternam inchoat; bona opera fide viva, seu per dilectionem operante facta, salutem efficiunt; perseverantia in bono, patientia in adversis, salutem consummant.

Hinc Hebraeos Apostolus hortatur exemplo Sanctorum ad fidem, ad charitatis opera, ad perseverantiam in bonis operibus, ad patientiam in afflictionibus, ut sicut et illi beatitudinem eternam hereditent.

In Graeco hodierno est, *qui hereditant*, id est, hereditare solent, seu jus habent hereditarium.

13. *Abraham namque Deus promittens*, ... Abraham, credentium patris, exemplo probat quod dixit, fide et patientia promissiones Dei hereditandas.

cet, omnium credentium patris : Deus namque illi maxima promisit, promissaque sua etiam juramento firmavit; et quia Deus neminem sibi superiorem habet per quem juret, per semetipsum juravit.

In hunc ergo modum juravit : *Per memetipsum juravi, quia fecisti hanc rem, etc.* Genes. 22. 16. *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, etc.* Genes. 22. 17.

Abraham autem hæc Dei promissiones acceptâ, Dei juramento securus, longo et patienti animo inter adversa perseverans, rem sibi promissam adeptus est.

(Ita erit et de vobis, si credentes in bonorum exercitio et malorum patientia perseveretis.)

(Ad hoc, scilicet, ut in fide et in patientia perseveretis, Deus Abrahamæ loquens

mittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum,

14. Dicens : Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te :

15. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem.

16. Homines enim per majorem sui jurant; et omnis

Id est, cum Deus Abrahamæ polliceretur, scilicet multiplicationem seminis, possessionem terræ Chanaan, omnium gentium in semine benedictionem.

Quoniam neminem habuit majorem, id est, sibi superiorem et majoris veracitatis et auctoritatis, per quem juraret,

Juravit per semetipsum. Genes. 22, n. 16. *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, etc.* et hoc est quod Scriptura vocat juramentum Dei.

Quippe Deus propriè non jurat.

Juramentum enim est actus religionis quo creatura Deum honorat, dum eum, ut primam veritatem, advocat in testem veritatis alicujus assertæ.

Hoc Deo non convenit; sed dicitur jurare dum facit quod homines jurando solent facere; seu, dum suam divinam veritatem et auctoritatem citat : *Per memetipsum juro.*

14. Dicens : Nisi. Gr. certè; *benedicens benedicam te*, id est, beneficiis te cumulabo : *et multiplicans multiplicabo te*, id est, infinita filiorum multitudine te ditabo, quorum pater eris carnali generatione, aut spiritali per Christum filium tuum, in quo *benedicentur omnes gentes*, n. 18.

15. Et sic, scilicet, acceptâ Dei promissione sub juramento.

Firmiter credens (longanimitè ferens), longo et patienti animo inter adversa perseverans et patienter expectans.

Adeptus est repromissionem, id est, rem sibi promissam, inchoativè in se, suisque carnalibus filiis; consummativè verò in Christo, suisque spiritualibus filiis, scilicet Christianis.

Ita igitur et vos, si firmiter credatis, si longanimitè feratis et non deficiatis, bonum promissum consequemini.

16. Homines enim... jurant, dat rationem eni juraverit Deus, scilicet, quia loquebatur hominibus; homines autem jurant dum volunt suas promissiones reddere firmiores.

Juravit ergo Deus, quia voluit hominum incredulitatem juramento certam reddere, ait divus Anselmus.

Syr. siquidem homines per majorem se ipsis jurant, ac de omni contentione quæ accidit inter eos, vera solutio fit per jusjurandum.

Per majorem sui, id est, se; Græcismus est.

controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum.

17. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum :

18. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum,

fortissimum solatium habeamus,
qui confugimus ad tenendam propositam spem :

juravit;) quia enim homines solent per majorem se jurare, ut veritatem à se assertam confirment; ita ut apud illos juramentum sit omnis controversiæ finis et veritatis confirmatio;

Hinc Deus humanum morem imitatus, cum vellet nobis spiritualibus Abrahamæ filiis, et promissionis ei factæ hæredibus, insigniter declarare consilii sui firmitatem, promissionem suam juramento interposito confirmavit.

Ut per duas res, promissionem scilicet et juramentum, quæ sunt immutabiles, quibusque Deus, prima veritas, et summa veracitas, nec falli potest, nec fallere;

Maximam et firmissimam habeamus consolationem in hujus vitæ procellis.

Nos qui hoc naufragum relinquentes secum, Christique fidem amplexi, confugimus ad apprehendendam et firmissimè tenendam spem futurorum bonorum nobis propositorum et pro hæreditate promissorum.

Et omnis controversiæ eorum,... id est, et quidquid inter eos litis et contentionis agitur, juramento sedatur : ad confirmationem, scilicet veritatis.

In rebus de quibus aliter constare non potest, in divino statur testimonio, tanquam in primo et firmissimo ad probandum testimonio.

Deus ipsa veritas est, omnia certissimè videt, et ad omne mendacium puniendum potentissimus est.

17. In quo. Syrus, quapropter, id est, quare : quia scilicet homines jurant ad confirmationem veritatis.

Hinc Deus volens,... ut nostris sese moribus, accommodaret; *abundantius*, id est, quàm nudè et simplici promissione;

Vci abundantius in hac quàm in aliis promissionibus.

Ostendere pollicitationis hæredibus, id est, omnibus veris Abrahamæ filiis, benedictionis hæredibus,

Immobilitatem, id est, immutabilitatem promissionis suæ, sen, ut ait Syr. pollicitationem suam esse immutabilem.

Interposuit jusjurandum. Syr. eam obstrinxit jurejurando; quasi diceret : Suam Deus ipse fidem fulcit jurejurando.

18. *Ut per duas res immobiles*, scilicet, promissionem et juramentum.

Quibus. Gr. in quibus. Syr. in quibus, scilicet, duabus rebus.

Impossibile est mentiri Deum. Qui, cum prima sit veritas et maximè verax nec falli potest, nec fallere.

Fortissimum solatium habeamus, id est, maximam et tutissimam in hujus vitæ adversis et angustis consolationem inveniamus, securi scilicet de Dei promissione juramento confirmata.

Qui confugimus.... Nos spirituales Abrahamæ filii, qui, relicto hoc seculo naufrago, Christi fidem amplexi,

Confugimus ad tenendum propositam spem, id est, confugimus, in præ-

Hanc bonorum æternorum spem habemus quasi anchoram tutam et firmam, quæ animam nostram in hujus seculi tempestatibus ita stabilem reddit, ut illius tamen cursum non retardet :

Sed fluctuationem impediens, eam continuè perducit ad portum cœlestis gloriæ ;

Seu usque in empyreum cœlum, cujus figura erat Sanctum sanctorum, pars interior templi, oppansæ velamine ab aliis partibus, velut sacratior, separata.

In hoc verè Sanctum sanctorum Jesus Christus, prior tanquam noster præcursor, introivit nobis locum paraturus, nosque membra sua secum citò accersiturus; introivit prior et pro nobis Patrem oraturus, æterno quippe donatus est sacerdotio, factus pontifex secundum ordinem Melchisedech, semper viveus ad interpellandum pro nobis, cap. 7, n. 25.

19. Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis :

20. Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

terito, ad apprehendendam et firmissimè amplectendam spem futurorum bonorum, nobis præpositorum et pro hæreditate promissorum.

Spem per metonymiam vocat hic objectum spei, seu rem quam speramus, scilicet æternam gloriam, nobis pro bonorum operum mercede propositam et promissam.

19. Quam, scilicet spem, sicut anchoram habemus animæ... Syr. quæ quidem est nobis velut anchora, quæ retinet animam vostram ne commoveatur.

Id est, quam spem habemus velut anchoram animæ, non qualemcunque, sed tutam, id est, infallibilem; et firmam, id est, quæ firmiter retinet quod apprehendit.

Sicut anchora tuta navim sistit, ne vi tempestatum huc et illuc agitata couquassetur; sic spes animam firmat inter hujus seculi tempestates, ne demergatur.

Et incedentem. Gr. ingredientem, id est, ita firmat et stabilem reddit animam, ut illius fluctuationem impediens, cursum non retardet; sed illam perducit.

Usque ad interiora velaminis, id est, usque ad Sanctum sanctorum, quod erat intra velum; id est, usque ad cœlum empyreum, cujus figura erat Sanctum sanctorum.

20. Ubi præcursor, id est, quod Jesus Christus primus introivit, idque nostro bono, propter nos, ut locum vobis pararet: prodromus, antecursor, præcursor, quem, ut membra, citò secuturi sumus.

Secundum ordinem Melchisedech pontifex... id est, pro nobis, inquam, ingressus est, æterno donatus sacerdotio secundum ordinem Melchisedech, ad interpellandum pro nobis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ex n. 6. collige et observa quanto studio conservanda sit baptismalis gratia.

Primo, quia nihil illà pretiosius; est enim renovatio quæ homo fit nova

In Christo creatura, initium substantiæ Christi, filius Dei, hæres Dei, coheres Christi, ius habens ad omnia Dei bona, totus gratia, nihil damnationis habens.

Secundò, quia illius jactura est irreparabilis.

Non reparatur per Baptismum, qui ex Dei ordinatione unicuique est et non reiteratur: sicut mors Christi fuit unica, nunquam reiteranda.

Non reperatur per labores et lamenta pœnitentiæ quæ sarcimen est, non renovatio; non dat eundem splendorem;

Restat semper aliquis nævus, aliqua post peccatum infirmitas in anima; sicut in corpore post vulnus restat cicatrix, aut callosa caro;

Non dat eandem secretatem, sed terribilis restat expectatio iudicii. Vide dicta in commentario, n. 6.

Utinam hæc intelligerent et saperent recens baptizati; hæc sapientes, intelligentes et insuper novissima providentes, baptismalem gratiam conservarent studiosius.

SECUNDO. — Ex eodem n. 6. collige et nota quantum malum sit relapsus in peccatum, peccandique consuetudo, quæ pœnitentiam reddit moraliter impossibilem, tum ex parte peccatoris, tum ex parte Dei. Vide commentarium ibidem.

TERTIO. — Ex n. 7. et similitudine ibi aliata collige et nota quanta cum sedulitate debeas cœlestem divinæ gratiæ pluviam recipere etque cooperari.

Anima tua ager Dei est; Evangelium, verbum Dei, semen est quod Deus in anima tua, velut in agro suo, disseminavit; gratia per sacramenta tibi tam sæpe collata, ros est et pluvia cœlestis, quâ Deus agrum suum, animam tuam verbo factam irrigat.

Tuum est hanc pluviâ recipere, combibere, cavere ne defluat, ei consentire, cooperari, curare ut ex ea et per eam germinet et adolescant semina pietatis in te indita, fructusque producant Deo gratos. Hoc si facias, à Deo benediccris.

Sin autem anima tua, hæc rejectâ pluviâ cœlesti, et suffocato pietatis semine, spinas proferat et tribulos, maledictioni proxima est, et incendio statim deputanda, nisi citò emendaveris.

Non sunt hæc minæ Pauli, non sunt verba hominis; sunt Spiritus sancti, sunt Christi, qui in ipso loquitur, ait D. Chrysostomus.

Itaque seriò attende tibi, et vide an pietatis fructus producas? an spinas? Time et cura ne germinent spinæ.

Semper bibimus, addit Chrysostomus, semper audimus, sed humorem statim perdimus: propterea oriente sole spinas producimus.

O Deus misericors! da ut anima mea, tuo sanguine tam sæpe irrigata, sit à spinis munda, et fructus tuæ gratiæ pariat tibi gratos.

QUARTO. — Ex n. 17. disce cum gaudio, et nota quod promissio Dei facta Abrahæ sub juramento, spectet ad nos Christianos, ut firmior sit spes nostra.

Deus nobis spiritualem et æternam in Christo, et per Christum benedictionem promisit; Deus, veritas ipsa, hanc suam promissionem juramento firmavit.

O nos beatos! quorum causa Deus jurat; sed, ô miseros! si nec juranti Deo credimus.

Itaque crede, credens spera firmiter.

Promissio Dei infallibilis est, ubi impleta est conditio sub qua promisit.

Juramentum Dei immutabile est, Deus mentiri non potest.

His itaque duobus immobilibus innixus, spera immutabiliter, semper spera, dic cum beato Job : *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Hæc spes sit anchora ipsi Deo, imò Dei ipsius cordi infixæ, cor tuum inter undas et sæculi tempestates firmum tenens; at sic firmum et stabile, ut directè et continuè ad cor Dei, portum æternæ felicitatis, perducatur.

Hæc spei praxis omnibus quidem Christianis convenit, qui, in Baptismate seculo renuntiantes per affectum, confugerunt ad tenendam propositam fidem.

Specialiùs convenit omnibus religiosi, qui de facto per votum paupertatis omnia relinquentes, ad propositam spem confugerunt;

At specialissimè convenit alumno divi Francisci, qui per strictissimæ paupertatis votum omnibus omninò bonis, et in communi, et in particulari, renuntians, confugit ad tenendam propositam spem.

Itaque inter hujus sæculi fluctus et tempestates, te ab omnibus omninò creatis bonis separatam, et soli Deo, omnium bonorum fonti, per spem unitum respiciens, dic cum lætitia : *Mihi adhærere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo spem meam.*

Omnia quippe creata instar aquæ fluxa sunt; tu, Deus, solus stas et perstas immobilis.

Omnia creata propriè nihil sunt; tu solus es, solus à te, solus omne ens, solus propter te.

Deus itaque cordis mei (rupes cordis mei. Hebraicè, ait Fromondus), *et pars mea, Deus, in æternum.*

QUINTO. — Ex n. 20. collige et nota duæ quæ hanc spem nostram in promissione et juramento Dei fundatam acunt et excitant.

Jesus Christus, in quo nos Deus *benedixit omni benedictione spirituali*, in cælestem gloriam prior introivit, ut noster præcursor et noster pontifex.

Introivit. Ecce non tantummodo promissum, sed et exemplar.

Introivit pro nobis. Sicut propter nos factus est homo, sicut propter nos mortuus est, ita et propter nos resurrexit, ascendit et introivit in cælum.

Ut præcursor, locum nobis paraturus, citò nos quoque adventuros, ascensuros significaturus.

Non est multum interstitium inter præcursorem et eos qui sequuntur; alioqui non esset præcursor, ait D. Chrysostomus.

Necesse est ergo ut nos quoque sequamur, et ascensum consequamur. Theodoretus.

Ut pontifex noster, Patrem pro nobis rogaturus.

Sicut pontifex semel in anno in Sanctum sanctorum ingrediebatur, ut pro populo interpellaret:

Ita Christus, Pontifex æternus, introivit in cælum, Patri suo mortem suam, semel obitam, perpetuò oblaturus ac repræsentaturus, ut nos reconciliet, nobisque omnia auxilia ad secum ascendendum in cælum necessaria impetret ac submittat.

Quis Christianus non speret?

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

AGGREDITUR Apostolus grandem de sublimi Christi sacerdotio sermonem, promissum, c. 5, §. 11, ad quem ab eo loco, mentes Hebræorum præparavit, et ad quem transitum sibi fecit ultimo versu, cap. 6.

Et quia Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech,

Hinc primo versu historiam Melchisedech breviter exponit ex Genesi.

Secundo et tertio versu illam Christo mysticè sic applicat, ut ostendat omnia in Melchisedech fuisse Christi figuras: et nomen, et civitas, et status, et generatio, et duratio fuerunt Christi et ejus sacerdotii prophetica.

A quarto versu ad undecimum, duo præcipua nobis exhibet consideranda, quæ manifestè probant Melchisedech, figuram Christi, super Abraham, et consequenter super Levi et Leviticos sacerdotes, Abrahæ posteros, excelluisse:

Primum, quòd Abraham lubens et nullâ lege coactus, Melchisedech, Christum repræsentanti, decimas dedit pro se et pro tota sua prosapia, et consequenter pro Levi, tunc in Abraham incluso; hæcque decimarum pensione Melchisedechum, et consequenter Christum agnovit et professus est Abraham se et suis omnibus posteris sacratorem et præstantiorem.

Secundum, quòd Melchisedech, ut Christi figura, ipsum Abraham, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus tot eximia bona promiserat, benedixit, tanquam se minorem.

Ex his duobus bene consideratis colligite quantus et qualis fuerit Melchisedech, aut potius Christus à Melchisedecho repræsentatus;

Et hinc agnoscite quàm præstantius sit Melchisedechi, seu Christi sacerdotium, Levitico.

A §. 11 ad 18 probat per Christum, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, Leviticum sacerdotium et legem Mosaicam, quæ huic sacerdotio annexa est, fuisse abrogata.

Individua est sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ concordia: ablato itaque hoc sacerdotio et in excellentius translato, et lex ipsa cessit et in meliora translata fuit.

Ablatum autem sacerdotium à Levi probat Apostolus ex mutatione tribus, §. 14, ex mutatione ordinis, §. 15, ex mutatione ordinationis, §. 16.

§. 18 et 19. Hujus translationis profert rationes:

Lex et sacerdotium antiqua abrogata sunt, quia ad salvandum infirma; nova lex et Christi sacerdotium introducta, quia ad salutem potentissima, et nos ad Deum approximantia.

ÿ. 20, 21, 22. Aliam novi sacerdotii, novique Testamenti præcellentiam assignat, ex juramento quo Deus illorum perpetuitatem affirmat.

ÿ. 23, 24. Aliam dat ex immortalitate Christi, sempiternum ideo sacerdotium habentis, et consequenter fideles perfectè salvare semper potentis.

ÿ. 26, 27, 28. Hujus novi sacerdotis describit qualitates quibus cæteros omnes longè præcellit.

Ipse solus, quia ex omni parte perfectus, et nullum habet peccatum, reconciliatione non indiguit, sed uno sui sacrificio omnie totius mundi expiavit peccata.

CAPUT SEPTIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **H**ic enim Melchisedech, Rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahamæ regresso à cæde regum, et benedixit ei :

2. Cui et decimas omnium divisit Abraham :

primùm quidem qui interpretatur rex iustitiæ :

Hoc tandem Christt sacerdotium secundum ordinem Melchisedech aggredior explicare vobis, ac primò Melchisedech historiam breviter refero. Hic igitur Melchisedech rex erat civitatis dictæ Salem, pontifex Dei summi, qui Abrahamo, à cæde regum revertenti, obviam venit in signum amicitiae, elque more sacerdotum benedixit.

Cui etiam Abraham de omni præda sua decimas dedit (allegoriam nunc intelligite, et in Melchisedech Christum agnoscite).

Primò, Melchisedech idem est, juxta nominis etymon, ac rex iustitiæ (quod Christo perfectè convenit, ipse enim regnum iustitiæ statuit)

CAP. VII. 1. *Hic enim Melchisedech.* Syr. porro, hic, etc.

En grandis ille sermo promissus in capite 5, n. 11, ad cuius intelligentiam, Hebræorum mentes multis abhinc acuit Apostolus, et ad quem in ultimo capitis sexti versu, commodum sibi transitum fecit.

Hic igitur Melchisedech, quem proximè memoravi, et de quo etiam supra,

illius historiam breviter refert ex Genesi.

Rex Salem, id est, urbis quæ primùm dicta est Salem, id est, pacifica, deinde Jebus, tandem ex utroque nomine, unâ litterâ mutata, Jerusalem.

Hæc est communior inter veteres et recentiores opinio.

Non desunt tamen qui, post D. Hieronymum, velint esse alteram Salem, quæ Genes. 38, n. 18, Sichimorum dicitur.

Hujus opinionis sunt D. Anselmus, Gagnæus, quam refutant Estius, Cornelius à Lapide.

Sacerdos Dei summi, id est, Dei veri et excelsi, non idolorum.

Itaque Dei veri cultor, licet inter idololatrias Chananæos vivens.

Qui obviavit Abrahamæ regresso, id est, redeunti a cæde regum, de qua Genes. 14, n. 17.

Illi autem obviavit in signum amicitiae.

Et benedixit ei, id est, et Melchisedech, ut Dei summi sacerdos, benedixit Abrahamæ.

Vide citatum Genesis locum, ex quo etiam apparet quòd et Deo gratias egerit ob victoriam, oblato panis et vini sacrificio.

2. *Cui et decimas omnium divisit...* id est, cui Abraham de omni præda sua decimam dedit in honorem summi Dei, cujus sacerdos erat Melchisedech. Hocque facto Abraham, qui et ipse Dei sacerdos erat : et sæpè ei sacrificaverat, Melchisedechum agnovit sibi superiorem et suum quasi pontificem.

Primùm quidem qui interpretatur...

Hic Apostolus incipit historiam breviter relatam mysticè explicare, eam-

Deinde rex est Salem, seu rex pacis : Christus rex est pacificus.	deinde autem et rex Salem, quod est, rex pacis,
Tertiò, dicitur sine patre, sine matre : Christus patrem in terris non habet, nec matrem in cœlis.	3. Sine patre, sine matre,
Quartò, sine genealogia dicitur : Christi autem generationem quis enarra- bit ?	sine genealogia,
Quintò, dicitur neque initium dierum, neque finem vitæ habens : Christus nec esse cœpit, nec esse desinet.	neque initium dierum, ne- que finem vitæ habens,
Melchisedech ergo in his omnibus Dei gestavit similitudinem :	assimilatus autem Filio Dei,

que Christo sic applicare, ut ostendat in Melchisedech omnia fuisse prophe-
tica et Christi figuras,

Et nomen proprium, et nomen civitatis, et status, et generatio, et dura-
tio fuere prophetica.

Primò nomen proprium *Melchisedech*, cujus etymon, rex justitiæ : Melchi
enim regem, Sedech autem, justitiam valet.

Quod Christo per excellentiam convenit ; tum quia in omni rigore justitiæ
pro nobis satisfecit, tum quia perfectam nobis attulit justitiam.

Deinde autem et rex Salem...

Secundò nomen urbis cujus rex erat Melchisedech.

Salem enim significat pacem.

Christus autem rex pacificus, *ipse pax nostra, pacificavit ea quæ sunt in
cælis et quæ super terram.*

Civitas in quâ regnat, seu Ecclesia, civitas est pacis, quam habet cum
Deo, et quam quærit inter homines. Ecclesia autem triumphans, Jerusalem
cælestis est civitas pacis æternæ.

Christus rex justitiæ et rex pacis, de quo prædictum est in Psalm. : *Orie-
tur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.*

Utramque, Christe rex, cordi meo tibi subdito impertire.

3. *Sine patre, sine matre.* Gr. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Syr. cujus neque pater
neque mater scribuntur in generationibus.

Id est, cujus neque pater neque mater exprimitur in Scripturis.

Quo benè figuratus est Christus qui patrem non habet in terris, nec ma-
trem in cælis.

Sine genealogia, ἀγενεαλόγητος, cujus genus et origo tacetur, sed qui in-
troductur quasi de cælo delapsus.

Quo clarè repræsentatur Christus qui de cælo venit, et cujus ineffabilis
est generatio, tum æterna, tum humana : *generationem ejus quis enarrabit ?*

Prima sine matre, secunda sine patre ; inexplicabilis utraque.

Neque initium dierum, neque finem vitæ habens, scilicet in Scripturis,
seu cujus ortus et interitus ignoratur.

Quo bene significatur æternitas Christi, tum à parte ante, tum à parte post.

Assimilatus autem Filio Dei.... Id est, et hoc ipso Christum filium Dei
repræsentans, et æterni illius sacerdotii gestus imaginem.

Sicut enim reipsa Christus est sacerdos in æternum, ita sacerdotium Mel-
chisedech in Scripturis repræsentatur quasi perpetuum, cum nullam faciant
mentionem nec de illius initio, nec de illius fine, sicut nec de vitæ illius
initio et fine.

manet sacerdos in perpetuum.

At præsertim æternum illius representavit sacerdotium, in hoc quòd in Scripturis sacerdotium Melchisedech exhibetur quasi perpetuum.

4. Intuemini autem quantum sit hic, cui et decimas

Nunc autem attendite et expendite quantum fuerit hic Christi typus, cui ipse Abra-

OBSERVATIONES LITTERALES, MORALES ET DOGMATICÆ. — Ex his colligo et nota quòd in Scripturis nihil mysterio vacet, cum non nomina tantum personarum et locorum, sed et ipsum silentium significet aliquid mysticum, ut patet ex supradictis.

Quanta ergo cum reverentia, quanta et cum circumspectione legendæ sunt Scripturæ in omnibus mysticæ et divinæ!

Divinæ sunt in omnibus.

Ergo ut intelligantur, nobis ea legentibus necessarius est continuus ad Deum recursus, humiliter et assidue à nobis invocandus Spiritus sanctus, illarum auctor, ut dignetur verborum suorum, sui que silentii intelligentiam donare.

In his hisdem versibus nota et intellige ipsiusmet D. Pauli silentium; qui tot recensens similitudines inter Melchisedech et Christum Dominum, omittit silentioque tegit similitudinem in hostia, quæ fuit panis et vinum, Eucharistiæ figura.

Ex hoc silentio Calvinus argumentum sumpsit Missæ sacrificium negandi, sicut ex Moysis silentio de ortu et interitu Melchisedech. Alii hæretici sumpserunt occasionem negandi quòd fuerit homo; sed vel angelus, vel Dei Filius vel Spiritus sanctus.

Siluit ergo D. Paulus hac in re, ut ex se clara, formaliter expressa in Genesi 14, et in evangelistis, et in sua ad Corinthios epistola prima, cap. 11, n. 23.

Siluit et quia hujus similitudinis mentio nihil ad suum institutum faciebat.

Scopus Apostoli est eminentiam Christi sacerdotis secundum ordinem Melchisedech ostendere supra Leviticis sacerdotes; ideo recenset ea in quibus præcellebat Melchisedech Aaronicis sacerdotibus.

In hostia verò non videbatur præcellere, quia panis et vinum non præcellunt animalibus vivis, quæ Levitici sacerdotes mactabant.

Siluit denique, quia litteris committendum non erat secretum Eucharistiæ sacramentum: litteris, inquam, ad Judæos etiam infideles facile perventuris.

Primis enim Ecclesiæ temporibus maximè cavebatur ne infidelibus et non initiatis mysteria proderentur.

Hinc Paulus ipse Philipp. 3. *Nolite sanctum dare canibus.*

Hinc toties apud sanctos Patres illud, *Norunt fideles.*

4. *Intuemini autem quantum sit hic...* Syr. considerate verò quàm magnus hic fuerit, etc.

Ex omnibus supra enumeratis, in quibus Melchisedech erat figura Christi duo præsertim Apostolus vult à nobis considerari: decimas scilicet quas Abraham Melchisedecho dedit, et benedictionem quam Melchisedech dedit Abrahamo.

Quia hæc duo manifestè probant Melchisedechum, Christi figuram, excludisse super Abrahamum, et sequenter super Levi et Leviticos sacerdotes;

ham, tantus patriarcha gloriosus et victor rediens, decimas dedit ex optimis quibusque spoliis.

Equidem Aaronici sacerdotes, ex decreto legis, jus habent decimas sumendi à suis popularibus, id est, à suis fratribus, Abrahamæ posteris, sicut et ipsi filii sunt Abrahamæ, et lex populo præcipit decimas sacerdotibus dare.

Verum Melchisedech, alienus à genere judaico, ab Abrahamo decimas accepit, et Abrahamus, gentis nostræ pater, nullâ lege jussus, decimas ei libens dedit;

Insuper et Melchisedech Abrahamum,

dedit de præcipuis Abraham patriarcha.

5. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundum legem, id est, à fratribus suis, quanquam et ipsi exierint de lumbis Abrahamæ.

6. Cujus autem generatio non annumeratur in eis,

decimas sumpsit ab Abra-

Et à fortiori probant Christum Dominum ipsam veritatem, cujus figura tantum erat Melchisedech, super ipsos excellere.

Intuemini, id est, seriò considerate quantæ dignitatis fuerit hic Christi typus.

Cui et decimas dedit... id est, cui ipse Abraham, pater patrum nostrorum et totius judaici generis auctor, dedit decimas ex optimis quibusque spoliis.

Decimæ solent ab inferioribus et laicis dari sacratoribus et dignioribus personis: quantus ergo et quam sacer hic, etc.!

5. *Et quidem de filiis Levi...*

Ut hæc Melchisedechi excellentia clariùs elucescat, comparat decimas ei datas ab Abrahamo cum decimis quas Levitæ ex lege jus habent sumendi, et illas his præfert in tribus:

Primò, Aaronici sacerdotes à suis fratribus; secundò, ex legis mandato; tertio, à suis contemporaneis decimas sumunt:

Melchisedech ab extraneo, nullâ ad id lege coacto, imò ab omnibus etiam in perpetuum futuris sacerdotibus, n. 8.

Et quidem. Gr. et illi quidem de filiis Levi, id est, Aaronici sacerdotes: omnes enim sacerdotes erant ex Aarone; Aaron autem ex Levi.

Mandatum habent, id est, jus habent ex decreto legis pro ipsis condito. Num 18. 21; Deut. 18. 3.

Decimas sumere à populo, id est, à toto populo, etiam à fratribus suis leviticis, licet illi omnes, et Levitæ et Judæi, ex eodem patre Abraham essent prognati.

Levitæ decimas sumebant à populo; et ipsi Levitæ, decimam partem decimæ offerebant Domino. Num. 18. 26.

Itaque sacerdotes Aaronici decimas sumebant à suis popularibus et à suis fratribus; non autem ab externis, et hæc decimas sumebant ex lege, quam jus dabat sacerdotibus sumendi, et populo dare præcipiebat.

6. *Cujus autem generatio...* Gr. ille autem non genealogizatus ex eis, decimavit Abraham. Syr. is autem qui scriptus non est in genealogiis eorum, decimas tulit ab Abraham.

Id est, Melchisedech autem alienigena, cujus genus neque ab Aarone, neque à Levi, neque ab Abrahamo deducitur.

Decimas sumpsit ab Abraham, tanquam eo et omnibus illius posteris major et sacrator.

ham, et hunc qui habebat repromissiones benedixit.

7. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.

8. Et hic quidem, decimas morientes homines accipiunt; ibi autem contestatur, quia vivit.

tantum et talem patriarcham, in quo, juxta Dei promissum, gentes erant benedicendæ, benedixit, velut se minorem.

Extra controversiam enim est quòd qui minor est, ab eo qui præstantior est ipso benedicitur.

Et quidem juxta legem Leviticam, decimas accipiunt sacerdotes mortales: in Genesi autem is decimas accipit de quo testatum est quòd vivat, et veit immortalis exhibetur, et perpetuo fungitur sacerdotio.

Subintellige: et Abraham nulla lege coactus, sed divinitus edoctus quis esset ille Melchisedech, Christi scilicet summi pontificis figura.

Abraham, inquam, hujus sacerdotii reverentiâ motus, decimas lubens et gaudens dedit Melchisedecho.

Et hunc qui habebat repromissiones benedixit... Alteram Paulus nobis exhibet considerandam Melchisedechi excellentiam, ex eo quòd Abrahamum benedixit.

Et hunc, id est, Abrahamum, patrem patrum, Deo charissimum, cui Deus toties et tam eximia bona promiserat, et præcipue quòd in ipso benedicendæ forent omnes gentes; hunc, inquam, talem et tantum benedixit Melchisedech, tanquam se minorem.

7. Sine ulla contradictione... Syr. Porro, absque controversia, qui minor est benedicitur ab eo qui præstantior est ipso: intellige benedictione solemnî et auctoritativâ.

Melchisedech ergo, qui typus erat Christi, cujus sacerdotium singulari modo repræsentabat, ipso Abrahamo qui etiam sacrificaverat et qui promissiones habebat, melior erat et præstantior.

Quantò dignior ergo Christus ipse; si enim tanta fuit umbra Christi, quantus est Christus ipsa veritas!

Hinc et collige quanta sit dignitas et præstantia in summo Pontifice, in episcopis, in sacerdotibus, ipsummet Christi sacerdotium Christi vice gerentibus.

8. Hic quidem decimas morientes... *Id est*, hic adverbium.

Tertia hic exhibetur excellentia decimarum à Melchisedech sumptarum, et consequenter ejus sacerdotii eminentia super Aaronem, scilicet, ex perpetuitate.

Et hic, id est, inter Indæos, seu in lege Levitica, ubi de decimis.

Decimas accipiunt morientes, id est, mortales sacerdotes, et quorum mortem exprimit lex quæ vult sacerdotes sacerdotibus succedere.

Ibi autem, id est, in Genesi, ubi de Melchisedech.

Contestatur... id est, Scriptura, mortem Melchisedech silentio tegens et de ejus tantum vitâ mentionem faciens,

Testatur quia vivit: scilicet tantum, id est, quasi immortalem illum exhibet, ejusque sacerdotium quasi æternum, seu perpetuum:

Quasi diceret: Quia Aaronici mortales temporanei tantum, hinc à suis tantummodo contemporaneis decimas sumunt.

Melchisedech verò, quia quasi semper vivens, hinc ab omnibus in perpetuum sumpturus repræsentatur.

In Græco paulò aliter; ibi autem *καταρρέμενος*, contestatus, id est, is da-

Quin, ut ita dicam, ipse Levi, qui nunc decimas accipit, tunc in Abrahamo, patre suo, decimas obtulit Melchisedech.

Levi enim cum tota tribu sua adhuc erat in lumbis patris sui, et per eum decimas pendebat oblatas: hæcque decimarum pensione, Melchisedech, Christi figuram, se et suis superiorem agnoscebat.

9. Et (ut ita dictum sit) per Abraham et Levi, qui decimas accepit, decimatus est.

10. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.

quo testatum est quòd vivat. Syr. illic autem de quo testata est Scriptura ipsum vivere.

Infert et consequenter sacerdotium ejus fore perpetuum.

9. Et (ut ita dictum sit), id est, ut ita dicam, vel imò, si dicere liceat.

Per Abraham et Levi... id est, et Levi et omnes Levitæ et sacerdotes Levitici qui decimas ab aliis accipiunt, decimas Melchisedech dederunt per Abraham progenitorem suum; et ipsi qui benedicunt alios, in Abraham benedictionem à Melchisedech receperunt, tanquam minores à majore.

10. Adhuc enim in lumbis patris erat... Levi enim erat adhuc in lumbis Abraham, etc.

Si ergo jus decimarum et benedictio superioritatem denotant, Melchisedech, figura Christi, fuit non Abrahamo tantum, sed etiam et Levi et Levitis omnibus superior et excellentior.

A fortiori ergo Christus, verus Melchisedech, altissimi Dei verè summus sacerdos, Abrahamo, et Levi, et omnibus Leviticis sacerdotibus est longè præstantior.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.—Sed, inquires, nonne Christus, utpote Davidis et Abraham filius, erat sicut et Levi in lumbis Abraham? Distinguit divus Thomas hic post D. Augustinum: erat quidem secundum substantiam corporalem; non erat autem secundum rationem seminalem.

Erat secundum rationem corporalem, quia Christus corporis sui materiam accepit ex semine Abraham.

Non erat secundum rationem seminalem, quia materia illa non fuit ex vi naturali Abraham proseminata, neque ex virtute agentis naturalis conformata.

Sed modo prorsus supernaturali, per Spiritum sanctum genitus est Christus: et ideo non erat in lumbis Abraham sicut Levi.

At, inquires rursus, nonne, propter hanc suam corporalem substantiam, Christus dici potest decimatus in Abraham?

Resp. negativè; quia Christus de Spiritu sancto conceptus, ita corporalem substantiam, seu carnem suam traxit ex Abraham, ut carnis vitium non contraxerit; imò verò, ut ait Augustinus, materiam medicaminis traxit; ideoque nec decimatione contra culpam, nec benedictione contra maledictionem indiguit.

Ut hæc responsio, quæ ex mystica decimarum ratione sumitur, melius intelligatur,

Ex D. Augustino, lib. 10. de Genesi ad litteram, cap. 20. notandum est quòd decimas sacerdotibus offeruntur, ut ipsi pro peccatis offerentium orent, Deique benedictionem pro eis impetrent.

Christus nullum peccatum contraxit, nec potuit contrahere; decimatione ergo non indiguit.

Christus, è contra, futurus erat medicamentum vulneris peccati, salvator

11. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici?

12. Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat.

Quòd si perfectum erat sacerdotium Leviticum, vimque perficiendi, seu iustificandi habebat (tempore enim huius sacerdotii lex populo data est), quid opus erat præterea alium exoriri sacerdotem, qui non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech diceretur?

Etenim, cum individua sit sacerdotii Levitici et legis Mosaicæ societas, translato sacerdotio à Levi, necesse est ut et legis forma commutetur.

mundi fonsque omnis benedictionis in omnes gentes; et hoc Abraham divinitus edoctus, Christo decimas dedit in Melchisedech.

Christo itaque vero Melchisedech, Christo, inquam, vero et unicè summo altissimi Dei sacerdoti, decimas dedit Abraham pro se et pro tota sua prosapia; hæcque decimarum pensione se et suos ab eo benedicendos fore gaudens et exultans protestatus est. Hinc Christus, Joan. 8, n. 57: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.*

Et tu, Christiane, spiritualis Abraham filii, gaudens, exultans et gratias agens, Christum benedictionis fontem adora; in quo jam te *Deus benedixit omni benedictione spirituali in caelestibus*; ipsumque suppliciter ora ut te benedicere pergat usque dum audias: *veni, benedicte, etc. posside, etc.*

11. Si ergo consummatio...

Hucusque Melchisedechum, ejusque sacerdotium Levitico prætulit Apostolus; hic verò incipit probare sacerdotium Leviticum, imò et legem ipsam abrogata esse per Christum, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech.

Si ergo consummatio, id est, perfectio, iustificatio, hominum cum Deo reconciliatio erat, id est, sicut per sacerdotium Leviticum, id est, per sacrificia et ritus Levitici sacerdotii.

(Populus enim sub ipso legem accepit, id est,) huius enim sacerdotii Levitici tempore populus legem accepit.

Hoc per parenthesis inserit Apostolus, ut legis Mosaicæ et Aaronici sacerdotii connexionem indicet, et ex unius abrogatione inferatur et alterius abrogatio.

Quid adhuc necessarium... id est, quid necesse fuit, ut ad homines sanctificandos, alius novo ordine sacerdos exurgeret; qui scilicet diceretur et esset secundum ordinem Melchisedech, et non secundum ordinem Aaron?

Talem autem sacerdotem futurum noverant omnes ex Psal. 109. quem de Christo intelligebant Judæi. Vide Matth. 23, n. 43.

Potest argumentum sic in formam redigi.

Si perfectum fuisset Levi sacerdotium et homines sanctificare potuisset, frustra Deus aliud et secundum ordinem Melchisedech instituit: atqui Deus, qui nihil frustra facit, aliud et secundum ordinem Melchisedech instituit sacerdotium; ergo primum sanctificare non poterat, ideoque perfectum non erat.

12. Translato enim sacerdotio...

Alii putant hanc particulam enim esse causalem, et respicere verba præcedentia per parenthesis dicta: *Populus enim, n. 11.*

(Translatum autem à Levi sacerdotium probat Psal. 109); is enim de quo loquitur ille psalmus, non est ex tribu Levitica; sed ex ea tribu unde nullus haecenus astitit altari:

Palam enim est quod Dominus noster Jesus Christus ortus sit è tribu Juda, cui Moyses sacerdotium non attribuit: constat ergo de tribu in tribum translatum esse sacerdotium.

Et hoc evidentius adhuc apparet, ex eo quod alius exurgat novus sacerdos, à Deo promissus et datus, secundum ordinem Melchisedech,

Qui non secundum legem carnalis successionis creatus sit, secundum vim vitæ

13. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præstò fuit.

14. Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.

15. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos,

16. Qui non secundum legem mandati carnalis factus

Alii putant eam idem hic significare ac autem, vel atqui.

Quoad sensum parum refert; ex sacerdotii mutatione sequitur legis mutatio, quia individua est Aaronici sacerdotii et legis Mosæ concordia: si ergo sacerdotium in aliquem Aaronicum fuit translatum, necesse est ut lex ipsa quæ hoc vetat, mutetur in aliam quæ huic novo sacerdotio sit proportionata.

Constat autem quod translatum et mutatum sit sacerdotium.

Quod probat primò ex mutatione tribus.

13. In quo enim. Gr. In quem. Syr. is enim de quo hæc, etc. id est, is in quem competunt, vel de quo dicitur: *Tu es Sacerdos, etc.* vel etiam ad quem dicitur à Deo: *Tu es, etc.* id est, Christus Dominus;

De alia tribu est, scilicet, quam Levitica, nimirum, de tribu de qua nullus ministravit altari. Gr. nullus attendit altari.

14. Manifestum est enim, scilicet, ex genealogiis familiarum: hoc et infideles Judæi, qui Christum putabant filium Josephi, concedebant, scientes Joseph esse de domo David.

Quod ex Juda, tribu, ut rex sit et sacerdos, sicut ejus figura Melchisedech.

Ex qua tribu. Gr. In quam tribum, id est, cui tribui Moyses sacerdotium non attribuit.

Hinc rex Ozias, ex tribu Juda, lepra fuit percussus quia thus adolevit. 2. Par. 26.

15. Et amplius adhuc manifestum est. Syr. eoque magis adhuc notum, etc. Probat secundò, ex mutatione ordinis.

Id est, et hoc quod dixi de sacerdotii et legis mutatione, adhuc etiam evidentius apparet, si, id est, quod, vel ex eo quod alius sacerdos surgat, vel surrexit, à Deo promissus et datus. Secundum similitudinem, seu ordinem Melchisedech.

16. Qui non secundum legem mandati carnalis.

Probat tertio ex discrimine institutionis, seu ordinationis, id est, qui non factus sit sacerdos per carnalis successionis legem.

Juxta legis Mosæ præscriptum, sacerdotium erat successioni alligatum; alter alteri succedebat in sacerdotio. Et hoc præscriptum Apostolus vocat legem mandati carnalis.

est : sed secundum virtutem vite insolubilis.

17. Contestatur enim : Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

18. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem :

19. Nihil enim ad perfectum adduxit lex; introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum.

immortalis; ita ut nec cuiquam succederet, nec successor det locum.

Juxta Davidicum vaticinium : *Tu es sacerdos in æternum, etc.*

Porro reficitur Aaronicum sacerdotium et lex Mosaica, non quòd mala sint, sed quia imperfectiora et insufficientia ad justificandos homines :

Nullum enim hominem lex potuit ad veram justitiam perducere.

Sacerdotium verò Christi et lex nova subintroducuntur, quia sunt ad justificandum potentissima, spemque dant nobis certissimam veræ justitiæ, per quam Deo proximi reddimur et grati.

Alii tamen totam legem Mosalicam intelligunt, quæ carnalibus tantum et externis mandatis constabat.

Secundum virtutem, ... sed qui factus est sacerdos per potentiam divinam, quæ vitam ei tribuit immortalem et indissolubilem, ita ut nusquam successor det locum.

17. Contestatur enim id est, attestatur enim Pater æternus Filio suo per os Davidis loquens : quoniam tu es Sacerdos in æternum, etc.

18. Reprobatio quidem... Gr. abrogatio. Syr. mutatio.

Pergit probare legem Mosalicam esse abrogatam et novam, introductam, et utriusque dat rationem; reprobatio fit, ... id est, abrogata est lex vetus seu Mosalca, et consequenter sacerdotium Aaronicum per quod ipsa administrabatur : ex unius enim abrogatione sequitur et alterius abolitio, ut n. 12. dictum est.

Propter infirmitatem, ... id est, quia infirma et imbecillis erat, seu vires exiguas habebat :

Et inutilitatem, id est, et quia insufficiens erat ad homines justificandos.

19. Nihil enim ad perfectum adducit. Gr. perficit lex, id est, nullum enim hominem lex potuit perficere, seu ad veram et internam justitiam perducere.

Non abolita est ergo, vel quia mala, vel quia planè inutilis : à Deo enim erat instituta, qui nihil facit frustra; sed quia imperfecta et salutem tantum initians, et futurorum umbra, pædagogus ad Christum.

Introductio verò melioris spei. Syr. Introiit autem loco ipsius spes præstantior ipsa.

Id est, spes autem melior introducta est in illius locum, seu lex nova, sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, subintroducuntur, quæ spem habent meliorem annexam; quia enim potentissima sunt ad justificandum et salvandum, spem dant nobis certissimam veræ justitiæ.

Per quam proximamus ad Deum, id est, per quam justitiam proximi Deo reddimur, verè pii, amici Dei, filii et hæredes.

A nova ergo lege, et à Christi sacerdotio, quia ad justificationem potentissima sunt, speramus veram justitiam, quæ Deo verè proximi reddimur et grati.

Et in quantum Jesus Christus non sine jurejurando factus est sacerdos (nam Aaronici quidem sine juramento facti sunt sacerdotes;

Christus verò sacerdos cum juramento constitutus est à Patre, qui, teste David, dixit ad eum: *Tu es Sacerdos, etc.* et non solum dixit, sed et juravit, quia ratum et fixum esse decrevit,)

In tantum idem Jesus Christus nobilioris et præstantioris testamenti mediator institutus est.

Et sacerdotes quidem Levitici, etiam summi, plures successivè facti sunt, eo quòd non permanent; sed per mortem alter alteri succedebat;

20. Et quantum est, non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt;

21. Hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum: Juravit Dominus et non poenitebit eum: tu es sacerdos in æternum);

22. In tantum mellioris testamenti sponsor est Jesus.

23. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd mortis prohiberentur permanere.

20. *Et quantum est, non sine jurejurando.*

Ex juramento Dei ostendit firmitatem et æternitatem sacerdotii Christi.

Et quantum, id est, et in quantum non sine jurejurando Jesus Christus factus est sacerdos.

Huic parti respondet in tantum, n. 22, cætera per parentheses legenda.

Alii quidem, id est, Aaron et alii sacerdotes Levitici sine juramento facti sunt sacerdotes; in Scripturis enim non paret.

21. *Hic autem, id est,* Christus autem constitutus est sacerdos cum juramento.

Per eum, id est, per Patrem æternum, qui teste David, dixit ad illum:

Juravit Dominus... firmiter decrevit: Et non poenitebit eum. id est, non mutabit decretum.

Pœnitentia enim Dei, mutatio sententiæ, seu potius, quando instar hominis destruit quod ante fecerat. Deus enim propriè sententiam non mutat, quia unà et eadè voluntate, secundum hominum mutationem et temporum diversitatem, alia et alia facienda disponit.

22. *In tantum mellioris testamenti, id est,* in tantum idem Jesus Christus factus est sponsor, fidejussor, mediator præstantioris, et excellentioris, et firmloris pacti inter Deum et homines, in æternum scilicet valituri.

Ratiocinatio Apostoli hæc est: Quod statuitur cum juramento, firmitus est quàm illud quod sine juramento statuitur: atqui sacerdotium Christi institutum est à Deo cum juramento, teste David, Psalm. 109; sacerdotium verò Leviticum sine juramento; ergo sacerdotium Christi Levitico firmitus et excellentius est.

Sicut autem sacerdotium est excellentius; ita et testamentum: pariter enim procedunt.

23. *Et alii quidem plures facti sunt...*

Altera probatio et excellentia.

Christi sacerdotium præstat Aaronico, quantum immortale præstat mortali.

Et alii, id est, Aaronici sacerdotes plures successivè facti sunt summi pontifices; unus alteri successit.

Idcirco quòd morte. Gr. propter mortem... id est, quia per mortem quæ:

24. Hic autem eo quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.

25. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.

26. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus; et excelsior cœlis factus:

27. Qui non habet necessi-

Jesus autem eo quòd immortalis est, et sacerdos à Patre in æternum constitutus, sacerdotium non transmittit.

Unde et eos qui per ipsum accedunt ad Deum potest perfectè salvare, quia semper vivit, perpetuumque sacerdotium exercens, semper intercedit pro nobis.

(Et sanè in hac perfecta et cœlesti lege gratiæ)

Decebat ut talis esset nobis pontifex,

Pius et omni justitiâ plenus,
Absque ulla malitia,
Nullâ peccati maculâ inquinatus,
A peccatorum moribus longè positus,
Supra omnem creaturam, non tantùm humanam, sed et angelicam sublimatus,
Qui non egeret, sicut Mosaii pontifices,

uniuscujusque eorum vitam finiebat, impediabantur ne perpetuò permanerent in sacerdotio.

24. *Hic autem eo quòd...* Syr. hic verò propterea quòd in æternum stat, non præterit pontificatus ejus.

Id est, Jesus autem, quia immortalis est, sacerdotium non transmittit ad alium.

Christus sacerdotium habet intransibile, seu insuccessivum: vicarios habet, non successores.

25. *Unde et salvare in perpetuum potest...*

Unde, id est, quia semper vivit et sempiternum habet sacerdotium, hinc semper potest perfectè et perpetuò salvare, gratiam conferre et gloriam.

Accedentes per semetipsum. Gr. per ipsum, id est, fideles, qui per Christum mediatorem accedunt ad Deum; ejusque gratiam postulant per Filium.

Semper vivens ad interpellandum pro nobis. Gr. pro eis. Syr. vivit enim ipse semper, et offert oblationes pro illis; id est, quia semper vivit et orat pro nobis, sacerdotis semper munere fungens.

26. *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex..*

Altera probatio et excellèntia.

Levitici erant peccatores, Christus autem sanctus, etc. Ipsi soli perfectè conveniunt conditiones in sacerdotibus requisitæ.

Conveniebat talem nobis dari pontificem, et apud Deum mediatorem.

Sanctus, qui sanctus, erga Deum pius, Deo sacer et devotus.

Innocens erga proximum, Gr. ἀκακος, carens malitiâ. Syr. absque malitiâ, qui nemini noceat, sed omnibus beneficiat.

Impollutus in se, purus et immaculatus. Syr. absque macula.

Segregatus à peccatoribus, id est, longè distans à peccatorum moribus. Syr. semotus à peccatis.

Et excelsior cœlis factus. Syr. sublimior cœlis, id est, et ipsos angelos longè superans.

Sedens ad dexteram Majestatis.

27. *Qui non habet necessitatem...*

quotidie pro peccatis propriis hostias offerre, deinde pro delictis populi.

Noster enim Pontifex unam semel victimam obtulit non pro suis peccatis, quia nullum habuit; sed pro totius mundi peccatis; non pecudem, sed semetipsum.

Nam lex Mosaica, quia infirma et imperfecta, sacerdotes constituit infirmos, mortales, ad peccatum pronos:

At sermo Dei juratus, qui post legem

tatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi:

hoc enim fecit semel, seipsum offerendo.

28. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes;

sermo autem jurisjurandi,

Altera excellentia Christi supra sacerdotes Aaronicos.

Hi, quia peccatores erant, pro suis et pro populi delictis hostias offerebant: Christus non pro suis, quia nullum habuit, sed pro totius mundi peccatis semel seipsum litavit.

OBSERVATIO DOGMATICA. — Hoc de cruento crucis sacrificio intelligitur, nec obest incruento missæ sacrificio, quod unum et idem est sacrificium cum cruento; eadem enim utrobique hostia, idem offerens; hocque illius est commemoratio, representatio et applicatio.

Christus itaque duo quidem celebravit sacrificia, cruentum unum, incruentum alterum; unum in sanguine effuso, alterum in pane et vino.

Primum, sen sacrificium crucis, fuit redemptionis sacrificium, per quod Christus nos redemit, et omnia nostra expiavit peccata.

Secundum, sen sacrificium altaris, religionis est sacrificium, per quod nobis applicatur redemptio, expiatio, gratia, quam Christus nobis in cruce promeruit.

In hoc autem versiculo D. Paulus de solo redemptionis sacrificio loquitur, quia, ut legenti patet, hic de peccatorum expiatione agitur: *Qui non habet, inquit, necessitatem quotidie, etc.*

Christus ergo semetipsum semel litavit cruentè pro peccatorum nostrorum expiatione, et hoc sacrificium unicum est, quia valoris infiniti, et ad redemptionem totius humani generis à Patre fuit acceptatum: unde nulla reiterationis necessitas.

Quo non obstante, singulis diebus, juxta prædicationem Malach. 1. n. 11: *In omni loco, ab ortu solis usque ad occasum, usque ad finem mundi, Christus incruentè litatur, ut per hoc incruentum sacrificium ubique celebratum ubique diffundatur et applicetur gratia Salvatoris.*

Sacrificium ergo cruentum Christi communis est quidam gratiæ fons; sacrificium verò incruentum est tanquam canalis, per quem aqua gratiæ salit et diffunditur in animas nostras, ut ait concil. Trident., sess. 22, c. 1. D. Paulus de hoc fonte loquitur, quia fons est, et de eo est quæstio.

28. Lex enim homines constituit sacerdotes. Gr. Pontifices.

Id est, lex enim Mosaica, sine juramento prolata, constituit pontifices mortales, peccatores, omnibus mortalitatis miseris subjectos.

Sermo autem jurisjurandi, id est, verbum autem Dei juratum, seu juramentum Dei confirmatum, Psal. 109.

Qui post legem est, id est, quod post legem, ore Davidis fuit pronuntiatum, sed in Deo conceptum ab æterno.

qui post legem est, Filium in ore Davidis fuit pronuntiatus, licet æternus, sacerdotem constituit, non hominem quemlibet, sed Filium Dei; non ad breve tempus, sed in æternum; non infirmum, sed ex omni parte perfectum.

Filium, supple, constituit pontificem non ad breve tempus *sed in æternum*; non infirmum, sed ex omni parte *perfectum*, sanctum, innocentem, etc., et qui unico sacrificio totum redemit mundum.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 7. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Concipe Christum, realiter et verè summum altissimi Dei sacerdotem, omnis sanctificationis auctorem, omnisque benedictionis fontem, à quo sanctitas, salus et benedictio in omnes, quicunque sunt sancti, salvi et benedicti.

Et hunc verè summum Dei pontificem Christum, Abraham spiritu prophetico ductus et sacro impulsus instinctu, vidit, agnovit et veneratus est in Melchisedech, Christi pontificis figurà; hinc omnis sanctificationis principio decimas pro se et pro suis dedit; ab hoc benedictionis fonte voluit se et suos benedici, cum à Melchisedecho benedictionem accepit.

Ab Abraham ergo, patre fidei nostræ summo, discamus et nos hunc nostrum summum pontificem Christum, in omnibus illius ministris intueri; ad hunc sanctificationis auctorem, per omnes nostros pietatis actus, recurrere; ab hoc benedictionis fonte, sacramentorum ab ipso institutorum et per ejus ministros nobis collatorum, benedictionem expectare.

Discat speciatim omnis fidelis ab Abraham, fidellum patre, Christum in suis vicariis revereri, ei decimas solvere; ab eo, per eorum ministerium, benedictionem et peccatorum remissionem petere.

A Melchisedech autem discat Christi vicarius, seu sacerdos Christianus, Christum fideliter exhibere.

Primò, sit *Rex*, cor regium habeat, à peccati servitute penitus alienum, affectuumque suorum dominus.

Secundò, sit verè *altissimi Dei sacerdos*, Deo verè sacer et totus devotus, illi soli verè serviat, cui servire, regnare est: illi soli militet, illius gloriam quærat in omnibus; ejusque regnum, quantum illi fas est, extendat; siveque verè rex et sacerdos.

Tertiò; sit *sine patre, sine matre*, quasi parentes non habeat.

Quartò, *sine genealogia*, non attendat ad genus, quasi sine carne, sine sanguine, Christo soli attentus, splendori gloriæ, et unde vera gloria.

Denique, quasi æternus et ad æternitatem solam natus, temporalia spernat, sola quærat æterna.

SECUNDO. — Concipe Melchisedech, Christi summi pontificis figuram quidem; at concipe Christum, illius figuræ veritatem, complementum et consummationem;

Concipe ergo in utroque sacerdotum quidem simile, at multò sublimius sacerdotium Christi sacerdotio Melchisedech.

Melchisedech fuit Christi pontificis typus, figura et similitudo singularis: quia sicut ille panem et vinum Deo, in gratiarum actionem, pro victoria ab Abraham reportata, obtulit, ac deinde illa Deo oblata in milites Abraham libanda, id est, participanda et comedenda distribuit;

Ita Christus in ultima cœna panem et vinum sumens, consecrans, et in

suum Corpus et sanguinem transsubstantians, in sacrificium eucharisticum obtulit, eaque deinde tribuit Apostolis libanda, et similiter offerenda et libanda præcepit.

Ritus itaque prorsus idem; nterque enim panem et vinum obtulit; at longè alius effectus: panem enim nudum et solum vinum obtulit Melchisedech; Christus autem, qui veritas est et plenitudo, veritatis præfiguratæ imaginem adimplevit, et sub symbolo panis et vini suum pro nobis Corpus et Sanguinem in sacrificium obtulit.

Sacerdotium itaque Christi sacerdotio Melchisedecho eò sublimius et excellentius est, quò Christus ipse, Homo-Deus, præstantior est Melchisedech homine, et quò Christi Corpus et Sanguis sunt nudo pane et solo vino præstantiora.

Hinc colligat fidelis quantam debeat christianis sacerdotibus reverentiam: quò sublimius sacerdotium, eò maior debetur honor sacerdoti: itaque,

Si Melchisedecho, Christi figuræ, tantam reverentiam exhibuit Abraham, fidelium patriarcha, quantò maiorem quisque fidelis exhibere debet Christi vicariis, idem enim illo sacerdotium gerentibus!

At hinc colligat omnis sacerdos christianus quantæ debeat esse sanctitatis et puritatis.

Christi sacerdotium habet, unus et idem enim illo et in illo Dei summi sacerdos est: ait itaque, sicut et Pontifex noster, *sanctus, innocens et impollutus, etc.*: in ipso Christo, non in Christi tantum figura, quærat sanctitatis suæ regulam.

TERTIO. — Concipe Christum summum Dei pontificem, nuncum, qui prædecessorem non habuit, qui successorem non habet: prævit Melchisedech, ut figura, non ut in eodem pontificatu prædecessor; subsecuti sunt Petrus, Linus, etc., ut vicarii, non ut successores: *Sacerdos est in æternum, sacerdotium habet sempiternum*, intransibile, insuccessivum, incommutabile, n. 24.

QUARTO. — Concipe autem ita sacerdotem, ut et eundem concipias hostiam; seipsum obtulit, n. 27, non bruta animalia, non alias à se hostias, sed semetipsum.

Et hinc cape, si potes, saltem mirare sacrificii Christi meritum, undeque infinitum, et plùs quàm infinitum.

Hujus sacrificii sacerdos est Deus-Homo; victima est Homo-Deus; Deus, victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus pro peccatis nostris.

Ecce sacrificium Deo dignum! ecce sacrificium, non nostra tantum peccata, sed et totius mundi, imò et infinitorum mundorum, si forent, delere sufficiens!

Quanta ergo debet esse nostra fiducia in talem et tantum Pontificem, in talem et tantam Victimam, in tale et tantum Christi sacrificium! unde et *salvare in perpetuum potest accedentes, etc.*, n. 25.

QUINTO. — Concipe hunc nostrum summum Pontificem, in continuo sui pontificatus ministerio: *Semper vivit ad interpellandum pro nobis*, n. 25, munera et hostias semper offert, cap. 8, n. 3.

Hinc discce huc summo Pontifici nostro frequenter, et, si potes, continuè uniri, et in ipso, et cum ipso, et per ipsum, Deum glorificare, Deo gratias agere, peccatorum remissionem petere, gratias necessarias postulare.

Praxis explicabitur fusius in fine capitis octavi in corollario.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

PERGIT Christum pontificem nostrum supra pontifices Aaronicos extollere.

Summa, inquit, et præcipua Christi excellentia, et quæ cæterarum anacephalæosis est;

Christus tantæ dignitatis est, ut à dextris Dei sedeat, §. 1, sitque sacrorum minister, non in tabernaculo typico et ab hominibus facto, ut Aaronici; sed in tabernaculo vero, à Deo fundato, et cujus typus erat tabernaculum Moysis, scilicet in Ecclesia triumphante et militante, §. 2.

In utraque Christus offert, quia correlativa sunt sacerdos et oblatio, §. 3; offert autem, non terrena; nam ad hæc sufficiunt Levitici, sed semetipsum cœlestem et divinum, §. 4, 5.

§. 6. Plus quàm sufficienter et abundè probatâ mutatione sacerdotii Levitici in excellentius Christi sacerdotium, transit ad Testamenti veteris commutationem in novum, et eò melius, quò meliora promittit, cœlum scilicet et regnum æternum, §. 7.

§. 8. Hanc immutationem brevi futuram prævidit Jeremias propheta, eamque sic prædixit, ut excellentias novi Testamenti supra vetus expressit. §. 9, 10, 11, 12.

Ex allato Jeremiæ testimonio ratiocinans Apostolus, infert veteris Testamenti abrogationem, temporibus Jeremiæ brevi futuram, factam esse, §. 13.

CAPUT OCTAVUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

CÆTERUM, eorum quæ hæcenus de præstantia sacerdotii Christi dixi, caput ac summa est: quodd tantæ dignitatis pontificem habemus, ut in cœlis dexter assideat throno Dei, divinæ consors Majestatis.

Sacerdos et pontifex sanctuarii et tabernaculi, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, quod fixerat homo: sed veri sanctuarii, verique tabernaculi, quod fixit Deus ut in eo adoretur in spiritu et in veritate.

1. **C**APITULUM autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis.

2. Sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus et non homo.

CAP. VIII. 1. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur.* Gr. super dictis. Syr. summa autem horum omnium est. Arab. cæterùm summa eorum quæ dicta sunt.

Capitulum, id est, caput, summa, maximum et præcipuum omnium quæ dicta sunt à capite quinto hujus epistolæ de præstantia sacerdotii Christi eorumque compendium, est hoc quod sequitur.

Talem habemus pontificem, id est, tantæ dignitatis excellentiæ.

Qui consedit, id est, ut consideret tanquam rex et iudex et æqualis Deo. *In dextera sedis*, id est, in dextera parte throni.

Magnitudinis, id est, Majestatis, seu à dextris Dei patris.

Cui enim dixit: Tu es sacerdos, etc., eidem dixit: *Sede à dextris meis*, utpote divinæ consors majestatis et potentie.

Habemus itaque pontificem Deum, et à dextris Dei sedentem.

2. *Sanctorum minister.* Syr. minister sanctuarii. *Minister*, Gr. λειτουργός, id est, sacrorum minister, sacerdos, pontifex.

Sanctorum, Divus Chrysostomus sumpsit in masculino, hominesque sanctos intellexit; sed verba sequentia reddunt probabilius quod *sanctorum* sit neutrius generis, idemque sit ac Sancti sanctorum, seu ac sanctuarii, ut Syrus.

Et tabernaculi veri, id est, non typici et umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyse factum, et templum à Salomone ædificatum; sed veri tabernaculi quod representabatur per tabernaculum Moysis et templum Salomonis, scilicet Ecclesiæ, tum triumphantis, tum militantis.

Quod fixit Dominus, id est, à Deo fundatæ.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.— Totum vetus Testamentum novi fuit umbra et figura, speciatim verò tabernaculum Moysis, templumque Salomonis, Ecclesiæ christianæ fuit umbra et figura. Vide n. 5.

Ecclesia itaque Christi verum est sanctuarium et tabernaculum, in quo vera exercetur religio et ubi Deus adoratur in spiritu et in veritate.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium.

Ecclesia militans est verum tabernaculum.

Utriusque autem Christus est summus pontifex.

3. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat :

In hoc, inquam, cœlesti sanctuario pontificatus sui ministerio fungitur Christus, interpellando et offerendo ; cùm enim ad hoc omnis pontifex instituatur, ut donaria et victimas offerat Deo, necesse est ut et hic Pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid quod offerat.

Hinc collige quantum Pontifex noster omnibus superemineat Aaronicis pontificibus.

Aaronicus, seu legalis pontifex, ministerium suum peragebat in terris ;

Christus suum ministerium peragit partim in terris, partim et præcipuè in cœlo empyreo.

Typici tabernaculi, quod in terra manibus hominum aëgebatur, minister erat pontifex Aaronicus ;

Christus verò tabernaculi veri, quod fixit ; seu perpetuum et immobile reddidit manus Dei.

In tabernaculum typicum Interims, sen in sancta sanctorum, semel in anno, non sine timore intrabat legalis pontifex, ibique stabat apud arcam Dei.

Pontifex noster in vero sanctuario sedet in æternum ad dexteram Majestatis.

Cum Deo considet ut Deus ; Dei minister est, ut Deus-Homo.

O Deus sacerdos ! ô sacerdos verè summè summè sanctus, summè potens, etc. quæ peccata non explas ?

Quis ergo peccator in te non confidat ? ad te non recurat, in te totam spem suam non reponat ?

In te, Domine, speravi, non confundar, etc. Vide pinna in fine capitis in corollario.

3. Omnis enim pontifex...

Probat quod dicit n. 2. Christum in cœlesti sanctuario, licèt à dextris Dei sedentem, esse tamen ibi publicum sacrorum ministrum, sen pontificem, ibique sui pontificatus ministerio fungi, non tantùm interpellando, ut dixit cap. 7, n. 25. sed et offerendo.

Omnis pontifex constituitur ad offerendum, scilicet Deo.

Munera, id est, hostias incruentas, panem, vinum, fruges, etc.

Et hostias, id est, victimas cruentas et per ignem sacrificandas.

Unde necesse est et hunc... Cùm ergo, ut suprà ex Psal. probatum est, Christus sit sacerdos in æternum, et aliunde correlativa sint sacerdos et oblatio, necesse est ut Christus pontifex noster, etiam in cœlo collocatus et ad dexteram Dei sedens, habeat aliquid, seu munus, seu hostiam, quod offerat.

Quod in formam potest ita redigi :

Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera et hostias : atqui Christus est pontifex in æternum ; ergo offert Deo munera et hostias etiam in cœlo.

OBSERVATIO DOGMATICA. — Sed quænam est illa victima quam offert Pontifex noster ?

Divus Paulus eam negativè describit in versu sequenti, dicens non esse quid terrenum ; sed positivè describit in cap. nono n. 12, n. 25 : *Apparet cultui Dei pro nobis.*

Selptum ergo Deo Patri continuè offert, et in cœlis, et in terris,

Quod si super terram versaretur, et terrenum quid offerendum haberet, non fulset necesse ut fieret sacerdos, quia multi jam erant alii super terram, qui hujusmodi terrena offerrent, juxta legis præscriptum.

Scilicet Aaronici sacerdotes, qui deser-

4. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent, qui offerrent secundum legem munera,

5. Qui exemplari et umbræ

In cælo seipsum offert, tanquam olim in cruce occisum : *apparet nunc vultus Dei pro nobis*, vulnerum passionis suæ vestigia Deo repræsentando et per ea, quasi per tot ora, interpellando, ut hujus suæ passionis merita nobis applicentur.

In terris autem semetipsum offert super altare per missæ sacrificium, in quo sese, tanquam primarius sacerdos immolat, et transsubstantiationem peragit.

Christus mortalis obtulit munus, id est, Eucharistiam in ultima cæna ; obtulit hostiam, seipsum in cruce.

Christus immortalis offert Eucharisticum munus per universum orbem terræ ; offert et hostiam in cælis sese ut olim crucifixum exhibens per vulnerum cicatrices ; sicque ministerium suum exercet et in cælis et in terris.

Fateor equidem quod D. Paulus Eucharistiam hic tacere videatur, quia mysterium. Vide dicta in cap. 7, ad n. 3.

Fidelibus tamen mysteriorum consiliis illam satis exprimit hæc universali propositione : *Omnis pontifex constituitur ad offerendum munera*, id est, incruenta sacrificia : *et hostias*, id est, cruenta sacrificia.

Maximè verò cum hanc propositionem universalem enuntiet Apostolus, postquam multoties in cap. 7. dixit Christum sacerdotem in æternum secundum ritum sacrificandi Melchisedech, qui incruentè sacrificavit in pane et vino, hocque sacrificio præfiguravit Eucharisticum sacrificium.

4. Si ergo esset super terram.... Gr. siquidem enim esset super terram, nec utique esset sacerdos.

Satis communiter in hoc versiculo subintelligitur offerens, seu Christus, sic : *si Christus esset super terram, ne sacerdos quidem esset*, multò minùs pontifex.

Cum essent, id est, quandoquidem jam essent alii super terram à Deo constituti, scilicet, Aaronici sacerdotes, qui offerrent juxta legis præscriptum.

Itaque nihil opus esset ut Messias fieret sacerdos et ad hoc mitteretur.

Sed sensu non minùs proprio subintelligitur victima, sic : *si illud quod offertur esset super terram*, seu aliquod terrenum, Christus non esset sacerdos, id est, nulla necessitas esset ejus sacerdotii, quia multi essent qui talia offerrent.

Hanc expositionem, quæ est secundum Glossam, D. Thomas pluribus aliis, quas refert, videtur præferre ut magis litteralem, seu, ut ait, continuativam litteræ.

Potest autem hæc utraque relata expositio jungi, ut in paraphrasi : si Christus super terram versaretur, nihilque nisi terrenum haberet offerendum, non fulset necesse ut fieret sacerdos, quia jam multi sunt qui talia offerant.

Paulus ergo negativè describit victimam quam offert Pontifex noster ; non est quid terrenum : obscurè autem et indirectè insinuat esse cœlestem et divinam, scilicet seipsum, veritatem et exemplar veteris Testamenti.

5. Qui exemplari et umbræ deserviunt...

deserviunt cœlestium. Sicut responsum est Moysi, cùm consummaret tabernaculum: Vide (inquit), omnia facito secundùm exemplar quod tibi ostensum est in monte.

6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quantò et melioris Testamenti me-

viunt tabernaculo, quod obscura tantùm est delineatio et umbra veri tabernaculi, de quo n. 2, et rerum cœlestium quæ sunt in eo; quod Deus Moysi significavit, cùm illi formam extruendi tabernaculi præscribens, dicit: Vide ut omnia facias secundùm exemplar quod tibi in monte Sinai monstratum est.

At verò Jesus Christus nunc sacerdotium accepit tantò præstantius Levitico, quanto Testamentum novum, cujus mediator est,

Id est, scilicet Levitici sacerdotes, qui deserviunt tabernaculo, quod est, ὑπόστασις, subostensio, obscura repræsentatio, et umbratilis delineatio. Theophylactus.

Cœlestium, id est, rerum quæ sunt in Ecclesia, seu triumphante, seu militante; nostra enim etiam cœlestia sunt quia spiritualia et digna cœlestibus, ut ait D. Chrysostomus et Theophylactus.

Sicut responsum est Moysi. Gr. sicut responso edoctus est Moyses. Cùm consummaret. Gr. futurus absolvere, id est, cùm consummaturus esset tabernaculum.

Vide, inquit, omnia facito, id est, vide, ô Moyses! et fac omnia, id est, tabernaculum et cuncta ad illud spectantia.

Secundùm exemplar. Gr. typum, seu formam, quod tibi, cùm in monte Sina versareris, ostensum est.

Tabernaculum itaque Moysi et templum Salomonis nihil aliud erant quàm umbræ et obscuræ repræsentationes eorum quæ per Christum fieri debebant in Ecclesia, tum triumphante, tum militante.

Et hoc Moyses fuit divinitus edoctus: intellexit enim non materiale tantùm formam, quâ tabernaculum, arcam, propitiatorium, etc. conficere debebat; sed et formalem istorum omnium significationem, nempe quod typi et figuræ essent tabernaculi spiritualis et cœlestis quod Christus aliquando constructurus erat: Ecclesiæ scilicet tum militantis, ejusque sacramentorum ac sacrificiali; tum triumphantis, illiusque splendoris et gloriæ.

6. Nunc autem melius. Gr. præstantius, excellentius, etc.; id est, at verò Jesus Christus, in cœlesti nunc tabernaculo, ad dexteram Patris sedens, sacerdotium habet longè præstantius hoc sacerdotio Levitico, terreno.

Quasi diceret: Non terrenum, et temporale, et umbraticum habet sacerdotium; sed cœleste, verum, æternum et verè divinum, infinîtè præstantius Levitico.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Plus quàm sufficienter et abundè probata ex omnibus hucusque dictis mutatione sacerdotii Levitici in sacerdotium Christi longè excellentius, Apostolus subtiliter et dexterè transit ad veteris Testamenti communicationem in novum, veteri quoque multò præstantius.

Cap. 7, n. 12. incipit dicere legem esse mutatam; hîc probat id fuisse prædictum, simul et breviter ostendit novi Testamenti supra vetus præcellentiam.

Quantò et melioris Testamenti mediator est.

Id est, sacerdotium Christi eò præstantius est Levitico, quò novum Testamentum, cujus mediator est Christus, præcellit veteri.

excellentiùs est Mosaico, et promissa hujus novi Testamenti magnificentiora promissionibus veteris.

Quòd si prius illud Testamentum tale fuisset, ut in eo nihil desideraretur, nequaquam quæsitus fuisset secundo locus.

At tamen Deus Judæos accusans, vetusque Testamentum infirmum supponens, novum efficacius promittit his Jeremiæ verbis : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum.*

Non juxta Testamentum quod feci patribus eorum in die quâ, quasi apprehensâ manu eorum, illos eduxi de captivitate Ægypti : quoniam pactum meum non servaverunt, eos contempsi, dicit Dominus.

diator est, quod in melioribus repositionibus sancitum est.

7. Nam si illud prius culpâ vacasset, non utique secundi locus inquireretur.

8. Vituperans enim eos dicit : *Ecce dies venient, dicit Dominus; et consummabo super domum Israel, et super domum Juda, Testamentum novum;*

9. Non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die quâ apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terrâ Ægypti : quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus.

Quod in melioribus.... Syr. et cum excellentioribus quàm illius promissionibus datum est.

Id est, et quòd melliora bona suis promittit, spiritalia scilicet et cœlestia, regnum cœlorum, vitam æternam, Dei ipsius possessionem : cùm vetus Testamentum terrena tantùm proponeret : *bona terræ comedetis*, et his similia.

7. *Nam si illud prius culpa vacasset.* Gr. inculpabile esset. Syr. non falsæ obnoxium culpæ. Arab. vitio careret.

Id est, si prius Testamentum defectu caruisset; vel si perfectum fuisset, et ad perfectionem adducere potuisset : si in eo nihil desiderandum defuisset.

Non utique secundi locus.... Syr. nullus relictus fuisset huic secundo locus.

Id est, non fuisset necessarium aliud testamentum, seu prius illud non fuisset amotum, ut secundum ei succederet.

Supposuit in capite septimo, n. 18. infirmitatem legis Mosaicæ; illam hic probat.

8. *Vituperans enim eos.* Syr. culpans enim eos,

Id est, accusans Judæos, non legem; legis tamen indicans infirmitatem, cùm perfectiorem promittat.

Dicit Jerem. 31, n. 31. Ecce dies venient : id est, brevi aderunt, *et consummabo :* seriam, perficiam fœdus novum.

9. *Non secundum testamentum,* id est, novum hoc Testamentum non erit tale quale fuit prius, sed longè perfectius.

In die quâ apprehendi, id est, circa illud tempus cùm, quasi manu eorum apprehensâ, illos eduxi de captivitate Ægypti.

Quoniam ipsi permanserunt... id est, quoniam non servaverunt pactum meum, contempsi eos; neglexerunt me, *et ego vicissim eos neglexi.*

Divus Paulus citat juxta Septuaginta; hinc paulò aliter quàm in biblis, ex hebræo per divum Hieronymum translatis.

10. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas ; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum.

11. Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum ; quoniam omnes scient me à minore usque ad maiorem eorum :

12. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum jam non memorabor.

Hoc autem est Testamentum quod pasciscar cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus ; indam legem meam mentibus illorum, et in cordibus eorum inscribam eam, et ero illis verè Deus, et ipsi vicissim erunt mihi verè populus.

Nec opus erit ut cogatur quisque concivem suum et fratrem suum docere, dicens : *Cognosce Dominum* : quoniam omnes, idololatriam contempti, me cognoscent unum, verum Deum, omnes, inquam, à minimo ad maximum, me cognoscent et colent.

Propitius eis reddar, veniam ita tribuens sceleribus eorum, ut ne peccatorum quidem recorder amplius.

10. *Quia hoc est Testamentum...* Syr. hoc autem est Testamentum quod dabo familiæ domus Israel, etc.

UTRIUSQUE TESTAMENTI DIFFERENTIÆ. — Nota differentias ntrinsque Testamenti, quæ prioris infirmitatem, simul et novi excellentiam demonstrant.

Dando leges meas in mentem eorum... Syr. indam legem meam in mentibus illorum, et in cordibus illorum inscribam eam.

Vetus erat in tabulis lapideis scriptum, oculis corporeis expositum ; novum in mente et in corde, cognitionis, amoris, obedientiæ principis ;

Hoc itaque potentiùs ad amorem et obedientiam.

Apostoli nihil scriptum acceperunt, sed in cordibus suis acceperunt legem Spiritus. Theophylactus.

Et ero eis in Deum. Syr. et ero illis ego Deus, ipsique erunt mihi populus.

Judæi erant quasi servi ; et Deus ut dominus erat inter illos. Christiani sunt quasi filii, et Deus, ut pater inter illos.

Novum itaque Testamentum nos hinc et in futuro replet benedictionibus.

11. *Et non docebit unusquisque proximum.* Syr. concivem suum.

Vetus Testamentum imperfectam Dei cognitionem dabat ; omnia in figura contingebant.

Perfectam et facilem dat novum ; per Spiritum sanctum repleta est terra scientiâ Domini.

Hoc præsertim Apostolorum temporibus adimpletum est, in quibus statim accepto Spiritu, fideles nullo labore docebantur quæ ad fidem spectabant, ait Gagneus.

Nostris adhuc temporibus aliquo modo verum est : destructa enim idololatria, omnes Christiani sciunt unum esse Deum ; et, per simplicem catechismum, qui scitu facilis est, plura de Deo sciunt nunc pueri quàm novem unquam doctissimi philosophi, imò et puerique Judæi.

12. *Quia propitius ero...* Syrus, et veniam eis tribuam, etc.

Vetus Testamentum imperfectum et infirmum erat in peccatorum remis-

Audistis quòd Deus novum Testamentum per os Jeremiæ promiserit; porro, novum dicens, significavit primum esse vetus et antiquum: quod autem antiquum et senex est, in propinquo est ut evanescat, seu intereat; quod ergo Jeremiæ temporibus jam senuerat, nunc interit.

13. Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit prope interitum est.

sione quam non dabat, ut cap. 10. videbitur. Novum peccata sic delet, ut nec eorum recordetur Deus.

Hanc prophetiam ex Jeremiæ 31, n. 31. desumptam Judæi referunt ad tempus Esdræ, quo lex fuit renovata;

Sed perperam, tum quia illa renovatio tunc facta est in membranis, non autem in cordibus; tum quia tunc non institutum est novum Testamentum, sed vetus fuit redintegratum.

Debet igitur intelligi de Testamento novo, per Christum condito.

13. *Dicendo autem novum...* Syr. In hoc autem quòd dicit novum, etc.

Ex allato Jeremiæ testimonio de novo Testamento futuro, D. Paulus infert Veteris abrogationem, hoc ratiocinio:

Deus per Jeremiam dicens: *Consummabo Testamentum novum, etc., veteravit*, id est, antiquum et vetus esse declaravit prius; quod autem antiquum et vetus est,

Prope interitum est. Gr. prope evanescentiam est. Syr. prope est ut corrumpatur.

Quod ergo tempore Jeremiæ senescebat, nunc tempore Christi interit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 8, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim frequentius redigenda.

PRIMO. — Ex n. 1. *Talem habemus pontificem qui, etc.* Disce, nota et menti imprime Christi pontificis nostri dignitatem, ut in eum confidas.

Dexter assidet Deo in magnificentissimo Majestatis throno, et in hoc ipso throno pontificatus sui ministerium peragit in cælis et in terris, beatorum pontifex ac noster.

Illorum equidem in primis, quia et Christus et christiana religio, maximè propter æternitatem, ut scilicet Deus in æternum dignè colatur in cælis.

At noster reverà sicut illorum pontifex, quia sub ipso, et cum ipso, et per ipsum, verè et eadem religione Deum colimus in terris, ac beati in cælis, ut infra fusiùs.

In hoc ergo gloriæ throno, Christus, Ecclesiæ christianæ pontifex, Deum cum beatis landat, adorat, benedicit, etc.

In hoc eodem throno nostri curam gerit, nostras res agit, nostræ salutis providet, pro nobis interpellat et offert.

Quanta ergo nostra debet esse fiducia in talem et tantum pontificem! quàm frequens ad eum recursus! quantus amor! quanta spes! *in manibus tuis sortes meæ.*

SECUNDO. — Ex n. 2. disce et nota quòd Ecclesia Christi sit verum sanctuarium et verum tabernaculum, in quo Deus verè colitur.

Ecclesia triumphans est verum sanctuarium in quo Deus verè ac perfectè colitur à Christo et ab omnibus sanctis.

Ecclesia militans est tabernaculum, in quo Deus, verè quidem, at minùs perfectè, colitur à fidelibus viatoribus.

Eadem est nostra hic militantium ac in cœlis triumphantium religio; idem nobis Deus, idem sacerdos, eadem victima.

Christus pontificatus sui ministerium exercet in terris et in cœlis; hic super altare semetipsum offert, sicut ad dexteram Majestatis apparet cultui *Dei pro nobis*.

Eadem itaque religio nostra et beatorum; eadem est Ecclesia militans et triumphans, cum hoc discrimine, quod nos viatores simus quasi pueri, tyrones et novitii; comprehensores verò sint perfecti, professi, etc.

In cœlis vera et perfecta exercetur religio; in terris vera quidem, at imperfecta et quasi tyrocinum veræ religionis.

Quid ergo nobis tyronibus faciendum, ut religionem perfectè exerceamus?

Fide et charitate frequenti, et si fieri potest, continuâ, Christo, totique Ecclesiæ triumphanti uniamur; ut in illo, cum illo, et per illum perfectè Deum colamus.

Ecclesiæ triumphanti sic uniti, offeramus Deo omnes perfectissimæ religionis actus, quos illa in Christo, cum Christo, et per Christum exercet et exercebit in æternum; adoremus, laudemus, gratias agamus, etc. Saltem ad omnes actus, quibus Deum colunt, respondeamus. Amen.

TERTIO. — Ex n. 3, omnis pontifex ad offerendum, etc. didicisti quod Christus pontifex noster, et in cœlis et in terris, Deo semetipsum jugiter offert; hujus nunc oblationis continuæ disce rationem, ut hinc doceatis praxim verè christianam.

Nihil unquam Deum æquè glorificavit ac sacrificium crucis.

Hujus sacrificii sacerdos, Christus Deus Homo; hujus ejusdem sacrificii victima, idem Christus Homo Deus, Deus victima, à Deo sacerdote, ad Dei gloriam immolatus; ecce sacrificium omnino divinum, Deo verè dignum, Deum infinitè, et quantum fieri potest, glorificans.

Ut hanc gloriam Deo dignam, Deo proportionatam, Christus Patri suo, non semel tantum et quasi transitoriè reddat, sed permanenter, continuè, et ubique; quid facit?

Hoc suæ mortis sacrificium in omni terrarum loco, omni temporis momento, per sanctissimam Eucharistiam, renovat in terris; hoc idem suæ mortis sacrificium jugiter exhibet et representat in cœlis, cum vestigiis vulnerum suorum, *apparens cultui Dei pro nobis*.

Deum ergo pontifex noster, qui et Deus est, sui ipsius oblatione in-cruentâ, et quasi cruentâ, dignè, infinitè, et quantum possibile est, glorificat.

Et hunc puto præcipuum incarnationis dominicæ finem.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA. — Sed hæc continua Christi pontificis nostri praxis quid nos Christianos docet?

Praxim verè christianam, et quæ continua Christi praxis est; modum scilicet Deum dignè, infinitè, in Christo, cum Christo et per Christum glorificandi.

Ad hunc finem Christo, pontifici nostro, fide et charitate unire, sive in cœlis ante thronum Dei, tanquam ocelso pro nobis apparenti; sive in sanctissima Eucharistia suæ passionis sacrificium mysticè et incruentè continuanti, et sic Christo pontifici nostro unitus, offer Deo quod offert summus ille Dei pontifex: et sic in illo, cum illo, et per illum, dignè et infinitè Deum glorificabis.

Si Christo ante thronum Dei pro nobis interpellanti unaris, per ipsum, et cum ipso interpella, ora, etc.

Omnia religionis officia in illo et cum illo persolve,

Cum ipso Deum adora, ama, lauda, Deo gratias age; à Deo per ipsum peccatorum tuorum remissionem pete, omniaque tibi necessaria;

Offer Deo quidquid illi Christus offert, omnes illius actus amoris, laudis, adorationis, etc.

Si coram altari, ubi sanctissima Eucharistia, astas, ibi passionis Christi memor, offer Deo Christum mysticè crucifixum et sese Deo offerentem, ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad totius mundi salutem.

Offer Deo omnem gloriam quam illi Christus in omni terrarum loco mysticè immolatus procurat et offert.

Omnem gloriam quam ab institutione sanctissimæ Eucharistiæ in hoc sacramento procuravit et obtulit;

Omnem gloriam quam illi in hoc eodem sacramento ubique procurabit et offeret usque ad finem mundi.

Si reverà non potes ad ecclesiam pergere, perge spiritu; et in quocunque loco sis, spiritu vertere versùs altare, fide Christo ibi immolato unire, et hunc dignum Dei adoratorem continuum intus saltem adora, omnesque ejus adorationes, laudes, amoris actus offer.

Lauda Deum Christi mente, adora Deum Christi corde, adora Deum Christi adoratione et continuà ipsius ante Dei pedes annihilatione: sicque Deum dignè adorabis.

Plura de hac praxi in sequentis capitis corollario et in capitis decimi tertii corollario. Vide et in epistola ad Romanos, cap. 16, in corollario.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

In fine capitis octavi dixit vetus Testamentum per novum abrogatum fuisse : ne videatur autem illud damnasse velut inutile, multas hic illius ad Dei cultum utilitates refert.

Fatetur ergo quòd et ritus et cæremonias ad Dei cultum pertinentes habuerit, et tabernaculum, in quo his ritibus coleretur Deus, §. 1.

Hoc tabernaculum describit quoad partes et quoad ea quæ continebat, sive in sancto, sive in Sancto sanctorum, §. 2, 3, 4, 5; et quoad sacrificia et ministeria quæ fiebant in utroque, §. 6, 7.

§. 8, 9, 10. Hæc ipsa quæ dixit interpretatur, et ex illis ipsis ostendit istius Testamenti veteris infirmitatem et insufficientiam ad sanctificandas animas et ad cælum eis aperiendum.

Hi duo effectus Christo pontifici nostro erant reservati.

§. 11 et 12. Novi pontificatûs efficaciam sic exprimit, ut et Christi pontificis super omnes legales pontifices excellentiam exprimat.

Pontifex est non temporalium, sed æternorum bonorum; transiit, non per tabernaculum hominum manibus factum, sed à Spiritu sancto formatum; non cum sanguine pecorum, sed cum suo sanguine proprio; intravit in Sancta sanctorum, non terrena, sed cœlestia; non semel in anno, sed semel omninò; non annuâ tantùm legali sanctificatione procurandâ, sed æternâ et perfectâ animarum sanctificatione peractâ.

§. 13 et 14. Hanc Sanguinis Christi efficaciam probat ex efficacia hircorum et vitulorum sanguini à Judæis attributa. Si poterat sanguis pecorum legaliter sanctificare, quantò magis Sanguis Christi, immaculati Agni Dei, conscientias à peccatis emundabit !

§. 15. Ob hanc sui Sanguinis efficaciam, Christi novi Testamenti mediator factus est, ut per sui Sanguinis effusionem omnia totius mundi peccata deleat, etiam quæ sub priori Testamento commissa sunt, et ut omnes à peccatis liberi possent æternam hæreditatem sibi promissam possidere.

§. 16 et 17. Ut hanc hæreditatem possideremus, debuit mori Christus testator; viventis enim nulla hæreditas.

§. 18, 19, 20, 21, 22. Hoc præfiguratum ostendit in vetri Testamento, quod cum sanguine fuit dedicatum;

§. 23. Cum hoc discrimine, quòd sicut illud erat typicum, ita

typico pecorum sanguine, seu Christi Sanguinis præfigurativo fuit sancitum; novum verò, quia verum, vero Christi Sanguine confirmatum.

Typica ergo typico sanguine mundanda fuerunt: spiritualia verò, cœlestia et divina, vero, cœlesti et divino Christi Sanguine mundata.

γ. 24 et sequentibus explicat quæ sint Sancta sanctorum, in quæ Christus pontifex noster introivit, scilicet cœlum ipsum.

Ad quid? ut continuè gerat pro nobis officium pontificis, non sui sacrificii reiteratione, sed continuâ hostiæ semel oblatæ repræsentatione.

Christus enim pontifex noster in sanguine, non alieno, sed proprio, litavit semel, in fine temporum, ad abolitionem peccati; sed eandem victimam coram Deo sistit in æternum.

Rursus equidem apparebit, non ut hostia, sed ut justitia, bonos præmians, improbos damnans.

CAPUT NONUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **H**ABUIT quidem et prius justificationes culturæ, et Sanctum seculare.

2. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et pro-

NE quis autem, quia dixi vetus Testamentum interlisse, putet quod vana fuerit illius religio, etenim fuerunt in illo ritus et cæremoniæ ad divinum cultum pertinentes; fuit et Tabernaculum, sanctum quidem, at terrenum, materiale et temporaneum, in quod conveniebat populus, ut Deum institutis ritibus coleret.

In duas partes dividebatur hoc Tabernaculum, quarum prima, seu quæ prior intrabatur, Sanctum simpliciter vocabatur:

CAP. IX. 1. *Habuit quidem et prius*, scilicet Testamentum, ut ex præcedentibus intelligitur.

Justificationes culturæ. Gr. iatriæ. Syr. præcepta ministeril. Arab. statuta ministeril, id est, ritus et cæremonias quibus Deus coleretur.

Et Sanctum seculare. Gr. κοσμικόν, mundanum. Syr. et ædes sancta mundana, id est, et sanctuarium, seu Tabernaculum duabus constans partibus, quarum una Sanctum simpliciter vocabatur; altera, Sanctum sanctorum, de quibus statim.

Hoc autem Tabernaculum divus Paulus vocat *seculare*, mundanum, id est, hujus seculi et mundi, seu terrenum. *Manufactum*, hujus terrena creationis, ut illud distinguat à Tabernaculo et Sanctuario vero, non manufacto, non hujus creationis, de quo in cap. 8, n. 2 et in hoc n. 11.

Divus Chrysostomus κοσμικόν, seu mundanum tabernaculum voluit esse atrium ante ostium Tabernaculi sub dio, in quo erat altare holocaustorum, quod seculare et mundanum vocabatur ab Apostolo, quia in illud Gentiles, seu mundani, poterant introire, sed ab aliis negatur hoc fas fuisse Gentilibus. Videatur Estius, Cornelius à Lapide.

His itaque verbis significat Apostolus omnia in lege veteri fuisse mundana, temporanea, caduca et typica: in Ecclesia verò Christi omnia esse cælestia, æterna, vera et solida.

2. *Tabernaculum enim factum est primum...* Gr. Tabernaculum enim apparatus est primum.

Explicat formam illius sanctuarii, quale erat Moysis tempore.

Tabernaculum primum, id est, prima pars tabernaculi, seu quæ prior intrabatur, et sanctum simpliciter vocabatur, sic constructa et disposita erat.

In quo erant candelabra, id est, in eo erat candelabrum septiceps, in quo septem luceræ: hinc candelabra dicitur, licet unicum; reverà in Græco candelabrum.

Et mensa, et propositio. Syr. et mensa, et panis facierum, id est, et mensa, et duodecim in ea panes positi, qui vocabantur *propositionis*, quia ponebantur ante Dominum; et panes facierum, quia ante faciem Domini, seu ante faciem arcæ.

Isti panes erant azymi duodecim, sicut duodecim tribus, seni ac seni

in hac erat candelabrum, in quo septem lucernæ; et mensa, in qua panes ante Dominum ponebantur.

Post secundum autem velum, erat altera pars Tabernaculi, et quidem sanctissima; et ideo dicebatur Sancta sanctorum.

In hoc Sancto sanctorum erant sanctiora religionis monumenta; scilicet, thuribulum aureum, seu altare thure fragrans proximè collocatum;

positio panum quæ dicitur Sancta.

3. Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum;

4. Aureum habens thuribulum,

supra se positi; singulis sabbatis novi ponebantur, et veteres in sacerdotum usus cedebant. Vide Levit. 24, n. 5.

Illic cæremoniâ significabatur quodd fruges et omnia alimenta Deo debemus.

Quæ dicitur sancta. Syr. et vocabatur ædes sancta, id est, et hoc tabernaculum dicitur Sanctum, seu Sancta, in plurali numero.

3. Post velamen autem secundum, tabernaculum... Gr. post autem secundum velamentum, tabernaculum dictum Sancta sanctorum.

Syr. tabernaculum verò interius quod erat intra superficiem portæ secundæ, vocabatur Sanctum sanctorum.

Nota quodd erant duo velamina in tabernaculo: primum appensum erat foribus sancti; secundum, foribus Sancti sanctorum.

Igitur post velamentum secundum, id est, appensum inter Sanctum et Sancta sanctorum, erat sanctissima tabernaculi pars.

Hoc velum scissum est in templo Salomonis, Christo moriente, Matth. 27, ut significaretur cælum esse apertum Christi morte.

4. Aureum habens thuribulum... Syr. et erat in eo thuribulum, etc.

Communitè dicitur thuribulum illud fuisse altare thymiamatis, quod erat quasi magnum thuribulum, concavum, solamque continebat ignem quo aromata incenderentur.

Erat quidem ex lignis Setim, sed ex auro undique tectis, et illud erat prope Sanctum sanctorum, ut thuris fumus in illud ingrederetur, sanctumque locum obnubilaret et suo odore suavissimo repleret.

Illud thymiamatis altare erat reverà in Sancto, ut ad illum quotidie sacerdotes, mane et vespere horâ incensi, thus possent adolere (illis enim non licebat in Sanctum sanctorum ingredi). D. tamen Paulus illud Sancto sanctorum attribuit, quia Sanctum sanctorum suffumigabat; suoque suffitu Deum in Sancto sanctorum residentem honorabat.

Hanc opinionem sequor, quia non videtur mihi credibile quodd aliàs D. Paulus hujus altaris oblitus fuisset.

Et arcam Testamenti, id est, dicitur Testamenti, seu fœderis quia constructa ad recondendum Testamentum, sive legem Decalogi, cujus observantia conditio erat fœderis inter Deum et Judæos sancti.

Et hæc arca erat in Sancto sanctorum.

In qua, scilicet arcâ, erat urna aurea habens manna, et virga Aaron, de qua vide Num. 17.

Laborant interpretes in conciliando hoc textu cum eo 3. Reg., c. 8, n. 9, ubi dicitur in arcâ nihil fuisse præter duas tabulas lapideas.

Communior recentiorum opinio est, quodd reverà in arca fuerint tantum duæ tabulæ lapideæ; virga autem et urna fuerint juxta arcam, vel cum arca,

et arcam Testamenti circum-
tectam ex omni parte auro,

in qua urna aurea habens
manna,
et virga Aaron quæ frondue-
rat,
et tabulæ Testamenti,

5. Superque eam erant che-
rubim gloriæ obumbrantia
propitiatorium,

de quibus non est modò di-
cendum per singula.

Erat ibi et Arca, quam vocant Testa-
menti, intus et foris auro obducto puris-
simo;

In hac Arca erat urna aurea, in qua
servabatur manna;

Erat et juxta illam virga Aaron quæ mi-
raculosè fronderat;

Inerant autem duæ Testamenti tabulæ,
in quibus decem præcepta digito Dei erant
insculpta.

Et super ipsam Arcam erant duo cheru-
bim, majestatem et divinitatem spirantia
et suis alis propitiatorium, seu Arcæ oper-
culum, thronum Dei obumbrantia.

Quæ quidem omnia et singula suis plena
sunt mysteriis: sed quorum explicatio
non est hujus loci: hæc attigisse modò
sufficit.

Hanc explicationem Estius et Cornelius à Lapide probant ex aliis Scripturæ
locis ubi præpositio in ampliè sumitur, et significat tam ea quæ sunt in,
quàm ea quæ sunt cum, vel circa.

5. *Superque eam.* Gr. super autem eam. Syr. super hanc autem, id est,
arcam scilicet.

Erant Cherubim gloriæ, id est, gloriosi, splendidi, seu duæ effigies
cherubim majestatem spirantium.

Obumbrantia propitiatorium, id est, qui suis alis expansis et ita inter
se consertis, ut dextera ala unius sinistræ alterius, et sinistra dexteræ
jungerentur; obumbrabant *propitiatorium*, seu tabulam auream quæ arcæ
sursum imminabat et erat quasi sedes et thronus Dei: arca verò scabellum
pedum ejus, ait D. Thomas.

Propitiatorium illud ita dictum est, quia Deus se populo propitium
ostendebat, cum præsentis suæ signum ostendebat inter Cherubinos, seu
super arcam.

Ex propitiatorio Deus dabat oracula: hinc dicitur *Oraculum*.

De quibus, id est, omnibus scilicet memoratis non est hic locus fusiùs
loquendi, illorum mysticas significationes singulatim et per partes expli-
cando: hæc ad nostrum institutum attigisse sufficit.

Hæc allegoricè explicant D. Anselmus, D. Thomas, Lyranus, Cornelius
à Lapide.

6. *His verò ita compositis,* id est, his quæ de tabernaculi exterioris et
interioris structurâ dixi, ita dispositis et ordinatis.

In priori quidem tabernaculo. Gr. in quidem prius tabernaculum. Syr. et
verò in tabernaculum exterius, etc.

Semper, id est, quotidie: non semel tantum in anno introibant sacer-
dotes.

Sacrificiorum officia. Gr. τὰς λειτουργίας, Syr. ministerium suum, id est,
ritus sacros et culturas in Sancto peragi solitas,

Quæ ad tria reducantur: lucernas accendere, aromata adolere, panes
proponere et mutare sabbatis.

Porro, adoletio thuris, seu thymiamae oblatio, erat omnium totius diei

His itaque sic dispositis et ordinatis, in priorem Tabernaculi partem quotidie ingrediebantur quilibet sacerdotes, per suas vices, sacra mysteria suaque officia peracturi.

In posteriorem verò Tabernaculi partem quæ Sanctum sanctorum dicitur, solus sacerdotum princeps semel duntaxat singulis annis ingrediebatur, non sine vituli et hirci sanguine, quem illic Deo offerebat pro suis et pro populi peccatis.

Per hoc ipsum autem, quòd solus pontifex in Sancta sanctorum ingrediebatur, mysticè significabat Spiritus sanctus, nondum tempore legis Mosaicæ manifestatam esse veri Sancti sanctorum, scilicet cœli viam, stante adhuc legali sacerdotio et Christi pontificatum expectante.

Et hoc erat etiam imago illius temporis

6. His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes.

7. In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offert pro sua et populi ignorantia :

8. Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.

9. Quæ parabola est tempo-

sacrificiorum consummatio; hinc bene *sacrificiorum officia consummantes*. Alia erat matutina, alia vespertina.

Sacrificia cruenta fiebant in atrio tabernaculi ubi erat altare holocaustorum, de quo loquitur Apostolus.

7. In secundo autem. Gr. in antem secundum. Syr. in tabernaculum verò interius.

Semel in anno, id est, uno tantum die qui erat dies expiationis et poenitentiae generalis apud Judæos : hoc autem die pluries intrabat et exibat peragendi ministerii sui causâ.

Solus pontifex, id est, summus sacerdos : quo ritu, videatur in Levit. cap. 16.

Non sine sanguine, scilicet vituli et hirci, de quo vide Levit. 16.

Quem offert pro sua. Gr. sui ipsius et populi ignorantis, id est, pro suis et pro populi peccatis.

Omnia peccata sunt ignorantiae.

Pro suis et suæ familiæ peccatis vitulinum sanguinem offerebat, hircinum pro populi peccatis, Levit. 16, n. 11.

8. Hoc significante Spiritu sancto.... Syr. per hoc autem patefaciebat Spiritus sanctus nondum revelatam esse viam sanctorum.

Explicat quæ dixit de veteris Testamenti religione, et ex ipsamet ostendit hujus Testamenti insufficientiam, quasi dicat :

Per hoc ipsum, quòd in Sancta sanctorum solus pontifex cum sanguine semel intrabat, Spiritus sanctus mysticè significabat,

Adhuc priore tabernaculo habente statum, id est, durante legali sacerdotio, et lege Mosaicâ adhuc stante, in suo robore,

Nondum propalatam esse, id est, nondum manifestatam esse veri Sancti sanctorum, cœli scilicet viam; quia nondum prædicatum Evangelium Christi, qui via, veritas et vita, Joan. 14, n. 6.

Christo moriente, velum templi scissum est, quia tunc cœlum, hactenus clausum, apertum fuit.

9. Quæ parabola est temporis instantis. Gr. quæ parabola in tempus præ-

ris instantis, juxta quam munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem,

10. Solummodo in cibis, et in potibus, et variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.

tunc existentis: quod enim tunc fiebat, ex æquo respondebat representationi Tabernaculi; quia sicut non poterat quis ex sancto in Sanctum sanctorum ingredi, ita nec hostiæ illius temporis poterant conscientiam offerentis explere, et consequenter in celum deducere.

Quid enim tunc in sacro fiebat ministerio? nisi quædam ciborum, et potuum, et multiplicium lotionum, et corporalium, seu externarum munditiarum observatio, hunc populo rudi imposita, usquedum veniret Christus, qui spirituales Dei cultum instituens, corrigeret hos carnales et externos ritus?

Et hæc est summaria veteris Testamenti religio.

sens. Syr. erat autem hoc exemplar pro tempore illo in quo oblationes, etc.

Id est, et illud quod in priore tabernaculo fiebat, erat parabola, id est, typus, figura, representatio, temporis tunc instantis, seu præsentis: momentum enim præsens vocatur instans.

Quasi diceret: Et hoc ipsum etiam representatio, imago temporis illius, seu temporis legis Mosalicæ.

Juxta quam, scilicet parabolam, figuram, imaginem, representationem. Gr. juxta quod, id est, tempus. Syr. in quo scilicet tempore.

Munera et hostiæ offeruntur, id est, munera incruenta, et hostiæ macandæ.

Quæ non possunt juxta conscientiam, id est, verè et coram Deo.

Perfectum facere servientem, id est, justificare offerentem, seu ministrantem. Gr. λατρεύοντα, cultorem. Syr. quæ non poterant perficere conscientiam illius qui offerebat eas.

10. Solummodò in cibis et potibus. Junge eum verbo præcedente, servientem.

Quasi diceret: Hæc, inquam, munera et sacrificia legalia non possunt animam justificare illius qui Deo servit, non in spiritu et vera mentis pietate.

Sed solummodo in cibis, scilicet, quamdam oblati sacrificii partem comedendo, quæ corpus quidem reficiebat, animam non sanctificabat.

Et potibus, quia à vino et sicera abstinebant sacerdotes cum ministrabant per suas vices in tabernaculo.

Et variis baptismatibus, id est, lotionibus corporeis.

Et justitiis carnis, id est, justificationibus carnem mundantibus, non animam, seu justitiam tantum externam et legalem conferentibus.

Usque ad tempus correctionis impositis, usque ad tempus adventus Christi, seu usque ad tempus legis novæ, quæ correctio est veteris, quia illa perfectior.

Hæc ergo sacrificia et hæ legales cæremoniæ non sanctificabant animam, sed imposita erant huic rudi populo usque dum veniret Christus, qui spirituales Dei cultum instituens, corrigeret carnales et externos illos ritus.

NOTE LITTERALES. — Ad clariorum versuum præcedentium intelligentiam,

Nota primò, in illis describi tabernaculum à Moyse, Dei jussu factum, non templum à Salomone ædificatum.

Christus autem adveniens pontifex æternorum bonorum, per dignius et excellentius tabernaculum, non hominum manibus factus. 44. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et per-

Secundò, illud tabernaculum, seu tentorium fuisse quasi templum portatile, in quo Judæi peregrinantes per desertum, Deum colebant: et in quo Deus, quasi in domo inter Judæos habitabat, ut illos protegeret.

Tertiò, hoc tabernaculum habuisse triginta cubitos in longitudine, decem in latitudine, et decem in altitudine.

Ejus longitudo in duas partes per velum intermedium dividebatur. Pars prima, seu Sanctum, habebat in longitudine viginti cubitos; pars secunda, seu Sanctum sanctorum habebat longitudinis decem cubitos; de utraque D. Paulus: Illius autem forma videatur Exod. cap. 26.

De Arca. — Nota quartò, quod Arca fuit à tabernaculo in templum à Salomone delata; ibique usque ad tempus captivitatis Babylonice perseveravit: Ignoratur autem quid de ea factum fuerit.

Alii putant à Chaldeis ablatam, alii à Jeremia in monte Nebo absconditam, ubi sepultus fuerat Moyses. Vide 2. Macbab. 2, n. 5.

Quidquid sit de ejus inventione aut recuperatione, nihil apud auctores invenitur ab eo tempore, ait Estius.

Tempore Christi non erat in templo Jerosolymitano, ædificato ab Herode: Josephus enim testatur Sanctum sanctorum templi suo tempore inano fuisse, sine arca, sine cherubim et propitiatorio.

An fuerit in templo a Zorobabele post captivitatem ædificato, negat probabilis Estius, Fromondus; quia de hoc nullibi fit mentio.

Ribera tamen putat probabile quòd post captivitatem Babylonicam inventa fuerit, et in templo Zorobabelis exposita, et ab Antiocho Epiphane capta cum cæteris templi vasis. Sed de hoc nec historia sacra, nec alius auctor loquitur.

11. Christus autem assistens. Gr. *παρσυνδμενος* accedens, adveniens, sen cùm advenisset; est enim aoristus vim habens præteriti: hinc Syr. Christus autem qui venit, exstitit summus pontifex. Arab. cùm autem advenisset Christus pontifex.

Hic Christi pontificatus ita describitur efficacia, ut singula verba quamdam illius indicent excellentiam supra legales pontifices.

Christus accedens, adveniens, seu cùm advenisset pontifex.

Alii omnes primò nascuntur, adolescent, instruuntur, tandem pontifices constituuntur.

Christus verò advenit, nascitur pontifex: adventu suo, incarnatione sua fit pontifex, ipsa divinitatis unctione inauguratus.

Hinc *ingrediens mundum dixit: Hostiam et oblationem noluiti, corpus autem aptidisti mihi...* semetipsum offert.

Futurorum bonorum, id est, æternorum bonorum quæ sperantur, ut habet arabica versio, id est, bonorum gratiæ et gloriæ.

Legalis pontifex præsentium, seu terrenorum bonorum, erat pontifex: ad terrena bona procuranda constitutus.

Christus autem pontifex futurorum, seu æternorum; quia ideo pontifex ut pontificatu suo bona æterna nobis mereatur, vitam æternam: hinc pater futuri seculi.

Per amplius. Gr. majus, dignitate scilicet dignius.

Et perfectius, id est, excellentius.

fectius tabernaculum non manufacium, id est, non hujus creationis;

12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introiit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ.

tum, seu non naturaliter constructum, sed divinâ virtute formatum :

Non ferens secum sanguinem hircorum aut vitulorum quo Deum placaret, sed proprium sanguinem pro nobis in ara crucis effusum, introiit semel, non in anno, sed omnino, in Sancta, non typica et terrena, sed vera et cœlestia, non annuâ legali satisfactione procurandâ, sed verâ, plenâ et æternâ nobis redemptione comparatâ.

Tabernaculum, scilicet, corpus suum, in quo habitabat plenitudo divinitatis, et quod ideo Christus ipse templum appellavit dicens : *Solvite templum hoc. Non manufactum*, id est, non ædificatum manibus artificum, ut tabernaculum Moysis.

Non hujus creationis. Syr. nec ex his creaturis, id est, non naturalis et humanæ structuræ, facturæ, seu non naturaliter genitum, sed supernaturali modo conceptum virtute Spiritûs sancti.

Legalis pontifex in Sancta sanctorum ingressurus, per primam tabernaculi partem, quæ Sanctum dicebatur, transibat.

Christus in cœlum ingressurus transivit per corpus suum, quod erat verè tabernaculum Dei, id est, per oblationem et passionem corporis sui paravit sibi ingressum in gloriam cœlestem.

Oportuit pati Christum, et ita intrare, etc.

Plures alii interpretes intelligunt per *tabernaculum*, de quo hic Apostolus, Ecclesiam militantem, per quam Christus transivit in triumphantem ingressurus : et reverâ, Ecclesiæ convenit quod sit *tabernaculum majus et perfectius* tabernaculo Mosaico, non *hujus creationis*, id est, non opus humani opificii, sed divini. Vide Corneliû à Lapide, Menochium, Tyrinum.

Sed cum multis aliis existimo probabilius hic Apostolum loqui de corpore Christi mortali et passibili; et hoc textui videtur congruentius; sicut enim proprium Christi sanguinem in versu sequenti opponit hircorum sanguini, ita tabernaculum corporis Christi mortalis et passibilis opponit tabernaculo Mosaico.

Mysticâ itaque circumlocutione, aptâ ad persequendam cœptam cum legali sacerdote similitudinem, Christi per corporis sui passiones transitum, vocat transitum per *tabernaculum*; quia reverâ hoc sacrum Christi corpus, Dei tabernaculum erat majus et perfectius Mosaico, ob inhabitantem Divinitatem, et hypostaticam illius cum divino Verbo unionem.

12. *Neque per sanguinem hircorum aut (Gr. et Syr. et) vitulorum.*

Legalis pontifex cum sanguine hirci et vituli priûs immolatorum, Levit. 16.

Christus cum suo propria sanguine pro nobis effuso : fuit enim hostia simul et sacerdos.

Introivit semel, legalis semel in anno, seu quotannis : Christus *semel* omnino, *semel* pro semper.

In Sancta, legalis in sancta terrena, typica; Christus in cœlum, verum Dei sanctuarium.

Æternâ redemptione inventâ. Gr. æternam redemptionem inveniens. Syr. et invenit redemptionem æternam, id est, comparatâ nobis, per sui san-

Quæ enim collatio Sanguinis Christi, hominis Dei, cum sanguine pecudum? Si ergo sanguis hircorum et vitulorum, et cinis vitulæ aspersus super inquinatos, sanctificat eos, corporalem afferens purificationem;

Quantò magis divinus Christi Sanguis, qui semetipsum, Agnum Dei immaculatum, Spiritu sancto auctore et movente, obtulit Deo Patri suo, conscientias nostras emundabit ab omnibus peccatis, ut ab operibus mortuis et mortiferis liberi, Deo vivo serviamus!

13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis;

14. Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?

gna effusionem, plenam et æternam redemptionem, non ad annum, ut in expiatione legali, sed æterna.

Legalis externam tantum dabat sanctificationem.

Christus voram et æternam, in æternum, duraturam, seu omnium seculorum peccata expiantem.

Quia sanguis ejus infiniti valoris est, unicam oblationem æternam omnibus hominibus meruit redemptionem.

Confide, Christiane, spera in talem, tantum et tam misericordem Pontificem et divinam Hostiam.

13. Si enim sanguis hircorum et taurorum.

Vocat tauros quos versus præcedenti vocavit vitulos, id est, vitulos grandes, qui et tauri nomen possunt habere.

Et cinis vitulæ, de qua lib. Num. 19. n. 2.

Aspersus, scilicet, super eos qui sunt inquinati. Sanctificat eos, non juxta conscientiam, v. 9. Sed ad emundationem carnis, id est, tollebat immunditiam legalem, v. g., contractam ex contactu cadaveris. Gr. aspergens inquinatos, sanctificat ad, etc.

Syr. aspergebatur super eos qui impuri erant, et sanctificabat eos ad purificationem carnis ipsorum.

Probat in hoc versiculo Christi sanguine nobis comparatam esse plenam redemptionem; idque probat à fortiori.

14. Quantò magis sanguis Christi, Hominis Dei, et ideo valoris infiniti

Qui per Spiritum Sanctum. Gr. Spiritum æternum. Syr. idem: id est, qui, Spiritu sancto movente et incitante, se obtulit Deo, ut agnum immaculatum. In victimis nulla debebat esse macula, nullum vitium.

Emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, id est, à peccatis, quæ sunt opera mortua et mortem dantia.

Ad serviendum Deo viventi. Syr. ut serviamus Deo viventi, scilicet in vera justitia et sanctitate.

DE CHRISTI SACRIFICIO EPITOME. — Hinc discite abbreviatam de Christi sacrificio doctrinam.

Quis sacerdos illud obtulit? Christum Ipse obtulit.

Quæ victima? seu quis oblatus? Dei Filius semetipsum obtulit.

Cui oblatus est hoc Filii Dei sacrificium? Deo.

Per quem? quo auctore? Spiritu sancto, seu per Spiritum sanctum.

Ad quid? ut nos à peccatis emundatos Deo consecret.

15. Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

16. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.

17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.

Et quia divinus hic Sanguis infinitæ virtutis est ad animarum sanctificationem, propterea Christus novi Testamenti factus est mediator, ut per mortem suam, Sanguinisque sui effusionem, abolitis totius mundi peccatis, quæ sub priori Testamento, per sanguinem pecorum aboleri non poterant, spem habeant æternæ hæreditatis promissæ possidendæ, quicunque ad eam vocati sunt.

Dixi, morte intercedente: nam ubi de Testamento agitur, mors ejus qui testatus est ad hæreditatem possidendam requiritur.

Testamentum enim testatoris morte confirmatur; quod certum robur non habet, quandiu vivit testator, qui potest illud mutare aut irritum reddere.

Cujus virtutis est istud Filii Dei sacrificium? Infinitæ, utpote Agni immaculati, sanctitatis infinitæ.

Per quod signum agnoscere possumus an hujus sacrificii sumus participes? Si peccatis mortui, et à mundo segregati Deo vivimus, Deo vivo verè et in spiritu servimus.

Christe Jesu, mundi redemptor! hanc mihi dona vitam; per tuum pretiosissimum sanguinem, tribue ut ab operibus mortuis liber, Deo viventi vivam, eique in spiritu et veritate serviam.

15. Et ideo, id est, quia sanguis Christi emundat conscientiam ab operibus mortuis, quod omnia veteris legis sacrificia præstare non poterant; ideo Christus novi Testamenti mediator factus est.

Ut morte intercedente.

Quia ex Christi morte plurimum offendebantur Judæi, hunc D. Paulus ostendit mortem Christi et hominibus necessariam fuisse, et sibi gloriosam; utpote quæ hominum peccata delcivit, et Christum fecit Dei et hominum mediatorem.

Ut mediatoris, seu testatoris ipsius morte interveniente.

Vetus Testamentum pecudum sanguine sancitum fuit; novam verò ipseus Mediatoris sanguine.

In redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub priori Testamento; ut, inquam, per mortem ipsius redimerentur, non sui tantum populi peccata; sed et eorum, seu Judæorum, qui sub primo Testamento peccaverant.

Hic de Judæis loquitur, quia scribit ad eos; sed ut alibi sæpe dixit, et specialim primæ ad Timoth. 2, Christus dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

Repromissionem accipiant, ut qui sic à peccatis liberati sunt, accipiant æternam hæreditatem sibi promissam, ad quam vocati sunt.

16 et 17. Ubi enim testamentum est. Vide paraphrasim.

Urget Christi mortis necessitatem, gloriam et lucrum; supposito, scilicet, quod Christus ita sit mediator novi Testamenti, ut sit etiam ipse testator, seu Testamenti auctor et hæreditatis promissor; sic argumentatur:

Ubi hæreditas testamento legatur, necesse est mori testatorem priusquam

Unde nec vetus Testamentum dedicatum est sine morte et sanguine.

Nam ut Exodi 24 legimus, cum Moyses totam legem universo populo legisset, sanguinem hircorum et vitulorum unâ cum aquâ miscuit in cratere, et intinctâ lanâ coccineâ et hyssopo, aspersit et librum in quo legerat, et omnem simul populum.

18. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

19. Lecto enim mandato legis à Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua, et lana coccinea, et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit,

hæreditas legata possideatur, testamentum enim non valet dum vivit testator; seu nullius est usus, ut ait Syrus.

Testamentum à Quintiliano definitur: Voluntas defuncti, et ut lib. 1. de hæred. dicitur: Viventis nulla est hæreditas.

18. Unde nec primum quidem...

Confirmatur ratio præcedens ex eo quòd Testamentum vetus, quod erat figura novi, fuit etiam sanguine dedicatum, cum hoc discrimine, quòd sicut typicum erat Testamentum, seu typus novi; ita typicam habuit mortem testatoris, scilicet, sanguinem victimarum, quæ Christi sanguinem et mortem representabat.

19 et 20. Lecto enim omni mandato legis.

Hoc factum habetur Exod. 24. 7 et 8: Hic tamen multa D. Paulus addit quæ non habentur in loco citato, sed quæ ex aliis locis desumpsit. Vide paraphrasim.

NOTÆ LITTERALES ET DOGMATICÆ.—Nota primò, quòd aspersio à Moyse facta, figura fuit aspersiois interioris per Christi sanguinem nobis faciendæ: populus iudaicus figura erat christiani populi; sanguis animalium, figura sanguinis Christi.

Nota secundò quòd Christus novum Testamentum condens, iisdem verbis usus est ac Moyses antiquum condens; scilicet, *hic est sanguis meus novi Testamenti*,... ut figuratum figuræ responderet.

Sicut autem verba Moysi in sensu litterali sumuntur, sen verum sanguinem significant; ita et verba Christi debent ad litteram intelligi: illorum sensus est quòd sit verè sanguis, non autem signum sanguinis.

Porrò, ne quis, ad evertendam præcedentem Apostoli ratiocinationem, fundatam in nomine latino, *testamentum*, et Græco, διαθήκη, dicat vocem hebræam, *berith*, Exodi 24, et aliorum locorum ad quæ hic respicitur, significare pactum, seu fœdus;

Respondebitur enim primo vocem *berith* equidem significare pactum, seu fœdus.

Secundò, pactum, seu fœdus sumi posse vel genericè, pro quolibet pacto, sive morte confirmetur, sive non; vel specificè, pro pacto testamentario, quod morte testatoris confirmatur.

Tertiò, septuaginta interpretes, qui Judæi erant et linguam hebraicam optimè noverant, vocem *berith*, et Jeremiæ 31, n. 31. et aliorum locorum, in quibus novi et veteris fœderis sit mentio, vertisse in διαθήκη, seu pactum testamentarium, *testamentum*.

Et hoc non sine causa, nec absque Dei consilio, quia reverà pactum quod Deus inquit cum Judæis de danda illis terra Chanaan in hæreditatem, fuit

20. Dicens : Hic sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus.

21. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit.

22. Et omnia pene in sanguine, secundum legem, mundantur : et sine sanguinis effusione non fit remissio.

23. Necesse est ergo exemplaria quidem coelestium his

Dicens : Hic est sanguis Testamenti quod vobiscum pepigit Deus et meo confirmat ministerio.

Insuper et ipsum Tabernaculum et omnia sacra vasa, quibus in sacrificiis utebantur, similiter aspersit sanguine;

Quin et omnia ferè secundum legem, purificantur in sanguine, et sine sanguinis effusione nulla est peccatorum remissio.

Et sanè congruebat ut hæc quæ dixi, Tabernaculum, vasa, sacerdotes, populus

verè testamentum; et fœdus quod Christus cum fidelibus inivit de danda nobis æterna hæreditate, verè testamentum est :

Cum hoc discrimine, ut dictum est n. 18, quod prius Testamentum typicum fuit, seu figura novi, et ideo typicam testatoris mortem habuit; novum autem Testamentum verum testamentum est, et ideo Christi sanguine et morte sanctum.

D. ergo Paulus juxta hanc Septuaginta interpretationem, et apud Judæos, et apud Christianos, Apostolorum tempore receptissimam; maximè verò ab omnibus, ad quos scribit, receptam, argumentatur.

Malè itaque Erasmus hinc dixit hujus epistolæ scriptorem hebraicè ne-scisse; pejùs Melchior Canus ab Estlo citatus, lib. 2. de Loc. Theol. cap. 11, dixit Paulum in nomine hebraico ludere rhetorum more; pessimè Cajetanus hinc negat hanc epistolam esse divi Pauli, imò dubiam reddit ejus auctoritatem.

D. enim Paulus scilicet significationem vocis hebraicæ *berith*; sed scilicet etiam quòd speciali Dei providentiâ et singulari Sancti Spiritûs assistentiâ, septuaginta interpretes genericam ejus significationem specificaverint, pro pacto, *testamentum* vertentes.

Et hinc Apostolus, à Deo inspiratus, ex voce græca, *διαθήκη*, latinè *testamentum*, occasionem arripit mortis Christi necessitatem, gloriam et lucrum Hebræis, hanc Septuaginta versionem in pretio habentibus, exhibendi.

21. Etiam tabernaculum et omnia... similiter aspersit...

Hanc aspersionem non expressit Moyses; supplet D. Paulus, et Josephus docet lib. 3. Antiq. cap. 9.

22. Et omnia pene in sanguine,... dicit omnia pene, quia aliqua per aquam solum purificabantur. Exod. 19. 10; Lev. 16. 28; Num. 31. 23.

Et sine sanguinis effusione...

Per victimarum sanguinem fiebat remissio peccatorum, ut patet Levit. 4 : quod tamen intelligi debet de remissione legali quam supra n. 10. appellavit *emundationem carnis, justitias carnis*.

Per quid ergo remittebatur reatus culpæ coram Deo? Per actum contritionis cum fide et spe in Messiam venturum.

23. Necesse est ergo, scilicet, et ordinatione divinâ.

Exemplaria, id est, tabernaculum, vasa ministerii, sacerdotes Aaronicos, populum judaicum, etc. de quibus supra.

Quæ sunt exemplaria. Gr. *ὀποδείγματα*, id est, tenues et obscuræ delineationes. Vide cap. 8, n. 5.

judaicus, etc. quæ Ecclesiæ et rerum quæ fiunt in Ecclesia, typi erant et figuræ, typico pecorum sanguine mundarentur : at verò res figurata, Ecclesia spiritualis, cœlestis et divina, spiritali et divino Sanguine Christi debuit sanctificari.

Neque enim Christus ingressus est in Sancta sanctorum, manibus hominum fabricata, et quæ typus erant et figura verorum Sanctorum ; sed in ipsum cœlum, quod est verissimum sanctuarium, ut illic habitans appareat, coram Deo, res nostras illi commendans.

mundari ; ipsa autem cœlestia à melioribus hostiis quàm istis.

24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

Cœlestium, id est, Ecclesiæ, seu rerum quæ fiunt in Ecclesia, tum militante, tum triumphante, n. 16.

His mundari, scilicet, legalibus et carnalibus hostiis, seu sanguine vitulorum, hircorum, etc., de quibus n. 19, 20, 21.

Ipsa verò cœlestia, id est, Ecclesiam verò christianam, quæ spiritualis, cœlestis, ac divina est, et quæ corpus et veritas est, cujus Synagoga umbra fuit et figura.

Melioribus hostiis quàm istis. Gr. præ istis. Syr. sacrificiis quæ istis sunt præstantiora.

Id est, nobiliori sanguine sanctificari, scilicet, sanguine Jesu Christi pro nobis crucifixi.

Hinc sanguis sanctificat Ecclesiam militantem, *mundans eam lavacro aquæ*, etc. Ephes. 5. 26 ; sanctificat Ecclesiam triumphantem, dum eam in suo sanguine sanctificatam Christus exhibet sibi gloriosam, seu, dum cœlum replet hominibus in hoc sanguine in æternum sanctificatis.

Sed quare de Christi sacrificio loquens Apostolus dicit in plurali, *melioribus hostiis* ? Primò, quia licet unica sit hostia realiter, infinitarum virtutem continet, imò superat. Secundò, quia hæc eadem hostia diversimodè, cruentè et incruentè oblata est. Tertio, quia et quotidie à multis sacerdotibus offertur ; unde, licet una sit realiter, virtualiter est multiplex.

24. *Non enim in manufacta*. Syr. In sanctuarium manufactum.

Hostiam hostilis comparavit, pontificem pontificibus, nunc sanctuarium sanctuario.

Non enim ingressus est Jesus Christus in Sancta sanctorum, humanà arte fabricata, in quæ ingrediebatur semel in anno pontifex Aaronicus.

Exemplaria verorum. Gr. *τύπων*, id est, quæ erant typus et figura verorum sanctorum, seu supremi cœli : ad similitudinem enim cœlestium efformata sunt, cum dictum est Moysi : *Aspice, et fac secundum exemplar*.

Sed in ipsum cœlum, quod est verissimum Sanctum sanctorum, introivit.

Ut appareat, id est, ut illic habitans appareat nunc, continuè, semper, vultui Dei. Syr. ante faciem Dei, id est, coram solio divinæ Majestatis interpellans pro nobis.

Ut appareat nunc vultui Dei...

Hæc locutione indicatur officium pontificis et mediatoris quod Christus continuè gerit pro nobis.

Pontifex Aaronicus in Sancta sanctorum ingressus, stabat coram propitiatorio, orans pro populo.

Ita Christus in cœlum ingressus, stat coram solio divinæ Majestatis. res

25. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno.

26. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati,

Non semetipsum quotannis immolando, sicut pontifex legalis per singulos annos hircum et vitulum immolabat; sed continuâ hostiæ semel oblatæ representatione, quæ hostia semel oblata, infinitis etiam mundis redimendis est sufficiens.

Alioquin nisi infinitæ virtutis esset unica ejus oblatio, oportuisset ipsum pati ab initio mundi per singulos annos; at verò non ita factum est, non sæpè passus est, sed semel tantùm, idque in fine seculorum, ad abolitionem omnium peccatorum; pa-

nostras Deo commendans, fructumque suæ passionis ac mortis reposcens,

25. *Neque ut sæpe offerat semetipsum...* Syr. non quidem ut offerat semetipsum pluries, sicut faciebat summus sacerdos, etc.; id est, Jesus Christus pontifex noster introivit in cælum, non ut hinc egrediatur et semetipsum Deo rursus offerat in sacrificium cruentum.

Quemadmodum pontifex Aaronicus, in Sancto sanctorum per singulos annos, cum sanguine non suo, sed hirci et vituli quos prius immolaverat.

Itaque quædam afferuntur hic dissimilitudines.

Legalis pontifex in sanctuarium intrabat non semel, sed pluries, singulis scilicet annis.

Christus intravit in cælum, inde nunquam abiturus.

Legalis pontifex secum ferebat sanguinem hircorum et vitulorum quos immolaverat, et hæc sacrificia quotannis ad Dei placationem instaurabat.

Christus semetipsum, qui victima factus est in ara crucis, ad victimam unicam, præstans infinitum allis victimis toties repetitis, nec reiteranda.

Christus itaque pontifex noster, suum proprium sanguinem, semel pro nobis fustum, continuè, ut pontifex, representat Patri, ad nostram salutem: hæc autem sanguinis illius effusio nunquam reiterabitur.

26. *Alioquin oportebat eum frequenter pati...*

Alioquin, id est, si unica Christi oblatio ejusque sanguinis effusio, non esset infinitè sufficiens ad omnium prorsus hominum salutem, sed his tantum prodesset qui tunc vivebant, expediisset non tandiu Christum promitti; sed statim ab initio mundi mitti, ut sæpe posset pati, singulis, v. g., seculis, pro singulis generationibus.

Nunc autem semel... at verò non ita factum est, nec sæpe passus est Christus, nec sæpe se ostendit in cælesti sanctuario; sed semel tantum, idque in fine seculorum, semetipsum obtulit ad abolitionem peccati: postquam autem victima nostra ipse factus est, in sanctuarium ingressus est, suumque sanguinem offert ut gratiam nobis impetret, quâ peccatum in nobis aboleatur.

Dicitur in consummatione seculorum, seu, ut ait Syrus, in fine mundi, quia Christi seculo nullum aliud succedet: est ultimus mundi status, ultima ætas.

Prima mundi ætas ab Adamo ad Noe, secunda ad Abrahamum, tertia ad Davidem, quarta ad transmigrationem Babylonicam, quinta ad Christi natiuitatem, sexta inde ad finem mundi. Hæc divisio est à D. Augusti., lib. 4, de Trin., cap. 4.

Alii dividunt aliter. Primum seculum est legis naturæ, inquit; secundum, legis Mosalicæ; tertium et ultimum, legis evangelicæ, seu Christi.

tiens apparuit Deo per hostiam suam quam obtulit in cruce; passus et in sanctuarium ingressus, apparet Deo stigmatizatus, sese hostiam representans, suæque passionis ac mortis fructum reposcens.

Sicut igitur semel ex Dei decreto moriuntur homines, post hoc autem expectandum est iudicium,

Ita semel Christus pro nostris abolendis peccatis mortuus est: post quod expectandum quòd rursus appareat, non iudicandus, sed ut iudex, nique expectantibus eum sit salus æterna.

per hostiam suam apparuit.

27. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium;

28. Sic et Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit expectantibus se, in salutem.

27. *Et quemadmodum statutum est hominibus.*

Allo argumento confirmat Christum semel et non sæpius debere immolari, similitudine scilicet sumptâ à communi hominum conditione, quibus semel moriendum est, non sæpius; deinde Deo sistendum.

Quemadmodum igitur, propter primi hominis peccatum, divinâ sententiâ decretum est ut semel moriantur omnes homines: post hoc autem iudicium, id est, postea verò sistuntur Deo iudicandi, in iudicio scilicet universalii, post resurrectionem.

Quasi diceret: Sicut postquam semel mortui resurrexerint, non ampliùs moriuntur, sed iudicabuntur;

28. *Sic et Christus...*, qui peccata hominum explenda et exhaurienda suscepit, semel oblatus, immolatus et mortuus est.

Ad multorum exhaurienda peccata, id est, ut morte suâ omnium hominum peccata, quantum ad sufficientiam, auferret: multorum verò, quantum ad effectum.

Cur multorum, et non omnium? Quoniam non omnes crediderunt. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Pro omnibus quidem est mortuus, quantum ad ipsum attinet: mors illa ex æquo respondet omnium interitui; non exhausit autem omnium peccata, quoniam ipsi noluerunt. D. Chrysostomus hic.

Secundo, sine peccato: id est, postea veniet, conspicietur, non portans peccatum, sicut in primo adventu peccatis nostris onustus erat, ut illa expleret, et victimam se offerret pro illis...

Et quia sine peccato, ideo sine morte, sed immortalis et gloriosus.

Non iudicandus, sed iudicaturus universum orbem: salutem afferens fidelibus qui expectant eum, incredulis autem damnationem.

Christus ergo semel mortuus est, sicut semel moriuntur omnes homines: cum hoc discrimine, quòd propter peccata nostra mortuus est, non propter suum.

Christus similiter semel comparebit in extremo iudicio, sicut cæteri semel comparebunt: cum hoc discrimine, quòd parebit iudex, nos iudicandi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 9, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ut integram habeas ideam de summo Christi Domini pontificatu, præter dicta in corollariis, cap. 7 et 8.

CONCIPE, — primò, quòd Christus pontifex est natus. *Christus assistens pontifex*, id est, accedens, adveniens pontifex in mundum, seu adventa suo factus pontifex. Vide n. 11.

Hanc apostolicam locutionem ponderans Theophylactus, sic loquitur : Non dixit (Apostolus scilicet) factus et electus; sed *accedens pontifex*, hoc est, in hoc ipsum veniens; non priùs accessit, et deinde, casu ita veniente, factus est Pontifex, sed scopus cur in terram deveniret, pontificatus erat.

Secundò, quòd natus est *Pontifex futurorum bonorum*, id est, ut æterna nobis bona, oratione suâ et sacrificio suo, gratiam et gloriam impetraret.

Tertio, quòd hæc bona nobis promeruit per sui sacri Corporis passiones et mortem, per sui pretiosissimi Sanguinis effusionem.

Quartò, quòd, quia hic sanguis infiniti valoris est, unicâ oblatione æternam omnibus hominibus, omnium seculorum, redemptionem promeruit, n. 11, 12.

Et hinc discere quid à Christo pontifice nostro debeas principaliter sperare et petere; gratiam scilicet et gloriam æternam : propter hæc noster est pontifex.

Discere et per quam viam debeas ad hæc æterna bona tendere : per Christi passiones et mortem per quas transiens Christus, intravit in cælum.

Passio Christi via ducens ad cælum; via nova, via vivens, via à Deo sinu procedens, ad Deum sinum rectâ perducens.

Væ ergo illi qui aliam, præter Christiani patientem, viam quærit ad cælum.

Da mihi, ô summe et divine Pontifex, tecum pati, tecum mori, tecum humiliari, ut tuis passionibus communicans et tuæ gloriæ communicem.

CONCIPE — ex n. 14 hujus nostri Pontificis sacrificium : quis illud obtulit? *Christus*, Deus Homo; quid obtulit? *semetipsum*, Hominem Deum, *Agnum immaculatum*; per quem? *per Spiritum sanctum*, æternum et Deum; cui? Deo, Patri æterno, *Deo vivo et vero*. O sacrificium undequaque divinum! et ideo verè Deo dignum!

Ad quid divinum hoc oblatum est sacrificium? ut à peccatis liberaremur; ut ab operibus mortuis liberi, *Deo vivo sanctè* et purè *serviremus*, ut divinam hæreditatem nobis promissam, et ad quam *vocati sumus*, possideremus.

O bonitatem verè divinam, immensam, infinitam, ineffabilem *propter nimiam charitatem, etc., proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis, etc.!*

Attende quomodo huic respondeas divinæ bonitati; an à peccatis liber, servis Deo vivo? an talis es cui dicat aliquando Christus : Veni, benedicte, etc. posside, etc.

CONCIPE — continuum hujus divini sacrificii representationem :

Postquam, per mortis suæ sacrificium, Christus pontifex noster Deo Patri, summo jure, ad teruncium usque, debita nostra persolvit, *introivit in cælum, ut nunc et usque in finem mundi appareat vultui Dei pro nobis*, n. 24, id est, ut apparendo, oret et interpetiet pro nobis.

Per vulnerum vestigia in corpore reservata, quasi per tot ora, veniam postulat pro nobis : semper reservatæ in Christi corpore plagæ, salutis humanæ exigunt pretium et obedientiæ donativum requirunt, ait auctor serm. de Bapt. Chr. inter opera sancti Cypriani.

Hoc per fidem edoctus, animum et spern in Deum erige; appare sæpe Deo cum Christo; ora cum ipso, in ipso et per ipsum.

Per ejus vulnera pro te veniam postula, ut peccator; pro aliis, ut sacerdos.

Junge vocem tuam voci Christi Interpellantis.

Junge cor tuum vulnerato cordi Christi pro te deprecantis, suamque mortem representantis.

Quid non obtineat tam sanctus Pontifex, tam potens mediator, salutem nostram ita zelans, ut eam per sua vulnera postulet?

Ora itaque in Christo, cum Christo et per Christum.

Praxis verè christiana, quia est ipsius Christi.

Continuè Christus pontifex noster apparet vultui Dei pro nobis; et tu, christiane, hanc continuam Christi pro te crucifixi oblationem Deo jugiter, si potes, offer, et per eam Deo redde quæ debes religionis officia.

Quatuor sunt hæc religionis officia: adoratio, gratiarum actio, expletio, petitio.

ADORATIO. — E nihilo creatus à Deo et in esse conservatus ab illo, Creatori et conservatori tuo debes gloriam, adorationem, laudem, reverentiam, etc.

Deum ergo glorificaturus, unire per fidem vivam Christo pontifici tuo, Deum in cælis infinitè glorificanti per suæ mortis representationem, et in terris per mysticam suæ mortis continuationem in sanctissima Eucharistia; Christo sic unitus, offer Deo omnem quam illi Christus reddit gloriam et laudem, per suam continuam quasi annihilationem in terris, et quasi occasionem in cælis.

GRATIARUM ACTIO. — Oneratus undique Dei beneficiis, et solè ejus bonitate et misericordiâ subsistens, perpetuam debes ei gratiarum actionem.

Quid igitur Deo dabis in gratiarum actionem, tu qui nihil es, nihil habes, nihil vales?

Corde grato unire Christo pontifici tuo, sive in terris, ubi Eucharistia, seu continua gratiarum actio; sive in cælis, ubi continua laus et benedictio Dei; sicque corde unitus Christo, offer Deo omnes quas illi reddit laudes, gratiarum actiones: Deum in eo dignè laudabilis.

EXPIATIO. — Peccator es, tuaque debes expiare peccata et divinæ pro eis justitiæ satisfacere; quomodo id præstabis?

Corde contrito et humiliato offer Agnum Dei qui tollit peccata mundi: super altare continuè misericordiam pro te petit; eoram solio Dei semper apparet, tanquam occisus pro peccatis tuis et interpellans pro te: illi ergo unitus corde, clama in ipso et cum ipso: *Miserere, miserere mei, Deus, secundùm magnam, etc.*

PETITIO. — Omnibus debes, nec habes quo solvas:

Offer Christum, totius mundi pretium; offer illum Deo pro benefactoribus, amicis, etc., vivis et mortuis.

Semper et ubique indiges gratia Dei; illam jugiter debes implorare:

Ad hoc unire Christo, dilecto Filio Dei, in quo sibi bene complacuit; et in ipso et per ipsum pete gratiam et misericordiam pro te, pro aliis.

De hac praxi vide corollarium cap. 8; vide et corollarium cap. 13; vido et in Epistola ad Romanos, cap. 16, in corollario; Epistola ad Ephesios, cap. 4, post n. 16; Epistola ad Philippenses, cap. 1, n. 8 et 21.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

In hoc capite tria conficit Apostolus.

A §. 1 usque ad 19, legalium sacrificiorum ad peccatorum remissionem insufficientiam demonstrat;

Et unius christiani sacrificii, ad exhaurienda peccata, redundantem sufficientiam confirmat.

A §. 19 usque in finem, Hebræos hortatur ad constantiam in fide, eosque ab apostasia deterret.

Legalium sacrificiorum insufficientiam probat primò, quia lex et legalia erant tantum futurorum umbra, non ipsa veritas; annuum, v. g. expiationis sacrificium, erat Christi in cruce sacrificii pro peccatorum expiatione, umbra et figura: et ideo virtus ei tantum erat significandi, non sanctificandi.

Secundò hanc eandem insufficientiam probat ex continuâ eorum repetitione pro iisdem peccatis.

Tertiò, quia impossibile erat sanguine pecudum auferri peccata, eo modo quo putabat Judæus carnalis, §. 1, 2, 3, 4.

§. 5. Ex hac legalium impotentia probat christiani sacrificii necessitatem et redundantiam, idque ex Psal. 59, ubi Christus à primo vitæ instanti sese Dei voluntati consecrans, mortemque ex obedientia acceptans, et abrogat vetera sacrificia, et suum in illorum locum substituit, mundumque per sui Corporis oblationem peractam sanctificavit. §. 6, 7, 8, 9, 10.

§. 11. Idem de jugis sacrificii repetitione infert quod de annui sacrificii repetitione dixit, illorum scilicet insufficientiam:

Christus autem unica oblatione omnes redemit et sanctificavit in sempiternum, §. 12, 13, 14.

Hoc probat ex citato Isaïæ loco, 15, 16, 17, 18.

§. 19. Probatâ abrogatione legis et legalium sacrificiorum; probatâ et eminentiâ sacerdotii Christi, præ sacerdotibus Leviticis; et oblationis ab ipso factæ, præ legalibus oblationibus,

Concludit, Hebræos exhortans ad constantiam in fide, §. 20, 21, 22, 23, 24.

Eos ab apostasiæ crimine deterret, tum ob horrendam hujus sceleris enormitatem quam exaggerat, tum ob horrendum Dei judicium in taliter à fide deficientes, *ŷ. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.*

Denique terrorem lenit commemoratione pristinae illorum fortitudinis, quâ et constanter pro fide passi sunt, et aliis pro fide patientibus intrepidè succurrerunt, *ŷ. 32, 33, 34.*

Igitur tanta passi, tantasque apud Deum opes consecuti, ne mercedem perdatis; adhuc modicum in tribulationibus perseverate : Christus brevi venturus est, præmia perseverantibus, supplicia deficientibus repensurus, *ŷ. 35, 36, etc.*

CAPUT DECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **U**MBRAM enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere :

UNA Christi mors multorum exhaustit peccata : non ita de multiplicatis legalibus sacrificiis ; quia enim lex Mosaiica erat umbra tantum futurorum in novo Testamento bonorum, non autem ipsa rerum veritas : hinc non poterat in conscientia sanctificare summum sacerdotem, multò minùs alios sacerdotes et populum, per sacrificia quæ singulis annis jugiter offerebant ; talibus sacrificiis virtus erat tantum significandi, non efficiendi.

CAP. X. 1. *Umbra enim habens lex.* Syr. aliquidem in lege erat umbra futurorum bonorum.

Probatâ sanguinis Christi virtute *ad exhaustiendâ peccata*, ut cap. 9, n. 28 dixit, hic legalium sacrificiorum impotentiam ad hunc effectum ostendit, huiusque impotentiae rationem reddit.

Umbra enim habens ; id est, lex enim Mosaiica erat tantum umbra bonorum in novo Testamento futurorum, v. g., gratiæ, iustitiæ et salutis per Christum dandæ.

Non ipsam imaginem rerum. Syr. non ipsamet substantia earum rerum. Æthiop. non erat ipsa forma, id est, non ipsa veritas, ait divus Chrysostomus ; sen non ipsa res quæ in se spectetur, sen non ipsa forma rei in propria specie conspectæ.

Per singulos annos... Syr. Idcirco etsi quolibet anno illa ipsa sacrificia offerrentur, nunquam potuerunt perficere eos qui ipsa offerebant.

Respicit Apostolus ad sacrificia quæ singulis annis in die expiationis offerebat summus sacerdos, sanguinem hirci scilicet et vituli, et quæ ipsum pontificem in conscientia sanctificare non poterant, cap. 9, n. 9, multò minùs alios sacerdotes et populum.

Huiusque rei ratio est, quòd hoc annum expiationis sacrificium erat tantum umbra futuri in cruce sacrificii pro peccatorum omnium expiatione, cui futuro Christi in cruce sacrificio reservata erat virtus homines in conscientia et coram Deo sanctificandi.

Lex erat umbra : sive metaphora à pictura ducatur ;

Pictores enim primùm carbone aut cretà rem aliquam rudè modo delineant, hancque rudem picturam vocant *umbram*. Ita Deus, inquit aliqui, in veteri Testamento rudem et umbratilem novi Testamenti picturam dedit ;

Sive, quòd Apostolico stylo conformius est, Col. 2, n. 17, metaphora ducatur à corporibus et illorum umbris ; quo sensu,

Christus et Evangelium est velut *corpus*, seu soliditas et substantia ; lex verò istius corporis *umbra*, seu imperfectissima similitudo.

Equidem Theodoretus hunc versum paulò aliter explicat, umbram tri-buens legi, imaginem Evangelio, ipsam veritatem cælo : at minùs ad mentem Apostoli, qui hic de cælo non agit, sed tantum de lege comparata ad

Si enim lex, per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè explasset, cessassent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessasset et in iisdem sacrificiis eorumdem peccatorum commemoratio fieri: quia semel mundati, tum sacerdotes, tum populus, expiatione non indiguissent.

At constat quòd de facto offeruntur singulis annis pro iisdem peccatis, et quòd eorumdem peccatorum fit in illis confessio.

2. Alioquin cessassent offerri: ideo quòd nullam haberent ultrà conscientiam peccati, cultores semel mundati:

3. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit.

Evangelium, per respectum ad remissionem peccatorum, quam lex per sua expiationis sacrificia non dabat; quia hæc sacrificia erant tantum adumbrationes: quam verò dedit sacrificium Christi, quia veritas ipsa et corpus.

2. *Alioquin cessassent offerri.* Syr. si enim perfecissent, jamdiu sanè cessassent. Gr. alioquin non utique cessassent oblatæ. Theophylactus: per interrogationem lege: nonne desinissent offerri? quod idem est.

Alioquin, id est, si vim habuissent justificandi.

Cessassent offerri, pro iisdem scilicet peccatis.

Ideo quòd nullam, id est, ideo quòd illi qui Deum his sacrificiis colebant, semel per ea verè à peccatis purgati, nullam ultrà peccati conscientiam habebant; sicque expiatione non indigerent; quod enim verè explatum, non eget amplius expiatione.

3. *Sed in ipsis commemoratio*, Gr. commemoratio. Syr. verum in ipsis sacrificiis commemorant peccata sua quolibet anno.

Id est, *sed in ipsis* sacrificiis quolibet anno, in die expiationis, fit iterata commemoratio peccatorum præteritorum, pro quibus etiam annis præcedentibus oblatum fuit eodem die sacrificium: unde inferendum quòd non fuerint verè remissa.

OBSERVATIONES LITTERALES. — Tota vis hujus argumenti consistit in eo quòd pro iisdem peccatis repetebatur expiationis sacrificium, et in eo fiebat quolibet anno eorumdem peccatorum memoriæ repetitio: ex hac enim repetitione et oblationis et commemorationis illorum inefficaciam probat Apostolus, argumento quod sic potest in formam redigi:

Si lex per hostias quas singulis annis offerebat, peccata verè explasset, cessassent hæc sacrificia pro iisdem peccatis offerri; cessasset et in iisdem sacrificiis fieri eorumdem peccatorum commemoratio, quia semel à peccatis mundati cultores, id est, tum sacerdos, tum populus, expiatione non indigerent:

Atque de facto constat quòd singulis annis fit peccatorum omnium confessio, etiam eorum pro quibus jam oblatum est expiationis sacrificium, et hoc juxta legis mandatum; ergo lex per has hostias peccata verè non explabat.

Hoc autem factum omnibus notum supponit Apostolus ex lege Lev. 16, ubi præcipitur ut summus sacerdos, etiam idem, singulis annis idem sacrificium offerat pro se, sive peccaverit de novo, sive non peccaverit: ab hoc enim lex abstrahit.

Ex eadem lege Lev. 16, n. 21, præcipitur ut in isto sacrificio sacerdos confiteatur omnia peccata populi, etiam pro quibus oblatum jam fuerat sacrificium: lex enim loquitur generaliter, omnes iniquitates, universa delicta.

4. *Impossibile enim est* | Et sanè cùm peccatum sit in anima, sanguine taurorum et hir- | non potest crassus et materialis brutorum

Hæc itaque sacrificia, repetebantur, quia inefficacia ad peccatorum remissionem, et ad eorum confessionem tantùm efficacia; hæcque eorum repetitione monebantur fideles aliunde remissionem peccatorum expectare, scilicet à Christi venturi sacrificio, cujus adumbrationes erant illa expiationis sacrificia.

Cruentum autem Christi sacrificium, per has expiationes annuas adumbratum, quia virtutis infinitæ, unicâ oblatione omnium exhausta peccata, ut in cap. præced. n. 28. dictum est, et in hoc c. n. 14. dicitur, sicque nunquam repetendum.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ. — Quid verò? objicit hic sibi divus Chrysostomus hom. 17. Nos nonne quotidie offerimus?

Officimus quidem, ait; sed ejus mortem revocamus in memoriam: et ipsa una est, non multæ.

Nota illustre hoc antiquitatis de missa testimonium; quam D. Chrysostomus fatetur sacrificium, et quod dicit non esse à sacrificio crucis diversum; quia eadem est numero hostia, quæ in memoriam prioris sacrificii quotidie offertur.

Sed urgebis, ad quid hæc oblationis repetitio? Nonne inefficaciam ostendit, vel in ipso cruento sacrificio Christi, vel in toties repetitis oblationibus incruentis?

Vide jam dicta in capite septimo, n. 28, de duobus Christi sacrificiis, uno cruento, altero incruento; quorum primum est redemptionis sacrificium; alterum verò religionis, per quod nobis applicatur redemptio.

Hincque discas incruentam oblationem ubique celebrari, ut per hanc ubique diffundatur et applicetur gratia redemptionis.

Cruentum Christi sacrificium fons est inexhaustus gratiæ; incruentum verò sacrificium canalis est per quem salit ad nos aqua gratiæ.

Tantùm abest ergo ut hujus incruentii sacrificii oblatio denotet inefficaciam in cruento; imò supponit in eo infinitam virtutem, et inexhaustibilem gratiæ thesaurum.

Tantùm abest etiam ut hæc repetitio quotidiana denotet inefficaciam in incruento sacrificio, imò supponit illud efficacissimum; quandoquidem per illud realiter et efficaciter nobis applicatur redemptionis sacrificium, ita ut in uno sacrificio perficiat Christus quod inchoavit in altero.

Per corporis in cruce immolationem semel factam, nobis Christus meruit peccatorum remissionem et Dei gratiam; per corporis ejusdem in Eucharistia mysticam immolationem et realem manducationem, applicat et confert quod in cruce meruit.

Et quia quotidie peccamus, et Dei gratiâ semper indigemus, hinc quotidie Christum mysticè immolamus, ut per hoc incruentum sui sacrificium Christus operetur in nobis quod pro nobis meruit in cruce per suum sacrificium cruentum, scilicet mori peccato, vivere gratiæ.

Perperam itaque hanc D. Pauli ratiocinationem in legalia sacrificia, hæretici retorquere conantur in missæ sacrificio, quasi sit, aut inutile, aut Christi mortis injuriosum: quasi verò fides, Baptismus, Pœnitentia, et alia salutis nostræ media, per quæ nobis applicatur virtus crucis, sint inutilia, aut virtutis crucis diminutiva. Vide Infrâ n. 14, et in fine corollarii.

4. *Impossibile est enim sanguine...* In Græco et Syriaco est activa locutio: sanguinem hircorum, etc. auferre, purgare peccata.

sanguis illud naturaliter auferre : hoc divino Jesu Christi Sanguini erat reservatum.

Propter quod mundum per incarnationem ingrediens Deo Patri sic loquitur in Psal. 39 : Sacrificium, et oblationem, et holocausta, pro peccato nolulisti; corpus autem mihi dedisti aptum immolationi.

corum auferri peccata.

5. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem nolulisti : corpus autem aptasti mihi;

6. Holocaustomata pro peccato non tibi placuerunt.

Id est, nec mirum si sacrificia repetant, et in eis fiat nova semper eorumdem peccatorum confessio : quia impossibile est, si naturam species, sanguine villi, crasso et materiali auferri peccatum quod est in anima.

Impossibile ergo debet intelligi eo sensu quo Judæus carnalis intelligebat, per se scilicet et secundum propriam institutionem.

Deus enim hanc virtutem eis non dederat, sicut habet nunc, v. g., aqua baptismalis; sed virtutem tantum habebant significandi.

Hinc Judæus spiritualis, illa sacrificia cum fide Mediatoris offerens, fructum remissionis percipiebat virtute sanguinis Christi in illis præfigurati.

5. Ideo ingrediens mundum. Syr. quapropter cum introit in mundum.

Ideo, id est, quia vetera sacrificia non poterant expiare peccata, nec erant ad hoc instituta, sed tantum ad cruentum Christi sacrificium præfigurandum;

Hinc Christus ingrediens, id est, in primo post incarnationem suam instanti, dixit Deo : Hostiam cruentam, et oblationem incruentam nolulisti, propter se, sed propter me cujus erant figuræ.

Non enim reverà talibus hostiis delectatus est Deus, sed præcepit eas ad significandam hostiam Christi, et ut per eas judaicum populum retineret à sacrificiis idolorum.

Nec unquam odoribus illis delectatus est, nisi in fide et devotione offerentium, ait D. Anselmus.

Corpus autem aptasti mihi. Syr. corpore autem indulisti, id est, per incarnationem, corpus mihi dedisti aptum immolationi, corpus scilicet passibile, mortale, sed unitum Verbo divino, et ideo hostiam infiniti valoris Deo dignam.

D. Paulus septuaginta Interpretum versionem hinc, sicut et alibi, secutus est.

D. Hieronymus juxta Hebræum vertit : aures autem perfodisti : alii, perfecisti mihi.

Hæ lectiones, quanquam diversæ, eundem tamen sensum habent, scilicet, per incarnationem corpus mihi dedisti, fecistisque me servum tibi perpetuum.

Aurum perfossio est allusio ad id quod habetur Exodi 21, n. 6, ubi servi qui, septennio exacto, heris suis volentes se mancipabant, aurum perfossione notabantur : idem vide Deuter., 15, n. 17.

Hæc itaque expressio notat perfectam et perpetuam Christi obedientiam usque ad mortem crucis.

6. Holocaustomata, id est, sacrificia pro peccato, quorum tota hostia in honorem Del cremabatur.

Et pro peccato, id est, sacrificia pro peccato, quorum una pars hostiam cremabatur in altari, altera cedebat in usum ministrorum; hinc Osee, 4. 8 : Peccata populi mei comedent.

Non tibi placuerunt. Syr. non postulasti, id est, per se tibi non placuerunt, sed propter me, cujus erant figuræ, ut supra nolulisti, n. 5.

7. Tunc dixi : Ecce venio : Ecce adsum , ô Deus ! ut juxta quod in in capite libri scriptum est de Scripturis de me prænuntiatum est , tuam me : Ut faciam , Deus , voluntatem tuam. voluntatem faciam.

8. Superius dicens : Quia Duo in his Christi verbis notate. Primò hostias , et oblationes , et holocausta , dicit : Hostias , et oblationes , et holocausta , pro peccato noluisti ; nec tibi placet quid-

Et præcipuè ab adventu Domini noluit Deus illa sacrificia ; quoniam omnia illa erant quasi verba promittentis ; et verba promissiva , cùm venerit quod promittunt , jam evacuanda , etc.

Sacrificia ergo illa , tanquam verba promissiva ablata sunt , quia exhibitæ est veritas , id est , sacrificium Christi quod per ea promittebatur , et hæc fuit causa quare Deus illa primò jussit , et post noluit. ita D. Anselmus.

7. Tunc , id est , in hoc primo incarnationis instanti , ubi video hæc tibi non placere , et corpus immolationi aptum à te mihi datum , ut illud in ara crucis offeram ad abolitionem peccatorum ,

Dixi tibi , ô Pater : Ecce venio , id est , ecce cum assumpto corpore me tibi sisto.

Juxta quod in capite libri , seu in volumine libri legis , id est , in tota Scriptura prænuntiatum est quòd venturus essem in mundum , tuam , ô Deus , voluntatem facturum.

Variè explicatur illud in capite libri. Juxta Hebræum est , in volumine libri , quia chartæ voluebantur : fusè hæc de re disserit Estius.

Probabilior explicatio videtur : in tota Scriptura prænuntiatum est : vel , summa Scripturarum est ut , etc. , seu omnes Scripturæ testantur , etc.

OBSERVATIO MORALIS. — Ex his verbis , Ecce venio , discè quis fuerit primus Christi cogitatus , primusque cordis illius motus.

Ingrediens mundum dixit... primus Christi voluntatis usus , fuit obedientiæ actum per totam vitam obediendi , seu Dei voluntatem in omnibus faciendi : Egregium sanè exemplar vitæ , nunquam à nobis non aspiendum.

Quotidie ergo , mane , vel mediâ nocte Deum statim adora ; temetipsum cum Christo , in Christo et per Christum offer Deo dicens : Ecce venio ut faciam , ô Deus ! voluntatem tuam. Renova votum obedientiæ cum Christo obedientiam vovente.

Ad hoc unum ingressus es in mundum , sicut et Christus , ut facias Dei voluntatem.

Ad hoc unum sanctificatus es , per oblationem Christi , in sinu matris inchoatam , in præsepe confirmatam , in cruce consummatam ; ut Dei voluntatem adimpleas , sicut et ipse in omnibus adimplevit , et ut Deo in omnibus , licet arduis , obedias usque ad mortem.

Christo Jesu à primo vitæ instanti , usque ad mortem crucis obediens , hanc assiduam obedientiam mihi dona ; da servo tuo cor docile , cor rectum , cor humile , cujus vita sit in voluntate Dei , vivendo in obedientia et ex obedientia.

8. Superius dicens , quia hostias...

In superioribus Christi verbis duo distinguit Apostolus , hincque suum colligit intentum , scilicet veterum sacrificiorum abrogationem ; Christi obedientiæ et sacrificii in eorum locum substitutionem.

Itaque superius dicens , id est , postquam Christus , n. 6 , dixit hostias , etc. , oblationes noluisti , etc. , nec placita sunt.

quam eorum quæ tibi juxta veterem legem offeruntur;

Deinde adjicit : Ecce adsum, ô Deus ! ut faciam voluntatem tuam.

Per prima verba abrogat vetera sacrificia ; per posteriora, suum in illorum locum substituit.

Per quam Dei voluntatem, cui faciendæ sese obtulit Christus, et quam reverà moriens adimplevit, sanctificati sumus per unicam oblationem cruentam Corporis Domini nostri Jesu Christi in Cruce peractam.

Et in hoc Christi sacrificium valde differt, non tantùm ab annuo, sed et à jugi,

luisti, nec placita sunt tibi quæ secundùm legem offeruntur,

9. Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam ; aufert primum, ut sequens statuatur.

10. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.

11. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie

Quæ secundùm legem... Id est, quæ juxta legis præscriptum offeruntur ;

9. *Tunc dixi.* Gr. dixit. Syr. et postea dixit, id est, adjecit.

Ecce venio, ut faciam, Deus...

Aufert primum, id est, per prima illa verba, n. 5 et 6, annullat, aufert primum illud sacrificiorum genus quod Deo non placere dixit.

Per posteriora verò, suum sacrificium et obedientiam statuit et firmat, seu in illorum locum substituit. Syr. in hoc oblitit primum ut statuatur secundum.

10. *In qua voluntate...*

Id est, per quam Dei voluntatem ad quam faciendam venit Christus, et quam reverà adimplevit.

Sanctificati sumus per oblationem... Syr. per unicam oblationem corporis Jesu Christi ;

Id est, per oblationem corporis Jesu Christi, corporis scilicet illi ad hoc aptati ; de quo, n. 6. semel in cruce peractam ; sicque per unam hostiam, sed infiniti valoris, obtinimus quod per tot legalia sacrificia obtineri non potuit.

RESUMPTIO SUPRADICTORUM. — Resume dicta : Christus mundum ingrediens, sese Dei voluntati faciendæ subiecit ; voluntas autem Dei erat ut Christus mundum per sui Sanguinis effusionem sanctificaret ; huic voluntati Dei Christus obediit.

Per hanc ergo Dei Patris voluntatem, à Christo adimpletam oblatione sui Corporis in cruce semel factâ, sanctificati sumus.

Sanctificationis ergo nostræ origo bona Dei voluntas, quâ sic dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret.

Causa meritoria, oblatio voluntaria Christi in ara crucis pro nobis immolati.

Pro hac ineffabili bonitate Dei gratias age ; hanc autem voluntariam oblationem Christi, sanctificationis causam, tu tibi applica per media à Deo destinata.

Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Crede, spera, dilige, operare.

11. *Et omnis quidem sacerdos præsto est.* Gr. stat.

ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata :

12. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei,

13. De cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus.

14. Unâ enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

seu quotidiano sacrificio; omnis quippe sacerdos astat et ministrat quotidie, suum ministerium repetens, et easdem sæpe offerens hostias, sed abluendis peccatis semper invalidas, quantumvis multiplicatas :

Christus autem unicâ semel oblata pro peccatis omnium hostiâ, jam gloriosus et quietus sedet in æternum ad dexteram Dei,

In illa felici sessione expectans ut fiat quod in Psalmo predictum est, nimirum quod, divinâ virtute, inimici illius fiant scabellum pedum ejus.

Sedet, inquam, quietus, nunquam ampliùs hoc modo ministraturus, quia hæc unicâ cruentâ sui ipsius oblatione consummavit sanctitate et justitiâ eos omnes qui in quocunque tempore sanctificentur, aut sunt sanctificandi.

Hic bene notat D. Thomas in lege duo fuisse solemnia sacrificia, unum annuum, seu quod fiebat singulis annis, in die expiationis, hocque à summo pontifice offerebatur, de quo hactenus.

Alterum jûge, quod per singulos dies offerebatur mane et vespere, de quo Num. 28, et hoc per omnem, seu per quemlibet sacerdotem in ordine vicis suæ fiebat.

Nunc igitur Apostolus de jugi sacrificio dicit quod de annuo suprâ dixit; scilicet, ex ejus jugi repetitione infert illius ad delenda peccata impotentiam.

Omnis quidem sacerdos, scilicet legalis. Syr. omnis enim summus sacerdos, cui favent quidam græci codices, in quibus habetur ἀρχιερεύς, pontifex.

Parùm refert, poterat enim pontifex, si vellet, jûge sacrificium offerre; in omni quippe sacrificio primæ erant ejus partes, cæteri verò erant ejus adjutores.

Præstò est, seu stat quotidie ministrans.

Et easdem hostias, id est, agnum scilicet, bis in die offerens.

Quæ nunquam possunt... ut ex hac jugi repetitione satis indicatur.

12. *Hic autem, id est, Christus autem, unam pro peccatis offerens.* Syr. obtulit hostiam.

Id est, postquam unam obtulit pro peccatis hostiam, hæcque unicâ oblatione suo redemptoris munere functus est.

Sedet, scilicet gloriosus, in dextera Dei, sedeblique in æternum.

13. *De cætero expectans.* Syr. et expectat deinceps usque dum, etc. Id est, expectans in illa felici sessione donec, virtute Dei, omnes ejus adversarii, velut scabellum, subjiciantur sub pedibus ejus.

14. *Unâ enim oblatione...* Syr. perfecit eos qui sanctificantur in ipso in æternum.

Id est, sedet, inquam, quietus, non amplius ministraturus, quia hæc unicâ sui ipsius oblatione in cruce factâ, utpote infiniti et plus quàm infiniti valoris,

Consummavit, perfecit, sanctitate scilicet et justitiâ.

Quod autem vobis dico, hoc ipsum Spiritus sanctus suo confirmat testimonio : Postquam enim, loca Jeremiæ 31 jam citato, dixit :

Hoc est testamentum quod paciscar erga illos post dies illos, dicit Dominus : Indam leges meas in cordibus eorum, et illas inscribam in mentibus eorum ;

Nec amplius recordabor peccatorum, aut iniquitatum illorum ; tantum aberit ut illa punire velim : unde concludo :

Postquam peccata verè remissa sunt et oblata, jam non opus est nova lisdem peccatis abolendis oblatione.

15. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Postquam enim dixit :

16. Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas :

17. Et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius.

18. Ubi autem horum remissio : jam non est oblatio pro peccato.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ. — Intellige quantum est ex parte Salvatoris, qui hæc sui oblatione consummatum et perfectum redemptionis dedit premium, immensum et inexhaustum constituit sanctificationis fontem.

In sempiternum, id est, quo fonte semper inexhausto, et usque ad finem mundi, imò in æternum valituro, sanctificat et Deo consecrat.

Sanctificator, id est, eos qui quocunque tempore sanctificentur, sen, qui ad Christum accedunt per fidem, per Baptismum, per alia sacramenta et bona opera.

Itaque Christi oblatio in cruce facta, est sanctificationis fons inexhaustus, æternus, quo omnes omnino homines, licet infiniti et in æternum nascentes, sanctificari et consummari possent.

Fides, Baptismus, Pœnitentia, Eucharistia, alia sacramenta, pia et bona opera, sunt quasi canales à Christo ordinati, quibus quisque fideles sanctitatem hauriat in hoc sanctificationis fonte : Christus ergo per sacrificium crucis nos sanctificavit quantum est ex parte sua in actu primo : sanctificat autem in actu secundo et reipsa, per fidem, per Baptismum, Pœnitentiam, et pia opera generale crucis meritum unicuique applicantia.

15. Contestatur autem nos et Spiritus sanctus. Gr. nobis. Syr. cæterum, testis est nobis Spiritus sanctitatis, id est, veritatis jam allegatæ, undè oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Testis nobis est Spiritus sanctus, Jerem. 31, n. 34. supra citati, cap. 8, n. 8, etc. Postquam enim dixit,

16. Hoc autem testamentum... Vide hæc verba explicata, cap. 8, n. 8, 9, 10, etc.

17. Et peccatorum et iniquitatum... non recordabor... Vide Ibidem.

18. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio... Syr. non opus est oblatione quæ fiat pro peccatis.

Id est, ubi peccata verè remissa sunt, jam non est opus novâ pro lisdem peccatis oblatione repetendâ.

Hinc bene sequitur non esse reiterandum cruentum Christi sacrificium, sicut in lege repetebantur Mosaicæ sacrificia.

Hoc tamen non obstat incruenti sacrificii reiterationi, per quod fit nobis

19. *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in Sanguine Christi,*

Cum igitur nobis, fratres, acquisita sit per Christi Sanguinem fiducia sancta ecclesia ingrediendi;

20. *Quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam,*

Cum et habeamus viam stratis, illucque recta ducentem; viam novam quam Christus ipse primus calcavit; viam viventem, et quae ducit ad vitam; viam quam nobis aperuit per carnem suam, quae est quasi iannae velum, per quod ingrediendum est;

21. *Et sacerdotem magnum, super domum Dei:*

Cum etiam habeamus Sacerdotem verè magnum, per Melchisedech figuratum, à Deo toti domui suae praepositum, semperque pro nobis interpellantem;

applicatio cruenti sacrificii, et per quod sit nobis nova recentium, seu do novo commissorum peccatorum remissio.

Quia enim quotidie peccamus, quotidie per incruentum sacrificium Deum nobis propitium reddimus. Vide n. 14. et corollarium.

19. *Habentes itaque, fratres, fiduciam...*

Hic incipit secunda pars hujus epistolae, quae à dogmatibus ad mores sit transitus.

Apud Theodoretum est tomus tertius.

Probatà itaque abrogatione legis Mosalicæ, probatà et eminentià sacerdotii Christi præ Leviticis sacerdotibus, et oblationis ab ipso factæ præ illorum oblationibus, concludit per exhortationem ad fideliter perseverandum in professione christianæ religionis.

Habentes itaque fiduciam. Gr. libertatem in introitum, etc.

Id est, cum habeamus fiduciam, spem magnam, jus ad introeundum in Sancta sanctorum, id est, in cælum.

In Sanguine Christi, id est, per merita Sanguinis Christi pro nobis effusi.

20. *Quam initiavit nobis viam.* Syr. quam dedicavit nobis nunc per velum iannæ, id est, per carnem suam.

Id est, quo sanguine Christus *initiavit*, dedicavit nobis viam in hæc ecclesia Sancta sanctorum, quando scilicet ipsemet per eam intravit.

Viam novam, id est, nullius vestigii pressam, et quam ipse primus calcavit.

Et viventem, id est, quæ ducit ad vitam.

Per velamen, id est, quem viam nobis aperuit per suam carnem, quæ est quasi velum iannæ per quod est ingrediendum.

Ideo in morte Christi velum templi scissum est, quia, carne Christi per mortem scissa, patuit in cælum aditus.

21. *Et sacerdotem magnum...* Id est, habentes Christum sacerdotem verè magnum, æternum, semper paratum ad nos reconcipiendos et Deo reconciliandos.

Super domum Dei, id est, praepositum, constitutum super totam Ecclesiam, quæ est domus Dei.

OBSERVATIO LITTERALIS. — Nota tria bona nobis per Christum data, quibus nos Christiani fruimur, et quibus privantur Judæi.

Primum est libertas in Sancta sanctorum, id est, in cælum introeundi. Secundum est via strata et illuc recta ducens.

Accedamus ad hunc benignum Pontificem, corde sincero, cum plena et firmissima fide; aspersi, non sanguine pecudum juxta corpus, sed Sanguine Jesu Christi aspersi, et à peccatis mundati juxta conscientiam; imò et abluti etiam corpore aqua Baptismi, corpus et animam simul mundante;

Perseveremus in confessione fidei et spei, quam in Baptismo professi sumus; nec in ea tantisper vacillemus, hoc uno freti quòd Deus verax est et constans in promissis suis;

22. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia malâ, et abluti corpus aquâ mundâ,

25. Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est qui repromissit);

Tertium est sacerdos magnus, rerum nostrarum apud Deum perpetuus commendator.

Hæc tria in superioribus probavit Apostolus; hic ea paucis resumit, ut illa quasi fundamenta statuât, hujusque ad perseverantiam exhortationis.

Quasi diceret: Christus per proprium sanguinem in cælum introivit, cap. 9. n. 12. et nos per sanguinem Christi jus habemus in cælum intrandi.

Caro Christi oblata in cruce, via est quâ Christus pontifex noster ingressus est in cælum: *Oportuit pati Christum, etc.*, eadem caro pro nobis immolata, mors et passio Christi, via est quâ in cælum debemus ingredi; *Si compatimur, et conregnabimus.*

Christus pontifex noster in cælum ingressus, *apparet nunc cultui Dei pro nobis*, cap. 9, n. 23. Carnein, in qua passus est, pro nobis offert continuè Patri suo, interpellans, omniaque pro nobis obieus pontificis munia: his positis et pro fundamento stabilitis,

22. *Accedamus cum vero corde*, id est, accedamus ad hunc benignum et misericordem Pontificem, corde sincero, cum plena et firmissima fide.

Aspersi corda. Græcismus est, pro aspersi cordibus.

Alludit ad aspersionem quâ fiebat legalis purgatio, de qua cap. 9, n. 13.

Aspersi ergo et mundati cordibus, seu secundùm animam.

A conscientia malâ, id est, à peccatis, effectu sumpto pro causa; conscientia enim malâ est ob peccata.

Et abluti corpus. Syr. et abluto corpore nostro aquis mundis, scilicet Baptismi, quæ mundant corpus et animam.

Aspersionem et aquam mundam vocat baptismum, ait Theodoretus.

Aliqui hunc versum 22. intelligunt de catechumenis, quos ad Baptismum suscipiendum hortatur Apostolus, versum autem 23. de baptizatis, versum 25. de utrisque.

23. *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem*. Syr. et perseveremus in confessione spei nostræ, neque vacillemus.

Spei confessio est fidei professio in Baptismo facta; dicitur *spei*, quia spem æternæ vitæ comitem habet: hanc ergo fidei et spei professionem retineamus inconcussam: non vacillemus in ea.

Hoc dixit ut nutantes confirmet et à desertione cohibeat; multi enim à fide defecerant malorum metu.

Fidelis enim est qui repromissit, id est, verax et constans est Deus in promissis suis.

Quia spes in Dei promissis fundatur, ut spem Hebræorum vacillantem roboret, eos Dei fidelitatis admonet.

24. Et consideremus invicem in provocationem charitas et bonorum operum :

25. Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes. et tantò magis quantò videritis appropinquantem diem.

26. Voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam

Et quoniam alter alterius membra sumus, alii aliorum actus observemus, ut mutuis exemplis excitemus et excitemur ad maiorem pietatem et ad bona opera.

Ecclesiasticos conventus ne negligatis, multò minùs ab ipsa Ecclesia ne deficiatis, sicut quidam solent et audent, sed potius vosmetipsos ad perseverantiam adhortamini, consolantes vos tantò magis in spe retributionis eternæ, quantò magis videritis appropinquare diem Domini.

Horrete, inquam, et ante omnia cavele defectum à fide ; nobis enim spectatim He-

24. Et consideremus invicem... Gr. alii alios, etc. gradatim ascendit apostolica exhortatio à fide ad spem, à spe ad charitatem.

Itaque in spiritu charitatis, alii aliorum actus observemus, ad excitationem charitatis et ad emulationem bonorum operum, tam activam quam passivam, ut quasi zelo sancto accensi, et excitemus et excitemur ad dilectionem et ad pia opera.

Ferrum ferrum acuit, et lapis cum lapide collisus flammam parit. Theodoretus post D. Chrysost.

25. Non deserentes collectionem nostram... Gr. *ἐπισυναγωγῆν*, aggregationem seu congregationem in unum locum.

Per collectionem, Græci, post D. Chrysostomum, intelligunt cætus, seu conventus ecclesiasticos.

Huic sensui favet quod sequitur : sicut consuetudinis est, ... favet etiam et pronomen, *ἐαυτῶν*, quod latinus interpres traduxit nostram, sed alii significantius, nostram ipsorum, seu mutuam.

Itaque juxta hunc sensum hortatur Apostolus ut non se subtrahant à cætibz ecclesiasticis, ubi per sacram synaxim et per verbum Dei et preces publicas charitas accenditur.

Plerique Latini per collectionem intelligunt ipsam fidelium congregationem seu Ecclesiam : hortaturque Apostolus ut ab Ecclesia per apostasiam non deficiant.

Huic sensui favet quod sequitur, n. 26 : voluntariè enim peccantibus, ... quod de apostasia à fide intelligi probabilius est.

Uterque sensus connexus est, et unus alteri subordinatus ; nam desertio conventuum ecclesiasticorum est quoddam defectuosis initium ; et qui ab illis sese subducunt, facillè, urgente persecutione, Ecclesiam deserunt ; hinc Apostolus utitur verbo utrique convenienti.

Hortatur itaque Apostolus ut hos fidelium cætus publicos non negligant, sive ob metum, sive ob desiderium, multò minus à fide deficiant : sicut solent et audent quidam.

Sed consolantes. Syr. sed adhortamini ; sed potius vosmetipsos adjuvencem adhortamini ad patientiam et perseverantiam, consolantes vos in spe retributionis propinquæ.

Quantò magis videritis appropinquare diem. Syr. diem illum, id est, diem iudicii, diem mortis, diem retributionis eternæ ; quasi diceret : Ecce appropinquat redemptio vestra.

Voluntariè enim peccantibus nobis, ... quæ dixit supra de professione retinenda, de collectione non deserenda, indicant hic Apostolum loqui de

bræis, post acceptam veritatis christianæ notitiam, ab ea deficientibus, et ad judaismum redeuntibus, in tali jam statu nulla relinquitur pro peccatis hostia; non proderit mors Christi quem abnegavimus; non proderunt legalia sacrificia quæ scimus abrogata et inutilia.

Sed solum nobis relinquitur expectandum terribile Dei judicium, et ignis infernalis æmulatio quæ eò sæviùs torquebit apostatam, quò divinam bonitatem ille magis contempsit.

Si tanta est apud Judæos animadversio,

notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia,

27. Terribilis autem quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio quæ consumptura est adversarios.

28. Irritam quis faciens le-

peccato apostasiæ: *Teneamus spei nostræ confessionem,.... non deseramus collectionem nostram....*

Voluntariè enim.... id est, nobis enim scienter et voluntariè, scilicet post acceptam notitiam veritatis christianæ;

Nobis, inquam, Hebræis sic peccantibus, id est, deficientibus, seu apostatantibus à christianismo et ad judaismum redeuntibus: loquitur enim Hebræis è quorum est numero.

Jam non relinquitur pro peccatis hostia, id est, in tali statu nulla nobis est spes veniæ; quia nec prodest nobis Christus quem abnegavimus, nec alter proderit Messias, qui nullus est; nec legis proderunt sacrificia, quæ, ut hactenus probatum est, infirma sunt et justificare non valent, et aliunde abrogata sunt.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Tria in his verbis notanda. Primum, quòd Hebræis loquatur et quidem *fide illuminatis, qui et gustaverunt*, seu experientiâ cognoverunt *bonum Dei verbum*, ut dixit cap. 6. et postea scienter et voluntariè deficiunt à fide, sicque omni carent excusatione.

Secundum, quòd Apostolus non dicat *illis qui peccaverunt*, sed *peccantibus*, id est, in peccato sine resipiscentia permanentibus, ait Theophylactus.

Tertium, quòd dicat in tali statu *non relinqui hostiam pro peccatis*, non autem pro peccato: et hæc locutione Apostolus indicat mentem suam non esse quòd pro apostasiæ peccato non sit hostia, seu spes veniæ; potest enim talis peccator pœnitere.

Sed quòd supradicto Hebræo, in hoc apostasiæ statu permanenti, nulla relinquatur pro peccatis suis, sive præteritis, sive futuris hostia; quia legales hostiæ, quæ omnibus quidem Hebræis ad hoc sunt inutiles, hinc eò sunt inutiliores, quò veritatis christianæ lumine fuit instructior, sicque nulla ignorantia excusabilis.

27. *Terribilis autem exspectatio judicii et ignis,....* id est, tali Hebræo, in tali statu, relinquitur expectandum terribile Dei judicium.

Et ignis æmulatio. Gr. zelus; per prosopopœiam ignis infernalis exhibetur quasi vivus et animatus, zelo gloriæ Dei, talem apostatam majori quo potest ardore combrens.

Æmulatio hæc est vis, seu vehementia igneæ activitatis, statu Dei, seu omnipotentia Dei excitatæ.

Quæ consumptura est. Gr. devorare futuri (ignis scilicet). Syr. qui devoraturus est.

De hoc igne, seu æmulatione ignis loquitur, quasi de fera pessima, seu belua exacerbata, ait Theophylactus.

28. *Irritam quis faciens legem Moysi...* Syr. si enim qui transgressus est, etc.

gem Moysi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur :

29. Quamto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?

ut qui legem Moysi transgreditur per contumaciam, duorum vel trium testium convictus testimonio, absque ulla misericordia interficitur;

Quanto gravius supplicium mereri putatis eum, qui Jesum Dei Filium abjecit et conculcavit, qui divinum Illius Sanguinem, in quo novum Testamentum dedicatum est, velut rem profanam contempsit, præsertim verò postquam in hoc sacro Sanguine per Baptismum sanctificatus est; qui denique Spiritum, gratiæ auctorem et largitorem, contumeliosè rejectit

Probat à minori ad majus, talis apostasiæ horrendum fore judicium : si enim transgressus Moysis, crimine scilicet capitali,

Sine ulla miseratione, id est, irremissibiliter, interficitur.

Duobus vel tribus... si duo vel tres testes illud coram Judice probaverint.

Alii : Si quis legem Mosaicam rejecerit et ad deos alienos transierit, *sine ulla miseratione*, etc.

29. *Quanto magis putatis deteriora...* Gr. quanto putatis deteriore dignus judicabitur supplicio, etc. Syr. quanto majus putatis supplicium capitale recipiet, etc. qui scilicet, per suam apostasiam, tria simul gravissima commisit peccata.

Filium Dei, Jesum Christum, abjecit, et pedibus conculcavit tanquam vilem et inutilem.

Et sanguinem Testamenti, id est, et sanguinem Christi, in quo fœdus de novo sanctum est inter Deum et homines.

In quo sanctificatus est, id est, et per quem, seu per cujus meritum in Baptismo à peccatis mundatus est, et gratiâ Dei sanctificatus.

Pollutum duxerit, id est, velut rem profanam ac sordidam contempsit.

Pollutum. Gr. communem. Syr. tanquam cujuslibet hominis, id est, nihil habentem singulare, sed instar cujusvis sanguinis.

Et spiritui gratiæ contumeliam... Gr. spiritum gratiæ contumeliâ afficiens. Idem Syrus.

Id est, et Spiritum sanctum, gratiæ auctorem, quem summo Dei beneficio receperat, contumeliâ affectit, suæ scilicet vocationis et justificationis donum nullius æstimans pretii.

Hæc Apostolica exaggeratio ad apostasiæ quidem crimen propriè pertinet; non malè tamen accommodari potest cuilibet peccatori post Baptismum aut Pœnitentiam in grave peccatum voluntariè recidenti, qui suo modo hæc tria committit, *Filium Dei conculcat...*

Reverè, D. Chrysostomus de quolibet Christiano voluntariè et graviter peccante hæc omnia supradicta interpretatur, cui ait non relinqui hostiam, id est, secundum baptismum, in quo rursus imoletur Christus : hunc versiculum 26, cap. 10, explicans, sicut versiculum 6, cap. 6 : ipsum sequuntur Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus, D. Thomas.

Sed expositio suprâ posita videtur naturalior, textui et scopo Apostoli conformior.

Quia enim, ut in præfatione dictum est, hanc epistolam Apostolus scripsit præcipuè ad Hebræos in fide confirmandos, et ad eorum à fide defectionem impediendam, convenienter suam moralitatem dirigit in crimen apo-

Nos enim sacris Scripturis instructi, novimus eum qui dixit: Mihi vindicta competit, et ego rependam. Novimus et ibidem scriptum esse: Quia judicabit Dominus populum suum.

Hinc ergo judicemus quàm horrendum sit, talibus admissis criminibus, incidere in manus Dei viventis, et ideo semper punire valentis.

Hoc ne fiat in vobis, in memoriam vestram revocata præteritum primi fervoris vestri tempus, quo recens illuminati fidei lumine, per Baptismum, pro hac fide tuenda, frequens et magnum afflictionum certamen fortiter sustinulistis.

Partim quidem opprobriis et tribulationibus palam expositi; partim verò talia

30. Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, et ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum.

31. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

32. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinulistis passionum:

33. Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus

stasæ; à quo deterret tum enormitatis illius exaggeratione, tum quia taliter deficientibus Hebræis nec hostia, nec venia; sed terribilis manet ultio Dei.

30. Scimus enim (nos Hebræi, sacris Scripturis instructi), qui dixit, Mihi vindicta, Deuter. 32, n. 35. mihi vindicta competit, et ego rependam in tempore.

Et iterum, id est, scimus etiam ibidem scriptum esse quia judicabit Dominus populum suum.

Hinc igitur agnoscamus qualis futura sit eorum puniitio qui, veritate rejecta, tam graviter in Filium Dei peccant.

31. Horrendum est (talibus scilicet commissis criminibus) incidere in manus Dei viventis, et ideo peccata videntis, sentientis, dignè et in æternum punientis.

Homo, quia mortalis, ultionem ultra mortem non potest extendere; Deus autem, quia vivit et in æternum vivit, potest semper et semper in æternum punire.

Ad hæc attendite, et attendentes, à tali lapsu horrete: qui Deum pro se morientem spreverit, Deum viventem pavebit; qui victimam misericordiæ, Christum contempserit, et ipse æterna erit victima justitiæ Dei viventis.

32. Rememoramini pristinos dies... Syr. in memoriam itaque revocato primos illos dies, etc.

D. Apostolus ubi, medicorum more, secuit, et per incisionem dolorem auxit, mitioribus medicamentis dolorem mitigat, ait D. Joannes Chrysostomus, terrorem gebennæ lenit commemoratione propriæ ipsorum fortitudinis.

Rememoramini... id est, in memoriam vobis revocate pristinos conversionis vestræ dies.

In quibus illuminati, fidei lumine per Baptismum,

Magnum certamen, id est, pro hac fide tuenda, omnis generis adversa fortiter tolerasti animo: hæc mala specificat in versu sequenti.

33. Et in altero quidem. Gr. hoc quidem, scilicet partim quidem; opprobriis, seu conviciis et contumeliis.

Et afflictionibus, id est, et afflictionibus corporeis.

spectaculum facti : in altero autem, socii taliter conversantium effecti.

34. Nam et vinctis compassi esis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.

35. Nolite itaque amittere confidentiam vestram quæ magnam habet remunerationem

36. Patientia enim vobis necessaria est; ut voluntatem

ferentium particeps per charitatem effecti.

Nam et ils qui pro Christo vincti erant, compassi estis: eorumque dolore doluistis, et directionem facultatum vestrarum non patienter tantum tulistis, sed et hilariter, ille scientes vos meliora et nunquam peritura bona possessuros in cælis.

Tanta passi, tantasque apud Deum opes meriti, ne per infidelitatem perdati fiduciam tanta mercede fruendi: state itaque et perseverate.

Patientia enim et perseverantia vobis necessaria est, ut usque in finem Dei vo-

Spectaculum facti. Gr. in theatrum producti, id est, coram omnibus in theatris publicis ad ludibrium expositi fuistis.

Deo malorum genera in semetipsis tolerarunt Hebræi. Primò, infamati sunt et quasi rei plectendi, publicè per theatrum traducti et ab omnibus irrisi.

Secundò, bonis suis spoliati sunt et tribulationibus afflicti.

Gravis res est opprobrium, et idonea ad animam subvertendam, ait D. Chrysostomus; sed multò gravior quando coram omnibus quis exprobratur; gravissima quando publicè quis irridetur simul et tribulatur, et à tribulante irridetur.

Hæc autem omnia exprimit Apostolus dicens: *Opprobriis et tribulationibus spectaculum facti.*

In altero autem. Gr. hoc autem, seu partim verò taliter conversantium socii. Gr. communicantes. Syr. et consortes fuistis hominum qui talia per-tulerunt, id est, et per compassionem communicastis aliis, hæc malorum genera patientibus, hisque intrepidè succurristis, necessaria suppeditando.

Itaque Hebræi pro fide et in se realiter passi sunt, et in aliis per charitatem compassi sunt; quod clarus in versu sequenti ordine inverso.

34. *Nam et vinctis.* Gr. etenim vinculis meis, et ita S. Chrysostomus, *δεσμοῖς μου*, sed Syr. et noster interpres, *δεσμῶν* legerunt, id est, fidelibus propter fidem incarcerationis.

Gravem persecutionem Judæi christianī Jerosolymis passi sunt post mortem D. Stephani, de qua Act. 11. 19.

Et rapinam bonorum vestrorum. Gr. substantiarum vestrorum, seu substantiarum, id est, bonorum etiam ad substantiam necessariorum.

Cum gaudio, quia fide sciebatis vos meliorem habere substantiam, firmam, stabilem et quæ perire non potest, Deum nempe et æterna Dei bona, in quem jus habet qui persecutionem patitur propter justitiam.

35. *Nolite itaque amittere confidentiam.* Gr. fiduciam, per metonymiam, qua ponitur actus pro objecto.

Id est, ne perdati itaque thesanros tot laboribus et præliis acquisitos, et quos confidistis recepturos in cælis, tanquam mercedis retributionem.

36. *Patientia vobis necessaria est,* id est, ut explicat D. Chrysostomus, uno solo vobis opus est, ut perseveretis, *patientia*, longanimitas vobis ne-

tantatem facientes, promissam percipitis mercedis remunerationem.

Citò, citò, qui venturus est veniet, et non tardabit; et unicuique juxta merita rependet justus Judex.

Interim, dum veniat liberator Christus, qui Dei gratiâ justus rectusque est, ex fide et per fidem, in mediis etiam tribulationibus, vivit, crescit et perficitur: quòd si, è contra, per pusillanimitatem se subtrahat à fide, non mihi placebit.

Spero autem et confido quòd non erimus ex his qui se, per ignaviam, à fide subducunt ad suam ipsorum perditionem; sed ex his qui constanter credunt, et fortiter patiuntur, ad æternam animæ suæ salutem.

Dei facientes, reportetis promissionem.

57. Adhuc enim modicum aliquantulum: qui venturus est, veniet et non tardabit.

58. Justus autem meus ex fide vivit: quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.

59. Nos autem non sumus subtractionis filii, in perditionem; sed fidei, in acquisitionem animæ.

cessaria est, ut, postquam usque in finem Dei voluntatem feceritis, participetis altis bonorum cælestium promissionis.

57. *Adhuc enim modicum aliquantulum...* Hæc verba desumpta sunt ex Iliabacue, cap. 2, n. 3. Id est, citò, citò veniet Christus ad judicium, præmia perseverantibus, pœnas deficientibus repensurus.

Comparatione æternitatis, quâ remuneratio durabit, omne tempus finitum breve est et instar puncti: *Mille anni in conspectu Dei, tanquam dies hesternæ quæ præterit*, Psal. 89. 4.

58. *Justus autem meus.* Gr. at justus ex fide vivet. Syr. cæterùm, justus ex fide mei ipse vivet.

Justus meus, id est, qui per gratiam meam justus est et rectus.

Ex fide vivit, id est, verà animæ vitâ vivit ex fide, in fide et per fidem.

Vita gratiæ incipit à fide, crescit in fide, perficitur per fidem, p: quam in mediis tribulationibus respirat, gaudet, proficit.

Quòd si subtraxerit se, id est, quòd si per pusillanimitatem se subtraherit à fide, non placebit animæ meæ. Gr. non bene gaudet anima mea in eo. Syr. non erit gratus animæ meæ.

59. *Nos autem non sumus subtractionis*, id est, non sumus ex his qui se per ignaviam subducunt à fide, ad perditionem suam: sed fidei, id est, sed ex eis qui constanter credunt et fortiter ferunt ad æternam animæ salutem.

Corollarium dogmaticum et pium, seu in hoc capite 10, ad fidem et ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.—Tota lex Mosæ fuit Christi et Evangelii velut umbratilis representatio; annum, v. g., expiationis sacrificium fuit cruenti crucis sacrificii in peccatorum omnium expiationem futuri, figura; juge, seu quotidianum sacrificium, in quo unus agnus offerebatur mane, et alius vespere Num. 28, figurabat Christum agnum Dei immaculatum, ab origine mundi occisum.

Hinc per se Deo non placuerunt hæc carnalia sacrificia, sed ut Christi figuræ, n. 5 et 6.

Hinc, Christo præsentem, Deo non placuerunt, n. 5, 6. Hinc non justificabant offerentem, nisi per fidem in Christum quem figurabant, n. 1.

Hinc Judæi Deum per sua legalia colentes, in Christum aspiciere debe-

bant, sine quo respectu, nec Deo placebant, nec salutem assequebantur: *Nec enim fuit unquam aliud sub cælo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Christus itaque fons est salutis omnibus omnino hominibus, sive præcesserint, sive subsecuti sint.

Christus ergo centrum est religionis, in quod confluere et convenire debent omnes veri cultores Dei: extra quod nullus verus Dei cultus.

In eum venturum credere debuerunt Judæi; in eum pro nobis natum et mortuum credere debent omnes nunquam futuri.

Sed quam facillior hæc fides nobis Christum in Evangelio intuentibus, quam Judæis in umbra tantum cernentibus?

Deo itaque æternas age gratias, qui tibi clarum dedit, non umbratilem, Christi cognitionem; qui te ad hæc tempora reservavit, in quibus Christus clarè cognitus, palam adoratus, religio solidè stabilita, salus facilis; si Christo credas, si juxta Christum vivas.

SECUNDO. — Christus, qui religionis centrum, est et religionis exemplar; in ipso primo incarnationis suæ momento, religiosæ dedit nobis vitæ et mortis exemplum.

Tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam, n. 7, 9.

Quibus verbis et totam suam vitam Dei voluntati faciendæ consecrans, et mortem juxta Dei voluntatem acceptans, religiosæ nobis dedit et vitæ et mortis exemplar:

Docuit enim nos, et vitam nostram Dei faciendæ voluntati consecrare, et mortem Dei voluntati obediens acceptare.

Habes in commentario, n. 7, modum te; vitamque tuam Deo, in Christo cum Christo et per Christum, quotidie mane offerendi.

Hic discis modum quotidie, sive vespere, sive de die, in missa, sive post missam, in gratiarum actionem, mortem acceptandi ex obedientia, illamque in Christo, cum Christo et per Christum offerendi Deo, ad expiationem peccatorum tuorum; ut, illis per Christi sanguinem expiatis, in æternum vivas Deo.

Christus à primo vitæ suæ instanti, usque ad ultimum fuit tuorum peccatorum victima; quid æquius, quam ut tandem peccatorum tuorum cum illo sis victima, Deoque cum illo ad abolenda peccata tua sacrificeris?

Christe Jesu, peccatorum meorum victima, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, patere ut ego peccatorum meorum victima sim, mortemque meam sanctissimæ morti tuæ jungam; da ut in spiritu tuo, in spiritu charitatis et obedientiæ moriens, me, peccatorem, tecum, Agno Immaculato, per Spiritum sanctum Deo offeram in peccatorum meorum expiationem.

Per passionem et mortem Christi Filii tui, ô Deus magne, Deus sancte, Deus misericors! miserere mei: miserere mei, reum me fateor; mortem micul, mortem accepto; mortem meam sanctissimæ Christi morti unitam offero tibi in peccatorum meorum lutionem.

Per Christum, pro me morientem, parce mihi, pro peccatis meis, cum Christo libenter morienti.

TERCIO. — Oblatio Christi voluntaria in sinu matris, à primo vitæ instanti inchoata, in præsepi statim à nativitate confirmata, in cruce tandem consummata, fuit sacrificium infiniti, et plusquam infiniti valoris et meriti, ob dignitatem divinam offerentis et oblati, et ob charitatem divinam quæ semetipsum Christus obtulit, cap. 9, n. 14.

Hoc ergo unico sacrificio cruento omnia peccata Christus exhausit, c. 9, n. 28; omnes, quocunque tempore, præsentis, præterito, futuro sanctifi-

cutos aut sanctificandos, sanctitate et justitiâ consummavit. Vide n. 14, hujus capitis.

Hinc ne cum hæreticis inferas : Ergo inutile sacrificium missæ : hoc, inquam, ne inferas,

Quia Christus per cruentam sui corporis immolationem ita nobis peccatorum remissionem et Dei gratiam meruit, ut per incruentam ejusdem corporis immolationem, et realem manducationem, hæc nobis applicari et conferri voluerit. Vide dicta n. 3, et n. 14.

Hic addo, quod sicut in omni sacrificio, holocaustum excipio, duæ partes erant, scilicet immolatio victimæ, et communio, seu participatio, quam offerens et is pro quo offerebatur habebant cum victima :

Sic et in Christi sacrificio, sacrificium crucis est immolatio Christi ; Eucharistia est istius sacrificii communio, participatio : per eam enim communicatur victimæ crucis usque ad consummationem seculi.

Idem itaque sacrificium, eadem victima duobus modis oblata, et quâ Christus perficit in uno quod inchoavit in altero.

In cruce Christus salutem nostram inchoavit, nobis per sanguinem suum meruit gratiam et justitiam ; in altari Christus salutem nostram perficit, gratiam et justitiam nobis per Eucharistiam confert.

In altari igitur et in cruce non aliter Christus à Christo separandus quàm sol à radiis.

Sol omnia operatur in terris, at per radios ; Eucharistia, quasi radius crucis.

QUARTO.—In lege quatuor erant sacrificiorum genera, in n. 5 et 6 notata : oblatio, holocaustum, pro peccato, pacificorum.

Vel enim, ut ait divus Thomas, sacrificium erat de inanimatis, pane, thure, etc., et dicebatur oblatio ; vel de animatis, idque vel ad placandum Deum, et dicitur holocaustum, quod erat dignissimum, quia totum cremabatur in honorem Dei ; vel pro expiatione peccati, et dicitur sacrificium pro peccato ; hujus autem sacrificii una pars comburebatur, altera cedebat in usum ministrorum ; vel erat pro beneficiis Dei, et illud erat minus dignum, quia tertia tantum pars comburebatur, et ministris dabatur una, alia offerentibus, et istud dicitur sacrificium pacificorum.

Figuræ erant quatuor diversorum religionis officiorum : adorationis, gratiarum actionis, expiationis, petitionis, quæ omnia nunc exercemus per unum Christi sacrificium.

Hinc perperam hæretici ex frequenti eucharistici sacrificii repetitione, illius inferunt inefficaciam.

Efficacissimum est enim sacrificium illud, per quod omnem religionis actum exercemus, omnibusque nostris debitis erga Deum satisfacimus.

Sacrificium quippe Missæ, non tantum est expiatorium, seu pro peccato, sed et holocaustum est in honorem Dei, et eucharisticum, et sacrificium pacificorum, seu pro beneficiis Dei.

Illud igitur offerimus jugiter, ut peccata quidem explemus quæ de novo jugiter committimus :

At præterea jugiter illud offerimus, ut Deo gratias pro beneficiis agamus, ut ab eo nova beneficia impetremus, ut illum continuè et infinitè honoremus.

Hinc bene vocatum est religionis sacrificium, per quod omnis exercetur religionis actus.

Vide in fine capitis nonnisi modum hos actus exercendi in Christo, cum Christo, per Christum,

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

UT Hebræos Apostolus, juxta scopum suum, in fide Christi corroboraret eosque ad omnia fortiter ferenda, propter fidem servandam, animet,

γ. 1. Declarat quid sit fides;

γ. 2. Asserit omnes antiquos fidem habuisse, et ob eam in Scripturis laudatos fuisse.

γ. 3. Ipsi Hebræis et omnibus fidelibus insinuat tantam fidei necessitatem, ut sine ipsa nec prima Scripturæ verba, « In principio » Deus fecit cælum et terram, » possimus intelligere.

γ. 4. Incipiens ab Abel, et usque ad prophetas descendens, ostendit omnes sanctos per fidem mira gessisse, et ob fidem horrenda fortiter passos esse.

γ. 33 et sequentibus, mirā brevitate et eloquentiā, sanctorum gesta et passiones exprimit.

Tandem, γ. 39 et 40 notat Apostolus quòd licet hi omnes tanta fecerint et passi fuerint, promissam tamen mercedem non sunt, sine nobis Christianis, nisi per spem, consecuti.

Diutius fuit illis expectanda : adest verò nobis; nunc enim patet aditus cœlorum : nos ergo pudeat, si fuerimus pusillanimes,

CAPUT UNDECIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Dixi justum ex fide vivere; à nobis igitur agnoscenda hæc virtus, à qua nascitur justitia quæ est præsens animæ vita, et cui promissa est æterna vita. Est autem fides certa et firma rerum quas speramus in intellectu nostro subsistentia, et rerum sensibus non conspicuarum demonstratio, seu convictio, ex verbo Dei scilicet.

Per hanc vixerunt omnes antiqui patres qui justi fuerunt; etenim ob illam testimonium justitiæ consecuti sunt à Deo, in sacris nimirum Scripturis.

1. **E**st autem fides sperandarum substantia rerum; argumentum non apparentium.

2. In hac enim testimonium consecuti sunt senes.

CAP. XI. 1. *Est autem fides sperandarum substantia...*

Syr. est autem fides, certitudo de his quæ sunt in spe, ac si jam existent actu, et revelatio earum quæ non videntur.

Est etiam rerum timendarum, v. g., inferni; sed de sperandis tantum loquitur Apostolus, quia per illarum existentiam et aspectum vult Hebræos ad perseverantiam animare.

Substantia. Gr. *ὑπόστασις*, subsistentia, id est, fides facit ut bona futura quæ nondum existunt, subsistant in intellectu, eaque tam certa habeamus ac si de factis jam existerent.

Argumentum. Gr. *ἔλεγχος*, ostensio, demonstratio, manifestatio non apparentium, id est, earum etiam rerum quæ non sunt conspicuæ sensibus: quædam enim res conspicuæ creduntur, v. g., mors.

Sed propter rationem jam dictam, loquitur Apostolus præcipuè de bonis quæ speramus et quæ non sunt conspicua, et quæ oculo fidei quasi cernimus velut præsentia. Hæc autem fidei demonstratio non est in rebus ipsis, sed in Deo attestante; evidens enim est certum esse quod Deus revelat.

Fides itaque est quasi oculus, vel quasi dioptra quæ res remotissimæ et aliis non apparentes, quasi proximæ videntur.

Hæc dioptræ sancti martyres et confessores æternæ vitæ bona conspicientes, contempsere vitæ præsentis commoda, tormentaue fortiter sustinuerunt.

Hæc est ergo veræ et vitæ fidei descriptio, non frigida et dormientis, ut non dicam, mortuæ, plerorumque hominum, in quibus *fascinatio nugacitatis obscurat bona*.

2. *In hac enim, puto hoc enim respicere versiculum capituli præcedentis: Justus autem meus ex fide vivit. Vide paraphrasim.*

Per hanc ergo fidem, *senes*, id est, antiqui patres qui ante legem et in lege fuerunt illustres.

Testimonium, bonum scilicet, *assecuti sunt* in sanctis Scripturis, quod Deo placuerint.

Seu fidem habuerunt, ob fidem Deo placuerunt, ob fidem bene audierunt, et à Deo et ab hominibus laudati sunt.

3. Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei;

ut ex invisibilibus visibilia fierent.

4. Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneri-

Nobis autem non minùs quam illis necessaria est hæc virtus, siue qua nec prima Scripturæ verba concipimus: per fidem enim intelligimus mundum solo Dei constructum imperio;

Sic autem constructum, ut, ex infirmi priùs et invisibili, excultus, ornatus et visibilis factus fuerit.

Dixi patres antiquos per fidem consecutos esse justitiæ testimonium. Abel primus omnium hinc Justì cognomen habuit: per fidem enim nobiliorem et pretiosiorum hostiam obtulit Deo, quam Cain frater

3. Fide intelligimus, id est, et nos quoque Hebræi et fideles omnes qui vivimus, per fidem intelligimus et credimus.

Secula, id est, tempora et temporaria, seu mundum, cælum, terram, mare et omnia quæ sunt in mûndo.

Verbo Dei, id est, jussu Dei.

Aptata esse. Gr. constructa. Syr. ordinata, id est, creata et compaginata, in ordinem digesta, omnibusque suis partibus constructa.

Ut ex invisibilibus. Gr. ex non apparentibus, id est, ex non existentibus nisi in mente divina, fierent existentia et visibilia.

Cajetanus et alii per invisibilia intelligunt chaos et abyssum. Primâ die Deus creavit cælum et terram; terra autem inanis et vacua, seu, ut aiunt Septuaginta, erat invisibilis et incomposita; ex hoc autem chaos Deus cætera fecit, inquit illi auctores.

Quidquid sit, creationem mundi nec sensus, nec ratio, sed sola fides docet; hinc eam non intellexerunt philosophi.

Hinc etiam mihi probabile videtur quòd hæc verba divus Paulus de antiquis patribus disserens interserat, ut insinuet ipsis Hebræis et nobis tantam fidei necessitatem, ut sine ipsa, nec prima Scripturæ verba intelligamus: scilicet, *In principio Deus fecit cælum et terram.*

D. Paulo de Abele, Henoch, etc. locuturo tota Genesis in mentem venit; et consequenter prima illius verba: hincque sumit occasionem Hebræis insinuandi necessitatem fidei; et ideo interrumpit sermonem de antiquis inceptum, ut dicat, *fide intelligimus, etc.*

4. Fide plurimam, id est, copiosiore, præstantiore. Gr. enim est comparativum, *πλεονα*, quasi, *plurem*; sed quia latine dici non potest, interpret noster dixit *plurimam*, pluris et majoris pretii, scilicet gregis sui primogenita et adipem eorum, Gen. 4, n. 4.

Quam Cain, qui fructus terræ, sed non meliores obtulit.

Per quam, seu fidem, seu hostiam; vel utrumque, seu per quam hostiam fide majori oblatam.

Testimonium justitiæ meruit in Scripturis, seu, ut ait Syrus, propterea exstat de illo testimonium quòd justus fuerit.

Testimonium perhibente. Gr. testante in muneribus ejus Deo. Syr. atque testimonium perhibuit de oblatione ejus Deus.

Respexit enim Dominus ad Abel. Gen. 4, n. 24.

Respexit. Theodotion vertit: *inflammavit, ignavit super munera ejus.*

ejus; et ideo iustitiæ testimonium meruit in Scripturis, Deo ipso testante quòd grata sibi fuerit illius hostia; imò et per fidem, Deo et hominibus, etiam mortuus, loquitur: Deo per merita, hominibus per exemplum.

Propter eandem fidem Henoch translatus est, nec communem vidit mortem, nec ampliùs visus, quia de humano illum Deus commercio transtulit: transtulit autem, quia, Scripturâ teste, ambulavit coram Deo, et ideo illi placuit.

At sine fide Deo nemo placere potest; ut quis enim Deum verè colat illique placeat, ante omnia credere debet quòd Deus sit, rerumque nostrarum curam agat, et quòd obedientibus sibi futurus sit remunerator. Hoc ergo credidit Henoch, qui Deo placuit; fidei ergo debet quòd à Deo translatus est, et cum Deo vivit.

Noe, divino monitus oraculo de futuro

bus ejus Deo, et per illam defunctus adhuc loquitur.

5. Fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus; ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo.

6. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

7. Fide Noe, responso ac-

Flammâ ergo cœlesti Abelis hostiam Deus consumpsit, hocque signo ostendit eam sibi gratam.

Et per illam defunctus adhuc loquitur. Syr. et ideo etiam mortuus loquitur.

Quòd duobus modis verum: statim post mortem sanguis ejus locutus est: *Vox sanguinis tui clamat ad me.* Gen. 4. Nunc autem Abel per fidem suam loquitur re et exemplo, ob quod in omnium ore versatur.

Hinc docemur sanctos post mortem vivere et loqui: vivunt et loquuntur Deo per merita sua, hominibus per exempla.

5. Fide Henoch translatus est. Syr. per fidem translatus est Henoch, et mortem non gustavit, neque inventus est, quia transtulit eum Deus.

Quòd per fidem translatus sit Henoch probat Apostolus.

Ante translationem enim testimonium habuit, ... id est, Scriptura testatur quòd ante translationem placuit Deo, dicit enim Genes. 5. 24: *Ambulavit cum Deo*, id est, Deo vacavit, Deo paruit, illi semper præsenti adhæsit: hoc autem fieri non potest sine fide.

6. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Syr. Atqui sine fide nemo potest placere Deo. Probatur minor.

Credere enim oportet accedentem ad Deum, ... id est, etenim ut quis Deum colat illique placeat, ante omnia credere oportet, primò, quòd Deus sit, rerumque humanarum curam gerens. Secundò, quòd obedientibus sit futurus remunerator.

Primum, sine fide non potest, secundum sine spe.

Duo itaque sunt hic notanda justæ et patientis animæ solamina et quasi fulera. Primum, *Deus est*; secundum, *Deus est justus*, et consequenter remunerator: ergo bene operantibus reddet mercedem: non hic plerumquò reddit; ergo in futura vita reddet.

7. Fide Noe responso accepto... Gr. fide divinitus monitus Noe de nondum visis, id est, per fidem Noe de cœlo monitus de futuro diluvio, quòd non

cepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ,

per quam damnavit mundum:

et justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.

6. Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: et exiit nesciens quò iret.

diluvio, nunquam viso, et cujus nulla tunc erat apparentia, credidit Deo;

Fide metuit, metu ex fide concepto condidit arcam, ad suam suæque familiæ salutem:

Et per hanc fidem suam, aliorum incredulitatem damnavit.

Et ipse veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor et hæres.

Patriarcha noster, qui, cum prius Abraham vocaretur, à Deo vocatus est Abraham; ille, inquam, per fidem obedivit Deo dicenti: Exi de terra tua; obediens, exiit et venit in terram quam in filiis suis possessurus erat, tanquam hæreditatem: exiit autem nesciens quò eundem, et quo tandem loco sibi consistendum.

modò nondum videbatur, sed nec nunquam visum fuerat et cujus nulla erat apparentia.

Metuens. Syr. metuit, id est, et metu ex fide concepto.

Aptavit. Syr. et condidit sibi arcam ad salutem filiorum suæ familiæ.

Per quam, scilicet arcam, alii per quam fidem: perinde est.

Damnavit. Syr. reum peregit mundum: qui scilicet non credidit.

Cum enim Noe arcam construebat, illius arcæ causam omnibus dicebat; at illi nec crediderunt, nec respuerunt: hinc fides Noe fuit incredulitatis aliorum damnatio.

Simile quid accidit quotidie: sicut arcam salutis ædificans Noe non credebatur, sed irridebatur; sic et hodie fideles, salutis bonis operibus vacantes, ab aliis irridentur: hoc expectandum quidem; at hoc ipsum erit condemnatio mundi non credentis, salutemque suam negligentis.

Et justitiæ quæ per fidem,... id est, et veræ justitiæ, quæ ex fide est, factus est possessor: hujus enim fidel actibus justitia et sanctitas ejus aucta est: hinc Genes. 6. *Noe vir justus atque perfectus, etc.*

Alii in nomine hæres fundati, sic explicant:

Et sanctitatis patrum suorum, Henoch, Enos, Seth, etc., quæ per fidem acquiritur et augetur, suâ fide factus est hæres, seu remansit hæres, cæteris omnibus in aquis diluvii submersis.

Juxta hunc sensum S. Anselmus dixit: Idcirco factum est diluvium, ut finis imponeretur vitiiis, et justitia quam Abel, Henoch et sancti tenuerant, permaneret; et hujus hæres factus est beatus Noe.

8. *Fide qui vocatur Abraham...* Gr. fide vocatus Abraham, obedivit. Syr. per fidem Abraham, cum vocatus est, dicto audiens fuit.

Juxta nostrum interpretem hic sensus est: is, qui cum prius vocaretur Abram, id est, pater excelsus, à Deo vocatus est *Abraham*, id est, pater multarum Gentium;

Ille, inquam, per fidem obedivit Deo, ipsum primò ex Chaldæa, scilicet ex Ur Chaldæorum, patriâ suâ; secundò ex Mesopotamia, seu ex Haran, evocanti in terram Chanaan, quam ipse in posteris suis erat possessurus tanquam hæreditatem.

Eadem fide habitavit in terra illa, toties sibi promissa, tanquam in aliena, in tentoriis habitans more viatorum, sicut Isaac et Jacob, ejusdem hæreditatis promissæ consortes, in tentoriis habitaverunt, ut peregrini.

Nimirum expectabat stabilem ac perpetuam civitatem, cœlestem Jerusalem, à qua nunquam foret depellendus, et in qua summa felicitas, utpote ejus anctor ac conditor est Deus.

Sic et Sara, cùm esset sterilis, et ætatem generationi convenientem prætergressa esset, per fidem accepit virtutem producendi filium, quia Deum qui promiserat, in suis promissis veracem esse credidit.

9. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Jacob cohæredibus repromissionibus ejusdem.

10. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem: cujus artifex et conditor Deus.

11. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat.

Et exiit nesciens quò iret, in quam partem terræ Chanaan, quæ ampla erat; vel nesciens quæ et qualis esset illa terra Chanaan.

9. *Fide demoratus est in terra promissionis.* Syr. per fidem fuit inquilinus in terra illa quæ fuerat ei promissa, tanquam in externa.

Id est, per fidem habitavit in terra illa sibi, seu suo semini promissa, tanquam in aliena; non ut civis, sed ut peregrinus, nec domum nec agros in ea possedit.

In casulis habitando. Syr. et in tentoriis habitavit. Gr. in tabernaculis habitans; scilicet more viatorum et peregrinorum, qui domos in aliena terra non ædificant.

Cum Isaac et Jacob, id est, non solus Abraham, ita demoratus est ibi, sed similiter Isaac et Jacob, quibus illa quoque terra promissa erat in hæreditatem.

Habitaverunt etiam in tentoriis, tunc vivente adhuc Abrahamo, mortuus est enim cùm Jacob esset quindecim annorum; tum post mortem Abrahami, successivè scilicet, alius post alium, ut peregrini habitaverunt ibi.

His verbis laudatur Isaaci et Jacobi fides.

10. *Expectabat enim fundamenta.* Gr. illam fundamenta, etc.

Datur hic supradictorum ratio: *Fide demoratus est, etc. habitavit in tentoriis* ut peregrinus, quia *expectabat civitatem illam, cœlestem Jerusalem,* benè fundatam, firmam, immobilem, æternam.

Cujus artifex... id est, quam Deus, ut architectus, faciendam disposuit, et quam, ut artifex, condidit.

Qui cælum verò credit, terram faciliè contemnit.

11. *Fide et ipsa Sara;* in Græco hodierno non est *sterilis.* Syr. per fidem Sara, quæ erat sterilis.

Utrumque sexum ad fidem excitaturus Apostolus, à virorum exemplis venit ad feminas.

Duo notat in Sara conceptionis impedimenta, naturalem scilicet sterilitatem, et præterea proveciam ætatem.

Utrumque autem Sara per fidem vicit.

Licet enim primò riserit, ubi tamen ab Angelo edocta fuit rem seriam

12. Propter quod et ab uno orti sunt (ethocemortuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram.

14. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.

Propter quam fidem, ab uno Abrahamo, et quidem quoad generandi facultatem emortuo, orti sunt posterì innumerabiles, sicut stellæ cœli, et sicut arena quæ est in littore maris.

In fide perseverantes mortui sunt hi patriarchæ nostri, non acceptis rebus sibi promissis; terram enim Chanaan non possederunt, nisi in posteris, post annos quadringentos: regnum verò cœlorum, per hanc terram figuratum, non nisi post Christi mortem adepti sunt; sed morituri, hæc sibi promissa, oculo fidei à longè aspiciabant, et præ gaudio salutabant, et sese peregrinos et hospites esse fatebantur.

Qui autem peregrinos se dicunt, hoc dicentes, significant patriam se desiderare: quam ergo patriam desiderabant patres nostri?

esse et non jocum. credidit Deum in promissis veracem et fidelem; et per hanc fidem accepit à Deo virtutem producendi filium.

12. Propter quod. Gr. ideo. Syr. quapropter, id est, propter quam fidem, ab uno, scilicet, Abrahamo, et hoc quoad generandi facultatem emortuo, orti sunt posterì innumerabiles sicut stellæ cœli et sicut arena quæ est in littore maris.

Hyperbolica locutio, quâ significatur maxima multitudo.

Unum quidem filium habuit Sara, scilicet Isaacum, sed ex illo et per illum orti sunt infiniti filii Abrahæ, tum naturales, tum spirituales, inter quos Christiani.

13. Juxta fidem... Syr. in fide mortui sunt hi omnes... id est, omnes isti, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, quibus facta est promissio tum de terra Chanaan, tum de patria cœlesti, in fide et cum fide defuncti sunt;

Seu, ut ait D. Thomas, juxta se habentes fidem suam quasi sociam inseparabilem.

Firmissimè perseveraverunt in fide usque ad mortem, et nos itaque perseveremus.

Hic enim Apostolus, juxta scopum suum, Hebræos stimulat ad perseverantiam.

Non acceptis repromissionibus. Syr. nec acceperunt sibi promissum, tum de terra Chanaan, quam non possederunt ipsi, sed eorum posterì post quadringentos annos sub Josue; tum de regno cœlesti quod non sunt adepti, nisi post mortem Christi.

Sed à longè eas aspicientes et salutantes. Gr. aspicientes, et persnasi, et salutantes, id est, à longè oculo fidei aspicientes, et per fidem persuasi se tandem eas possessuros, et præ gaudio eas salutantes, sicut navigantes terram à longè salutant: ita hi patres per fidem obscure patriam cœlestem videntes, eam crebrò salutabant, ad eam anhelantes.

Et confitentes... hinc tam sæpè peregrinos se dicebant. Genes. 23. 4; et 47. 9.

14. Qui enim hæc dicunt. Gr. nam hujusmodi dicentes, ostendunt palam quòd patriam inquirent.

Sanè si Chaldæam desiderassent, tempus habebant illuc revertendi : vita enim longa, via verò brevis.

Fatendum est igitur quòd meliorem desiderabant patriam, nempe cœlestem.

Et ob hanc illorum fidem, per quam cœlum et Deum inquirebant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob.

Hinc illis, ut præcipuis amicis suis et omnium fidelium patribus, paravit Jerusalem cœlestem, in quâ cum Deo regnant in æternum,

Fide impulsus Abraham, cum Deus illius obedientiam omnibus notam facere vellet, illique ideo jussisset Isaacum immolare, accinxit se ad illum immolandum, licet unigenitum, per quem complenda erant promissa quæ de innumera prole susceperat,

15. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi :

16. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum :

paravit enim illis civitatem.

17. Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones;

Id est, qui se peregrinos dicunt, patriam desiderant, seu affectu inquireunt.

15. *Et siquidem ipsius meminissent...* Syr. quòd si civitatem illam, ex qua prodierunt, quæslivissent,

Habebant tempus ut iterum revertentes eam adirent.

Nec enim Chaldæa longè distabat à Chananæa, circiter quinquaginta leucis.

16. *Nunc autem meliorem*, id est, fatendum igitur quòd meliorem desiderant patriam, cœlestem scilicet, non terrenam.

Ideo non confunditur vocari... Gr. ideo non erubescit eos Deus, Deus invocari eorum... Syr. propterea non erubescit Deus vocari Deus illorum.

Id est, ob quam illorum fidem, per quam cor et animus eorum in cœlo fixa semper erant, soli Deo vacabant, Deus non erubescit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Isaac et Jacob.

Hæc verba indicant manifestè quòd superiora (*juxta fidem defuncti sunt omnes isti*) ad Abraham, Isaac et Jacob restringenda sint; cæterorum enim Deus nullibi vocatur.

Paravit enim illis civitatem, id est, hinc illis, tanquam præcipuis amicis suis, et omnium fidelium patriarchis, *paravit illis civitatem*, Jerusalem cœlestem, de qua n. 10 dictum est, *cujus artifex et conditor Deus*, et in qua regnant una cum Deo; *multique ab oriente et occidente recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob*. Matth. 8, n. 11.

Civitas hæc Deus ipse : ô felix commutatio ! pro domo terrestri, sinum Dei inhabitare ! per totam æternitatem Deo, Dei que delictis frui !

17. *Fide obtulit Abraham Isaac*, id est, per fidem *Abraham obtulit Isaac*, effectum imponens eum alligatum super altare; animo paratus enim erat immolare.

Cum tentaretur à Deo, non ut Deus ejus obedientiam nosset, sed ut eam omnibus notam faceret et imitandam proponeret.

Et unigenitum offerebat... id est, obtulit, inquam, Isaac, illum unigenitum

18. Ad quem dictum est :
Quia in Isaac vocabitur tibi
semen :

19. Arbitrans quia et à mortuis
suscitare potens est Deus :

unde eum et in parabolam
accepit.

Quandoquidem ad Abraham dictum fuerat : Per Isaac erit tibi posteritas clarissima.

Licet ergo divinæ huic promissioni contrarius videretur esse Dei jussus de mactando Isaaco, invictâ fide tamen obedivit Abraham, firmiter credens Deum omnipotentem, et ideo, si vellet, Isaacum posse à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.

Unde hujus fidei merito Abraham illum vivum recepit, et quidem in magni typumysterii.

tum, per quem complendæ erant promissiones quas de Innumera prole susceperat.

18. *Ad quem dictum est.* Syr. siquidem dictum illi fuerat, etc. id est, ad quem Abraham dictum erat à Deo, in *Isaac*, etc. per filium tuum Isaac erit tibi posteritas multiplicanda sicut stellæ cæli et arena maris.

Cui divinæ promissioni contrarius videbatur Dei jussus de mactando Isaaco, et ob quam contrarietatem poterat Abraham aliquâ dubitatione percussus : sed invictâ fide credidit, obedivit, obtulit, seu ad illum sacrificandum sese accinxit.

19. *Arbitrans quia et à mortuis....* id est, animo reputans et firmiter credens quòd Deus filium suum mactatum posset à mortuis suscitare, et per eum sua promissa complere.

Deus promiserat Isaaci posteritatem fore arenæ maris similem : Idem Deus jubet Isaacum immolari ; à duabus contrariis cogitationibus tunc obsessus erat Abraham ; et præterea naturam habebat quovis lectore sævius eum excruciantem : at hæc omnia fide superavit et hostiam obtulit, credens etiam oculis filium posse reviviscere, si Deus vellet. Ex Theodoro.

Unde eum et in parabolam accepit, id est, hujus tantæ fidei merito Abraham Isaacum vivum accepit in magni typumysterii, scilicet in typum et figuram Christi morituri et resurrecturi : Ita cap. 9, n. 9 explicata est parabola.

Alii volunt in imaginem resurrectionis à mortuis ; alii, ut esset proverbium et exemplum admirabilis obedientiæ.

Primus sensus naturalior videtur.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. — Isaac, unigenitus Abrahæ, lignum ferens, ligatus, lignis superpositus, mori paratus, fuit typus Christi, unigeniti filii Dei, crucem ferentis, cruci affixi, ac denique immolati : in hoc enim veritas figuram superavit, quòd reverà Christus fuit immolatus.

Isaac à morte liber, vivus Abrahæ redditus, Christi, post immolationem à morte resurrecturi, figura fuit ; et ut talem illum à Deo recepit Abraham.

In hoc sacrificio quid magis mirabor, an fidem Abrahæ, an obedientiam Isaac !

Hic juvenis validus, utpote annorum circiter viginti quinque, patri seni, ideoque minùs robusto, facillè poterat resistere ; at ubi voluntatem Dei novit, tanquam agnus se ligari sinit, sese ligno superponit, collumque patri præbet præcidendum.

Quanta et quàm mirabilis obedientia !

Abraham verò videt in Isaaci morte annihilari promissiones sibi toties

Per fidem Isaac sic benedixit filiis suis ut benedicendo promitteret bona futura quæ non videbat; sic autem ea, Deo dirigente, largitus est illis, ut potiora assignaret juniori, et Jacobum prætulerit Esau primogenito.

Eadem fide Jacob morti proximus, et futuri non ignarus, sic utrumque filiorum Joseph benedixit, ut juniorem Ephraim prætulerit Manasse majori: at longius aspiciens oculo fidei, in virga regia Joseph, filii sui, Christum regem adoravit.

20. Fide et de futuris benedixit Isaac Jacob et Esau.

21. Fide Jacob moriens, singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus.

factas; at fidei lumine penetrat Dei potentiam, et licet resurrectionem nullam viderit, scit Deum omnipotentem; hoc credens et de Dei promissis nullatenus dubitans, brachium erigit filio caput amputaturus.

Quanta et quàm invicta fides!

Da mihi, ô Deus, Abraham fidem, dona et Isaac obedientiam.

20. *Fide et de futuris benedixit Isaac...* Id est, eadem fide animatus Isaac, filiis suis bona futura, benedicendo pollicitus est; at Deo dirigente, sic ea largitus est, ut Jacobum juniorem prætulerit, ei que potiora assignaret, terram nimirum Abraham promissam.

21. *Fide Jacob moriens...* Id est, fide Jacob moribundus, seu morti proximus, utrumque filiorum Joseph benedixit.

Videatur hæc benedictio Genes. 48, n. 14: commutat manus, et minorem, Ephraim scilicet, præfert majori, Manasse.

Præsignabat regnum Ephraim, et decem tribuum subjectionem, ait Theodoretus.

Ex tribu Ephraim fuit Josue, dux omnium ad terram promissam: ex eadem tribu fuit Jeroboam et omnes ejus posteri, reges Israel.

Potest et dici quòd in hac utraque benedictione, n. 20 et 21, ubi minor majori prælatus est, D. Paulus figuram videt populi judæi et christiani, quam in epistola ad Romanos, cap. 9, explicat.

Et adoravit fastigium virgæ ejus, id est, adoravit summitatem sceptri regii, quod Joseph velut suæ dignitatis insigne manu gerebat. Sic Esther adoravit virgam Assueri.

OBSERVATIONES LITTERALES.— Hæc adoratio virgæ respectiva erat, transibat enim in ipsum Joseph, et per ipsum in Christum, cujus erat figura et in humilitate et in gloria.

Sicut enim Joseph fuit venditus, in cisterna absconditus, ejus tunica sanguine tincta, calumniatus:

Ita Christus venditus, suo sanguine tinctus, opprobrium factus, in sepulchro absconditus.

At sicut Joseph postmodum gloriosus, potens, salvator, Ægyptum nutrien-

Ita Christus tandem gloriâ et honore coronatus, omnia potens in cælo et in terra, salvator mundi, Ecclesiam suam Eucharistiâ nutrien-

Et hoc fide prospiciens Jacob, adoravit in Joseph: potestatem Christi præfigurabat potestas Joseph, ait D. Thomas.

Hæc adoratio habetur Genes. 47, n. 31.

Circa quam notandum quòd ubi septuaginta Interpretes, quos secutus est D. Paulus, ex Hebræo verterunt: *Adoravit fastigium*, seu summitatem

22. Fide Joseph moriens, de protectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit.

23. Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quòd vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum.

24. Fide Moyses grandis

Simili fide Joseph credens Del promissio-
sionem patribus suis factam, in morte me-
minit de exitu filiorum Israel ex Ægypto;
et, de illo certus, mandavit de ossibus suis
in terram promissam transferendis.

Eadem fide inspirati parentes Moysis re-
cens nati, et grande quid ex ipsa pueri ele-
gantia ominati, occultaverunt illum per
tres menses, nec regis edictum de necandis
infantibus masculis timuerunt.

Eadem fide Moyses ipse, cum à filia

virgæ ejus; D. Hieronymus ex eodem Hebræo vertit: *Et adoravit ad lectuli caput.*

Hujus autem diversitatis ratio est quòd idem nomen hebræum, mutatis punctis, significat modò lectum, modò virgam; mitte *virga*, mitte *lectus*.

Juxta D. Hieronymum sensus est, adoravit Israel Deum conversus ad lectuli caput.

Fortè quia spectabat versùs orientem, ad quem olim se vertebant ado-
raturi Deum.

Datur et alia explicatio in Græco hodierno fundata. Gr. adoravit super
summitatem virgæ suæ. Syr. et adoravit super fastigium virgæ ejus, id est,
inquiunt, Jacob adoravit Deum, innixus baculo suo.

Αὐτοῦ, varlato spiritu significat et suæ et ejus.

Jacob, inquiunt, preces facturus surrexit à lecto, Deumque super bacu-
lum suum innixus adoravit.

Genes. 49, n. 32, dicitur quòd pedes suos retulerit in lectum: surrexerat
ergo, aut saltem in lectulo conderat, inquiunt.

Et hoc totum potest stare, ait D. Thomas, quia ipse erat senex, et ideo
portabat virgam, vel recepit sceptrum Joseph, etc., et adoravit Deum super
fastigium virgæ ejus; ex consideratione potestatis Christi quam potestas
Joseph præfigurabat.

22. Fide Joseph moriens. Gr. finiens, de egressione; etc., id est, Joseph
vitam finiens, credidit promissioni divinæ, patribus suis factæ, et post
centum quadraginta quatuor annos à morte sua complendæ, et in hac fide
meminit de exitu filiorum Israel.

Et de ossibus suis mandavit, id est, et de hoc exitu certus, adjuravit
fratres suos ut ossa sua secum transferrent in terram promissam.

23. Fide Moyses natus... Syr. per fidem parentes Moysis, etc., id est,
parentes Moysis fide instructi, seu, ut ait Josephus, lib. 2. Antiq. Judaic.
cap. 5. divino instructi oraculo ex ipsis oriturum qui populum suum libe-
raret, tribus mensibus eum natam occultarunt.

Eo quòd vidissent elegantem... id est, videntes quòd infans mirum in
modum puleher esset, non dubitarunt quin is esset per quem liberandus
esset Israel.

Et non timuerunt... hæcque fide animati, non timuerunt regis edictum,
quo jubebatur ut Judæi parentes filios suos exhiberent interficiendos. Exod.
1, n. 22.

24. Fide Moyses grandis factus. Syr. cum in virum evasisset ætate qua-
draginta annorum. Act. 7. 23.

Pharaonis adoptatus esset, ubi vir factus est, respuit hunc regis cognationis honorem,

Malens Hebræum se patriam profiteri, et cum populo Dei malis affligi, quàm in aula regia transitoris frui deliciis cum peccato, vel cum peccati periculo.

Improprium Christi, quem fide videbat multa passurum, feliciores reputans divitias, quàm omnes Ægyptiorum opes; oculo quippe fidei aspicebat in beatitudinis æternæ remunerationem.

Eadem fide cum universo populo dis-

factus, negavit se esse filium filiae Pharaonis,

25. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem,

26. Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi: aspicebat enim in remunerationem.

27. Fide reliquit Ægyptum,

Negavit se esse... Gr. negavit dici filius. Syr. rennit vocari, id est, sprevit honorem quem habebat dici filium.

Filiæ Pharaonis, Thermutidis; sic eam vocat Josephus.

Thermut erat unica et hæres Pharaonis, prole carens, et adoptaverat Moysem; vel, secundum Philonem, slexerat se gravidam, Moysemque peperisse.

25. *Magis eligens affligi*. Gr. malis affligi. Syr. et elegit sibi in afflictione cum populo Dei esse, id est, Hebræus dici, et cum Hebræis affligi;

Quàm temporalis peccati habere jucunditatem. Gr. quàm temporarium habere peccati emolumentum. Syr. potius quàm ad modicum tempus jucunditate frui in peccato;

Id est, potius quàm in aula regia frui brevi transitoris deliciis, quæ vix sunt nunquam sine peccato, et quæ Moysi fuissent peccatum, tum quia Hebræos deseruisset quibus liberandis se destinatum noverat, tum quia crudelia Pharaonis edicta, Dei voluntati contraria, observasset, quod in se quidem grande peccatum est; sed quod in Moyse, fide instructo, fuisset gravissimum.

26. *Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum*. Gr. illis in Ægypto thesauris. Syr. et existimavit longè potiores esse divitias opprobrii Christi, quàm thesaurum Ægyptiorum;

Id est, opprobrium Christi prætulit Ægyptiorum divitiis quibus in aula potiri potuisset.

Spiritu prophetico novit Moyses Christum opprobria multa pro mundi redemptione passurum; et ut Christo patienti similior esset, maiuit cum Hebræis pati et opprobriis affligi, quàm honoribus, opibus et deliciis abundare.

Aspicebat enim, scilicet oculo fidei, in remunerationem beatitudinis æternæ.

Mira fides ante Christum, opes, delicias, regnum, etc., spernere i quod Moyses, ut Christi præcursor, fecit; hoc faciamus ut Christi imitatores et discipuli.

Aspice cælum, et terram contemnes; cogita felicitatem æternam, et temporalem aspernaberis.

Aspicebat in remunerationem: ita in adversis intueri patientiæ mercedem, et libenter feres.

Sic amara potio sumitur libenter, non propter se, sed habendo oculum ad sanitatem futuram, ait Lyranus.

27. *Fide reliquit Ægyptum...*

non verius animositatem regis : invisibilem enim tanquam videns sustinuit.

28. Fide celebravit Pascha, et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos.

29. Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram; quod experti Ægyptii, devorati sunt.

30. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem.

31. Fide Rahab meretrix

cessit ex Ægypto, nec regia visibilis furem reformidavit, quia Deum invisibilem quasi intuebatur, et ita præsentem habebat animo, ac si videret oculis.

Sic et fide Pascha celebravit, et paschalis Agni sanguine superliminaria et postes domus aspersit, ne Angelus primogenita vastans, quemquam suorum tangeret.

Fide omnes Israelitæ ingressi sunt in mare, et illæsi per illud transierunt, quasi per siccam : quod ausi infideles Ægyptii, in aquis sunt absorpti.

Fide Josue et populi corruerunt muri Jericho septimo die, septies ambiti.

Quin et Rahab meretrix, fidei snæ me-

Non agitur hic de fuga Moysis in terram Madian: tunc enim fugit ex timore regis: hic autem dicitur quod non sit veritus...

Agitur itaque de exitu cum omni populo, et sensus est:

Fide quæ credidit oraculo rubi et allis, ausus est populum educere ex Ægypto, nec reformidavit iram regis visibilis:

Invisibilem enim... quia Deum invisibilem ita præsentem habebat animo, ac si reverà eum conspiceret oculis. Syr. sed spem habuit perinde ac si videret Deum invisibilem.

Quid non faceret Dei nos intuitus præsentia, si fidem haberemus?

28. Fide celebravit Pascha... Id est, fide Pascha celebravit, et agni sanguine superliminaria domus et postes aspersit.

Sine fide enim quomodo credidisset mortem omnis sanguine prohiberi? sed per typum prævidebat veritatem et mortis Dominicæ cogitabat potentiam. Theodoretus.

Ne qui vastabat... Gr. ne ille perimens primogenita, etc. Syr. ne accederet ad eos qui destruebat primogenita. Vide historiam, Exod. 12.

Angelus vastator, seu exterminator, videns sanguinem agni super postes, transillebat domos Judæorum, et ab hoc transitu, seu transilitu, tam agnus quam festum dicta sunt Pascha.

Agnus paschalis erat figura Christi immolati, utpote cujus sanguine ab Angelo percutiente, id est, à diabolo salvati sumus.

Timuit sanguinem Angelus, sciebat enim cujus esset typus; horruit, mortem Domini cogitans, propterea non tangebatur postes. D. Chrysostomus.

29. Fide transierunt mare..... fide quæ Moyses et Judæi crediderunt Deo. Vide Exod. 24. 15, 16, etc., ingressi sunt in mare, et illæsi per illud, quasi per aridam transierunt.

Quod experti Ægyptii. Gr. cujus experimentum accipientes Ægyptii, absorpti sunt; id est, quod infideles Ægyptii tentare volentes, perierunt in aquis.

30. Fide muri Jericho... historiam vide Josue, 6: tubarum sonitus cum fide editus, fuit machinarum instar, ait Theodoretus.

31. Fide Rahab meretrix... auditis prodigiis transitus Judæorum per mare Rubrum, submersionis Ægyptiorum, etc., Rahab credidit in Deum cujus cultores erant Israelitæ.

rito, quā exploratores hospitio recepit et abscondit, non perit cum incredulis Jericho civibus.

Quid plura congeram priscorum fidelium exempla? quis enim finis, si singula referam et loquar de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel et prophetis;

Qui per fidem divinam expugnârunt regna, justè vixerunt, et justa pronuntiârunt judicia; promissam occupârunt terram, concloserunt ora leonum;

Vim ignis compresserunt, hostilem evaserunt gladium, lethalem morbum effugerunt, bellicam demonstrârunt fortitudinem, inimicas subverterunt et dissipaverunt acies.

Mortuos suscitaverunt, et matribus filios de resurrectione venientes reddiderunt.

non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

32. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel et prophetis:

33. Qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum,

34. Extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum,

35. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos

Hinc recepit eos cum pace et benevolentia; et propterea non periit cum illis incredulis, id est, civibus Jericho, qui tot prodigiis non crediderunt.

Et non prohibuit vitæ improbitas salutem, quia fides contexit vulnera peccati. Theodoretus.

32. Et quid adhuc dicam? Gr. dico. Syr. quid ampliùs dicam? Id est, quid opus est hac de re me plura loqui?

Multos itaque prætermittit, aliquos tamen recenset, sed ordine non servato; nam Barac ante Gedeonem fuit, et Jephthe ante Samsonem, et Samuel ante Davidem: porro, hi omnes per fidem magna gessere.

Historiam Gedeon, vide Judic. 6. Barac, 4. Samson, Jud. 14. Jephthe, Jud. 11,

33. Qui per fidem vicerunt regna... Chanæzor, Philistinorum, etc.

Operati sunt justitiam, id est, non solum honestam et justam vitam agentes, sed et jus suum culque tribuentes, ut justii iudices, et rectores populi Dei.

Adepti sunt repromissiones, id est, bona cœlitus promissa, v. g., Josue et Caleb terram promissam.

Obturaverunt ora leonum. Samson, David, Daniel.

34. Extinxerunt impetum ignis. Gr. vim ignis, v. g., tres pueri.

Effugerunt aciem. Gr. ora gladii, v. g., Elias Jesabelis gladium, David gladium Saulis; etc.

Convalescerunt de infirmitate, v. g., Ezechias, Tobias, Job.

Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Hoc ad reges et belli duces pertinet.

35. Acceperunt mulieres de resurrectione... et reddiderunt mulieribus filios ipsarum ex resurrectione mortuorum: ut Sareptana vidua et Sunamitis, quarum illa ab Elia, hæc ab Elisæo filium suum mortuum recepit vivum.

suos. Alii autem discenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.

36. Alii verò ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres :

Mira sunt quæ per fidem et ob fidem passi sunt : alii in equuleis discenti, flagris et loris pulsati, maluerunt in cruciatibus expirare, quàm acceptare liberationem à malis oblatam sibi sub impietatis conditione, meliorem vitam sperantes, beatam immortalitatem ; alii eandem ob fidem ludibrio fuerunt et derisi, et verberibus caesi ; alii in vincula coniecti, in carceres detrusi ;

37. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti :

Alii lapidati sunt, dissecti sunt, expositi periculo, gladio occisi ; alii ab ædibus expulsi, ex oppidis ejecti, circuierunt huc et illuc oberrantes, ovinis aut caprinis pellibus induti, rebus necessariis destituti, angustis ubique et undique pressi, malis omnibus obsessi.

38. Quibus dignus non erat mundus : in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ.

Tanti, tamque sancti viri, quorum consortio dignus non erat mundus, errabant in solitudinibus et in montibus ; latitabant in speluncis et cavernis terræ.

Alii autem discenti sunt. Gr. tympanizati sunt.

Tympanum autem erat tormenti genus, quo homines distendebantur, et sic discenti, fustibus, flagris et loris feriebantur velut tympana.

Non suscipientes redemptionem, id est, liberationem à tormentis quam offerebant tyranni, ut patet in Eleazaro et in Machabeis (si sancti velient iustitiam, seu fidem deserere), ut meliorem. Syr. præstantiorem, scilicet, vitâ præsentem quæ offerebatur, *resurrectionem haberent* in fine seculorum ; hoc se sperare palam medis in supplicis professi sunt tertius et quartus Machabeorum frater.

36. *Alii verò ludibria et verbera...* alii ludibria subierunt et verbera ; alii vinculis sunt onerati et in carceres detrusi.

37. *Lapidati sunt*, ut Naboth ; *secti sunt*, ut Ellas ; *tentati sunt*, ut Job ; *in occasione gladii...* gladio occisi sunt, ut prophætæ Domini à Jesabele occisi.

3. Reg. 18, n. 4.

Circuierunt in melotis, id est, huc illuc circuierunt oberrantes, ovium pellibus induti.

Melota, est pellis ovina, *μηλον* significat ovem.

In pellibus caprinis, talis fuit prophetarum habitus.

Egentes, id est, rerum inopes, ipso pane quotidiano indigentes.

Angustiati, id est, angustis ubique et undique pressi.

Afflicti. Gr. malè habiti, id est, omnibus modis vexati.

38. *Quibus dignus non erat mundus...* id est, viri tanti, et quorum consuetudine et consortio dignus non erat mundus, ex urbibus et vicis expulsi *errabant in solitudinibus...* montibus, latitabant in speluncis et cavernis, etc.

Et hi omnes, licet ob tam præclarè gesta et tam horrenda ob fidem tolerata divino testimonio sint in Scripturis approbati, tunc tamen temporis non receperunt promissam pietatis suæ mercedem.

Deo, per singularem in nos bonitatem, ita providente, ut hi antiquiores sancti, non ante tempora nostra Deo fruerentur in cœlis, et non sine nobis consummatam in resurrectione mortuorum gloriam consequerentur.

39. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem;

40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

39. *Et hi omnes testimonio fidei probati.* Gr. testimonio probati per fidem. Syr. de quibus extitit testimonium quoad fidem eorum.

Id est, et hi omnes de quibus in toto hoc capite, etiam ob fidem servatam et propugnata, divino testimonio in Scripturis fuerint approbati et laudati,

Non acceperunt repromissionem, id est, tunc tamen temporis, seu toto veteris Testamenti tempore, non receperunt bona promissa, cœlestem scilicet hæreditatem.

40. *Deo pro nobis aliquid melius providente*, Deo, per singularem in nos bonitatem, providente ut usque ad tempora nostra, nimirum usque ad ascensionem Christi, nemini sanctorum pateret aditus cœlorum.

Ut non sine nobis consummarentur, id est, ut non ante novi Testamenti tempus, quod nostrum est, consummatum, consequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei, quâ fruuntur ab ascensione Christi; corporis verò, quâ fruuntur nobiscum in resurrectione generali.

Itaque neutram *sine nobis*, id est, autē tempora nostra, recipiunt beatitudinem.

Feliciora itaque tempora nostra. Tempus veteris Testamenti fuit laboris et expectationis; tempus nostrum est præmiationis et fruitionis.

Nos ergo pudeat si pusillo animo, mercedem jamjam recepturi, cum omnes antiquiores sancti, tanta mala et tam fortiter passi sint, licet diu præmium expectaturi.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 11, ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Circa fidem. — Primò, notandum quàm necessaria sit, quandoquidem sine fide nunquam salus facta est.

Ab initio mundi quicumque Deo placuerunt, per fidem placuerunt; per fidem scilicet in Deum, seu quâ Dei dictis crediderunt et considerunt: ita ut *sine fide impossibile sit placere Deo*, n. 6.

Hinc fides, initium creaturæ Dei; radix salutis, ex qua nascitur justitia et sanctitas, quâ Deo placemus, et cui promissa est salus æterna.

Quanta itaque debet esse nostris sollicitudo de fide! quàm frequenter et quàm ardentem orandum: Domine, da fidem, adauge fidem!

Secundò, notandum quàm necessaria sit Christiano, præsertim in afflictionibus, ut constanter patiatur et cum merito.

Recordare tunc egregiæ hujus descriptionis, quam D. Paulus Hebræis afflictis exhibet, ut eos soletur, roborat et ad perseverantiam animet.

Fidei est sperandarum substantia, hypostasis, subsistentia et existentia rerum: dat quædam substantiam et existentiam rebus speratis, facit eas stare et subsistere.

Utere ergo fide tuâ; fac ut in mente tuâ existat et subsistat per fidem æterna beatitudo, regnum cælorum patientibus promissum; et patieris cum gaudio: *Communicantes Christi passionibus gaudete...*

Fides est argumentum, elenchus, demonstratio, convictio non apparentium: est quasi dioptra, quâ res remotissimæ et aliis non conspicuæ, quasi proximæ videntur.

Hæc ergo patiens utere dioptrâ divinâ; oculo fidel æternæ vitæ bona conspice, dicque tibi cum Apostolo: *Momentaneum et leve tribulationis... æternum gloriæ pondus operatur in (me)*; quò major erit fides tua, eò major patientia et in tribulatione lætitia.

Sicut astronomi per dioptram mira in cælestibus animadvertunt, antiquis ignota; sic sancti per fidem vident quæ non vident infideles; et sicut quò major et melior dioptra, eò plura nova et clariùs vident astronomi; sic, quò major fides sanctorum, eò major est eorum sanctitas, major rerum præsentium contemptus, major in adversis patientia.

Dic ergo sæpius, *Domine, adauge mihi fidem.*

Circa mundi contemptum.—Mirum habes de contemnendo mundo documentum in sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob, qui, licet longam ducturi essent vitam, terram tamen non possederunt, domum non ædificaverunt, in casulis, in tabernaculis mobilibus habitârunt: ut hoc ipso significarent se peregrinos et viatores esse, et aliò tendere, nempe ad civitatem firmam, fundatam, immobilem, æternam.

Si hoc ante Christum, si tanta tunc mentis et cordis fuit temporalibus sequestratio, quid nunc Christiani, cives sanctorum et domestici Dei?

Recordare te cæli civem, terræ autem advenam; terrena consequenter despice, cælestia suscipe; ab omnibus terrenis mente et corde sequestratus, expecta, desidera, anhela ad civitatem cujus artifex et conditor est Deus; imò cujus opes, delicias, beatitudo, Deus.

Heu! quàm sordet terra, cùm cælum aspicio!

Hic vanitas, cupiditas, momentaneitas.

Ibi Rex veritas, lex charitas, modus æternitas: hæc ultima verba sunt D. August. Epist. 5. ad Marcellinum.

CIRCA FORTITUDINEM.—Falsò dicitur ab impiis fidem et fortitudinem esse incompatibiles; imò nulla major fortitudo, quàm quæ ex fide, quæ nec ferrum, nec ignem, nec arma, nec leones timet, ut habes in n. 33, 34, etc.

Mirum habes hujus fidel et fortitudinis exemplum in Moyse, qui regnum, opes, delicias Ægypti postposuit opprobrio Christi; qui regis edictum non timuit, Exod. 10, n. 28.

Hujus fortitudinis præsagium dedit Moyses infans; cùm enim Pharaosuum illi diadema per joannm imposuisset, illud in terram abiecit Moyses, ait Joseph. Antiq. 2, 5.

Duo Moysem roborârunt ad agendum et ad patiendum.

Primum, aspectus remunerationis æternæ: *Aspiciebat enim in remunerationem*, n. 26.

Secundum, aspectus Dei continens, divinique adjutorii certa expectatio: *Invisibilem enim tanquam videns sustinuit*, n. 27.

Hæc duo sint animæ tuæ in actionibus et passionibus fulera.

Invisibilem quasi videns sustine, et nihil timebis.

Æternam aspicce remunerationem, nihil terrenum amabis, nulla mala temporalia reformidabis.

O Deus, mihi semper et ubique præsens! da mihi continuam tuæ præsentis fidei: te cogitem, te diligam, in te confidam, coram te ambulem; Non timebo mala, quoniam tu mecum es, Domine..

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

§. 1. **T**or sanctorum veterum, de fidei patientia et utilitate testium, exemplis Hebræos provocat ad alacritatem et ad constantiam in fide.

§. 2. Antiquos transiliens, transcendit usque ad Christum, nostræ fidei auctorem; ejusque voluntariæ passionis exemplo Hebræos ad patientiam animat.

§. 3 et 4. Attendant ergo quis sit? quæ et à quibus passus sit? et ipsos pudebit tam levia patientes, malis levioribus vinci: « Nondum » usque ad sanguinem, etc. »

§. 5, 6, 7, 8, 9 et 10. Variis eos consolatoriis rationibus demulcet: Deus, ut pater, illos castigat, n. 5. Hæc castigatio amoris paterni probatio, n. 6. Adoptionis divinæ testimonium, imò et necessaria conditio, §. 6, 7, 8.

Si ergo patres nostros carnales cum reverentia tulimus, in pueritia nos pro suo arbitrio et ad vitam brevem et miseram castigantes, quantò magis Patrem animarum nostrarum, pro sua sapientia, ad æternam salutem nos castigantem, sustinemus, §. 10.

Equidem amara nunc afflictio; at dulces erunt fructus illius: ipsa enim mater pacis æternæ, §. 11.

Hinc §. 12 concludit ut, excussâ socordiâ, viriliter et per viam rectam, currant ad hanc beatitudinem æternam, sint pacifici, sint sancti, §. 13, 14.

Attendant ne quis eorum desit gratiæ Dei, §. 15, ne quis sit scor-tator, ne quis profanus, Esau similis, n. 16, 17.

Quia, n. 18, tantò sanctiores et puriores esse debent, quantò ad perfectius et melius Testamentum pertinent. Non ad vetus, quòd §. 18, 19, 20, 21, describitur; sed ad novum de quo §. 22, 23, 24.

A §. 25 usque in finem, urget eos ad obediendum Christo, tum ex punitione eorum qui legi Mosaicæ non obedierunt, tum ex rigore futuri judicii.

Deus enim in suæ legis violatores ignis est flagrantissimus qui in momento urit, torquet, consumit.

CAPUT DUODECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. IDEOQUE et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen;

Cum igitur tantum habeamus agmen illustrium de fidel potentia et utilitate testium, qui nos nobilium in morem, undique sepiunt, abjiciamus à nobis onera omnia, et præsertim peccatum, nos quasi vestis circumstans; totisque viribus, alacres et expediti, curramus cum patientia cursum nobis propositum, cujus brevium æterna beatitudo.

CAP. XII. 1. *Ideoque.* Syr. quamobrem.

Quasi diceret: Quandoquidem patres nostri tanta per fidem et ob fidem fecerunt et passi sunt,

Ideo et nos Hebræi, eorum filii, ad Christi fidem conversi,

Tantam habentes impositam, id est, capiti nostro superpositam. Gr. circumpositam, vel circumjacentem. Syr. qui nos undique sepiunt;

Id est, non tantum capiti nostro imminuentem, sed et nos undique circumdantem, ut sit in temporibus nebulosis, quando nubes densa totum hemisphærium occupat.

Nubem, copiosam sanctorum multitudinem de quibus in capite præcedenti, vocat nubem ob densitatem et ob refrigerium: illorum enim exemplum afflictos refrigerat et solatur in æstu tribulationis, ait D. Chrysostomus.

Testium, scilicet, de potentia et utilitate fidel.

Deponentes omne pondus. Syr. abjiciamus à nobis onera omnia, scilicet, onera rerum terrenarum: omnes affectus seculi, qui nos ad lra depriment.

Est similitudo sumpta à stadio; qui enim cursuri sunt, omnia quæ sunt oneri deponunt.

Et circumstans nos peccatum. Syr. et peccatum quod semper nobis est in promptu. Arab. et peccatum facile patratu.

Id est, quo quasi cingimus, circumdamur, et ideo cursuris est obstaculum.

Duo currentibus cavenda sunt, onus scilicet et obstaculum.

Cura, affectus rerum terrenarum, est onus, et quidem grave.

Peccatum nos circumstans sicut vestis, vel undique cingens instar retis, est obstaculum: utrumque ergo deponendum.

Per patientiam, Syr. cum patientia.

Erant afflictii, et, ut cap. 10, n. 36 dictum est, *patientia vobis est necessaria*: Apostolique scopus est eos ad patientiam hortari. *Per patientiam* ergo,

Curramus alacres et expediti,

Ad propositum nobis certamen, id est, in stadium, seu certamen cursu nobis propositum.

In Græco et in Syro, non est, *ad*, sed *curramus propositum nobis cer-*

Curramus, inquam, oculos à Christo fidei nostræ auctore et consummatore, non dimoventes, qui, loco gaudii quo frui poterat, liberè et voluntariè crucem præelegit; ignominia tali supplicio conjuncta non retardatus, et propterea assidet nunc dexter magnifico Dei Patris throno.

2. *Aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum*, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet.

tamen; scilicet, certamen cursûs, id est, sic curramus cñsum nobis propositum, ut braviũ comprehendamus. Vide I. Cor. 9. 54.

Vita christiana cursus et certamen est; cursu certamus, hñjus cursûs via difficilis et aspera; per spinas et tribulos nobis currendum.

Hinc Apostolus nobis ait: *Per patientiam curramus.*

2. *Aspicientes in auctorem.* Gr. in illum auctorem, etc. Syr. et respiciamus in Jesum, qui fuit principium et perfectio fidei nostræ.

Pergit in metaphora et stadii et cursûs.

Curramus aspicientes in Jesum, qui suo nobis præt exemplo, et qui, sicut absolutissimum est nostri cursûs exemplar, ita et coronator erit.

In auctorem, inceptorem fidei.

Christus est auctor fidei, qui credenda docuit, et dat gratiam ut credamus.

Et consummatorem, finitorem, perfectorem, coronatorem.

Est consummator fidei; quia fidem gloriâ coronat, actum fidei obscuræ in claram visionem commutando.

Qui proposito sibi gaudio, id est, qui gaudio ex passione sua secuturo, sibi per Angelum proposito in horto, scilicet Gethsemani.

Sustinuit crucem, id est, passus et crucifixus est, ut tale gaudium mereatur.

Confusione contempta, id est, crucis infamiam parvipendens.

Atque in dextera Dei sedet, id est, et propterea ad supremam evectus est gloriam, nempe ad dexteram Dei.

Juxta hunc sensum, qui nostræ Vulgatæ est, hæc est mens Apostoli:

Sicut Christo in agonia constituto Angelus gaudium proposuit ex morto secuturum, nempe resurrectionem, gloriam corporis, salutem hominum, etc. Salvatoris enim gaudium est hominum salus, ait Theodoretus.

Et sicut Christus, propter hoc gaudium sibi propositum, crucis ignominiam amplexus est, ita et nos in animum nostrum gloriam æternam, in passionibus, vividè revocemus.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.— Sed et alijs sensus est juxta Græcum et Syriacum, et quem D. Chrysostomus et alij Græci sequuntur, imò quem multi Latini præferunt, putantes præpositionem *pro* deesse textui nostro latino.

Gr. qui pro proposito sibi gaudio, etc. Syr. qui pro gaudio quod habebat, etc. Arab. qui vice propositi sibi gaudii;

Id est, qui loco gaudii, quo frui poterat, crucem præelegit, ignominia tali supplicio conjuncta non retardatus.

Ut hic sensus melius intelligatur:

Filio Dei erat liberum lucernari, vel non: elegit incarnari.

Incarnato liberum fuit pati, mori, vel corpus suum reddere impassibile, immortale: et optio data est ei à primo incarnationis instanti, ait Rupertus. Præelegit Christus pati et mori.

3. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes.

4. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes :

Assidue igitur et serio cogitate quis ille sit ? quæ et a quibus, nimirum à sceleratis, passus sit probra, tormenta, vulnera ? quibus, si quæ patimini conferatis, vos pudebit tam levia patientes animo deficere.

Ne minimam quidem sanguinis guttulam hactenus fudistis in certamine quod peccato resistentes, sustinulistis ; Christus verò totum suum Sanguinem fudit pro vobis : hanc ergo Filii Dei pro vobis passionem serio perpendite, et vos in vestris passionibus animo non deficietis.

Morturo liberum fuit communi morte mori, vel crucifigi ; prætulit et sustinuit crucem confusionis contemptâ, et ob hanc mortem et ignominiam sedet ad dexteram Dei.

Vides præmium certaminis, ait D. Chrysostomus.

Vides finem patientiæ quò perducit, ait Theophylactus.

Si Christus propter nos (libens et volens) crucifixus est, quantò magis par est ut nos omnia fortiter feramus ; ait divus Chrysostomus.

3. Recogitate enim eum. Gr. talem sustinentem, Syr. videte ergo quanta sustinuerit, etc.

Tria in carne Christi attendenda : quis ille ? quæ ? et à quibus est passus ?

Itaque perpendite, assidue et serio cogitate : Eum, id est, quis ; qualis et quantus sit is qui.

Talem, emphatica est ista dictio, ait Theophylactus.

Talem, id est, tam multiplicem, tam gravem, tam ignominiosam.

Sustinuit à peccatoribus. Syr. à sceleratis.

In versiculo præcedenti patientiam Christi extulit ex parte optionis liberæ hic ex parte persecutorum indignitatis, qui peccatores erant et scelerati.

Adversus semetipsum contradictionem. Gr. in semet, etc.

Nomine contradictionis comprehendit irrisiones, calumnias, impropria, blasphemias, imò totam passionem.

Ut ne fatigemini... pergit in metaphora cursûs.

Christum, inquam, talia et tanta pro vobis patientiam attendite, ne fatigatione victi cadatis in medio cursu, seu, ut simile quid patientes, non deficiatis animo.

4. Nondum enim usque ad sanguinem... Syr. nondum pervenistis usque ad sanguinem in certamine quod sit adversus peccatum.

Quasi diceret : Parva sunt quæ patimini, si cum Christi passionibus conferantur : nondum enim usque ad sanguinis effusionem passi estis.

Bonorum equidem vestrorum rapinam tulistis ; sed vitam nondum dedistis in certamine quod sit adversus peccatum.

Repugnantes, ἀνταγωνίζομενοι, instar athletæ decertantes adversus peccatum, apostasiæ scilicet, ad quod Judæi vos sollicitant.

Peccatum antagonista noster est, summum mundi malum est : nec homo, nec dæmon, nec Deus ipse, tantum mali nobis inferre potest, quantum nobis unum tantummodo peccatum infert ; malum enim pœnæ tantum inferre possunt, quod malo culpæ, seu peccato, longè minus est.

Anne obliti estis divinæ illius Scripturæ, in qua Deus vos, tanquam filios suos, adhortatur et solatur his verbis: Fili mi, ne rejicias correptionem Domini, nec deficias ad ejus castigationem, quæ divinæ ejus in te benevolentiae signum est?

Quem enim Dominus diligit, hunc hujus vitæ malis corripit, ut erudiat, emendet et exerceat.

(Nostræ etiam adoptionis à Deo signum est;) flagellat enim Deus omnem quem recipit in filium.

His ergo consolatoris verbis instructi, castigationem vestram constanter sustinete.

Deus exhibet se vobis ut patrem, et vobiscum agit quasi cum filiis, quos æternæ hæreditati percipiendæ adoptat: hinc vestram agnoscite felicitatem.

5. Et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris.

6. Quem enim diligit Dominus castigat:

flagellat autem omnem filium quem recipit.

7. In disciplina persevere-
rate.

Tanquam filiis vobis se offert Deus:

Hinc, quasi athletæ, tollis viribus contra peccatum antagonistam nostrum, naturæ malum, certare debemus usque ad sanguinem et mortem ipsam.

Aut vincendum, aut moriendum; malo mori quam inquinare peccato.

5. Et obliti estis consolationis. Gr. παρακλησεως, exhortationis, vel consolationis; utrumque enim significat. Syr. doctrinæ.

Id est, an obliti estis adhortationis, seu consolationis quæ Deus, Prov. 3, n. 11, vobis tanquam filiis charissimis loquitur, dicens:

Fili mi, noli negligere. Gr. ne parvipendas disciplinam Domini, id est, eruditionem quæ à Domino, ut patre, per flagella instruereis.

Neque fatigeris. Gr. ne fatiscas. Syr. consternaris: id est, nec deficias animo cum ab eo flagellaris, corrigeris.

Superius exemplo Christi Domini Hebræos ad patientiam animavit; nunc filios erigit ex consideratione auctoris malorum quæ patiebantur: horum enim auctor, Deus ipse, ut pater.

6. Quem diligit Dominus, castigat, scilicet ut erudiat, emendet, exerceat.

Flagellat autem omnem filium, nota omnem, nullius excipitur.

Quem recipit, in filium scilicet.

Syr. flagellat filios illos quibus oblectatur.

Hic bene notat D. Chrysostomus quoddam omnis filius flagellatur, non omnis tamen qui flagellatur filius est; puniuntur enim aliqui, ut pessimi, sed non est filius aliquis qui non flagellatur.

7. In disciplina persevere-
rate. Syr. sustinete igitur correptionem. Arab. patientes estote in castigatione. Æthiop. castigationem vestram sustinete. Græcus tamen hodiernus habet: si disciplinam sustinetis. Similiter D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Id est, castigationem ergo Domini sustinete, et in ea constantes persevere-
rate.

Tanquam filiis vobis se offert Deus. Syr. quandoquidem tanquam apud filios agit apud vos Deus.

Id est, Deus agit vobiscum tanquam cum filiis, non tanquam cum alienis, aut nothis; exhibet se vobis ut patrem.

quis enim filius quem non corripit pater ?

8. Quòd si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes : ergo adulteri, et non filii estis.

9. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos :

non multò magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus ?

10. Et illi quidem in tem-

Quis enim germanus filius, quem aliquando pater non corripit ?

Quòd si, è contra, absque castigatione, quæ omnibus veris Dei filiis est communis, estis, aut esse copitis, ergo adulterini, spuril et illegitimi estis.

Et sanè, si parentes à quibus corpus tantum habemus, cum nos in pueritia castigarent, non modò passi sumus, sed etiam reveriti ;

Quantò æquius ut Deo, Patri cœlesti, non corporum tantummodo, sed et spirituum nostrorum auctori, subiciamur, eumque nos corripientem revereamur, cum hæc ejus correptio vitam nobis pariat sempiternam !

Hoc èd æquius ; quòd parentes nostri

Quis est filius quem non corripit pater ?

8. *Quòd si extra disciplinam estis.* Gr. si autem estis absque disciplina. Id est, absque castigatione quæ communis est omnibus veris Dei filiis. *Ergo adulteri.* Gr. utique nothi estis. Syr. extranei et non filii.

OBSERVATIO CONSOLATORIA. — *Et obliti estis consolationis...*

Quinque consolationis rationes in afflictionibus tuis adverte.

Primam, Deus, ut pater afflictionum nostrarum est auctor, n. 5.

Secundam, Dei castigatio, amoris ejus paterni probatio est, n. 6.

Tertiam, adoptionis nostræ testimonium est, n. 7.

Quartam, adoptionis nostræ conditio necessaria ; quia nullum Deus adoptat non castigatum, et ab eo non castigari, reprobari est ut spurium, num. 6.

Disciplina probat legitimos Dei filios et à spurilis discernit, sicut solis aspectus intuitivus pullos aquilæ legitimos distinguit ab illegitimis.

Quintam, castigationis tristitia erit æterni gaudii fons et causa, n. 11 ; castigatio utilissima, n. 10.

Ad hæc attende patiens, et quandoquidem Deus te castigans, se tibi ut filio patrem exhibet ; et tu castigatus subdere ei, tanquam filius, optimo patri : fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.

9. *Deinde patres carnis nostræ...* id est, patres à quibus carnem tantum habemus, non animam.

Eruditores habuimus. Gr. castigatores.

Argumentatur à minori ad majus : si parentes carnales, cum nos à pueritia castigarent, cum reverentia et timore tulimus,

Multò magis, id est, quantò magis, vel multò justius,

Obtemperabimus Patri spirituum, id est, Deo animarum nostrarum creatori, ejusque correctionem reverenter feremus.

Et vivemus. Syr. ut vivamus, id est, nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

10. *Et illi quidem in tempore paucorum dierum.*

Instat in eadem comparatione et urget ab utili.

Et illi, id est, parentes nostri carnales *erudiebant,* seu castigabant nos,

carneales erndiebant nos ad vitam paucorum tantummodo dierum, nosque castigabant pro suo arbitratu, et sæpe ex errore;

At pater celestis pro sua sapientia et bonitate castigat nos ad veram utilitatem nostram, scilicet ut nobis suam in hoc mundo sanctimoniam conferat, et in futuro suam æternam felicitatem.

Fateor quod omnis quidem castigatio, eo ipso tempore quo fit, non videtur esse gaudii, sed tristitiæ; quia doloris sensu nos afficit: ipsa tamen postea illis qui per eam exercitati probatique fuerint, fructum affert pacatissimum justitiæ in hac vita, et beatitudinis in æternitate.

His igitur omnibus attentè consideratis, excussa socordia, manus languidas excitate, et genua nutantia erigite; ut per patientiam curratis alacres et expediti.

pore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos:

hic autem ad id quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus.

11. Omnis autem disciplina, in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatus per eam reddit justitiæ.

12. Propter quod remissas manus et soluta genua erigite,

In tempore paucorum dierum, id est, ad vitam temporalem et valde brevem. Syr. ad modicum tempus.

Secundum voluntatem, id est, pro arbitratu suo, non semper ad utilitatem nostram attendentes, sæpe ex errore, aliquando vitia pro virtutibus instillant.

Hic autem, id est, Pater spirituum, seu Deus, verus pater, castigat nos. *Ad id quod utile est*, id est, ad utilitatem nostram; quia pater optimus et sapientissimus, qui nec errat nec pravis affectibus abripitur.

Ut participes efficiamur... Gr. ad recipiendum sanctificationem ejus.

Id est, ut participes flamus sanctitatis ejus, et consequenter æternæ beatitudinis illius: quo quid utilius?

11. *Omnis autem disciplina*, id est, castigatio divina.

In præsentem quidem, id est, in hujus vitæ tempore; seu, ut ait Syrus, eo ipso tempore quo fit.

Videtur, secundum sensus, scilicet.

Non esse gaudii, sed mœroris. Causat enim dolorem in præsentem.

Postea autem fructum pacatissimum. Gr. pacificum. Syr. fructus pacis et justitiæ datura est illis qui per eam exercitati fuerint.

Itaque non ex sensu judicandum de passionum pretio, sed ex fructibus pacis, justitiæ, beatitudinis et gloriæ æternæ.

Deus castigans fingit nos, erudit, perficit, ut simus filii sancti, perfecti, ei similes, ejus æternæ felicitatis capaces.

Est pater, pædagogus, amicus.

Hæc penetra, et omne gaudium existimabis pati sub Deo patre, etc. ut sis filius Dei, etc.

12. *Propter quod remissas manus...*

Ex principis supra positis concludit pergens in metaphora athletarum, et Hebræos hortatur,

Primo, ut excussa socordia, viriliter pugnent et currant.

Remissas manus, id est, languidas et pendentes.

Et soluta. Syr. nutantia genua erigite, ut scilicet per patientiam curratis, etc.

13. Et gressus rectos facite pedibus vestris : ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.

14. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum :

15. Contemplantur ne quis desit gratiæ Dei :

ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam inquinentur multi.

Recto cursu properate ad metam, ne quis huc et illuc deflectens, aberraret; quinimo, si quid aberratum est, hac rectitudine et alacritate reparetur.

Pacem cum omnibus, si fieri potest, habete; studete cordis puritati, sine qua nemo Deum videbit.

At propriâ salute vestrâ non contenti, communi studio pro aliis solliciti estote, attendentes ne quis vestrum in via decidat à gratia Dei.

Caventes etiam ne qua radix amaritudinis, vel falsæ doctrinæ, vel pravi exempli, inter vos pullulans et succrescens, vobis ad cœlestia currentibus obstet, et latius serpens, plures alios suo inficiat veneno.

Christiani vita pugna et cursus est, ut dictum est, num. 1, et dicitur in corollario.

13. Et gressus rectos facite. Syr. et semitas rectas.

Secundò, ut currant per viam rectam, quæ semper brevior est.

Ut non claudicans quis erret. Gr. ut non claudum abducatur. Syr. ne membrum claudum aberraret.

Id est, ne, si quis inter christianismum et Judæismum claudicat, in utramque partem vacillans, erret à recta fidei et vitæ via.

Magis autem sanetur.

Tertiò, ut si cui pes læsus sit per impatientiam, sanetur, rectitudini et constantiæ christianæ restituatur, id est, ut qui ob persecutiones à fide in apostasiam deflectunt, statim sanentur et confortentur.

14. Pacem sequimini... Syr. cursu properate ad pacem. Gr. persequimini.

Id est, magno et ardenti studio pacem etiam fugientem persequimini.

Cum omnibus, id est, etiam inimicis. Et sanctimoniam, id est, cordis puritatem, vitam per omnia sanctam, sine qua nemo Deum videbit. Syr. videt. Beati mundo corde, etc.

15. Contemplantur ne quis desit... Gr. deficiat à fide.

Id est, attendite ne quis vestrum desit gratiæ Dei, sumæ divinæ vocationi non respondens.

Vult Apostolus debiles in fide à fortioribus adjuvari.

Non hoc tantum requiro, ait D. Chrysostomus, ut vos soli perveniatis; sed ut etiam inspiciaitis cæteros, ne scilicet remaneant in via, vel virium defectu, vel segnitie retardati.

Ne qua radix amaritudinis,.... Id est, item cavete ne qua radix amara falsæ doctrinæ vel pravi exempli germinet, pullulet et crescat inter vos.

Sicque impediatur, obstet. Syr. lædat vos, eoque multi contaminentur. Arab. quæ noceat et per quam multi homines inquinentur.

Dux sunt in hoc versu metaphoriæ.

Prima ducta à viatoribus in comitatu multo, v. g., in exercitu, ubi duces invigilant ne quis in via deficiat et pereat.

Secunda sumitur ex arbustis, quorum radices germinant et bonum semen impediunt.

Ne quis sit inter vos scortator; nequis sit profanus, gulæ et ventri deditus, ut Esau, qui sibi datum à Deo primogenituræ honorem vendidit, idque pro uno vili edulio.

Etenim meminisse debetis quod postea cupiens, ut primogenitus, benedictionem à patre jure hæreditario consequi, rejectus est, nec suis lacrymis obtinere potuit ab Isaac, ut benedictionem, primogenituræ Jacobo datam revocaret.

(Hoc edocti exemplo, videte ne, sicut ille, jus vestrum ad hæreditatem cælestem vendatis pro pulmento, pro delectatione aut utilitate temporali: sed, e contra, terrenis omnibus spretis, omnimodæ, ut dixi n. 14, sanctimonix studete.)

Quo sanctior est vestra professio, eo per-

16. Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau: qui propter unam escam vendidit primitiva sua.

17. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est: non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam.

18. Non enim accessistis

Itaque, si qua sit inter vos *radix amaritudinis*, videte ut non germinet, sed recidatur, ne vobis obstet et ne polluat alios.

16. Ne quis fornicator, id est, ne quis sit apud vos scortator.

Aut profanus, id est, ne quis sit qui sacra negligat et conculcet, ut olim Esau,

Qui propter unam escam, id est, qui uno edulio vendidit jus suæ primogenituræ, quod singulare Dei donum reputabatur.

17. Scitote enim quoniam et postea.... Gr. scitis enim. *iste* æqualiter significat, scitis et scitote. Syr. scitis enim. Vide Genes. 27.

Quod postea cupiens benedictionem hæreditario jure consequi,

Reprobatus est à patre suo dicente: *benedixi ei*, Jacobo scilicet, et erit benedictus, etc.

Non enim invenit pœnitentiæ locum, scilicet, apud patrem suum, id est, nec lacrymis suis obtinere potuit ut patrem facti pœniteret, et benedictionem Jacobo datam revocaret, licet ignorans et deceptus eam dedisset.

Quanquam cum lacrymis inquisisset eam, scilicet benedictionem primogenituræ.

Isaac nihil immutare voluit, quia, et propheta, novit rem à Deo gestam esse.

D. quidam Chrysostomus intelligit pœnitentiam, quam, inquit, Esau non invenit, quia non quomodo oportuit quæsit, quod ostendit invidia: *venient dies luctus*, etc.

Hinc quod ad animi institutum Jacob interfecit.

Inutiles ergo fuerunt Esau lacrymæ, quia non de peccato doluit, sed de damno; non ex amore Dei procedebant, sed ex cupiditate boni temporalis quod ex benedictione sperabat.

Quod autem ex charitate non essent, patet ex eo quod fratrem suum vult occidere. *Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum*. Genes. 27. 14.

18. Non enim accessistis... superioris exhortationis hic ratio redditur, estque eadem quæ cap. 2, n. 2, jam data est, et sumitur ex legis evangelicæ præstantia supra Mosaicam.

Non enim accessistis, sicut patres vestri.

ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam,

fectior esse debet sanctitas vestra : non enim, sicut olim patres vestri pedibus accessistis ad mentem Sina, qui corpore tangi potest; nec ad ignem incensum quo visibiliter ardebat ille mons, nec ad turbinem, et caliginem, et procellam quæ sensibus percipiebantur.

19. Et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum.

Nec ad tubæ sonum, nec ad vocem quæ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat; cujus tantus erat fragor, ut eam audientes expavescerent, deprecanti sint ne pergeret eis loqui Deus, sed Moyses ipse loqueretur eis.

20. Non enim portabant quod dicebatur : Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur.

Ne Moyses quidem vocem ferre poterant dicentis : Cavete ne ascendatis in montem, etc., omnis qui tetigerit montem, morte morietur, etc., sive jumentum fuerit, sive homo, Exod. 19, n. 12, 13, et quomodo ipseus Deus vocem ferre potuissent?

21. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit : Exterritus sum, et tremebundus.

Etenim adeo terribilis erat species rerum quæ fiebant in hoc monte, ut Moyses ipse, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit : Exterritus sum, et tremebundus.

22. Sed accessistis ad Sion

Ad hæc, inquam, terribilia spectacula

Ad tractabilem montem, id est, ad montem corporeum, terrenum et manibus tangibilem, Sina scilicet.

Et accensibilem ignem, id est, Gr. accensum. Syr. ardentem, id est, ad ignem accensum et ad accendendum aptum.

Accensibilem, activè, quo mons ille ardebat.

Et turbinem, et caliginem, et procellam. Vide Exod. 19 et 20, et Deut. 4.

19. *Et tubæ sonum*. Exod. 19, n. 16.

Et vocem verborum... id est, et vocem quæ Deus per Angelum sua præcepta proclamabat.

Quam qui audierunt... Gr. quam audientes deprecanti sunt. Syr. quam qui audierunt, effugerunt ne, etc.

Id est, cujus tubæ, seu vocis tantus erat fragor et terror, ut Judæi oraverint ne rursus eorum terribili voce alloqueretur. Exod. 20, n. 19.

20. *Non enim portabant quod dicebatur*. Gr. Imperium, id est, non enim ferre poterant illius comminationis rigorem.

Et si bestia tetigerit montem, id est, non homo tantum, sed et bestia si tetigerit montem, lapidabitur, Exod. 19. 13.

21. *Ita terribile erat quod videbatur*. Gr. et ita terribile erat apparens. Syr. et adeo terribilis erat visio. Id est, ita terribile erat quod fiebat et videbatur.

Moyses dixit, exterritus sum, id est, ut ipse Moyses, Deo familiaris et prodigiis assuetus, dixerit, *exterritus sum*, etc.

Hæc ultima verba non sunt in Exodo, sed D. Paulus ea adjecit, vel ex majorum traditione, vel ex Spiritus sancti revelatione.

22. *Sed accessistis ad Sion montem...* sed per fidem et Baptisma accessistis ad montem spirituales; ad Ecclesiam, quæ cæpit in Sion, ubi lex

non accessistis, sed per fidem et Baptisma accessistis ad res eò præstantiores, quò magis spirituales, ad spiritualem montem Sion, ad civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, ad Innumerabilem Angelorum cœtum;

Ad Ecclesiam apostolorum et martyrum, primorumque Christi fidei, qui primitias Spiritus acceperunt; quippe jam vitâ functi, regnant in cœlis;

Ad iudicem universorum Deum, cui charitate uniti estis;

Ad spiritus patriarcharum, prophetarum et omnium sanctorum, qui per fidem mira operati et passi sunt;

Ad novi Testamenti pontificem Jesum, cui, velut membra capiti, incorporati es-

montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam,

23. Et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlis,

et Iudicem omnium Deum,

et spiritus justorum perfectorum,

24. Et Testamenti novi mediatorem Jesum, et san-

nova promulgata est in die Pentecostes, per descensum Spiritus sancti in Apostolos.

Ecclesiam intellige tum militantem, tum triumphantem.

Et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, id est, ad Jerusalem cœlestem, quæ est civitas Dei viventis; ita dicitur, quia *Deus illius est auctor et artifex*, ut dictum est suprâ, cap. 11, n. 16.

Et multorum millium. Gr. Myriadum Angelorum frequentiam. Gr. *πauσι- γωνος*, id est, celebrem ac lætum conventum.

Opponitur hic gaudium et lætitia Angelorum, fulgetris ac tonitruis montis Sina per Angelos ad terrorem excitatis.

23. *Et Ecclesiam primitivorum*. Gr. primogenitorum; id est; fide uniti estis cum Apostolis, martyribus, primisque Christi fidelibus vitâ functis. Primogeniti dicuntur Apostoli, quia primi à Christo regenerati.

Primitivi, quia primitias et abundantiam Spiritus acceperunt.

Qui conscripti sunt in cœlis, id est, quorum non nomina tantum sunt in libro vitæ, sed et ipsi actu et reipsâ regnant in cœlis.

Et iudicem omnium Deum.

Hoc dicitur non ad terrorem, sed ad consolationem.

Accessistis per fidem et charitatem ad Deum, cui gratiâ Christi reconciliati estis, cui charitate uniti estis.

Charitas autem est quædam hominis cum Deo amicitia; Iudicis itaque vestri facti estis amici.

Et spiritus justorum perfectorum, seu, ut ait Syrus, qui perfecti fuerunt.

Intellige animas patriarcharum, prophetarum et sanctorum; de quibus in capite præcedenti, qui per fidem mira gesserunt: sed ante Christum non consummati fuerunt, ut dictum est ibi, n. 40.

Cum his omnibus societatem habemus, quia ejusdem Ecclesiæ membra sumus, cujus caput est Christus.

24. *Et Testamenti novi mediatorem Jesum*.

Denique, ad Jesum, Filium Dei, novi et æterni Testamenti mediatorem; cui, tanquam membra capiti, incorporati estis.

Et sanguinis aspersionem. Gr. sanguinem aspersionis, id est, ad sanguinem Christi super nos effusum et aspersum.

guinis aspersionem, meliùs loquentem quàm Abel.

25. Videte ne recusetis loquentem.

Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur : multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus.

26. Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit, dicens : Adhuc se-

tis; ad hujus pontificis sanguinem, cujus aspersione sanctificati estis, et qui non vindictam postulat, ut sanguis Abel, scò misericordiam impetrat.

Tantà et tam multiplici gratià prævienti, videte ne Christum, Christiqua Sanguinem adeo clementer pro vobis loquentem, aspernemini, ab ejus fide deficientes :

Etenim, si patres vestri, Moysi homini in terra loquenti non obediētes, divinam ultionem non effugerunt ;

Multò minùs nos Christiani supplicium vitabimus, si Christum Filium Dei è cœlo nobis loquentem non audiamus, sed aversemur.

Cujus Christi Dei vox terram movit, cùm lex in monte Sina daratur ; at cujus vox, juxta Aggæi prophetiam, rursus aliquando,

Sanguis Christi pro nobis in cruce susus est ; singulis autem quasi quādam aspersione per fidem et sacramenta applicatur.

Est hic allusio ad aspersionem sanguinis factam à Moyse Exod. 24.

Meliùs loquentem quàm Abel. Gr. præstantiora loquens præ Abel.

Id est, qui meliora loquitur, quàm sanguis Abel, qui vindictam postulat ; sanguis autem Christi misericordiam loquitur etiam pro suis interfectoribus.

25. *Videte ne recusetis loquentem.*

Comparisonem exhortatione concludit.

Tantà prævienti gratià, *videte ne Christum*, per suum sanguinem mellora, scilicet remissionem peccatorum, *loquentem recusetis*, id est, ne aspernemini, ne repellatis à fide deficientes.

Si enim illi, id est, patres vestri, *non effugerunt*, scilicet divinam ultionem, *recusantes eum*, id est, Angelum qui super terram in monte Sina ipsis loquebatur.

Multò magis, supple, non effugiemus, seu multò minùs effugiemus supplicium.

Nos, christiani, qui Christum de cœlis, ubi regnat, *nobis loquentem*, avertimus, id est, repellimus, ejus doctrinam et mandata respuentes.

In Græco est tantùm. *Nos illum de cœlis adversati.*

Christus nobis de cœlo loquitur per Evangelium, per suos legatos et ministros, per miracula, per internas inspirationes.

26. *Cujus*, id est, Christi ut Dei, *vox movit terram, tunc* scilicet cùm daretur lex in monte Sina.

Nunc autem, id est, pro tempore novī Testamenti.

Repromittit. Gr. denuntiavit, id est, promisit per Aggæum prophetam, dicens, *Adhuc semel, et non Sina tantùm et terram, sed cœlum movebo.*

D. Paulus, pro suo mora Septuaginta sequitur.

Juxta Hebræum D. Hieronymus vertit, *adhuc unum modicum*, id est, adhuc unum tempus, et quidem modicum, *et commovebo, etc.*

Diversitas est in explicandis hîc Aggæi verbis.

non Sina tantum et terram, sed et ipsum cælum movebit.

Porrò, cum per Aggæum dicit: Adhuc semel et ego movebo, non solum terram, sed et cælum, significat ea quæ moventur, terram scilicet et cælum, esse transmutanda, ut deinceps in æternum maneant cæli novi et terra nova, regnum scilicet Christi consummatum: nec mirum sit illa à Christo transmutari, quæ ad id facta sunt à Christo.

Cum hæc ita sint quod Christus sit cælum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile, nos Christiani fide vivā et spe firmā hoc immobile Christi regnum suscipientes, christianismi gratiam constanter teneamus;

Per quam Deo placere studentes, ipsi

mel; et ego movebo, non solum terram, sed et cælum.

27. Quod autem, Adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia.

28. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam:

per quam serviamus pla-

Aggæus enim loquitur de primo Christi adventu; hinc multi mentem Apostoli hic de eodem adventu explicant.

At verisimilius est Apostolum hic loqui de commotione futura in iudicio generali, seu in secundo adventu Christi.

Nec mirum est quod per accommodationem, seu per extensionem, secundo Christi adventui applicet Apostolus quod propheta de primo dixit, cum exhortans, non disputans hic agat.

Duabus igitur rationibus utitur, ut Hebræos excitet ad obediendum Christo. Prima sumitur ex punitione eorum qui legi Mosaicæ non obedierunt, secunda ex rigore iudicii futuri.

Quasi diceret: Videte ne recusetis Christum vobis loquentem, alloquin non evadetis pœnas ab eo tanquam iudice infligendas.

27. Quod autem, Adhuc semel dicit. Gr. illud autem, adhuc semel, declarat, etc. Syr. per hoc autem quod dicit, Semel, ostendit immutationem eorum quæ moventur, ut permaneant ea quæ sunt motus expertia.

Declarat mobilium translationem.

Qui explicant Aggæi verba de primo Christi adventu, per mobilia hic intelligunt pertinentia ad vetus Testamentum, de quibus cap. 9, scilicet tabernaculum, arcam, mensam, etc.

Qui autem explicant de secundo Christi adventu, per mobilia intelligunt cælum et terram.

Sensusque, hæc esse transmutanda, ut deinceps maneant in æternum cæli novi, terra nova, scilicet, regnum Christi consummatum.

Nec mirum est si transmutentur à Christo, utpote ab ipso facta et ad id facta.

28. Itaque, id est, cum hæc ita sint, Christus scilicet si cælum et terram immutaturus, ut regnum sibi paret immutabile.

Regnum immobilem suscipientes, id est, nos Christiani regnum illud spo firmā suscipientes, apprehendentes.

Habemus gratiam. Gr. habeamus. Syr. amplectamur, id est, constanter teneamus christianismi gratiam.

Per quam serviamus... Gr. gratē Deo. Syr. ac placeamus Deo, id est, per quam ita Deo serviamus, ut et ipsi placeamus.

centes Deo cum metu et reverentia.

29. Etenim Deus noster ignis consumens est.

serviamus cum metu pudico, veriti quid turpe coram eo facere, et cum reverentia religiosa illum sincerè colentes;

Etenim Deus noster, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores, ubi vult, urit, torquet, consumit, nec minùs graviter Christianos puniet quàm Judæos, imò eo graviùs quòd lex Evangelica præstantior est Mosaicà.

Cum metu et reverentia. Gr. cum reverentia et religione, id est, serviamus, inquam, cum metu pudico, ne quid turpe coram eo faciamus, et cum reverentia religiosa coram eo ambulantes.

29. *Etenim Deus noster ignis consumens est.* Deut. 4. 24. Syr. ignis devorans est, id est, instar ignis flagrantissimi, legis suæ violatores in momento urere, torquere et consumere potest.

Deus, ut charitas, ignis est consummans creaturam sibi fidelem; ut justitia, est ignis torquens, consumeus rebelles.

Alterutrum necessariò eligendum, aut consummari aut consumi.

O Deus charitas! ure modò cor et renes meos tui amoris igne, quo aliquando in te transformatus consummer, et nunquam justitiæ tuæ igne consumar in æterna morte!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 12, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.—Recordare quòd vita christiana cursus et certamen est, cursu certamus;

Quòd hujus cursùs via difficilis est et aspera: per spinas, per tribulationes, per cruces, per medios hostes, per exilia, per bonorum rapinam nobis est currendum.

Hinc omnibus Christianis Apostolus dicit: *Per patientiam curramus, etc.*

SECUNDO.—Recordare quòd ad hanc patientiam habendam, aspiciendus sit Jesus Christus, fidei nostræ auctor et consummator.

Primus hanc viam inivit; illius asperitates suo sanguine delinivit.

Primus ad metam pervenit: hincque nos hic currentes spectat, nobisque coronas præparat.

Ecce video cælos apertos et Jesum stantem à dextris Dei, ait D. Stephanus patiens et per patientiam currens.

Sedebat Christus in dextera Dei, ut sæpe D. Paulus ait: at ubi suum discipulum per patientiam vidit currentem, surrexit, stans sollicitus pro imitatore suo: præparat illi triumphum, obviam venit eum coronaturus.

Hæc tu cogita patiens, aspice Christum ducem tuum, exemplar tuum, coronatorem tuum.

Curre post ipsum; ad hoc tibi prælit.

Curre sicut ipse; ipsius sequere vestigia, ideo passus est.

Curre ad ipsum; est enim meta, terminus et præmium.

Tria cogita in passione Christi, ait D. Thomas, juxta secundum versiculum hujus capituli, *qui proposito sibi gaudio.*

Quid contempsit? Gaudium, gloriam, opes, etc.

Et tu temporalia contemne.

Quid sustinuit? Crucem, mortis cruentæ acerbiteriam

Compara passionem, crucemque tuam cum passione et cruce Christi, et te pudebit tam levia patientem deficere animo, *nondum usque, etc.*

Quid promeruit? Sessionem ad dexteram Patris.

Si te labor terret, merces invitet. Si compateris, et conglorificaberis.

Itaque ne deficias in passionibus, cogita et recogita Christum.

Quis ille? Filius Dei.

Quæ passus est? Cruciatu, probra, mortem acerbam.

Quomodo? Liberè, voluntariè, quia dilexit nos, proposito sibi gaudio prætulit crucem, etc.

A quibus? A peccatoribus.

Pro quibus patiebatur? Pro nobis omnibus, et consequenter pro te.

Hæc tibi bene cogitanti quid durum esse poterit?

TERTIO.—In passionibus recordare divinæ hujus consolationis, de qua n. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Deus nos castigans, est pater amantissimus;

Magister nostri profectus zelantissimus.

Nos fingit, erudit, perficit, ut simus filii sancti, puri, perfecti, sicut ipse sanctus, purus, perfectus est, ut simus æternæ illius felicitatis consortes.

Vide quinque consolationis rationes in afflictionibus ex divo Paulo collectas, in comm., n. 8.

Hincque discere non secundum sensum de passionibus judicare, sed secundum fidem.

QUARTO.—Observe notas et proprietates Ecclesiæ in versibus 22, 23, 24.

Est visibilis, ut mons.

Una, ut civitas, Dei Spiritu unita.

Sancta, ut Jerusalem celestis, in qua Deus adoratur in spiritu et veritate.

Catholica, Angelos et sanctos omnes complectens.

Apostolica, per Spiritum sanctum, Apostolorum ministerio, fundata et gubernata.

Christiana, habens Christum mediatorem, pontificem et victimam, cujus sanguis clamat pro nobis.

Divina, opus, sedes et domus Dei.

Vide, ô Christiane! cujus civitatis sis civis.

Cujus domus sis domesticus.

Cujus corporis sis membrum.

Et consequenter vide cujus sanctitatis debeas esse particeps.

Tuæ ergo vocationi responde. Vide ne recuses Christum tibi de cælo loquentem.

QUINTO.—Ibidem observare poteris veteris et novæ legis convenientias et disconvenientias.

Conveniunt quod utraque promulgata est quinquagesimo die à Paschate, illa in Sina, hæc in Sion: ibi terræ motu mons contremuit; hic domus Apostolorum: ibi, inter flammæ ignium et micantia fulgura, turbo ventorum et fragor tonitruum personuit; hic cum ignearum visione linguarum, sonitus pariter de cælo, tanquam spiritus vehementis advenit: ibi clangor buccinæ legis verba perstrepuerunt; hic tuba evangelica Apostolorum ore insonuit. S. Hieronymus ad Fabiolam.

Disconveniunt in multis quæ D. Paulus habet, n. 22, 23, 24.

Multò præstantior est lex Christi: hanc præcellentiam vide ibidem.

Brevis ex D. Augustino differentia legis et Evangelii est timor et amor.

Usè D. Thomas hic explicat et veteris legis terrorem, et novæ legis amorem.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

HEBRÆOS ad omnem hortatur virtutem, tum erga proximum, tum erga semetipsos, tum erga religionem.

Erga proximos, in charitate fraterna perseverent; hospitalitatem excerceant; victos, Christi causâ, tanquam semetipsos, adjuvent omnibus patientibus compatiantur, §. 1, 2, 3.

Erga semetipsos, castitatem conjugalem servent, avaritiam fugiant, præsentibus sint contenti, de futuro confidant in Domino, §. 4, 5, 6.

Erga religionem, defunctorum suorum Apostolorum memores, eorum vitam et fidem imitentur; nec variis et peregrinis sinant se doctriuis abduci: sicut Jesus Christus semper idem est, ita eadem sit de Christo doctrina, §. 7, 8, 9.

Caveant speciatim à doctrina de discrimine ciborum, et de comestione victimarum legalium quæ suis observatoribus nihil profuerunt.

Curent verò cor suum divinâ stabiliri gratiâ, quam percipiant ex usu Victimæ altaris quod nobis Christus dedit, et de quo legalium observatoribus edere non licet, §. 9, 10.

Hoc figurabat illa cæremonia, quâ hostia pro peccato extra castra cremabatur, et de qua nec sacerdos legalis, nec populus edebat.

Hæc hostia pro peccato, Christi pro peccato morientis figura fuit; et ideo, ut hanc figuram impleret, extra portam passus est.

Sicut ergo de figura non comedebant Judæi legales; ita nec de figurato licet eis edere, §. 11, 12.

Extra Synagogæ castra exeundum, ad Ecclesiæ novæ castra accedendum, improprium Christi portandum, ut christiani sacrificii participes simus, et cruentarum hostiarum vice, per Christum, hostiam laudis Deo semper offeramus, §. 13, 14, 15.

Liberalitatem erga pauperes commendat, obedientiam erga prælatos, Hebræorum orationes pro se postulat; demum Epistolam apostolicam concludit ac salutatione, §. 16, 17, 18, etc.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

PERSEVERATE VOS invicem, et fratres, diligere.

Et à consueta hospitalitate ne cessetis, licet ob bonorum vestrorum rapinam pauperiores: per hanc enim virtutem quidam digni fuerunt qui exciperent Angelos, cum putarent homines tantum hospitio recipere.

Fratribus, qui ob Christi fidem sunt in vinculis, eo affectu compatimini, ac si vos ipsi cum eis essetis in vinculis; imò, et omnibus quocunque malo corporali pressis succurrite, memores vos in carne infirma et iisdem malis obnoxia habitare.

4. **CHARITAS** fraternitatis
Cmanceat in vobis.

2. Et hospitalitatem nolite oblivisci; per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitio receptis.

5. Mementote vincitorum, tanquam simul vincti; et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes.

CAP. XIII. 1. *Charitas fraternitatis.* Gr. *φιλadelphία*.

Id est, charitas fraterna, seu amor fraternus, amor fratrum.

Manceat, in græco, non est in vobis. Syrus tamen habet.

Id est, perseverate in fraterna charitate, seu vos invicem ut fratres diligere.

2. *Et hospitalitatem nolite oblivisci.* Syr. et dilectionis peregrinorum ne sitis immemores.

Id est, et à consueto hospitalitatis officio ne cessetis, licet pauperiores effecti.

Per hanc enim latuerunt, id est, per hanc enim virtutem quidam, nescientes, exceperunt Angelos; sen, cum putarent homines hospitio recipere, Angelos exceperunt.

Respiciantur historiæ Genes. 18. 2 et 19. 1, ubi Abraham et Loth exceperunt Angelos hospitio.

Gr. latuerunt excipientes Angelos: est locutio græca pro inscii, et nescientes exceperunt, sicut dicunt, lateo senescens, id est, inscius et non sentiens senesco.

Hoc bene Syrus: per hanc enim digni fuerunt quidam, quamvis non sentientes, qui exciperent Angelos.

Nota quod nefas erat Christianis apud Gentiles divertere; sed in episcoporum domibus excipiebantur et à viduis curabantur.

Hinc D. Paulus primæ ad Timoth. 3, et ad Tit. 1, hospitalitatem inter episcopi virtutes recenset.

Et de viduis primæ Timoth. 5. 10. *Si sanctorum pedes lavit.*

Erat apud Christianos tessera hospitalitatis, etc.

Hic mos adhuc vigeat anno 1020; hæc vide apud Corneliolum à Lapide hic.

3. *Mementote vincitorum tanquam...* Id est, eo affectu compatimini fratribus qui Christi causâ sunt in vinculis, ac si cum eis essetis iisdem vinculis corporaliter vincti: eisque subvenite, sicut vobis subveniri velletis.

Et laborantium, tanquam et... Gr. et malis pressorum.

Id est, et compatimini illis qui malè habent, sen quocunque corporali

4. *Honorabile connubium* in omnibus, et *thorus immaculatus*. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus.

Conjugati connubii honestatem in omnibus servant, thorumque maritalem nullo spurcitiei genere contaminant; Deus enim qui fornicatores punit, adulteros judicabit severius.

5. *Sint mores sine avaritia*, contenti præsentiibus: ipse enim dixit: Non te dese-

Absint ab avaritia mores vestri, naturæ necessaria habentes in præsenti, contenti estote, et de futuro confidite in Domino:

malo sunt afflicti, tanquam qui et ipsi sitis in corpore iisdem malis obnoxio.

Seu, cogitantes vos in carne infirma habitare et iisdem incommodis obnoxia, et consequenter simili malo vos affligi posse.

4. *Honorabile connubium in omnibus*, id est, *connubium* vestrum sit in omnibus rebus ad id spectantibus *honorabile*: seu, honestatem servato in omni re conjugali.

Et *thorus immaculatus*, id est, et *thorus* maritalis nullâ maculâ, aut spurcitie contaminetur.

Fornicatores enim et adulteros... quia fornicatores et adulteros judicabit, damnabit punietque Deus.

Hunc sensum et præcedentia et sequentia indicant.

Nugantur ergo sectarii, cum hic volunt conjugium omnibus præcipi, quasi dicat Apostolus conjugium in omnibus personis, et consequenter sacerdotibus et religiosis esse honorabile, quod hæreticum et ab Ecclesia damnatum.

Debet ergo intelligi, ut dictum est: *connubium* sit in omnibus suis rebus, seu omnino, omnibus modis honorabile.

Vel, sit in omnibus conjugatis honorabile, id est, omnes conjugati servant omnem in conjugio honestatem.

Equidem aliqui catholici, quibus favet syriaca versio, alunt: *Honorabile est conjugium in omnibus*.

Sed melius suppletur sit, quia sermo exhortatorius est, non dogmaticus, ut legenti patet ex præcedentibus et ex sequentibus.

Et merito sanè conjugatos ad omnem honestatem hortatur Apostolus; ut enim ipse docet alibi, scilicet Ephes. 5, n. 32. *Sacramentum hoc magnum est*, et ideo omnia in eo debent esse honesta, sancta, magno digna sacramento.

Requiritur intentio pura, honestas in modo, moderatio in usu.

Timendum autem ne pervertantur hæc omnia, et ex magno sacramento fiat magnum sacrilegium ex intentione mala, ex inhonestate, ex immoderatione.

Hoc ut vitetur à Christianis, *honorabile sit in omnibus*, id est, omni ex parte conjugium apud conjugatos.

De sanctitate matrimonii et de conjugatorum muneribus, vide Ephes. 5, in fine cap.

5. *Sint mores sine avaritia*. Gr. pecuniæ non appetens mos. Syr. ne diligat pecuniam mens vestra. Arab. animus vester non sit pecuniæ cupidus.

Id est, *mores* vestri (mos enim in singulari non dicitur à Latinis) absint à studio querendæ pecuniæ, seu, ne studeatis augendis rebus vestris.

Contenti, supple sitis, *præsentiibus*, id est, habentes quæ in præsenti necessaria sunt, contenti estote.

Ipse enim dixit, id est, siquidem ipse Dominus dixit Josue, 1, 5: *Non te deseram*, etc. Divinæ ergo bonitati fidendum.

ipse enim dixit Josue, et omnibus ipsi confidentibus : *Non te deseram, neque derelinquam.*

Hoc itaque Dei promisso freti, confidenter dicamus cum Psalmista : *Dominus mihi adjutor, hinc non timebo quid mihi faciat homo.*

Memores estote antistitum vestrorum, qui vobis fidei doctrinam tradiderunt; animisque vestris revolventes sanctitatem quam in omni quidem vita, at præsertim in morte exhibuerunt, illorum in fide constantiam subsequamini, ut vobis sit par et vita et mors.

Jesus Christus semper idem est; qualis fuit heri, tempore præterito, talis est hodie in præsentem, et talis semper erit : ergo et eadem esse debet de Christo doctrina et fides.

In evangelio itaque vobis prædicato persistite firmi, et doctrinis hæreticorum variis et extraneis ne circumferamini, huc et illuc fluctuantes.

ram, neque derelinquam;

6. Ita ut confidenter dicamus : Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

7. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem.

8. Jesus Christus heri, et hodie : ipse et in secula.

9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.

6. Ita ut confidenter dicamus...

Ita ut ex sincera fiducia dicere possimus quod cecinit David Psalm. 117. *Dominus mihi adjutor, ideo non timebo quid faciat mihi homo.*

Hoc D. Paulus Hebræis applicat, qui ob fidem suis sæpe spoliabantur bonis.

7. Mementote præpositorum vestrorum. Gr. ducum vestrorum. Syr. etiam Arab. gubernatorum.

Hæc verba de prælatis defunctis intelligi debent, ut patet ex ultimis verbis. Hortatur itaque ut recordentur D. Jacobi, Stephani aliorumque divini verbi apud eos præconum.

Quorum intuentes exitum.... Id est, ut animis vestris revolventes finem laudabilis illorum conversationis, seu sanctitatem quam in omni vita sua exhibuerunt, et in qua usque ad mortem perstiterunt,

Imitamini fidem, id est, illorum in fide constantiam subsequamini, ut vobis sit par et vita et mors.

Hinc discite nihil utilius esse quam sanctorum vitam et mortem intueri, seu, ut ait D. Chrysostomus, cogitare, animo revolvere, iterum iterumque considerare, ut illorum imitemur vivendi rationem et moriendi modum.

8. Jesus Christus heri et hodie... Syr. Jesus Christus heri et hodie idem ipse est, et in æternum.

His verbis redditur ratio et præcedentium et sequentium, seu, cur debeant præpositorum suorum fidem imitari, et cur non debeant variis agitari doctrinis.

Jesus Christus semper idem est ac sibi similis; qualis fuit heri, tempore præterito præpositorum vestrorum, talis est nunc hodie, et talis semper erit.

Ergo et eadem sit fides vestra. Ergo et variis doctrinis, etc.

9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Gr. ne circumferamini.

Nolite agitari, huc et illuc fluctuare.

Nota hic tres hæreseos proprietates; varia est non tantum à varietate, sed à seipsa semper divisa est in multas sectas et opiniones.

**Optimum est enim gratiâ stabilire cor, non escis : quæ non profuerunt ambulanti-
bus in eis.**

10. Habemus altare, de quo edere non habent potes-

Præsertim verò cavete à doctrina judaizantium, qui pietatem constituent in cibis corporalibus : optimum enim est gratiâ Dei stabilire cor suum ; non escis, quæ suis observatoribus non profuerunt coram Deo.

Nec tamen nos Christiani sine escis et sacrificiis sumus : habemus altare, ha-

Peregrina est, adventitia, forinsecus adducta.

Abducit à veritatis rectitudine, demens est et avia.

Optimum est enim gratiâ stabilire cor. Gr. pulchrum enim gratiâ stabiliri cor. Syr. melius est enim ut per gratiam confirmemus corda nostra, quam per cibos.

D. Paulus à genere descendit ad certam speciem, seu dato generali monito de cavendo à variis hæreticorum doctrinis, monet specialiter ut caveant à doctrina de discrimine ciborum lege vetitorum, et de manducatione ciborum sacrificallium, seu de comestione victimarum legalium.

Quod ut melius intelligas,

Nota quòd judaizantes magnam religionis partem collocabant in esu ciborum Deo oblatorum, quasi vim haberent sanctificandi, animumque roborandi.

Ut hanc doctrinam à christiana doctrina alienam evertat Apostolus,

Optimum est, inquit, gratiâ stabilire cor; quasi diceret : Gratia Dei est cordis humani fulcrum et stabilimentum : non verò talis aut talis cibi discretio, aut usus : hæc enim et similia nihil coram Deo profuerunt observatoribus suis.

Quæ non profuerunt... Gr. in quibus non sunt adjuti ambulantes. Syr. nullam enim utilitatem perceperunt qui versati sunt in illis.

10. Habemus altare... solatur Hebræos ex privatione istorum ciborum legalium ; quasi diceret :

De cætero, non vos pœniteat hæc reliquisse, nec propterea doleatis, aut tabernaculi ministris invidcatis : si enim nobis non licet de illorum sacrificiis comedere,

Habemus et nos altare, θυιακτήριον, sacrificatorium.

De quo edendi non habent, ἰξουσίαν, jus, libertatem.

Qui tabernaculo... legis veteris sacerdotes, et qui legalia custodiunt.

E synagoga enim exeundum est ut quis de altari Christi edere jus habeat.

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA.— Sed quodnam est hoc altare?

Plerique tum antiquiores, tum recentiores intelligunt altare encharisticum, in quo Christus sub specie panis et vini quotidie immolatur. Ita Theodoretus, Theophylactus, D. Anselmus.

D. Thomas intelligit primò, aram crucis, in qua Christus pro nobis immolatus et cruentè oblatus est ;

Secundò, Christum ipsum, in quo et per quem preces nostras offerimus Deo, estque altare aureum de quo Apoc. 8.

Habemus itaque altare ligneum crucis, in quo Christus cruentè oblatus est.

Habemus altare lapideum, in quo Christus incruentè sacrificatur.

Habemus altare aureum, Deoque dignum, ipsam Christi personam, in quo humanitatem suam, tanquam victimam Deo dignam, sacerdos in æternum Christus immolat.

Sed quis germanior Apostoli sensus?

Præter jam citatos, Estius censet esse primum, de ara crucis.

bemus et victimam, cujus esu cor nostrum gratiâ Dei fruicitur; at quam judaizantibus et legalibus tabernaculi ministris non licet comedere.

Hoc mirè figuratum fuit illâ ceremoniâ quâ, juxta legis præscriptum, nec sacerdos legalis, nec populus comedebat de hostia expiatoria peccatorum: vituli etenim et hirci quorum sanguinem summus sacerdos in Sancta sanctorum inferebat, pro sanctorum et populi peccatorum expiatione; horum inquam, animalium carnes extra castra cremabantur, et de eis nec sacerdos, nec populus edebat.

talem, qui tabernaculo deserviunt.

11. Quorum enim animalium inferitur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.

Cornelius à Lapide, Menochius, Tyrinus, censent esse secundum, de arâ eucharisticâ.

Gagnæus utrumque jungit et amplectitur.

Habemus, inquit, *altare*, id est, hostiam in ara crucis oblatam, ipsum scilicet Christi corpus, de quo *edere non possunt qui tabernaculo deserviunt...*

Hæc est vera hostia per quam sanctificantur et de qua spiritualiter et sacramentaliter vesci possunt quicumque in eum credunt; non qui fiduciam in veteri lege habentes, *veteri tabernaculo deserviunt*. Ita Gagn.

Reverè, cum utriusque altaris eadem sit hostia, et aliunde comestio eucharistica sit communio, participatio, comestio hostiæ in cruce pro nobis immolatæ, potest D. Paulus utrumque altare cogitasse, hæc verba dicens, *habemus altare*.

Verbum tamen de præsentî, *habemus*, expressius significat illud altare cujus præsens sit usus in aliquo Ecclesiæ christianæ sacrificio.

Et hinc antiquiores multi hæc D. Pauli verba intellexerunt de altari in quo nunc offerimus sacrificium Corporis et Sanguinis Christi, pro nobis olim in cruce immolati.

Porro, hæc antiquiorum expositio, etsi non foret ad D. Pauli mentem, multum tamen hæreticos premeret; ex ea enim manifestum est quòd mysticum Christi sacrificium et sacrificatorium agnoscebant in Eucharistia.

11. *Quorum enim animalium inferitur sanguis*. Syr. siquidem animalium illorum, quorum inferebat sanguinem summus pontifex in sanctuarium pro peccatis, caro concremabatur extra castra.

Probat è Synagoga exeundum, ut quis fiat particeps sacrificii, seu cruenti, seu incruenti Christi; idque probat cæremoniâ à Moyse ordinatâ in expiationis sacrificio: quod sacrificium erat figura sacrificii Christi.

Quorum enim animalium... id est, vituli et hirci, quorum sanguis expiatorius peccatorum tum pontificis, tum populi, *inferitur in Sancta sanctorum* per summum Pontificem.

Horum corpora cremantur in holocaustum, et de eorum carnibus nec sacerdotes, nec populus comedebant.

Extra castra.

Quando solemne hoc expiationis sacrificium institutum est, populus Dei agebat in deserto, ubi castra erant illi urbis vice, imò urbs quædam mobilis et ambulans per desertum, in cujus medio erat tabernaculum.

Hinc dicitur *extra castra*.

Quidquid autem tunc non licuit intra castra, postea non licuit intra urbem.

12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.

Hæc hostia peccatorum expiatoria, Christi, pro peccatorum nostrorum expiatione morientis, figura fuit: hinc Jesus Christus, ut hanc figuram impleret, extra portam urbis Jerosolymitanæ passus est, proprio sanguine populum suum sanctificans: sicut ergo de figura non licuit legibus comedere, sic nec eis licet comedere de figurato.

13. Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes.

Nobis igitur et omnibus qui volunt Christiani sacrificii participes fieri, nobis, inquam, extra veteris testamenti castra, seu extra synagogam exeundum; nobis ad Ecclesiæ novæ castra accedendum; nobis improprium Christi cum ipso portandum.

14. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.

Nec nos terreat hic è Jerusalem et è synagoga exilus; nos, inquam, qui fixam civitatem in hoc sæculo non habemus, sed qui tanquam peregrini hic viventes, futuram Jerusalem celestem inquirimus.

12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum. Gr. per proprium. Syr. sanguine proprio.

Propter quod, id est, quia hæc animalia Christi figuræ erant, seu repræsentabant corpus et sanguinem Christi, quæ debebant in sacrificium offerri pro expiatione peccatorum totius mundi;

Ideo, id est, ut has figuras adimpleret Christus.

Extra portam urbis Jerusalem passus est, ut per proprium sanguinem populum suum sanctificaret.

13. Exeamus ergo ad eum extra castra. Syr. enimverò nos quoque exeamus ad eum extra castra.

Id est, exeundum itaque nobis et omnibus qui volunt ipsius sacrificii participes fieri.

Exeundum, inquam, extra castra, veteris scilicet Testamenti, extra synagogam et judaismum; accedendum ad novæ christianæ Ecclesiæ castra, accedendum ad Christum.

Improprium ejus portantes. Syr. Induti opprobrio ipsius, id est, ignominiam passionis illius ferentes.

Erat tunc non modicum opprobrium, Christianum dici, discipulum et sectatorem Crucifixi nominari.

14. Non enim habemus hic manentem...

Nec turbet, aut terreat nos hoc voluntarium è Jerusalem aut synagoga exilium nostrum; nec enim nos Christiani fixam ac stabilem habemus in hoc seculo civitatem; sed velut peregrini in tabernaculis habitantes, futuram inquirimus, celestem nempe Jerusalem.

Nota ex quatuor causis quæ dari possunt de hac cæremonia, cur scilicet hircus et vitulus extra castra comburerentur, tres à D. Paulo in versibus præcedentibus assignari.

Primo, allegoricam: significabat Christum extra portam passurum, n. 12.

Secundo, tropologicam: significabat nos extra castra exire debere, ut ad Christum accederemus.

Tertiò, anagogicam: significabat nos in hac vita civitatem non habere.

Christo itaque uniti et incorporati, per ipsam, ut summum pontificem nostrum, dignam laudis hostiam et gratiarum actionem Deo semper offeramus, sanctissimam Eucharistiam, opus laborum sacerdotalium, nomen Dei benedictum; hymnos etiam et psalmos, fructus laborum fidei-
lium nomen Dei laudantium.

Hanc autem in Deum pietatem exercentes, mementote et pietatis erga proximum: et pro vestris facultatibus pauperes adjuvate; talibus enim hostiis conciliatur Deus.

Exactam praelatis vestris obedientiam reddite, et reverentiam impendite: ipsi enim,

15. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum laborum confitentium nomini ejus.

16. Beneficentiæ autem, et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

17. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi

Litteralem omisit; hæc autem erat: ut hac crematione excitaretur horror peccati.

Significabatur enim quod peccatum et peccator deberent extra mundum cremari, scilicet, in inferno.

15. *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper.* Gr. per omne, Deo. Id est, cruentarum hostiarum vice, per Christum pontificem et mediatorem nostrum *semper offeramus Deo hostiam laudis*: hymnos, psalmos, gratiarum actiones.

Fructum laborum, primò, quia labilis pronuntiatur. Secundò, quia quasi fructibus in agro nostro natis, et Deo in sacrificium oblatis, ipsum laudamus et glorificamus.

Bene etiam per *hostiam laudis* sanctissima Eucharistia potest intelligi, quæ per excellentiam est hostia laudis et gratiarum actio, estque *fructus laborum confitentium nomini ejus*, id est, opus laborum sacerdotalium, Dei nomen benedictum.

Et hunc sensum videtur exigere n. 10, *habemus altare*: hinc in paraph. primus est.

16. *Beneficentiæ autem, et communionis...* Syr. ne obliviscamini commiserationis et communicationis in pauperes.

Beneficentiæ, id est, liberalitatis et *communionis*, id est, communicationis facultatumstrarum in pauperes.

Nolite oblivisci, licet vos ipsi sitis effecti pauperes, rapinis bonorum vestrorum;

Quasi diceret, ait D. Thomas: Olim opere exhibebatis opera misericordiæ; nunc autem saltem corde, si non potestis opere.

Hinc *nolite oblivisci*, quasi ob eorum paupertatem non audent præcipere.

Talibus enim hostiis promeretur Deus. Gr. bene placet sibi Deus. Syr. per has hostias homo gratus est Deo.

Promeretur passivè, id est, conciliatur Deus, placetur Deo, placatur Deus, possumus promereri Deum.

17. *Obedite præpositis vestris.* Gr. ducibus vestris. Syr. gubernatoribus, *obedite, et subjacete.* et debitam reverentiam exhibete.

Duo debentur praelatis, obedientia et honor.

Idque duas ob rationes:

Prima respicit praelatos, *ipsi enim pervigilant.*

enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes: hoc enim non expedit vobis.

18. Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari.

19. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius restituar vobis.

20. Deus autem pacis, qui

utpote pastores et custodes vestri, vigilant pro animabus vestris, et saluti vestræ consulunt, ut qui de vobis rationem Deo reddaturi sunt; eis ergo obedite ex animo, ut cum gaudio hoc grave munus impleant, et non cum trædio sustineant: quod sanè vobis non expedit, quia gemitus illorum iram Dei in vos provocat.

Vestris orationibus me commendo, et hanc gratiam eò securius à vobis spero, quòd conscientia mihi testis est quoniam de nullo vestrùm demeritis sim, imò omnibus prodesse sincerè volui.

Et instantius rogo vos orare pro me, ut citius possim vobis reddi, et apostolicà curà vobis optulari.

Deus autem pacis auctor, qui revocavit

Secunda respicit subditos, ut cum gaudio, id est, ut cum alacritate munere tam gravi fungantur, et non gementes, quod sanè non expedit vobis, imò noxium est.

Quia, ut ait divus Chrysostomus, gemitus prælati omni ultione deterior est: invocat enim Dominum, ut ipse puniat.

Cui Theophylactus addit, metue quia Deo te tradit.

Nota in præcedente versu triplex sacrificii genus: laudis Deo, n. 15, charitatis proximo, 16, obedientiæ prælatis, quæ melior est quàm victimæ; per victimas enim, ut ait D. Greg. Magnus, aliena caro; per obedientiam voluntas propria mactatur.

18. Orate pro nobis, seu pro me. Si Hebræorum adhuc in via, imò in lubrico stantium, preces implorat Apostolus; quis dubitet nos sanctorum, cum Christo regnantium, orationes utiliter imploraro?

Confidimus enim... prudenter amovet impedimentum quod ex falsis rumoribus poterat apud illos contraxisse, quasi legis esset inimicus et apostata; simul et insinuat quod mereatur eorum orationibus adjuvari, ut qui nihil non facit ut omnibus prosit.

Confidimus, quod nullius in vos commissi criminis sim conscius; testis est mihi conscientia.

Imò hinc meritis sum, quia in omnibus sincerè processi, et ex bona voluntate, ut omnibus prosim.

19. Amplius autem deprecor vos... Gr. hoc facere, id est, impensius autem rogo vos pro me orare.

Quò celerius, id est, ut ad vos citius revertar, quod vehementer exopto.

Hinc conficitur hanc epistolam Romæ scriptam fuisse à D. Paulo in primis vinculis, paulò antequam liberaretur et in Judæam rediret.

Quod tamen non videtur omninò certum, ob absolutum loquendi modum, n. 24: Videbo vos, qui non convenit homini in vinculis detento, nisi fortè de liberatione jam certo.

Hinc etiam inferitur ex verbo scilicet, restituar vobis, quòd ab Hebræo scripta sit hæc epistola.

20. Deus autem pacis, id est, auctor et amator.

à mortuis Jesum Christum, magnum illum pastorem ovium spiritualium, quas sanguine suo redemit et pascit, quo et Testamentum novum et æternum sancivit,

Deus, inquam, vos perficiat in omni opere bono, vobisque præstet ut divinam ejus voluntatem exsequentes, faciatis opera ipsi placentia per merita Jesu Christi filii sui, cui æterna sit gloria.

Obsecro autem vos, fratres, ut boni ducatis hanc meam epistolam consolatoriam simul et exhortatoriam. Scripsi paucis consideratâ materiâ, ut qui, sicut spero, vos brevi sim visurus, et vivo sermone huic brevitati suppleturus.

Scitote, et gaudete mecum, quod charissimus frater noster Timotheus sit à vinculis solutus; cum eo, si citò redierit ad me, vos invisam.

eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum,

21. Aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem: faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum: cui est gloria in secula seculorum. Amen.

22. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim per paucis scripsi vobis.

23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo (si celerius venerit), videbo vos.

Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, id est, qui Jesum Christum à mortuis suscitavit, magnum illum Pastorem ovium spiritualium, id est, Principem pastorum, cujus omnes alii sunt vicarii.

In sanguine. Syr. per sanguinem, id est, pastorem ovium per sanguinem suum, seu quem effudit pro ovibus suis, seu quas pascit sanguine suo.

Testamenti æterni, et per quem sancivit novum et æternum Testamentum, seu quod durabit usque ad finem mundi.

21. *Aptet vos*, id est, Deus, inquam, suâ gratiâ vos reddat aptos.

In omni bono, id est, ad omne bonum opus. Syr. ipse vos perfectos reddat in omni opere bono.

Ut faciatis ejus voluntatem, id est, ut exsequamini quod à vobis vult fieri.

Faciens in vobis, per suam scilicet inspirationem et cooperationem;

Quod placeat coram se. Gr. bene placitum coram se. Syr. quod bonum est coram ipso.

Deus dicitur facere id, cujus faciendi dat gratiam.

Per Jesum Christum, id est, per merita Jesu Christi filii sui, cui est gloria...

22. *Rogo autem vos, fratres, ut* (licet non sit tam vester quam gentium Apostolus).

Sufferatis verbum solatii, id est, grato tamen animo recipiatis hanc epistolam exhortatoriam simul et consolatoriam.

Etenim per paucis... Gr. per breviter misit vobis, id est, per paucis consideratâ materiâ, scripsi vobis, ne fatigare.

23. *Cognoscite*, id est, scitote et cognoscite mecum fratrem nostrum Timotheum dimissum. Gr. absolutum. Syr. solutum esse, scilicet à vinculis.

Ignoratur ubi fuerit in vinculis: aliqui interpretantur dimissum ab amicis, à negotiis, quibus detinebatur.

Si celerius venerit. Non erat tunc cum Paulo. Si citò redierit ad me, brevi,

24. Salutate omnes præpositos vestros et omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres.

Nomine meo salutate omnes qui vobis præsent, et omnes fideles qui sub eis Christo serviunt. Salutant vos Itali Christiani, optantque prosperitatem et pacem.

25. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Gratia Dei sit semper cum vobis omnibus. Amen.

videbo vos. Syr. cum eo vos invisam : de hac absoluta locutione, vide n. 19.

24. *Salutate omnes præpositos.* Gr. duces. Syr. postulate pacem eorum omnium qui præsent vobis, scilicet omnes qui in singulis oppidis præsent in Judæa et in Syria.

Salutant vos de Italia fratres. Syr. quotquot sunt ex Italia qui ad Paulum ex tota Italia confluebant.

25. *Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Gr. ad Hebræos scripta est ab Italia per Timotheum.

Syr. Epistolæ ad Hebræos ex Italia romana scriptæ, missæque per Timotheum finis.

Quod tamen non est certum, cùm, ut dictum est, n. 23, Timotheus Romæ tunc non esset, nec cum D. Paulo.

Dubitatur ergo per quem missa sit.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 13, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMUM. — *Honorabile connubium in omnibus, n. 4.*

Recordentur conjugati connubium magnum esse sacramentum de quo vide Ephes. 5, ubi fusè explicantur ea quæ ad illud pertinent.

Et quia magnum est sacramentum, recordentur quod sanctum et honorabile esse debeat.

In omnibus omninò conjugatis, non in solis provectoris ætatis hominibus, sed et in juvenibus, ait Theophylactus.

In omnibus quæ ad conjugium spectant, omninò, omni ex parte, et omnibus modis;

Sit puritas in intentione, honestas in modo, moderatio in usu.

Caveant ergo conjugati ne thorum maritalem contaminantes, ex magno sacramento magnum faciant sacrilegium; vide dicta n. 4.

SECUNDUM. — *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant pro animabus, etc. n. 17.*

His verbis instruuntur subditi simul et prælati.

Subditi duo debent prælatis, obedientiam et reverentiam. Hic utrumque præcipit Apostolus.

Obedientiam quidem, obedite : quidquid vobis pastores sanctum præcipiunt, hoc facite.

Reverentiam, subjacete. Gr.

Intensam obedientiam indicat, ait Theophylactus, quasi diceret : Etiam in operibus servite.

Reveremini et honorate tanquam parentes, ait D. Thomas.

Subjacete, honorem illis exhibentes qualem minores reddunt majoribus, qualem, v. g. filii parentibus.

Adest subditorum officium, obedire, revereri.

At si malus est prælatus, numquid obedimus? ait divus Chrysost.

Ipsæ respondet distinguendo, malignum qualiter dicis?

Si in causa fidei, fuge illum, non solum si homo fuerit, sed etiam si Angelus de cœlo descenderit.

Si verò in vita et in moribus malignus est, noli scrutari.

Audi Christum dicentem : *Super cathedram Moysi sederunt, etc. omnia ergo, etc.*

Quasi diceret : Habent dignitatem, hanc reverere, et ob illam eis obedl.

Obediendum ergo etiam dyscolis et malis prælatis, honorque ipsis ob dignitatem exhibendus.

Ipsi enim pervigilant... rationem nostræ subjectionis et reverentiæ dat Apostolus : debemus eis obedire, eosque revereri, quia propter nos incumbit eis labor et periculum.

Instruit eisdem verbis prælatos :

Ipsi enim pervigilant....

Audiant ergo principes, prælati, rectores, quoniam sicut obedientes oportet esse subditos, sic vigilantes, et sobrios oportet esse rectores, ait D. Chrysostomus.

Quasi rationem reddituri... Id est, imminet periculum ejus capiti ; propter te subjiciuntur pœnis peccatorum tuorum. Idem D. Chrysostomus.

Hoc est maximum periculum, de factis alterius rationem reddere, qui pro suis non sufficit, ait D. Thomas.

Ad hoc attendat prælatus et contremiscat ; omnium quos regit rationem redditurus est.

Miror an fieri possit ut aliquis ex rectoribus sit salvus, ait D. Chrysostomus : quem videt hic homil. 24, in Epistola ad Hebr. cap. 13.

Ut cum gaudio faciant, et non gementes... quod non, etc. In his etiam verbis instruuntur et subditi et prælati.

Prælati quidem quid facere debeant cum Inobedientes sunt subditi, scilicet, gemere, orare.

Sic medicus contemptus ab ægroto, plorat, ingemiscit, non se ulciscitur, ait divus Chrysostomus.

Non sinit Apostolus prælatum crumpere ad probra, ad contumelias : sed oportet eum ingemiscere cum despicitur, etc.

Hoc est prælati officium.

Adest subditorum monitio : *Hoc autem non expedit vobis*, quia, ait D. Chrysostomus, gemitus prælati quâvis ultione deterior est : gemens enim Deum ultorem advocat.

D. Chrysostomus hic docet quomodo debeat unusquisque se circa prælationem gerere :

Considerantes periculum oportet fugere.

Comprehensos tamen oportet obedire.

Præsentiens ergo fuge.

Comprehensus obedl ; at nunquam temetipsum in tantam molem ultrò te conjice, caput tuum tanto subjiciens supplicio.

TERTIUM. — *Per ipsum ergo offeramus Hostiam....* 15.

In tota hac epistola sæpè dixit Apostolus et probavit quod habemus Pontificem, cap. 8, n. 1 ; cap. 9, n. 11, etc.

Dixit et multoties quod habemus victimam, capite 9, n. 14 : *Semetipsum obtulit immaculatum Deo*, cap. 6, n. 27.

Dixit in capite 13, n. 10 : *Habemus altare*, hocque triplex, ut ibi dictum est : Ligneum, in quo Christus, Agnus Dei cruentè pro nobis immolatus est.

Lapidæum, in quo Christus secundum ordinem Melchisedech sacerdos, æmetipsum immolat incruentè.

Aureum, in quo idem pontifex Christus, Deo dexter assidens, ministerium suum peragit in cœlis, capite 8, n. 1 et 2; et Apoc. cap. 8, n. 3.

Sed ex his omnibus quæ conclusio?

Exeamus igitur ad eum extra castra, id est, exeamus è nobis, ad Pontificem nostrum accedamus affectu, ipsique fide et charitate uniti, per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus *Hostiam laudis semper Deo*.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo immaculatum Agnum Dei in cruce, ad Dei gloriam immolatum, *Hostiam laudis*.

Nihil unquam Deum æquè glorificavit, cap. 8, in coroll., n. 3.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus semper Deo *Hostiam laudis*, Jesum Christum, mysticè crucifixum in Eucharistia, et ibi continuè et ubique terrarum sese ad Dei gloriam immolantem.

Hostiam laudis Deo verè dignam, gratiarum actionem Deo proportionatam.

Per ipsum, cum ipso et in ipso offeramus Deo semper Agnum Dei, tanquam occisum, coram throno Dei stantem, et sese ad æternam Dei gloriam offerentem.

Hostiam laudis: Deum cum sanctis omnibus dignè laudat in æternum.

Elige quod ex his tribus altaribus malueris; at ne cessaveris unquam, nec in vita, nec in morte, nec in æternitate, super unum aut alterum *Hostiam laudis* Deo semper offerre.

Ad hoc Pater Æternus Filium suum, in quo sibi bene complacuit ab æterno, tibi dedit in tempore, ut illum ei offeras *semper Hostiam laudis*.

Ad hoc Filius Dei unigenitus, splendor et gloria Patris, se totum tibi dedit, seque tuum totum fecit in Incarnatione et in incarnationis extensione, sanctissimâ Eucharistiâ, ut illum Deo *semper offeras Hostiam laudis*.

Tu nihil es, nihili vales, nihil potes, malè Deo servis.

Extens ergo à temetipso, à tuo nihilo omnimodo, ad ineffabile Dei donum, accede, illud cum reverentia recipe, illoque juxta Dei beneplacitum utere.

Fide igitur et charitate Christo, summo pontifici, unire frequenter, et si fieri potest, continuè; per illum, cum illo et in illo, offer Deo *semper Hostiam laudis*, Deo dignam, infinitam, Deo proportionatam;

Offer Christum ipsum, splendorem Patris, ad Dei gloriam;

Offer Christum, Eucharistiam, ad gratiarum actionem;

Offer Christum, Agnum Dei tollentem peccata mundi, ad peccatorum remissionem;

Offer Christum, donum donorum Dei, ad gratiarum obtentum.

Vide corollarium pietatis in fine capitis noni.

Uteriùs perge, et temetipsum huic Victimæ, Deo dignæ, jungens, nihilum tuum offer Deo cum illo donorum dono in quo sunt omnes thesauri, etc.

Patere, ô Christus Deus Homo! ut meum miserum esse meamque miseram vitam, tuo esse divino et humano tuæque vitæ theandricæ uniens, me tecum offeram Deo Patri, ut infinita et plusquam infinities infinita vitæ tuæ merita, omnia vitæ meæ demerita reparent, tuæque superabundans abundantia sit inopiæ meæ supplementum.

Patere, ô Christe Deus Homo i peccatorum mundi, victima, Agnusque Dei qui tollis peccata mundi, patere ut ego, peccatorum miserrimus, tecum sim peccatorum meorum victima, mortemque meam tuæ morti sanctissimæ conjungens, utramque simul offeram Deo in peccatorum meorum expiationem.

Mortem infinities merui, fatcor; mortem accepto contritus et penitens.

Da, ô Deus salvator! qui pro meis peccatis mori dignatus es, da ut in tuo spiritu moriar, in tuis vulneribus moriens abscondar, et per aperti Cordis tui vulnus, quasi per os amoris tui, dicam expirans: Per passionem et mortem Filii tui, ô Deus! miserere mei.

Concede, ô Christe Deus Homo! Salvator mundi, sacerdos æternæ, qui Deo dexter assidens, in æterno sanctuario pontificatus tui ministerium peragis, Deum cum omnibus sanctis laudans, adorans, benedicens, etc.; concede, per infinitam misericordiam tuam, ut post mortem meam sanctus Angelus tuus animam meam, per sanguinem tuum à vitiis purgatam, deferat in sublime altare tuum; ut tibi Pontifici æterno unita, in te, tecum et per te Deum cum sanctis omnibus adoret, amet, laudet, benedicat in æternum.

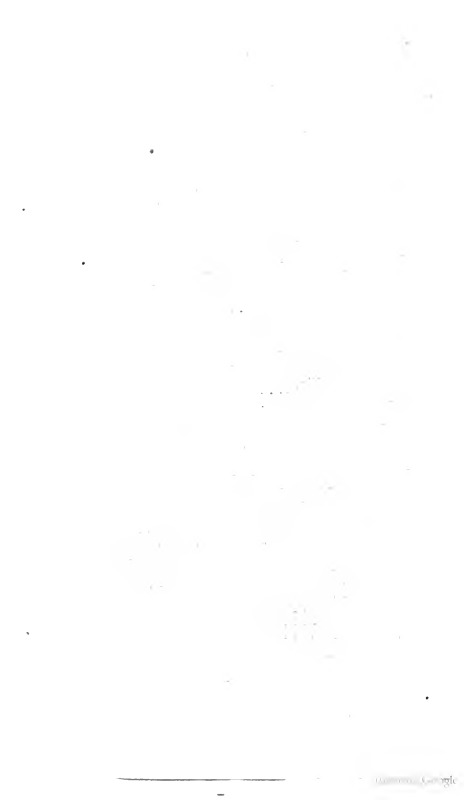
FINIS EPISTOLÆ HUIUS.

INDEX TOMI TERTII.

P <small>RE</small> FATIO Epistolæ secundæ ad Thessalonicenses.	pag. 4
Caput primum.	5
Caput secundum.	14
Caput tertium.	30
P <small>RE</small> fatio primæ Epistolæ ad Timotheum.	41
Caput primum.	44
Caput secundum.	58
Caput tertium.	74
Caput quartum.	90
Caput quintum.	101
Caput sextum.	115
P <small>RE</small> fatio secundæ Epistolæ ad Timotheum.	127
Caput primum.	129
Caput secundum.	140
Caput tertium.	157
Caput quartum.	167
P <small>RE</small> fatio Epistolæ ad Titum.	183
Caput primum.	184
Caput secundum.	196
Caput tertium.	208
P <small>RE</small> fatio Epistolæ ad Philemonem.	215
P <small>RE</small> fatio Epistolæ ad Hebræos.	227
Caput primum.	251
Caput secundum.	241
Caput tertium.	254
Caput quartum.	265
Caput quintum.	276
Caput sextum.	285
Caput septimum.	290
Caput octavum.	315
Caput nonum.	325
Caput decimum.	345
Caput undecimum.	365
Caput duodecimum.	380
Caput decimum tertium.	396

FINIS INDICIS TOMI TERTII.

INDEX VERBORUM

ET RERUM MEMORABILIVM

QUÆ IN HUIUS OPERIS TRIBUS TOMIS CONTINENTUR.

*Numerus romanus Tomum indicat; arabicus verò numerus
Paginam.*

AARON.

SACERDOTIVM Aaronicum, seu Leviticum, per sacerdotium Christi fuit abrogatum. III. 306 et seq.

Hujus abrogationis ratio. 309.

Sacerdotii Christi supra Leviticum præcellentiæ. 306 et seq. Vide Christus pontifex, oblatio Christi, legalia sacrificia.

ABBA, PATER.

Quare hæ duæ voces, Idem significantes, simul jungantur. II. 224. Vide fusiùs I. 103.

ABEL.

Abel præstantiorem Deo victimam obtulit quàm Cain. III. 366.

Quo signo Deus ostendit sibi gratam esse Abelis victimam? Ibid.

Quibus et quomodo post mortem loquitur Abel? Ibid.

ABRAHAM.

Abraham, pater fidei nostræ, cur et quomodo? I. 52, 53; II. 202.

Ejus paternitas, sicut et filiatio nostra spiritalis est, I. 52, 53.

Abrahæ fides, quàm heroica! quanta! quàm firma! quàm robusta! 54. Vide Fides.

Quæ fuit Abrahæ fides? II. 203.

A Spiritu sancto in scripturis descripta, ut eam imitemur, certi quòd et fides nostra nobis ad justitiam reputabitur. I. 55.

Deus Abrahæ filiis duplices promissit benedictiones, temporales et spiritua-

les. Temporales in carnalibus filiis adimplevit; spirituales in spiritalibus. I. 123.

Non omnes qui ex Abraham, reputantur Abrahæ filii. Ibid.

Qui verus Abrahæ filius, seu verus Israelita? Ibid. 124.

Abraham justificatus est per fidem. 44, 45; II. 203.

Nullum opus Abrahæ justi, in quo: fides non influxerit. I. 46.

Hinc conciliantur D. Jacobus et D. Paulus idem dicentes de diversis Abrahæ actionibus. Ibid.

Abrahæ fides non fuit nuda, sed virtutum operibus vestita. 46, 57.

Hinc et conciliantur D. Jacobus et D. Paulus, quorum hic fidei tribuit Abrahæ justitiam, alter operibus. 46.

Abraham adhuc præputiatus, justitiam adeptus est: ergo non per circumcisionem, sed per fidem. 49.

Circumcisio Abrahæ fuit signaculum justitiæ quàm adeptus erat præputiatus. 50, 51.

Circumcisio Abrahæ fuit etiam signum fidei, quàm habuit de Messia è suo semine nascituro. 51. Vide Circumcisio.

Adhuc præputiatus credidit, suæque fide justificatus est. 50.

Post justitiam ex fide adeptam, circumcisio fuit. Ibid.

Utrumque quare? Ibid.

Ex parte Abrahæ, circumcisio fuit signum fidei quàm habuit de Messia è suo semine nascituro. 51.

Ex parte Dei, circumcisio fuit declaratio justitiæ Abrahamo ob fidem datæ. Ibid.

Abraham, quas habuit uxores, ancillam unam, Agar; liberam alto-

ram, Sara. II. 230, etc. 233, 234.

Duos habuit filios : Ismaelem ex Agar, Isaac ex Sara. *ibid.*

Quid hæc sibi velint? *ibid.*

Duo Abraham matrimonia significabant duo Dei cum hominibus fœdera :

Duæ matres, duas leges ;

Duo filii, duos populos.

Quare promissio à Deo facta Abraham vocatur Testamentum? Vide *Testamentum*.

Per antonomasiam dicitur fidelis. 202.

Cur in die sepulture fidelium decantatur : Et in sinum Abraham, etc. 203.

Abraham vidit Christum in Melchisedech. III. 313.

Christo decimas dedit, ab eo benedictionem recepit. *ibid.*

Quid hoc docet christianos? 314.

ABNEGATIO.

Primum Christi doctoris nostri documentum. III. 202.

Duplicem abnegationem nos docet Christus, ut abnegemus impletatem et secularia desideria. *ibid.* 205.

Multi christiani, non christiani, quia huc præcepto non obediunt, 205.

Parum prodest externa idola confringere, si servantur interna. III. 205.

ABSTINENTIA A CIBIS.

Ecclesia docet omnia à Deo creata esse bona :

Quorundam tamen ciborum abstinentiam, quibusdam diebus præcipit, penitentis causâ ;

Et hoc bene : sicut Deus Adamo prohibuit boni fructus esum. III. 94, 95.

Perperam et ridiculè hæreticè ob hoc Ecclesiam accusant, quasi convenientem cum hæreticis, de quibus sanctus Paulus ad Timotheum. *ibid.*

Sicut hæc Ecclesiæ praxis est antiqua, sic et antiqua hæc hæreticorum calumnia. *ibid.*

Abstinentiæ exemplum in Apostolico viro. 110.

Acceptabilis populus, quid? 203. Vide *Christianus, Achaicus*. I. 472.

ADAM.

Adam factus est animal vivens vitâ

animalium indigentis subditâ, et hanc vitam nobis dedit. I. 456, 457.

ADAM, EVA.

Adam prior formatus, non ex Eva, nec propter Evam.

Eva autem posterior, ex Adamo et propter Adamum.

Hinc Adam præstantior est Eva ; et super eam primatum habet. III. 71.

Uterque Adam et Eva peccavit, sed diversimodè.

Quomodo peccavit Eva? *ibid.*

Quomodo peccavit Adam? *ibid.*

ADAM, CHRISTUS.

Adam origo mortis, Christus fons vite. I. 64.

Adam et Christus similes in contrarium. 65.

Adam et Christus in multis dissimiles. 65, 66, 67.

Christi gratia præcellit in multis Adam peccatum ; seu multò minùs nocuit Adamus, quàm profuit Christus. 66, 67, 69.

Adam peccatum fuit inobedientia. 67.

ADOPTIO DIVINÆ,

Adoptio filiorum Dei est justificationis effectus, I. 59, Vide *Justificatio*.

Duplex est adoptio filiorum Dei, imperfecta hujus seculi, perfecta futuri seculi. 107. Sancti anhelant ad perfectam. 107, 108.

Filii Dei nunc incogniti, patefactio fiet in fine seculorum. 105.

ADVENTUS DOMINI.

Dies adventus Domini venit inopinatè, sicut fur. II. 511.

Impiis ridentibus et gaudentibus repentinus superveniet interitus, sicut dolor partus prægnantem occupat ex improviso. 512.

Hujus rei figuræ.

Ne quid tale nobis eveniat, Dominus vigilare monet,

Quasi Deus ipse metuat ne nos imparatos inveniat. 512, 513, 521.

Miranda in hoc Dei bonitas, etiam in improbos. 512, 521.

Idem de adventu Christi ad nostrum judicium particulare dicendum, ac de adventu ad judicium generale : venit sicut fur. 511, 513 ; III. 10.

Hujus consolatoriæ veritatis rationes vide. *III.* 11.

Vide et responsiones objectionibus timorem suadentibus. *Ibid.*

Motiva spei in Christum. *15.*

Quid de adventu, seu judicio Christi certum? *15, 16.*

Quid faciendum? *16.*

Duo signa præcedentia adventum Christi. *Ibid.*

Apostasia, Antichristus.

Secundus Domini adventus erit in regno et gloria. *17, 174, 175.*

Praxis circa hunc adventum. *ib.*

Dei proximitas stimulus est ad omne bonum. *II.* 410.

Hinc Christus adventus sui tempus occultavit; hinc Apostoli proximum semper annuntiant. *Ibid.*

ADULTERIUM.

Est latrocinio gravior injuria. *II.* 502.

Ab adulterio deterrentia. *Ibid.* Vide *Conjugium, fornicatio, impudicitia.*

ÆDIFICATIO.

Unde nomen ædificationis? *I.* 201.

Quid significet? *Ibid.*

Per quæ ædificamus? *Ibid.*

Ædificationi contrarium est scandalum quod destruit opus Dei. *201, 202.* Vide *Scandalum.*

Ædificatio est finis omnium charismatum. *429.*

Qui aliud intendit, fur et sacrilegus. *Ibid.*

ÆDIFICATIO DEI.

Ecclesia ædificatio Dei; Deus architectus. *I.* 264.

Apostoli, Episcopi, Sacerdotes, Doctores, etc. sunt cooperarii Dei. *Ibid.*

Hujus ædifici fundamentum, Christus. *265.*

Videant cooperarii, Doctores, quid, quomodo, quo fine, quâ charitate, quâ puritate animi doceant. *Ibid.* Vide *Ecclesia, anima fidelis.*

ÆDIFICIUM SPIRITUALE.

Anima fidelis est ædificium spirituale.

Hujus ædifici fundamentum fides in Jesum Christum. Videat quilibet

fidelis quid superædificet, an aurum, etc. an paleas, etc. *I.* 265, 266. Vide *Anima fidelis, Ædificatio Dei, Ecclesia.*

ÆTERNITAS.

Hæc vita præsens est agricultura seminandique tempus; Æterna vita erit messis. *II.* 254, 259. Vide *Agricultura.*

Æternitatis religio quæ? *III.* 12, 13.

Ad hanc æternitatis religionem ordinatur Christianismus. *Ibid.*

Ad hanc disponit afflictio. *Ibid.*

Christianismus hujus æternæ religionis quasi novitatus. *Ibid.*

AFFLICTIO.

Deus suos sanctos affligi sinit. Quare? *II.* 6.

Sanctos veteris Testamenti sæpius à malis præservabat et liberabat, quàm sanctos novi Testamenti præservat. Quare? *7.*

Christus, vir dolorum, passiones in sua persona consecravit, deificavit, passionibusque vim dedit consecrandi, deificandi. *Ibid.*

Ex quo Filius Dei passus est, honorificum, lætum est pati pro Deo; hinc discrimen gratiæ novi Testamenti à gratia veteris Testamenti; seu hinc non liberemur à malis, sed roboramur in malis. *Ibid.*

Quò major passio pro Christo, eò major consolatio in Christo. *Ibid.*

Crux, afflictio, fons consolationis.

Mater gloriæ.

Scala paradisi, etc. *8, 132.*

Hoc noverat S. Andreas.

Oremus ut hanc sanctæ crucis virtutem agnoscamus. *Ibid.*

Afflictorum consolatio. *133.*

Quid christiano afflicto faciendum? *110, 111.*

Crux recta et segura via ad beatitudinem. *Ibid.*

Afflictio est Christi et Apostolorum insigne. *132.*

Passiones non sunt vera mala. *Ibid.*

Sed bonorum æternorum radices. *Ibid.*

Erubescamus nos nolle pati. *133.*

Afflictiones temporales sunt medicinales. *I.* 387.

AGAPES.

Agapes, quid. *I.* 376.

Agaparnm quæ pars sanctissimæ
Eucharistiæ? an prior? an posterior?
i. 378.

Agaparnm multiplex abusus apud
Corinthios. 376.

Duo divitum in Agapis Corinthio-
rum notat Apostolus. 378.

Quæ tripliciter exaggerat. *ibid.*

Triplex pauperum dolor. 379.

Agar. ii. 230.

AGNUS DEI.

Christus Agnus Dei, victima pec-
cati. ii. 69.

AGON.

Agones Olympici. Isthmia. i. 343.

AGRICULTURA DEI.

Ecclesia agricolatio, Deus agricola;
Apostoli, Episcopi, Sacerdotes,
sunt servi Dei, primarii agricolæ: hi
plantant et rigant;

Deus solus dat vitam, incrementum
et fructum. i. 262, 263.

Quid in animarum cultura faciat
minister? Quid Deus? 263.

Minister, seu plantator, seu rigator,
nihil est ad Deum comparatus. Quare?
ibid.

Hoc sciat minister; hoc sciat anima
fidelis. *ibid.*

Sicut agricolæ hortulani extrinse-
cum tantummodò ministerium exhi-
bent plantis; Ita Ecclesiæ ministri.
ibid.

Et sicut Deus solus, ut auctor na-
turæ, dat plantis vegetationem; Ita
Deus solus, ut auctor gratiæ, dat ani-
mabus gratiam, animæ vitam. i. 263.
Vide *Minister*.

Agricola est Christi Minister. iii.
149, 150.

AGRICULTURA VITA PRÆSENS.

Hæc vita est agricultura, tempusque
seminandi; vita futura erit metendi
tempus. ii. 254, 259.

Sementis et messis sunt ejusdem
generis; Ita de operibus. *ibid.*

Seminamus cum labore, metemus
cum gaudio. 255.

ALEATOR.

Hæretici dicuntur aleatores. Cur?
ii. 320. Vide *Hæretici*.

ALTARE.

Altaria impiè destruxerunt Achab,
Jesabel, quæ Ezechias et Jonas piè
everterunt. i. 157.

Altare Christi triplex: lignum,
lapideum, aureum, seu Christus in
triplici altari immolatus. iii. 399.

Mysticum Christi sacrificium ab
antiquis assertum. 400. Vide *Sacrifi-
cium*.

AMBITIO SANCTA.

Ambitio sancta, bonis operibus æ-
ternam Dei gloriam ambire. i. 21.

Tali ambitione promeretur Deus.
ibid.

AMEN.

Ab Apostolorum temporibus popu-
lus respondebat, amen. i. 424.

Quid significet autem orationi præ-
positum, quid postpositum? *ibid.*

AMOR DEI.

Diligentibus Deum omnia coope-
rantur in bonum; hinc una cura nos-
tra sit de Deo diligendo, et illi obe-
diendo. i. 109.

Et adversa et prospera, imò et ipsa
peccata, cedunt in bonum illis qui
Deum diligunt. *ibid.*

In præsentia, quia humiliores, for-
tiores et cautiore eos reddunt.

In futuro, sicut cicatrices confe-
runt ad gloriam militis, qui finaliter
in bello triumphavit. *ibid.*

AMOR CHRISTI.

Amare Christum, fons omnis virtu-
tis, mors omnis peccati. i. 473.

Vide num Christum diligas verè et
sincerè. *ibid.*

Quàm pauci verè diligunt. *ibid.*

Oratio quâ petitur charitas. 474.

ANATHEMA.

Anathema, quid? i. 121.

Mira S. Pauli charitas, optantis pro
fratribus suis esse anathema à Christo.
ibid.

Quale hoc votum? *ibid.*

ANGELI.

Angeli coll nolunt ab Apostolis, quasi
majore in ministerio collocatis. ii. 306.

Per Apostolos patefacta sunt Angelis arcana Dei. i. 307.

Ante incarnationem Angeli ignorabant multa Christi mysteria, quæ didicerunt per ea quæ gesta sunt in Ecclesia. 306, 307.

Hinc Theophylactus ait: Beneficia nostra magistri sunt illis sapientiæ Dei. 307.

Hinc D. Chrysostomus ait: Paulus Angelorum evangelista, eos illuminavit. ibid.

A quibus cæpit Angelorum cultus? 451.

Hæretici angelici qui? 451, 452.

ANIMA HOMINIS.

Discrimen ex Scripturis inter animam hominis et animas bestiarum: hæc est materia educatæ; illa ex Dei præcordiis. i. 458, 459.

ANIMA FIDELIS.

Anima fidelis, planta Dei,

In Ecclesiæ agro per Baptismum plantata,

Per verbi divini et sacramentorum ministros rigata;

At à Deo solo vitam et incrementum vitæ recipiens. i. 263.

Hinc sub omnipotentis manu Dei frequenter humilietur; ore humiliata: in manibus tuis sors mea. ibid.

Anima christiana est sponsa Christi. ii. 121.

Quæ dos hujus sponsæ? 121, 122.

Quæ virginitas? 122.

ANIMARUM MINISTER.

Omnibus uti debet remediis ad illam salutem. iii. 169, 170.

Medicum se recordetur. ibid.

Lenia tamen remedia præferat. ib.

Duo illi necessaria: omnimoda patientia, et omnimoda doctrina. ibid.

Semper pati, semper docere, seu cum patientia docere debet. ibid.

Attendant sæpe quomodo suo fungatur officio. 172.

Eheu! multi et pauci sacerdotes. 169, 170.

APOLLO.

Apollo quis? i. 236.

Corinthiaci schismatis externa occasio. Quomodo? 236, 237.

Paulus sub suo et Apollo nomine alios etiam intelligit. i. 277.

Ejusdem schismatis veræ causæ. ibid. Doctores vani.

Apollo Corinthiis clarus erat: hinc D. Paulus se apud illos excusat quod Apollo non lerit ad eos. 471.

APOSTOLI.

Apostoli qui sunt? ii. 317.

Apostoli Deo didacti, seu à Deo edocti. i. 253.

Ideo Spiritum sanctum, Spiritum Deo consubstantialem, omniscium, etiam abditissima Dei penetrantem, receperunt. 254.

Apostoli mysteria Dei per Spiritum sanctum edocti, alios docuerunt, non arte rhetoricâ, sed eloquiis Spiritus sancti. ibid.

Docuerunt autem, non indiscrimina in omnibus omnia tradentes; sed proportionatè, pro auditorum captu. 255.

Apostoli fuerunt catechistæ. ii. 254.

Apostoli quare pauperes? ibid.

Laudabilis evangelica paupertas. ib.

Apostoli et Angeli sunt conservi Dei. 306.

Per Apostolos patefacta sunt arcana Dei. 307.

Hinc D. Paulus Angelorum Evangelista dicitur. ibid. Vide *Angeli*.

Ordo quo doctrinam christianam tradebant Apostoli. iii. 287.

Apostoli, quasi aromata. ii. 24, 25.

Thuribula incensa. ibid.

Unguentorum ampullæ. ibid.

Fideles solebant Apostolum suum deducere, in via comitari et viatico juvare. i. 470.

APOSTOLORUM JUS.

Apostolis omnibus Ecclesiæ ministris commune jus est necessarium ad vitam exigendi. i. 333.

Circa hoc jus duo notanda vide. ib.

Primum quod in labore fundatur; Secundum quod ad necessaria tantum extenditur.

Hinc nihil agentibus, aut male agentibus nullum jus. ibid.

Hinc ad superflua, ad vana, ad luxuriosa nullum jus. ibid.

Jus apostolicum exigendi necessaria probat. S. Paulus ab exemplis militum, vinitorum, pastorum. 334, 335.

Et hæc simul exemplis docet sa-

terdotem debere pugnare, laborare, vigilare. i. 335.

Docet et parvo solatio contentum esse. *ibid.*

Jus Apostolicum exigendi necessaria probat Apostolus ex lege quâ Deus vetuit capistrari boves triturantes. *ibid.*

Argumentatur à minori ad majus; si Deus consulit de bobus, quanto magis de snis servis, in area sua laborantibus. 336.

Hinc colligitur quòd multus debeat esse Doctoris labor. *ibid.*

Hoc jure Apostolico non usus est D. Paulus, sed omnia potius incommoda pertulit, ne quod daret impedimentum Evangelio promovendo. 337.

Hoc ministros Ecclesiæ pudefaciat, qui ne superflua quidem propter Evangelium vellent perdere: sed qui rigorosè exigunt quæ sibi debita credunt. *ibid.*

Christus ministris suis permisit vivere, non thesaurizare. 338.

Religiosi mendicantes, qui gratis evangelizant, sunt Paulinæ perfectionis imitatores. *ibid.*

APOSTOLICA VITA.

Apostoli vita milita est. ii. 110.

At milita spiritualis, non carnalis. *ibid.*

Quæ sint arma apostolica? *ibid.*

Qui effectus horum armorum, hujusque militiæ? *ibid.*

Viva Apostolicæ vitæ descriptio. l. 343, 344.

Hæc descriptio omnes Apostolicos apostolicum vivendi modum docet;

Eosque arguit, si delicatè, vanè et inutiliter vivant. ii. 111.

APOSTOLICÆ VIRTUTES.

Virtutes Apostolicæ sunt humilitas cordis et paupertas spiritus. ii. 123, 124.

Sicut Christus fuit humilis corde et pauper spiritu, non habens ubi caput reclinaret;

Falsi apostoli, apostoli Satanæ, è contrâ, sunt superbi, et lucrum quaerunt. 129, 130.

Apostolicæ virtutes. iii. 172.

Apostolica patientia, *ibid.*

APOSTOLATUS.

Tria ad apostolatam necessaria. iii. 52.

Signa et prodigia sunt quasi sigilla apostolatûs.

Sicut per sigilla litteris apposita constat eas esse veras et authenticas, sic per prodigia in prædicationis confirmationem facta, constat prædicatorum esse verum apostolum. ii. 15.

Finis apostolatûs est prædicare. 186.

Finis autem prædicationis, est fides. *ibid.*

Effectus fidei est divinæ veritatis cognitio et pietas. 187.

Finis apostolatûs Mosæci, terra promissa. *ibid.*

Finis apostolatûs Christi, regnum cælorum. *ibid.*

VIR APOSTOLICUS.

Apostolici viri idea. ii. 70, 73.

Qualis esse debet? quæ vitia fugere? quas virtutes sectari? qualiter agere. 72, 73.

Vir apostolicus sit lux lucens et illuminans alios. Caveat ne sit titulus fumans. 44.

Ab omni elatione caveat. *ibid.*

Apostoli vasa fictilia. Quare? *ib.*

Quis verus Apostolus et Præco? 23, 24.

Concionator sit bonus odor Christi, verbo, exemplo et patientiâ. 24, 26.

Sit quasi thuribulum incensum, spiritualem fidei christianæ odorem ubique spargens. 24.

Sit unguentorum ampulla. *ibid.*

Quasi aromata. 26. Trium sit semper memor concionator Evangelicus, se Dei legatum, se coram Deo vivo loqui, se in Christo loqui. 26.

Caveat pseudoapostolorum vitia: caveat ne sit canis. 25. Vide *Concionator Dei, Ecclesiæ minister.*

ANTICHRISTUS.

Antichristus à D. Paulo depingitur quoad personam. iii. 18.

Quoad mores in genere. 18, 19.

Speciatim quoad impietatem. *ibid.*

Quoad superbiam. *ibid.*

Quid sit obstaculum Antichristi? 19, 21.

Antiquorum opinio. 19.

Recentiorum opinio. *ibid.*

Conjectura est, non dogma fidei. III. 20.

Impii sunt præcursores Antichristi. ibid.

Faciunt secretò quòd ipse palam faciet. ibid.

Hinc in mundo jam est Antichristus. 21.

Hinc Antichristi multi. ibid.

Impii sunt rudimenta Antichristi. 24.

Christus solo flatu suo destruet Antichristum. 22.

Antichristi satanica potestas. 24.

In quos illam exercebit? 23.

In hoc justa patebit incredulitatis puniitio. ibid.

Antichristum vivis coloribus depinxit Apostolus, ut nullus in eo decipiatur Christianus. 22.

Hæreticorum impudentiam, summum Pontificem vocantium Antichristum, confundit D. Paulus. 24.

In hoc astutiam diaboli vide. 25.

Duplici cæcitate ferit hæreticos. ibid.

ANXIUS HOMO.

Hominiis anxii locutio; unum exprimit voce, alterum mente retinet. Ita D. Paulus. II. 375.

APOSTASIA.

Enormitas apostasiæ. III. 17, 24.

Quid sit apostasia Christi adventum præcessura? et de qua Paulus. 19, 20.

Antiquorum opinio. ibid.

Recentiorum opinio. ibid.

Hujus opinionis fundamentum in Scripturis. ibid.

Opinio est Doctorum, non definitio Patrum. ibid.

MORALIS APOSTASIA.

Moralis Christianorum apostasia ab Evangelio. II. 170, pejor Galatarum defectione.

Quia quasi duplex. ibid.

Non minùs rea defectio cordis, quàm defectio mentis. 171.

Est Evangelii subversio. ibid.

Appia, quæ? III. 218.

Archippus, quis? ibid.

Aquila et Priscilla, D. Pauli hospites. I. 472.

ARCA.

In qua parte tabernaculi erat; quid

in ea? Quid super eam? III. 328, 329. Quid de ea factum est? 332.

ARMATURA.

Tria præsertim arma nobis ad salutem necessaria. II. 514.

AROMATA.

Apostoli erant quasi aromata. II. 24, 25.

Ita concionator sit bonus odor Christi. ibid.

ARRHA.

Spiritus sanctus est arrha nostræ felicitatis æternæ. II. 276. Vide *Spiritus sanctus*.

Quanta Dei bonitas in nos, Spiritum sanctum nobis arrhabonem dare! 277.

ATHLETA.

Sit Christi minister et christianus. III. 148, 149.

AUDITUS.

Fides ex auditu. I. 151.

Quid ergo dicendum de illis qui de fide nihil audierunt? ibid.

Quid de illis qui aure corporeâ audiunt, et aure cordis non recipiunt? 152.

Duplex auditus verbi Dei, externus et internus. ibid. Vide *Fides*.

S. AUGUSTINUS.

Quid D. Augustinus de prædestinatione et reprobatione? I. 142.

Quid de D. Augustino summi pontifices et concilia? 142, 143. Vide *Prædestinatio*.

AVARITIA.

Avaritia est quædam fornicatio. II. 337.

Avaritia est idololatria. ibid.

Avarus non habet jus ad hæreditatem Dei. ibid.

Avaritia est velle fieri divitem, non esse divitem. III. 118.

Avaritia radix omnium malorum, temporalium et æternorum culpæ et pænæ. ibid.

Avaritia fidem destruit.

Avaritia cor avari multis transfigit doloribus. ibid.

Avaritia ab Ecclesiae ministris speciatim fugienda. iii. 120.

AZYMUM.

Quid Azymum? Debemus esse azy-mi. i. 289.

BAAL.

Septem millia genua non flexerunt ante Baal, id est, multa millia. i. 158.

Septenarius numerus significat multitudinem, propter sabbatum. ibid.

Ita Deus multos semper habet servos fideles, nobis ignotos. ibid.

Ignotis Dei servis unire mente et corde, et cum eis Deum adora. ibid.

Ama nesciri. ibid.

BAPTISMUS.

Baptismus typus mortis Christi i. 73.

Baptismus typus resurrectionis Christi. 74.

Baptismi forma Christi mortem, sepulturam et resurrectionem ita significat, ut hæc nobis applicet. 73.

Baptismi forma tria nos docet, nimirum similitudinem mortis, sepulture et resurrectionis Christi. ibid.

Mira christiani cum Christo per Baptismum communiō. 81.

Commortuus, con crucifixus, consepultus, complantatus, conresuscitatus, convivens, conglorificatus, ibid. 85.

Hæc omnia triplici modo, typo, participatione, imitatione, 81, 82.

Baptismus est vocatio ad societatem, consortium et communionem filiationis divinæ et hereditatis æternæ. 235, 245.

Omnes baptizati de societate quidem sunt Filii Dei; sed plures aut minus, juxta majorem aut minorem gratiæ et sanctitatis Christi participationem. 235, 245.

Sanctitatis ergo studium debet esse totum christiani studium. ibid.

Per Baptisma Christo, velut sponso unimur. 85.

Christus sponsus, Ecclesia sponsa, anima sponsa. ibid.

Baptismus mors et matrimonium. 86.

Mors, quia per illum morimur peccato. ibid.

Matrimonium, quia per Baptismum unimur Christo Ecclesiæ sponso. i. 85.

Hujus matrimonii finis est opera sancta continuè deo parere. 87.

Vide quomodo huic fini respondeas. ibid.

Gratiæ in Baptismo collatæ. ii. 283.

Per Baptismum Christo insitit sumus, ut in eo et ab eo vivamus. i. 74.

Per Baptismum Christo con crucifigimur, ut moriamur peccato sicut Christus mortuus est pro peccato. 76.

Quid sit Baptismus? ii. 430.

Praxis christiana circa Baptismum. ibid.

Græci baptizantes dicunt: *Baptizetur servus Christi, etc.*

Unde hæc forma baptismalis? i. 239.

Error Hebræorum circa Baptismi renovationem. iii. 287.

Hunc errorem impugnat Apostolus. ibid.

BAPTIZARI PRO MORTUIS.

Quid sit pro mortuis baptizari? i. 448.

Multæ rejiciuntur objectiones. ibid. Resolvitur questio. ibid.

BARONIUS.

Baronii conjectura de Galatæ, quorum aliquos putat Jerosolymis fuisse quando Christus passus est. ii. 199.

BASIS APOSTOLICÆ DOCTRINÆ.

Seu veritas fundamentalis attendenda, penetranda sentienda præsens et aliæ salutis basis: *Jesus Christus in hunc mundum venit peccatores salvos facere.* ii. 307, 308.

ÆTERNA BEATITUDO.

Christus docet nos æternam beatitudinem sperare. ii. 455, 456.

Duplex æterna beatitudo partialis. ibid.

Motiva spei christianæ. ibid.

Perpendenda circa spem et urgentia ad illam. ibid. Vide *Spes*.

Duo ad beatitudinem æternam conducunt; fides viva gloriæ Christi Resurrectionis, et communio, seu societas passionum Christi. ii. 400, Vide *Fides*, *Passiones*.

BENEDICTIO.

Dei benedictio à nostris benedictionibus quantum differat! ii. 266.

Quam differat benedictio data Christianis per Christum, à benedictionibus seu beneficiis collatis à Deo Judæis? *ibid.*

Christus est benedictionis centrum; ab ipso, et ob ipsum benedicti, quicumque benedicti. i. 134.

In Christo querenda benedictio, fide, caritate, etc. *ibid.*

Sicut Christus est benedictionis centrum, à quo nobis benedictio; ita centrum est in quo Deum debemus benedicere, *ibid.*

BENEFICENTIA.

Christianus benefaciat omnibus, quia Dei filius. i. 182.

Beneficentia est unicus vindictæ modus Christiano concessus. 216.

Beneficentia erga sanctos est modus facilis participandi sanctorum meritis, et ideo facilis ditescendi modus. ii. 369.

Mira in hoc Dei bonitas in infirmiores. *ibid.*

Pulchra hac de re similitudo. 370. Vide *Elemosyna*, *Communicatio*.

BENEFICIA.

Beneficia Judæis allata gratiarum nobis collatarum umbræ tantum. i. 352. Vide *Judæi*, *Mare Rubrum*, *Manna*, *Horeb*.

BERITH.

Quid significat? Quare et à quibus Testamentum est traductum? iii. 336.

Allucinatio Erasmi, Melchioris Cani, et Cajetani. 337.

BIGAMIA.

Bigamia est irregularitas arcens ab episcopatu, sacerdotio et diaconatu. iii. 79.

Antiquissimus est Ecclesiæ usus bigamos non ordinandi. *ibid.*

Cur bigami ab episcopatu rejiciantur? *ibid.*

Bigamia etiam ante Baptismum contracta, est irregularitas. Quare? 80.

Hæc de re aliter sentit D. Hieronymus.

Sed prævaluit opinio D. Augustini. iii. 80.

Ratio D. Augustini. *ibid.*

Bona terrena damna sunt, quia multum laborem habent, et lucrum nullum, amentesque faciunt. ii. 398.

Possunt tamen esse lucra, ob bonum usum. *ibid.*

Bonus et malus animus facit ea, vel damna, vel lucra. *ibid.*

DIVINA BONITAS.

Dimensiones divinæ bonitatis. ii. 309.

CÆCITAS.

Cæcitas et obduratio fit ab homine et à Deo. i. 160.

Hujus cæcitalis et obdurationis effectus. 160, 161.

Utriusque justitia. 161. Vide *Obduratio*, *Induratio*.

Cæcitas Judæorum est mysterium. 167. Vide *Judæi*.

CÆLIBATUS.

Matrimonium honorabile et pretiosum,

Cælibatus honorabilior et pretiosior.

Matrimonium est argentum, cælibatus aurum.

Sicut argentum non damnat, qui ei præfert aurum; sic Ecclesia matrimonium non spernit, dum virginitatem illi præfert. ii. 345, 346.

S. Paulus fuit cælebs, et ad sui exemplum optat omnes esse cælibes.

S. Paulus conjugum omnibus christianis non præcepit, multò minùs sacerdotibus et monachis, ut perversè inferunt hæretici. i. 307, 308.

Hæc illatio non est mira in hæreticis, quia vix fuit hæreticus non impudicus. 308.

Apud hæreticos impossibilis cælibatus et virginitas. *ibid.*

Tentatio non est ustio, imò coronæ materia. 310.

Quid sit url ex D. Paulo? *ibid.*

CALVINUS.

Calvini error de non baptizandis Christianorum filiis, malè fundatus. i. 163.

Calvinus fide credit se salvandum, S. Paulus damnari timuit. 344.

Deus omnis sapientiæ fons. Doctores, libri, sunt canales per quos Dei sapientia fluit ad nos. i. 262.

Bibens ergo de rivulo, gratias age fonti. *Ibid.* Vide *Sapientia, Doctor, Liber.*

CANCER.

Hæreticorum sermo quasi cancer. i. 149.

CANIS.

Olim hoc erat nomen gentium; sed cum rebus translata sunt nomina.

Gentes nunc illi, Judæi vocantur canes. ii. 394.

CANTUS.

Piè et suaviter cantandæ landes Dei. ii. 462.

CAPILLITIUM.

Quare longum capillitium mulieribus datum? i. 372.

CARBONES.

Carbones ignitos superimponere. Quid? i. 181.

CARO.

Amor carnis et carnalium, est animæ mors præsens, et mortis æternæ principium. i. 100.

Hic amor erit in æternum Deo contrarius; et hæc contrarietas erit æternæ mortis origo. *Ibid.*

Maximum discrimen interesse in carne, et inter secundum carnem vivere. 97.

Christianus est in carne; non vivit secundum carnem. *Ibid.*

CARNALIS.

Carnalibus omnia carnalia.

Hinc spirituales semper ab aliquo damnantur.

Quid spirituali tunc faciendum? ii. 109.

CASTITAS.

Puritas et libertas. ii. 501.

Impuritas est servitus.

Castè de rebus inhonestis loquendum. 503. Vide *Puritas.*

Castitas solis catholicis, Dei gratia,

possibilis: hæreticis autem impossibilis. ii. 70.

CASTUS.

Castus debet esse omnis christianus, quia Christi membrum, Christusque caput illius; hæc relatio infest castitatis obligationem. i. 300, 301.

Hæc relatio capitis ad membrum, et membri ad caput erit æterna; hinc semper castus debet esse Christianus. *Ibid.*

Tam verè dicere potest Christus de Christiano: *Hoc est corpus meum mysticum, quàm de Eucharistia: Hoc est corpus meum naturale.* Hinc castitatis obligatio; hinc omnis impuritatis horror. *Ibid.* Vide *Fornicatio.*

CHARISMATA.

Primis Ecclesiæ temporibus, in Baptismo, per Spiritum sanctum baptizatis communiter dabantur charismata spiritualia, seu dona gratuita linguarum, prophetiæ, etc. i. 390.

Circa hæc dona eorumque usum multipliciter peccabant Corinthii; spirituales eorum ægritudines. 392.

Brevis et facilis nota discernendi afflatus à Spiritu sancto, ab afflatis à maligno spiritu. *Ibid.*

Tria in donis Dei.

Primò, dat illa pro suo beneplacito.

Secundò, dat ad aliorum utilitatem.

Tertiò, ab eodem sunt spiritu, et ad unitatem tendunt, licet varia sint. ii. 315.

Ergo in Dei voluntate quisque quiescat.

Deo gratias agat pro suis et aliorum donis.

Nulli invidet.

Paci et unitati suadeat. 316.

Ob illa, quæcunque sint, non superbiendum. Vide *Rationes.* 323.

Imò timendum. *Ibid.*

Ob ea proximo non invidendum. *Ibid.*

Ob illa utilitas nunquam disrumpenda. *Ibid.*

Finis donorum Dei est sanctorum consummatio. 318.

Ut autem hæc consummatio fiat, laborandum, ministrandum. *Ibid.*

CHARITAS.

Charitas via dicitur à S. Paulo.

Quare? i. 405.

Est via regia, omnibus aperta, omnibus proposita. 1. 405.

Est via supra modum allis excellentior. *ibid.*

Sola lingua cordis, seu charitatis, auditur à Deo. 408.

Charitas ita necessaria, ut sine ea nihil prosit ad salutem. 409.

Ex charitate Deus omnia nostra pensat, ipsum etiam martyrium. *ib.*

Charitas remedium est universale, et omnium spiritualium aegritudinum medela. 410.

Charitas omnia mala removet; omnia bona facit. 410, 411.

Quomodo dignoscendum an charitatem habeamus? 411.

Charitas in æternum durabit. 412.

Charitas virtutum regina, nos Deo conjungit, Deoque similes facit. 417, 418.

Est omnium virtutum maximè necessaria, maximè utilis, maximè duratura.

Illam ergo toto vitæ tempore debemus desiderare, prosequi, custodire, perficere. *ibid.*

Charismata ex charitate desideranda. *ibid.*

Charitatis debitum est perpetuum, semper solubile et semper insolubile; et hoc illi proprium. 1. 187, 190.

Diligis proximum tuum sicut te ipsum; quid significat hoc, sicut? 188.

Non æqualitatem, sed similitudinem eamque triplicem. *ibid.*

Dilige, et fac quod vis. *ibid.*

Fraternæ charitatis est debitum, ut fortes ferant infirmos. 205.

Ad hoc eis datur vis et virtus, ut alios portent, compatiendo, instruendo, etc. *ibid.*

Sicut in corpore naturali membra firmiora sunt debiliora. *ibid.*

Sicut in edificio materiali fundamenta, columnæ, etc., sustinent totum edificiæ pondus. *ibid.*

Sicut divites sua debent pauperibus erogare; ita doctores, fortes debent suam vel scientiam, vel fortitudinem communicare. 205.

Sicut peccant divites, in suis divitiis sibi placentes, easque sibi solis reservantes; ita peccant quicumque in bono sibi credito complacent, et eo ad proximi commodum et salutem non utuntur. *ibid.* 215.

Unusquisque Christianus debet proximo suo complacere, gratificari,

condescendere in illis quæ ipsius bono et ædificationi cedunt. 1. 205. Vide *Complacentia, Communicatio, Beneficentia*.

In quo differt complacentia quam inspirat charitas, ab ea quam inspirat cupiditas. *ibid.*

Christi charitas, qui propriis commodis non studuit, sed Dei gloriæ et nostræ salutis totus incubuit, nos urgere debet ad utrumque. 206, 214.

Charitas continuè petenda à Deo. 111. 33, 39.

Tria nos à charitate retrahunt continuè,

Hinc necessitas orandi continuè et charitatem petendi. *ibid.*

Charitas sit omniumstrarum actionum regula. 1. 200.

Scientiæ et fide ntendum secundùm charitatem. 199.

Ex charitate cavendum ne cuiquam detur offendiculum; propterea aliquando à licitis etiam abstinendum. 202.

Christi pro fratre nostro infirmo charitas, nostram in eum charitatem accendat. 200.

Charitatis debiti solutio solventem dilatat eò ampliùs, quò promptius, largiùs et liberaliùs solvit. 209.

Charitas omnes virtutes includit, omnia vitia destruit; hinc plenitudo legis. *ibid.*

Charitas Dei, nostræ charitatis exemplar. 11. 334.

Charitas Christi aliud nostræ charitatis exemplar. *ibid.*

Charitas est Christianismi spiritus, 242.

Charitas est finis Christiani, ad quem continuè tendere debet. *ibid.*

Diliges, verbum breve et longum, quia semper faciendum. 243.

Unum est Dei præceptum, *Diliges*. *ibid.*

Unum medium ad charitatem assequendam, *spiritu ambulate*. 243, 244.

Charitas primus est Spiritus fructus. 246.

Ama, et fac quod vis. Cur verum? *ibid.*

Charitas semper petenda. *ibid.*

Tres sunt christianæ charitatis conditiones: sit sincera, pura, honesta. 1. 178.

Quomodo obtinendæ. *ibid.*

Charitas insatiabile bonum, nullus hujus boni modus. 11. 383.

Charitas est finis et scopus legis. iii. 47, 48.

Ibidem, vide charitatis genealogiam à lege, lineam tum ascendentem, tum descendente.

Charitas, sicut naturalis amor, suos habet sensus. 131.

Lapidea non erant corda apostolica. ibid. Vide *Lacryma*.

Charitas, non jus, actionum nostrarum debet esse regula. i. 363.

Ad charitatem erga proximos excitandam maxime confert exemplum Christi Domini qui, dives cum esset, pauper factus est ut nos spiritualiter ditesceret. ii. 90.

Deus charitatis doctor.

Ah eo petenda charitas. 503.

In charitate semper proficiendum. ibid.

Charitas in pauperes est apostolici muneris essentialia. 186.

Charitatis apostolicæ fundamentum similitudo in fide, pietate et bonis operibus. iii. 119.

Charitativum corrigendi et instruendi modum discite à D. Paulo. i. 195.

Firmior cum infirmioribus infirmetur, ut infirmum confirmet; sciat se patrem, se fratrem, sicque cum charitate dei illi manum. 195. Non disputet. ibid.

Charitas Dei nimia. ii. 271. Vide *Christus*.

Sapientiam suam in mysterio absconditam prædestinavit ad gloriam nostram. 253, 254.

Hanc nimiam charitatem mirare, adora, ama. ibid.

Nimia charitas Dei Filii: abscondit se sapientia Dei, ut morti tradatur, et morte suam vitam nobis mereatur. ibid.

Christianus, quia Dei filius, Dei patris sui charitatem debet imitari. 350.

Christianus, quia Christi membrum, Christi charitatem debet imitari. ibid.

Charitas et cupiditas in quo similes. i. 342.

CHARTA.

Cor nostrum charta Dei. Vide *Cor. S. Spiritus*.

CHIROGRAPHUM.

Chirographum debiti, quid? ii. 447, 448

CHRISTUS.

In Christo omnes thesauri sapientiarum, etc.

Hinc sequelæ. ii. 442.

Christus thesaurus absconditus, quem fides revelat, humilitas aperit. Fide igitur accedendum ad illum. ibid.

Christus via, etc.

Christus radix, etc.

Christus fundamentum. 443.

In Christo tota divinitas inhabitat corporaliter: explicatio. 444.

Sequelæ. ibid.

Solus habet plenitudinem. 445.

Christus caput Angelorum, et nostrum. ibid.

Excellentiæ Christi ut Dei. 433, 434, 439.

Perpende supereminentem tanti Redemptoris dignitatem. 431.

Excellentiæ Christi, ut hominis. ibid. 432.

Utrarumque excellentiarum convenientiæ. ibid.

Christus in omnibus primus, et ut Deus et ut homo. ibid.

Christus salutis auctor: hoc lex ipsa docet; hoc Deus per miracula testatus est. 195, 196.

Hinc Christiano in die iudicii nihil ob fidem suam timendum. 196.

Christus præsertim in cruce pendens, salutis auctor. ibid.

Quia ibi peccatorum nostrorum purificationem facit in sanguine suo. ibid.

Quomodo famus mortis Christi participes? ibid.

Christus centrum est religionis. iii. 361.

Christus religionis exemplar. ibid.

Tria bona nobis à Christo collato. 353.

Christus erat et non erat in lumbis Abrahamæ dantis decimas Melchisedech. 306.

Christus non fuit decimatus in Abrahamo. ibid.

Imò Christo decimas dedit Abraham. 307.

Christus benedictionis fons adorandus. ibid.

Christus per excellentiam dilectus Dei. ii. 270.

Christus nimia Dei charitas in nos. Omnium Dei donorum maximum, quod ne Filio quidem suo propter nos pepercerit Deus. 271.

Hæc ineffabilis Dei bonitas semper attendenda.

Est charitas verè ultima. II. 288.

Si peccatores Deus ita dilexit, quid pro iustis non faciet? 272.

In Christo omnis plenitudo inhabitat. 433.

Christus fons gratiarum.

Christi dignitates ad nos relativæ. ib.

Quomodo his dignitatibus uti debemus. ibid.

Attendenda in nostræ reconciliationis modo per Christum. ibid.

Christi super omnes prophetas prærogativæ. III. 239.

Christi super patriarchas excellentia. 233.

Christi super Moysen excellentia. 234.

Christi super Aaronem excellentia. 236.

Christi super angelos excellentia. ibid.

Christus, ut homo, factus est hæres Dei. 233.

Christi generatio explicata per similitudines. 234.

Christi triplex nativitas in triplici statu. 233.

Christus rex. 237.

Epitome fidei de Christo. 239, 240.

Christus omnium Dominus. 246.

Christus similis Adamo in contrarium. I. 65.

Christus multò plùs profuit, quàm nocuit Adamus. 65, 66, 67.

Gratiæ Christi præcellentiæ. 69.

In Christo vera fuit obedientia. 67.

Obedientia Christi fuit perpetua. ib.

Inobedientia est peccatum universale. ibid.

Christus fons vitæ, per mortem destruxit mortis principem. III. 250.

Christus noster Apostolus et Pontifex. 255.

Christus Moysi comparatus. 258.

Christus Moysi prælatus. 259.

Excellentiæ Christi supra Moysen. ibid.

Christus est gratia. Quare? 202.

Huius Dei gratiæ substantiali unire iugiter. ibid.

Christus doctor noster: quot modis? ibid.

Quid facere debeat verus Christi discipulus? 202, 203.

Huius doctoris nostri vox triplex. 203.

Primum Christi documentum, abnegatio.

Secundum Christi documentum, pietas, iustitia, sobrietas. III. 206.

Tertium Christi documentum, spes æternæ beatitudinis. ibid.

Triplex Christi status. 247.

Omnia nobis per Christum, et ob Christum. 253.

Quid sit Christum induere? I. 190.

Christus fons sanctitatis.

Quò plenius quis unitur Christo, eò sanctior fit. II. 367.

Christus caput nostrum; ergo uniamur illi, ut ab eo spiritum habeamus. 375.

Christus cor nostrum: uniamur illi, ut vitam sumamus. ibid.

Christus centrum religionis: ergo in ipso et cum ipso Deus colendus. ibid.

Vide *Praxis christiana*.

Lex via, Christus meta; lex sagitta, Christus scopus; lex pædagogus, Christum docens, et ad Christum manu ducens. I. 146.

Hoc ignorarunt Judæi, vide ne et tu. 147.

Christus fons omnis iustitiæ. 146.

Fides canalis quo fons ille iustitiæ communicat. ibid.

Fides non nuda, sed quæ per dilectionem operatur. ibid.

Hoc igitur canali te fonti iustitiæ frequenter adijunge. ibid.

Christus est centrum honoris et benedictionis. 134.

In ipso, ob ipsum, honorantur apud Deum et benedicuntur à Deo; sic et centrum est in quo debemus Deum benedicere. ibid.

Christus Agnus Dei, victima peccati. II. 65.

Christus peccatum, quomodo? ib.

Jesus Christus noster est mediator, tum ad petendum, tum ad reddendum. 267, 284.

Christus unicus fons salutis: nulla nunquam salus nisi per fidem in Christum, aut venturum, aut crucifixum. 215.

Christus venturus erat continuè à Judæis aspiciendus. 216.

Christus incarnatus, pro nobis crucifixus, à Christiano continuè aspiciendus. 215.

Christus nunc regnat quidem; sed ejus hostes nondum sunt plauè subditi: subduntur in fine mundi. I. 446.

CHRISTUS ADAM.

Christus cnr dicitur Adam, se-

eundus Adam, novissimus. i. 456.

CHRISTUS CRUCIFIXUS.

Cur ubique Christum crucifixum exponit Ecclesia? i. 42.

Christus, fons benedictionis, factus est pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberaret. ii. 206.

Attende et senti hanc Christi charitatem. ibid.

Mors Christi nunquam oblivioni danda, quia vita nostra. 200, 218.

Hinc imago Crucifixi ubique nobis proponitur, ut ab eo, quasi vitæ fonte, vitam hauriamus fide, spe, charitate. 218.

Fidei, spei, charitatis motus sint in nobis continui, ad vitam animæ; sicut ad vitam corporis continui sunt motus cordis qui systole et diastole dicuntur. ibid.

Christus moriens figuris finem imposuit, hinc et legi mosaicæ. 183.

Christus dupliciter consideratus, vel in suo corpore naturali, vel in suo corpore mystico, quod est Ecclesia.

Christus passus est in suo corpore naturali usque ad finem vitæ.

In suo corpore mystico patietur usque ad finem mundi. 437.

Christus in cruce vita et fons vitæ. i. 17.

Fides canalis quo à Christi corde vita fluit in cor nostrum. ibid.

Per fidem itaque frequenter unire Christo. ibid.

Christus in cruce adimpletio figuræ serpentis ænei. ibid.

Cur Ecclesia Crucifixum omnibus in propatulo ponit? ibid.

Christus et Ecclesia est una persona mystica. ii. 437.

Hinc Christi passio usque ad finem mundi perducitur. ibid. Vide *Passio Christi*.

CHRISTUS DOCTOR.

Christus doctor noster. iii. 202.

Quot modis? ibid.

Quid doceat? ibid.

Triplex vox hujus Doctoris. 203.

Triplex documentum. 204, 205.

Ineffabile Christi Domini charitatis exemplum. ii. 384, 385, 392.

Illudque concipere non valens, saltem mirare, senti, imitare.

Singulum quemque pari charitatis

modo diligit, quo universum orbem. ii. 193, 196. Vid. *Pas. Chr.*

HUMILITAS CHRISTI.

Mirabile Christi Domini humilitatis exemplum. ii. 383, 384, 385.

Quod si bene perpenderit, erubescere esse superbus. ibid.

Hoc exemplum nunquam obliviscendum. ibid.

Christi humilitas et charitas sentiri potest, concipi non potest. 384.

Christi humiliationes. 383, 384.

Tres gloriæ Christi gradus respondentes tribus humilitatis ipsius gradibus. 385.

Christi humilitatis imitatores erunt ejusdem Christi gloriæ consortes. ibid.

CHRISTUS PAUPER.

Christus omnium rerum Dominus, omnibus caruit, in ortu, in vita, in morte. ii. 89. Quare?

Ut suam in temporalibus inopiâ faceret nos in spiritualibus gratiæ bonis divites. ii. 90.

VIR DOLORUM.

Christus beatus cum esset, pati et mori pro vobis voluit. ii. 95.

Hoc utrumque Christi exemplum maximè confert ad excitandum ad charitatem et patientiam. 95, 96.

PRAXIS VERÈ CHRISTIANA.

Christus est caput Ecclesiæ; ergo ipsi ut capiti unire semper. ii. 324.

Christus est cor Ecclesiæ; ergo ipsius spiritu et motu agere. ibid.

MORS CHRISTI.

Nobis necessaria et Christo gloriosa. iii. 335.

CHRISTUS PONTIFEX.

Christus natus est pontifex. iii. 332.

Ut æterna bona per unicum sui corporis sacrificium nobis mereatur. ib.

Hinc sequelæ. 333.

Christus verè summus Dei sacerdos. 313.

Hunc Abraham vidit in Melchisedech. ibid.

Sacerdos Melchisedech figura Christi.
Christus ipsa veritas.

Inter utrumque similitudo. III. 313.

Disparitas. 314.

Christi sacerdotium multò sublimius. *ibid.*

Christus unicus Dei pontifex. *ib.*

Sacerdos et hostia. *ibid.*

Hinc illius sacrificium undequaque infinitum. *ibid.*

Christi pontifex suo ministerio semper fungitur. *ibid.*

Hujus pontificis qualitates. 311.

Christi sacerdotium æternum est. 310.

Duo sacrificia obtulit, cruentum et incruentum. 312.

Unum non obest alteri, imò unum applicat aliud. *ibid.*

Christi pontificis nostri præcellentia super legalem. 317.

Quanta debet esse nostra in eum fiducia. *ibid.*

Christus pontifex Ecclesiæ triumphantis et militantis. *ibid.*

Offert in utraque. 317, 318.

Quid? 318. Hujus nostri pontificis dignitas. 322.

Semetipsum fugiter offert in cælis et in terris. 323.

Quare et quid nos docet? praxim verè christianam. *ibid.*

Quatuor veri pontificis notæ, seu characteres. 278.

A natura, ab officio, ab affectu, ab electione. *ibid.*

Christus pontificatum non arrogavit. *ibid.*

A Deo Patre suo vocatus, ordinatus et consecratus. 279.

Christus noster pontifex oravit pro se. 280.

Ut nobis condoleret, pati voluit. *ib.*

Pro nobis sacrificium obtulit. 281.

Per passionem consummatus, factus est causâ nostræ salutis. *ibid.*

Christus ad nostram doctrinam et consolationem passus. 283.

Christi pontificis nostri majestas. 272.

Ejusdem Pontificis nostri misericordia. 273.

Christi pontificis nostri duplex thronus gratiæ; tribunal scilicet poenitentiae, et thronus Dei apud quem interpellat pro nobis. 274.

In fine vitæ et mundi erit et thronus justitiæ. *ibid.*

Pro nobis continuè, in cælis et in terris interpellat. 341.

III.

Quomodo huic bonitati correspondendum? III. 342.

CHRISTI PONTIFICATUS.

Pontificatus Christi describitur efficitas. III. 332.

Pontificatus Christi supra legalem excellentiæ. *ibid.*

Epitome de Christi sacrificio. 334, 335.

Christus per mortem suam peccatum suo regno privavit. I. 99.

Finis mortis Christi, legis adimpletio. *ibid.*

Sacrificium Christi undequaque divinum. III. 341, 342.

Ad quid oblatum? *ibid.* Vide *Oblatio Christi, Sacrificium.*

Christus propitiatorum, propitiatio et propitiator. I. 38.

Christus primitiæ dormientium.

Quare? 443.

CHRISTUS JUDEX.

Cur gladio ancipiti comparatus? III. 272.

Christus in die iudicii quasi mactat peccatores. *ibid.*

Quasi chirurgus anatomicus. *ibid.*

Omnia coram eo non nuda tantum, sed et aperta. *ibid.*

Nunc Christi duplex est thronus gratiæ: erit autem et thronus justitiæ. 274.

CHRISTI CHARITAS.

Immensa Christi pro nobis charitas perpendenda. II. 58.

Pro omnibus et consequenter pro me mortuus est. *ibid.*

Attende quare pro te mortuus est? ut illi vivas. *ibid.*

Hanc charitatem et illius consequentiam attendens Apostolus, non sibi vixit, sed totus Christo, omnia in Christo et propter Christum operatus. 58 et seq.

Talis fuit Apostolorum vivendi et agendi modus. 60.

Talis et noster esse debet. *ibid.*

CARO CHRISTI.

Christus veram habuit carnem. I. 98.

Hæc Christi caro, quia Verbo unita, sanctissima. *ibid.*

Nostræ tamen carni peccatrici similissima. i. 98.

Deus per carnem à Filio suo assumptam et quasi peccatricem, in cruce suspensam, damnavit peccatum. 98, 99.

Mirabile Dei consilium! ex carne peccatrice oriebatur carnis infirmitas, ex sancta Christi carne virtus ad salutem. ibid.

COR CHRISTI.

S. Paulus nos suo exemplo docet recursum ad cor Christi, ut eo dignè Deum et proximum diligamus. ii. 369, 370.

In omnibus religionis actibus recurrendum ad cor Christi, eoque, quasi suo, utendum. ibid.

CHRISTI RESURRECTIO.

Christi resurrectio, nostræ resurrectionis causa.

Hinc D. Paulus illam probat testimoniis Prophetarum, Apostolorum, Discipulorum et ex horrendis absurditatibus ex illius negatione sequentibus. i. 437, 438.

Christus in sua resurrectione factus est spiritus, vita vivens ab omnibus animalium indigentis independente, et hanc vitam nobis dabit in resurrectione. 456.

Duo modi illud explicandi. ibid.

Ut hanc cum Christo conformitatem corpoream habeamus aliquando, nunc illius imaginem portemus in anima. 460.

Hujus rei necessitas ad salutem. 460, 461.

CHARACTER.

Duo viri fideles characteres. iii. 151.

CHRISTIANUS.

Quis verè Christianus, Quàm pauci! i. 28, 29.

Character Baptismi sine Christiani moribus inutilis. 28.

Imò majoris damnationis causa. ibid.

In Christianismo cavendus est Judaismus. ibid.

Deus spiritu et veritate colendus. ibid. Vide *Cultus Dei*.

Christianus, quid? iii. 195.

Christiani nobilitas. i. 5.

Christiani finis. i. 5, 6.

Duplex homo in Christiano, terrenus et cœlestis. ii. 458.

Utriusque membra. ibid.

Ut vivat cœlestis, necesse est ut pereat terrenus. ibid.

Hinc mortificationis necessitas. ib. Vide *Mortificatio*.

Christiani tres prærogativæ. 459, 460.

Christiani terrena debet spernere, quare? 455.

Cœlestia diligere. ibid. et 464.

Christiani vita spiritalis duplex; gratiæ et gloriæ.

Utraque nunc quidem abscondita cum Christo, et apparebit aliquando. 455, 464.

Utriusque vitæ excellentias perpende, ut vivas christianè. ibid.

Gratiæ, seu bona Christianis per Christum collata. 428, 429.

Hæc bona tibi collata serio perpende et gratus agnosce. 430.

Tria Christiani insignia. 424.

Christianus Christo vivat et moriatur. 375.

Christus nostra, ut non nobis, sed illi vivamus. 374.

Mors nostra sit Christi lucrum, ih.

Ut vita nostra sit Christus, uniamur illi continuè, ut capiti et cordi nostro. 375.

Hanc praxim vide. ibid.

Christiani nobilitas: unum est cum Christo. 216, 218.

Christianus charitatem continuè debet intendere. 249.

Spiritu ambulare. ibid.

Concupiscentiam impugnare. ibid.

Charitas est finis Christianismi. 242, 249.

Concupiscentiæ sectatio est abusus christianismi.

Spiritu concupiscenti refrenare est medium quo Christianus ad charitatem tendere debet. 243, 244, 249.

Christianus totus esse debet Christi; pro nobis mortuus est, ut illi vivamus. 58, 59.

Talis fuit Apostolorum vivendi modus; talis et noster esse debet. 59.

Christiani quanta gloria! 212.

Multi Christiani non Christiani. 239.

Christiani spirituale semen Abraham ad quos pertinet hæreditas æterna Dei. 234.

Quanta gloria, quantaque felicitas Dei filios et hæredes esse! ibid.

Quomodo hæc gratia recolenda?
II. 234.

Christiani, quia spirituale semen,
spiritualia debent amare. 234, 235.

Qui terrena diligunt, ad vetus Testa-
mentum pertinent. 234.

Spirituales Christiani a carnalibus
semper patientur. *Ibid.*

Hoc figuratum fuit in Isaac et Is-
maele. *Ibid.*

Quomodo tunc ita et nunc.

Christianus suam agnoscat dignita-
tem in Christo. *Ibid.*

Quomodo debeat vivere? 235.

Christianum inducentia ad horro-
rem peccati, et ad sanctitatis studium.
76.

Templum est Dei, filius Dei.

Christianus in Baptismo sanctifi-
catus suam sanctificationem toto vitæ
tempore debet perficere. 76, 77.

Christianus filius Dei major, liber
sui juris, quia filium Dei induit, et
Spiritus Filii Dei recepit. 248.

Hæc est nostræ regenerationis no-
bilitas et nostra supra Judæos præro-
gativa. *Ibid.*

Quare Christianus factus est filius
Dei major? *Ibid.*

Quare Spiritus sanctus Christiano
datur? *Ibid.*

In Christiano dno sunt opposita:
caro et spiritus. 248, 249.

Quid illi faciendum? Spiritu ambu-
landum. 249.

Christianus tria in mente semper
habeat. *Ibid.*

Unum; ad quod debet continuè
tendere.

Unum, quod cavere perpetuè debet.

Alterum, quo mediante hoc vitabit,
et illud assequetur. 248, 249.

Christianus, alter quasi Christus.
327.

Christus itaque à Christiano conti-
nuè studendus. *Ibid.*

In hoc studio Christum induat in-
tūs et foris. *Ibid.*

Tria cuilibet Christiano necessaria.
518.

Christianus non sufficit bona opera
facere.

Debet et aliorum malis operibus
non consentire;

Sed ea arguere. 339, 340.

Christianus debet lucere. *Ibid.*

Quam dammandi ergo qui velut
titlones fumant! 339.

A fortiori sacerdos et religiosus
debet lucere. 340.

Nobis ad salutem tria necessaria,
vigilantia, sobrietas, armatura. II. 514.

Exemplum ad hæc excitans. *Ibid.*

Christiani nomen. 351.

Regula.

Munus.

Prævaricationum reparatio. *Ibid.*

Christianus, qui Dei filius, Deum
Patrem suum debet imitari in chari-
tate. 334.

Deus à nobis in omnibus cum ad-
miratione adorandus, in charitati
adorandus, in charitate imitandus. *ib*

Christiano, sicut militi duo sunt
necessaria, animus et arma. 356.

Unde Christiano auxilium? *Ibid.*

Christiani præcipuus hostis Diabo-
lus describitur. 357.

Duo sunt nobis persuasiones necessariae.
Quod in nobis nihil sumus;

Quod in Christo omnia possumus.
414, 415.

Christianus cum Christo resurrexit.
Ascendit in cælum.

Quomodo verum? 288, 289.

Hujus veritatis sequelam. 289.

Quanta Christiani nobilitas! 304.

Quanta debet esse omnium Christia-
norum unio! *Ibid.*

Major Christianis data est cognitio
mysteriorum Dei, quam ipsis veteris
Testamenti prophetis. *Ibid.*

Quomodo hæc gratia utendum? 311.

A Christiano alienum est delicias
querere, quare? 402, 403.

Qualis est Christianorum municipi-
patus? 403.

Omnimoda in Christiano requiritur
munditia mentis, cordis et corporis.
335, 336.

Christianus sit quasi stella fulgens,
seu terrestris stella, fax vitæ, seu ducens
ad vitam. 388.

Infinite Dei in Christianum mise-
ricordiæ. 282.

Æternæ in Christianum misericor-
diæ Dei. Illum Deus ab æterno cogi-
tavit, dilexit, elegit. 282, 283.

Temporales in Christianum Dei mi-
sericordiæ. 283.

Illum lavit in sanguine Christi, illius
peccata delevit, eum sanctificavit per
infusionem gratiæ sanctificantis. *Ibid.*

Hujus gratiæ effectus. *Ibid.* et seq.

Quanta animæ sanctificatiæ digni-
tas! 277, 290.

Christiani vera sunt circumcisio;
quia corde circumcisi. 395.

Quis verè Christianus? *Ibid.*

Idea de vero Christiano. III. 404.

- Quis falso Christianus? 396.
 Christianus filius lucis, hinc vigil.
 513.
 Vero Christiano optandus adventus
 Domini. *ibid.* Fusiùs. *iii.* 15, 16. Vide
Adventus.
 Quid verè Christianus? 12.
 Quæ divitiæ Christiani semper op-
 tandæ, semper augendæ. *ibid.*
 Unde illarum agnoscitur augmen-
 tum? *ibid.*
 Christum imitetur Christianus.
 In humilitate. *ii.* 384.
 In charitate. *ibid.*
 Christi humilitas et caritas sentiri
 potest, concipi non potest. *ibid.*
 Sentiat ergo cor quid sit Deum exi-
 naniri, obedire, pati, mori. *ibid.*
 Hujus sensus quæ effectus? 392.
 Christianus ad patendum destina-
 tus. *ibid.*
 Verè pio non deest tribulatio. *ibid.*
 Vide *Passiones*, *Afflictio*, *Cruz*.
 Est Christi miles, athleta, agricola.
iii. 143.
 Ut suo bene fungatur officio, cogitet
 de Christi gloria, cogitet et sanctorum
 exempla. *ii.* 409.
 Christianorum super Judæos excel-
 lentia. 266, 267.
 Christianorum felicitas et honor.
iii. 234.
 Christiani debent esse sanctiores
 antiquioribus fidelibus, etiam ipsi
 patriarchis. *i.* 57.
 Quia pro modo fidelis crevit et obli-
 gatio vitæ sanctioris. *ib.* Vide *Sanctus*.
 Christianus debet esse semper azy-
 mus, purus, sanctus, quia perenne
 Pascha celebrat. 289.
 Christianus in Deo solo debet glo-
 riar. 272.
 Christiano omnia, Dei jussu, sub-
 serviunt ad salutem. *ibid.*
 Omnia nostra sunt, nos Christi,
 Christus Dei. *ibid.*
 Christiani nobilitas in mente sem-
 per habenda.
 Jesu Christi Filii Dei socius est et
 consors, unum quid cum illo, quasi
 Christus alter. *ii.* 236, 246.
 Ad quid nos obligat hæc dignitas?
 ut sanctitatis Christi simus consortes
 et socii. *ibid.*
 Quò plùs erimus sancti, eò plùs
 Christi erimus socii. *ibid.*
 Christianus, ut Christi membrum,
 cum Christo capite suo mundum ju-
 dicabit. *i.* 294.
 Hinc infert Apostolus Christiano,
 mundi iudice futuro, indignum esse
 de terrenis litigare. *i.* 294, 295.
 Christianus angelos ipsos judicabit.
ibid. Vide quomodò. 294.
 Christiani dignitas quanta! *ibid.*
 Hinc infertur mundi futurus iudex,
 mundo ne subleclatur.
 Dæmonum iudex futurus, dæmoni
 ne pareat. *ibid.*
 Terrena bona Christiani conten-
 tione sunt indigna. *ibid.*
 Christianus, filius lucis, luceat in-
 teriùs per charitatem, exteriùs per
 bona exempla. 180.
 Christianus, quia Dei qui caritas
 est filius, Dei bonitatis sit imitator,
 omnibus benefaciat. 181.
 Unicus ei vindictæ modus concedi-
 tur, scilicet benefaciendo. *ibid.*
 Ideo multoties ei ira prohibetur. *ib.*
 Christiani vocantur sancti. Quare?
 232.
 Christiani nobilitas. *ii.* 207.
 De christiani salute nunquam de-
 sperandum. *i.* 163, 167.
 Imò semper sperandum. *ibid.*
 Christianus ex D. Paulo est homo
 Christum indutus. 183.
 Quid sit Christum induere? *ibid.*
 Tria Christiani elogia: est è plebe
 Dei, à Deo dilectus, misericordiam
 consecutus. 137.
 Christiani vita potest ad tria reduci:
 malum vitare, bonum in spiritu chari-
 tatis agere, pati in spiritu Christi. 117.
 Christianorum privilegia tanta, ut
 præ illis Judæorum elogia sint tantum
 figuræ et umbra. 122.
 Quæ sint illa nostra privilegia. 122,
 123.
 Christiano duo sunt necessaria: à
 malis abstinere, in bono florescere;
 uno verbo, vitam Deo dignam agere.
 99.
 Quilibet fidelis Christi membrum
 est. 176.
 Sit ergo suâ functione et suo statu
 contentus, à Christo dependeat, ipsi-
 que pareat, cum aliis fidelibus chari-
 tate conjunctus. *ibid.*
 Christiano continuè peccato mo-
 riendum. 74.
 Christiano continuè in gratia proli-
 ciendum. 74, 75.
 Christianus peccato mortuus est in
 Baptismo; hinc non peccandum. 75.
 Christianus peccato per Baptismum
 mortuus, nullum debet habere com-
 mercium cum peccato. 76.
 Christianus non modò non peccare

debet, sed et Deo totus vivere. 1. 77.

Sicut Christus vivit Deo totus, sic et Christianus totus Deo vivat. *Ibid.*

Ad hoc mortuus est Christus, ut ex morte et resurrectione suâ dominetur in vivos et mortuos. 197.

Et vita et mors nostra sunt Christi, à quo empti sumus pretio magno. *ib.*

Mira Christiani cum Christo communio; commortuus, concrucifixus, consepultus, conresuscitatus, etc. Vide *Baptisma*. 81.

Ad quid hæc Christianum obligent? 82.

Christianus à peccati tyrannide per Christum liberatus, Deo servire debet. *Ibid.*

Christiani anima cum Christo, velut sponso unita. 85, 86.

Christianus et peccatum duo sunt opposita sicut mors et vita. 89.

Christianus, quasi duplex homo: interior, exterior; spiritualis, carnalis; vetus, novus. 94.

In hoc homine quasi dupli, duo sunt agendi principia. 95.

Due leges. *Ibid.*

Hinc in nobis perpetua pugna. *Ibid.*

Hinc nobis vigilandum, pugnandum, vincendum. *Ibid.*

Hanc carnis et spiritus luctam non sentiunt carnales, qui secundum carnem vivunt. *Ibid.*

Sentiunt autem spirituales et verè Christiani. *Ibid.*

Ille verè Christianus, qui Christi spiritum habet. 100.

Qui Christi spiritum non habet, Christianus non est. *Ibid.*

Attende num habeas. *Ibid.*

Christianus hæres Dei vivi, cohæres Dei mortui; quid inde? 104.

Peccatum et concupiscentia in Christiano mortis origo. 101.

Spiritus sanctus in Christiano vitæ principium. *Ibid.*

Hinc ex una parte timendum, quia mors in medio nostri; ex altera gaudendum, quia vita in nobis. *Ibid.*

Spiritus sanctus nunc vita spiritus nostri, erit et vita corporis nostri, quod suscitabit, et ex mortali reddet immortale. *Ibid.* Vide *Resurrectio*.

Christianus secundum spiritum, non secundum carnem debet vivere. 102.

Spiritus Dei sit in nobis agendi principium. *Ibid.*

Qui Spiritu Dei vivunt et aguntur, hi illi et hæres Dei. *Ibid.*

Hoc ergo spiritu vivat, agat et agatur Christianus, filius et hæres Dei. 1. 102.

Vita verè christiana, vita filiorum Dei est vivere secundum spiritum. 103.

Duplex Christiani vita: vita gratiæ, vita gloriæ; vita præsens, vita futura. 102.

Christiano duo necessaria: primum ut secundum Dei Spiritum vivat; secundum, ut patiat secundum Christi Spiritum. Vide *Hæres Dei*, *Cohæres Christi*, *Justificatus*. 102, 103.

Christiani sunt vasa domus Dei: alla aurea, alla testacea; alia honorificis, alla vilibus deputata ministeriis. *III.* 152, 153.

Hujus similitudinis dñæ dissimilitudines. 153.

Dignitas christiana quæ? 242, 254.

Ad quid Christianum obligat? 255.

CHRISTIANISMUS.

Christianismus est æternæ religionis quasi novitatus. *III.* 13.

Christianismi utilitates et bona. *II.* 293.

Christianismus, esse regnum Dei, non per faciundiam est in nobis, sed per opera et præsertim per patientiam. 1. 282.

Christianismus in quo consistat? *Ibid.* Non in sermone, sed in operibus et patientia. 283.

Christianismus nos duo docet quoad mores: mundo non configurari per cupiditatem, Christo per charitatem conformari. 174.

Christianismus est stadium; quilibet Christianus stadiodromus est. 343, 345.

Est palaestra. 344, 345.

Quomodo currendum. 343.

Quomodo pugnandum? 344, 346. Vide *Stadium*, *Palaestra*.

Christianismus ita Judaismum præcellit, ut benedictio Judæis collata gratiarum nobis collatarum umbræ tantum sint et figuræ. 351. Vide *Judæi*, *mare Rubrum*, *Nubes*, *Manna*, *Horeb*.

Christianismus est schola pacis. *II.* 461.

Pax sit regina cordis nostri. *Ibid.*

Quasi agonotheta, nostris præsent certaminibus. 465.

Christianismus est mundus novus, quilibet Christianus nova creatura.

Novum et divinum esse recepit;

Divinè debet vivere,
Divinè operari. II. 61, 62. Vide
Christiani agendi modus.

Ut talis sis, et taliter agas, quid
faciendum? 61.

Christianismus dies, et dies salu-
tis. 68.

Ante Christum nox erat. *ibid.* Non
erat salus; quare? *ibid.*

Quanta itaque gratia in Christia-
nismo nasci! *ibid.*

Quomodo huic respondendum? *ib.*
Christianismi finis est sanctitas. 265.

Ad hoc attendat quilibet Christia-
nus, et examinet quomodo vocationi
suæ respondeat? *ibid.*

Christianismi spiritus. 266, 267.

Christianismus, seu fides in Chri-
stum, fuit omnium seculorum.

Hinc mira utriusque Testamenti
correlatio. 215.

Primum fuit religionis quasi pueri-
tia; secundum ejusdem religionis
ætas adulta.

Quanta gratia Christianismus, et
quàm gratè agnoscenda.

Sine pueritia in statu perfecto reli-
gionis renascimur. *ibid.*

Per fidem in Jesum Christum renas-
cimur filii Dei, majores et adulti. 216.

Ad hunc honorem nō attendas, vide.
ibid.

Tantæ gratiæ memor, vive ut filius
Dei, interiùs et exteriùs vive ut Chri-
stus. 216, 217.

Vitæ tuæ regula sit voluntas Dei. *ib.*

CHRISTIANI AGENDI MODUS.

Christianismus, mundus novus;
Christianus nova in Christo creatura;
per Baptismum esse novum, spirituale
et divinum recipimus. II. 61.

Sicut divinum esse per gratiam re-
cepimus; ita divinum agendi modum
per charitatem. *ibid.*

Divina ergo debet esse nostra ope-
ratio. *ibid.*

Quò plus in hoc agendi modo pro-
ficiam, eò perfectior ero Christianus.
ibid.

Ut talis evadas in posterum, quid
faciendum? 61, 62.

Christianus totus est Christi; omnia
ergo opera debet Christo. Quoties aliter
agit, fur est et sacrilegus. 61.

CIBI.

Omnes cibi boni sunt, ex inten-

tionem Dei creatoris, ex natura rei
creatæ, ex bono usu. III. 94, 95.

Intentio Dei cibos creatis, est ut
in eorum usu nostram religionem
exerceamus, illumque grati laudemus.
94.

Attende quomodo huic Dei Inten-
tioni respondeas. *ibid.*

Ciborum et omnis creaturæ natura
bona est. *ibid.*

Quedam divinæ bonitatis est effu-
sio. 95.

Naturale quoddam esse divini sa-
cramentum.

Deus itaque in ea adorandus. *ibid.*

Ciborum et omnium creaturarum
usus sanctificandus per verbum Dei
et orationem. *ibid.*

Hæc praxis sanctificabitur tota vita. *ib.*

Cibus animæ, verbum. *ibid.*

Nullus cibus ex se malus; sed in-
temperantia, oblitio Dei, inobedientia
Ecclesiæ, conscientiam maculant. I.
363.

CIRCUMCISIO.

Erat signum et protestatio fidei in
Christum nasciturum: hinc in gene-
rationis membro gerebatur. I. 50.

Abraham primus circumciscus fuit;
sed ex fide sua, non circumcissione
justificatus. 49.

Circumcisio Abrahæ fuit signum et
signaculum. 50.

Signum fidei, quam habuit de Mes-
sia nascituro è suo semine. *ibid.*

Signaculum justitiæ per fidem suam
adeptæ. I. 50. Vide *Abraham*.

Nunc post Christum, quod circum-
cisio vocabatur, ab Apostolo vocatur
concisio, seu mera scissio. Quare? II.
395.

Christiani vera circumcisio. Quare?
ibid.

Circumcisio cordis à Deo semper
fuit intenta, propter quam jussit cor-
poris circumcisionem. I. 26.

Hæc sine illa inutilis. *ibid.*

Cordis autem circumcisio placet
Deo. 27.

Circumcisio christiana quæ? II. 445,
446.

Illius excellentia supra legalem. *ib.*

Alia circa Baptismum notanda. 446.

COELUM.

Triplex in Scripturis agnoscitur cœ-
lum: æreum, sidereum, empyreum.
II. 138.

COHÆRES CHRISTI.

Christianus cohæres Christi, si tamen compatitur. i. 104.

Christianus hæres est Dei vivi, cohæres est Dei mortui. Quid inde? 105.

Ut hæreditatem Dei vivi possideat in cælo, debet secundum Dei Spiritum vivere. *ibid.*

Ut cohæreditatem Dei pro nobis mortui capiat, debet pro Christo et cum Christo pati et mori. *ibid.*

Sine crucis participatione nulla est gloriæ participatio. *ibid.*

COLOSSÆ.

Colossæ erant urbs Phrygiæ, vicina Laodicæ et Hierapoli. ii. 421.

Colossis nunquam prædicavit S. Paulus. *ibid.*

Ad Colossenses tamen scripsit. Quare? *ibid.*

Qualis hæc ad Colossenses epistola? 422.

Ubi et quando scripta? *ibid.*

COMITAS ET PRUBENTIA.

Comitas in verbis commendatur. ii. 468.

COMMUNICATIO.

Charitatis fraternæ debitum est, ut fiat communicatio, sive divitiarum, sive scientiæ et virtutis. i. 205.

Sicut divites sua debent pauperibus erogare, ita doctiores, fortiores, suam scientiam vel fortitudinem. *ibid.*

Et sicut peccant divites in suis divitiis sibi placentes, easque sibi reservantes, ita doctiores et fortiores, etc. *ibid.* 215. Vide *Charitas, Complacentia*.

COMPLACENTIA.

Christi erga nos complacentia est ratio fundamentalis nostræ erga proximum complacentiæ. i. 216.

Eadem Christi complacentia nos docet modum sanctæ faciendi quæ plerumque sunt civiliter tantum. *ibid.*

Unusquisque Christianus debet proximo suo complacere. *ibid.*

In quo differt complacentia quam inspirat charitas, à complacentia quam inspirat cupiditas. *ibid.*

Christi charitas qui non sibi placuit, sed nostræ salutis totus incubuit,

nos urgere debet ad utrumque. i. 216. Vide *Charitas, Communicatio*.

COMPLACENTIA, AMOR HUMANÆ GLORIÆ.

Studium hominibus placendi fons est corruptionis. ii. 173.

Adeo sit liber Evangelii minister. *ib.* Nemo potest duobus dominis servire.

Cor nostrum uni sit, non duobus. Complacentia peccatum et virtus est. 174.

COMPUNCTIO.

Spiritus compunctionis quid? i. 159. Vide *Sopor*.

CONCIO.

Donæ concionis effectus. i. 427, 428, 433.

Mala concionis reatus. 421, 422.

CONCIONATOR.

Duo characteres Apostoli: omni-modi scilicet patientia, et humilis miraculorum patratio. ii. 146.

Concionator multum sit patiens; sancta ejus conversatio sit ei pro miraculis. *ibid.*

Paulus prædicans, nihil à quopiam accepit. *ibid.*

Utinam illum imitentur multi! *ib.* Dictum Apostolo dignum: Vos quæro, non vëstra. 147.

Apostolus animarum venator. *ibid.*

Veri concionatoris indicium. 483.

Concionator apostolicus in apostolo Paulo observet apostolicum vitæ, scientiæ, conversationis et prædicationis modum. 258.

Veri et apostolici concionatoris idea à Spiritu sancto data in D. Paulo. 259.

Quæ sunt apostolicæ demonstrationes. 250, 251.

Qualia nunc esse debeant concionatorum miracula. 479.

Ut parens et nutrix, panem vitæ distribuat concionator. iii. 148.

Tria monita omni concionatori necessaria. *ibid.*

Concionator apostolicus notet vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet. i. 257. Observet apostolicos ut imitetur. *ibid.*

Tria concionatoris munia vide. 433. Donæ concionis effectus. 429.

Quædam concionatorum vitia. i. 420.
Loquuntur in æra. Quare? ibid.
Quomodo vitanda? ibid.

Multi concionatores in sua patria barbari. Quare? 422.

Quis sit finis concionis à Deo intentus? ibid.

Doctrina auditoribus accommodanda: parvulis lac dandum; provec-tioribus esca solidior præbenda. 261, 262.

Ita D. Paulus faciebat. ibid.

Non ita multi concionatores. ibid.

Quare? ibid. Vide *Prædicator, Pro-pheta*.

CONCORDIA.

Quantum bonum concordia i. n. 380.

Quatuor discordiarum principia. 381.

Quatuor concordie causæ illis op-positæ. ibid.

CONCUPISCENTIA.

Concupiscentia, quasi leno, vel lena. i. 90.

Est, plus quam dici potest, pecca-trix, seu exuberans peccatorum causa. ibid.

Homo etiam justus concupiscentiæ motus sentire cogitur, et sub illius tyrannide ingemiscere. 91.

At illi resistit, et non peccat. ibid.

Carne quidem servi legi concupis-centiæ, at mente et affectu servit legi Dei. ibid.

Quam miserandus hic status nos-ter, ob concupiscentiæ tyrannidem. 90.

Quam necessaria nobis oratio i. 89.

Involuntarii concupiscentiæ motus non sunt peccata. 91, 97.

Gratia nos liberat à concupiscentiæ dominatu. ibid. Vide *Gratia*.

Concupiscentiæ effectus habes de-scriptos. 36.

Hujus corruptionis remedium ha-bes. 37.

Concupiscentiæ in christianismo fa-cilis est victoria, quia sub dominio Christi abundat gratia. 79.

Ad vincendas concupiscentias uti-lissima est mortis memoria. 77.

Brevis est pugna; victoriæ autem præmium erit æternum. ibid.

Quam periculosum obedire concu-piscentiæ patet in punitione Hebræo-rum. 353. Hoc Christianos admonet illi resistere. 356.

Licita possunt appeti illicitè. 354

CONJUGIUM.

Honorabile connubium in omnibus. Sensus horum verborum catholicus. in. 397.

Nugæ sectariorum de conjugio sa-cerdotum. ibid.

Ratio ob quam honestas in conjugio commendatur. ibid.

Conjugium Dei donum. i. 309, 310.

S. Paulus optat tamen omnes esse cælibes. ibid.

Sanctitas in conjugio servanda. ii. 501, 502.

Quantum crimen sit adulterium i. 502. Vide *Adulterium*.

Conjugium ex Christi præcepto est indissolubile. i. 310, 321.

Christus Dominus hanc conjugii in-dissolubilitatem verbo et facto docuit. 310.

In quo conjugium est sacramen-tum? 311.

Christus et Ecclesia sunt conjuga-torum exemplar. ibid.

Caveant Christiani ne signa sint fallacia. 322.

Fideli non licuit cum infideli con-jugium contrahere, sed tantum in Domino, id est, cum fidei. 311.

Nuptiæ cum infidelibus quo juro prohibentur? 322.

Licuit Christiano ante Baptismum conjugato permanere cum uxore ido-lolatridæ consentiente, sicut Chris-tianæ licuit cum suo viro idololatrà, sed pacificè vivente, cohabitare. 312.

Ibidem vide rationes, tum ex parte conjugum, tum ex parte liberorum ductas.

Paganus pacificè vivens cum uxore christiana, est candidatus fidei. 312.

Talium filii sunt quasi designati sanctitati. 313.

De qua sanctificatione, tum paren-tum, tum filiorum ibi loquatur Apo-stolus?

An hic textus Calvino faveat, di-centi Christianorum filios Baptismo non indigere. ibid.

Ubi pars pagana, sive vir, sive mul-lier, prior discedebat et conjugium dirimebat, pars christiana manebat libera, ita ut alias nuptias posset con-trahere. ibid. Rationes vide ibid.

Sed notandæ hæc de re sanctorum Patrum sententiæ: *Melius est ut di-vellatur matrimonium quam pietas.* Divus Chrysostomus. *Major Dei causa est, quam matrimonii; nec debetur*

reuerentia conjugii ei qui horret Auctorem conjugii. Ambrosius.

Contumelia Creatoris soluit ius matrimonii. Idem Ambrosius. i. 313.

USUS CONJUGII.

Usus conjugii Christiano conceditur secundum indulgentiam, ad vitandas impuritates.

Remedium est :

Illo igitur utantur conjugati, ut remediis uti solent. i. 322.

CONJUGATI.

Conjugatis Ecclesia consulit diebus Deo sacris continentiam, non tamen præcipit. i. 309.

Conjugatorum munia breviter expressa. ii. 463. fusiùs. 347, 348, 349.

PERICULA CONJUGATORUM.

Divisi sunt conjugati.

Christo servant ad salutem, mundo ob uxorem, ob maritum.

Periculosa autem illa divisio, ubi Deo pars minima sæpe datur, mundo pars potior.

Facilius est Deo totum cor tribuere, quàm justè illud dividere. i. 319.

CONSCIENTIA.

Conscientia nostra, Deus, seu instar et vice Dei. i. 24.

Deus in corde nostro tribunal erexit. ibid.

In hoc tribunal ratio iudex est, conscientia actor. ibid.

Conscientiæ iudicium erit quasi regula iudicii divini. ibid.

Hic itaque iudex sæpe consulendus. ibid.

Conscientia primus est casulista noster. 203. Omnibus doctoribus præferendus. ibid.

Contra conscientiam agere, peccatum est. ibid.

Quod licet in se, per accedens non licet, ob ignorantiam et ob conscientiam erroneam. 199.

CONSOLATIO.

Deus consolationis. Quare ? i. 206, 207.

CONSTANTIA, PERSEVERANTIA.

Constantiam in fide et charitate
III.

duabus similitudinibus exprimit Apostolus, arboris scilicet radices in altum agentis, et ædificii bene fundati. ii. 309.

CONTENTIO.

Invidia contentionem parit, contentio divisionem. i. 261.

Zelus pater contentions, contentio mater dissidiorum. ibid.

Contentiones D. Paulus inter opera carnis enumerat.

Hinc multi Christiani sunt carnales. ibid.

CONTINENTIA.

A conjugio semper abstinerunt sacerdotes, etiam uxorati. iii. 79, 80, 81.

Cum Græcis iudulium, ubi et quando? ibid.

CONVERSATIO.

Comiter et prudenter loquendum. ii. 468.

Quomodo conversandum?

Divi Chrysostomi hac de re axiomata. ibid.

CONVERSIO.

Tria ad conversionem necessaria. ii. 481. Vido *Salus*.

COOPERATIO.

Quantà fidelitate debeamus gratiam cooperari. iii. 291, 297. Vide *Gratia*, *Consensus gratia*.

COR.

Cor nostrum, charta Dei, in qua per Spiritum sanctum quasi digitum suum scribit inspirando. ii. 30.

Nostrum est non esse saxeos, durà cervice, non resistere, sed obedire digito Dei scribenti, seu inspiranti. ibid. 38. Vide *Cooperatio*, *Gratia*, *Consensus gratia*.

Deus cor et intentionem attendit, non solummodo factum. i. 196.

Hinc nemo condemnandus. ibid.

Hinc sit etiam quòd sæpe simplicior Deo placet magis quàm doctior. ibid.

CORDIS ELATIO, SUPERBIA.

Quantum malum sit cordis elatio !
ii. 140, 143, 150.

Quàm timendum! II. 140, 143, 150.
Vide *Superbia*.

Artem mirare quā Deus sanctos conservat humiles.

Patet in D. Paulo, mente in cœlum raptō, carne in cœlum devoluto. II. 143, 150.

Christianus, ut cordis elationem vitet, ad suas infirmitates sit attentus. 140.

VELAMEN CORDIS.

Cupiditas est velamen cordis: excæcat enim mentes hominum. II. 12.

Hinc cordis oculos illuminatos pete. *ibid.*

Oculi cordis. *ibid.*

CORINTHIUS.

Corinthus Achaë, quæ nunc Moræa dicitur, metropolis erat. I. 229.

Ejus descriptio. *ibid.*

Quando Corinthum venit D. Paulus; quandiu mansit.

Corinthi à D. Paulo ad Christum conversi. *ibid.*

Post egressum D. Pauli in varios errores dilapsi. Quomodo?

D. Paulus ad eos scribit priorem epistolam.

Ubi et quando? *ibid.* 230.

D. Paulus secundum ad Corinthios scribit epistolam, et quidem priore benigniorem. II. In principio Præfat.

Ubi, quando. *ibid.*

Epistola prima ad Corinthios ex mente D. Pauli fuit circularis, seu ad omnes Christianos, specialiter tamen ad Corinthios. I. 233.

Paulus verè Apostolus. 332.

Paulus Corinthiorum indubitatus Apostolus. *ibid.*

Tria illius apud Corinthios apostolatûs sigilla.

Fides Christi quam per Pauli prædicationem receperunt.

Signa et prodigia in quæ in fidei confirmationem apud illos patravit.

Spiritus sancti charismata quæ apud eos diu emicârunt. *ibid.*

Per hæc tria ipsi Corinthi erant quasi signaculum apostolatûs D. Pauli.

Corinthii sic sigillati erunt quasi patientes apostolatûs Pauli litteræ. 333.

Schismatis Corinthiorum origo, seu occasio. 236, 237.

Cur tam acriter in illud invehatur Apostolus? *ibid.*

Omnes in Ecclesia sectas et factiones jugulat. I. 238.

Ejusdem schismatis veræ causæ. 277.

Paternus D. Pauli in Corinthios affectus. 281.

Cur D. Paulus Corinthiis scribens tam acriter invehitur in fornicarios? 304.

Corinthus urbs erat Veneri dicata. *ibid.*

Ibidem vide multa de illius urbis impudicitia.

D. Paulus ob perfectiores Corinthios, laudat totam eorum Ecclesiam; deinde ob malos quosdam totam reprehendit eorum Ecclesiam. 235.

CORONA GLORIÆ, vide GLORIA ÆTERNA.

De hac sæpe cogitandum. III. 145, 168, 169, 175.

CORPUS.

Christiani corpus debet esse hostia viva, Deo continuè oblata. I. 173, 174. Vide *Hostia*.

Hujus sacrificii spiritualis quis sacerdos, altare, ignis? etc. 174.

Judaicarum et christianarum victimarum discrimen. *ibid.*

Corpus nostrum quasi animæ tentorium. Quare? II. 51.

Corpus nostrum et corporis nostri membra, arma sunt media inter virtutem et vitium. I. 78.

Corpus animale quid, quid spirituale? 456.

CORRECTIO.

Egregia documenta circa lapsus aliorum. II. 252, 253.

Correctio facienda cum charitate, humilitate, mansuetudine et circumspectione. *ibid.*

Onus infirmorum portare debemus, sicut Christus onera nostra portavit. 253.

Peccatoris onus ab eo devolvendum et à superiore suscipiendum, sicut qui equum sub onere lapsum vult erigere, illius onus devolvit. *ibid.*

In correctione facienda maxime cavenda est pharisaica superbia. *ib.*

Praxis correctionis. *ibid.*

Recordare tremendi Dei iudicii, coram quo siste animo. *ibid.* 259.

Correctionis necessitas. i. 16.

Delinquentis peioritas non dispensat superiori a correctione. Quare? *ibid.*

Charitativum corrigendi monitum.

195. Vide *Charitas*.

Triplici de causa debent corrigi delinquentes. *iii.* 109.

Circa senum correptionem observanda. 102.

Circa mulierum correptionem servanda. *ibid.*

CREATURÆ.

Creaturæ gementes et quasi coactæ serviunt hominis vanitati. i. 117.

In Dei iudicio ingemiscetes clamabunt contra violatores. *ibid.*

Ut hunc gemitum contra te vites, cave creaturarum abusum; utere illis ad Dei gloriam. *ibid.*

CRETENSES.

Cretenses qui et quales? *iii.* 192, 193.

Cretizare quid? 193.

Cur sobrietas Cretensibus toties commendata? 200.

Cur fidei sinceritas specialiter commendata? 201.

CRUX.

Religio christiana, in cruce fundata, cruce multiplicanda. *ii.* 485.

Salus nostra per crucem et passionem consummanda. *ibid.*

Crux et humiliatio in ministerio querenda. *ibid.*

SIGNUM CRUCIS.

Per signum crucis benedicebantur cibi, tempore D. Chrysostomi. *iii.* 95.

STULTITIA CRUCIS.

Quod stultum in Crucifixo, omni sapientiā sapientius est. i. 241, 242. Vide *Crucifixus*.

CRUCIS VERBUM.

Salutis via mutata fuit per peccata hominum.

Deus creator, per sapientiam suam in mundi officio elucens, homines voluit ad sui cognitionem, admi-

rationem et amorem rapere: hoc feliciter non cessit: ideo per stultitiam crucis decrevit salvare credentes. i. 241.

CRUX. PASSIO.

Sine crucis participatione non est gloriæ participatio. i. 105.

Ut simus cohæredes Christi, debemus cum Christo pati. *ibid.*

Non est proportio passionum nostrarum ad æternam gloriam. *ibid.*

Crucem suo contactu Christus consecravit, et quodammodo deificavit; hinc crucem adoramus.

Cruces, seu passionem et dolores in sua persona consecravit et deificavit Christus patiens, imò crucibus dedit vim consecrandi, sanctificandi, deificandi.

Hinc crucis æstimandæ, amandæ, desiderandæ. *ii.* 7. Vide *Afflictio, Passiones*.

Ex quo Filius Dei passus est; honorificum, lætum, bonum, est pati. *ibid.*

Hinc Deus rariùs sanctos à malis liberat nunc, quàm in veteri Testamento. *ibid.*

DEI CULTUS.

Deus, qui spiritus est, spiritum operantis primariò respicit, fidem scilicet, affectum, intentionem, etc. i. 45.

Itaque ante omnia curandum de spiritu et intentione. *ibid.*

Ordo in Dei cultu concipiendus. 56.

CUPIDITAS.

Cupiditas est cordis velamen. *ii.* 35, 42.

Excæcat mentes hominum.

Cordis oculos illuminatos pete. *ibid.*

CURIOSITAS.

Curiositas infidelitatis origo. *iii.* 172.

Ex auditu simplice fides; ex curioso, fidei destructio. *ibid.*

Non minùs de auribus quàm de oculis orandum. Averte aures meas ne audiant vanitatem. *ibid.*

Duo ad hæresim conducunt, curiositas mentis ut cordis perversitas. 92, 93.

Utraque cavenda. *ibid.* Vide *Hæresis*.

CURIOSITAS DE FINE MUNDI.

Naturaliter curiosi sumus de fine temporum. II. 511.

Ipsi apostoli ante passionem hanc curiositate laborarunt. *ibid.*

Quomodo reprimenda hæc curiositas? *ibid.*

Nostra mors, unicuique nostrum, finis est mundi, et de hoc simus solliciti.

Cui finem communem et particularem nobis celavit Deus. *ibid.*

CURSUS.

Vita præsens est cursus et certamen. III. 382.

Duo currentibus cavenda sunt, onus et obstaculum. 381.

Utrumque nobis vitandum. *ibid.*

Hujus nostri cursus via difficilis est. 382.

Hinc per patientiam currendum. *ibid.*

Ad hanc patientiam habendam aspiciendus Jesus fidei nostræ auctor et consummator. *ibid.*

Tria in Christi passione sunt aspienda. Vide *Passio Christi*.

DÆMON.

Hostis nostri, dæmonis descriptio. II. 357, 358.

Hinc necessitas vigilandi et arma sumendi. 358, 359.

DAMNATIO.

Damnatio timenda; hoc uno nos exemplo docuit sanctus Apostolus. I. 349.

In hac re nunquam nobis blandendum. *ibid.*

Ob ipsas gratias timendum. *ibid.* 352, 356. Vide *Timor*.

Paulus damnari timuit; Calvinus fide credit se salvandum. 344.

DECIMÆ.

Abraham decimas dedit Melchisedeco, ut figuræ Christi. III. 304.

Harum decimarum supra Leviticæ excellentiæ.

Ipsæ Levi et omnes Levitæ decimas dederunt Melchisedeco, quia erant in lumbis Abraham. 306.

Quomodo et quare Christus non

fuit decimatus in Abrahamo? III. 306. Christus erat et non erat in lumbis Abraham.

Cur decimæ dantur? *ibid.*

Christo decimas dedit Abraham, *ibid.*

DEPOSITARIUS.

Dens est noster depositarius, apud quem nihil perit. III. 137.

Episcopi sunt depositarii evangelicæ doctrinæ. III. 138.

Duo in depositario requiruntur. 137.

Hæc duo non semper in hominibus; at semper in Deo, apud quem nihil perit unquam. *ibid.*

Imò apud Deum crescunt deposita. *ibid.*

Duplex est depositum: unum quod nostrum est apud Deum, nostra opera bona; alterum, quod Dei est apud homines, Evangelii doctrina. *ibid.*

DEPOSITIO VETERIS HOMINIS.

Quid sit veterem hominem deponere, sordidum scilicet peccati indumentum.

Quomodo membratim fiat hæc exutio? II. 326, 327, 328, 329.

DEPOSITUM.

Evangelica doctrina depositum. Cur? I. 436; III. 124.

Episcopis creditur hoc depositum. *ibid.*

Hoc depositum fideliter servatum, salvat in æternum. *ibid.*

DERELICTIO.

Est malitiæ plenitudo, ob quam homo sibi ipsi deseritur. I. 15.

Homo sibi derelictus repletur omni iniquitate. *ibid.*

Hoc patet in derelictione philosophorum. 16.

Illorum corruptio fuit generalis, cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni, ipsiusmet naturæ. 14.

Terribilis quidem, at justa puni-tio! *ibid.*

Hanc timeat Christianus. *ibid.*

Quàm terribile sit à Deo deserere! *ibid.* Dens induratus deserens, suâ providentiâ privat. *ibid.*

Tanquam cymbam sine saburra ferri permittit, detrectans eos gubernare. *ibid.*

DEUS.

Deus tribus epithetis exornatur, Deus patientiæ, Deus consolationis, Deus spei. i. 206.

Deus, quia charitas, et patientia est et consolatio, imò et fons consolationis. *ibid.*

Deus rex entium et durationum. iii. 55.

Quid Deus?

Quomodo idem manens, bonorum est vita, malorum mors et supplicium? 9, 10, 11.

Quâ facilitate Deus præmiat et punit: satis est esse visum. 10, 11.

Sancti, quia sancti et mundi, Deum sanctum et mundum videntes, vivunt.

Impii, quia impii et immundi, Deum sanctum et mundum videntes, moriuntur, sed et mortis æternæ pœnas luunt. 10, 13.

Hinc horrenda immunditia et omnimodè studendum munditie. *ibid.*

Hinc ideam habe de iudicio Dei, tum generali, tunc particulari, in nostræ mortis articulo, *d. facie Domini* pœnas luunt impii. 11.

Magnum Dei elogium. 120.

Deus major omni laude. Vide *Laus Dei*. *ibid.* 121.

Deus patiens, quia bonus; at justus et puniens, quia justus. i. 21.

Deus frequenter orandus ut miseretur, quia donorum suorum est dominus, et cujus vult miseretur. 131.

DEUS IGNIS.

Ut charitas, ignis est consummans; ut justitia, ignis est consumens. iii. 393.

Elige aut consummari aut consumi. *ibid.*

DEUS BEATUS.

Beatus Deus cur dicitur? iii. 54.

A se beatus, ipsa sufficientia, omne bonum.

Ex mera itaque bonitate vult et nos beatos. *ibid.*

DEUS VIVUS.

Cur D. Paulus de Deo loquens, sæpè addit epithetum, vivus? iii. 97, 123, 259, 270, 272.

DEUS DOMINUS.

Deus suorum donorum dominus, gratiamque suam dat cui vult. i. 131.

Non ideo potest peccator conqueri, quia nulli quidquam debet. 128.

Homo lutum, Deus figulus. 132.

Licet ergo pro libito suum supremum dominum in suum lutum exerceret, nulli faceret injuriam, nec posset quisquam ei contradicere: *ibid.*, etc. non ita tamen agit. Vide *Dei patientia*.

Quidquid circa nos faciat Deus, opifex noster, debemus adorare, silere, illius voluntati cedere, sicut lutum sequitur manum figuli. *ibid.*

DEI BONITAS.

Ineffabilis Dei bonitas semper attendenda.

Quòd Deus nullo indigens, homines ingratos, et à se aversos querat, sibi que reconciliet, idque per unigeniti Filii sui sanguinem. ii. 271.

Hoc est omnium Dei donorum maximum. *ibid.*

Verè nimis charitas. 288.

DEO GRATIAS.

Antiquis salutandi modus apud Christianos. ii. 336.

DEO SERVIRE.

Deo servire, subjici, regnare est in tempore et in æternitate. i. 448.

CONSILIA, SEU JUDICIA DEI.

Consillorum, seu divinæ sapientiæ profunditas adoranda. i. 161, 170, 171.

Omnibus ad fines suos utitur. 162.

Et ex illis, quæ suæ opposita sunt voluntati, suam perficit voluntatem. *ibid.*

Hinc in omnibus adoranda Dei voluntas; et ex omnibus expectanda Dei gloria. *ibid.* Vide *Providentia*.

DEI POTENTIA.

Vocatio Dei, creatio rei; vocat non entia, statimque sunt. i. 54.

SIMILITUDO CUM DEO.

Cur tam sæpè monemur in Scri-

pturis, ut Deo similes simus? i. 296.
Vide *Hæreditas Dei*.

Nostra temporalis cum Deo similitudo æternam similitudinem pariet. *Ibid.*

Omnia Dei præcepta ad hanc efflendam moralem cum Deo similitudinem tendunt. *Ibid.* 305.

Ad hanc eandem similitudinem procurandam tendunt Dei promissa et minæ. 305.

DEI MINISTER.

Ad exemplum S. Pauli suum ministerium tribus modis honorificet, sit sanctus, gratus ministret, sit sollicitus. i. 162.

Vide *Animarum minister, Ecclesie minister*.

Minister animarum sit, ad exemplum D. Pauli, mater. ii. 229.

Toto vitæ tempore parturiat. *Ibid.*
In omnes affectus sese verset, etc. *Ibid.*

Partus physicus, unicus est, moralis multiplex. i. 229.

Beata Virgo Christum sine dolore genuit; Dei minister sit cum dolore Christo puerpera. *Ibid.*

Ex charitate loquatnr, ut Christum pariat in anima. *Ibid.*

DIABOLUS.

Dæmon cor dicitur diabolus? iii. 199.

Astutiæ diaboli varix. ii. 23.

DIACONI.

Diaconorum officia. iii. 83.

Diaconus, episcopi manus et oculus. 84.

Diaconorum virtutes. *Ibid.*

Unus uxoris vir. Quomodo, et quare? 85.

DIACONISSÆ.

Diaconissæ quæ? iii. 85.

Diaconissarum officia. i. 218.

DIES DOMINICA.

Ab ipsis Apostolis sabbati festivitas fuit in diem dominicam transiata. i. 469.

Hoc tamen sine scripto. *Ibid.*

Dies dominica dies est orationis et

eleemosynæ; et ideo dies eleemosynæ, quia dies orationis. i. 469.

Quomodo transigi debeat dies dominica. 474.

Attende quomodo observes. *Ibid.*

Cave ab hodierno abusu. *Ibid.*

Dies dominica ad æternam requiem promerendam specialiter est destinata. iii. 274.

Hæc dies figurâ est æternæ requiei in Deo. *Ibid.*

Qui peccat, sabbatum violat.

Qui per charitatem quiescit in Deo, sabbatum æternum inchoat. *Ibid.*

Qui per peccatum adhæret creaturæ, et in ea quiescit, indignus est æternæ Dei requie. *Ibid.* Vide *Requies æterna*.

DIES DOMINICA.

Dies hominis, seu humanus, quid sit in Scriptura sacra? i. 275.

Dies hominis, seu iudicium hominum fallax. *Ibid.*

Nescimus quo fine, quo motivo, quâ conscientia quis agat. *Ibid.*

DIES DOMINI.

Dies Domini, luel omnes dissipabit tenebras. i. 276.

Hinc iudicium Dei certum et infallibile. *Ibid.*

Illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium. *Ibid.*

Deo nihil occultum. *Ibid.*

Vita, seu tempus præsens, tempus nostrum est, dies hominis; quia nostram implemus voluntatem, etiam contra Deum. 267.

Dies iudicii erit dies Domini; quia voluntas Domini complebitur de hominibus, quos aut præmiabit, aut punit. *Ibid.*

DIRECTIO ANIMARUM.

Directio animarum est mystica liturgia. ii. 389.

Quo animo facienda? *Ibid.* et 392.
Vide *Doctor animarum minister*.

DISCORDIA.

Quatuor sunt discordiarum principia:

Mentis tenacitas,

Amor gloriæ,

Dominandi desiderium,

Nimia propriæ utilitatis sollicitudo. ii. 381.

Uniant è contrà mentis humilitas, contemptus gloriæ, amor dependentiæ, commodorum neglectus. II. 381, et seq.

DISPENSATOR.

Episcopi et alii ministri Ecclesiæ sunt dispensatores thesaurorum Dei. I. 274.

Fidelitas est præcipua laus dispensatoris. Ibid.

DISSIDIUM.

Invidia contentionem parit, contentio divisionem. I. 261.

Zelus pater contentionis, contentio mater dissidiorum. Ibid.

DIVITES.

Evangelium divitum. III. 124.

Vitia à divitibus fugienda. 123.

Virtutes à divitibus exeroendæ. Ibid.

DIVITIÆ.

Quàm periculosa divitiarum cupiditas! III. 117, 118.

Hæc cupiditas, et à divite, et à paupere cavenda. 118, 119.

Cupiditas damnatur, non facultas. 118.

Bonus divitiarum usus. 123, 124.

Divitiæ asservatæ pereunt: dispersæ manent in tempore, et in æternitate. II. 102.

Opes sicut putei, qui exhausti, copiosiores, et pulchriores fluunt aquæ. Ibid.

Opes sicut ubera, quæ si suguntur, lac reddunt. 103.

Divitiæ per charitatem dispersæ, semen quod seritur, et cujus messis in sinu Dei colligitur. 100, 101.

Quò copiosius dantur, eò copiosior erit messis. Ibid.

Triplex fit messis pro uno semine. 104.

Sanctus divitiarum usus. Ibid. Vide *Eleemosyna*.

DIVITIÆ CHRISTIANÆ.

Divitiæ christianæ semper optandæ, semper augendæ. III. 6. Fides scilicet et charitas.

Unde illarum augmentum dignoscitur! Ibid. pulchram vide similitudinem.

DOCTOR EVANGELICUS.

Doctoris evangelici quatuor sunt officia. III. 169, 170.

Ad hæc utilia, imò necessaria sacra Scriptura. Ibid.

Semper est tempus veritatem docendi, ubique locus. 181, 182.

Quatuor doctoris evangelici partes. Ibid.

Medicum se arbitretur, sanare quærat. 170.

Omnibus utatur remediis. Ibid.

Lenibus tamen acriter temperet. Ibid.

Doctor canalis est sapientiæ; Deus autem fons. I. 262.

Hinc doctor per respectum ad Deum audiendus, et considerandus. Ibid.

Bibens de rivulo, gratias age fonti. Ibid. Vide *Sapientia*, *Liber*, *Canalis*.

Duo ad docendum necessaria, scientia et caritas. 209.

Qui docet, et non facit quod docet, is se suo ore condemnat. 19.

Caveat doctor, director, minister animarum, ne eas ad se alliciat, ut eas retineat, et faciat suas, sed ad Deum referat. 238.

Director animas christianas consideret ut sponsas Christi. II. 121.

Caveat omnis anima christiana, ne Christi ministro adhareat: minister est, canalis est: ad Dominum, ad fontem oculos attollat. I. 238.

Antiquum in doctoribus vitium vanitatis. III. 49.

Duplex in doctoribus vanitas. Ibid.

DOMESTICUS.

Quantum crimen suos negligere. III. 105.

DOMINUS, DOMINIUM.

Christus à primo instanti rerum omnium fuit Dominus. I. 197.

Hujus tamen domini usum et exercitium adeptus est per mortem et resurrectionem suam. Ibid.

Totum Christi Domini sumus. Ibid.

Ad hoc mortuus est Christus, ut ex morte et resurrectione sua donaretur in vivos et mortuos. Ibid.

Deus suorum donorum dominus est, gratiam suam dat cui vult. 131.

Ergo sæpe rogandus *Miserere mei, secundum magnam misericordiam tuam*. Ibid. Vide *Deus Dominus*.

DOMINUS, SEU HERUS.

Modus sanctè et christianè domesticis imperandi. II. 356.

DOMUS.

Ecclesia est domus. Quare?

Domus Dei. Quare?

Domus Dei vivi. Quare? III. 86.

DONA, CHARISMATA.

Dona Dei dicuntur ministraciones. I. 392.

Dona spiritualia unicuique Personæ divinæ, sub diversa ratione, attribuantur; Spiritui sancto, ut gratiæ, Filio, ut ministeria, Patri, ut operationes. Quare? 393.

Praxis servanda ab Ecclesiæ ministro per respectum ad tres sanctissimæ Trinitatis personas. 393, 394.

Novem donorum genera enumerantur. *ibid.* 394, 395, 403, 404.

Spirituales Corinthiorum ægitudines circa charismata. 391, 392.

Medela harum ægitudinum. 392, 393, 395, 397, 398, 399, 400.

DOTES.

Quatuor dotes corporis gloriosi. Unde deducantur. I. 455.

DURITIES CORDIS.

Cor durum quid? I. 20, 21.

Quomodo contrahitur hæc durities? *ibid.*

Hæc durities erit causa et mensura iræ Dei. *ibid.*

Deus Induratos deserit. 14. Vide *Derelictio, Obduratio*.

EBRIETAS.

Ebrietas mater et nutrix omnium vitiorum. II. 341.

Ebrietas spiritualis è contra impellit ad omne opus bonum. *ibid.*

Quæ sit hæc ebrietas, illiusque modus? *ibid.*

Fugienda ebrietas vini, amanda verò spiritualis lætitia. *ibid.* 342.

ECCLESIA.

Notæ et proprietates Ecclesiæ. III. 394.

Quid Ecclesia Dei et Jesu Christi? Ecclesia dicitur domus. Quare?

Domus Dei. Quare?

Domus Dei vivi. Quare? III. 86, 87. Ecclesia est columna, et firmamentum veritatis. 86.

Ecclesia sponsa Christi è Christi dormientis latere exivit. II. 345.

Ecclesiæ christianæ supra synagogam præstantia, I. 31.

Quid Ecclesia?

Templum vivum Dei.

Cujus fundamentum primum, Christus;

Secundaria fundamenta, apostoli et prophetæ;

Lapides et partes, singuli fideles, etc. II. 298.

Quid Ecclesia?

Una domus,

Unus homo,

Unum corpus,

Unus populus,

Et hinc sequelæ. 296.

Ecclesia unum est corpus, eodem spiritu vivens, eadem escâ nutritum. I. 396, 397.

Ecclesia multa et varia habet membra, superiora, media, infima et omnia æqualiter Christi membra. 396, 397.

Locus et munus non faciunt Christi membrum, sed unio cum Christo. 398.

Hinc parum refert de situ et officio, sed maximè de unione cum Christo, fide, spe, charitate. 398, 406.

Ecclesia est familia Dei.

Apostoli, Episcopi, etc. sunt ejusdem familiæ economi, dispensatores, thesaurorum arcarii. 274.

Ecclesia Dei dicitur, quia à Deo, ad Deum, et in Deo. 232.

Ecclesia ædificium spirituale; Deus architectus;

Apostoli, Episcopi, Sacerdotes, Doctores, etc. cooperarii Dei.

Hujus ædificii fundamentum Christus.

Videant operarii quid super illud ædificent. 264.

Videant doctores quid, quomodo, quo fine, quâ charitate, quâ animi puritate doceant. 265. Vide *Ædificium spirituale*.

In Ecclesia, sicut in corpore humano, tria sunt: unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diversitas. 176.

Ecclesia semper habuit, et habet inimicos internos, et externos, hos-

tes apertos, et falsos filios. II. 79.

Ecclesia nunc sancta quidem, at non-
dum perfectè sancta; cur? I. 445, 446.

Mira Ecclesiae corporis oeconomia.
II. 322.

Duplex Ecclesiae forma, interior,
exterior. *ibid.*

Fidelis peccator est quidem Ecclesiae
et Christi membrum, sed mortuum,
quasi embryo. *ibid.*

Fidelis justus, membrum Christi,
spiritu animatum. *ibid.*

Ecclesia agricolatio. I. 262.

Deus agricola. *ibid.*

Apostoli, Episcopi, Sacerdotes, sunt
Dei primarii agricolae, servi. *ibid.*

Plantant, rigant jussu Dei, at solus
Deus dat vilam, incrementum et fruc-
tum. I. 262. Vide *Agricultura*.

Ecclesia olea. 164.

Nos gentiles contra naturam, huius
oleae sumus insiti;

Idque dupliciter contra naturam.
166.

Huius olivae radix patriarchae, pro-
phetæ, apostoli:

Pinguedo, abundantia gratiarum.

Judaei naturales huius olivae rami ob
infidelitatem plerique fracti sunt. 164.

Nos gentiles, per fidem in illorum
locum sumus inserti.

Deo gratias agamus. *ibid.*

At ne gloriemur, nec ramos fractos
despiciamus. *ibid.*

Cadentibus compatiendum. 166,
167. Vide *Olea*.

ECCLISIAE MINISTER.

Duo ad ministerii fidelitatem requi-
runtur:

Doceat Religionis mysteria;

Doceat et modum communes etiam
actiones sanctificandi. III. 95. Vide

Minister Dei, Ecclesiae, animarum.

Plurima ab Ecclesiae ministro atten-
denda. 57.

Attendat ad ecclesiasticæ potestatis
originem, finem, media. *ibid.*

Attendat et ad Dei misericordiam
super se peccatorem, etc.

Attendat et ad basim suam et allo-
rum salutis, etc. *ibid.*

Ministrorum Dei et Ecclesiae munus
est laborare, pugnare, vigilare.

Laborare in vinea Domini, pugnare
contra vitia, vigilare super gregem
suum. I. 335, 345.

Eorundem munus est arare, serere,
triturare. 335, 336, 337, 345.

Ministrorum Dei et Ecclesiae jus est
vivere, seu vitæ necessaria recipere.
I. 336, 337.

Ministrorum Dei et Ecclesiae judi-
cium et condemnatio,

Si otiosi et inerti sint, nec labo-
rent, nec pugnent, nec vigilant;

Si avari, si vani, et voluptuosi.
345.

Omnium Ecclesiae ministrorum jus
commune, est necessaria ad vitam
exigendi. 333. Vide *Apostoli, aposto-
lorum jus*.

Hoc jus fundatur in labore, et ad
necessaria tantum extenditur. *ibid.*
335, 336.

Hoc jure non usus est S. Paulus. 337.

Exemplum S. Pauli Ecclesiae mi-
nistros in exigendis debitis exactiores
suffundere debet. *ibid.*

Christus suis ministris permisit
vivere, non thesaurizare. 338.

Minister Ecclesiae se ministrum et
servum recordetur; minister ergo et
servat ad exemplum S. Pauli. 341,
342.

Ut animas lucretur, in omnes for-
mas se veriat. 341.

Sit medicus, pater, etc. 345.

Ecclesiae minister ad originem et
finem ministerii sui attendat.

Origo est Dei voluntas.

Finis, salus hominum procuranda.
III. 45, 46, 57. Vide *Ecclesiastica po-
testas*.

Ecclesiae minister attendat, penetret
et sentiat veritatem sequentem, pro-
prie et aliorum salutis basim: *Jesus
Christus in hunc mundum venit pec-
catores salvos facere*. 53.

Cavenda ab animarum ministro. I.
239. Vide *Director*.

Episcoporum, doctorum, Ecclesiae
ministrorum officia. 274, 275.

Fidelitas est præcipua laus dispen-
satoris. 274.

Quomodo fideles revereri debeant
suos doctores, prælatos. *ibid.*

Ministrorum Ecclesiae munus, jus
et judicium. 345.

Ministrorum Ecclesiae vitia, seu
ægritudines. 392.

Eorundem ægritudinum medela.
393, 395, 398, 400.

Ecclesiae ministrorum subordinatio,
ab initio Ecclesiae. III. 190.

Ut suo bene fungatur officio militis,
athletæ, agricolæ, cogitet Christi glo-
riam, cogitet sanctorum exempla.
155.

Est Christi miles,
 Athleta;
 Agricola;
 Patiatur fortiter, pugnet legitime,
 assidue laboret. *ii.* 143, 144.
 Ministrorum vitia redundant in ministerium. *ii.* 68.
 Publicus peccator prædicando peccat. *Ibid.*
 Qualis debeat esse evangelici ministri vita. 69.
 Primò, sit irreprehensibilis, imò et laudabilis. *Ibid.*
 Secundò, omnium virtutum cultor.
 Tertio, multum patiens. *Ibid.*
 Modus apostolicus evangelicas functiones exercendi. 69, 70.

ECCLESIASTICI COETUS.

Quibus diebus fiebant. *i.* 376.
 Quibus in illis fiebat primis Ecclesiae temporibus? *Ibid.*
 At quid instituti? *Ibid.*
 Corinthii, contra sine conventum ecclesiasticorum, in deterius retrogressi sunt. *Ibid.*
 Ita sæpe ex bono malum oritur. *ib.* 377.

ECCLESIASTICUM MINISTERIUM.

Omnia ecclesiastici ministerii principium, voluntas Dei, seu vocatio divina. *ii.* 265.
 Quomodo reparandus vocationis defectus. *Ibid.*
 Ministerii evangelici collatio cum mosaico. *ii.* 32.
 Mosaiici ministerii depressio. *Ibid.*
 Evangelici præcellentia. 33, 38.
 In evangelico ministerio quid querendum? 33.
 In evangelico ministerio quid cavendum? *Ibid.* et 38.
 Omnia ministeria ad salutem animarum ordinata. *ii.* 47.
 Hujus ministerii origo Dei voluntas. *i.* 232. Vide *Vocatio, Ecclesiastica potestas.*

ECCLESIASTICI MINISTERII PERFECTIO.

Summa ecclesiastici ministerii perfectio, si quis ad exemplum D. Pauli gratis ministret, ut Deus sit tota merces illius. *i.* 338, 339.
 Altera perfectio, si, sicut D. Paulus, omnibus omnia fiat. 340, 341.

ECCLESIASTICA POTESTAS.

Ecclesiasticæ potestatis origo, Dei voluntas.
 Ad illam requiritur Dei vocatio. *ii.* 45, 46, 57.
 Hujus potestatis finis est salus hominum procuranda. 45, 57.
 Ad utramque veritatem attendat Ecclesiae minister. *Ibid.*
 Ecclesiae minister debet esse, sicut Timotheus, apostolorum filius germanus. 46, 57.
 Ecclesiasticæ potestatis finis est ædificatio.
 Hinc semper prodesse debet prælati, nunquam nocere. *ii.* 113, 117.
 A Domino datur hæc potestas.
 Hinc à fidelibus honorandi superiores, ob hanc potestatem. 112.
 Dei voluntas et quidem beneplaciti, debet esse dignitatis ecclesiasticæ origo. *i.* 232.
 Ad suam itaque vocationem attendat Ecclesiae minister, et attendat an per Dei voluntatem, an secundum Dei indignationem, sit in ministerium ingressus. *Ibid.*
 Vide *Vocatio, Ministerium ecclesiasticum.*

ELECTIO DEI.

Fons omnium benedictionum, electio Dei. *ii.* 267.
 At quid elegit? *Ibid.*
 Deus benedixit in tempore, sicut elegit ab æterno. *Ibid.*
 Eligi ad sanctitatem et ad filiorum adoptionem, unum et idem est. 268.
 Laus et gloria Dei finis est electionis nostræ. 269.
 Nos Deus elegit, non quasi sancti, sed ut sancti simus. 270.
 Elegit nos, ut sancti simus; de facto tamen multi non sancti.
 Hæc itaque electio conditionata, non absoluta. *Ibid.*
 D. Paulus in epistola ad Ephesios agit de electione et prædestinatione ad gratiam, ad sanctitatem, ad christianismum.
 Non agit de questionibus in schola nunc agitatæ. *Ibid.*
 Miranda Dei charitas in hac nostra ab æterno electione ad gratiam. *ib.* 271.

ELEEMOSYNA.

Eleemosyna negotiatio est, seu mer-

catura, quâ cœlum terrenis emittit.
II. 416.

Hinc melior est conditio dantis eleemosynam, quam recipientis. *ibid.*

Ad eleemosynam, ubi desunt pecuniæ, sufficit animus. *ibid.*

Eleemosyna, quasi thymiama cuius non fumus, sed animus Deo placet. 417.

Praxis circa eleemosynam faciendam. 419.

Praxis circa eleemosynam recipiendam. *ibid.*

Eleemosyna cur cum fundamento comparata? 420.

Eleemosyna, beneficentia erga sanctos, facilis est discedendi modus. 369.

Cui similis dives sanctis benefaciens, *ibid.* nemo scilicet vineam portant.

Ordo servandus in eleemosyna bene facienda. 105.

Modus quo fieri debet, promptè, largè, hilariter. *ibid.*

Eleemosyna detur cum fiducia in Dei omnipotentia. 106.

Praxis eleemosynam facienda.

Eleemosyna liturgia est, pauper altare Christi; hoc altare reverere, et super illud sacrificare. *ibid.*

Eleemosyna non sit avaritia, seu avaritiæ tributum, quod tardè, invitè, parcè datur. 100, 106.

Eleemosyna semen est quod in manu pauperis seritur, et cuius messis in sinu Dei colligitur. 100, 105.

Quò largior eleemosyna, eò copiosior messis. *ibid.*

Ex animo tamen pensatur largitor. 100.

Eleemosyna cur dicitur iustitia. 102.

Prodest in tempore et in æternitate. *ibid.*

Bona asservata perennit, per charitatem dispersa manent in æternum. *ib.*

Opes putels sunt similes: putel quieti putrescunt; exhausti, copiosius fluunt et pulchrius. *ibid.*

Uberibus similes. Vide *Divitiæ*.

Eleemosyna sacrificium. I. 213.

Hoc sacrificium tanti fecit Apostolus, ut illud quasi apostolatûs sui partem consideret. *ibid.*

Non dedignentur itaque viri apostolici. *ibid.*

Eleemosyna Christi pauperibus debita. *ibid.* Vide hæc de re observationem D. Thomæ.

Eleemosyna fructus. Quare? 214.

Fructus autem danti utilior, quam recipienti. *ibid.*

Ordo eleemosynam faciendi. Primò,

cor Deo dandum; deinde bona pauperi. II. 88, 95.

Modus eleemosynam dandi, scilicet humiliter et reverenter. *ibid.*

Fructus eleemosynæ.

Eleemosyna pius prodest facienti quam recipienti. 90.

Nisi pauperes essent, salus nostra ferè desperata foret. *ibid.*

Facilitas eleemosynæ.

In eleemosyna non quantitatem, sed mentis qualitatem respicit Deus. 91.

Voluntatem attendit Deus. *ibid.*

Dummodo sit vera et seria voluntas, non velleitas. *ibid.*

Ob hanc facilitatem nemo excusatur ab eleemosyna facienda. *ibid.*

Quomodo à pauperibus recipienda eleemosyna? humiliter et gratè. 92.

Orent multum pro benefactoribus. *ib.*

Si largè dent divites, si multum orent pauperes, charitas faciet inter eos æqualitatem: neutri in neutro deficient. 91, 92.

Charitas in Christianis faciet quod in Judæis fecit omnipotentia Dei. 92.

Per charitatem sit quædam bonorum temporalium et spiritualium paritas. *ibid.*

Qui recipit eleemosynam, debet eò melior et ferventior fieri, quò magis tenetur benefactoribus bona spiritualia largiri. *ibid.*

Eleemosynæ conditiones, sit prompta, larga, hilaris. 98 et seq.

Sit simplex, hilaris. I. 182.

Eleemosyna, opus misericordiæ hilariter faciendum. Quare? 177, 178.

In quibus consistit hæc hilaritas. *ib.*

Eleemosyna est negotiatio; eleemosyna utilissima. 179.

Dat pecuniam, recipit Dei gratiam. *ibid.*

Si non opere, saltem corde fiat. III. 402.

Dies dominica, dies eleemosynæ, quia dies orationis.

Oraturus, quasi mendicus ad Deum accedat: da mendicis, ut Deus det tibi et ab illo exandaris. I. 469.

Praxis christiana circa eleemosynam. *ibid.*

D. Paulus non ntitur nomiae eleemosynæ, sed gratiæ, ut ostendat quòd lucretur eleemosynarius. *ibid.*

ELEEMOSYNARIUS.

Eleemosynario non timenda inopia. II. 101, 102, 103, 104.

Fidat in omnipotentia Dei. II. 102.
 Eleemosynarius colonus Dei, qui dabit illi et omnia sibi necessaria, et semen, seu divitias multiplicabit. ib. 103.

Triplicem messem habebit pro uno semine : temporalem, spirituales, æternam. 104.

Praxis ab eleemosynario servanda. 106.

ELIAS.

Elias mœrore confectus, omnia putans deperdita, seque solum Dei cultorem esse superstitem, Deum alioquitur, dicens : Domine, prophetas tuos occiderunt.

Deus non omnia revelat prophetis. I. 157.

Eliæ exemplum nos docet gloriam Dei zelare, mœrore ob ejus offensas confici.

At Dei responsum ad Eliam nos docet non judicare, non dissidere ; sed Deum omnipotentem, qui ex malo seil bonum elicere, adorare. 158.

PRAXIS.

Ubi omnia videntur susque deque versa, nosque latet divinæ providentiæ ratio. I. 158.

Ignotum nunc adora Deum, et invisibilem quasi videns sustine. ibid.

Altera praxis : edoctus divino oraculo, quod Deus multos semper habet servos fideles nobis ignotos, his Dei fidelibus servis anire animo, et cum illis Deum verè adora. ibid.

Anna nesciri et de absconditorum esse numero. ibid.

ELOQUENTIA.

Nimium eloquentiæ studium fuit origo et vera causa schismatis Corinthiaci. I. 239.

Ideo deprimit eloquentiam secularem. D. Paulus. ibid.

Nimia eloquentia evacuat crucis virtutem et Crucifixi gratiam. ibid. Quomodo ? ibid.

Igitur Evangelico viro cavenda. ib. Crux Christi nuda fuit, simplex sit verbum, seu prædicatio Crucifixi. ibid.

Mors Christi vita nostra est, nobis Dei virtus est ; hinc simplex hujus

mortis prædicatio medium est quo Dei potentia salutem nostram vult operari. I. 240.

Hoc Deus prædixit per Isaiam. c. 20, v. 14. ibid.

Hoc de facto adimpletum est : Infatuavit Deus mundi sapientiam ; palam ostendit esse fatuam. ibid.

Hujus facti redditur ratio. 241.

Eloquentia apostolica. Quæ ? 250.

Demonstrationes apostolicæ. Quæ ? 249, 250.

Apostolici viri quæ eloquentia et quæ demonstrationes ? 250.

EPAPHRAS.

Epaphras Colossensium episcopus. II. 426.

Illius laus. ibid.

De eodem. III. 225.

EPAPHRODITUS.

Epaphroditus. Quis. II. 363.

Ejusdem laudes. 390.

EPHESUS, EPHESI.

Ephesiornm, seu ad Ephesios epistola : ubi et quando scripta ? II. 263.

Cur aliquando dicta ad Laodicenses ? ibid.

Quis Apostolicus in hac epistola ? ibid.

Hæc epistola præ cæteris obscura. Quare ? ibid.

Hæc epistola majorem redolet spiritus et fervoris eructantiam. 262.

Hanc epistolam circularem fuisse quæ probant. 263.

EPIMENIDES.

Quis ?

Quare dicitur propheta ? III. 193.

EPISCOPUS.

Quid, et ad quid ? III. 185, 186.

Episcopatum functionum epitome. ibid.

Conditiones in episcopo requisitæ. 190.

Quæ vitia episcopum dedecent ? 191, 192.

Quæ virtutes episcopo maximè decent ? ibid.

Notes in episcopo requisitæ ex parte ingenii. 192.

Episcopi et sacerdotes plūs indigent misericordiā Dei. iii. 189.

Episcopus sit alius exemplum in tribus. 201.

Primum episcopi munus, oratio. Quare? 59.

Prædicatio, præcipuum Episcopi munus. 81, 169.

Quatuor episcopalis officii partes. ibid.

Medicū se recordetur, omnibusque utatur remediis: lenibus tamen scria semper temperet. 169.

Ipsi duo necessaria: omnimoda doctrina et patientia. 170.

Tres virtutes episcopales, fortitudo, charitas, sobrietas. 134.

Harum virtutum usus. ibid.

Ad hunc excitantia. ibid.

Episcopus debet esse sanctus,

Quia Christi repræsentator,

Quia munus illius est alios corrigere.

Indecens autem est ut reprehensor sit reprehensibilis. 78.

Quem ab episcopatu appetendo non deterruit onus ministerii, deterrere debet sanctitas in ministro requisita. ibid.

Quo sensu dixit Apostolus episcopum unius uxoris virum? 79.

Rejiciuntur falsi sensus. ibid.

Verus statuitur. ibid.

Quanta in episcopo vigilantia requiratur? 80.

Quanta prudentia? ibid.

Virtutes ad propriam episcopi personam spectantes. ibid. 81, 82.

Virtutes Episcopi ad alios spectantes. 80, 81.

Cur in episcopo D. Paulus sublimiora non requisierit. 81.

Probrosus non fiat episcopus. 83.

Apostolicæ Episcopi qualitates. ii. 391.

Episcopi sunt economi, dispensatores, et ararii thesaurorum familiæ Dei. i. 274.

EPISCOPUS, PRESBYTER.

Episcopus et presbyter initio Ecclesiæ nomina fuerunt communia omnibus omnino sacerdotibus. ii. 366, 367.

Successu temporis primus inter sacerdotes dictus est episcopus. ibid.

Sacerdotes uxorati à conjugio semper abstinerunt. iii. 80.

Cum Græcis indultum, ubi et quando? ibid.

EPISCOPATUS.

Quid episcopatus ratione nominis?

Scilicet inspectio, seu munus inspicendi, invigilandi aliorum salutis, et pro eo indefessè laborandi. iii. 75.

Episcopatus nomen est operis, nimirum onus operandi, laborandi, etc. 75, 76.

Hinc episcopatus opus est arduum, et labor maxime periculosus. 76.

Episcopatus onus angelicus etiam humeris formidandum. ibid.

Quo sensu dixit Apostolus: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. 77.

Episcopatum desiderare temerarium et præsumptuosum. ibid.

Tres ad Episcopatum condiciones requisitæ. i. 3.

Cur ab episcopatu rejiciuntur bigami. iii. 79.

Tria sunt in episcopatu:

Ipsa episcopalis operatio,

Altitudo gradus,

Reverentia, honor, divitiæ,

Episcopatum appetere ob gradus celsitudinem est ambitiosum;

Ob divitiæ, est cupiditas;

Ob operationem, seu, ut prosit proximis, in se quidem bonum; at quia episcopali actui juncta est et gradus celsitudo et onus rationem reddendi, hinc præsumptuosum videtur prælaturam appetere. 77, 78.

Quando et quomodo suscipiendus episcopatus? ibid.

Episcopatum desiderare potest ille cujus facultas est episcopatum proportionata.

Ad hoc autem nullus est idoneus. 77.

EPISTOLÆ S. PAULI.

Epistolæ S. Pauli. Quot? Vide *prologum*. i. xiii.

Quo ordine scriptæ. xiv.

Quodnam illarum argumentum? xv.

Græcè scriptæ. ibid.

Quam utiles? xvi.

Difficiles intellectu. Quare? Vide *præfationem ad Romanos*.

Unaquæque epistola videatur sub suo proprio nomine; epistola ad Romanos, sub nomine Romani; epistola ad Corinthios, sub nomine Corinthus, Corinthii, etc.

EPITOME.

Evangelii epitome pietas, justitia, sobrietas. iii. 205.

Apostolicarum functionum epitome. 195.

Epitome fidei de Christo. 240.

Epitome de sacrificio Christi.

Epitome christianæ moralitatis. i. 181, 182.

Christianæ moralitatis epitome : *Spiritu ambulate*. ii. 244.

Sicut unum est præceptum et omnia ad unum rediguntur : *Diliges*.

Ita omnia media charitatis assequendæ reducuntur ad unum : *Spiritu ambulate*.

Ideo singulis Christianis in Baptismo datur Spiritus sanctus.

Vide *Summa, spiritus Sanctus*. ib.

Sanctificatio nostra est epitome præceptorum Dei. 500, 501.

ESCA ET POTUS.

Regnum Dei non est esca et potus, hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia quæ præcipit Ecclesia. Sed male. i. 200.

Hujus loci sensus. ibid. Vide *Cibus, Regnum Dei*.

ETHNICI.

Sunt iniqui. Quare ? i. 115.

Christiani verò sancti. Quare ? ib.

EUCARISTIA.

D. Paulus, de sanctissima Eucharistia per occasionem tantum scripsit quod de ea verbo tenus tradiderat. i. 380.

Mira tamen in hoc Dei providentia. ibid.

Christus in azymo consecravit. ib.

Unde hac in re Græcorum error ? ib.

Praxis christiana celebrandi et communicandi. 381.

Ordo servatus à Christo in ultima cœna.

Realis Christi in S. Eucharistia præsentia multiplex probatio.

Illam probant tempus, status, qualitas, actio, voluntas, potestas, verba. 383.

Calvinistæ coram Deo deficiet excusatio. 384.

Catholicæ quanta coram Deo securitas. ibid.

Eucharistia duplici modo representat Christi mortem. i. 384.

Apostoli verba realem Christi præsentiam probant. ibid.

In Calvinistam argumentum blæcorne. ibid.

REALIS PRÆSENTIA CHRISTI IN EUCARISTIA.

Mens et verba D. Pauli supponunt et indicant realem Christi præsentiam in Eucharistia. i. 360, 383.

Sancti Patres, et imprimis D. Chrysostomus, hanc realem Christi præsentiam intellexerunt ex verbis D. Pauli. 360.

Sanguis Christi realiter in Eucharistia. iii. 336.

EUCARISTICA COMMUNIO.

Quid sit eucharistica communio ? i. 360, 361.

Praxis communicandi. ibid. 360, 382.

Antiqui sanctissimam Eucharistiam recipiebant in manibus. 381.

Indignæ communionis enormitas. 385.

Unde oriatur ? 386.

Quomodo vitanda ? ibid.

Mos antiquus dicendi : Sancta sanctis. 385.

Quid sit communio eucharistica ex D. Paulo ? scilicet, communicatio Corporis, communicatio sanguinis Christi. 361.

Christus in cruce fons immensus gratiarum : eucharistica communio est gratiarum unicuique fidelis applicatio. ibid.

Sicut olim veterum comestio erat participatio sacrificii peracti, ita communio seu comestio Christi crucifixi est participatio sacrificii in cruce pro nobis peracti. ibid.

Communicans itaque, Christum pro te crucifixum cogita. ibid.

A mensa Domini ad spectacula transfugere, est à Domino dedicere et ad diaboli pompas transire. 362.

EUCARISTICUM SACRIFICIUM.

Eucharisticum sacrificium D. Paulo ita certum ut illud assumat in sua argumentationis principium. i. 360, 366. Vide *Missæ sacrificium*.

EUTRAPELIA.

Eutrapelia apud Christianos non est virtus. II. 336.

EVA.

Eva Adæ sponsa, figura fuit Ecclesiæ, Christi sponsæ. II. 345.

Evæ formatio, figura formationis Ecclesiæ. 346.

EVANGELIUM.

Evangelium velut arbor crescit et fructificat. II. 425.

Quis illius fructus? *ibid.*

Felix ille de quo dici potest, quod de Colossensibus: ex quo gratiam Dei cognovit, in ipso gratia crevit et fructificavit. 426.

Evangelium gloriæ Dei, cur ita dictum? III. 51.

Evangelium est bonus de Christo salvatore nuntius. I. 436.

Cujus summa, quod Dens factus sit homo, cruci affixus et resurrexerit. *Ibid.*

Vitam et mortem nobis revelat: vitam ut vivamus; mortem, ut eam vitemus. I. 16.

Docet et modum vivendi, et modum vitandi mortem. 20.

Evangelium est typus noster, nostris moribus exprimendus. 78.

Evangelii veritas authentico sanctissimæ Trinitatis testimonio confirmata; hinc qui contradicit Evangelio, Deo ipso contradicit. II. 15.

Evangelium verbum veritatis. Quare? *ibid.*

Evangelii supra legem Mosaicam præcellentiæ. 212, 213, 390.

Evangelium nullam patitur mixturam. 171.

Hinc multi sunt Evangelii subversores. *Ibid.*

Evangelistæ. Qui? 317.

EVANGELICUS CONCIONATOR.

Concionator evangelicus attendat an, sicut D. Paulus, per et juxta Dei voluntatem prædicet. I. 247. Vide *Concionator, Prædicare.*

Simpliciter prædicavit D. Paulus, quia Deus humanam sapientiam reprobat, et quia Jesum crucifixum prædicavit. *Ibid.*

Utraque ratio evangelicum concio-

natorem debet à nimio eloquentiæ studio avertere. I. 247.

Doctrina auditoribus accommodanda: id faciebat D. Paulus; multi non idem faciunt. 261.

Bonorum operariorum consolatio, pro magnitudine laboris, erit eorum merces. 263. Vide *Concionator, Apostolus, Apostolicus.*

LUX EVANGELICA.

Lux evangelica, lux mundi, hujus lucis origo. II. 43, 44.

EVODIA.

Evodia. Quæ? II. 407.

EXCOMMUNICATIO.

Excommunicationis antiquitatem, ministerium, auctoritatem, primariam, quo animo et fine fieri debet, modum, formalitatem, effectum, finem. Vide. I. 287.

In excommunicatione ferenda quid cavendum ab excommunicante? *ibid.*

In episcopo non in plebe auctoritas.

Excommunicationis effectus et finis. 288; III. 57.

Comminatio debet excommunicationem præcedere. III. 38.

Qui sunt excommunicandi? quomodo? quo fine et animo? *Ibid.*

Prælati excommunicans imitentur S. Paulum; sic puniat ut misereatur; etiam excommunicatum diligat, et servare velit. *Ibid.*

EXEMPLAR.

Christus Dominus prælatorum exemplar. I. 369.

Prælati verò Christi Domini imitatores, subditorum suorum sunt exemplar. *Ibid.*

EXORDIUM.

S. Pauli consuetum exordium, à gratiarum actione, et ab oratione. II. 424.

EXTERMINATOR.

Angelus exterminator quis? I. 355

FACUNDIA.

Non in sermone est regnum Dei, sed in opere et patientia. I. 282.

FAMILIA.

Totus mundus unica est Dei familia, cujus una pars superior, inferior altera. II. 308.

Homines et angeli sunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam. Ib. Ecclesia familia Dei. I. 274.

Hujus familiae economi, dispensatores, et thesaurorum ararii, episcopi. Ibid. Vide *Episcopus*, *Ecclesia*, *Dispensator*.

FELICITAS.

Major nostri temporis felicitas quam antiquorum. III. 378.

FERMENTUM.

Sicut modicum fermentum totam massam inficit, ita unum peccatum, cognitum et toleratum, unam ecclesiam totam potest inficere. Quare et quomodo? I. 288.

Fermentum malitiae quid? 289.

Christianus debet azymus esse. 290. Vide *Azymus*.

FESTA.

Perperam haeretici verba Apostoli de festis et jejunis Judaeorum detorqueant contra festos et jejunia ab Ecclesia instituta. I. 196.

FIDES.

Fides omnis omnino justitiae, primae, secundae, continuae radix. I. 45, 46, 56.

Nulla sunt justorum opera quae fides non influat. 46.

Haec fides justificans non est nuda fides, sed operibus virtutum vestita. Ibid.

Hinc conciliantur D. Paulus justificationem tribuens fidei, et D. Jacobus, illam operibus attribuens. Ibid. *Cur hi duo apostoli diverso modo locuti sunt? Ibid.

Quam desideranda fides. 47, 56.

Fides est justificationis fundamentum.

Est quasi cor à quo vita spiritualis.

Est vestibulum aedificii spiritualis.

Est radix ex qua pullulat et succrescit justitia. 39, 40.

Fides est primogenita filia gratiae Dei. 40.

Fides est canalis, quo vita à corde Christi fluit in cor hominis fidelis. I. 17.

Fides gratis datur. 47.

Fides est *sperandarum substantia*, seu subsistentia rerum, argumentum, seu ostensio, demonstratio non *apparentium*. III. 364.

Fides quasi oculus, seu dioptra optica, quae res remotissimae et ailiis non apparentes, quasi proximae videntur. Ibid.

Hac dioptrā sancti, aeterna bona conspicientes, contempsere temporalia. Ibid.

Nulla unquam sine fide salus. 378.

Sine fide impossibile est placere Deo. 366.

Per fidem omnes sancti, sive ante legem, sive in lege, sive in Evangelio placere Deo. 364.

In fide, et cum fide, seu sociā fide, vivendum et moriendum. 368, 370.

Mira fides in Abrahamo. 371.

In Moyse. 374, 375.

Fides tegit peccata. 376.

Nulla major fortitudo quam quae ex fide. 379.

Fides mater humilitatis. I. 48.

Quò major fides, eò minor superbia, majorque cordis humilitas. Ibid.

Sicut quò majus luminare, eò minor umbra orbis illuminati; sic quò major mentis fides, eò minor cordis umbra, seu vanitas. Ibid.

Fides nos facit Abraham filios. 51.

Nos unit cum omnibus omnino sanctis. 52.

Quodnam sit praecipuum fidei nostrae objectum. 57.

Nostra fides in hoc superat fidem Abraham. Ibid.

In nostra justificatione per fidem elucet mira Dei bonitas. 41.

Hinc patet quàm seriò Deus vult omnes homines salvos fieri. Ibid.

Quia idem omnium creator; hinc eadem omnibus propitiationis victima, idem omnibus medium, quo quisque hanc victimam faciat suam. Ibid.

Spiritus fidei est spiritus obedientiae. 5.

Quàm periculosum fidei non obedire, sed ei factis contradicere, eamque quasi in carcere detinere! 11.

Sicut medicamentum non prodest, nisi haustum; ita Evangelium non prodest, nisi creditum et observatum. 9.

Fides ad salutem necessaria, non tamen sufficit sola. 10.

Fides verè fideles, seu credentes et facientes salvat. 1. 10.

Falsò fideles, seu credentes et non facientes, damnabiliores reddit, quin veritatem Dei in injustitia detinent. 11. Quot christiani tales? *ibid.*

Fides est salutis organum, seu medium quo virtus sanguinis Christi ad nos emanat. 59.

Fides est justificationis pars, sicut æstium est pars domus. *ibid.*

Fides est fructus meritorum Christi 47.

Fide stamus, per fidem, et propter fidem inserti sumus oleæ seu Ecclesiæ.

Ne gloriemur, sed timeamus, ne propter infidelitatem evellamur. 164, 165.

Fidel eustos est humilitas. 165.

Quòd fides possit amitti infertur contra Calvinum. *ibid.*

Ad conservandam fidem, et in ea perseverandum duo sunt semper attendenda, Dei bonitas, Dei severitas, seu justitia. *ibid.* Ama, time.

Fides, non circumcisio justificabat; sicut Abraham fide sua justificatus est, non circumcissione. 51.

Fides; non circumcisio, facit Abraham filios.

Abraham meritò pater fidei nostræ. Quare? *ibid.*

Hæc ejus paternitas, sicut et nostra filiatio, in fide fundatur. 1. 51, 52. Vide *Abraham*.

Qualis fuit Abraham fides, quanta, quàm firma, quàm robusta? 54, 55. Talis sit et nostra. Vide *Abraham*.

Quæ vera fides? 56, 57.

Quantum facienda fides? *ibid.*

Omnium virtutum mater, alatrix, et conservatrix. 56.

Fides ex auditu; quid ergo dicendum de illis, qui de fide nihil audierunt? 151, 152.

Duplex auditus verbi Dei, externus et internus. *ibid.*

Quàm inexcusabiles, qui aure corporis audiunt, et aure cordis non recipiunt? *ibid.* Vide *Auditus*.

Tempora variata sunt, sed non fides eadem in patriarchis ac in fidelibus. 11. 47.

Non benè credit, qui quod credit, loqui erubescit. *ibid.*

Bene crediderunt apostoli et martyres. *ibid.*

Mitos effectus fidei in apostolis vide. 49.

Parem pete fidem, ut similia facias. 11. 49.

Fides initium substantiæ Christi. Quomodo? 11. 260.

Effectus fidei, seu dignitas Christiani. *ibid.* Vide *Christianus*.

Attendenda circa fidem et infidelitatem. 262.

Bona fidei. 263.

Fides est initium ingressus in requiem Dei. 267.

Infidelitatis mala. 263.

Temporale, et æternum infidelitatis malum. *ibid.*

Hujus figura. *ibid.*

Praxis ad fidem servandam.

Motiva credendi. 244.

Fides est initium creaturæ Dei: hinc qui dat fidem, gignit in Christo. 193.

Incarnatio, mors, resurrectio Christi, sunt præcipua fidei nostræ objecta. 1. 149.

Necessariò quidem credenda; sed non necessariò penetranda. *ibid.*

Hinc fides continuè petenda. *ibid.*

Duo in fide, unum ex parte Dei, alterum ex parte nostra. 11. 290.

Fides fons omnis meriti. *ibid.*

Mens incorrupta fidem admittit, corrupta respuit. 11. 161.

Ex cordis corruptione, fidelis naufragium. *ibid.*

Aliquæ fidei veritates attendendæ, à quibus maximè pendet salus et profectus. 166.

Tres christianæ fidei regulæ. 11. 412.

Fides Evangelii est in lueta adversus mundum, carnem et demonem. 377.

Singuli fideles, quasi milites, col laborant, et concertant fidei. *ib.*

Fides Christianum inchoat, patientia perficit. 378.

Fides in Christum fuit omnium seculorum. 215.

Christus unicus fons salutis, sive ante adventum, sive post adventum. *ibid.*

Christus incarnatus et crucifixus pro nobis, fons est salutis Christianis. *ibid.*

Fides quantus thesaurus. 203. Quanti facienda? *ibid.*

Quæ et qualis esse debeat. *ibid.*

Justus semper ex fide vivit. Quare? 205.

Justus semper vivit ex fide in Christum. Quare? *ibid.*

Fides quasi canalisis quo vita à Christo fonte ad nos emanat. *ibid.*

Pro fide pati, certum est indicium eternæ gloriæ. III. 8. Vide *Passio*, *Tribulatio*.

Vera fides, Evangelio credere et obedire.

Gravius damnabuntur Evangelio inobedientes quàm Evangelio non credentes. 10.

Deus in suis servis ad corporalia non attendit.

Sicut imperator, in suis militibus albedinem aut nigredinem non considerat.

Sed animum fide vivâ operantem Deus intuetur. II. 239.

Hæc est Christianorum fides; fides autem otiosa, fides dæmonum. *ibid.*

Fides salutem initiat, charitas per opera complet. 209.

Fides in opera diffundenda: aut sanguis per fidem et propter fidem fundendus, aut fides in opera et per opera diffundenda. *ibid.*

Fides nostra tot prodigiis confirmata, ut ob eam nihil nobis in die iudicii timendum. 196.

Pietas per fidem ædificatur non per disputationem. III. 47.

Fides oculis; qui fidem non habet, non videt. 116.

Fides dioptra optica, sine qua caligat rationis oculus. *ibid.*

Fidem de æterna corporis et animæ vita firmantia. II. 53.

Unde orsus canon fidei ab antiquitate et immutabilitate? 172.

Pontifices, concilia fidem explicant, fidei regulas non prætergrediuntur. *ibid.*

Nec Scripturis adversantur, ut malè dicunt novantes.

Per omnia possumus credere, et per omnia fidem abnegare.

Credimus, si juxta fidem operamur;

Fidem abnegamus, contraria ei facientes. III. 105.

FIDEI NAUFRAGIUM.

Fidei naufragium quid? et quomodo fiat? III. 56.

Fides, quasi navis; bona vita, quasi anchora: hæc projecta, navis ad scopulos impacta confringitur.

Iusto Dei iudicio fidem amittit qui charitatem negligit. *ibid.*

FIDELIS.

Characteres veri fidelis. III. 151.

Anima fidelis, ædificium spirituale, cuius Deus architectus, cooperarii, sacerdotes;

Fundamentum, Christus; Operarius superædificans, ipsa anima fidelis. I. 264.

Hoc ædificium spirituale debet usque ad finem vitæ crescere, debet anima fidelis supra fidei fundamentum bona opera continnè superaddere. 265.

Videat unusquisque fidelis quid Christo inædificet. *ibid.*

Superædificatio debet esse congrua fundamento. *ibid.*

Vide ergo, Christiane, quid Christo inædifices? *ibid.*

Cave ne quid Christo indignum. *ibid.*

Attende ad tria, quòd templum Dei sanctum es. *ibid.*

Templum in Christo fundatum;

Templum in quo S. Spiritus habitabit, et vide ne quid eis indignum facias. *ibid.*

Ædificii spiritualis in nobis unicum est fundamentum, fides scilicet in Jesum Christum:

Diversimoda verò potest esse superædificatio:

Super fidei fundamentum potest superædificari, vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi, vel lignum, fenum, stipula. 266.

Videat doctor quam doctrinam super fidei fundamentum ædificet:

An sit solida, pura, lucens, ædificans?

An vana, curiosa, phalerata, pomposa, ad applausus aptior, quàm ad ædificationem? 266.

Videat fidelis quæ opera fidei in baptismo receptæ inædificet?

An charitatis aurum, sapientiæ argentum, virtutum lapides pretiosos?

An verò opera bona quidem, sed vanitate, et aliis peccatis venialibus infecta? 267.

Quælibet anima fidelis templum est Dei. 270. Vide *Templum*, *ædificium*.

Cavenda ab anima fidelis. 238. Vide *Director*.

FIDUCIA.

Unde nobis fiducia in anxietatibus conscientiæ ob peccata commissa?

Quis accusabit adversus electos Dei? etc. Quis est qui condemnet? I. 115.

Fiduciæ christianæ motiva. 117.

Fiduciae christianae fundamentum, et in vita, et in morte semper meditando. i. 115, 116.

Tota sancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur. *ibid.*

Quem ergo vel hominem, vel diabolum timeamus? *ibid.*

FIGULUS LUTI.

Figuli et luti similitudo à quibus prophetis usitata? i. 132.

Quid in illorum mente significat? *ibid.*

Quid ex D. Paulo significat hæc eadem similitudo? 133.

Discrimen inter homines et vasa lutea, ex ipsis prophetis. *ibid.* Et ex D. Paulo. 133, 134.

FIGURA.

In veteri Testamento omnia figuræ, præfigurationes, rudia lineamenta Christi, aut Ecclesiae christianæ. i. 355. *Umbra Judæi.*

Israel carnalis erat figura spiritalis Israelis, seu christianis. *ibid.*

Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis collatarum figuræ. 351.

Ingratitudo Judæorum ingratitude nostræ figura. 352.

Nostra ingratitude eò peior, quò majores nobis collatæ sunt gratiæ. 352, 353.

Temporaria Judæorum poenitentia, æternæ Christianorum poenitionis figura. 353.

E sexcentis millibus dno tantum terram promissam ingressi sunt, et hæc propter tuam eruditionem scripta sunt; his ergo eruditus, time, ora, vigila, peccatum fuge, salutem tuam cum tremore operare. 353, 354, 365.

Res hujus sæculi, opes, potentia, honor, ob suam vanitatem figuræ vocantur in Scripturis. 174. Vide *Mundus.*

FILIUS DEI.

Christianus filius Dei major, liber, sui juris. ii. 248. Vide *Christianus.*

Quare filius Dei major factus? *ibid.* Christiani sunt filii Dei majores, adulti, sui juris. 223.

Judæi erant filii minores, quasi servi. *ibid.*

Hinc christianis, utpote filiis, datur spiritus Dei, Spiritus sanctus, qui à Patre et à Filio procedit; ut eodem

spiritu, quo Christus, clamemus ad Deum: *Abba, Pater.* ii. 223, 224.

FINIS MUNDI.

Definitio temporum ævus naturaliter curiosi. ii. 511, 512. Vide *Curiositas.*

Nostra mors finis mundi. 511.

Cum nobis Deus celavit finem communem et particularem? *ibid.*

FORMA.

Forma Dei quid? ii. 382.

Forma hominis quid? *ibid.*

Mala interpretatio commentarii falsò adscripti sancto Ambrosio. *ibid.*

Res spirituales, ob suam soliditatem, vocantur forma. i. 175.

FONS.

Duo spiritualium bonorum fontes, Deus et Christus? Deus causa principalis, Christus meritoria. ii. 168, 169.

Quomodo Christus fons gratiæ et pacis? 169.

FORNICATIO.

Fornicatio horrenda Christiano, quia Christi membrum est, et Christus ejus caput.

Hæc relatio infert castitatis obligationem. i. 302.

Hæc relatio capitis ad membrum, et membri ad caput erit æterna.

Hinc semper castus esse debet Christianus. 301.

Tam verè potest Christus dicere de Christiano: *Hoc est corpus meum mysticum*, quàm de Eucharistia: *Hoc est corpus meum naturale.*

Hinc horrenda fornicatio, per quam corpus Christi fit membrum et corpus meretricis. 302.

Fornicatio Christiani horrendum est sacrilegium. 301.

Fornicatio fugà vincitur. 302.

Christianus fornicatione peccat in corpus suum, quod ex Christiano et divino facit meretricium et bestiale. 303.

Totam sanctissimam Trinitatem specialiter offendit fornicator. 304.

Fornicator Christianus fur est sacrilegus. *ibid.*

Cur D. Paulus Corinthiis scribens, tam acriter invehitur in fornicarios. *ibid.*

Corinthus urbs erat Veneri dicata.
1. 304.

Fornicatio, Christo, Christiano,
toti sanctissimæ Trinitati maximè in-
juriosa. 305. Vide *Impudicitia*.

FORTITUDO.

Nulla major fortitudo quàm quæ
ex fide. III. 378, 379.

Mirum habes exemplum fortitudi-
nis in Moyse. *ibid.*

Duo ad fortitudinem excitant san-
ctos. *ibid.*

Aspiciebat in remunerationem.

Invisibilem quasi videns sustinuit.

Unde nobis vis et fortitudo contra
quoslibet hostes.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?
quia ut Deus?

Scutum impenetrabile sanctorum
Deus. I. 114.

Fortunatus. 472.

FRAGILITAS HUMANA.

Quanta sit humana fragilitas coi-
lige ex eo quod inter apostolos unus
fuit proditor.

Inter apostolorum discipulos unus
fuit incestuosus et adulter.

Ilincque infer quod nec tempus,
nec locus, nec societas, eximunt à
fragilitate. I. 285, 286.

Patres Græci putant incestuosum
hunc fuisse unum è Corinthiorum
magistris, et hoc humanam fragilita-
tem clariùs indicat. 288.

Fragilitatem nostram duo stabiliunt
et roborant, diffidentia sui ipsius.
357, spes in Domino. *ibid.*

Nunc fragiles sumus et ignari; at
aliquando angelis erimus æquales.
ibid.

Interim diabolicam saliem cavea-
mus malitiam; voluntarium horrea-
mus peccatum. *ibid.*

Nullo modo peccare, angelicum
est; per ignorantiam et fragilitatem
peccare, hominum; scienter et vol-
untariè, diabolicum. *ibid.*

FUNDAMENTUM.

Christus primarium est Ecclesiæ
fundamentum, suam à semetipso so-
liditatem habens. I. 265, 266.

Apostoli secundaria Ecclesiæ fun-
damenta, in Christo proximè fundata,
et ab ipso suam soliditatem habentia.

I. 266. Vide *Ecclesia, fidelis, ædificium spirituale*.

Praxis christiana: Christo primario
Ecclesiæ fundamento anima fidelis
uniatur fide, spe, charitate. *ibid.*

Veri fideles fundamentum domûs
Del. Quare? III. 151.

Duobus signaculis insigniti. *ibid.*
Explicatio.

GALATIA, GALATÆ.

Galatia, quæ regio?

Unde sic dicta? II. 161.

Galatæ à D. Paulo conversi ad fide-
dem, post Apostoli recessum à pseu-
doapostolis, Judæo-Christianis, ad
Judaismum cum Evangelio miscen-
dum attracti. *ibid.*

Quibus commentis usi sunt pseu-
doapostoli ad Galatas seducendos?
162.

Quibus ad D. Paulum perlati,
vehementem ad Galatas scripsit epi-
istolam. *ibid.*

Unde hæc epistola, quando scrip-
ta? 163, 164.

Tria discrimina inter exordium
epistolæ ad Galatas et exordia alia-
rum D. Pauli epistolarum. 168.

Horumque discriminum ratio. *ibid.*

Galatarum morbi causa fuit obli-
visio mortis Christi. 200.

Galatarum stultitia quæ fuerit?
200, 201.

Multæ imitantur Christiani. 201.

Galatarum error inceptit à curioso
falsorum doctorum auditu. *ibid.*

Ita sæpè malorum initia à parvis.
ibid.

Exordium epistolæ ad Galatas lau-
dabilissimum. Quare? 167, 169.

GAUDIUM.

In passionibus gaudere patientiæ
est perfectio. II. 87.

Unde gaudium in afflictionibus? 86.

Gaudium spirituale suadetur à D.
Paulo. 410.

Quot et quæ Christiano vera mo-
tiva gaudii? *ibid.*

Mediis etiam in passionibus Chris-
tiano gaudendum. Quare? *ibid.*

GENEALOGIA.

Judæorum genealogiæ ante Chris-
tum utiles erant. Quare? III. 47.

Nunc sunt inutiles. Quare? *ibid.*

GENTILES.

Amor Dei erga nos gentiles. i. 152, 153.

Ingratitudinem caveamus. *ibid.*
Quid sentiendum de illis qui de fide nihil audierunt? 151. Vide *Fides*.

GLORIA DEI.

Deus ex nihilo creavit omnia, et vilius instrumentis reparavit, ut ei soli creationis et reparationis gloria tribuatur. ii. 44.

GLORIA ÆTERNA.

Mercēs est. Quare? iii. 174.

Gratia est. Quare? *ibid.*

In gloria Christus apparet habens diademata multa. Quare? 175.

Vestem habens sanguine aspersam. Quare? *ibid.*

ÆTERNÆ GLORIÆ DESIDERIUM.

Omnis creatura gloriam filiorum Dei expectans expectat, id est avidissimè desiderat. i. 106.

Cur ergo timeat Christianus quod omnis creatura desiderat avidissimè? *ibid.*

Creaturæ nos docent regnum, gloriam Dei desiderare, et ideo mortem non timeant. 107.

Ad hanc promerendam gloriam, laborandum et sustinendum. Labor et dolor erunt breves; gloria autem æterna.

Æternitati pingo. 22.

Discrimen inter mundi et cæli gloriam: illa externa, in aliis potius quàm in nobis: hæc in nobis inexistens, coexistens et superexistens. 105.

Omnia propter Dei gloriam facienda. 365.

Vera gloria coram Deo. ii. 57.

GLORIARI.

Nemini gloriandum, nec in hominibus, nec in aliis rebus; sed in Deo solo: omnia à Deo; Deo itaque pro omnibus gloria. i. 278.

GRATIA.

Gratia Christi nos liberat à dominatu concupiscentiæ. i. 97.

Gratia in cordibus nostris Inspi-

ratur, ut ibi regnet, passionēs subi-
gendo. i. 97, 98.

Gratia dicitur lex spiritus. Quare? 97.

Cave ne è contra passio regnet. Carnalis fores, non Christianus. 98.

Gratia, sicut ignis, sopitur, susci-
tatur. iii. 133.

Gratia cordis humani fulcrum. 399.
Gratia nobis datur ad opus bonum. i. 440.

Ad fructus pœnitentiæ dignos. *ibid.*
Attende ergo tibi. *ibid.*

Si Christus ad te nunc veniret fructum quærens, quid de te fieret? Recordare tibi infructuosæ. *ibid.*

Quàm necessaria nobis gratia ob miserandum et lacrymis etiam sanguine defendendum statum nostrum! 89.

Gratia Christi sanat cordis nostri corruptionem; ideo semper petenda. 91.

Gratia cœlestis, seu divina filiaſio, non tollit conditionum inæqualitatem, sed eas omnes sanctificat, herilem et servilem. iii. 114, 115.

Gratia Dei. Quid? ii. 67.

Quis eam in vacuum recipit. Ib. 68.
Quot et quibus inutilis gratia Dei? *ibid.*

Gratia Christi dat quod lex dare non potuit, scilicet vires ad implenda Dei præcepta. i. 97.

GRATIA JUSTIFICANS.

Gratia justificans est participatio omnium quæ Christi sunt;

At præcipuè mortis, resurrectionis et ascensionis. ii. 289.

Hujus veritatis sequelas. *ibid.*

Gratia societas est, communio, participatio filiationis divinæ et æternæ. i. 235.

GRATIA BAPTISMALIS.

Quanto studio conservanda. iii. 296.
Nihil illà pretiosius. *ibid.*

Illius jactura est irreparabilis. 296, 297.

CONSENSUS GRATIÆ.

Gratia scriptura Dei in corde nostro. ii. 30, 31.

Nostrum est non esse saxeos, duræ cervicis, non resistere, sed obedire, consentire gratiæ. 30. Vide *Cor, In-
spiratio, Spiritus sanctus*.

Cor nostrum quasi charta Dei, in quo per gratiam scribit, inspirando : hinc orandum, *Aspirando prævenerit*. II. 30.

FRUCTUS GRATIÆ.

Gratia debet crescere et fructificare. II. 426.

Quis illius fructus? *Ibid.* Vide *Evan-gelium*.

Gratiæ, seu bona Christianis per Christum collata. 430.

Hæc bona gratus perpende. *Ibid.*

Nobis in sola Dei gratia glorandum.

Tremendus est abusus gratiæ. 68, 88.

Gratia Christi prævenit, et quasi manu suâ nos apprehendit, ut in stadium deducat.

Hanc gratus agnosce. 430.

Gratia et pax. Vide *Salutatio*.

Gratia et chagitas semper à nobis et unicè optandæ. Cur? I. 445.

Æterna vita gratia dicitur. Quare? 81.

GRATIARUM ACTIO.

Gratiarum actio praxis est apostolo Paulo frequens. I. 233.

Gratias agit Deo in omni epistola. Quare? *Ibid.*

Per Jesum Christum. Quare? *Ibid.*

Gratiarum actio cum oratione jungenda. II. 367.

Gratiarum actio et oratio debent esse continuæ. 477, 482.

De omnibus, etiam de molestis, gratiæ Deo sunt habendæ. 411.

Religio potest ad duo practicè reduci, ad petitionem et ad gratiarum actionem. I. 6.

Gratiarum actio est praxis et devotio apostolica. Quare? *Ibid.* 7.

Sit et nostra. 6.

De quibus imprimis debemus Deo gratias agere, et quomodo? 7.

GROTIUS.

Grotii notæ observandæ contra hæreticos. I. 219, 222.

Grotius circa secundam D. Pauli epistolam ad Thessalonicenses toto cælo aberravit. III. 2.

Grotii temeritas in explicando secundo capite secundæ epistolæ ad Thessalonicenses.

De Caio Caligula et de Simone Mago intelligit quod D. Paulus de Antichristo dixit. III. 24, 25.

Grotianæ opinionis temeritas probatur. III. 24, 25.

Ejusdem opinionis falsitas probatur. *Ibid.*

HÆRES DEI.

Christus, ut homo, factus est hæres Dei. III. 233.

Voluit habere cohæredes. *Ibid.*

Christianus, quia filius Dei, et quidem major : hinc pleno jure hæres est Dei. II. 224, 225.

Hinc Spiritus sanctus ei datus est, ut pars et arrha hæreditatis æternæ. *Ibid.*

Quanta Christiani nobilitas et felicitas! *Ibid.*

Ne sit degener, vivat dignè Deo, temporalia spernat, æterna desideret. 225. Vide *Christianus*.

Christianus filius Dei est, ergo et hæres ; quia hæreditas patris debetur filiis. I. 104, 105.

Quid sit hæreditas Dei? *Ibid.*

Non jus succedendi in bona defuncti : Deus enim Pater noster immortalis est ;

Sed est firma, æterna et inalienabilis possessio Dei. 105.

HÆREDITAS DEI.

Hæreditas est filiorum, non spurriorum.

Hæreditas ergo Dei, ad Dei filios ; Deo similes, sanctos, justos, etc.

Hinc sæpè monemur ut Deo similes simus. I. 298. Vide *Similitudo cum Deo, Deus*.

HÆRESIS, HÆRESIARCHÆ, HÆRETICI.

Tres hæresis notæ. III. 398, 399.

Quantum malum et quàm perniciosum! 149.

Hæreticam pravitatem vide descriptionem. 125.

Hæresis est morbus pestifer et contagiosus. *Ibid.*

Fugendus itaque hæreticus. 126.

Evangelium est verbum salutis : à quo qui recedit, fit æger, turget, cæcutit, delirat, stulta dicit, fit contagiosus audientibus. 115, 116.

Hæresis nunquam est primum peccatum. 56.

Olim hæresis vox fuit media in bonam et malam partem ; nunc in malam sumitur. I. 377.

Græci per hæreses intelligunt discussiones in moribus, sicut et per schisma. i. 377.

Hæresum enormitas. iii. 92.

Hæresum et hæresiarcharum character. *ibid.*

Hæresiarcharum conscientia canterata, seu villa flagitiosa. *ibid.*

Duo ad hæresim conducunt, mentis curiositas et cordis perversitas. 92, 93.

Hæc itaque duo cavenda. *ibid.*

Ridicula nostratum hæreticorum temeritas, quæ audit Ecclesiæ errores impingere, cum veritates his erroribus oppositas doceat, v. g., de matrimonio, de ciborum abstinentia. *ibid.* et seq.

Hæreticorum impudentia contra Scripturas, vocantium Papam Antichristum. 24.

Quis hoc dixit primus? Lutherus scilicet.

Illos prævidit et voluit confundere D. Paulus. *ibid.*

Erga illos astutiam adverte diaboli, quos duplici cecitate ferit. *ibid.*

Hæretici fures. Quare? ii. 444.

Hæretici cur dicantur aleatores? 320.

Scilicet quia fallaces sunt, et quia inconstantes et varii aleam faciunt de fide. *ibid.*

Hæreticorum sermo ut gangræna et cancer. iii. 149.

Hæreticus vix fuit non impudicus. i. 308.

Hinc perversè ratiocinantur de conjugio, de virginitate.

Notanda fraus hæreticorum, qui, ut sacrilegis suis conjugis patrocinarentur, contra sanctorum Patrum auctoritatem Scripturam sunt interpretati. 334.

Pseudoapostolorum omniumque hæreticorum fraus suos errores Evangelium vocantium. ii. 170, 171.

Reverà est Evangelii eversio et à Christo apostasia.

Impii et hæretici sunt præcursores Antichristi, ipsiusque figuræ. iii. 20.

Faciunt ab initio Ecclesiæ, quod Antichristus in fine seculorum faciet. *ibid.*

Sed secretò faciunt quod ipse faciet palam.

Differunt in modo, conveniunt in animo.

Hinc ab initio Ecclesiæ est Antichristus. 21.

Hinc multi sunt Antichristi.

Impii sunt rudimenta Antichristi, sicut sancti Patriarchæ fuerunt rudimenta Christi. iii. 21. Vide *Antichristus*.

HEBRÆI.

Epistola ad Hebræos canonica et Paulina. iii. *Præfatio*. 227.

Id negare, saltem temerarium. In *Præf.* 228.

Solvuntur antiquæ dubitandi rationes. *ibid.*

Ubi, quando, ad quos et ad quid scripta? 229. in *Præf.* in *fin.*

HERI, SERVI.

Servorum in dominos et domino in servos officia. iii. 219,

Fusiùs. ii. 356, 357.

S. HIERONYMUS,

Et S. Augustinus acriter disputant ob reprehensionem D. Petri à S. Paulo factam.

Harum disputationum synopsis. ii. 194.

HILARITAS.

Opus misericordiæ facieudum hilariter. Quare? i. 177.

In quibus hæc hilaritas consistit? *ibid.* Vide *Eleemosyna*.

HISPANIA.

An D. Paulus ierit in Hispaniam? i. 211.

HOMO.

Totus homo templum Dei: mens hominis quasi adytum templi; facultates animæ, basilica; corpus, quasi porticus. i. 303. Vide *Templum*.

Homo duplex, animalis spiritualis.

Animalis triplex. i. 255.

Spiritualis etiam triplex. 256.

Homo quasi duplex in Christiano: interior, exterior; novus, vetus, spiritualis, carnalis. 94. Vide *Christianus*.

HONOR.

Christus est centrum honoris et benedictionis. i. 134. Vide *Christus*.

HOREB.

Petra Horeb figura fuit Christi;

lapis angularis et fundamentalis. i. 351.

Percussio petrae, figura percussio-
nis lateralis in cruce.

Aqua saliens è petra, figura aquae
è Christi latere fluentis. *Ibid.*

HOSPITALITAS.

Hospitalitas est sancta et bona ve-
natio.

Sectamini hospitalitatem; ad hos-
pites currite, illos sectamini.

Ita Abraham bonam expectans ve-
nationem. i. 179.

Plura de hospitalitate. iii. 396.

HOSTES.

Ecclesia semper habuit et habet
hostes internos et externos. ii. 79.
Vide Ecclesia.

HOSTIA.

Christiani corpus debet esse hostia
viva, Deo continuè oblata. i. 173.

Hujus hostiae quis sacerdos, altare,
ignis? etc. 174.

Quomodo corpus potest et debet
sacrificari. *Ibid.* *Vide Sacrificium,
Corpus.*

HUMANITAS.

Humanitas, benignitas et charitas
Christi in nos est ratio fundamentalis
nostrae erga proximum nostrum hu-
manitatis, misericordiae et charitatis.
i. 215, 216.

Eadem Christi humanitas, benig-
nitas et complacentia nos docet mo-
dum sanctè et christianè faciendi quod
mundani faciunt mundanè. 216. *Vide
Salutatio.*

HUMILITAS.

Quàm necessaria homini lapso hu-
militas; initium est boni. ii. 215.

Hæc virtus erat ut plurimum ignota
Gentilibus.

Hinc toties illam commendat Apo-
stolus. 313.

Humile sit cor, humilia erunt os,
gestus, orationisque motus.

Humilitas est vera Christiani sa-
pientia. 120, 134.

Intus superbiere, vera insipientia.
134.

Verbis sese extollere, apparens sal-
tem insipientia. *Ibid.*

A Christo Domino, eternâ sapientiâ
discamus veram sapientiam. ii. 134.

A D. Paulo discamus quanta cum
cautela de nobis, etiam in necessita-
tis casu, sit loquendum. 120, 134.

Humilitatis necessitatem denotat
ars mira quâ Deus sanctos conservat
humiles, ut patet in D. Paulo. 143,
150.

Ut humilitatem conserves, attendo
ad tuas infirmitates. 140.

Ad perpetuam humilitatem, semel
peccasse sufficit. i. 439.

Humilitas est custos fidei. 164.

Ut fidem servemus et per fidem
stemus, humiliemur. *Ibid.*

Humilitas mater et nutrix concor-
diæ. ii. 317.

VERITAS HUMILITATIS PARENS.

Scilicet omnis nostra sufficientia à
Deo est. ii. 31.

Hinc humillatio.

Hinc orandi, et à Deo omnia pe-
tendi necessitas. *Ibid.*

ALIA HUMILITATIS CAUSA.

Nihil habeo meum,

Nihil quod à Deo non receperim.

Si recepi, cur gloriabor? i. 278.

Hoc qui bene penetraverit, de nulla
re vanè gloriabitur.

Omnia à Deo; Deo itaque pro om-
nibus gloria. *Ibid.*

Hoc penetra, et Deo omnem reddes
gloriam. *Ibid.*

Duo alia maximè conferunt ad
nostram coram Deo annihilationem.

Primum, omnis homo in se spec-
tatus, reus est, et iræ divinæ obno-
xius. 41.

Illius veritatis sequelæ. *Ibid.*

Vide et proxim. *Ibid.*

Secundum, gratuitâ Dei miseri-
cordiâ justificamur. Gratiâ Dei sum
id quod sum boni. *Ibid.*

Illius misericordiæ explicationem.
Ibid.

Et proxim. *Ibid.*

Humilitatis materia: memetipsum
ignoro: de me non possum certò ju-
dicare. 275.

Licet nihil mihi conscius sim, non
ideo justificatus sum: majorem enim
offensarum partem ne intelligo qui-
dem. *Ibid.*

Superior humilitatem semper cum
autoritate misceat. 108, 116.

Deus consolator afflictorum et maxime humilium. i. 79, 80.

Hymenæus et Philetus in quo hæretici? iii. 150.

IDEA.

Vera de fidei Christiano idea. ii. 404.

Vera de bonis terrenis idea. ibid.

Vera de passionibus idea. ibid.

IDOLUM.

Idolum quid? In quo differt ab imagine? i. 326.

Hoc notandum ad vitandam fraudem hæreticorum. ibid.

Parum prodest externa idola confringere, si servantur interna. iii. 205.

IGNIS.

Dies iudicii erit in igne et cum igne. i. 267.

Hic ignis probabit, purgabit, comburet. ibid.

Quis ignis ille? ibid.

Deus, qui lux et ignis est, in suo iudicio omnia nostra opera scrutabitur. 269.

Ante ipsum illa sola subsistent quæ in charitate et ex charitate facta fuerunt. ibid.

Quidquid quavis cordis impuritate vitiatum fuerit, comburet quasi fenum et paleam. ibid. Vide *Dies iudicii*, *Judicium Dei*.

IGNIS CONSUMENS.

Deus ignis est peccatores torquens et consumens, sanctos consummans. iii. 393.

Alterutrum eligendum. ibid.

IGNORANTIA SUI.

Tanta est ignorantia nostri, ut obram de nobis non possumus certo judicare. 275, 276.

Hinc licet nihil mihi conscius sim, non ideo justificatus sum; delicta enim quis intelligit? Ne maiorem quidem offensarum partem intelligimus. ibid.

Ignorantia an excuset? iii. 52.

IMAGO DEI.

Imago Dei in nobis quotidie perficienda. ii. 459.

iii.

IMMORTALITAS.

Christianus moritur, quia Christus mortuus est; at moritur habens jus ad vitam æternam. iii. 136.

Immortalitatis aliqua cognitio fuit in mundo, per philosophiam et per legem; at obscura et incerta: Christus resurgens, quasi sol vitam æternam patefecit. ibid.

IMPENETRABILIA.

Tria nobis impenetrabilia, bonitas, sapientia, scientia Dei. i. 169, 170.

Tria alia omnem intellectum sperantia. 253. Vide *Incarnatio*.

IMPII.

Impii sunt præcursores Antichristi. iii. 20.

Faciunt secretò ab initio Ecclesiæ quod Antichristus palam faciet in fine mundi. 20. Vide 17. *Antichristus*, *Hæretici*.

Impii in punitionem suæ incredulitatis credent mendacio: Christo veritati credere noluerunt, Antichristo impostori credent. 23.

IMPUDICITIA, IMPUDICUS.

Impudicitia Christiani, Christo Christiano, toti sanctissimæ Trinitati est injuriosa. i. 305. Vide *Fornicatio*.

Vix fuit hæreticus non impudicus. 308.

INCARNATIO.

Incarnatio, missio Filii Dei. ii. 222.

Hujus missionis modus. ib. 223.

Ejusdem finis. ibid.

Adoranda hujus mysterii æconomia, quæ Filius Dei factus est filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei. ibid.

Ante incarnationem justii quidem erant filii Dei, sed minores et quasi servi. ibid.

Post incarnationem sunt filii Dei majores, adulti, liberi, Deo amore filiali servientes. ibid.

Incarnatio est visitatio Dei hominem perditum querentis. iii. 245.

Communio Eucharistica est etiam Dei visitatio. ibid.

Incarnationis mysterium omni sapientiæ Dei plenum.

Sui revelatione sapientiā replevit apostolos;
Eosque docuit quæ nec ipsi angeli sciebant. II. 273.

INCARNATIO, MORS ET RESURRECTIO.

Præcipua sunt nostræ fidei objecta. I. 149.

Necessariò ad salutem credenda; sed non necessariò penetranda. *Ibid.*

Christus filius Dei incarnatus sapientia in mysterio abscondita. 250, 251.

In Christo seu Incarnationis mysterio duo sunt distinguenda, communiora scilicet et secretiora, seu sublimiora. *Ibid.*

Communia omnibus prædicanda, altiora tantum perfectioribus. 251. Ita D. Paulus. *Ibid.* 252.

Deus hanc suam sapientiam, in mysterio absconditam, prædestinavit ad nostram gloriam.

Hanc Dei nimiam charitatem mirare, adora, ama.

Abscondit se Dei sapientia, ut mortui tradatur et morte suâ vitam nobis mereatur. 252.

Tria sunt omnem intellectum superantia; incarnatio Filii Dei, nostra per eum adoptio, nostra per eum glorificatio. 253.

Divini Verbi incarnatio est summa christianæ religionis.

Hinc à D. Paulo explicatur distinctè, et quoad divinitatem et quoad humanitatem. III. 88, 89.

INCONTINENTIA.

Incontinentiæ remedia non nuptiis. I. 310.

INCRECULITAS.

Antichristus decipiet eos qui Christo credere noluerunt. III. 23.

Christus est ipsa veritas et charitas: ut veritas, docuit; ut charitas, redemit; hanc veritatem non receperunt, hanc charitatem non amaverunt. *Hoc est iudicium mundi*, 22, 23.

In punitionem suæ incredulitatis, credent mendacio. 23.

Terribilis, at justa puniitio. *Ibid.*

Unde hominum incredulitas, seu infidelitas? 31, 32.

Ex hominum rebellionem. *Ibid.* Vide *Infidelitas*.

INDULGENTIA.

Indulgentiarum origo. II. 21.

INDUTIO NOVI HOMINIS.

Inducere novum hominem. Quid sit? II. 327.

Quomodo Christus induendus? *Ibid.*

INFANTIA.

Hujus vitæ status est quasi infantia. Vita futura, ætas virilis. I. 413.

INFERIOR.

Tria inferiorum in superiores officia. III. 209.

INFERIORITAS.

Ipsa inferioritas super gratia. I. 399, 400, 406.

Inferiorum doctrina et consolatio. 397, 398.

INFIDELITAS.

Concluserit Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur.

Mira conclusio! quæ nos omnes debet humiliare. I. 169, 171.

Deus ex infidelitate Judæorum fidem gentium eduxit; et ex fide gentium destruet Judæorum infidelitatem. 169, 170, 171.

Infidelitatis mala. III. 171, 263.

Temporalia et æterna. *Ibid.*

Horum malorum figura. *Ibid.*

Quam timenda infidelitas! *Ibid.* Vide *Incredulitas*.

Nobis, non Deo, nostra nocet infidelitas. 155.

INFIRMUM DEI.

Infirmum Dei. Quid? II. 242.

INGRATITUDO.

Ingratitudo Judæorum nostræ ingratitudinis umbra tantum. I. 352.

INIQUI.

Iniqui sunt ethnici. Quare? I. 294.

INITIUM.

A parvis initis magna mala. II. 201, 241. Vide *Malum*.

Hinc ubique metuendum, semper vigilandum, et orandum. II. 201, 241.

INOBEDIENTIA.

Inobedientia peccatum est universale. I. 67.

INSPIRATIO.

Circa divinam Scripturarum Inspirationem duplex opinio. III. 165, 166.

INSTINCTUS.

Deus dicitur facere, per instinctum, quem nobis dedit. I. 402.

INSTRUCTIO.

Charitativus instruendi modus. I. 195.

INTENTIO.

Deus intentionem attendit, non tantummodo factum; hinc nemo condemnandus. I. 196.

Ob intentionem aliquando simplicior magis placet Deo quam doctior. Ibid.

INVIDIA.

Invidia contentionem parit, contentio divisionem; itaque zelus pater contentionis, contentio mater dissidiorum. I. 261.

Invidia in omnibus semper cavenda; at præsertim in divinis. 152.

IRA.

Ira ratione ducta, dos est virtutis. II. 328.

Duo circa iram servanda: ei resistatur; citò reprimatur. Ibid.

Idem dici potest de qualibet passione. Ibid.

Ire gradus. 330.

ISAAC.

Figura Christi; in quo? III. 371, 372.

Mira in Isaac obedientia. Ibid.

Isaac Christianorum figura. Ibid.

Ismael. II. 230, 232, 233, 234.

JACOB.

Lucta Jacob cum Angelo, figura precum nostrarum, quæ sunt quasi certamen cum Deo. I. 214.

S. JACOBUS.

S. Jacobus et S. Paulus conciliantur diversimodè loquentes de Abraham justificatione. I. 46.

Quare autem sic diverso modo locuti sunt? Ibid. Vide *Fides, Abraham*.

JEJUNIUM.

Perperam hæretici verba Apostoli de jejuniis Judæorum detorquent contra jejunia ab Ecclesia præcepta. I. 196.

JESUS CHRISTUS.

Jesus Christus Judæis scandalum. Quare? I. 241.

Gentilibus stultitia. Quare? 242.

Credientibus autem, seu Judæis, seu Gentilibus Dei virtus est et sapientia. Ibid.

Jesus Christus est vera sapientia cui vir spiritualis debet perpetuò studere. 257.

Hanc sapientiam miretur in mysterio pro nobis absconditam, amet ab æterno pro nostra gloria prædestinatam. Ibid. Vide *Christus*.

JESUS CHRISTUS CRUCIFIXUS.

Jesus Christus crucifixus hac christianæ pietatis. I. 248.

Hoc hac divinum omnium vitiarum ardores exstinguit. Ibid.

Efformat nutrix omnium virtutum pulchritudinem. Ibid. Vide *Christus crucifixus*.

Quàm felix ergo qui Jesum Christum crucifixum bene scit! 249.

Jesus Christus unus pro nobis crucifixus est: in ejus solius nomine baptizati sumus.

Hinc in eo solo nobis gloriantur: illi soli debemus esse devoti. 238.

Jesus Christus fons gratiæ, cæteri omnes canales. Ibid.

Hinc per respectum ad Christum honorandi.

Nobis in solo Jesu Christo gloriantur. Quare? Ibid.

Hoc stultum Gentili videtur in Crucifixo, omni sapientiā sapientius est. Quod infirmum Judæo videtur in Crucifixo omnipotentia potentius est. 242.

Prædicatio Crucifixi sit simplex. 240.

Nimia eloquentia evacuat crucis

virtutem et Crucifixi gratiam. *ibid.*
Vide *Eloquentia*, *Crucis verbum*,
Prædicatio.

JOSEPH.

Figura Christi in humilitate et in gloria. *iii.* 372.

Jacob Christi potestatem adoravit in Joseph. *ibid.*

JUDÆI.

Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis Christianis collatarum fuerunt umbræ et figuræ. *i.* 351.

Judæorum per mare Rubrum transitus fuit nostri Baptismatis figura. *ibid.* Vide *Figura*, *Umbra*.

Nubes, seu columna nubes, fuit divinæ gratiæ, nos ad terram promissam ducentis, figura. Vide paritatem. *ibid.*

Gratia, sicut hæc nubes, seu columna illuminat, calefacit, sustentat et roborat. *ibid.*

Manna fuit sacratissimæ Eucharistiæ figura. *ibid.*

Petra Horeb figura Christi, lapis angularis et Ecclesiæ fundamenti. *ibid.*

Omnes Christiani fisdem sacramentis participant, sicut omnes Judæi eadem recepere beneficia, sed ne propterea nobis blandiamur, sed magis timeamus, nisi simus illis fideiores. 352.

Judæorum casus non est irreparabilis. 161.

Sub finem mundi resipiscunt. *ibid.*

In quibus textibus fundata sit Judæorum conversio futura? 167.

Judæorum cæcitas et obduratio mysterium est. *ibid.*

Ex Judæorum casu, Gentilium vocatio et salus.

Et ex Gentilium salute aliquando Judæorum conversio. 162. Vide *Obduratio*.

Adoranda in hoc consiliorum Dei profunditas. *ibid.* Vide *Consilium Dei*, *Judicium Dei*, *Deus*.

Octo Judæorum privilegia. 121, 122.

Hæc magna quidem, at Christianorum multò majora. 122.

Ingratitudo judaica nostræ Ingratitudinis umbra tantum. 353.

Sicut plerique Judæi fuerunt ingrati, ita et plerique Christiani. *ibid.*

Hinc nobis timendum quod illis centingit. *ibid.*

Prostratio Judæorum in deserto, figura est nostræ prostrationis in inferno.

Mors temporalis Judæorum, nostræ mortis æternæ umbra et imago. *i.* 353.

Judæorum prærogativa est quod Christus ex eis natus, eorum fuit doctor, apostolus et evangelista. 207, 208.

Gentium gratia, quod ex misericordia à prophetis prædicta sunt assumpti. 208.

Judæi repugnabant externis regibus obedire. Quare? 184.

Iidem Judæi repugnabant tributa solvere. Quare? *ibid.*

Judæi zelum habebant, non scientiâ necessariâ directum. 145.

Talis zelus frequens est apud Christianos. Quomodo corrigendus? *ibid.*

D. Paulus non credidit Judæos ab æterna salute reprobatos. *ibid.*

Vera causa refectionis Judæorum fuit illorum infidelitas, non verò illorum æterna reprobatio. 138, 154.

Gentiles autem iustitiam sunt adepti, quia crediderunt. *ibid.*

Judæorum conversio speranda ob duo. 163.

Judæi canes vocantur. Quare? *ii.* 394.

Concisio, quare? *ibid.* 395.

Judæi licet increduli et obstinati, Deo tamen ob sanctos patriarchas sunt chari. *i.* 163, 164.

Judæi, invidia quasi immensa, orbis terrarum salutem voluerunt impedire. *ii.* 490.

Judæorum casus à iustitia non fuit universalis. *i.* 157.

Nec erit perpetuus. 167.

JUDAS GALILÆUS.

Rebellionem excitavit in Galilæa, negans à Judæis solvendum esse tributum. *i.* 184.

E contra D. Paulus statuit, ut omnis Christianus potestatibus sit subditus. *ibid.*

JUDAISMUS.

Judæi in externis operibus salutem quaesierint, non in fide, et hæc fuit eorum erroris origo. *i.* 146.

Hinc judaismum timeant Christiani. *ibid.*

Ignorârunt Judæi quod lex via tantum esset, Christus autem meta;

quod lex sagitta, Christus scopus; lex pædagogus, Christum docens; et ad Christum ducens altera erroris origo. I. 146.

Illam ut caveat Christianus, Christo justitiæ fonti inseparabiliter uniatur. *ibid.*

JUDAIZANTES.

Judaizantes circumcisionem et legalla multa urgebant.

Contra quos D. Paulus. II. 445, 450.

Judaizantes legem mosaicam cum Evangelio miscebant, hancque mixturam vocabant Evangelium. 170.

Evangelium reverà invertebant. 171.

Quia nullam patitur mixturam Evangelium Christi. *ibid.*

Quare judaismum cum Evangelio prædicabant, et judaizandi necessitatem inducebant? P 173.

DEI JUDICIUM.

Ipsa ratio docet Deum summè justum esse, et consequenter Dei judicium fore secundum veritatem ipsam, non secundum apparentias.

Hinc tremor omni serlò reflectenti. I. 20.

Hæc de Deo notitia nunc dormitat. *ibid.*

Circa mortem exiliatur, et moribundum eò magis torquet, quò diutius in vita dormitavit. *ibid.*

Illam sanus excita, et secundum eam vive. *ibid.*

Ob tria pervertuntur hominum judicia. *ibid.*

Horum nullum cadit in Deum. *ibid.*

Scit omnia, potest quæ vult, judicat ex æquo, secundum veritatem. *ibid.*

Deus in judicio non respicit facies, sed cor. 24.

Bonitas Dei contempta severioris erit judicii causa. 20, 21.

Qui bonitatis divitias contemnit thesauros iræ reperiet,

Thesauros pro thesauris. *ibid.*

Incorruptum Dei judicium terribile omni homini corrupto. 28.

Dies judicii tribus notis signatur ab Apostolo. Dies iræ, dies revelationis, dies justi judicii. 21.

Tarditatem supplicii Deus gravitate compensat: hoc similitudine exprimitur. *ibid.*

Quibus maximè terribile erit judicium Dei. 28.

Quid faciendum ut vitetur? I. 28.

Deus reddet unicuique secundum opera ejus: bonis operibus præmium, malis supplicium.

Ergo unusquisque sibi thesaurizat. 21.

Ergo nihil coram Deo perditum: nullum nostrum dictum, aut factum oblivioni datur. *ibid.* Vide *Thesaurus*.

Durities cordis erit iræ Dei causa et suppliciorum mensura, secundum duritiam tuam thesaurizas tibi iram, etc. Vide *Durities*.

Quinque terribilia in judicio Dei. II. 55.

Ad vitandam Dei in judicio reprehensionem, non sufficit credere, non sufficit bene agere coram Deo; sed etiam necessarium est cavisse ne quis per nos scandalizetur. 55, 56.

In judicio Deus idem manens, bonorum est vita, malorum mors et supplicium. Quia lux. III. 12.

Satis est esse visum, ut præmet et puniat. *ibid.*

Sancti, quia sancti et mundi, Deum sanctum et mundum videntes vivunt; impii, quia impii et immundi, Deum sanctum et mundum videntes, moriuntur. 10. Vide *Deus*.

Pro mensura talenti accepti erit judicium Dei.

An tantum reddidi quantum accepi?

Tantumne glorificavi quantum cognovi? I. 198.

Judicium Dei certum et infallibile. 276.

DIES JUDICII.

Dies judicii dicitur *Dies Domini*, Quare? I. 267.

Nunc nostra dies est, quare? *ibid.*

Hæc dies Domini erit in igne et cum igne. *ibid.*

Hic ignis probabit, purgabit, comburet. *ibid.*

Quis ignis ille? *ibid.* 268. Vide *Ignis*.

D. Paulus de die judicii loquitur quasi instet. Quare? *ibid.*

Sub die judicii comprehenditur dies mortis, seu dies judicii particularis. *ibid.*

Deus, qui lux et ignis est, in suo judicio omnia nostra opera scrutabitur. 269.

Ante Deum judicium illa sola opera subsistent, quæ in charitate et ex charitate facta. *ibid.*

Quidquid vitiatum fuerit quavis

cordis impuritate, erit quasi fenum et palca. i. 269.

Nunc lumine fidei præveniendum Dei judicium; et juxta hoc lumen examinanda sunt opera nostra, an in charitate et ex charitate facta? an aurum sint, an lignum? 269, 270.

Dolendum de præterito, orandum pro futuro; charitatis ardoribus sanctificandum præsens. 269.

Praxis christiana: sistere frequenter coram Deo iudice. 272.

Diem iudicii semper cogita proximam. ii. 410, 418.

Lege librum rationarium, in quo scripta sunt quæ receperis, et quæ reddidisti. 418, 419.

JUDICIUM HUMANUM.

Judicium humanum fallax. Quare? i. 275.

Fallax est hominis judicium, quia videt quæ parent. 402.

Deus sæpe plures facit quos spernimus, spernit quos magis iacimus.

Hinc non judicandum. Ibid.

Periculosum est de proximo judicare. Vide *Deterrentia à iudicio proximi*. 203.

Judicandi jus non habemus. Ibid.

Scientiam ad iudicandum necessariam non habemus. Ibid.

Nostro iudicio facimus Deo et Christo injuriam. Ibid.

JURAMENTUM.

An Deus juret? iii. 294.

Quid juramentum Dei? Ibid.

Juramentum ritè factum, est actus, religionis, Deumque honorat. i. 7.

Juramentum licitum. 120; ii. 16. Illius regulæ, veritas et charitas. i. 120.

JUSTITIA.

Justitia est Christiani vita. i. 10.

Hæc à fide. Ibid.

Justitiæ accretio à fide. Ibid. Horum ratio. Vide *Fides*.

Justitia et peccatum à diametro repugnant; alterutri parendum. 79. Vide *Peccatum*.

Utriusque servitutis dispar exitus. Ib.

Cur eleemosyna dicitur justitia. ii. 102.

Dux sunt veræ justitiæ conditiones: à Deo est, per Christum, sicque tota divina. 398, 399.

JUSTITIA FIDEI.

Justitiæ fidei Moyses distinxit ab externa operum justitia. i. 148.

Externam dixit difficilem et parùm utilem;

Internam dixit facilem et utilissimam. Ibid.

Legalis justitia quæ? et quomodo christiana fiat? ii. 399.

JUSTIFICATIO.

Justificationis causæ. i. 39.

Appendix doctrinæ D. Pauli de vera justitia. 39, 40.

Fusius Apostoli doctrinam de justitia, vide. 37 et seq.

Justificatio est spiritualis resurrectio. ii. 288.

Est inchoata resurrectio, ascensio et sessio in gloria. 289.

Est participatio omnium quæ Christi sunt. Ibid.

Est creatio, qualis et ad quid? 291.

Tria sine gratia Dei sciri non possunt: vocationis christianæ excellentia, hæreditatis æternæ abundantia, justificationis nostræ miraculum. 279.

Justificatio non minoris est potentia quam Christi à morte resurrectio. Ibid.

Majus miraculum est peccatoris justificatio quam mundi creatio. 280.

Quanta animæ sanctificatæ dignitas? 283, 284.

Justificatio est gratuita, positis etiam omnibus prærequisitis dispositionibus, v. g., positâ fide, penitentia, etc. i. 158, 159.

Hinc variæ conciliantur sanctorum Patrum locutiones dissidentes. 159.

Primus nostræ justificationis fructus est pax et tranquillitas conscientia. 59.

Hujus pacis fundamentum. Ibid.

Fides est justificationis pars, sicut ostium est pars domus. Ibid.

Secundus justificationis fructus est adoptio filiorum Dei et exultatio in spe gloriæ Dei. Ibid.

Tertius nostræ justificationis fructus est spiritualis exultatio in tribulationibus, ob spem gloriæ, ad quam perducunt. 60. Vide *Tribulatio*.

In justificatione duplex sit nobis donum, Spiritus sanctus, charitas increata, et creata charitas. 61.

Quartus nostræ justificationis fructus est gloriatio in Deo Patre nostro,

et in Jesu Christo, Filio Dei, mediator nostro. i. 63.

Justificatio fit per fidem, non per opera. 45.

Nullum opus Justī, in quod fides non influat. 45, 46.

Probatur exemplo Abraham. 44, 45. Vide *Abraham*.

Qualis sit fides justificans? non nuda, sed virtutibus vestita; sicut fuit Abraham fides. Vide *Abraham, Fides*.

Conciliantur D. Jacobus et D. Paulus, hac de re diversimodē loquentes. 46. Vide *S. Jacobus, Fides*.

Tria in peccato: iniquitas, seu deviatio à lege, offensa Dei, reatus, poenæ. 48. Vide *Peccatum*.

Tria in justificatione: remissio peccatorum, infusio gratiæ sanctificantis, justitia quā sanctē vivitur. 49.

Triplex itaque justificationis felicitas. *ibid.*

In justificatione datur nobis Spiritus sanctus. Quare? 100, 101, 102, 103.

JUSTIFICATUS.

Homo justificatus eodem spiritu, ac Christus ipse, clamat ad Deum. *Abba, Pater*. i. 103, 104.

Quantus honor Deum sic alloqui! ante Christum nullus sic oravit. *ib.*

Justificatus est hæres Dei. *ibid.*

Quid sit hæreditas Dei? 105. Vide *Hæreditas, Hæres*.

Justificatus est cohæres Christi. 104.

Hæres est Dei vivi, cohæres Dei mortui. Quid inde? 105.

Justificatus ut hæres Dei vivi, vivat secundum Dei spiritum.

Ut cohæres Dei mortui, patiatur secundum Christi spiritum. *ibid.*

LABOR.

Labor corporalis præcipitur. ii. 504. Ad quos spectat laboris præceptum? *ibid.*

Religiosi mendicantes vindicantur ab hæreticorum calumnia. *ibid.*

Laborandum est. Quare? iii. 36.

Labor seu corporalis, seu spiritualis, omni homini necessarius. *ibid.*

Voluntas tamen potius quàm manus à Deo spectatur. *ibid.*

Orantem et jejunantem à labore corporali non eximit divus Chrysostomus. *ibid.*

D. Paulus totius orbis doctor diu noctaque laborabat, ne panem otiosus

manducaret. iii. 35, 36, 37. V. *Otium*. Modus sanctē laborandi. 40.

LABOR, PASSIO.

Labores et passionēs sunt apostolatūs probationes, seu media quibus sacro Christi apostolatui communicatur. ii. 131.

Quō plus quis laborat et patitur pro Evangelio, eō præstantior Apostolus. 131, 135.

Ærummæ, passionēs, non sunt vera mala, sed Dei dona servis suis præparata. ii. 132, 133.

Hinc non fugienda, sed amanda. 132, 135.

Hæc sunt Christi et apostolorum insignia. 133.

LACRYMÆ.

Ex charitate flere, licet, et per charitatem tangi lacrymis. iii. 132.

Charitas suos sensus habet. *ibid.*

Lapidea non erant apostolica corda. *ibid.* Vide *Charitas*.

LAODICENSES.

Quid epistola quæ Laodicensium est? ii. 470.

Archippus quis? *ibid.*

LAPSUS.

Ubique et semper expositi sumus lapsui. iii. 291.

Nullus status, nullus profectus nos reddit in hac vita securos. *ibid.*

STATUS LAPsus.

Christi gratia præcellit in multis Adæ peccatum: plus profuit Christus quàm nocuit Adamus. i. 65, 66, 69, 70.

Christus et Adam similes in contrarium; in multis dissimiles. 65.

Quæ nos in hoc statu lapsi solari debeant; etiam per comparisonem ad statum innocentis deperditum. 69.

LAUS DEI.

Magnum Dei elogium. iii. 122. Infinitæ tamen Dei majestati longè inadæquatum. *ibid.*

Deus major omni laude. *ibid.*

Deus solus sese dignē laudat. *ibid.*

Nobis mortalibus tantummodo concessum credere, mirari, adorare, obsequi. *iii.* 122.

Et hoc magnum reputemus. *ibid.*

Laus Dei omnium ejus donorum finis. *ii.* 276.

De hoc nos multoties monet Apostolus. *ibid.* et 277.

Cur Deus vult à nobis laudari. *ibid.*

LAUS PROPRIA.

Laus propria est insipientia nisi vera necessitas adsit. *ii.* 120, 137, 146.

Tunc quā prae cautione utendum? *ibid.*

LEX.

Lex justo non est data. *iii.* 49.

Sicut medicus non homini sano sed aegroto necessarius;

Sicut frenum equo indomito necessarium. 50.

Tria praestat lex: obligat, dirigit, coercet.

Hoc ultimum facit in peccatoribus, non in justis.

Sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob lex data non fuit, quia iusti crant.

Sic nec eorum filiis data fuisset, si iusti fuissent. *ibid.*

Lex itaque Judaeorum confusio, potius quam gloria. *ibid.*

Si ad legem naturalem, in suis cordibus insculptam, advertere voluissent, lex eis data non fuisset. *ibid.*

Sed quia effrenes facti sunt, data est lex quae eos coerceret. *ibid.*

Lex in lapide insculpta, ut in cordibus insculperetur; et oculis corporeis exposita, ut in mentibus exprimeretur. *ibid.*

Nullus homo sine lege, saltem in corde scripta. *i.* 23.

Lex conscientiae erit omnium iudex. *ibid.*

Totum vetus Testamentum in Scripturis dicitur lex. 426, 432.

Lex in se bona. Quare? *iii.* 49.

Sed bonā lege utendum seu juxta legis scopum. *ibid.*

Scopus legis charitas. 47, 48.

LEX MOSAICA.

Lex mosaica, quasi maritus.

Judaeus legi mosaicae subjectus, quasi uxor matrimonio copulata. *i.* 84.

Quandiu viguit lex, illi Judaeus fuit alligatus. *i.* 84.

At per mortem Christi ab illa solutus est Judaeus;

Sicque non amplius sub lege, sed sub gratia. 85.

Lex mosaica, non magistra peccati, sed accusatrix. 87.

Lex occasio peccati, non causa; fuit causa cognitionis, cognitio fuit occasio peccati. 88.

Lex concupiscentiam irritavit sicut aqua calcem vivum irritat. *ibid.*

Lex successivè occasio fuit mortis et vitae. Quomodo? 89.

Legis notitia saepe lethalis ex cordis nostri corruptione. *ibid.*

Non lex, sed legis abusus est causa peccati. 90.

Lex erat via, cujus meta Christus; lex sagitta, cujus scopus Christus;

lex paedagogus, Christum docens. 146, 147.

Hoc ignorarunt Judaei, et ideo errarunt. *ibid.*

Lex populo Israelitico data, ut hunc populum erudiret;

A peccatis ex commercio cum idololatriis in Aegypto contractis, coerceret;

Sicque dignum redderet ad excipiendam promissionem, quae est Christus. *ii.* 209.

Lex itaque data est Judaeis quasi paedagogus, qui duo doceret eos: primum, fugere malum et facere bonum; secundum, ad Christum aspicere, cujus gratia indigebant ad legem implendam. 210, 214, 215.

Legis excellentias enumerat Apostolus. 211, 212.

Ibidem verò promissionis praecellentiam ostendit supra legem. 212.

Lex quiescentiae seu stipulae frumenti; Palea frumentum quidem fert: at collectio frumento abiecitur.

Ita lex, Christo nato et in caelis per ascensionem collecto, rejicitur ut inutilis. 397.

Lex mosaica quasi verae pietatis alphabetum. 220, 221.

Judaei quasi pueri, litterarum signis adhæserunt; ad significata non attenderunt. *ibid.*

Id caveat Christianus; ad spiritum et ad veritatem attendat. *ibid.*

Lex mosaica Christi umbra. *iii.* 360.

Legalia sacrificia sacrificii Christi figura. *ibid.*

Hinc sequitur. *ibid.* 361.

Lex, Christo præsente, cessavit non quia contraria, sed quia tunc inutilis. II. 214.

Lex quasi murus Judæos continens et custodiens. Ibid.

Lex pædagogus ducens ad Christum. 215.

Hinc nato Christo fuit inutilis sicut pædagogus, præsente præceptore; aut lucerna, orto sole. Ibid.

Lex mosaica jugum servitutis. Quare? 233, 237.

LEX CHRISTIANA.

Lex Christi, libertas à lege mosaica, à peccato, à diaboli servitute. II. 237.

In hac autem libertate standum, alias sit injuria Christo. Ibid.

Quam damnabilis Christianorum mundanorum vita. 238.

Hi sunt à Christo evacuati, sique non Christiani. 239.

Tanta est Evangelii excellentia, ut præ illo lex nihil sit. 396.

Evangelium Adamas, lex plumbum. Ibid.

Hinc lex damnum. Ibid.

Omnia bona temporalia, cum fide Evangelii comparata, nihilum sunt et damnum. 397.

LEGALIA SACRIFICIA.

Lex et legalia sacrificia erant tantum umbra futurorum: hinc inefficacia. III. 345.

Illis virtus erat representandi, significandi, non verò sanctificandi. Ibid.

Legalia sacrificia ad confessionem tantum efficacia. Ibid. 347.

Sua iteratione monebant à Christi venturi sacrificio expectare peccatorum remissionem. Ibid.

Ob quid Deus illa præceperit?

Et quid in illis Deo placuerit? 348.

Ab adventu Christi Deo non placuerunt. Quare? 349.

Unum erat annum, quod singulis annis fiebat in die expiationis. 345, 351.

Aliud iuge, quod quotidie fiebat mane et vespere. 351.

Utrumque ad peccatorum remissionem insufficiens. Ibid.

Divus Paulus Galatas legalia servantes increpat durè; Romanos verò Judæos eadem servantes suæ ipsorum relinquit conscientie.

Unde hic diversus agendi modus, Et quæ illius ratio? I. 195, 196. Libamen quid? II. 389.

LIBER.

Doctor, liber sapientiæ canalis est; Deus autem fons sapientiæ: hinc per respectum ad Deum considerandus. I. 262.

Praxis servanda erga doctorem, vel librum sapientiæ; scilicet bibens de rivulo, gratias age fonti seu Deo. Ib.

Liber vitæ quid? II. 409.

Duplex est. Ibid.

Apud Deum nihil deperditur; quod enim fit in terra scribitur in cælis; et quò minor laus hic, eò major ibi. 409, 418.

Liber rationarius seu computum, ubi accepta et reddita. Ibid.

LIBERTAS.

In Christianismo duplex libertas, intellectus scilicet et voluntatis. II. 36.

Quanta hæc gratia comparata numeris et timori servili judaismi! 36, 37.

LICITA.

A licitis aliquando abstinendum, ne cuiquam infirmo detur offendiculum. I. 329.

LINGUÆ.

Donum linguarum Ecclesiæ datum, propter infideles convertendos; quem tamen effectum semper non habet. I. 427.

Donum prophetiæ propter infideles edificandos; et hunc effectum habet in plerisque. Ibid.

Donum linguarum et donum interpretandi aliquando separantur, aliquando in eadem persona reperiebantur. 419, 420.

LITES.

Mens S. Pauli circa lites.

Damnat eas, ex quacunque parte considerentur; et ita damnat, ut litigantium excusationem non admittat. I. 295, 296.

Mens sanctorum patrum et doctorum. Ibid.

An peccatum sit Christiano litigare? 296, 297.

Quando licet litigare, et quomodo? 1. 296, 297.

S. Pauli prudentia in suo de litibus loquendi modo. 299, 300.

Constans S. Pauli doctrina de litibus. *ibid.*

Christiano non expedit litigare ob terrena, quia villa sunt, et aliunde brevi desitura. 300.

Christianus terrena spernat, æterna curet. *ib.*

LITURGIA.

Prædicatio est mystica Liturgia. 11. 389. Vide *Prædicatio*.

Directio animarum est etiam liturgia mystica. *ibid.*

S. LUCAS.

S. Lucas non omnia scripsit quæ D. Paulus egit aut passus est. 11. 79.

LUTUM.

Quid similitudo signi et lutu significat ex prophetis Isaia et Jeremia? 1. 132, 133.

Quid ex D. Paulo? 133, 134.

LUX.

Arma lucis quæ? 1. 189.

LUXUS.

Luxus mulierum maximè in templo damnandus. 111. 69, 70.

Si autem in mulieribus damnandus, quantò magis in viris? 70.

Luxus christianismo oppositus, et orationis spiritui contrarius. *ib.*

Quæ sit bona ad orationem dispositio? *ibid.*

Etiam in vili panno ars aliquando nimia. *ibid.*

LYDIA PURPURARIA.

Lydia purpuraria quæ? 11. 303.

MACEDONES CHRISTIANI.

Macedones per Dei gratiam in tribulatione fuerunt non tantùm patientes, sed et alacres et læti.

In paupertate summa fuerunt non tantùm liberales, sed et magnifici. 11. 86.

Quæ fuerunt illorum persecutio- nes? 11. 86.

Unde illorum paupertas? 87.

Macedonum laudes collectas. 88.

MACELLUM.

Macellum quid, 1. 363, et unde dictum? *ibid.*

MACERIES.

Lex judæica dicitur maceria. Quare? 11. 294.

MALUM.

Malorum initia sæpè à parvis. 11. 201.

Hinc vigilandum, timendum, nihil negligendum. *ibid.*

EX BONO MALUM.

Sæpè res sanctas et sanctè institutæ abeunt in abusum, et ex bono malum oritur. 1. 376, 377.

Cur Deus id permittat? 377.

Quid tunc faciendum homini probo? *ibid.*

EX MALITIA PECCARE.

Nullo modo peccare angelicum est; per ignorantiam et fragilitatem peccare, humanum; ex malitia, scienter et voluntariè, diabolicum. 1. 357.

Aliquando angelis erimus æquales; Interim diabolicam saltem horreamus malitiam. *ibid.* Vide *Fragilitas humana*.

MANNA.

Manna figura fuit sanctissimæ Eucharistiæ. 1. 350, 351.

MANSUETUDO.

Mansuetudo est humilitatis filia. 11. 313.

Humilitas et mansuetudo sunt Christi et Christiani virtutes. 314.

Utraque sit à charitate. *ibid.*

Duo ad mansuetudinem inducant. 111. 225.

MARAN ATHA.

Maran Atha quid significat? 1. 473. Per hoc unum verbum S. Paulus terruit omnes non diligentes Christum. *ibid.*

Tu ipse treme, si non amas. 474.

MARE RUBRUM.

Transitus Judæorum per mare Rubrum fuit nostri baptismatis figura. i. 351.

MARTYR.

Passio martyrum triplex est triumphus, scilicet martyrum, Dei, Christi. ii. 24.

MATRIMONIUM CHRISTIANUM.

Sanctitas matrimonii Christiani in quo consistat? ii. 347, 348.

Matrimonium christianum ita est unionis Christi cum Ecclesia representatio, ut sit et adimpletio. 348.

Sacramentum hoc magnum est; in quo? 348, 349.

Quid requiritur ad sanctitatem in actu conjugali? ibid.

Impudici conjuges sunt opprobrium Christi et Ecclesiæ, sicut et discordes. ibid. Vide *Conjugium*.

Conjugatorum munera videantur. ibid.

Tanta Christiani sanctitas, ut antiqui dubitarent num Christiano, homini cœlesti et per baptismum quasi divino, liceret usus matrimonii. i. 307.

Quibus respondet D. Paulus continentiam laudans, fornicationem vituperans, conjugalem continentiam concedens. ibid.

Melius et laudabilius est uxorem suam non tangere, quia hoc angelicum et homine cœlesti dignum. 308.

Impuritatis tamen gratia vitandæ conceditur usus matrimonii. 307.

Conjugium Christianis non præcepit Apostolus. ibid.

Multò minùs sacerdotibus et monachis, ut perversè inferunt hæretici. ibid.

Conjugum jura et debita paria. ib. Vide *Conjugium*.

Ecclesia matrimonium reveretur ut sacramentum sanctum, magnum et honorabile.

Virginitatem tamen ei præfert, ut honorabiliorem.

Utrumque juxta D. Pauli doctrinam. Nihil juxta errores à D. Paulo damnatos. iii. 93, 94.

Ecclesia cœlibatum inhiandis præcipit, ut eorum statui convenientior.

Sed hunc statum nulli præcipit;

nec propterea nuptias damnat, ut malas. iii. 93, 94.

MELCHISEDECH.

Fuit figura Christi, Christus veritas. iii. 313.

Hinc Christi sacerdotium sublimius. 314.

Inter utrumque similitudo, sed nulla paritas. ibid.

A Melchisedech discant Christi sacerdos qualis debeat esse. ibid.

Multæ Melchisedechi cum Christo similitudines. 302.

Duo præcipua consideranda in Melchisedech. 304, 305.

Primum, quod ei Abraham dedit decimas. 304.

Harum decimarum excellentiæ supra Leviticis. 305.

Secundum, quod benedixit Abrahamum. ibid.

Ex his decimis et hac benedictione inferitur Melchisedechi supra Abraham superioritas. ibid.

Cur S. Paulus comparans Melchisedech cum Christo, non sit locutus de pane et vino? 303.

MENSURA.

Est peccatorum mensura. ii. 490.

Mensura ætatis plenitudinis Christi, quid? 319.

MERCES ÆTERNA.

Bonum est propter mercedem æternam agere. ii. 425.

Propter temporalia agere, mercenarium quidem et cœlorum clive indignum;

At propter regnum cœlestis agere, hoc Dei illo dignum. ibid.

MINISTER DEI, CHRISTI, ECCLESIAE ET ANIMARUM.

Sacrum peragens ministerium, attendat quid sit et quid agat. ii. 65.

Ministorum vitia redundant in ministerium. 68.

Famosus peccator peccat prædicando. ibid.

Attendat Christi minisier ad sui ministerii finem, seu ad quid sit in Ecclesia:

Ad opus, non ad otium;

Ad ministerium, non ad dominationem;

Ad ædificationem, non ad destructionem. II. 318.

Quandiu durabunt ministeria et ministri? *ibid.*

Duo semper intendat, Dei gloriam et animarum salutem.

A duobus semper caveat, à propria gloria, ab omni dominatione, alias fur erit. 43.

Elationem cordis timeat. 44.

Quomodo bonus operarius et Deo gratus evadat? III. 155.

Quæ vitia fugere, quas virtutes sectari debeat? *ibid.*

Episcopus, pastor, Ecclesiæ minister, Deo addictus, est *homo Dei*, sicut procurator generalis, homo regis. 119.

Ecclesiæ minister attendat ad ecclesiasticæ inspectionis onus, et timebit onus angelicis humeris formidandum. 88, 89.

Quando et quomodo suscipiendum hoc onus. 89.

Attendat ad dotes huic muneri implendo necessarias, tum ex parte morum, tum ex parte ingenii; et rursus ob indignitatem suam pavebit. 78, 80, 88, 89. Vide *Episcopatus*.

Ecclesiæ minister, ut suo munere bene fungatur, attendat quid sit:

Scilicet domesticus Dei;

Aulicus Dei;

Vitæ cœlestis sub Deo dispensator.

Hinc ministret sanctè, reverenter, cum charitate. 89.

Ut sciat quid in dubiis aut controversiis debeat agere, attendat ad infallibilitatem Ecclesiæ. *Columna est et Armamentum veritatis*.

Hanc amplectatur, huic inhæreat. *ibid.*

In animarum cultura quid faciat minister? quid Deus? I. 262, 263. Vide *Animarum minister*, *Dei minister*, *Ecclesiæ minister*.

Minister, seu plantator, seu rigator, nihil est ad Deum comparatus. Quare? 263. Vide *Agricultura Dei*.

Ministri qui ad Deum comparati nihil sunt, ad nos comparati, magni sunt, et in Deo et ob Deum maxime reverendi. 263, 264.

Bonorum operiorum, seu ministrorum consolatio, hæc est, quod secundum laborem remunerabuntur, non secundum fructum qui non pendet ab eis. 264.

Verus Ecclesiæ minister nihil omittit operi Dei promovendo aptum; hoc

discat à Paulo. II. 185, 186, et ejus exemplo. *ibid.*

MINISTERIUM ECCLESIASTICUM.

Dei voluntas est principium ecclesiastici ministerii. III. 139.

Hujus ministerii finis, æterna vitæ. *ibid.*

Alter finis et prioris medium, fides in Christum. *ibid.*

Ad tria hæc attendat Dei minister in se reflexus. *ibid.*

Charismata dicuntur ministratio-nes. Quare? I. 392, 393.

Praxis servanda ab Ecclesiæ ministris per respectum ad tres sanctissimæ Trinitatis personas. 393, 394.

Ecclesiasticum ministerium verè servitus est. II. 426.

Cum humilitate et charitate exercendum. *ibid.* Vide *Christi minister*.

MIRACULA.

Quare dicuntur signa? quare portenta? quare virtutes? III. 243.

MISERICORDIA DEI.

Misericordia Dei longè major iniquitate nostrâ. III. 52, 53. patet in D. Paulo. *ibid.*

Duplex in D. Paulum Dei misericordia. *ibid.* Utramque in nobis agnoscere possumus. *ibid.* Ob utramque Deo gratias reddamus æternas. *ibid.*

Infinite sunt Dei in Christianos misericordiæ. II. 282.

Æternæ Dei in Christianum misericordiæ. *ibid.*

Temporales Dei in eundem misericordiæ. *ibid.* Vide *Christianus*.

Deus Pater misericordiæ. Quare? 6. Cur non dicitur justitiæ Pater? *ib.*

Pater misericordiarum. Quare? *ibid.*

Pater autem misericordiarum, quia Pater est Domini nostri Jesu Christi, qui pro nobis moriens precatus est misericordiam. 5, 6.

Hinc per Christum et ob Christum petenda misericordia. *ibid.*

Ex mera Dei misericordia salus nobis speranda.

Hujus veritatis persuasio nobis ad salutem necessaria. I. 171:

MISERICORDIA CHRISTI.

Humanitas, benignitas et miseri-

cordia Filii Dei in nos, ratio fundamentalis est nostræ erga proximum nostrum charitatis misericordiæ et complacentiæ. i. 216.

Christus suscepit nos in honorem Dei: nos omnes sibi sociavit, nostras suscepit infirmitates, etc. Ergo et nos debemus fratrum nostrorum infirmitates ferre. *ibid.*

Eadem Christi in nos misericordia et complacentia docet nos modum sanctæ et christianæ faciendi quod mundani faciunt mundanè.

Ad exemplum Christi, ex charitate ad bonum et ædificationem proximi exhibeamus omnia honestatis signa. *ibid.*

MISSA.

Antiquitas Missæ et omnium ejus partium probatur ex divo Augustino. *iii. 60.*

Illustre antiquitatis testimonium de missæ sacrificio. 347.

Explicatur fides catholica de Christi sacrificio. *ibid.*

Hincque solvitur hæreticorum cavillatio. *ibid.*

Efficacissimum est et cruentum et incruentum Christi sacrificium, *ibid.* Vide *Oblatio, Sacrificium,*

MISSIO.

Missio necessaria, quia nullus major defectus quam potestatis defectus. *ii. 424.*

Ad Deum pertinet suos ministros vocare et mittere. *ibid.*

Triplex missio: tota humana; partim divina, partim humana; tota divina. 167, 168.

Suam missionem examinet quilibet Ecclesiæ minister, quia nihil periculosius intrusione. 168.

Missio divina basis est fundamentum nostræ salutis.

Hoc pulchrè gradatione probat D. Paulus. i. 150.

Duplex est missio, ordinaria et extraordinaria. *ibid.*

Quæ missionis extraordinariæ sint signa et certa argumenta. *ibid.*

MODESTIA.

Mulieribus commendatur modestia in vestibus. *iii. 69.*

Luxus prohibetur. 69. 70.

Mulieres sint in habitu sancto, Ita

modestæ ubique, quasi in templo. *iii. 199.* Vide *Mulier, Luxus.*

Eheu i nec in templo nunc servant modestiam. *ibid.*

MORS.

Ante Christum mors tyrannus erat, homines, quasi servos, continuis crucians angustis. *iii. 250.*

Christus nos ab hoc tyranno liberavit, quia æternæ vitæ certos facit. *ibid.*

Ex quo Christus passus et mortuus est, passio facta est pretiosa, mors amabilis. 253.

Christianus moritur, quia Christus mortuus est; at moritur, jus habens ad æternam vitam. 143.

Mors venit sicut fur. *ii. 513.*

De hoc multoties et variis modis nos Deus admonet; in quo divina lucet ejus misericordia, quæ nos imparatos non vult invenire. *ibid.*

Quid mors christianè considerata? 504, 505.

Fides gratiam et optandam mortem reddit. 505.

Non omnem luctum, sed immoderatum prohibet D. Paulus. *ibid.*

Mors Christi, mortis nostræ sanctificatio. *ibid.*

S. Paulus absolutè dicit quòd Christus mortuus est, de fidelibus verò dicit quòd dormiunt. Quare? 504.

Mors Christi, nostra consolatio. 505.

An omnes omnino morituri. 507.

Praxis mortem sanctificandi. *iii. 361.*

Acceptanda est ex obedientia. *ibid.*

Offerenda per Christum. *ibid.*

Ad expiationem peccatorum.

Morti Christi conjungenda. 361, 408.

Mortis proximæ cogitatio est stimulus ad omne bonum. *ii. 410.* Vide *Adventus Domini, Judicium.*

Mors non timenda, quia ad æternitatem præparatio. i. 452.

Quomodo bona et desiderabilis? 453.

Qui patienter vivit delectabiliter moritur. *ibid.*

Mors pro Christo lucrum. *ii. 51, 52.*

Animantia ad patiendum et ad moriendum pro Christo. 52.

Firmantia fidem spemque nostram de æterna corporis et animæ vita. 53.

Ad hanc creatus sum;

Ad hanc regeneratus;

In illius pignus S. Spiritum recepi.

ibid.

Mortis memoria utilissima ad vincendas concupiscentias. i. 77. Vide *Concupiscentia*.

Ad mortis præsentiam exultat S. Paulus. iii. 173.

Qui ejus in hoc imitatores? *Ibid.*

Mors stipendium peccati. i. 80.

Praxis circa mortis diem, illam semper cogita proximam. ii. 418.

Recordare quod sit in cælo liber vitæ. *Ibid.*

Quod habes librum rationarium, in quo scripta sunt quæ recepisti et quæ reddidisti. 419.

Mors Christiani non destructio, sed ad regnum parturitio.

Hinc non timenda, sed desideranda. i. 107.

Hoc ipse creaturæ nos docent. *Ibid.*

MORS CHRISTI.

Cur Christus dicitur mortuus secundum Scripturas? i. 437.

Cur tam accuratè mors Christi descripta in Evangelio? *Ibid.* Vide *Passio Christi, Oblatio, Sacrificium*.

MORS, SEU AGONIA ÆTERNA.

Impli nunquam propriè moriuntur, seu esse desinent; sed mortis et agonizæ dolores in æternum sentient. iii. 10.

Unde hæc illorum mors, seu agonia? *A facie Domini*. 12.

A facie Dei, à qua iustis æterna vita, impiis erit mors æterna. *Ibid.*

Unde hæc effectuum tam oppositorum diversitas? scilicet ex diversa bonorum et malorum dispositione. *Ib.*

MORTIFICATIO.

Mortificationis necessitas unde? ii. 457, 458.

Scilicet quia duplex in nobis homo, terrenus et cælestis.

Ut autem vivat cælestis, necesse est ut pereat terrenus. 458.

Exuendus homo terrenus, induendus novus.

Hinc etiam mortificatio necessaria. 458, 465.

Mortificandum corpus. i. 344, 345.

Victo corpore, facilè vincitur mundus et dæmon. 346.

Austerioris vitæ sancti plura fecerunt miracula. 344.

Mortificatio cur crucifixio dicitur à S. Paulo? ii. 247.

Mortificationis principium internum, Spiritus sanctus. ii. 249.

Exemplar externum Christi crucifixio. *Ibid.*

MOYSES.

Moyes velamen super faciem gerebat. Quid hoc significat? ii. 34.

Moyes incredulorum et fidelium figura, diverso respectu. *Ibid.*

Justitiam internam fidei distinxit ab externa operum legalium justitia, hancque difficilem et parum utilem dixit; illam autem et facilem, et valdè utilem. i. 146, 147.

MULIER.

Mulier à viro et ad virum, sicut a proportionè vir à Deo et ad Deum. i. 373.

Mulieres in templo sint velatæ propter angelos cælestes et terrenos.

Parcant angelorum terrenorum puritati.

Timeant angelorum cælestium vindictam. *Ibid.*

Mulier viro subdatur, quia Deus viro primatum dedit. iii. 71.

Mulier non doceat, quia ipsa fuit seducta. *Ibid.*

Mulier sit quasi testudo, domum non deserat. 107.

Quæ debeat esse mulierum Christianarum modestia? 199.

Mulleris amor erga maritum, est bonorum domesticorum caput. 200.

Modestia est mulleris decus, quæ se probro afficit, ubi modestiam abjicit. i. 372.

Capillitium longum mulieribus datum, quasi velamen naturale. *Ibid.*

D. Paulus mulierem in ecclesia non velatam, considerat ut decalvatam. *Ib.*

Quid diceret de scandalosis nostrarum nuditatibus? *Ibid.*

Mulieribus maximè commendatur in vestibus modestia. iii. 69.

Luxus prohibetur. *Ibid.* Vide *Modestia, Luxus*.

Per mulieres cæperunt omnes hæreses. 161.

Mulierum est decipi, præsertim si peccatis oneratæ. *Ibid.*

MUNERA.

Dona ad exemplum D. Pauli respuenda quidem, at sine contemptu, imò cum gratitudine et affectu. ii. 125.

MUNICIPATUS COELESTIS.

S. Paulus se cœlorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cœlestia cogitabat, diligebat et curabat. II. 403, 404, 405.

Eodem insignitus honore, eadem perage. 405.

MUNUS EVANGELICUM.

Ad quid ordinetur evangelicum munus? II. 306, 311.

Evangelistæ sunt inter homines, quod angeli superiores inter inferiores. Ibid.

Angeli nolunt ab apostolis adorari.

Conversi sunt Dei apostoli et angeli. 307. Vide *Apostoli minister, Dei, Animarum, Ecclesia; Ministerium Evangelicum, Ecclesiasticum.*

MUNDUS.

Divinitatis est liber; speculum divinorum, musica Deum prædicans. I. 12. Vide *Philosophi.*

Mundus à Christiano horrendus, fugiendus sicut cruciarius. II. 257.

In sola cruce cum Apostolo gloriari debet Christianus. Ibid.

Deus reprobat quæ mundus æstimat.

Mundus sapientiam, potentiam, nobilitatem æstimat: hæc tria Deus sprevit in hominum salute procuranda. I. 243, 245.

Mira mundi reparatio! qui ex nihilo fecit omnia, ex privationibus reparavit omnia.

Per insipientes docuit sapientes; per infirmos superavit potentes; per ignobiles omnem humiliavit sublimitatem. 243.

MUNDI CONTEMPTUS.

Tria bene penetrata mundi vanitatem patefacient.

Primo, instat mors, seu vita brevis.

Secundo, omnia transitoria sunt et in fluxu continuo.

Tertio, omnia fallacia et tantum apparentia. I. 317.

Hincque concludit, ergo temporalia hæc, transitoria et fallacia contemnenda; æterna, vera, solida comparanda. 318.

Præterit figura. Bene figuram mundi dixit Apostolus, non substan-

tiam, quia omnia ejus bona solo terminantur aspectu.

Umbra sunt boni, et umbra momentanea boni. I. 318.

Cor nostrum cordi divino conformandum; à nobis spernenda quæ spernit Deus. 244.

Res hujus sæculi, opes, potentia, honor, ob vanitatem suam, in Scripturis vocantur *figura*: res spirituales, virtus, ob suam veritatem et soliditatem, vocantur *forma*. 174.

Bona terrena, seu mundi, sunt quisquiliæ. Quare? II. 397.

Sunt stercora. Quare? Ibid.

Vera de bonis mundi idea. 404. Sunt damna. Quare? 398.

Exemplum habes contemptus rerum terrenarum in sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob habitantibus in casulis. III. 368, 379.

In Moyse opes, delicias regum spernente. 379.

MUNDANI.

Quam damnabilis mundanorum vita! II. 238. Vide *Lex christiana.*

MYSTERIUM.

Vita verè christiana mysterium. II. 414, 415. Sacrificium, Ibid.

NATURA.

Quotuplex naturæ significatio? II. 287.

NERO.

Per quinque annos clementissimus. III. 179.

Tandem ita crudelis, ut leo vocetur. 180.

Nero fuit typus Antichristi; de Nerone tamen non locutus est Apostolus agens de Antichristo. 21.

nesciri.

Ama nesciri, et de absconditorum esse numero. I. 158.

Deus multos semper habet fideles servos hominibus ignotos. Ibid.

Illis nare corde. Ibid. Ama de illorum esse numero. Ibid.

NOBILITAS.

Nobilitas christiana in mente sem-

per habenda. Quæ sit? I. 234, 245.

Ad quid nos obligat hæc nobilitas? 235, 245. Vide *Christianus*.

Anima per fidem facta est in Baptismo sponsa Christi.

Illius sponsæ virginitas, fides incorrupta; dos regnum cælorum, nuptiæ, etc. II. 135.

NOMEN JESU.

Omnia in nomine Domini Jesu facienda.

Quale est hoc præceptum? II. 462. Est negativum. *ibid.* et est affirmativum. *ibid.* et est consilium. *ibid.*

NOVA CREATURA.

Per baptismum factus sum nova creatura.

Ad quid? Ut omne bonum opus toto vitæ tempore exerceam. II. 292.

NOVANTES.

Immeritò novantes opponunt D. Pauli doctrinam Ecclesiæ divinum officium lingua Latina celebranti. I. 424.

Ecclesia servat quæ docet D. Paulus. *ibid.*

Omnes prorsus Ecclesiæ, Syriæ, Ægyptiæ, Græcæ, etc. eundem morem servant ab Ecclesia Latina; non celebrant linguâ vulgariter ignotâ. 425.

Idem etiam tempore Christi fecerunt Hebræi. *ibid.*

Ecclesia initio celebravit linguâ vulgari, et adhuc celebraret, nisi linguæ latinæ multiplex facta fuisset immutatio à variis nationibus Romanum Imperium invadentibus. *ibid.*

NOVATUS ET NOVATIANUS.

Contra mentem D. Pauli abutebantur epistolâ ad Hebræos; cap. 6, v. 6. III. 291.

NUBES, COLUMNA NUDIS.

Nubes illa quæ Hebræos præcedebat ut viam eis monstraret, figura erat divinæ gratiæ quâ nos Deus ad cælum ducit. I. 351. *ibidem.* Vide *Paritates*.

OBEDIENTIA.

Obedientia melior est quàm victima. Quare? III. 402.

Triplex sacrificii genus. 403.

Mirum habemus exemplum obedientiæ in Abraham. 367, 368, 371.

In Isaac. 371.

Spiritus fidei est spiritus obedientiæ. I. 5.

Quàm periculosum fidei non obedire! Vide *Fides*. II, 12.

Apostolatus non ad disputandum, sed ad obediendum. 5.

Deo credendum, at credendo obediendum. II. 209.

Obedientia salutem complet, quod fides initiat. *ibid.*

Fides in opera diffundenda: aut sanguis propter fidem effundendus, aut fides in opera diffundenda. *ibid.*

Inferiores Christum in suis superioribus aspiciant. 334, 335.

Christianus obediât sicut Christus obedivit, eo animo et fine quo Christus. *ibid.*

Suam obedientiam uniat obedientiæ Christi, sicque Deum in Christo honorabit infinitè. *ibid.*

In Christo vera fuit obedientia. I. 67.

Obedientia Christi fuit perpetua. *ibid.*

FILIORUM OBEDIENTIA PARENTIBUS.

Fundatur in jure naturali. II. 353.

Fundatur in Dei præcepto. *ibid.*

Fundatur in Dei promissione. *ibid.*

Hujus divinæ promissionis sapientia.

Ejusdem promissionis æquitas. *ibid.*

Hujus promissionis explicatio. 354.

Fili discant modum sanctæ obediendi parentibus. 361.

OBDURATIO.

Judæorum cæcitas et obduratio mysterium est. I. 167.

Ex Judæorum casu Gentilium salus; et ex Gentilium salute aliquando Judæorum conversio. Vide *Judei*. 161.

Obdurationem bene descriptam habes, primò in Judæis. 160.

Deinde et in Christianis. 161.

Obdurationis effectus. *ibid.* Vide *Cæcitas*.

Induratio hominis à Deo et ab ho-

mine, sed diversimodè. i. 131, 100.

Homo sese propriè et positivè indurat; Deus permissivè, negativè illum indurat, 131.

Pharao induratorum figura. Vide *Pharao*.

Circa obduratos duplex intentio Dei, sicut circa Pharaonem. *Ibid.*

OBLATIO CHRISTI CRUENTA.

Fuit infiniti valoris, tripliciter ex parte. iii. 357.

Omnia peccata exhaustit. 358.

Non ideo inutilis incruenta oblatio, per quam nobis applicat Christus quod in cruce meruit. 362.

Eucharistia est communio seu participatio victimæ crucis. *Ibid.*

Oblatio Christi cruenta, fons inexhaustus sanctificationis. 352.

Per hanc nos Christus sanctificavit, quantum est ex parte sua. *Ibid.*

Christus à primo vitæ instanti se Deo devovet. 349.

Oblatione suâ abrogat legalia sacrificia, suumque substituit.

Unica corporis sui oblatione in cruce peracta sanctificavit omnes. *Ibid.*

Hæc sanctificatio nobis applicatur per fidem, per sacramenta, per bona opera. 352.

Cur reiteretur incruenta oblatio Christi? 352, 353.

Mysticum Christi sacrificium ab antiquis assertum. 400.

Triplex altare Christi seu in quo Christus offertur, ligneum, lapideum, aureum. 399.

OECONOMIA.

Oeconomia quid apud Theologos et unde? ii. 305, 306.

OFFENDICULUM.

Ex charitate cavendum ne cuiquam offendiculum detur; propterea à licitis etiam abstinendum. ii. 201, 202.

OLEA.

Ecclesia est olea, cujus radix patriarchæ, prophetæ, apostoli.

Hujus olivæ pinguedo est abundantia gratiæ. i. 163, 164.

Ab hac oliva Judæi ob infidelitatem avulsi; Gentiles ob fidem illi inserti. *Ibid.*

III.

Ob hoc Deo gratias agamus, at ne gloriemur in nobis nec ramos fractos despiciamus. i. 164.

Imò lapsis aut cadentibus compatiemur. *Ibid.*

Timeamus ne et nos propter infidelitatem evellamur. *Ib.* Vide *Ecclesia*.

OMNIA NOSTRA.

Omnia nostra sunt, mundus ipse, vita, mors, præsentia, futura.

Omnia nostræ salutis subserviunt Dei jussu. i. 271.

Nos Christi sumus, Christus Dei. 272.

ONESIMUS.

Onesimus quis? iii. 215.

Quid significat? 223, 224.

BONUM OPUS.

Fides, radix boni operis. ii. 200.

Ad bona opera regenerati sumus. 291.

Cur bona opera dicuntur arma? i. 189.

Cur arma lucis? *Ibid.* et seq.

Bonum opus à Deo et à nobis.

Utriusque explicatio. ii. 386, 387. Vide *Salus*.

Ad salutem æternam duo necessaria: Evangelio credere et obedire, seu opera bona facere.

Nec minus damnabuntur inobedientes quam non credentes. iii. 10, 11.

ORATIO.

A quibus orandus Deus?

A viris et à mulieribus. Quare? iii. 68.

Ubi Deus orandus? Ubique, præcipue in omni loco sacro. *Ibid.*

Quomodo orandus Deus?

Viri levantes puras manus, corque habentes purum ab ira et immunditia. *Ibid.*

Quid significet manuum levatio? *Ib.* Mulleres præterea orent modestè ornatæ. 69.

Bona ad orationem dispositio. 70.

Pro quibus orandum. 59, 60.

Pro regibus et pro regum ministris. Quare? 60, 61.

A regibus maxime pendet externum religionis exercitium.

Ideo pro eis orandum. *Ibid.*

Pro omnibus hominibus orare bo-

num in se et Deo gratum. Quare? III. 60, 61.

Quia Deus omnium creator est; Jesus Christus omnium salvator, pro omnibus mortuus est. 62.

Quæ sit mens Apostoli, dicentis pro omnibus orandum? Quia Deus vult omnes salvos fieri. 62, 63.

Tres rejiciuntur interpretationes velut Apostoli menti non convenientes. 63.

Rejicitur et celebrior Interpretatio à doctissimis viris usurpata. 64.

Verus Apostoli sensus stabilitur. 65, 66.

Veritates in D. Pauli verbis inclusæ. 66.

Explicatur Dei voluntas de salute omnium. 66, 67.

Satisfit objectioni consuetæ. 67.

Pro omnibus omnino hominibus debet orare sacerdos, quia ipse est quasi totius orbis pater. 59. Vide *Sacerdos*.

Pro omnibus omnino hominibus debet orare Christianus, quia ipse est Dei Filius, cujus charitas ad omnes extenditur. *ibid.*

Pro prælatis et verbis divini ministris specialim orandum. II. 360.

Orationum summa quæ? III. 39.

Quam meritò S. Ecclesia orat per annum et nos docet orare: *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientia Christi*. *ibid.*

Hujus orationis necessitas et explicatio. *ibid.*

Oratio primum episcopi munus. Quare? 59. Vide *Episcopus*.

Tres bonæ orationis conditiones. II. 411.

Tres aliæ bonæ orationis conditiones. 467.

Oratio quasi cœlestis fistula. *ibid.*

Oratio duplex, vel privata, vel publica.

Oratio privata, quæ sit in lingua ignota cum affectu, bona quidem; at melior quæ sit in mente et corde; seu cum intelligentia et affectu. I. 423.

Mos antiquus orandi publicè in cœtibus. 425.

Aliorum precibus indigemus, et pro aliis orare debemus. II. 10.

Hoc exemplo D. Pauli discimus. *ib.*

Quid orare debeas?

Orationum apostolicarum materiam pro Colossensibus vide. 427.

Eadem sit et tuarum. 428.

Oratio et poenitentia comites; jejunium ad orationem disponit.

Oratio sanctificat jejunium. I. 308, 309.

Oratio quasi certamen cum Deo cujus figuram habemus in lucta cum angelo. 214.

Orationi salus in Scriptura tribuitur: *Omnis quicumque invocaverit, salvus erit*. Joel. 2. 32. Quomodo intelligendum? 148.

Quam potens et dives est oratio in cujus manibus sunt omnes Dei divitiæ! *ibid.*

Religionis est anima. *ibid.*

Quasi tota religio in oratione continetur, fides, spes, charitas. *ibid.*

Oratio nobis necessaria ad vincendum concupiscentiæ tyrannidem. 91. Vide *Concupiscentia*.

MODUS ORANDI.

Christus orans dixit: *Abba, Pater*. Marc. 14. 36.

Nilius ante ipsum sic oravit:

At nobis Christianis hic honor concessus est.

Ideo Spiritus sanctus nobis in justificatione datur, ut eodem spiritu quo Christus ipse, clamemus ad Deum, *Abba, Pater*. I. 103, 104.

Hujus recordare, dicens: *Pater noster*, etc. 103.

Spiritus sanctus postulat pro nobis, dum mentem et cor nostrum quasi membra sua movet, illuminat, ascendit et excitat ad orandum. 108.

Oraturus ergo, tu te Spiritui sancto committens roga ut ipse postulet in te, pro te, tecum, per te quæ secundum Deum, 109.

Oraturus, tuam primò agnosce miseriam.

Adeo miser es, ut omnibus indigeas;

Adeo infirmus, ut orare non valeas;

Adeo ignarus, ut nec scias quid petere debeas.

Deinde ad Spiritum sanctum recurre;

Postula ut adjuvet dando sensum, quo tuam percipias miseriam;

Dando lumen et robur, quo discernas et desideres quæ tibi necessaria;

Dando gratiam, quâ secundum Deum ores. 108, 109, 110.

Alium orandi modum, omnimodam scilicet orationem, per alternantes, simulque mixtos mentis et cordis motus et affectus vide. 107, 108.

Orationem Apostolo dignam vide. II. 370, 371.

Crescat charitas in scientia, et scientia in charitate. II. 371.

ORATIONIS EXAUDITIO.

S. Paulus pro sua à carnis vexatione liberatione orans, auditus non fuit et auditus. II. 144.

Ita sæpe iusti orantes audiuntur et non audiuntur. *ibid.* et 150.

MOS ORANDI.

Mos Corinthiorum apertis vultu et capite orandi et loquendi in templo. Unde? I. 370.

Varius hac in re fuit mos virorum in variis regionibus. *ibid.*

Hac de re loquitur Apostolus iuxta consuetudines tunc receptas quæ nunc aliæ. 371, 372.

ORDO.

Ordo rerum omniarum: omnia nostra sunt, mundus, vita, præsentia, futura; nos sumus Christi, Christus Dei. I. 271, 272.

Ordo ducit ad Deum. 374.

Ordo servandus à viro erga conjugem suam. *ibid.*

Ordo servandus à conjugē. *ibid.*

Quæ mala ex huius ordinis inob-servantia. *ibid.*

Ut hic ordo servetur, tria capita notanda. *ibid.*

Ordo quo doctrina christiana tradebatur ab apostolis. III. 287.

ORDINANDI.

Unde orta antiqua consuetudo publicandi nomina ordinandorum. III. 84.

Notanda circa ordinandorum examina. III.

ORDINATIO.

De ordinatione non locutus est S. Paulus. Quare? III. 85.

Ordinatio episcopalis est sacramentum. 133.

Gratiam confert etiam sanctificantem. *ibid.*

Hæc gratia tepore minuitur, fervore reaccenditur. *ibid.*

ORIENTALES.

Orientalium mos erat grana sege-

tum ungulis boum ex aristis excutere. I. 335.

Et quia tenaciores aliqui ora boum infrenabant ne de frugibus quas terebant, ederent.

Hinc Deus, Deuter. 25. *Non alligabis os bovi trituranti.* *ibid.*

Hujus Scripturæ sensus. *ibid.*

ORIGINALE PECCATUM.

Doctrina de peccato originali exactè tradita ab Apostolo. I. 67, 68.

Ita fidem de hoc Adæ peccato docuit Apostolus, ut nihil incertum et curiosum dixerit. 68.

De Eva nihil dixit. Quare? *ibid.*

Quæ nos solari debeant in hoc nostro lapsus statu, etiam per comparisonem ad statum innocentiam deperditum? 69.

OSCULUM.

Osculum sanctum seu religiosum quid? I. 221.

Mos erat ut post orationem, ante synaxim, in signum fraternæ dilectionis sese oscularontur, dicendo: *Pax tecum*; hinc osculum sanctum. *ibid.*

Hoc osculo testabantur se omnino pares, utpote fratres. *ibid.*

Viri tamen feminas non osculiabantur, erant enim ab illis loco separatæ. *ibid.*

OTIUM.

Otium quot mala generet, et quot ex illo nascantur vitia? III. 34.

Otiosis nihil pejus in societate. *ib.*

D. Paulus semetipsum dedit laboris exemplum nocte et die laborans: *Ne panem, inquit, gratis à quopiam acciperem.* 34, 35.

Si totius orbis doctor, tot Ecclesiarum fundator, diu noctuque laboravit usque ad defatigationem et sudorem, ut vox græca significat, quis otio licite potest indulgere? 35.

PALÆSTRA.

Vita christiana est palæstra. I. 345.

D. Paulus Græcis scribens ad Græcorum palæstras sæpe alludit, eisque christianæ pietatis palæstras comparat. III. 96.

Discrimen inter palæstricam et spirituales exercitationem. 96, 97.

PANES PROPOSITIONIS.

Cnr dicti propositionis vel facierum? quales et quot erant? quid significabant? III. 327, 328.

FRACTIO PANIS.

Quare et unde dicitur in Scripturis, frangere panem: *Panis quem frangimus*. I. 358.

PANOPLIA.

Hominis christianæ panoplia. II. 358.

Illius explicatio. *ibid.*

PARADISUS.

An tertium cælum et paradysus differant? et in quo. II. 139, 140.

PARENTES.

Parentum munera. II. 354.

Parentes filios instruant; de quibus et quomodo? *ibid.*

Parentes filios corrigant et qualiter? *ibid.*

Duo parentum vitia in filiorum educatione: nimia severitas, nimia indulgentia.

Utrumque vitandum et quomodo? *ibid.*

A parentibus observanda in filiorum suarum collocatione. I. 320, 321.

A parentibus observanda in filiorum suarum consecratione. *ibid.*

Parentes discant modum sanctè educandi filios suos. II. 361.

Filiorum erga parentes et parentum in filios officia. 463. *fusiùs*. 353, 354.

Pater spiritualis quis? III. 189.

Votum Patre spirituali dignum. *ibid.*

PASSIO, AFFLICTIO.

De passionibus non iudicandum ex sensibus, sed ex fructibus. III. 386.

Christiani patienti solamen et fulcrum. 378.

Quinque in afflictionibus consolatoria. 385.

Ad habendam in afflictionibus patientiam, aspice Jesum, II. 381, 393.

Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. Duplicem vide horum verborum explicationem consolatoriam. 382.

Parva sunt quæ patimur, Christi passionibus comparata. 383.

Passio necessaria Christiano; ipse enim coheres est Christi, si tamen compatimur. I. 105.

Sine crucis participatione nulla est gloriæ participatio. *ibid.*

Christianus duas habet insignes qualitates: est hæres Dei vivi, est coheres Christi Dei mortui.

Ut hæres Dei vivi, debet juxta Christi spiritum pati et mori. *ibid.*

Crux, via secunda ad gloriam. *ibid.*

Christianum patiendi modum vide. II. 45, 46.

Unde solatium in passionibus. *ibid.*

Hinc divinum patiendi modum dat fides viva.

Constanter pati mala, virtus est patientiæ:

At in passionibus gaudere, patientiæ perfectio est; christiana, apostolica patientia est. 86.

Unde gaudium in afflictionibus? *ib.*

Tribulatio læta et valde læta; paupertas liberalis et magnifica sunt admiranda Dei gratiæ effectus.

Quod debemus in sanctis mirari et pro modulo imitari. II. 95.

Pati et gaudere, christianus patiendi modus. 479.

Thessalonicenses passi sunt cum gaudio spiritualia. *ibid.*

A quo sit hæc unio gaudii et tribulationis? 480.

Quid in tribulatione faciendum? *ibid.*

Non est major Christiani gloria quam pro Christo pati.

Christianus ad patiendum destinatus. 495.

Verè pio non deest tribulatio. *ibid.*

A fortiori non deerit viro apostolico et sancto. *ibid.*

Quò major gloria ad quam quis destinatur, eò major illi passionum mensura datur. *ibid.*

Est inter gloriam et passiones relatio. *ibid.*

Passionum utilitas. 496, 498.

Passionum necessitas. 495, 498.

Dignitas passionum. 399.

Gloria passionum. 403.

Inter Christum et Christianum est passionum communio. 399.

Quando et quomodo fiat hæc communio? *ibid.*

Duo nos ad beatam resurrectionem seu beatitudinem conducunt: fides viva gloriæ resurrectionis et confor-

mitas, seu communio passionum Christi. ii. 399, 400.

Vera de passionibus idea. 404.

Pro fide pati, certum indicium æternæ gloriæ. iii. 8.

Qui pro fide patitur eadem quæ passi sunt apostoli, eandem cum apostolis habebit gloriam. *Ibid.*

Mira Dei voluntas in suis. ii. 484.

Vult eos pati. *Ibid.*

Passiones fuerunt apostolorum gloria; erunt et nostra, si credamus verbo Dei. 302.

Passiones sunt stigmata et insignia Christi; sunt nostra gloria. 308, 311.

S. Paulus patitur gaudens, quia vice et loco Christi patitur, et quia pro Ecclesia, mystico Christi corpore, patitur. 436, 437.

Nobis pariter gaudendum in passionibus; quare? 436.

Passio et mors ipsa Christiano amabilia. iii. 250, 253.

Christus passus est ad nostram consolationem et doctrinam. 283.

Quid nobis in passionibus constitutis faciendum? 284.

Aspicimus in Jesum crucifixum, ut consolemur, ut eum imitemur. *Ib.*

PASSIO JESU CHRISTI.

Lac christianæ pietatis est sanguis Jesu Christi, pro nobis passus. i. 248, 257.

Hoc lacte nutritur anima christiana per assiduam meditationem. *Ib.*

Hoc divinum lac omnium vitiorum ardores exstinguit, omnium virtutum pulchritudinem efformat in sanctis animabus. 248.

Passio Christi fuit Deo decens, Christo gloriosa, hominibus utilis. iii. 247.

Rationes ob quas Christus passus est. *Ibid.*

Passio Christi opus est summæ Dei gratiæ, et nimis charitatis in nos. 252.

Opus est divinæ sapientiæ convenientissimum. *Ibid.*

Ex parte Dei. *Ibid.*

Ex parte Christi. *Ibid.*

Ex parte nostra. 253.

Mirabiles effectus passionis Christi. ii. 449.

S. Paulus magnificè crucifixi virtutem, contra crucis inimicos eloquitur. *Ibid.*

Ratio fidendi in merita Christi. 450.

Christus, proposito tibi gaudio, sustinuit crucem. Duplicem horum verborum explicationem instructoriæ vide. iii. 382.

Tria in Christi passione cogita. 383, 393.

Ponderanda in passione Christi. *Dilexit me.* ii. 193.

Singulum quæque pari charitatis modo diligit quo diligit universum orbem. *Ibid.*

Passio Christi salus nostra. 195, 196.

Oblivio passionis Christi mors nostra, seu mortis nostræ causa. 200.

Hinc D. Paulus Galatas sanaturus, eos increpat quod ad Christi mortem non satis attenderint. *Ibid.*

Ne tale quid nobis eveniat, Christum in cruce pro nobis pendentem sæpe intueamur. *Ibid.*

Imago Crucifixi sit nobis quasi liber. *Ibid.*

PARABOLANI, QUI?

Parabolani qui? ii. 302.

PASCHA.

Pascha unde dictum? iii. 375.

Pascha sumitur tripliciter, pro festo paschali, pro agno, seu victimâ paschali, pro epulo paschali. i. 290.

Agnus paschalis figura Christi. *Ib.*

Tota vita nostra Pascha est, quia Christus semper est immolatus. *Ibid.* 291.

Hinc semper azyml, seu sancti debemus esse. 292.

PASTOR.

Pastores qui? ii. 317.

Pastor oves suas gerat in corde, ad exemplum D. Pauli. i. 145.

Bonus pastor debet perpetuò militare. iii. 59.

Arma militiæ Christianæ. Quæ? *Ib.*

Veri et falsi pastoris imago. ii. 41.

Bonum imitare. Falsum execrare. *Ibid.*

Pastor se toti gregi suo debet.

Nullam ovem sine crimine negligit. i. 8, 9.

D. Paulum prælatorum exemplar imitetur.

Sit semper paratus ad ministrandum, nec labore nec periculo terreatur. 9. et seq.

Pastor fidelium utilitatem consulat in suis exhortationibus, non gustum; Et quod utile eis deprehenderit, id sine tædio subministret. II. 394.

Ita D. Paulus. *ibid.*

Quæ veri pastoris vita? 496.

Pastor non sibi, sed suo gregi.

Exemplum D. Pauli hac in re. 494.

Pastoris sollicitudo videatur ad exemplum D. Pauli. 494, 495.

Ovium sanctitas, pastoris vita. 498. Vide *Praelatus, Episcopus, Superior*.

PATIENTIA DEI.

Licet Deus pro sua voluntate suum in nos supremum dominium exerceret, non ideo peccator conquiri posset: at non ita Deus se gerit erga nos; sed cum multa patientia peccatorem rebellem sustinet.

Hinc meritò Deus de peccatoribus conqueritur, quòd sunt rebelles, quòd contra Dei voluntatem se suâ malitiâ indurant. I. 131, 134.

Quare Deus peccatores cum patientia tolerat? 134, 135.

Deus non est improbitatis auctor, sed ex improbitate bonum elicit. 136.

Sicut medici non creant viperas, sed ex eis medicamentum conficiunt. *ibid.*

Deus patientiæ. Quare? 206, 207.

PATIENTIA CHRISTIANA.

Patientia donum Dei majus quàm mortuorum suscitatio. Quaro? II. 377, 378.

Patientia Christianum consummat. 378.

Tria faciunt Christianum, fides, actio, passio. Fides inchoat, actio perficit, passio consummat. *ibid.*

Mala hic sunt inevitabilia: hinc patientia à Deo petenda. III. 33.

Christianus, ut Christus, pati debet: hinc petenda patientia Christi. *ibid.*

Quæ fuit patientia Christi, et quis animus Christi patientis? *ibid.* 39.

Patientiæ christianæ praxis. 198.

Christianismus seu regnum Dei non per faciendam est in nobis, sed per opera, et præcipuè per patientiam. I. 282.

Ad patientiam excitandam maxime confert exemplum Christi Domini, qui beatus cum esset, pati et mori voluit pro nobis. II. 95.

Ad patientiam habendam aspiciamus in Jesum. III. 382, 383.

Parva sunt omnia quæ patimur, Christi passionibus comparata. 383.

Ad patientiam veritas excitans. 120.

Patientia regnum Dei stabilit in nobis. I. 282.

Injuriam non pati, crimen ex D. Paulo. 297. Quantò magis facere. *ibid.*

PAULUS, SAULUS.

Saulus cur Paulus nominatus. I. 2, 3.

Tria nomina S. Pauli panegyrim componentia. 3.

S. PAULI CONVERSIO.

Quàm stupenda S. Pauli conversio! II. 179.

Quot erant in Saulo obstacula gratiæ? *ibid.*

Quàm potens ergo Christi gratia! *ibid.*

S. Paulus Deo obedivit, nullo mortali consulto. *ibid.*

Sic Christianus obediat Deo vocanti, carne et sanguine inconsultis. *ibid.*

S. Pauli prærogativæ secundum carnem.

Omnes illas propter Christum spernit et detrimentum existimat. 396.

S. PAULUS APOSTOLUS.

D. Paulus suum ministerium tribus modis honorificavit. I. 162.

Iisdem modis ministerium honoret omnis Christi minister. *ibid.* Sit sanctus, gratis ministret, sit sollicitus. *ibid.*

S. Paulus, per Dei voluntatem apostolus, juxta Dei voluntatem apostolatam gessit. 247.

Et quia Deus simplicitatem prætulit eloquentiæ, Paulus simpliciter prædicavit. *ibid.*

Attendat sibi vir evangelicus, an per et juxta Dei voluntatem prædicet? an simpliciter sicut Apostolus? *ibid.*

Paulus simpliciter prædicavit. Primò, quia talis fuit Dei voluntas, qui simplicitatem prætulit eloquentiæ. Secundò, quia Crucifixum prædicabat; prædicandi autem modus debuit esse conformis prædicationis objecto. *ibid.* 248.

Utraque ratio omnem divini verbi ministrum debet à nimio eloquentiæ studio avertere. 1. 247, 248.

Paulus prædicans nihil à quopiam accepit. 11. 146.

Utinam multi illum imitarentur? ib.

Dictum Apostolo dignum, vos quæro, non vestra. 147.

Apostolus animarum venator. ibid.

Cor Pauli verè paternum. ibid.

Dat, non accipit. ibid. Non tantum dare paratus est, sed et semetipsum. 147, 148.

Tria D. Paulus ad prædicationem attulit, fervorem, sapientiam et vitam. 305.

Heu! ne digni quidem sumus qui Pauli vel meminerimus. ibid.

S. Paulus, ab ipso Jesu Christo constitutus apostolus, non dignatur cum hominibus communicare. 182.

Hoc D. Pauli factum, omnium Dei ministrorum est doctrina, hoc eos docet nihil omittendum operi Dei promovendo aptum. ibid.

D. Paulus, velut fulmen, totum ferè mundum illuminavit. 1. 211, 212.

Quid non potest homo per Dei gratiam? Verè in Paulo gratia Dei vacua non fuit. 211.

Quid hæc legens et cogitans facere debeant inutiliores?

Deum scilicet in suis sanctis laudare;

Sanctos venerari;

Ipsos invocare. 212.

Gaudere quòd Deus ab illis dignè serviatur. ibid.

Magna D. Pauli anima universum terrarum orbem amplectebatur. 8, 9.

Illum imitare pro tuo modulo. ib.

Illum præsertim imitetur pastor. ib.

D. Pauli prædicantis duplex virtus, humilitas et paupertas. 11. 124.

Talibus promeretur animarum salus. ibid.

Paulus ne ipsa vitæ necessaria recipit, ne sit onerosus. ibid.

Pauli gloria, non prædicatio præcisè, sed prædicatio gratuita, et sine ullo onere. 1. 338, 339.

Paulus fame perire mavult quàm ut quis ipsi gloriam gratis prædicandi eripiat. ibid.

S. PAULUS, PASTORUM DOCTOR, EXEMPLAR.

S. Paulus exemplar veri pastoris et apostolici concionatoris.

Ab ipsius itaque exemplo discat pastor, concionatoris, etc. qualis esse debet, quàm fortis in passionibus, quàm fides in Deum. 11. 484, 485.

Qualis esse debeat sua doctrina, quàm vera, pura, divina. ibid.

Quo animo prædicare debet;

Non ut placeat hominibus. 485.

Non ut suæ cupiditati serviat.

Sed ut Deo, cordium inspector, placeat. 486.

Quo affectu se gerere debet erga subditos.

Sicut mater nutriens filios suos, etc.

Paratus non lac tantum dare, sed et vitam. 487.

Quomodo cum illis conversari? Plè, justè, inculpatè. 488.

Quantà sollicitudine exhortari, consolari, obtestari? ibid.

Illos in corde semper gerere. 490.

S. Paulus à faciendis terrenis tabernaculis, ad cœlestia construenda translatus est, ait Origenes. 111. 40.

At, quod mirabilis, utraque tabernacula simul faciebat. ibid.

Mirentur, at imitentur Evangelii et animarum ministri. ibid.

Tres honoris tituli: *Præco, Apostolus et Magister gentium.*

At tres persecutionum causæ. 144.

Gloriatur in vinculis. Quare? 145.

D. Paulus pastor bonus. 11. 147.

Paulus amat, timet; inde oritur timor, unde nascitur amor. 149.

D. Paulus Dei imitator, sæpe minatur se puniendum, antequam puniat;

Imò minatur se puniendum, ut non puniat. 152.

Ita prælatus nunquam puniat, nisi prævis multis monitionibus. ibid.

S. Paulus se à Christo immediate Apostolum factum et missum sæpe dicit, ut ad Gal. cap. 1, v. 1.

Non ut se laudet, sed ut erroris et deceptionis materiam dissolvat. 168.

Sæpe mens D. Pauli consideranda, non nuda verba, ut cum dicit se cum nullo communicasse, nec ad apostolos ascendisse; id non arrogantie causa dicit, sed ut suæ prædicationis auctoritatem declararet. 176, 177.

S. Paulus qui primus Corinth. 15. 9. dixit: Non sum dignus vocari Apostolus, secundæ Cor. 11. 5. existimat nihil se minus fecisse à magnis Apostolis, et hoc sanctè, quia exibat charitas et animarum salus. 122.

Zelus salutis animarum licitum et sapiens reddit quod foret illicitum et insipiens. II. 123.

Magnifica D. Pauli eloquentia, ubi Crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur. 449.

An S. Paulus revera fuerit sermone imperitus? 123.

Sanctorum Patrum diversus loquendi modus et cum fundamento.

D. Paulus saepe plura cogitat et sentit, quam verbis exprimit. 130.

Labor et passio apostolatus Paulini probatio. 131.

Paulus, Angelorum evangelista, eos illuminat. 306.

PAULI CHARITAS.

Mira S. Pauli charitas, oplantis pro fratribus suis esse anathema à Christo. I. 120, 121.

Hoc D. Pauli votum non fuit absolutum, sed conditionatum. 121.

Hec D. Pauli charitas nobis incomprehensibilis. Quare? Ibid.

Charitas S. Pauli. III. 215, 220, 221.

Quomodo imitanda? 225.

Ejusdem ars sancta. 220.

S. Paulus, omnium hominum salutis zelo pressus, omnium hominum sese servum dedit. I. 340.

Ibidem vide varios Paulinæ servitutis modos.

Paulus ut animas Christo lucretur, in omnes formas se vertit. I. 341.

Hanc D. Pauli demissionem illiusque effectum mirare. 342.

Quisquis sis, hoc quoque fac, etc. Sis medicus, magister, pater. Ibid.

Pauli viscera verè paterna. II. 153.

Indignatur, at indignatione affectu paterno plenè. Ibid.

Admiranda D. Pauli charitas. 156.

Eam imitetur rector animarum. Ib.

D. Pauli paternus in Corinthios effectus. I. 280, 281.

Curat vulnus quod inflixit. 281.

Pauli doctrina, Christi doctrina est; Pauli conversatio, Christi est conversatio. Ibid.

S. Pauli pater et mater. II. 229.

Paulinæ charitatis industrias imitare. 228. At imitare. Ibid.

S. Paulus prælatorum exemplar. 229.

Et omnium Dei cooperariorum. Ib.

Ad ejus exemplum sint matres, at continuè parturientes. Ibid.

Partus physicus unicus est, partus moralis multiplex. Ibid.

Miras Paulinæ charitatis artes vide II. 18. eas miretur et imitetur prælatus. Ibid.

Paulus pater et medicus. 20. Talis sit prælatus corrigens.

S. Pauli prudens charitas. 19.

D. Paulus attendens ad Christi charitatem, omnia in Christo, et propter Christum operatus est. 59, 60.

Idem et nos faciamus. Ibid.

Ars mira et sancta Paulinæ charitatis. 98.

Paterna D. Pauli charitas. 72, 73.

Hanc imitetur prælatus. Ibid.

S. Pauli charitas et prudentia. 16.

Utramque pastores imitentur. Ibid.

Paterna Pauli viscera. III. 38.

Talia sint prælati viscera; justitià à misericordia nunquam separet. Ibid.

Etià excommunicatum, ut fratrem et filium diligat, ipsique beneficiat. Ibid.

Dei bonitatem imitetur. 37.

S. Pauli charitas apostolica, imò divina. II. 375.

Hanc imitetur pastor. Ibid.

S. Paulus medicus præstantissimus, pater communis, patronus, omnes vult sanare, salvare, etc.

Talis sit prælatus. Ibid.

Invitus puniat. 116.

S. Paulus prælatorum exemplar, varia dat illis sancti regiminis exempla et documenta. Ibid.

Humilitas et charitas S. Pauli. 127.

S. Pauli ars mira in sanandis, tum inferiorum, tum superiorum infirmis. Ibid.

S. Pauli charitas. II. 128.

PAULUS HUMILIS.

Paulus, ne nimis ab hominibus existimetur, suas tegit prærogativas.

Plerique, ut æstimetur, falsas ostendant excellentias. II. 140, 141.

D. Paulum imitare. Ibid.

Frequenter et per omnes occasiones, peccatorum suorum recordatur, eaque exaggerat. III. 50, 51.

Nihil sibi à Deo pro semetipso dari putat, sed pro aliis. II. 6, 10.

D. Pauli humilitas. 10.

S. Paulus semper in sua persona dicit quæ gravia sunt et molesta. I. 420.

S. Pauli de se loquentis modestia; loquitur et tacet. II. 137.

Ita de semetipso loqui timeat humilis. Ibid.

D. Paulus modestiam præceptorus, modestiam servat in verbis. i. 175.

Ita superior aliquid præceptorus se gerat. *ibid.*

S. Paulus etiam minax humilis tamen. ii. 108.

Talis sit superior.

Auctoritatem cum humilitate miscet. 108, 109.

Ita superior ecclesiasticus suam auctoritatem cum humilitate contemperet. 108, 116.

S. Pauli humilitas. 305.

S. PAULI MODESTIA ET PRUDENTIA.

D. Pauli modestia simul et prudentia patet. i. 232.

D. Paulus ob perfectiores totam laudat Ecclesiam, loquens de parte, quasi de toto; sicut et malos ejusdem Ecclesiæ ita reprehendit, quasi omnes essent culpabiles. 235.

D. Pauli prudentia. ii. 181.

Eam imitetur Ecclesiæ minister, nihil negligat ad ministerium conferens. *ibid.* 182.

S. Paulus, salutis Galatarum zelo pressus, totus est in stabilicnda apostolatus sui auctoritate;

Totus in purganda minima de sua missione suspicione;

Totus in manifestanda suarum intentionum rectitudine. 178.

Hanc divi Pauli prudentiam imitetur Ecclesiæ minister, ubi fuerit necesse. 179.

S. Pauli prudentia in suo de litibus loquendi modo. i. 209, 300.

Illius de his constans doctrina. 300.

D. Pauli prudens modestia. 209.

D. Pauli libertas simul et honestas. 209, 210.

Apostoli Pauli prudentia. ii. 171, 178, 179.

S. Pauli prudentia, modestia et ordinata modestia. 476.

S. Pauli generositas. 484.

D. Pauli prudentia. 91.

Mira D. Pauli prudentia. 414. illam imitare.

S. Pauli prudens modestia. 77.

S. Pauli sancta et mira ars. 78. Hanc imitetur prælatus. *ibid.*

S. Pauli invincibilis anima de die in diem renovatur. 78, 79.

Laudans horiatur. 89.

S. PAULI GENEROSITAS.

D. Pauli generositas. ii. 182. In defendenda veritate. 195.

Hanc imitentur prælati sicut et prudentiam. *ibid.*

S. Paulus prudentiam miscet cum generositate. 183.

S. Paulus in Petro, Jacobo, Joanne, non consideravit quid fuerint, sed quid erant in Ecclesia. 185.

Sic erga prælatos Deique ministros agamus. *ibid.*

PAULUS ZELATOR GLORIÆ JESU.

Paulus Jesu Christi gloriæ zelator. Hinc ferre non potest quod cuiuslibet hominis nomen cum glorioso nomine Jesu misceatur. i. 237.

PAULUS UNITATIS ECCLESIASTICÆ AMATOR.

Paulus unitatis ecclesiasticæ perfectus amator, omnem horret mystici corporis scissionem. i. 237.

Ad imitationem D. Pauli omnem etiam minimam scissionem horreant doctores, animarum directores. 238. Horreant et omnes animæ christianæ. *ibid.*

ADMIRANDUM S. PAULI EXEMPLUM.

Admirandum perfectæ seu apostolicæ vitæ exemplum in S. Paulo. ii. 419.

Semper suo statu contentus, sibi, Deo juvante, sufficiens, nihil appetens, scit inopiam ferre patienter et abundantia uti moderate.

Hoc exemplum ab omnibus imitandum, at præsertim ab Evangelicis pauperibus. *ibid.*

S. PAULUS RAPTUS.

Quoties raptus in cælum? ii. 138, 139, 140.

An D. Paulus divinam viderit essentiam?

Mavult in passionibus gloriari quam in suo raptu in cælum. 140.

S. Paulo factæ sunt visiones et revelationes. 137.

Quando in cælum raptus? 138.

Quomodo in cælum raptus? 138, 139.

D. Paulus Jesum Christum corporaliter vidit. i. 438.

MISCELLANEA DE S. PAULO.

Quo sensu S. Paulus primus est peccatorum? III. 53.

Paulus peccatorum consolatio. Ib.

Paulus exemplum misericordiae divinae. Ibid.

Simile. Ibid.

S. Paulus plura sentit quàm exprimere valeat. II. 370.

Locutio Paulo digna. *Cupio vos, in visceribus Christi.* Ibid.

Illius explicatio. Ibid.

S. Pauli cogitatus sæpe amplior quàm loquela. 338.

S. Paulus observat quod docet, immunditiam nec nominat. 339.

S. Paulus vagè et obscurè loquitur aliquando ob causam. I. 299.

S. Pauli, ut hominis anxii, locutio. II. 375.

S. Paulus corpore parvulus erat. 108, 113.

Tricubitalis erat. 113.

Hinc præsentia corporis infirma.

An in epistola ad Romanos, capite nono, agat de prædestinationis mysterio? I. 140. Vide *Prædestinatio*.

Cur divus Paulus beatum Petrum non salutet in fine epistolæ ad Romanos, scilicet quia Romæ non erat, sicut nec ulli alii tunc presbyteri. 219, 221, 222. Vide *Salutatio*.

Grotii nota observanda circa hanc rem. Ibid. Vide *Grotius*.

Apostolica S. Pauli scientia quæ? II. 413, 414.

A pauperibus evangelicis imitanda. Ibid.

S. Paulus rerum dedit toti Ecclesiæ exemplum zeli apostolici et libertatis evangelicæ.

S. Pauli fiducia in Dei virtute. 414.

D. Paulus virgo. I. 309.

An D. Paulus in Hispaniam Ierit? 212, 213.

S. Paulus de sua salute non certus; quis ergo securus? II. 400.

Gratia Christi in S. Paulum quem quasi manu suâ apprehendit, et in stadium deduxit. Ibid.

Præx apostolicæ quibus se Paulus ad perfectionem excitabat. Ibid. 405.

Illas imitare. 401.

Insipientia D. Pauli magna sapientia, quia zelus salutis animarum. 121.

Paulus damnari timet; Calvinus fide credit se salvandum. I. 344.

Omnes S. Pauli et apostolorum ac-

tus et motus fuerunt secundum instinctum Spiritus sancti. II. 443.

PAUPERTAS EVANGELICA.

Laudabilis. II. 218.

Apostoli fuerunt pauperes. Quare? Ibid.

Eandem ob causam S. Franciscus suos voluit pauperes. Ibid.

Evangelicæ paupertatis prærogativa. 72.

Paupertas summa et tamen liberalis et magnifica, effectus est gratiæ, qui paruit in Macedonibus. 90, 95, 96.

Paupertas in Christo fuit summa, tum in nativitate, tum in vitâ, tum in morte. 95.

Paupertas in Christo fuit consecrata, quasi deificata et facta pro nobis beatitudinis principium. *Beati pauperes, etc.* Ibid.

Ex quo filius Dei pauper factus est, honorificum est propter Deum esse pauperem. 95, 96.

PAUPERES EVANGELICI.

Pauperes evangelici S. Paulum imitentur.

Suo statu contenti, nihil appetentes, Deo juvante, sibi sufficientes, sciunt inopiam patienter ferre et abundantiam uti moderatè. II. 414, 419.

PAUPER.

Pauper non contemnendus ob pauperiem, imò magis æstimandus, quia Christo et apostolis similior. I. 330.

Pauperes temporalia bona recipientes, debent suis benefactoribus bona spiritalia largiri.

Sicut illorum inopiæ subveniunt divites; ita et divitum inopiæ spiritali debent subvenire. II. 92, 93.

Charitas facit quandam inter divites et pauperes paritatem.

Pauperes igitur debent eò meliores fieri et ferventiores in oratione, quò plura bona recipiunt; quia tenentur suis benefactoribus bona spiritalia largiri. Ibid.

PAX.

Pax est vinculum, gluten, catena colligans animos. II. 314.

Christianus paci studeat. Ibid.

Ibidem vide rationes ad pacem et concordiam inducentes.

Pax omnibus rebus ex se indifferen-
tibus anteponenda. i. 195.

Unusquisque multis in occasio-
nibus in suo sensu relinquendus, ne pax
turbetur et charitas lædatur. 195.

Christianismus est schola pacis. ii.
461.

Pax sit regina cordis nostri. *Ibid.*
465.

Currendum post pacem. iii. 387.

PAX CONSCIENTIÆ.

Pax conscientie est fructus justifi-
cationis. i. 59. Vide *Justificatio*.

Hujus pacis fundamentum. *Ibid.*

Peccatum et christianus duo sunt
opposita, sicut mors et vita. 73.

Peccato christianus est mortuus
per baptismum. *Ibid.* Vide *Baptismus*
et *Christianismus*.

Christiano facilis est victoria pec-
cati. Cur? 78.

Peccatum est tyrannus, à cujus
servitute per baptismum liberati su-
mus. 76. Vide *Baptisma*.

Peccato servit ut tyranno, qui con-
cupiscentiis obedit, et mala desideria,
peccati jussus, adimplet. 77.

Quovis peccato negatur Deus. iii.
195.

Peccatum est summum malum. 383.
Hinc totis viribus ei resistendum.
384.

Quid corpus peccati? quid mem-
bra? ii. 458.

Mirā industriā hortatur baptizatos
Apostolus ad serviendum Deo, pec-
cato resistendum. i. 78, 79.

Dum peccatorum causæ externæ,
mundi vanitas, diaboli instigatio. ii.
286.

Peccata dicuntur tenebrarum opera.
i. 189.

Tria præcipuè fugienda tenebrarum
opera. *Ibid.*

Exhortatio ad fugam mali. 191.

Peccatum est mortis stimulus, ideo
illā gravior. 464.

Peccatum et justitia repugnant è
diametro.

Alterutri parendum.

Ut melius eligas, exitum utriusque
intuere.

Hinc mors æterna; hinc vita æter-
na. 79.

Tria in peccato: iniquitas, offensa
Dei, reatus pænæ. 48.

Tria opposita in justificatione. 49.
Vide *Justificatio*.

Christiani peccatum quàm enorme
illius enormitatem augentia. iii. 242,
251.

Felicem hominis justificati statum
vide. ii. 299.

Infelicem Christiani damnati statum
vide. 293.

Unus crimen, ab aliis toleratum,
est omnium confusio. *Ibid.*

Publicas omnium lacrymas exigit,
quia pestis publica, peccatum cogni-
tum et toleratum unam totam Eccle-
siam potest inficere. Quare? et quo-
modo? i. 288.

Est quasi fermentum totam massam
inficiens. *Ibid.*

Peccatorum discrimen agnovit
D. Paulus. 300.

Triplex peccatorum recordatio, una
mala, altera periculosa, tertia bona.
ii. 293.

PECCATUM SEU FOMES PECCATI.

Christus per mortem suam pecca-
tum suo regno privavit. i. 98.

Deus, per carnem à filio assump-
tam et quasi peccatricem in cruce
suspendam, damnavit peccatum, seu
fomitē peccati reum peregit. 98,
99.

PECCATOR.

Horrenda peccatoris pictura. ii.
287, 288, 298, 299.

Quo sensu S. Paulus primus pec-
catorum. iii. 53, 54.

Paulus peccatorum consolatio. 54.
Exemplum divinæ misericordiæ in
peccatores. *Ibid.*

Jesus Christus venit peccatores sal-
vos facere. 53.

PECULIUM.

Christianus peculium Dei. iii. 203.
Vide *Christianus*.

PERICULUM.

Semper et ubique cadendi pericu-
lum. iii. 176.

Cadit unus, resurgit alter. *Ibid.*

PERIPSEMA.

Peripsema quid? i. 280.

Hostiæ piaculares. Quid? *Ibid.*

PERSEVERANTIA.

Perseverantia ad salutem necessaria. iii. 293.

Tria salutem efficiunt : fides inchoat, bona opera efficiunt, perseverantia in bono et in patientia consummat. *ibid.*

Exemplum Abrahamæ ad perseverantiam excitans. *ibid.*

Ad perseverandum duo semper attendenda, Dei bonitas, Dei severitas seu iustitia. i. 165, 166.

De Dei bonitate non præsumendum, quia tremendus est abusus gratiæ. 166.

Ut perseveres in bono, ama, time. 165.

Et peccata et gratia debent nobis cooperari in bonum.

Aliorum peccata nos humiliare debent; gratia nobis exhibita debet nos in amorem Dei accendere. *ibid.*

S. PETRUS.

An erravit et in quo erravit, cum à S. Paulo fuit reprehensus? ii. 187, 188.

Ejus culpa duplex. *ibid.*

Rarum dedit posteris exemplum humilitatis. 188, 189. S. Paulus rarum dedit exemplum zeli. *ibid.*

Hujus reprehensionis explicatio acrem excitavit litem inter D. Hieronymum et S. Augustinum, cujus synopsis vide. ii. 194, 195.

S. PETRUS ET S. PAULUS.

Suavis Dei providentia in hominum salute procuranda patet in partitione operarum D. Petri et D. Pauli. ii. 185, 186.

Petrus Judæis, Paulus gentibus datur. Quare? 185.

Deus Petri et Pauli operas partitus est, non jurisdictionem et potestatem. 186.

Hæc operarum partitio fuit ad tempus; postea enim Petrus gentibus prædicavit, et Paulus Judæis. *ib.* 187.

S. PETRUS ET CONCILIUM.

Ab apostolorum tempore usque ad nostrum, in fidei dubiis, recursum est ad Petrum, ejusque successores et ad concilia, quibus præest. ii. 184, 185.

PHARAO.

Dei duplex intentio Pharaonem ad thronum evehentis. i. 130.

Pharao obduratorum figura, circa quos sicut et circa Pharaonem duplex intentio Dei. *ibid.*

PHOEBE.

Phœbe, diaconissa ecclesiæ Cenchrensis, seu parochiæ quæ erat in suburbio Corinthi, dicto Cenchræ, ubi erat divus Paulus. i. 218.

Hanc D. Paulus commendat Romanis : ejus commendationis argumenta. *ibid.*

PHILAUTIA SEU AMOR SUI.

Philautos. Quis? iii. 158.

Philautia est malorum radix. *ibid.*

Est quasi idololatria. *ibid.*

Hujus pessimæ radicis rami. 159, 160.

Sicut à charitate omne bonum, sic à philautia omne malum.

Sicut à charitate civitas Dei, sic à philautia civitas diaboli. *ibid.*

PHILEMON.

Quis? iii. 215.

Epistola ad Philemonem, qualis? quando? ubi scripta? *ibid.*

Philemonis fides et charitas. 221, 222.

PHILIPPENSES.

Philippensis ecclesia erga S. Paulum semper studiosissima. ii. 363.

Ad Philippenses scribit Apostolus; quæ occasio scribendi. 364.

Qualis hæc ad Philippenses epistola? *ibid.*

Unde et quando scripta? *ibid.*

Magna laus Philippensium. 367.

Quomodo sint imitandi. 368.

Philippensium beneficentia in S. Paulum et Evangelii ministros. *ibid.*

Hæc Philippensium beneficentia fuit communicatio cum sancto Paulo, ejusque meritorum participatio. *ibid.*

PHILIPPI.

Philippi, urbs Mædoniæ, unde sic dicta? ii. 363.

Quomodo Philippos adiit S. Paulus. *ibid.*

PHILOSOPHIA ET PHILOSOPHI.

- Vanæ philosophiæ descriptio. i. 11,
13.
Philosophi Deum ex creaturis agno-
verunt. 12.
Mundus, sber divinitatis fuit illis
quasi Evangelium. *Ibid.*
Speculum fuit in quo Dei imaginem
viderint. *Ibid.*
Musica Deum illis prædicans. *Ibid.*
Vide *Mundus*.
At quod plus illis scientiæ, cò dam-
nabiliores fuerunt, quia Deum non
glorificaverunt.
Triplex philosophorum Ingratitudo.
12.
Triplex Ipsorum ingratitude pun-
nitio. 13.
Philosophorum damnatio sit Chri-
stianorum instructio. *Ibid.*
Quàm terribilis scientiarum abusus!
12, 13. Vide *Scientia*.

PIETAS.

- Pietatis exercitium D. Paulus pa-
læsticis exercitationibus sæpè com-
parat, et meritò. *III.* 96.
Discrimen spiritalis exercitationis
pietatis cum palæstrica exercitatione:
hæc parum juvat, illa ad omnia uti-
lis est. *Ibid.*
Pietatis utilitas etiam in hac vita. *ib.*
Pietas magnus quæstus. Quomodo?
117.
Pietas per fidem ædificatur, non
per disputationem. 48.
Pietatis iac Jesus Christus cruel-
fixus. i. 248.
Hoc iac exstinguit omnium vitiorum
ardores. *Ibid.*
Edformat et nutrit omulam virtu-
tum pulchritudinem. *Ibid.* Vide *Jesus*
Christus crucifixus.

PILI.

- Pili patiuntur. A quibus? Quare?
III. 163.
Mali, è contra, ut plurimum sunt
in otio et quiete. *Ibid.*

PLAGIARI.

- Plagiarii. Qui, et unde dieti? *III.* 51.

PLANTA.

- Sumus plantæ Dei, in Ecclesiæ agro
per Baptismum plantatæ.

Per verbi divini et sacramentorum
ministros rigatæ.

At à Deo solo vitam et incremen-
tum recepinus. i. 263. Vide *Ecclesia*,
agricultura.

POENITENTIA.

Pœnitentia et oratio comites; jefu-
nium ad orationem disponit, oratio
sanctificat jejunium. i. 308.

Pœnitentiæ proportionandæ viribus.
II. 21.

Æquum foret ut pœnitens longè
perfectiùs Deo serviret quàm peccato
serviit.

Saltem, post conversionem suam,
non minori studio serviat Deo quàm
peccato serviit ante conversionem.
i. 79.

Hoc ut faciat, attendat ad ufriusquo
servitutis finem. *Ibid.* 80.

Finis peccati mors; finis iustitiæ
vita. *Ibid.*

Apostoli utriusque vitæ Christi,
gloriosæ et humilis fuerunt partici-
pes. *II.* 154.

Nos peccatores per pœnitentiam si-
mus vitæ Christi patientis participes,
ut ejus gloriosæ vitæ communicemus
aliquando. *Ibid.*

POTESTAS.

Omnis potestas et potestatis distinc-
tio est à Deo. i. 184.

Potestas ecclesiastica est à Deo im-
mediatè. *Ibid.*

Potestas secularis est à Deo saltem
mediatè. *Ibid.*

Fuit aliquando immediatè. *Ibid.*

Deus sæpè attemperat regna subdi-
torum utilitatibus, aut pœnis, juxta
illorum merita. *Ibid.*

Omnis potestas est à Deo quidem,
Sed non omnis ingressus ad potes-
tatem est à Deo, nec omnis potestatis
usus. 185.

Licet autem quis abutatur suâ po-
testate, dummodo legitimè sit creatus,
suam habet à Deo potestatem. *Ibid.*

A Deo est potestas; ergo potestati
debetur honor interior et exterior, ut
Dei vicario et imagini. 185.

A Deo est ordo et distinctio potes-
tatis; ergo et subordinatis potestatibus
parendum. *Ibid.*

Modus potestatem christianè hono-
randi. 190.

Etiàm mali principes legitimè crea-

ti, sunt à Deo; ergo et ipsi debetur honor et obedientia. I. 185.

Nulla potestas est contra justitiam et veritatem, sed pro veritate et sanctitate. 186. Vide *Princeps*.

PRAXIS CHRISTIANA.

Seu modus Deum dignè glorificandi per Jesum Christum. I. 226.

Solus Jesus Christus Deum dignè glorificat. Quare? *Ibid.*

A primo conceptionis instanti Deum dignè glorificavit. Quomodo? *Ibid.*

Nunc glorificat in cælis et in terris. *Ibid.*

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum dignè glorificant, unamur fide et charitate. I. 227, 263; II. 374; III. 342.

Praxis circa diem mortis et iudicii. I. 272; II. 418.

Praxis orationis. I. 103, 109, 110; II. 193; III. 39.

Praxis christianæ patientiæ. III. 198.

Praxes apostolicæ, quibus se D. Paulus ad perfectionem excitabat. 151, 209.

Praxis spel. I. 63, 71.

Praxis servanda ab Ecclesiæ ministris per respectum ad tres sanctissimæ Trinitatis personas. 393, 394.

PRÆDESTINATIO.

Prædestinationis mysterium nobis est absconditum et impenetrabile. I. 141.

Quia nullibi revelatum. *Ibid.*

Nec in scriptura nec in traditione. 141, 142.

Hæc ergo sacra prædestinationis caligo humiliter est adoranda. I. 142.

Opinio asserens prædestinationem ante prævisa merita, est probabilis et catholica. *Ibid.*

Non est tamen de fide, quia in nullo vel sanè in obscuris tantum Scripturæ locis fundata. *Ibid.*

Opinio asserens prædestinationem post prævisa merita sacrae Scripturæ, divini voluntatis testi, est conformior. *Ibid.*

In clarioribus et expressioribus Scripturæ locis fundata; ideo præferenda.

Quid hac de re D. Augustinus? 142, 143.

Quid de D. Augustino summi pontifices et concilia? *Ibid.*

Prædestinationis evidentissimum

argumentum est conformitas cum Christo patiente. I. 112, 113.

Patiens Christus aspice crucifixum; sicut ipsi crux via fuit ad gloriam, ita erit et tibi. *Ibid.*

Circa prædestinationem diversæ opiniones. *Ibid.*

In hac opinione diversitate et varia Scripturarum circa hanc rem explicatione quid faciendum?

Primò, Deus veritatis fons simpliciter adorandus.

Secundò, humana ignorantia agnoscenda.

Tertiò, Scripturarum profunditas cum tremore aspienda.

Quartò, cavendum ne quod Deus absconditum voluit, curiosiores penetrare velimus, et quod nobis manifestum pigri negligamus. *Ibid.*

Duo sunt in prædestinationis mysterio, unum, quod Dei est, alterum quod hominum; plerumque satagunt homines quod est Dei, negligunt quod suum est. 113.

Quid de utraque opinione circa prædestinationem sentiendum? 114.

Quæ opinio apostolicæ doctrinæ conformior? *Ibid.*

An D. Paulus in epistola ad Romanos, capite nono, agat de mysterio prædestinationis ad gloriam? Attendenda ad capiendam illius mentem in hoc capite. I. 139, 140.

D. Paulus in hoc capite agit de gratia justificante. 140, 141.

Non de gratia vocationis. 140.

Non agit de gloria seu de gratuita ad gloriam prædestinatione et reprobatione ab illa, 140, 141, nisi consequenter. 141.

Nullus in D. Paulo textus, qui sive in sensu litterali, sive in sensu allegorico, agat de prædestinatione aut reprobatione. *Ibid.*

Quis sit sensus litteralis versûs 23, Genesis 25. citati à D. Paulo, Rom. 9, v. 10, 11. *Major serviet minori, et Malachias: Jacob dilexi, Esau odio habui?* 126.

Quis sit eorumdem versuum sensus mysticus à D. Paulo intentus? 127.

Quid similitudo figuli et lutii significat ex prophetis Isaiâ et Jeremia? 132.

Quid ex D. Paulo? 133.

Quid vas in honorem et vas in contumeliam ex D. Paulo? *Ibid.*

D. Pauli modestiam imitare agens de prædestinatione et reprobatione:

revelata dissere, abscondita mirare et adorare. 1. 171.

PRÆDICATIO.

Prædicatio primum apostolorum munus; ideo episcopis præscriptum. 1. 239.

Prædicatio Crucifixi sit simplex sicut crux fuit nuda. *ibid.*

Vide *Verbum crucis, Concionator, Evangelicus.*

Nimia eloquentia evacuat crucis virtutem et Crucifixi gratiam. *ibid.*

Quomodo? *ibid.*

Igitur ab ea caveat vir evangelicus. *ibid.*

Mors Christi nobis est Dei virtus; simplex hujus mortis prædicatio, medium quo Dei potentia vult salutem nostram operari: non verò eloquentia. 1. 240.

Mutata fuit per peccata hominum salutis via: per sapientiam Deus creator homines volebat ad sui cultum ducere: hoc non cessit feliciter. Ideo per stultitiam crucis vult salvare credentes. 241. Vide *Eloquentia, Verbum crucis, Salus.*

S. Paulus prædicavit simpliciter. Primum, quia talis fuit Dei voluntas, qui simplicitatem prætulit eloquentiæ. Secundum, quia Crucifixum prædicabat. 247. Vide *S. Paulus.*

Utraque ratio omnem divini verbi ministerium debet à nimio eloquentiæ studio avertere.

Prædicare est sacrificare.

In hoc sacrificio prædicator est sacerdos, auditores sunt victima, prædicatio Evangelii est victimæ consecratio, ignis quo victima comburitur, Spiritus sanctus. 210.

Videant concionator quâ pietate et quo studio hoc peragat ministerium. 210, 216.

Prædicatio est metaphorice quidem sacrificium, sicut eleemosyna, contritio, mortificatio. 210.

At hæc sacrificia metaphorica verum supponunt et stabiliant; tantum abest ut negent, sicut ineptè Calvinus hinc inferre voluit. *ibid.*

Prædicatio est liturgia mystica. 11. 289.

Quo animo facienda? *ibid.*

PRÆLATUS.

Prælati subditos corrigens, auc-

toritatem cum humilitate misceat, atque contemperet ad exemplum B. Pauli. 11. 108, 116.

Prælati spiritualis quoquo modo se gerat, ab aliquibus improbabitur. 108.

Quid tunc illi faciendum? 109.

Christiana vita est milita, cujus duces sunt prælati. 110.

Quæ sunt arma quibus uti debent prælati, ad exemplum Apostoli? *ibid.*

Qui sunt horum armorum spiritualium effectus? *ibid.*

Prælatorum exemplar D. Paulus. 111.

Prælati sit medicus, pater, patronus, procurator. *ibid.*

Prælati semper prodesse debent, nunquam nocere; quia potestas illi data est ad ædificationem, non ad destructionem. 112.

Prælati ob potestatem illi à Deo datam, honorandi. *ibid.*

Prælati multa sancti regiminis habet documenta à doctrinâ et ab exemplo D. Pauli. 117, 158.

Prælati, ad exemplum D. Pauli, sit animarum sibi subditarum salutis zelotes. 121.

Animas sibi subditas prælati consideret ut sponsas Christi, quarum est prouubus; et studeat eas Christo sponso servare captas. 121, 122.

Quælibet anima christiana est sponsa Christi. 122.

Quæ dos hujus sponsæ? *ibid.*

Quæ virginitas, quæ nuptiæ? *ibid.*

Prælati virtutes apostolicæ, humilitas cordis et paupertas spiritus, ad exemplum D. Pauli. 124.

Prælati in S. Paulo habent sancti regiminis exemplar. 111. 37.

Præcipit ut Apostolus obsecrat ut pater. *ibid.*

Utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Christum, *ibid.*

Prælati plius obsecret quàm præcipiat. *ibid.*

Ad paterna Christi viscera sæpius recurrat, quàm ad divitiarum ejus auctoritatem. *ibid.*

Prælati Christi vices gerit, in ejus agat spiritu. *ibid.*

Tria prælatorum munia in subditos. 11. 516.

Tria inferiorum in prælatos officia. *ibid.*

Prælati, sicut apostoli, debent esse forma, exemplar et quasi leges animarum, 402.

Prælati tamen vitia non excusant subditos. Quare? II. 402.

Prælati sit medicus, pater, patronus. III. Invitus puniat. 117.

Ad exemplum S. Pauli prælati sit mater continuè parturiens. 229.

Partus physicus unicus est, partus moralis multiplex. *Ibid.*

Prælati S. Paulum imitentur, diligant subditos, confidat illis, existimet eos. 78.

Prælati imitentur miras Paulinæ charitatis artes, quibus animas sibi commissas Christo lucretur. 18, 235.

Sit pater et medicus. 20.

Agat ex charitate. *Ibid.*

Auctoritate suâ moderatè utatur. 22.

Duo prælati munia. 29.

Solamen bonorum prælatorum. 130, 135.

Confusio negligentium. *Ibid.*

Quàm necessarium ut prælati sit æquus iudex. III. 109, 110, 112.

Qualis debeat esse animus prælati corrigentis. II. 155, 156, 157.

Christus prælatorum est exemplar. I. 369.

Prælati verò Christi Domini imitatores, subditorum suorum sunt exemplar. *Ibid.*

Prælati debent vigilare. III. 406.

Quid facere debeat prælati contemptus? *Ibid.*

Gemitus prælati quâvis nitione deterior. *Ibid.*

Prælati per respectum ad Christum considerandi: non attendendum quid fuerint; nec quid sint in se, sed quòd in Ecclesia, Dei ministri, Dei vicarii. II. 185.

Hoc discamus ab exemplo D. Pauli. 185, 186.

Suavem et providam Dei voluntatem in hominum salute procuranda imitetur Dei minister; Deus enim se hominum infirmitati quasi accommodat. 186, 195.

Quàm optanda Dei ministrorum concordia! 186.

Charitas in pauperes ad omnes apostolorum successores attinet. *Ibid.*

Si Paulus pauperrimus tot elemosynis pauperes adjuvit.

Quid Episcopus et alius Dei minister, pauperum bonis dives, facere non debet? *Ibid.*

Hæc duo omni Christi ministro necessaria, humilitas et fiducia in Deum. 305.

Necessariò subditi erant aut gau-

dium, aut tristitia prælatorum: vel gloria, vel confusio. II. 407.

A facto Petri Judæos et ipsum Barnabam ad simulationem inducente, patet nihil esse pestilentius malo pastoris exemplo. 187, 188.

Petrus rarum dedit humilitatis exemplum omnibus prælati. 188, 189.

PRÆLATIO.

Prælationis periculum. III. 406.

Quomodo quisque debeat se circa prælationem gerere? *Ibid.*

PRÆPUTIUM.

Quid moraliter significat? II. 447.

PRÆSENTIA DEI.

Realis præsentia Christi in sanctissima Eucharistia. Vide *Eucharistia*. Quàm utilis fides de præsentia Dei! III. 406.

PRÆTOR, PRÆTORIUM

Quid. II. 372.

PRESBYTER.

Circa presbyteros apostoli statuta. III. 108.

De presbyteris non locutus est D. Paulus scribens ad Timotheum. Quare? 83.

Non egit etiam de subdiaconis. Quare? *Ibid.*

PRÆMIUM COELESTE, GLORIA ÆTERNA.

Ob præmium gloriæ sanctè vivendum. II. 407.

PRÆSUMPTIO.

De Dei bonitate non præsumendum, quia tremendus est abusus gratiæ. I. 166.

PRINCEPS.

Princeps Dei vicarius et minister est.

Ergo secundùm Dei voluntatem debet regere et agere. I. 184, 185.

Princeps Dei minister est in bonum. 185.

Ergo nullam contra bonum potes-

tatem habet, sed contra malum quod punire debet, virtutem verò præmiari. i. 186.

Principi solvenda sunt tributa non tantum ex metu, sed et in conscientia. *ibid.*

Princeps non politicè tantum, sed et religiosè propter Deum colendus. 187.

Principi tributum ex iustitia solvendum. *ibid.*

Principes discant quantum religioni debeant quæ corpora et corda subdit ipsis. *ibid.*

Principes discant quod tributis, quasi stipendiis alantur, ut publicæ utilitati fortiter et sedulo incumbant. *ibid.*

Quando circa tributa peccant? *ib.*

Toleranda dominantium vitia, sicut sterilitas, imbres et cætera naturæ mala. 186.

Quis sit christianus modus principes honorandi? 190.

Qui principem honorat christianè, Deum ipsum honorat. *ibid.*

Etiā mali principes, legitimè creati, sunt à Deo, ipsisque debetur honor et obedientia. 185.

Deus attemperat sæpe regna subditorum utilitatibus aut pœnis, juxta illorum merita. 184. Vide *Potestas*.

PROMISSIO.

Quare promissio à Deo facta Abrahæ vocatur Testamentum? ii. 207. Vide *Testamentum*.

PRONUBUS.

Anima Christiana Christi sponsa.

Hujus sponsæ pronubus, minister Christi. ii. 121, 122.

Hujus pronubi zelotypia erga hujus sponsæ virginitatem, zelotypia sancta. *ibid.*

PROPTIATORIUM.

Proptiatorium quid, et cur sic dictum? iii. 329.

PROPHETIA.

Donum prophetiæ dono linguarum præferendum esse multis probat Apostolus toto cap. 14. primæ ad Cor.

Quid per prophetam intelligat Apostolus? Doctorem scilicet et concionatorem, qui suis sermonibus fideles

confirmet, hortetur, soletur, etc. i. 418, 429; ii. 317.

Tria prophetæ, sen concionatoris munia. i. 419.

Multorum concionatorum vitia. 421.

Finis prophetici sermonis. *ib.* Vide *Concionator*.

Donum prophetiæ præcipue propter fideles. 426, 427.

Utile tamen est fidelibus et infidelibus. 427, 428.

PROPOSITUM.

An propositum, de quo D. Paulus Rom. 8. 28. sit clavis totius mysterii divini prædestinationis? i. 110.

Quid per hoc propositum intelligant Patres Græci? *ibid.*

Quid intelligant Latini, post D. Augustinum? *ibid.*

Bipertiantur Latini. 111.

PROSOPOPOEIA.

Prosopopœiam amat D. Paulus. i. 105.

PROVIDENTIA.

Quam suavis providentia Dei in hominum salute procuranda? ii. 186.

Illam imitetur prælatus, et alius Dei minister. *ibid.*

Omnipotens est divina providentia, nullumque malum permittit, ex quo bonum non sit elicitura. i. 158.

Ubi ergo omnia, videntur susque deque versa, et nos latet divini providentiæ ratio, ignotum tunc adora Deum. *ibid.*

Deus malis hominum voluntatibus utitur ad suam voluntatem faciendam. ii. 372. Vide *Deus, Concilia, seu Judicia Dei*.

Quod homines impedimentum putant, hoc sæpe medium est quo Deus ad fines suos utitur. *ibid.*

Igitur divini Providentiæ omnia nostra committenda, et omnia per respectum ad ipsum consideranda. *ibid.*

PROXIMUS.

Quam periculosum sit de proximo judicare? i. 203. Vide *judicium, et de judicio deterrentia*.

PSALMUS.

Antiquus est mos cantandi psalmos

et hymnos, non tantum in Ecclesia, sed et in privatis domibus. II. 342.

Duo requisita ad bene psallendum. *ibid.*

PSEUDOAPOSTOLI, FALSI APOSTOLI.

Apostoli Christi, seu Christus ipse, sunt humiles corde, et pauperes spiritu; Apostoli Satanæ, è contra, sunt superbi, et lucrum quærent. II. 128, 129, 130.

Ab initio Ecclesiæ fuerunt pseudoapostoli. 126.

Larvam apostolorum Christi ferunt. *ibid.*

Sicut tenebrarum angelus in angelum lucis transfiguratur. *ibid.*

Pseudoapostolorum fraus; suos errores vocant Evangelium. 170.

Reverà est Evangelii eversio. *ibid.*

Pseudoapostoli notæ. 486.

PUGIL.

D. Paulus Græcis scribens, ad Græcorum, palæstras alludit sæpe. III. 96. Vide *Palæstra*.

PUNITIO.

Prostratio Judæorum in deserto, figura nostræ prostrationis in Inferno. I. 355.

PURITAS.

Dens vult speciatim ut Christianus sit purus, castus, ab omni impudicitia remotus. II. 501, 509. Vide *Castitas*.

Impuritatem horret spiritus Dei. 501.

Impuritatis enormitatem vide. 502.

Per impuritatem spernitur Deus, Christus et Spiritus sanctus. *ibid.*

Quanta debeat esse Christiani puritas! 350.

PYCTES.

Quilibet Christianus est pugil. I. 344, 345.

Quomodo pugnandum? 344, 345, 346.

RECAPITULATIO.

Recapitulatio mundi, Christus. Quomodo. II. 273.

Hujus recapitulationis effectus. *ib.*

Cælum et terra una Dei domus. 274.

Omnes Christiani fratres. *ibid.*

RECONCILIATIO.

Attendenda in nostræ reconciliationis modo. II. 433.

Usus illius nostræ reconciliationis. 434.

Peccatorum remissio per sanguinem Filii Dei, est omnium Dei donorum maximum. 273.

Nimia charitas. 288.

RECONCILIATIONIS MINISTERIUM.

In quo consistit reconciliationis ministerium? II. 63.

Hujus ministerii auctor, mediator, minister. *ibid.*

Profunditas divinæ clementiæ in nostra reconciliatione, et in modo reconciliandi. *ibid.*

Minister hoc sacrum agens ministerium, attendat quid sit, et quid agat. 65.

Ministrorum vitia redundant in ministerium. 68.

REDEMPTIO.

Duplex nostra redemptio, inchoata, completa. II. 276.

REGENERATIO.

Regenerationis effectus. I. 299. Ob quos Deo gratias age. *ibid.* Vide *Baptismus*.

REGIMEN.

S. Paulus varia dat superioribus sancti regiminis exempla et documenta. II. 120. Vide *Prælati*.

REGNUM DEI.

Regnum Dei non est esca et potus.

Hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia ab Ecclesia præcepta, sed malè. I. 200.

Hujus loci sensum vide. *ibid.*

Regnum Dei, seu religio, quæ Deus regnat in nobis et per quam regnum cælestis paratur in quo consistit?

In vera pietate erga Deum, in pacis studio cum hominibus, et in gaudio spirituali. *ibid.*

REGULA ACTUUM.

Non jus, sed charitas et actionum nostrarum regula. I. 363.

RELAPSUS.

Relapsus in graviora peccata dimittit remittitur. iii. 290, 298.
Illius enormitas. 357.

RELIGIO.

Triplex religionis status : pueritiæ in Judæis, juventutis in Christianis viatoribus, consummatæ perfectionis in beatis. ii. 224.

Ubique eadem religio, incipiens, perfecta, perfectissima. *ibid.*

Medium tenemus inter Judæos et beatos. *ibid.*

Vera religio diligere Deum ex toto corde, et ex ejus amore servare mandata.

Religio dicitur regnum Dei, quia per eam Deus regnat in nobis, et per eam regnum cælestis nobis paratur. i. 201.

In quo consistit? in iustitia, pace et gaudio. 200. Vide *Regnum Dei*.

Omnia religionis officia reducuntur ad duo, credere scilicet et confiteri. 149.

Religionis exercitium ad duo potest reduci : ad petitionem et ad gratiarum actionem. 6.

CHRISTIANA RELIGIO.

Christiana religio tot miraculis à Deo stabilita, ut in die iudicii nihil sit ob fidem suam Christiano metuendum. ii. 196.

Duo magna christianæ pietatis principia. i. 41.

Primum, omnes peccaverunt et egent gloriâ Dei. 37, 38, 41.

Hujus principii sequela. 35 et seq.

Praxis. 36, 37. Vide etiam 41, 42.

Secundum principium : iustificamur gratuitâ Dei misericordiâ, per redemptionem quæ facta est per Jesum Christum, quem Deus proposuit propitiationem per fidem in sanguine ipsius. 38, 39, 42.

Hujus principii praxim vide. i. 41, 42.

Christus est religionis centrum, in quod omnes debent confluere. iii. 361.

Christus est religionis exemplar. *ibid.*

Exemplar est vitæ religiosæ. *ibid.*

Exemplar est mortis religiosæ. 361, 407.

Veteris Testamenti religio summarie describitur. 327, 328.

Quæ fiebant in Sancto, quæ in Sancto sanctorum? iii. 328.

Æternitatis religio quæ? Vide *Æternitas*.

Hujus æternæ religionis dispositio est christianismus quasi tyrocinium. Vide *Christianismus*.

RELIGIOSUS.

Christianus ex D. Paulo debet esse quasi stella fulgens in mundo, aliisque fax vitæ.

A fortiori religiosus. ii. 388, 392. Debet lucere. 340.

Sit stella fulgens, fax vitæ. *ibid.*

RELIGIOSI MENDICANTES.

Religiosi mendicantes, qui gratis evangelizant, D. Pauli sunt imitatores. i. 338.

Hæreticorum in mendicantes religiosos injuria. ii. 504.

Ab ea vindicantur. *ibid.*

RENOVATIO.

Interior renovatio fit duobus, si anima sese à mundanis avertat, ut ad divina se convertat. i. 174.

Renovationis interioris fructus est cognitio divinæ voluntatis. *ibid.*

REPARATIO.

Mira hominis reparatio i qui ex nihilo fecit omnia, ex privationibus reparavit omnia. i. 243.

Per insipientes docuit sapientes, per infirmos superavit potentes; per ignobiles omnem humiliavit sublimitatem. *ibid.*

Mutata fuit salutis via per peccata hominum. Vide *Salus, Prædicatio, Crucifixus, Eloquentia*.

Deus qui ex nihilo creavit omnia, vilibus et nihili instrumentis reparavit. ii. 44.

Ut Deo soli creationis et reparationis gloria tribuatur. *ibid.*

REQUIES ÆTERNA.

Triplex est requies in Scripturis : Sabbati, in terra promissa; æterna in cælo. iii. 267.

De hac vide 274, 275.

Requies æterna in cælo, cur sabbatum dicta? 269.

Votum ad æternam quietem. *iii.* 269, 270.

Ad hanc requiem festinandum. Quare? 270.

Quò seniores sumus, eò velociùs nobis currendum. *ibid.*

Exemplum terribile. 270, 271.

De hac sæpe cogitandum. 274, 275.

Fides est ingressus ad illam. 274.

Tota vita hæc nobis data ad illam promerendam.

Dies dominica ad hoc specialiter destinata.

In Deo solo vera requies. *ibid.* Vide *Dies dominica*.

RESURRECTIO.

Resurrectio Christi basis est nostræ. *ii.* 505.

Resurrectio nostra opus omnipotentiae Dei. 506.

Adventus Domini ad iudicium descriptio. *ibid.*

Ordo resurrectionis. 508.

Spes resurrectionis, Christianorum consolatio. *ibid.*

An omnes omnino homines iusti sint morituri et resurrecturi?

An verò iusti, quos vivos deprehendit adventus Domini, sint sine morte ad gloriam transiuri? *i.* 462.

Discrimen hac de re inter textum græcum et nostram Vulgatam; et sensûs discrimen Græcorum et Latinorum. *ibid.*

Mirabilis modus resurrectionis. 462, 463.

Christi resurrectio est nostræ resurrectionis causa. 437.

Cum nostra connectitur. 440.

Nostræ resurrectionis est exemplar.

Unusquisque sanctus eò gloriosior resurget, quò fuerit Christo similior in gratia et charitate. 444, 445.

Hinc gratia et charitas semper et unice desideranda. *ibid.*

Christi resurrectio nostræ resurrectionis est basis.

De utràque sæpe formandi actus fidei. 443.

D. Paulus de sanctorum resurrectione gloriosa agit præcipuè. 444.

Ordo resurrectionis sanctorum. *Ib.*

Facta generali resurrectione, Christus Ecclesiam suam Deo offeret, subiciet et dedicabit. 445, 446.

Resurrectio corporis nostri est sequela Baptismi. 101.

Est ius adoptionis nostræ, effectus

inhabitantis sancti Spiritûs in nobis. *i.* 101.

In justificatione datur Spiritus sanctus, sicut arrhabo, seu pars pretii, ut fidem faciat ipsum etiam pretium, id est, vitam æternam corporis et animæ, secuturam. *ibid.*

Spiritus sanctus erit nostræ resurrectionis causa, sicut fuit Christi resurrectionis causa. *ibid.* Vide *Spiritus sanctus*.

Eò gloriosior erit nostra resurrectio, quò plûs de sancti Spiritûs plenitudine receperimus. 101, 102. Vide *Spiritus*.

Generalis mortuorum resurrectio Deo omnipotenti facilis.

Mors et corruptio, resurrectionis non obstacula, sed ad illam præparationes. *ibid.*

Resurgentium sanctorum corpora erunt eadem in substantia, sed in qualitatibus multò perfectiora. 452.

Uniuscuiusque sancti corpus singularem habebit pulchritudinem pro uniuscuiusque merito. 453, 454.

A fortiori animæ gloria erit diversa. 454.

Idem colligitur de suppliciis damnatorum, et quoad animam, et quoad corpus. *ibid.*

Resurrectio allegorizata quid? 436.

Fides veræ et realis corporum resurrectionis, est basis christianæ religionis. *ibid.*

REVELATIO.

Deus non omnia suis prophetis revelat, ut patet in Elia. *i.* 157.

Fit aliquando visio sine revelatione. *ii.* 137.

RIXA.

Malus rixarum exitus. *ii.* 243.

Ora duorum hominum rixantium, et se verbis appetentium, similia sunt duabus januis apertis, per quas irruit ventus; unam si claudas, cessat ventus. 519.

ROMANI.

Epistola ad Romanos prima ponitur in bibliis. Quare? in *Prefatione*. *i.* p. xxi.

Difficilis est intellectu. Quare? *Ib.*

Hujus epistolæ occasio. *ibid.*

Scopus Apostoli in hac epistola. *i.* p. xiiii.

Summarium, seu idea totius epistolæ. i. p. xxiii.

Scripta fuit græcè. Quare? *ibid.*

SABBATUM.

Sabbatum apud Judæos erat septima dies, et quidem tota Deo sacra. i. 468.

Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte, hebdomada dicebatur sabbatum. *ibid.*

Omnes etiam alii dies dicebantur sabbata, sed cum addito, prima sabbati, secunda sabbati, id est, prima, secunda à sabbato, seu post sabbatum. *ibid.*

SACRAMENTORUM ADMINISTRATIO.

De sacramentorum administratione non egit D. Paulus. Quare? *iii. 86.*

SACERDOS.

Sacerdos ad duo, scilicet ad orandum et ad sacrificandum. *iii. 73.*

Oret ergo omnibus modis. 59.

Sacrificium offerat pro omnibus, speciatim pro regibus, etc. 73.

Non tantum orat ipse, sed et alios orare doceat. *ibid.*

Sacerdos recordetur se hominem et peccatorem. 282.

Se pro hominibus et peccatoribus constitutum. *ibid.*

Ut pro his oret, poenitentiam agat, sacrificium offerat. *ibid.*

Infirmis suis memor, compatia-
tur peccatoribus. *ibid.*

Divinum ministerium sibi non arroget. *ibid.*

Sacerdotii regulas studeat in Christo. 283.

Videat quomodo Christus suo functus est sacerdotio. *ibid.*

Confundatur sacerdos à Christo tantum abesse. *ibid.*

Sacerdos debet esse semper sanctus et purus, ob epulum paschale continuum. i. 290. Vide *Pascha*.

Sanctus esse debet, quia quasi pater Christi, et in ipso Christus quotidie habitat etiam corporaliter. ii. 76.

Christo semper communicat; sit ergo semper sanctus. i. 290.

Bona nobis per sacerdotes collata. ii. 516.

LEGALIA SACRIFICIA.

Quatuor erant in lege sacrificiorum genera. *iii. 362.*

Figuræ erant quatuor religionis officiorum, quæ per unum missæ sacrificium exercerentur. *ibid.* Vide *Lex*, *Legalia*.

SACRIFICIUM CHRISTI.

Per unum missæ sacrificium quatuor exercemus religionis officia, quorum figuræ erant quatuor legis mosaicæ sacrificia. *iii. 362.* Vide *Missæ*, *Oblatio Christi*.

Christi sacrificium Deo gratissimum. Quare? *ii. 335.*

Hoc sacrificium Deo continuè offerendum. *ibid.*

Christus duo obtulit sacrificia, cruentum et incruentum. *iii. 312.*

Sacrificium crucis est sacrificium redemptionis. *ibid.*

Sacrificium altaris est sacrificium religionis. *ibid.*

Primum est fons gratiæ. *ibid.*

Secundum est canalus per quem gratia salit ad uos. *ibid.*

SACRIFICIUM MYSTICUM.

Praxis. Quomodo corpus potest et debet sacrificari. i. 174.

Spirituale et internum sacrificium à Deo semper fuit intentum. *ibid.*

Sacrificia visibilia fuerunt signa invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei obsequium debet exhibere. *ibid.*

Homo, quia triplex habet bonum, corpus, animam, exteriora bona;

Hinc tria debet sacrificare Deo: animam, per devotionis affectum, et contritionis humilitatem, exteriora bona, per eleemosynam; corpus, per mortificationem. *ibid.*

Triplex sacrificii genus, laudis Deo, charitatis proximo, obedientiæ prælatis. *iii. 402, 403.*

Eleemosyna sacrificium est. i. 212.

Quanti fecit illud D. Paulus? *ibid.*

Vide *Eleemosyna*.

Verbi divini prædicatio est sacrificium metaphorice, cujus sacerdos est concionator, cujus victima sunt auditores, etc. 210. Vide *Prædicare*, *Prædicatio*.

Hoc sacrificium metaphorice supponit verum, illudque stabilit, tan-

tōm abest ut neget; sicut ineptè dicit Calvinus. i. 210.

SALUS.

Christus fons salutis omnibus omnino hominibus. iii. 361.

Salus nobis facillior quàm Judæis. ibid.

Salutis negotium, unicuique propriè negotium. 195. Vide *Servire Deo*.

Humilliora ministeria salutis sæpe utiliora. 185, 186, 195.

Quid cuilibet fideli faciendum ad salutem. ibid.

Salus nostra à Deo. ii. 387.

Salus nostra à nobis. ibid.

Utriusque explicatio. ii. 387. et iii. 153, 154.

Quomodo hac de re intelligenda Scripturæ loca? ibid.

Salus nostra humilliter et graviter facienda. ii. 387.

Sedulitas in omni loco requisita. 386.

Consideratio ad utrumque excitans. ibid.

Salutis nostræ et aliorum basis. *Jesus Christus in hunc mundum venit salvos facere*. iii. 53.

Tria nobis ad salutem necessaria: vigilantia, sobrietas et armatura. ii. 514. Vide *Vigilantia*.

Ad æternam salutem duo sunt necessaria: Evangelio credere et obedire.

Non minus imò gravius damnantur Evangelio inobedientes quàm Evangelio non credentes. iii. 10.

Salus semper à fide. ii. 386. Quare? 386, 387. Vide *Fides*.

Salus semper à fide in Christum. Quare? 387.

Salutis auctor Christus. 196.

Christus præsertim in cruce salutis auctor. ibid. Vide *Christus crucifixus*.

Nullius despicienda salus ob conditionum utilitatem. i. 330.

Pauperes Christo et apostolis similiores. ibid.

De nullius, præcipuè Christiani, salute desperandum, imò semper sperandum. 163, 167.

Salus orationi tribuitur: *Omnis quicumque invocaverit, salvus erit*. Quare et quomodo? 149, 150. Vide *Oratio*.

Omnia nostra sunt, omnia nobis ad salutem subserviunt. 271.

Christianismus est diēs salutis. ii. 68.

Ante Christum non erat diēs nec salus? Quare? ii. 68. Vide *Christianismus*.

Hominum est omnia tentare pro aliorum salute. iii. 180.

Per peccata hominum mutata fuit salutis via, per stultitiam crucis credentes salvat Deus Redemptor, quos per sapientiam salvare volebat Deus Creator. i. 241. Vide *Sapientia*, *Prædicatio*, *Verbum Crucis*.

In salutis via nunquam standum, sed continuè ambulandum, proficiendum. ii. 500, 503.

DEUS VULT OMNES HOMINES SALVOS FIERI.

Quæ sit mens Apostoli hoc dicentis disquiritur. iii. 62, 63.

Ipsius mens exponitur. 62, 63, 64.

Rejiciuntur tres interpretationes huic menti non congruæ. 63 et seq.

Examinatur et rejicitur celebris alla interpretatio, tanquam à mente D. Pauli aliena. 64, 65.

Verus Apostoli sensus stabilitur. 65, 66.

Veritates in S. Pauli verbis inclusæ. 66.

Explicatur hæc Dei voluntas de omnium salute. 66, 67.

Non est voluntas signi tantùm. ib.

Est voluntas beneplaciti, non absoluta, sed ex hypothesi. ibid.

Ex parte Dei efficax. ibid.

Quomodo vocatur à patribus et à theologis? ibid.

Satisfit objectioni consuetæ. 67.

Immensitas divinæ voluntatis adoranda, ingenii nostri imbecillitas agnoscenda. 66.

SALUTATIO APOSTOLICA.

Gratia et Pax. Hæc duo nunquam separat Apostolus. Quare? 5, 6.

Hujus salutationis utilitas. ii. 168, 169.

Excellentia. i. 9.

Hæc duo nobis et aliis continuè et absolute desideranda. 5.

Hanc salutandi formam Christus suis tradidit discipulis. ibid.

A Christianis hæc salutatio usitanda. ii. 168.

Onine bonum continet, omnium bonorum fontem indicat et mediatorem. 168, 169.

Formula salutandi propria et sin-

gularis : *Gratia, Misericordia et Pax.* iii. 130, 131.

Cur hæc formulâ utatur Apostolus pro Timotheo? 46.

Cur D. Paulus in sue epistolæ ad Romanos, S. Petrum non salutaverit? i. 221.

Grotii nota hac de re. 222.

Modus sanctè et meritorie faciendi quod in usu frequentiori sit civiliter tantum; seu modus salutationes et alia amicitie et honestatis signa sanctificandi. 216, 226.

SÆCULUM.

Sæculum nequam à D. Paulo vocatur. Quare? ii. 169.

Mundus in maligno positus : ait D. Joan. ibid.

SANCTI.

Post mortem loquuntur Deo per merita, hominibus per exempla. iii. 366.

Duo sunt animæ sanctæ fulera : primum, Deus est; secundum, Deus justus est. 366, 378, 379.

Prodest sanctorum invocatio. 403.

Exemplo D. Pauli probatur. i. 216.

Utilissimum est vitam et mortem sanctorum intueri. iii. 398.

Deus vult nos sanctos. ii. 501, 509.

Idem velle debemus. ibid. Vide *Sanctificatio*.

Christianus in baptismo sanctificatus, debet toto vitæ tempore sanctificationem perficere. 76, 77.

Sancti sunt Christiani. Quare? i. 5.

Christianus debet esse semper sanctus et purus, quia pascha continuum agit. 294, 295.

SANCTITAS.

Sanctitas à Christo sanctitatis fonte. ii. 367.

Sanctitas est christianismi fluis. i. 5, 6.

Christiani sanctitas major esse debet antiquiorum fidelium, etiam patriarcharum sanctitate. 57.

Sanctitatis studium debet esse totum Christi studium. Quare? 236, 237, 245.

SANCTIFICATIO.

Sanctificatio nostra est epitome Dei præceptorum. ii. 500, 509.

In quocunque statu simus, Deus vult nos sanctos. ii. 501.

Deus duo vult semper : ut in nobis sanctificetur nomen suum, et ut in illo sanctificemur per Jesum Christum. ibid.

Hæc eadem duo debemus semper velle et orare. ibid.

Deus vult speciatim ut sancti, id est, puri, casti simus. 501, 502. Vide *Castitas*.

SAPIENTIA.

Salutis via mutata fuit per peccata hominum.

Deus creator, per sapientiam, homines volebat ad sui cultum ducere; hoc non cessit; ideo per stultitiam crucis vult salvare credentes. i. 240, 241. Vide *Prædicatio Crucifixi, Crucis verbum, Salus*.

Mors Christi nobis est Dei virtus; simplex hujus mortis prædicatio, medium quo Dei potentia salutem nostram vult operari, non sapientia secularis. 240. Vide *Eloquentia*.

Infatuavit Deus mundi sapientiam. ibid.

Sapientia mundana non plaris æstimatur à Deo quam stultitia. 270, 271.

Humilitas est vera sapientia quam Christus nos docuit verbis et factis. ii. 120.

DIVINA SAPIENTIA.

Divinæ sapientiæ profunditas adoranda.

Omnibus ad suos fines utitur; Etiam ex illis quæ sunt opposita voluntati, suam perficit voluntatem. i. 162.

Hoc edoctus, Dei voluntatem in omnibus adora;

Ex omnibus Dei gloriam expecta. ibid.

Deus fons est sapientiæ; Doctores, libri, cauales sunt sapientiæ;

Hi no per respectum ad Deum considerandi. 261, 262.

Bibens ergo de rivulo, gratias ago fonti. 262. Vide *Liber, Doctor*.

SARA.

Sara. ii. 230, 233.

SATANAS.

Satanas, tenebrarum angelus, sese

in angelum lucis transfiguratur, ut facillius decipiat. ii. 126.

Hinc non mirum si falsi doctores et hypocritæ. *ibid.*

Hinc semper timendum, vigilandum, orandum. *ibid.*

SCANDALUM.

Quid scandalum? i. 329.

Quantum crimen scandalizare Christianum? in Christum est peccare. 329, 330.

Scandalum destruit opus Dei. 201, 202.

Ædificationi contrarium est. Vide *Ædificatio*.

Non sufficit credere, non sufficit bene agere coram Deo, sed etiam necessarium est cavere ne quis per nos scandalizetur. ii. 55, 56.

Sollicitè cavendum ne detur infirmis scandalum. i. 198.

Ne per nos et propter nos, pereat ille pro quo Christus mortuus est. 199, 200.

Ne per nos destruat opus Dei. 202, 306; ii. 55, 56.

Si Ecclesiam suffodere, destruere sceleratum est, multò magis si spirituale templum destruat, quod templis materialibus augustius; nec enim pro parietibus Christus mortuus est, sed pro spiritualibus templis. i. 201, 202.

Ne detur scandalum, à licitis aliquando abstinendum. 202, 320.

Jesus Christus Judæis scandalum. Quare? 212.

SCHISMA.

Schisma Corinthiorum unde? i. 236, 237.

Cur tam acriter in illud invehitur Apostolus. 237, 238.

Omnes sectas et factiones in Ecclesia jugulat Apostolus? 238.

D. Paulus unitatis ecclesiasticæ perfectus amator, omnem horret mystici corporis scissionem. 237, 240.

Ad D. Pauli imitationem, episcopi, doctores, directores animarum, etiam minimam horreant scissionem. 238.

Horreant et omnes animæ christianæ. 239.

SCIENTIA.

Scientia sine charitate, scienti et aliis nociva est: scienti, quem inflat; aliis, quos in peccatum pertrahit. i. 324.

Scientia inflans, scientia dæmonum, non pastorum. i. 324.

Væ tali scientiæ, quia diabolica est. *ibid.*

Doctor tumidus, similis maleficiæ Egyptiis, qui propter vesicas, non poterant stare coram Moyse. *ibid.*

Quis bonus sciendi modus? humilitas et charitas. 325.

Quid conferat ad hunc bonum sciendi modum? recordatio continua principii et finis scientiæ. *ibid.*

Finis scientiæ est ædificatio proximi. *ibid.*

De doctoribus idem quod de divitibus dicendum.

Sicut hi divitiarum non sunt domini, sed depositarii,

Ita docti non sunt proprietarii scientiæ, sed depositarii. *ibid.*

Modus sciendi ex D. Thoma et D. Bernardo. *ibid.*

Bonæ scientiæ fructus, gratum Deo facere. 325, 326.

Sicut in Verbo divino Spiritus sancti principio complacet sibi Pater æternus, sic à proportionem, in doctore charitatis promotore, complacet sibi Deus. 326.

Major data est Christianis cognitio mysteriorum Dei, quam ipsis veteris Testamenti prophetis. ii. 304.

Quomodo hæc gratiâ utendum? 304, 305.

SCIENTIA, CHARITAS.

Utraque optanda in omnibus, et præsertim in pastoribus. ii. 371.

Hujus scientiæ et charitatis fructus. *ibid.*

Terribilis scientiarum abusus. i. 12, 13.

Quis debet esse illarum usus? 13.

Quis fuerit abusus in philosophis? Quæ punitio? 13, 14. Vide *Philosophi*.

Quam timenda in Christianis, qui veritatem Dei in injustitia delinunt! *ibid.*

SACRA SCRIPTURA.

In sacra Scriptura nihil mysterio vacat. iii. 303.

Ipsam silentium significat. *ibid.*

Divinæ sunt in omnibus. *ibid.*

Quomodo legendæ. *ibid.*

Mysticum D. Pauli in epistola ad Hebræos silentium de pane et vino. *ibid.*

S. Scriptura utilis, imò necessaria

ad omnia evangelici doctoris officia. III. 165.

Quatuor sunt hæc officia. *Ibid.*

Quomodo legenda? *Ibid.*

Circa divinam Scripturarum inspirationem duplex opinio. *Ibid.*

Sacra Scriptura non omni prorsus Christiano necessaria. *Ibid.*

Nec sola sufficit viro Dei. *Ibid.*

D. Paulus jamjam moriturus, summi Timotheum ad sacras Scripturas remittit, et nos cum Timotheo. 164.

Sacra Scriptura liber est sacerdotalis. 99.

Hæc omnes ecclesiastici studere debent. 99, 100.

Tota sacra Scriptura nostra est doctrina. I. 206.

Patientia, consolatio, spes, fructus sunt lectionis sacrarum Scripturarum. *Ibid.*

S. Scriptura tota ordinata est ad fidei nostræ instructionem, ad spei stabilitamentum, ad charitatis incrementum. *Ibid.*

Quæ de brutis scripta sunt, ad hominum doctrinam præcipuè scripta sunt. 336.

Sacræ Scripturæ sensus duplex, literalis et mysticus; divus Paulus sæpe textus in sensu literalis de judæis intellectos in sensu mystico applicat Christianis. 136, 137, 148, 151.

Sensus literalis est quidem primus; sed mysticus sæpe primarius et à Deo principaliter intentus. 336.

SCRIPTURÆ DIFFICULTAS.

Quid faciendum in Scripturæ difficultatibus et in obscuritate rerum quas Deus noluit revelare. III. 20, 28.

Adorandus Deus etiam absconditus. *Ibid.*

SCURRILITAS.

Christianum dedecet scurrilitas. Quare? II. 336.

Multò magis sacerdotem et religiosum. *Ibid.*

Quantum sit malum christiano, acerdoti, religioso, verba scurrilia dicere. 350.

SENES.

A senioribus seu capitibus incipienda reformatio. III. 197, 198.

Virtutum theologiarum exercitium senibus præcipuè consulendum. Quare? 198.

III.

Patientiæ christianæ praxis prosequitur. III. 198.

Quò seniores sumus, eò velociùs nobis ad eternam requiem currendum. 270. Vide *Requies æterna*.

SERMO.

Tria circa sermonem servanda: non sit malus, sit bonus, sit gratiozus. II. 329.

SEPTENARIUS NUMERUS.

Septenarius numerus significat multitudinem, propter sabbatum. I. 158.

SERPENTES IGNITI.

Serpentes igniti, cur ita dicti? I. 354.

SERVIRE.

Deo servire, fons est gloriæ. III. 185.

Hoc unum magnum. 186.

Plùs quàm regnare est, omnibusque mundi regnis et imperiis præstat. Quare? *Ibid.*

Christiani tripliciter servi sunt Dei, creatione, fide, conditione. 185.

Quilibet ordo, quælibet conditio est quasi deputatio ad taliter velitaliter servendum Deo. *Ibid.*

Humiliora ministeria sæpe salutis utiliora. 185, 186, 195.

Quid cuilibet fidei faciendum ad sui sanctificationem. *Ibid.*

SERVUS JESU CHRISTI.

Hæc verè magna dignitas est et bonorum caput. Diceris quidem, vide num sis. II. 366.

SERVITUS CHRISTIANA.

Modus christianè servendi. II. 355, 356, 361; III. 114.

Christianæ servitutis conditiones. II. 355.

Christus obediens, servorum est exemplar. III. 115.

Servi cò sint obedientiores, quò pietati sunt addictiores. 114.

Servi Deum in suis dominis reveantur. 115.

Servi morigeri sunt christianæ fidelis ornamenta. 201, 202.

SERVITUTIS BONUM.

Ex quo Filius Dei pro nobis exinanitus, formam servi suscepit, servitus non est fugienda.

Quinimo libertati propter Deum præferenda, ob maiorem humilitatem et patientiam. i. 315.

Reverà D. Paulus consilii servit, ut servitutem libertati præferant. lb.

Ex eodem D. Paulo servi et liberi in Christo sunt pares;

Quia omnis Christianus servus est et liber; liber libertate filiorum Dei; servus Jesu Christi.

Conservi sumus omnes: liberi sumus omnes. lbid.

SIGILLUM.

Spiritus sanctus est sigillum Christiani. ii. 275.

Judei exterius in corpore signati erant, Christiani interiùs in anima, per Spiritum sanctum. lbid. Vide *Spiritus sanctus*.

Quanta gratia Spiritu sancto sigillari? ii. 277.

Quantà curà servandum hoc sigillum? lbid.

SILENTIUM.

In sacris Scripturis ipsum silentium significat. iii. 303.

Mysticum S. Pauli in epistola ad Hebræos silentium de panè et vino explicatur. lbid.

SIMONIANI.

Simoniani, Simonis Magi discipuli, docebant non Christum, sed angelos nostræ salutis auctores esse. ii. 422.

Contra eos D. Paulus in epistola ad Colossenses passim multis in locis. Cap. i, v. 16; c. 2, v. 4, 8, 10, 18, 19.

Christum non credebant caput Ecclesiæ. 451.

SIMPLICITAS.

D. Paulus vult Christianos ita simplices in malo, seu ita bonos, ut non decipiant; ita prudentes, ut non decipiantur. i. 223.

SOBRIETAS.

Duplex sobrietas nobis salutem necessaria. ii. 513, 514.

Sobrietas maximè in potu vini. Quare? iii. 197.

Bibaces sunt mancipia. 199.

SOLLICITUDO.

Qualis debeat esse fortiorum erga debiliores sollicitudo? iii. 387.

SOPOR.

Spiritus soporis, compunctionis. Quid? i. 159.

SORS.

Nostra vocatio quomodo sors ex parte nostra? ii. 274.

Quomodo prædestinationis effectus ex parte Dei? lbid.

Quare hæreditas vocata sors? lbid.

SPES.

Spes æternæ beatitudinis, tertium Christi documentum. iii. 206.

Hujus spei motiva. 206, 207.

Perpendenda et urgentia ad spem. lbid. Vide *Beatitudo*.

Spes anchora. Quare? 296.

Cordi Dei fixa. 298.

Discrimen inter hanc et alias anchoras. 296.

Duo, promissio et Juramentum Dei, spem nostram firman. 296, 297.

Sperent omnes Christiani. 298.

Specialiter religiosi.

Specialissimè franciscani.

Duo spem nostram accunt. lbid.

SPEI FUNDAMENTA.

Duo firmissima spei christianæ fundamenta.

Primum est effusio in nobis Spiritus sancti, qui datus est nobis.

Secundum, mors Christi pro nobis adhuc peccatoribus. i. 61, 71.

Praxis spei. 62.

Et mors et vita Christi spes nostra. 62, 63.

Timendum, sed magis sperandum. 71.

Spei christianæ fundamentum. ii. 515.

Spes christiana firma est, sicut Deus ipse certus et firmus. iii. 187.

Firma est ex parte Dei promittentis, qui summè verax; et ex parte decreti, quod æternum et immobile. lbid.

Spes gloriæ est fructus nostræ justificationis. 1. 59, 60.

Hujus spei fulcrum, seu fundamentum. 60.

Spem de æterna corporis et animæ vita firmantia. 11. 53.

Deus spei. Quare? 481. *Species mali.*

Species mali plius nocet infirmis quam ipsum malum fortioribus. 519.

SPIRITUS SANCTUS.

In justificatione datur nobis Spiritus sanctus, tanquam arrhabo, seu pars pretii, ut fidem faciat ipsum pretium, seu vitam æternam corporis et animæ, securum. 1. 101, 102. Vide *Resurrectio*.

In justificatione datur Spiritus sanctus, ut sit vita spiritûs nostri. 101.

In justificatione datur Spiritus sanctus, ut sit in nobis agendi principium. *ibid.*

In justificatione datur Spiritus sanctus, ut eodem spiritu ac Christus ipse, clamemus ad Deum, *Abba, Pater*. 103, 104.

Spiritus sanctus postulat pro nobis. Quomodo? 103.

Quantus honor homini justificatio concessus, sic Deum alloqui! Nullus ante Christum sic oravit. 104.

Oraturus tu te Spiritui sancto committe. 109, 110.

In justificatione datur Spiritus sanctus, spiritus Filii Dei; quia revera homo tunc fit filius Dei, ideo recipit spiritum filialem, spiritum amoris.

Sicut Verbum divinum homini semetipsum dedit, ut hic homo, qui dicitur Christus, fieret Filius Dei; ita à proportionem Spiritus sanctus nobis datur in Baptismo, ut simus filii Dei. 104.

Spiritus sanctus sigillum Christiani. 11. 275.

Judæi exterius in corpore signati erant; Christiani interius in anima, per Spiritum sanctum. 275, 276. Vide *Sigillum*.

Spiritus sanctus est arrha nostræ felicitatis æternæ.

Spiritus sanctus nobis in Baptismo sub duplici titulo datus, ut sigillum et ut arrha. Quare? 11. 275, 276.

Quanta sit gratia Spiritu sancto sigillari. 277.

Quanta curâ servandum hoc sigillum!

Quanta dignitas animæ sancto Spiritu sigillatæ!

Quanta Dei bonitas Spiritum sanctum nobis arrhabonem dare! 11. 277.

Quanta hinc nobis securitas! *ibid.*

Quanta spes! *ibid.*

Spiritus sanctus est vita spiritûs nostri. 1. 101.

Spiritus sanctus erit vita corporis nostri, quod suscitabit et ex mortali reddet immortale. *ibid.* Vide *Resurrectio*.

Spiritus sanctus est in nobis fons vitæ, sicut in Christo fuit fons vitæ.

Sicut Christus à mortuis surrexit propter inhabitantem Spiritum Dei in illo, ita et nos resurgemus propter eundem Spiritum in nobis habitantem. 101, 102, 103.

Spiritus sanctus erit nostræ resurrectionis causa, sicut fuit resurrectionis Christi causa. 101, 102.

Quò plius anima nostra de sancti Spiritûs plenitudine receperit, eò plius corpus nostrum de Christi gloriâ participabit. *ibid.* Vide *Resurrectio*.

Debemus secundum spiritum vivere.

Debemus corpus et animam ei subdicere, sicut gubernatori navigli et aurigæ nostro. 102.

Qui spiritu Dei vivunt et aguntur, hi filii et hæreses Dei. *ibid.*

Spiritus sanctus est quasi digitus Dei quo scribit in corde nostro.

Quomodo et quid orandum? 11. 38.

Spiritus sanctus igni comparatur: sicut ignis excitatur, exstinguitur. 518.

Quomodo suscitatur? *ibid.*

Quomodo exstinguitur? *ibid.*

Spiritus sanctus, seu gratia sancti Spiritûs est quasi lampas accensa. *ib.*

Hanc lampadem aliqui splendorem faciunt, alii exstinguunt. 519.

Quomodo exstinguitur? *ibid.*

Claudendum januæ, id est, sensus custodiendi, ne exstinguatur. *ibid.*

Quid sit Spiritum sanctum contristare? 329.

Spiritu sancto obsegnati sumus in Baptismo et Confirmatione.

Multa circa hanc obsestationem notanda. 329, 330.

Spiritus sanctus nobis in Baptismo datus, ut spiritu ambulemus. 244, 248. Vide *Christianus*.

Spiritus sanctus apud nos obsecra quanta Dei bonitas! 277.

SPONSA CHRISTI.

Ecclesia, seu particularis, seu universalis, imò quælibet anima fidelis, est sponsa Christi. II. 121.

Hujus sponsæ dos; quæ? quæ et nuptiæ? 122.

Quis et pronubus? 121. Vide *Prælati, Minister Dei, Christi, Animarum*.

STADIUM.

Christianæ vitæ cursus stadium est. I. 343.

STADIODROMUS.

Quilibet Christianus est stadiodromus. I. 343, 345.

Omnes currunt, sed non omnes palmam apprehendunt. 343.

Quomodo currendum, ut reportetur palma? 344, 345, 346.

S. Paulus se quasi stadiodromum considerans, majori quæ poterat conatu, correbat ad bravium. *Ibid.*

Hanc praxim vide. II. 401, 404, 405. Hancque imitare.

STATUS.

Christianismus non mutat, sed sanctificat conditiones hominum. I. 314.

Hinc Apostolus vult ut unusquisque in quocunque vitæ genere, ordine et conditione maneat, in qua erat cum vocatus est; supponitur honesta et licita. 315.

Non interest ejus alis conditionis, sed ut sis fidelis servus Dei. 314.

Diligere Deum ex toto corde, et ex amore ejus mandata servare; hæc est vera religio, hocque maximi momenti. *Ibid.*

STELLA.

Ex D. Pauli tanta debet esse Christiani sanctitas, ut sit quasi stella fulgens in mundo, allisque fax vitæ. II. 389.

Quantò magis religiosus, sacerdos, prælatus! *Ibid.*

STEPHANAS.

Stephanæ familia laudatur à D. Paulo. I. 472.

Prima fidem suscepit, et præterea charitatem in omnibus fideles exercebat. *Ibid.*

Tales et omnes Evangelii propa-

gandi cooperarios. D. Paulus vult à fidelibus honorari. I. 472.

STIMULUS CARNIS.

D. Paulo ne offeratur, datus est stimulus carnis. II. 141, 142.

Quis fuit ille stimulus? Variæ referuntur opiniones. 142.

Conjectura probabilior. *Ibid.*

Probatur, et rejiciuntur aliæ opiniones.

Quale spectaculum, Paulus in cælo, Paulus in cæno! 143.

Quid hoc nos docet? *Ibid.*

Hic stimulus Paulo rapto datus est, sicut monitor triumphanti, qui suggereret: Hominem te esso memento. *Ibid.*

Paulus pro sua liberatione orans, non auditus fuit et auditus fuit. 144.

Ita sepe audiuntur et non audientur justi. 144, 150.

STUDIUM.

S. Paulus à Spiritu sancto afflatus, nihil negligit quo instruat. III. 170.

Quantò magis nos, etiam citò morituri, nihil negligamus studii. *Ib.* 171.

STULTITIA, STULTUM.

Jesus Christus gentibus stultitia. Quare? I. 242.

Stultum Dei quid? *Ibid.*

Stultum Dei sapientius est hominibus. Quare? *Ibid.*

Stultitia crucis sapiens. 240, 241.

Stultitia coram Deo sapientia mundi. 270, 271.

Quam sapiens sit stultitia crucis. 241.

SUBJECTIO.

Tres objectionis species. II. 353. Modus omnem objectionem sanctificandi. *Ibid.*

SUBDITI.

Subditi duo debent prælatis, obedientiam et reverentiam. III. 405, 406; etiam dyscolis. 406.

SUFFICIENTIA.

Omnis nostra sufficientia est à Deo. II. 37.

Hinc humiliatio, hinc necessitas omnia à Deo petendi. II. 31.

Sufficientia, seu animus sibi sufficiens, necessariis contentus, est magnæ stabilisque opes. III. 117.

Ad hanc sufficientiam excitantia. *ibid.*

SUMMA EVANGELII.

Evangelium, seu christiana religio reduclitur ad duo, credere et confiteri. I. 148, 149.

Summa christianæ religionis, incarnatio. Vide *Incarnatio*.

Christianæ vitæ summa. II. 244, 248, 249.

Christianæ moralitas ad duo revocatur, ut anima se retrahat à noxiis, ut se convertat ad ea quibus perficitur. I. 174.

Christianæ moralitatis ideam dedit nobis D. Paulus in cap. 12. ep. ad Romanos. Quid Deo debemus, quid proximo, quid nobis? 181.

SUPERBIA.

Quantum malum! II. 140.

Ut illud vitet vir spiritualis, timeat de semetipso loqui, Dei dona silentio tegat, ad exemplum D. Pauli. 143, 144, 150.

Timeat existimari. 137, 138.

Attendant ad suas infirmitates. 140.

Superbia peccatum diaboli. III. 115.

SUPERIOR ECCLESIASTICUS.

Quid sit? Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo. II. 116, 117.

Quæ sint illius arma? *ibid.*

Quid illorum effectus? *ibid.*

Ad quid institutus? *ibid.* Vide *Prælatas, Episcopus*.

Superiorum instructio. I. 400, 406.

Superiores nullum spernant, quasi vilem, quos viles putant, ipsis sunt necessarii. *ibid.*

Deo et Ecclesiæ sæpe gratiores. 406.

Christianus superior sese ex charitate suis inferioribus accomodat, eisque per charitatem spiritus scribat. II. 343.

Ad exemplum S. Pauli prælatus auctoritatem cum humilitate miscet. 108.

SYLVANUS.

Sylvanus et Syllas, *idem.* II. 476.

SYNTICHE.

Quæ? II. 407.

TABERNACULUM.

Tabernaculi descriptio, et eorum quæ fiebant in eo. III. 327.

Tabernaculum erat quasi templum portabile. 332.

Ejus longitudo, latitudo, divisio. *ibid.*

TEMPLUM DEI.

Quælibet anima sancta templum est Dei. I. 270.

Hoc Dei templum qui violaverit, punietur à Deo. *ibid.*

Nunquam violantur imponere sacra Deo, ut patet in Athalia et Baithasare. *ibid.*

Totus homo templum Dei est: mens hominis quasi adytum templi, facultates animæ, basilica, corpus, quasi porticus. 303.

TEMPUS.

Varii modi tempus redimendi. II. 340.

TENEBRARUM OPERA.

Tenebrarum opera quæ? I. 189.

Tria præcipua, quæ sunt tria vitiorum capita: gula, libido, ambitio. *ibid.* Vide *Peccatum, Vigilantia*.

TENTATIO.

In tentationibus humiliare coram Deo; tuam agnosce infirmitatem, virtutem Dei accipies eò majorem quò magis humiliaberis. II. 144.

An de tentationibus carnis liceat gloriari, et quomodo? 145.

TEPOR.

Tepor gratiam minuit. III. 130.

TERRENA BONA.

Terrena bona Christiani contentione sunt indigna. I. 295.

Villa sunt et brevi desitura. 304. Ideo spernenda. *ibid.*

TESTAMENTUM.

Quare promissio à Deo facta Abraham Testamentum vocatur? II. 207.

Quod sit hoc Testamentum? Illius explicatio. II. 207.

Hoc Testamentum est basis nostræ justificationis. 209.

Mira Dei bonitas patet per hoc Testamentum. *ibid.*

Patet et sapientia et æquitas. *Ibid.*
A quibus, et quare *Berith* traductum fuit *Testamentum*? III. 336. Vide *Berith*.

TESTAMENTUM VETUS.

Omnia veteris Testamenti umbræ et figuræ novi. III. 316, 317.

Hoc Moyses fuit edoctus, tabernaculum et arcam constructurus. 319.

Omnia in hoc Testamento veteri figuræ et rudia lineamenta Christi; aut Ecclesiæ christianæ. I. 355. Vide *Figura*, *Beneficia*, *Ingratitudo*, *Punitio*, *Judæi*.

Ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica. II. 233.

Hoc itaque Testamentum non aliter legendum, quàm ut figura novi. *ibid.*

Veteris Testamenti religio summarè describitur. III. 327, 328, 358, 389. Vide *Religio*.

TESTAMENTUM NOVUM.

Novi Testamenti descripiio. III. 389, 390.

Quàm differt novum à veteri! In veteri corporalia, temporalia, Deus promittebat; in novo spiritualia, æterna. II. 266.

Novi Testamenti spiritus. 266, 284.

In novo plura sciunt pueri quàm plerique Judæi. III. 321.

Mira utriusque correlatio. II. 215.

Primum fuit quasi pueritia, secundum ætas adulta. *Ibid.* Vide *Religio*.

Utriusque convenientiæ et disconvenientiæ. *Ibid.*

THEOLOGICÆ VIRTUTES.

Quales esse debent? II. 478, 482.

Thermit quæ? III. 374.

THESSALONICA.

Totius Macedoniæ metropolis erat. II. 473.

Quomodo D. Paulus hanc in urbem advenit? *ibid.*

Quomodo ex ea exire coactus? II. 473.

Cur ad Thessalonicenses scripsit? *ibid.*

Hujus epistolæ materia, unde et quando scripsit? Vide *Præfatio*. 473, 474.

Thessalonicensium encomium. 479, 480.

Thessalonicenses passi sunt cum gaudio spirituum. 479.

Secunda D. Pauli ad Thessalonicenses est primæ complementum. In præfatione. III. 1.

Thessalonicenses pertabant diem iudicii instare. Quare? *ibid.*

Ut hunc illorum terrorem Paulus adimat, docet nondum instare; cuius duo dat authentica signa. 1, 2.

Thessalonicensibus Paulus signum dat quo suas Pauli epistolas distinguant à supposititiis. 2, 3.

THESAURUS.

Quisque sibi thesaurizat; aut bonum, aut malum thesaurum sibi accumulat. I. 21, 22.

Nihil coram Deo perditum. *Ibid.*

Qui bonitatis divitias contemnit, thesauros iræ reponit. 21.

Thesaurus pro thesauris. *ib.* Vido *Judicium Dei*.

THURIBULUM.

Apostoli erant quasi thuribula incensa; sic debet esse conclonator. II. 24.

THURIBULUM AUREUM.

Quid et ubi collocatum? III. 328.

TIMOR.

Timoris et humilitatis materia.

Licet nihil mihi conscius sim, non ideo justificatus sum.

Majorem offensarum partem ne intelligimus quidem, delicta quis intelligit? I. 275.

Memetipsum certò judicare non possum. *ibid.*

Quia sæpe nescio quo fine, quo motivo, quâ conscientia agam. *ib.*

Timuit damnari Paulus, et suo nos exemplo docet damnationem timere. 349.

Hoc timendum et nunquam nobis in hac re blandiendum. *ibid.*

Ob ipsas Del gratias etiam valde timendum. i. 349.

Hunc timorem nos docet et confirmat exemplum veterum Hebræorum, quorum duo tantum terram promissam sunt ingressi. 349, 353, 355, 356, 365, 366.

TIMOTHEUS.

Timothens unde et quis? iii. 41. in Præfatione.

Quando, quomodo factus D. Pauli socius? ibid.

Quantum apud tantum doctorem profecit? ibid.

Fuit D. Paulo unanimis, quasi eundem animum habens. 41, 42.

Ad Timotheum jam Ecclesiæ Ephesinæ episcopum, duas D. Paulus scripsit epistolas, de quibus? ubi et quando? 42. In præfatione.

D. Paulus ad Timotheum scribens, verba sua ad omnes episcopos et Ecclesiæ ministros dirigit. ibid.

Has itaque epistolas legant et meditentur Ecclesiastici, tanquam sibi scriptas. 43. In fine præfat.

Maximum Timothei elogium, Pauli collega et cooperarius fuit. i. 471.

D. Paulus, qui nihil pro se timet, pro Timotheo timet. ibid.

S. Paulus tria pro Timotheo Corinthios rogat. ibid.

Timotheus ex revelatione factus fuit evangelista et episcopus. iii. 56.

Brevis et magna laus Timothei. ii. 389, 390.

Timotheus cur in salutatione secundæ epistolæ ad Corinthios cum Paulo conjunctus. 5.

Quare S. Paulus ad Timotheum scribens, ei non tantum pacem et gratiam, ut solet, apprecatur; sed et misericordiam, pacis et gratiæ fontem? iii. 46.

Secunda ad Timotheum epistola scripta fuit in fine vitæ ab Apostolo. 172, 173.

Hanc opinionem non destruit, imò confirmat, y. 17. cap. 4 ejusdem epistolæ. 178, 179.

TITUS.

S. Pauli filius. Quare? iii. 189, 190.

Episcopus, archiepiscopus, primas Cretensis. 190.

Epistola ad Titum est quasi com-

pendium utriusque epistolæ ad Timotheum. iii. 183.

Ubi et quando scripta? ibid.

Exordium epistolæ ad Titum est functionum apostolicarum epitome. 185.

TRADITIO.

Traditio ante Scripturam. iii. 192.

Prima itaque fuit et aliquando unica fidei regula. ibid.

In dubiis ergo consulenda. ibid.

Per occasionem tantum scripserunt Apostoli quæ verbo tradiderant. i. 380.

Hinc inferitur non Scripturam tantum, sed et traditiones non scriptas esse servandas. ibid.

Traditione doctrina fidei communicata ab Apostolis. 437.

Ibi duplex videtur traditio. ibid.

Multa sine scripto tradita ab apostolis. 370.

Traditioni credendum, non tantum Scripturis. iii. 27, 28.

TRIBULATIO.

Tribulatio affinis est cum gloriæ æternæ. i. 60, 61.

Mater est gloriæ filiorum Dei. ibid.

Afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem divina futuræ gloriæ non confundit. 60.

Ob hanc tribulationis affinitatem cum æterna gloriâ, Christianus gaudet spiritualiter in afflictionibus. ib.

Gloria in tribulatione continetur, sicut fructus in semine. 61.

Tribulatio indicium est et ostensio justi iudicii, quo Deus justis regnum suum ex iustitia adjudicaturus est. Quare? iii. 7.

Quanta hinc afflictis consolatio? 8.

Crux verè pretiosa, verè mater gloriæ. ibid.

Dignum de tribulatione sensum vide in D. Paulo. 7.

Ad illius exemplum nobis in tribulationibus gaudendum et glorandum. Quare? ibid.

Tribulatio læta et valde læta, effectus est gratiæ, qui paruit in Maccodonibus. ii. 87.

TRIBUTA.

Judei repugnabant tributa solvere. Quare? i. 184.

Judas Galilæus rebellionem in Galilæa excitavit, negans à Judæis solvendum esse tributum. i. 184.

E contrà D. Paulus statuit tributa solvere. 187.

Tributum est debitum ex justitia. ibid.

Quando circa tributa peccant principes? ibid. 188, 189.

SS. TRINITAS.

Sanctissimæ Trinitatis in Christianos amor. iii. 213.

Hujus ineffabilis amoris divini finis. ibid.

Hujus ejusdem amoris effectus præsens. ibid.

Quæ et qualis esse debeat gratitudo nostra? ibid.

Tota sancta Trinitas nos amat, fovet et tuetur. i. 115, 116.

Unde Institutio sanctissimæ Trinitatis doxologiæ: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto? 170.

TRISTITIA.

Omnis tristitia nascitur ex amore: hinc sicut duplex amor, Dei scilicet et seculi; ita duplex tristitia: tristitia secundum Deum, seu pœnitentia, et tristitia seculi: hæc parit mortem, illa vitam æternam. ii. 81, 82.

Ad delenda peccata tantum utilis tristitia. ibid.

Ad cætera inutilis, nec opes perditas reparat, nec morbum sanat, etc.

At peccata delet et absumit. ibid.

Medicamentum est ad hoc tantum utile. ibid.

TROAS.

Troas Phrygiæ minoris. ii. 23.

An sit famosa Troja? ibid.

THYMIAMA.

Ubi erat altare thymiatis? iii. 328.

Oblatio thymiatis erat omnium totius diei sacrificiorum consummatio. 329, 330.

UMBRA.

Lex et legalia erant tantum umbra. Quid sit hæc umbra? iii. 345.

UNGUENTUM.

Apostoli erant quasi unguentorum ampullæ. ii. 24. Ita sit et concionator.

UNIO.

Duo Christianos omnes invitant ad unionem mentis, cordis et oris. i. 236.

USTIO.

Tentatio non est ustio; imò coronæ est materia. i. 310.

Quid sit uri, ex D. Paulo? ibid.

UXOR.

Uxorum munera. ii. 344, 347, 348;

VANITAS.

Vanitas antiquum vitium est in doctoribus. iii. 49.

Duplex in eis vanitas. Vide *Doctori* Doctores vanos pungit Apostolus, ut eos sanet. i. 278.

Quid habes quod à Deo non accepisti? hujus veritatis penetratio erat omnis vanitatis sanatio. ibid.

Omnia à Deo: Deo igitur pro omnibus gloria. ibid.

VAS.

Quid ex D. Paulo significat vas in honorem, vas in contumeliam? i. 132, 133.

Fideles vasa Dei, alia aurea, alia testacea, etc. iii. 152, 153. Vide *Fideles*.

Hujus similitudinis dissimilitudines. 153.

VELAMEN CORDIS.

Moses velamen in facie gerebat; Judæi velamen in corde gerunt. ii. 35.

Christiani multi et velamen super cor habent. ibid.

Cupiditas est velamen. 42. Vide *Cupiditas*.

VERAX.

Deus semper verax; hinc in eum semper sperandum. i. 32.

Non obstante hominum infidelitate, adimplet sua verba. ibid.

Homo mendax; hinc semper timenda cordis humani perversitas. 32, 33.

Hominum infidelitas veritatem Dei reddit illustriorem. i. 32, 33.

VERBUM DEI.

Fides est medium ad salutem, verbum autem Dei, seu Evangelium, est instrumentum quo nobis fides datur.

i. 9.

Sub Dei verbo absconditur efficacia Sancti Spiritus. *ibid.*

Hinc cum pietate audiendum, legendum, meditandum. *ibid.*

Evangelio credere et obedire, necessarium ad salutem. *ibid.*

Sicut medicamentum non prodest nisi sumptum; ita verbum Dei non salvat, nisi creditum et observatum. *ibid.*

Quam magni faciendum divini verbi ministerium? 151.

Quanto respectu audiendum Dei verbum? *ibid.*

Quanto studio annuntiandum? *ibid.*

Idem Dei verbum emollit et indurat. *ibid.*

In omnem terram exivit sonus eorum. S. Paulus dicit de apostolis quod David de caelis dixit. *ibid.*

Quomodo hoc impletum tempore D. Pauli. *ibid.*

Quid sentiendum de illis qui de fide nihil audierunt. *ibid.*

Quam inexcusabiles Christiani, qui aure corporis audiunt, et aure cordis non recipiunt. 152.

Duplex auditus verbi Dei, externus, internus. *ibid.*

Verbi Dei auditus non prodest, nisi credatur et in praxim redigatur. *iii.* 267.

Verbum Dei per fidem digerendum, sicut cibis per stomachum digeritur. *ibid.*

Verbum Dei legendum, et quomodo? *ii.* 461.

Verbum Dei, semen charitatis. 489.

Charitatem producit in terris et in caelis, in corde nostro et in corde Dei.

Quo discrimine? *ibid.*

Verbum Dei, fulcrum mundi. *iii.* 235.

Quæ peccatoris ingratitude? *ibid.*

VERITAS.

Veritatem in injustitia detinere quid? *i.* 11.

iii.

Quot Christiani veritatem in injustitia detinent? *i.* 11. Vide *Fides, Christianus.*

Ecclesia est columna et firmamentum veritatis, duplici modo, activo et passivo. *iii.* 86, 87.

Hæc veritas speciatim intelligitur de dominicæ incarnationis mysterio. 87.

Incarnatio summa est christianæ veritatis, seu religionis. *ibid.*

VIATICUM.

Fideles solebant apostolum summa deducere, in via comitari et viatico juvare. *i.* 470.

VIDUA.

Multiplex viduarum status. *iii.* 103.

Pia verè viduæ officia. 104.

Vidua voluptuosa coram Deo mortua. Quare? 105.

Ecclesiastica vidua quæ? et conditiones ad hunc statum requisitæ. 106.

Quod de junioribus viduis statuit Apostolus, hoc juniorum votis non opponitur. 107.

VIGILANTIA.

Christianus, filius lucis: hinc vigilare debet. *ii.* 513.

Tria nobis ad salutem necessaria, vigilantia, sobrietas et armatura. 514.

Exemplum ad hæc excitans. *ibid.* et seq.

Mortis nostræ dies veniet inopinitus sicut fur. 512.

Itaque vigilantium.

De hoc multoties, multisque et variis modis nos Deus monet, in quo lucet divina misericordia, quæ nos imparatos non vult invenire. 512, 513, 521.

Verè itaque ex nobis perditio nostra. 512.

Vita nostra militia est: ideo nobis vigilantium.

Dormientes ad vigilantium excitat Apostolus, clamans: *Hora est jam nos de somno surgere.* *i.* 189, 191.

Duo nobis vigilantibus facienda: Opera tenebrarum abjicienda, Arma lucis, sancta opera induenda. 189.

Tria præcipuè fugienda: tenebrarum opera, gula, libido, ambitio. 190.

Christus autem nobis induendus ;
eam sic imitari debemus , ut solus in
nobis videatur , sicut in homine ves-
tito sola vestis apparet. i. 190.

VINDICTA.

Christiana vindicta est malitiam
bonitate superare. i. 181.

Carbones ignitos illi superimponere.
ibid.

VIR SPIRITUALIS.

Quid sit vir spiritualis. ii. 310.

VIR.

Virorum munera. ii. 344, 347, 348.

VIRGINITAS.

Virginitas conjugio præferenda.

Primò, propter vitandas urgentes
et inevitabiles rei uxoriæ molestias.
i. 316.

Secundò, propter vitæ brevitatem ,
huiusque mundi vanitatem. 317.

Tertiò, propter maiorem serviendi
Deo facultatem. 318.

Virginitas ergo matrimonio melior,
non tantùm ad vitandas temporales
molestias ; sed ut quis sanctior eva-
dat, Deoque faciliùs et perfectiùs ser-
viat. 319, 320.

Virginitatis bona. 320 et seq.

VISIO, REVELATIO.

Quid visio ? Quid revelatio ?

Quid visio sine revelatione ?

Quid visio cum revelatione ? ii.
137.

VISITATIO.

Incarnatio est Dei visitatio. iii. 245.

Encharistia, communio, est Dei
visitatio, sicut incarnatio fuit Dei visi-
tatio. ibid. Vide *Incarnatio*.

VISITATIO PASTORALIS.

Visitationum pastoralium finis. i. 7.

Earum conditiones, seu quæ in eis
vitanda, quæ facienda. 7, 8.

Ad exemplum D. Pauli, Timotheum
etsi miserit episcopus, debet ipse per-
sonaliter visitare. ii. 497.

Quid in visitatione debet intendere
et orare ? 496.

VITA CHRISTIANA.

Est agón, stádium, militiá. iii. 173.
Felicem illum qui benè certaverit,
cucurrerit, fidelis fuerit. ibid.

Ad hæc nos excitantia. 173, 174.

Cur Christus in gloria gerit diade-
mata multa ? 175.

Cur vestem ostendit sanguine asper-
sam ? ibid.

Ad duo reducitur vita Christiana ;
Scilicet ad depositionem veteris ho-
minis.

Ad inductionem novi hominis. ii.
326, 327, 331.

Utrumque in baptismo repræsentatur.
331.

Vita verè christiana, mysterium.
414, 415.

Sacrificium est. ibid.

Laus Dei perennis. ibid.

Dux sunt partes fidei, seu vitæ chris-
tianæ, credere verum, facere bo-
num ; seu veritatem ex charitate fa-
cere. 321.

Vitæ christianæ compendium. 331.

Aliud. ib. Vide *Epitome*, *Summa*.

Vita christiana, cursus. 240

VITA ÆTERNA.

Æternæ corporis et animæ fidem et
spem firmanitia et augmentia. ii. 53.

Ad hanc creatus sum,

Ad hanc regeneratus sum,

Illam Deus nobis promisit,

In illius pignus Spiritum sanctum
dedit. ibid.

VITA PRÆSENS.

Hæc vita tempus nostrum est, dies
hominis. Quare ? i. 267.

Totum vitæ nostræ tempus dies est
hodierna : *Hodie si vocem*, etc. 259.

VITA MALA ET SCCLERATA.

Vitæ sccleratæ gradus et origo. ii.
325.

VITIA SPIRITUALIA.

Spiritualia vitia frequentia. ii. 247.

De his vix fit penitentia. 245, 246.

VOCATIO.

Vocatio divina est ecclesiastici mi-
nisterii principium. ii. 265.

Quomodo reparandus vocationis defectus. ii. 265.

Dei voluntas et quidem beneplaciti, debet esse omnis ecclesiasticæ dignitatis origo. i. 232.

Attendat itaque ad suam vocationem Ecclesiæ minister, et videat an per Dei voluntatem, an secundum Dei indignationem et iram, in ministerium sit ingressus. 232, 245.

Vocationis beneficium sæpe attendendum. ii. 313.

Ad hæc duo attendenda, 291, 292.

DEI VOLUNTAS.

Dei voluntas est omnis sanctitatis regula. i. 174.

Hinc illam in omnibus agnoscere et adimplere debemus. ibid.

Hæc cognitio est fructus renovationis interioris. ibid.

Triplex Dei voluntas: bona, beneplacens et perfecta; pro incipientibus, proficientibus et perfectis. 175.

Dei voluntas Christiani regula. i. 8; ii. 338.

Hinc oramus: *Fiat voluntas tua, etc.* Brevis et ampla hujus orationis explicatio. ii. 338.

Modus Deo placendi,

Si voluntatem illius faciamus. 55.

Dei voluntas circa charismata spectanda et adoranda, non tamen examinanda. *Dominus est.* i. 400, 403.

VOLUPTAS.

Voluptates infames sunt justa irati Dei punitio. i. 13, 14.

Sunt ipsius naturæ pudefactio. i. 13, 14.

VOTUM.

Votum Apostolo dignum, gratia, misericordia et pax. iii. 130.

Idem opta tibi et aliis.

ZELUS, ZELOTES.

Zelotes Deus, Paulus zelotypus; sancta ergo zelotypia salutis animarum. ii. 120, 121.

Zelus, sanctum et sapiens reddit quod insipiens foret et illicitum. 121, 122.

Judæi zelam habuerunt, non scientiâ directum. i. 145.

Talis zelus apud Christianos non rarus. 146.

Quomodo corrigendus? ibid.

Eliæ exemplum nos docet zelum gloriæ Dei. 158.

Dei responsum ad Eliam nos docet humilliter divini voluntati subjici, confisi quòd sit omnipotens, et ex malo bonum sit elicitura. ibid.

ZELOTYPIA.

Est sancta zelotypia salutis animarum. ii. 121.

Hic zelus sanctum reddit et sapiens quod foret illicitum et insipiens. 120, 121. Vide *Zelus*.

ZEZABEL.

Achab et Zezabel implè altaria destruxerunt quæ Ezechias et Josias piè everterunt. i. 157.

FINIS INDICIS.

May 20 1866

